

СТАНИСЛАВ ЛЕМ

Избрани
фантастични
произведения
в два тома
ТОМ
ПЪРВИ

Из „Звездни дневници“
Из „Спомените на Ийон Тихи“
Из „Разкази за пилота Пирке“
Соларис

СТАНИСЛАВ ЛЕМ
ИЗБРАНИ ФАНТАСТИЧНИ
ПРОИЗВЕДЕНИЯ В ДВА ТОМА.
ТОМ ПЪРВИ
ИЗ „ЗВЕЗДНИ ДНЕВНИЦИ“. ИЗ
„ИЗ „СПОМЕНИТЕ НА ИЙОН
ТИХИ“. СОЛАРИС

Превод: Лина Василева, Павел Николов, Огнян Сапарев, Андреана Радева

chitanka.info

ОГНЯН САПАРЕВ

ФЕНОМЕНЪТ СТАНИСЛАВ ЛЕМ

... смятам се за реалистичен писател, защото се занимавам с реални въпроси. Не ме интересуват проблемите на такива свойства на света, които той не притежава.

Станислав Лем

Според една епиграма такъв писател няма — ЛЕМ е съкращение от Литературна Електронна Машина... И наистина — невероятно е, че един-единствен човек е създал това разнородно и разнопосочно дело, което демонстрира ерудиция в десетки научни области, което гъмжи от интересни хипотези и невероятни хрумвания, осъществени в изключително широк спектър от жанрови форми. Творчеството на Лем е цяла (удивително разнообразна) библиотека, в която всеки — от ученика до научния работник, от любопитния читател до професионалния писател — може да намери нещо интересно за себе си.

Преди време в Свободния университет в Западен Берлин немците с присъщата си акуратност подложили на компютърен анализ всички преведени на немски език работи на писателя (около 90% от всичко, което е написал) и установили, че по-голямата част от неговите концепции, които в средата на 60-те години са изглеждали фантастично бълнуване, намира потвърждение в по-нататъшния развой на съответните научни дисциплини: някои са станали реалност, а други са преминали от сферата на фантазирането в сферата на хипотезите.

По собственото признание на Лем (според обширното интервю с него, печатано през 1984–1985 г. в полското списание „Одра“), макар и несистемно, той е информиран в областта на биологията, естествената

еволюция, генетичния код, органичната и неорганичната химия, биохимията; знае доста за физика, космология, астрофизика, астрономия, планетология; ориентира се в кибернетика, теория на информацията, логика, теория на вероятностите; интересува се от философия и е прилично запознат с литературната теория... „Бих казал, че моите рудиментарни познания не са хаотично разпръснати парчетии, а по-скоро скелетни, категориално организирани системи от пътища на дупки, които по желание мога да запълня. Това означава, че бих могъл лесно да се дообразовам в тези области, от които имам нужда...“

Но нека не избързваме.

Станислав Лем е роден на 12.IX.1921 г. в Лвов, в семейството на лекар.

През 1939 г. — без никакъв ентузиазъм — започва да следва медицина в Лвовската медицинска академия (макар че е държал изпит в политехниката). След идването на немците работи в някакъв гараж, после като заварчик.

През 1946 г. се премества заедно с родителите си в Краков, където живее и до днес; там в Ягелонския университет продължава следването си, завършва семестриално, но не взема държавните изпити — завършилите тогава са били вземани като военни лекари.

На 17-годишна възраст започва да пише стихове (много лоши и епигонски, както признава сега). През 1946 г. в един катовицки седмичник в подлистници се появява романът „Човекът от Марс“ („Ужасно слаб — признава Лем, — но какво да се прави, трябваше да се яде“). През 1947–1948 г. се появява в периодичния печат с не особено блестящи стихотворения, разкази, публицистика.

През 1948–1949 г. написва нещо по-значително — реалистичния роман-трилогия „Неизгубеното време“; той излиза чак през 1955 г. — попречва атмосферата на култа, редакторите непрекъснато откриват идейни грешки и искат многобройни преработки. В тази трилогия се усеща влиянието на Томас Ман (според Лем отначало негови литературни и стилистични патрони са Рилке и Егзюпери, макар че за нас е трудно да забележим това). Следват няколко години на лутане („Нямах никакво понятие за какво съм създаден“). Лем бавно набира скорост, опитвайки в най-различни насоки. Фактическият дебют е романът „Астронавти“ (1951): това „захариново бонбонче“, както го

нарича в интервюто, макар и написан малко случайно, има неочакван успех... Чак през 1955 г. се появява вторият му научнофантастичен роман „Магелановият облак“ („Тази книга буди днес у мен специална антипатия“ — казва Лем). Тези два романа са единствените утопични творби на скептика Лем, който вече никога не създава подобно нещо — в тях определено се усеща технологическият ентузиазъм на времето, в което са писани.

През 1957 г. започва вторият, зрял, период в творчеството на Лем, достатъчно добре познат в България, през време на който се появяват всичките му основни белетристични творби:

1957 — сборник разкази „Звездни дневници“ (по-голямата част от разказите, които авторът непрекъснато дописва, са преведени);

1959 — роман „Едем“ (преведен);

1961 — роман „Завръщане от звездите“ (преведен); сборник разкази „Книга на роботите“, роман „Соларис“ (преведен);

1964 — роман „Непобедимият“ (преведен); сборник разкази „Приказки на роботите“; „Summa Technologiae“ — теоретично съчинение;

1965 — „Кибериада“ (събира печатаните преди това разкази и приказки на роботите) — преведена частично;

1966 — „Високият замък“ — автобиографичен роман, вторият след „Неизгубеното време“ реалистичен опит на Лем (преведен);

1968 — сборник разкази „Разкази за пилота Пиркс“ (преведен); роман „Гласът на бога“; „Философия на случайността“ — теоретично съчинение.

Когато преди 12 години правих интервю с Лем, той заяви, че от своите книги най-много ценя „Соларис“ и „Кибериада“ — в тях е успял максимално да изрази замисъла си. Последните му изказвания не са променили тази оценка. Към тях той добавя и „Summa Technologiae“ от теоретичните си съчинения. Към тази избрана група без угризения бих добавил още две книги: романа „Непобедимият“ и двутомното критико-теоретично изследване „Фантастика и футурология“.

Лем започва с утопични произведения, описващи едно доста безконфликтно бъдеще, но веднага след това идват „Звездни

дневници“, които са не само остроумна подигравка с времето на култа, но и пародийно-иронична антология на повечето проблемно-тематични стереотипи, експлоатирани в научната фантастика... През 1959 г. се появява „Едем“ — категорична антиутопия, след нея — умерената антиутопия „Завръщане от звездите“; тази класификация е обаче съвсем неприложима спрямо творби като „Соларис“ или „Непобедимият“. Лем проявява последователен творческо-моделиращ интерес към „гранични“ зони на човека и цивилизацията, към такива „мисловни модели“ (а не прогнози), които са анализ-развитие-експеримент на различни страни на човечеството и културата, на характерни развойни тенденции на технологията. Лем умее да поглежда привичното от нетрадиционна, изненадваща гледна точка, да го „очуднява“: това е най-ярко в гротескните му произведения, но не липсва и в сериозните. „По принцип съм черногледец и песимист“ — казва той в интервюто; но внимателният прочит на произведенията му ще покаже, че този скептик, чийто научнопознавателен оптимизъм крие отрезвителна доза агностицизъм, който обича да пише „пасквили“ на еволюцията, човешката природа и технологията, вярва достатъчно в силата и възможностите на човешкия разум, в любознателно-познавателния „нагон“ на човешката култура, за която трупането на знания е колкото самоцел, толкова и единствен шанс за оцеляване на хомо сапиенс, който именно като природно същество е недостатъчен, затова не може без културата.

Несъмнено най-значителното белетристично постижение на Лем е романът „Соларис“ — едно от върховете постижения на световната научна фантастика: проблемна творба, която е толкова научна фантастика, колкото и философска метафора. Мислещият океан, планетата-мозък е един от най-впечатляващите образи-находки в научната фантастика. Когато се говори за проблемно-художественото богатство на романа; то се търси изключително в човешките отношения и взаимоотношения с Океана: не се забелязва, че специфичният герой на книгата е и „соларистиката“ (човешката теория, която се мъчи да обясни необяснимото — т.е. поведението и характера на Океана). В нейно лице като че ли Лем — в четивна все още форма — предчувства следващите си проблемно-художествени търсения.

Едно от недостатъчно оценените произведения на Лем е краткият роман „Непобедимият“ — може би най-стегнатата, най-кристалната му научнофантастична творба, която е и богата метафора. Това е класически пример за органично единство на приключенско и философско.

Лем обикновено не се стреми да извайва характери. Както сам признава в интервюто: „Не ме интересува психологията на отделните личности, доколкото не е показател на по-висшестоящи проблеми. Винаги съм имал такава склонност към трансцендиране и прекрачване на единичните проблеми, понеже от такива в края на краищата е построена материята на литературата...“ Човешките образи се оказват онова „неизбежно зло“, чрез което може да се достигне до по-съществените проблеми на човечеството, технологията и културата. Лем е подчертан рационалист — и като мироглед (това той изтъква в интервюто), и като художествен подход — това не е трудно да видим и без негова помощ. И все пак ще запомним Ал Брег („Завръщане от звездите“), Келвин („Соларис“) и особено Пиркс. Обикновеният делничен навигатор е несъмнено най-жизненият образ в галерията на това творчество, където човешките образи-характери наистина никога не са били най-важното. И това е обяснимо: героят, поставен в необикновени обстоятелства, може да служи на две неща — на собственото си (необикновено) изследване или на изследването на самия (необикновен) проблем. Едното не изключва другото, но винаги има доминиращ акцент. Лем просто е от тези писатели, който винаги акцентува върху проблема (това в известна степен научната фантастика като част от нейната „диференция специфика“). То придава характерна концептуална тезисност на творбите му; „спасява“ го обаче това, че споменатата тезисност е на високо интелектуално равнище, че е оригинална и мисловно-провокативна. Творчеството на Лем действително показва, че научната фантастика може да допълни „Менделеевата таблица“ на художествената литература с нови похвати и жанрови форми, усвояващи граничната зона между белетристиката и научно-есеистично-публицистичната проза.

Интересно е разполагането на творбите на Лем в проблемни зони: тогава се виждат по-ясно характерните предпочитания. В центъра се оказва проблемът за КОНТАКТА, или по-точно — трудността и невъзможността от контакт. Другите просто не искат да

контактуват („Едем“); космонавтът не може да се адаптира дори на Земята — след сто години обичаите твърде са се променили („Завръщане от звездите“); единствената възможност е взаимното унищожение („Непобедимият“); Другият Разум е много по-различен и по-могъщ, за да можем да го разберем („Соларис“, „Гласът на бога“)... Тази проблемна зона е всъщност основният художественосюжетен полигон за изследване на човешките и обществените механизми (като тайните на психиката в „Соларис“ или информацията като оръжие на държавния терор в „Едем“). А ето какво казва по този въпрос авторът в интервюто си: „... нашите представи за насоките на развитие на космическите цивилизации и начините на тяхното поведение в сигнализиационно-комуникативната област са в основата си фалшиви... не вярвам във възможността от идването на Другите на Земята и не вярвам във възможността за получаване на разбираеми сигнали. Не зная защо. Всичките обяснения са опростителски. При това не смятам, че Земята е единствената жива точка в Космоса. Върти ми се в главата, че Те са други и се държат по-иначе, отколкото можем да си представим...“

Друга характерна проблемна зона е отношението ЧОВЕК-МАШИНА (компютър, робот, андроид): тук особено място заемат приключенията на Пиркс и „космическите приказки“. Чрез тази зона също се изследват проблемите на човека и цивилизацията: тя е особено удобна за създаване на различни „памфлети“ срещу човешката етика и биология.

Трета проблемна зона, на която Лем държи особено много и с която се занимава непрекъснато в теоретичните си съединения, е отношението КУЛТУРА-ТЕХНОЛОГИЯ. Тя е най-конфликтна, всяка промяна в технологията предизвиква неочаквани и често непредвидими социокултурни последици; тя например създава ново неравенство — защото не всеки човек и не всяка култура се адаптират еднакво към всяка технология; тя неизбежно разрушава много от аксиомите на културата, които не могат да бъдат научнообосновани, макар че изпълняват обществено-конструктивна роля... Затова тази зона е колкото трудна, толкова и художествено-концептуално плодородна като генератор на фантастични идеи и сюжети. Нейната „червена нишка“ ясно се забелязва в цялото творчество на Лем.

Научната фантастика на Лем е пронизана от патоса на непрекъснато търсене, изобретяване и изпробване на нови и нови фантастични хрумвания, на непрекъснати провокации към нашите привични представи, логика, здрав разум; на нашите представи и за художествена литература. Това обаче, което той никога не провокира, са интимно-моралните ни представи. Неслучайно Лем, който така пронизателно говори за културологическата проблематика на секса, никога не си позволява така модните например в световната фантастика сексуално-фантастични провокации.

В сериозната си фантастика Лем винаги гледа постановките му да бъдат наукоподобни; хипотезите да се вмести в научномислимото, да не отхвърля парадигмите на съвременното научно мислене при цялата си невероятност. („В белетристиката си съм сциентист. Най-малкото се старая“ — казва той в интервюто. Или: „Никога не съм се стремил към конкретно предсказване на бъдещето, което предимно прави футурологията. Повече ме интересуваше създаването на сценарии на събитията. Интересувах ме алтернативите, а не еднозначните твърдения“)... Всичко онова, което не приема сериозно — пътувания във времето, летящи чинии, телепатия, праастронавти, висши сили, приказни герои и сюжети, — той разработва в хумористично-пародийната си (гротескна) фантастика: „Кибериада“ (находчив неологизъм) и „Звездни дневници“.

Стильът на Лем не е лек: изреченията му хич не искат да завършат, вместо точка писателят слага точка и запетая и продължава; особено садистично измъчва читателя си в теоретичните съчинения, където терминологизира с белетристична свобода и протяжност. През третия период прозата му става все по-трудно четивна, отдалечавайки се все повече от предметната яснота, с която е написан примерно „Непобедимият“ или емоционалната напрегнатост на „Завръщане от звездите“ придобива терминологичноинтелектуалната характеристика на научно есе или трактат. Но същият този Лем има изключително находчив усет за езика: неговото рационално „калкулиране“ при желание може да постигне езиковата магия на спонтанните стилисти. Творчеството му има огромно количество неологизми, някои от тях изключително находчиви. Тъкмо виртуозната игра с езика като специфичен материал на литературата, построяването на езикови светове, невъзможни в друг материал, прави космическите приказки и

фейлетони на „Кибериада“ и „Звездни дневници“ изключително постижение (точният превод е много труден; бих искал специално да изтъкна преводаческия успех на Лина Василева, която героично се е преборила с езикотворчеството на „Звездни дневници“).

Но стилистическата виртуозност щеше да бъде ялова, ако тези творби бяха празни литературни игри: смесването на приказно-вълшебно и научнофантастично е ефектно, но по принцип лесно поради общите (в генетичен и структурен план) сюжетно-персонажни схеми. При Лем обаче винаги има и интересен съдържателен проблем, той успешно намесва антропологично-философски и социално-нравствени тези и дилеми. (Специално за „Звездни дневници“ желаещите трябва да прочетат хубавия предговор на Агоп Мелконян към българското издание в библиотека „Галактика“) Тези „космически фейлетони“ гъмжат от хрумвания, от които някой по-спестовен автор би направил десетина романа; Лем не страда от липса на идеи и фантастични находки, той буквално ги „ръси“ щедро навсякъде.

За начало на третия период можем да приемем 1970 г., когато излиза двутомното изследване „Фантастика и футурология“ (което Лем днес характеризира като „море от хартия, посветено на опита да се лекува неизлечимо болния — или ако използваме друго сравнение, на измъкване на клиничния имбецил от тоталното му видиотвяване“). Дори враговете на научната фантастика не са били толкова критични към нея, както този голям фантаст... В тази книга Лем не само взискателно анализира англезичната научна фантастика, но и обстойно разсъждава върху реализираните и пропуснатите възможности на научната фантастика като литература, върху начините за нейното освобождаване от клишираните традиционни белетристични схеми, неподходящи за изразяване на новото проблемно съдържание. Там той отбелязва: „Не всяка драма на идеи, не всяко приключение на любознателния човешки дух може да се изложи в послушно съгласие с каноните на романа или епическото повествование...“ А в интервюто продължава: „Мисля, че с течение на времето у мен все повече се е засилвала нетърпимостта към съвестното, занаятчийско и постепенно фабулиране. За да превърнеш в

повествование откровението на хрумването, трябва ужасно да се измъчиш, и то в извънлитературни категории...”

По-нататъшното му творчество определено се стреми да защити тези идеи и търсения. Това са главно сборниците „Идеалният вакуум“ и „Въображаемата величина“, както и странната книга „Голем“ (на границата се намира познатият на българския читател философско-криминален — т.е. проблемен, но скучен — роман „Сенна хрема“)... Третият период се характеризира с две особености: все по-тясна връзка-преливане с теоретичните му тези и възгледи (особено в космогонията) и все по-голямо отдалечаване от онова, което по традиция и по навик наричаме белетристика (неслучайно през последните години то с основание се заменя с по-неангажиращото „проза“). През този период получават ново развитие проблемните зони „човек-машина“ и „култура-технология“.

„Идеалният вакуум“ е сборник от рецензии на несъществуващи книги (няколко от тези „рецензии“ са превеждани в нашия периодичен печат). Както казва авторът в предговора си: „Досега литературата ни е разказвала за измислени герои. Ние ще отидем по-нататък: ще описваме измислени книги. Ето шанс за постигане на творческа свобода, а същевременно за съчетаване на два противоположни духа — на белетриста и критика...“ Предвиждайки някои възможни възражения, Лем бърза да направи автоинсинуация: „Авторът е имал замисли, които не е бил в състояние да реализира в пълен формат: да ги напише не е могъл, а да не пише му е било жал...“

Особено впечатляваща е „Нова космогония“, представено като реч на нобелов лауреат: всъщност идеята за „Космосът като игра“ се прокрадва още в „Summa Technologiae“, после в един от разказите на Йион Тихи, след това е изложена във „Фантастика и футурология“ като пример за идея, спрямо която традиционният сюжетен подход е неподходящ...

„Въображаемата величина“ е сборник от предговори към измислени (бъдещи) книги. Той е въведен от Теория на Въведението „Интродукционистика“, където между другото се казва: „... освен Въведенията към творбите съществуват Творби-Въведения, защото както Свещените Книги на всевъзможни вери, така и тезите и футуромахиите на учените са Предговори — към Този и Онзи свят. Разсъжденията показват, че Царството на Въведенията е несравнимо

по-обширно от Царството на Литературата, че каквото тя се опитва да осъществи, това Въведенията само предричат — отдалече.“

Тези два сборника, чието четене затруднява дори и изкушения читател, са фантастична „металитература“ (а може би метаметалитература), изключително плодотворна за човек с богати фантастични идеи; по този начин се създават оригинални фантастични мистификации, а концепциите — интелектуално интересни, но литературно нефотогенични, се излагат в по-чист вид — без „помощта“ на интрига, без сюжетни „патерици“, които щяха да създават допълнителни и несъответни затруднения. По този начин обаче се получава нещо, което трябва да се „щудира“... „Измислена величина“ завършва с „Голем“, който по-късно се еманципира и развива в отделна книга.

„Голем“ е странна творба — сравнително традиционно встъпление за измислената история на компютрите (достигаща до Голем XIV — суперкомпютър от 80-то поколение компютри, електронен философ, а не изчислител и изпълнител), съчетана с няколко негови „лекции“. („Голем“ е най-висшата концентрация на моя разум“ — казва Лем в интервюто...) Това е тежко „кибернетично“, необикновено философско-антропологично-еволюционно-генетично-културологично-и-дявол-знае-какво-още-есе-пасквил на всичко: човечеството и разума, еволюцията и културата, етиката и науката; философска подигравка с хомо сапиенс; нова метафизика... Впрочем Лем отдавна има слабост към създаване на „обща теория на всичко“: опитва се да я създаде още на съвсем млади години, разработвайки самодейно „Теория на функциите на мозъка“ (сега, дълбоко скрита в архивите, служи главно за самоиронии). Но гигантското есе „Философия на случайността. Литературата в светлината на емпирията“ е тъкмо такъв опит за „обща теория на всичко“ — провокативно интегриране на литературната теория и генетика, психология и биология, социология и кибернетика. Преди това „Summa Technologiae“ има подобни амбиции (макар че там вместо литературна теория има футурология), а една от главите ѝ даже се казва „Пасквил на еволюцията“... Всичко това очевидно не е четиво за редовия читател на фантастиката — но то не е подходящо за редовия читател на каквото и да е Четиво. Поклонниците на Лем са доста

смутени, читателите му намаляват. Самият автор достатъчно ясно си дава сметка.

„Дали това престава да бъде литература? Въпросът е труден. Аз не се бунтувам срещу ей такава постановка: това не е литература! Моля, моля, какво е в такъв случай? През последните години просто писах това, което исках да пиша. И ако то наистина се подрежда в редица, която може да бъде наречена отдалечаване от литературата, то виждам в това преди всичко отдалечаване от определени повествователни конвенции на литературата — както традиционна, така и фантастична. Защо да не нарушавам тези конвенции?...“

Риторичният въпрос е основателен: все пак главното занимание на Сериозната Литература през последния четвърт век е непрекъснатото нарушаване на всички традиции и правила — то е необичайно по-скоро само за научната фантастика.

Лем основателно счита „Summa Technologiae“ за най-значителното си теоретично съчинение. Тя има няколко издания, към всяко от които той пише нов предговор, за да уточни съотношението на своите тези към новите научни открития. Факт е, че днес тя е значително по-малко странна, отколкото преди 20 години — развитието като че ли наистина върви в предвидената посока. Някои неща са остарели (особено космогонията), но основното ядро запазва стойността си. Тази книга е концептуалното ядро на цялото творчество на Лем; много нейни идеи са „белетризирани“ не само от автора ѝ, но и от младите полски фантасти... Предполагам, че по-сериозните читатели вече са се запознали с нея в руски превод — за съжаление у нас тя не е излизала (в настоящия двутомник е представена само с първата глава). Истинска класика за научната фантастика е главата „Фантомология“, разсъжденията за „фантоматичната машина“ и нейните последици (съвършена техника за създаване и преживяване на илюзии, при което сигналите се подават направо в мозъка и човек не може да различи илюзията от реалността)... В тази книга има няколко основни идеи, които повече или по-малко пронизват цялото теоретично и белетристично творчество на Лем.

Проблемният център е: шансовете и опасностите, които носи технологията. Когато цивилизацията веднъж стъпи на технологичния

път, технологията става до голяма степен независима от волята на човека: „Всяка фаза на вече постигнатото техническо умение отваря възможност за достигане на следващата фаза, а редът, в който се извършват откритията, не зависи от това дали плодовете ще бъдат полезни или убийствени за човека, а от вече усвоеното знание...“ Лем смята, че „следващият век ще бъде несъмнено век на биотехнологията“, и се страхува от него. Шансът на човека е в това; да усвои технологията на природата, която работи икономично и безотпадъчно: просто „самата производствена рецепта се превръща в тяло“.

„Summa Technologiae“ се появи малко преди световния „бум“ на футурологията. Лем има достатъчно здрав научен разум, за да не се увлече в модните схващания; той още тогава се отнася критично към тях, а днес — след пълното фиаско на модната футурология виждаме колко е бил прав: прогнозите се оказаха самоосмиващи се, вместо самореализиращи се. Тя не можа да предвиди дори енергийната криза. („Футурологията не е наука, а сфера на противоположни интереси...“, пише Лем в предговора към третото издание.) Той смята, че вместо да екстраполираме извършеното от нас, трябва да ретрополираме постиженията на Природата — няма нещо извършено от човека, което да не е плагиат по отношение на нея: затова човек би трябвало да се вгледа по-внимателно в „технологията“ на Природата.

„Библиотека на XXI век“ е книга, която тематично се родее със „Summa Technologiae“, а по форма — с „Идеалният вакуум“. В нея авторът представя и обосновава възникването в близко бъдеще на литературни творби и научни публикации, които описват картина на науката и обществото, различна от нашата. Рецензиите за несъществуващи книги съдържат актуалните космогонични възгледи на Лем, разкриват неговото виждане за по-нататъшното технологично развитие, предупреждават за опасностите, очакващи нашата цивилизация в слепите улички на нейното развитие.

Трудно е в един кратък предговор да се обхване интелектуалното богатство и художественото разнообразие на обширното творчество на един от най-големите съвременни фантасти. Всъщност най-много за Лем е написал... самият Лем. Не само защото често използва свои творби като пример (положителен или отрицателен) в критическите си анализи, а и защото белетристиката му до голяма степен изразява

еволюцията на теоретическите му схващания. Разбира се, има и по-сложни примери: белетристиката му например е значително по-богата от онзи „футурологичен“ модел за научнофантастична литература, за който писателят ратува в двутомника „Фантастика и футурология“. И слава богу...

Лем е един от първите световни писатели-фантасти днес — и един от най-много превежданите. Неговото влияние върху младата научна фантастика в Полша тепърва ще се оценява.

Феноменът Лем за пореден път доказва, че литературата се развива по свои парадоксални закони, по-сложни от икономическите: все пак Полша далеч не е сред най-развитите в технологическо отношение страни. Той е още един намек за коригиране на удобното, но недостатъчно разбиране на научната фантастика като „муза на научно-техническата революция“...

Интересно е, че тъкмо писателят, който непрекъснато експериментира с хипотези и форми, не показва слабост към литературния авангардизъм: той има свое собствено развитие — отдалечаване от традиционализма във фантастиката, но несъобразено със световните моди, а продиктувано от неговите собствени интелектуално-художествени амбиции и възможности. Действително, това развитие като че ли го отдалечава все повече от художествената литература — поне тази, с която сме свикнали: това на мнозина не се харесва. Но на подобни случаи е дал най-добър отговор самият Лем, който в предговора си към „Въображаемата величина“ пише: „Изкуството не може да стои на едно място, нито да се повтаря в кръг: именно затова не може само да се харесва“. По-добре наистина не може да се каже.

В последно време обаче се очертава тенденция за възвръщане към белетристичната пълнота на втория период, макар и с вгорчен оптимизъм. Пример може да бъде романът „Фиаско“, който напомня „Непобедимият“, но с друг финал (ясно сигнализиран в заглавието). Схватката на писателя и теоретика у Лем продължава — може би след временно отстъпление писателят ще вземе реванш.

Огнян Сапарев

ИЗ „ЗВЕЗДНИ ДНЕВНИЦИ“

ОТ ИЗДАТЕЛИТЕ

ПНУ ОИОСПТТТ^[1] ми възложи да представя пред галактичното общество фактите, които оформиха настоящето издание на СИТ^[2], неофициално наричани „Звездни дневници“, което правя с настоящата бележка.

Първостепенен жизнен стремеж на Ййон Тихи като автор на СИТ е стремежът към абсолютна истина. В последно време той изпитваше съмнения дали е истина и онова, което беше сънувал по темите, предложени му от ПНУ ОИОСПТТТ във връзка с реорганизацията на тази институция. Затова Ййон Тихи реши да направи с помощта на МММ ПНУ ОИОСПТТТ^[3] инвентаризация на паметта си. Тъй като ревизията обхваща и тези отдели от СИТ, които неофициално се наричат „Спомените на Ййон Тихи“, ПНУ ОИОСПТТТ се изправи пред алтернативата или да спре издаването на настоящото издание на СИТ до завършване на ревизията, или да издаде „Звездни дневници“ без „Спомените“.

Нарастващият дефицит на СИТ, тоест нетърпящата отлагане необходимост да бъде задоволена космическата нужда от четене на съчиненията на Тихи, ни накара да вземем нелесното решение за издаване на съкратени СИТ, които незабавно ще бъдат последвани от пропуснатите в тях „Спомени“ само щом Ййон Тихи извърши ревизията.

За ПНУ ОИОСПТТТ
проф. А. С. Тарантога

П.П. В настоящото издание не бяха включени също „Дванадесетото“ и „Двадесет и четвъртото пътешествие“ на Ййон Тихи, защото готовият за печат текст беше унищожен от никелово-манганов метеорит от рояка на Леонидите по време на предвидената за закуска почивка, за който акт на сила свише се извиняваме на читателите на СИТ^[4].

- [1] Президиумът на Научния съвет на Обединените институти по описателна, сравнителна и прогностична тихология и тихономика. ↑
- [2] Съчиненията на Ййон Тихи. ↑
- [3] Математически моделиращи машини на ПНУ ОИОСПТТТ. ↑
- [4] Читателят се досеща, че тук става дума за оригиналното издание на книгата „Звездни дневници“ — Б.ред. ↑

СЕДМО ПЪТЕШЕСТВИЕ

Когато на втори април, понеделник, прелитах край Бетелгойзе, един метеор, не по-голям от зрънце стар фасул, проби бронята, направи на парчета регулатора на тягата и част от системата за управление, така че вече не можех да маневрирам с ракетата. Облякох скафандъра, излязох навън и се опитах да отстраня повредата. Оказа се, че не мога сам да завинтя резервното кормило, което предвидливо бях взел със себе си. Конструкторите бяха проектирали ракетата толкова нелепо, че се налагаше един да държи с ключа главата на болта, докато другият затяга гайката. Отначало не се разтревожих особено и загубих няколко часа, докато се опитвах да придържам с крака единия ключ, завинтвайки гайката от другата страна. Беше станало време за обяд, а аз още нищо не бях постигнал. Почти бях убеден в успеха, когато ключът се измъкна изпод краката ми и се понесе стремително в космическата бездна. Хубава работа, не само дето не поправих нищо, ами и загубих ценния инструмент. Оставаше ми само да гледам безпомощно как се отдалечава, все по-дребен на фона на звездите.

След известно време ключът се върна по изтеглена елиптична орбита и стана спътник на ракетата, но не се доближаваше до нея толкова, че да мога да го хвана. Затова се върнах в ракетата и хапнах набързо, като не преставах да мисля как да се измъкна от глупавото положение. В това време корабът летеше по права линия с все по-голяма скорост — този проклет метеор беше съсипал и регулатора на тягата. По курса си нямах никакви небесни тела, но не можех до безкрайност да се нося така слепешката. До някое време успях да овладя гнева си, всъщност — докато не установих при измиването на мръсните чинии, че нагорещеният от интензивния режим ядрен реактор ми е развалил най-добрия къс говеждо месо, което бях оставил за неделя. Загубих равновесие на духа, изригнах вулкан ужасни ругатни и натроших част от сервиза, от което ми полекна, но не беше много разумно. Като връх на всичко изхвърленото зад борда парче говеждо месо, вместо да се отдалечи от ракетата, обикаляше около нея

като втори изкуствен спътник, предизвиквайки на равни интервали от единайсет минути и четири секунди краткотрайно слънчево затъмнение. За да успокоя нервите си, до вечерта изчислявах параметрите на неговото движение, както и пертурбациите на орбитата му, предизвикани от изпуснатия ключ. Излизаше, че през следващите шест милиона години бифтекът ще се старее да изпревари ключа, като се върти около кораба по кръгова орбита, и в крайна сметка ще го догони. Уморен от изчисленията, аз си легнах. Посред нощ ми се стори, че някой ме разтърсва за рамото. Отворих очи и видях наведен над леглото си човек, чието лице ми беше странно познато, въпреки че представа нямах кой може да бъде.

— Ставай — рече той — и вземай ключовете, отиваме да затегнем болтовете на кормилото...

— Първо, не сме толкова близки, че да ми говорите на „ти“ — отвърнах, — и второ, отлично зная, че ви няма. Аз съм сам в ракетата, и то вече втора година, защото летя от Земята към съзвездието Телец. Значи, само ви сънувам.

Той продължаваше да ме дърпа, настояваше веднага да тръгнем за инструментите.

— Идиотщина — отсякох, вече малко ядосан, защото се страхувах, че от тази кавга ще се разсъня, а аз си зная колко трудно заспивам след такова рязко събуждане. — Никъде няма да вървя, просто няма смисъл. Завинтеният насън болт няма да промени реалното положение. Моля ви, оставете ме на мира и веднага се изпарявайте или изчезвайте оттук по друг начин, докато не съм се събудил.

— Та ти съвсем не спиш, честна дума! — извика упоритият призрак. — Не ме ли познаваш? Я погледни!

Той докосна брадавиците на лявата си буза, големи колкото горски ягоди. Инстинктивно се хванах за лицето, тъй като и аз имам там същите брадавици. И мигновено разбрах защо човекът от съня ми се вижда познат: приличахме си като две капки вода.

— Ще ме оставиш ли най-после на мира! — викнах и затворих очи, вече съвсем сериозно загрижен за съня си. — Щом това съм аз, няма защо да ти говоря на „ви“, но това същевременно е доказателство, че не съществуващ!

Обърнах се на другата страна и се завих презглава с одеялото. Чувах го да дрънка нещо за хорските идиотщини, но понеже не реагирах, той се провикна:

— Ще съжаляваш, глупако! И ще се убедиш, че не си сънувал, но ще бъде късно!

Дори не трепнах. Когато сутринта отворих очи, веднага в съзнанието ми изплува странната нощна случка. Седнах на леглото и се замислих за шегите, които си прави с нас собственото ни въображение: ето, останал сам, без близко същество на борда, аз се бях раздвоил насън, за да задоволя една своя потребност.

След закуска видях, че през нощта ракетата е получила допълнително ускорение, и взех да се ровя в бордовата библиотека дано открия в книгите съвет за моето фатално положение. Разгънах на масата звездната карта и под светлината на близката Бетелгойзе, затъмнявана периодично от обикалящия около ракетата къс говеждо месо, започнах да търся в района средище на някаква космическа цивилизация, откъдето можеха да ми помогнат. Оказа се обаче, че се намирам в абсолютна космическа пустош, заобикаляна от всички кораби като изключително опасен район поради опасните и тайнствени гравитационни дупки — на брой сто четирийсет и седем, чието съществуване се обясняваше от шест астрофизически теории, и то по различен начин.

Календарът на космонавта предупреждаваше за опасността от непредвидими релативистични ефекти при преминаване през дупките, особено при голяма собствена скорост.

Но аз бях безпомощен. Изчислих само, че ще се плъзна по ръба на първата дупка към единайсет часа, затова побързах да си приготвя закуска, не исках да се сблъскам с опасността на гладен стомах. Едва бях избърсал последната чинийка и ракетата започна така да се мята, че недобре прикрепените предмети полетяха от стена към стена. Примъкнах се как да е до креслото и се вързах за него, корабът подскачаше все по-неудържимо и аз изведнъж забелязах, че някаква бледолилава мъгла се спуска в противоположната част на каютата, където, между мивката и печката, се появи неясна човешка фигура. Препасан с готварска престилка, човекът сипваше в тигана разбити яйца за омлет. Погледна ме изпитателно, но без учудване, а след това

се стопи във въздуха. Разтърках очи. Бях сам, разбира се, и отдадох видението на мигновено помрачаване на съзнанието.

Седях си все така в креслото или по-скоро скачах заедно с него, когато ме осени прозрение, че това не е било халюцинация. Опитвах се да сграбча дебелия том на „Обща теория на относителността“, който току прелиташе край мен, и успях едва на четвъртия път. Не беше лесно да се прелиства книгата при тези условия, корабът се мятеше от ужасните тласъци като пиян — но накрая открих интересуващия ме пасаж. Ставаше дума за феномените на така наречената „примка на времето“, тоест огъването на посоката, в която тече времето в границите на изключително силни гравитационни полета; това явление може понякога да доведе дори до обръщане на времето назад и до така нареченото „удвояване на настоящето“. Дупката, през която преминавах в момента, не беше от най-мощните. Знаех, че ако успея поне малко да извия носа на кораба към полюса на Галактиката, ще прекося така наречения Vortex gravitiosus Pinckenbachii, където многократно е наблюдавано удвояване и дори утрояване на настоящето.

Управлението беше извадено от строя, но аз отидох в двигателния отсек и човърках там в машинарията, докато успях леко да отклоня курса към галактическия полюс. Тази операция ми отне няколко часа. Резултатът надмина очакванията. Корабът попадна в центъра на дупката към полунощ, всичките му възли вибрираха и жално стенеха, страх ме беше да не се разпадне, но той излезе невредим от премеждието и когато попадна отново в мъртвата прегръдка на космическото безмълвие, аз напуснах двигателния отсек и се видях как сладко спя в леглото. Веднага разбрах, че това съм аз от предната нощ, тоест от понеделник. Без да се замислям върху философската страна на проблема, взех да разтърсвам спящия за рамото, виках го да става бързо — не бях сигурен колко дълго неговото понеделнишко съществуване ще остане в моя вторник, затова трябваше по-бързо да излезем заедно навън и да поправим управлението. Но спящият само отвори едното си око и заяви, че не желаел да му говоря на „ти“ и че само ме сънувал. Напразни бяха всички мои усилия, напразно го разтърсвах, напразно се опитвах да го измъкна насила от леглото. Той се опъваше и упорито повтаряше, че съм бил призрак; започнах да го ругая, а той съвсем логично ми

обясняваше, че никъде няма да върви, тъй като завинтените насън болтове няма да държат кормилото наяве. Напразно го убеждавах, че греша, молах го, ругаех — дори когато му показах брадавиците, не повярва в думите ми. Обърна ми гръб и захърка.

Седнах в креслото да обмисля трезво положението.

Преживял бях случката два пъти — веднъж като спящ в понеделник и сега, във вторник, като събуждащ. Моето понеделнишко аз не вярваше в реалността на явлението дубликация, но вторнишкото ми аз вече знаеше за него. Бях попаднал чисто и просто в примка на времето. Какво да предприема, за да поправа управлението? Понеже понеделнишкият продължаваше да спи, а аз не бях забравил, че тази нощ си поспах сладко-сладко чак до сутринта, всички опити да го събудя биха отишли залудо. В същото време картата предупреждаваше за още множество големи гравитационни дупки, следователно можех да очаквам удвояване на настоящето и през следващите дни. Хрумна ми да напиша писмо до самия себе си, та като се събуди понеделнишкото ми аз, нагледно да се убеди, че мнимият сън е реалност.

Но щом седнах до масата с писалка в ръка, нещо изтрещя в двигателите, тъй че хукнах натам и до зори поливах с вода ядрения реактор, а в същото време моето понеделнишко аз си спеше сладко и примляскваше сегиз-тогиз, от което здравата се ядосах. Прегладнял и уморен, без да съм мигнал дори, закусих и тъкмо избърсвах чиниите, когато ракетата попадна в следващата гравитационна дупка. Виждах как понеделнишкото ми аз, привързано за креслото, ме гледа втрещено, докато вторнишкото пържеше омлет. При следващия тласък загубих равновесие, причерня ми пред очите и паднах. Оборавих се на пода, сред купчина счупени чинии, а над мен се беше надвесил човек, чиито крака видях до себе си.

— Ставай — каза той и се опита да ме повдигне, — нали не се удари?

— Не — отвърнах и опрях ръце на пода, защото ми се зави свят.
— Ти от кой ден на седмицата си?

— От сряда — отговори. — Да вървим бързо да поправим кормилото, да не губим време!

— А къде е онзи от понеделник?

— Вече го няма, искам да кажа — ти си от понеделник.

— Как така аз?

— Ами така — през нощта срещу вторник понеделнишкият стана вторнишки и така нататък.

— Не разбирам!

— Няма значение, просто не си свикнал. Хайде, идвай, нямаме време!

— Чакай малко — казах, без да се мръдна от пода. — Днес е вторник. Ако ти си от сряда и до този момент в сряда управлението още не е поправено, значи, нещо ни е попречило да го поправим, иначе ти, който си от сряда, нямаше да ме уговаряш във вторник да го поправам заедно с теб. Може би е по-добре да не рискуваме и да не излизаме навън.

— Какви ги дрънкаш! — викна той. — Човече, аз съм от сряда, а ти си от вторник. Що се отнася до ракетата, предполагам, че тя е, тъй да се каже, шарена, тоест на места е от вторник, на други от сряда, а тук-там може дори да е от четвъртък. Просто при преминаването през дупката времето се е разбъркало, но какво ни засяга, щом сме двама и имаме шанс да поправим управлението!

— Не, не е вярно — отсякох, — щом в сряда, където вече си ти, дето си преживял целия вторник и си го оставил зад гърба си, щом в сряда, повтарям, управлението не е поправено, значи, не е било поправено във вторник, защото сега е вторник и ако ние тепърва ще го поправаме, за теб това вече ще бъде минало и няма да има какво да се поправа. Ще рече...

— Ще рече, че си магарешки инат! — сопна се той. — Ще съжаляваш за глупостта си! Единствената ми утеха е, че и ти като мен има да беснееш заради тъпия си инат, когато дойдеш в сряда!!!

— Ама моля ти се... — започнах аз, — значи ли това, че когато в сряда се превърна в теб, ще се опитвам да убеждавам себе си от вторник, както правиш ти сега, само че всичко ще бъде наопаки: ти ще бъдеш на моето място, а аз — на твоето? Ясно! Това значи е смисълът на примката на времето! Почакай, тръгвам, тръгвам веднага, вече разбрах...

Но още преди да стана, попаднахме в нова дупка и страшното налягане ни сплеска към тавана.

Ужасните скокове и трусове не спряха през цялата нощ срещу сряда. Когато положението се поуспокои, летящият из каютата том

„Обща теория на относителността“ така ме удари по челото, че загубих съзнание. Отворих очи и съзрях купчина счупени чинии и проснат сред тях човек. Скочих веднага, вдигнах го и извиках:

— Ставай! Нали не се удари?

— Не — отвърна той и отвори очи. — От кой ден си?

— От сряда — обясних, — да вървим бързо да поправим кормилото, няма време.

— А къде е онзи от понеделник? — попита той и седна. Под окото си имаше синина.

— Няма го — рекох, — да не си ти?

— Как така аз?

— Ами така — през нощта срещу вторник онзи от понеделник стана вторнишки и така нататък.

— Не разбирам!

— Няма значение, просто не си свикнал. Хайде, ела, нямаме време! — казах и се огледах за инструментите.

— Чакай малко — започна той, без дори да си помръдне пръста. — Ако ти си от сряда и до този момент в сряда управлението още не е поправено, значи, нещо ще ни попречи да го поправим, иначе ти, който си от сряда, нямаше да ме караш във вторник да го поправяме заедно. Май не си струва риска да излизаме навън.

— Какви ги дрънкаш! — креснах, разгневен до немай-къде. — Човече, аз съм от сряда, а ти си от вторник...

И така започнахме да се караме с разменени роли, а той просто ме докара до бяс — не искаше да дойде с мен да поправим управлението, напусто дори му казах, че има магарешки инат. А когато най-сетне го убедих, попаднахме в следващата гравитационна дупка. Плувах в студена пот, защото си помислих, че отсега нататък ще се въртим в кръг в тази примка на времето, но имахме късмет. Когато гравитацията отслабна до такава степен, че можех да стана, отново бях сам в кабината. Очевидно местният вторник, който стърчеше пред мивката, беше изчезнал в необратимото минало. Побързах да се заема с картата и затърсих някаква почтена дупка, в която да вкарам ракетата, да предизвикам ново изкривяване на времето и така да се сдобия с помощник.

Намерих една доста обещаваща и чрез трудни маневри с двигателите насочих ракетата към самия ѝ център. Впрочем, според

картата тази дупка имаше странна конфигурация, беше с два, разположени недалече един от друг, центъра, но аз вече бях толкова отчаян, че не обърнах внимание на тази аномалия.

Бях си изцапал здравата ръцете, докато часове наред се мотаех из двигателния отсек, та реших да ги измия, спокоен, че следващата дупка е далече. Банята беше заключена. Отвътре се чуваха странни звуци, сякаш някой си правеше гаргара.

— Кой е там? — възкликнах изненадан.

— Аз — отговориха отвътре.

— Какъв „аз“, бе?

— Ийон Тихи.

— От кой ден?

— От петък. Какво искаш?

— Да си измия ръцете... — поясних аз машинално мислейки напрегнато: беше сряда вечерта, а той беше от петък, значи гравитационната дупка, в която щяхме да попаднем, щеше да изкриви времето от петък до сряда, но какво щеше да стане вътре в дупката, не можех да кажа. Най-чудно ми беше къде се е дянал четвъртъкът. А онзи от петък все така продължаваше да се тутка в банята и не ме пускаше вътре, въпреки че не преставах да тропам упорито по вратата.

— Стига с тая гаргара! — не издържах аз и изкресях. — Човече, всяка секунда е скъпа! Излез веднага да поправим управлението!

— За тая работа аз не съм ти нужен — чу се флегматичен отговор отвътре. — Там някъде трябва да е онзи от четвъртък, върви с него...

— Какъв от четвъртък пък сега? Не е възможно...

— Аз сигурно по-добре знам дали е възможно; щом съм в петък, значи съм преживял и твоята сряда, и неговия четвъртък...

Отскочих от вратата с позамаяна глава, защото наистина чух шум в каютата: там стоеше някакъв човек и вадеше изпод леглото чантата с инструментите.

— Ти ли си от четвъртък? — извиках, нахлувайки вътре.

— Аз ами... — отвърна. — Я ми помогни...

— Ще успеем ли сега да поправим управлението — попитах го, докато заедно измъквахме тежката чанта изпод леглото.

— Не знам, в четвъртък не бяха поправени, питай онзи от петък...

Как не ми беше хрумнало по-рано! Хукнах към банята.

— Ало! Петъчният! Поправено ли е вече управлението?

— В петък не — бе отговорът.

— Защо не?

— Ето защо — отговори и в същия миг отвори вратата. Главата му беше омотана с хавлиена кърпа, а до челото си притискаше плоската страна на ножа с надеждата да спре растежа на една голяма колкото яйце цицина. В това време онзи от четвъртък се бе изправил до мен с инструментите, гледаше спокойно и съсредоточено как пострадалият оставя със свободната си ръка бутилката с компресол на рафтчето. Гълголенето на тази течност бях взел за гаргара.

— Къде се нареди така? — попитах със съчувствие.

— Не къде, а кой... Онзи от неделя!

— От неделя ли? Но защо? Не може да бъде!

— Дълго е за разказване...

— Все едно! Да тичаме навън, може би ще успеем! — прикани ме онзи от четвъртък.

— Но ракетата само след миг ще попадне в дупка — обясних му. — От резкия тласък може да изхвърчим в безвъздушното пространство и да загинем...

— Бабини деветини! — отсече той. — Щом онзи от петък е жив, нищо лошо няма да ни се случи. Днес сме едва четвъртък.

— Сряда сме — възразих.

— Добре де, все ми е едно, важното в случая е, че в петък ще бъда жив и ти също.

— Нека все пак не забравяме, че ние само привидно сме двама, фактически съм само аз, но от различни дни на седмицата...

— Добре, добре, отваряй люка...

Обаче се оказа, че имаме само един скафандър.

Значи не можехме да излезем едновременно извън ракетата и така целият ни план за ремонта на кормилото се проваляше.

— Да те вземат дяволите дано! — изкрещях аз ядосано и захвърлих чантата с инструментите. — Трябваше да облечеш скафандъра и да не го сваляш от гърба си. Аз не съобразих, но ти в четвъртък беше длъжен да помниш!

— Онзи от петък ми взе скафандъра!

— Кога? Защо?

— Няма смисъл да ти обяснявам... — вдигна рамене той и влезе в каютата. Онзи от петък го нямаше, надникнах в банята — беше празна.

— Къде ли е изчезнал? — учудих се аз и се върнах при онзи от четвъртък. Той чупеше старателно с ножа яйце след яйце, след което ги изсипваше в тигана с цвъртяща мазнина.

— О, много се извинявам — протестирах аз незабавно, — но в сряда ти си изял, каквото ти се полага, и нямаш право да ядеш втори път вечеря в моята сряда!

— Хранителните припаси са колкото твои, толкова и мои — продължаваше той спокойно да повдига с ножа запържените краища на омлета. — Аз и ти сме едно, значи няма значение...

— Ама че софистика! Не слагай толкова много масло! Да не си полудял! Откъде да взема храна за толкова много народ!

Тиганът изхвърча от ръката му, а аз полетях към стената: бяхме влезли в нова дупка. Корабът пак се затресе като епилептик, ала аз си мислех само как да се промъкна в коридора, да се добера до скафандъра и да го облека. Така, мислех си, когато след сряда дойде четвъртък, аз ще бъда облечен в скафандър и ако нито за миг не го свалям, което твърдо бях решил, ще го нося и в петък. Значи както аз от четвъртък, така и аз от петък ще бъдем със скафандри и срещайки се в едно общо настояще, ще можем да поправим най-сетне това дяволско управление. Ускорението нарастваше и ме позамая, а когато отворих очи, лежах отдясно, а не както допреди няколко минути, отляво на онзи от четвъртък. Лесно бе да измисля плана със скафандъра, значително по-трудно беше да го осъществя. Нарастващата гравитация не ми позволяваше да се помръдна. Щом поотслабнеше, се придвижвах с милиметри към вратата за коридора. Забелязах, че и онзи от четвъртък като мен пълзи към вратата, приближавайки се лека-полека към коридора. След около час се срещнахме пред вратата, натиснати към пода от поредната дупка. Рекох си, че е безсмислено да се напругам да стигна до дръжката, нека я отвори онзи от четвъртък. В същото време започнах да си припомням различни неща, от които излизаше, че не той, а аз съм от четвъртък.

— От кой ден си? — попитах, за да се уверя. Брадата ми беше притисната до пода и го гледах отблизо в очите. Отвори с мъка уста.

— Чет... въртък... — изстена.

Странна работа. Дали пък не съм още в сряда? Прехвърлих наум последните преживявания и реших, че това е изключено. Той би трябвало да бъде вече в петък. Щом преди това ме изпреварваше с един ден, вероятно и сега е така. Гравитацията забележимо отслабна, скочих и хукнах по коридора. Грабнах скафандъра, онзи ме препъна и го издърпа от ръката ми, а аз се проснах на пода.

— Негодник, свиня! — изкрещях. — Сам себе си да мамиш, ама че подлец!

Без да ми обръща внимание, той мълчаливо нахлуваше скафандъра. Това вече беше върхът на нахалството. Изведнъж някаква странна сила го изхвърли от скафандъра, в който, оказа се, вече имало някой. Стъписах се — кой ли пък ще е този?

— Ей ти, от сряда! — викна онзи в скафандъра. — Не пускай този от четвъртък, помогни ми!

В това време другият се мъчеше да смъкне скафандъра от гърба му, ръмжейки:

— Давай скафандъра!

— Остави ме! Какво искаш? Как не разбираш, че не ти, а аз трябва да бъда с него?! — дереше се с все сили петъчния.

— Интересно защо?

— Защото аз, глупако, съм по-близо до събота от теб, а в събота ще сме вече двама в скафандри!

— Глупости дрънкаш! — намесих се аз в разправията. — В най-добрия случай ще бъдеш в събота сам в скафандър като последен идиот и няма да можеш да направиш нищо. Дай скафандъра на мен: ако го облека сега, в петък и ти ще имаш, и аз ще го имам в събота, значи тогава ще бъдем двама, с два скафандъра... Ей ти, от четвъртък, помогни ми!

— Я млъквай — възрази петъчният, от чийто гръб насила смъквах скафандъра. — Първо, няма на кого да викаш „ти от четвъртък“, тъй като вече мина полунощ и сега ти си в четвъртък, и второ, по-добре е аз да остана в скафандъра — ти така и така няма да получиш нищо...

— Как така нищо? Ако сега облека скафандъра, и утре ще бъда с него...

— Сам ще се убедиш... Нали аз вече бях в четвъртък, моят четвъртък отмина, та много добре знам...

— Стига приказки. Пускай веднага! — изреваха.

Но той се измъкна от ръцете ми, хукнах да го гоня, най-напред в двигателния отсек, после нахълтахме един след друг в каютата. Сега разбрах защо онзи от четвъртък, докато стояхме с инструментите до люка, ми каза, че петъчният е взел скафандъра: аз самият бях отишъл в четвъртък и петъчният ми го взимаше. Докато се гонехме, забелязах една тежка пръчка, с която обикновено бърках в ядрения реактор, грабнах я и така въоръжен, се втурнах към каютата. Онзи беше облякъл скафандъра, само шлема не беше успял да сложи на главата си.

— Събличай скафандъра! — заповядах и стиснах още по-здраво пръчката.

— Айде бе!

— Събличай го ти казвам!

Позамислих се преди да го ударя. Смущаваше ме фактът, че нямаше нито синина под окото, нито цицина на челото като онзи от петък, който бях открил в банята, обаче веднага ми стана ясно, че точно така трябва да бъде. Онзи от петък сега вероятно беше в съботата, може дори да се рее някъде около неделята, докато тук присъстващият петъчен, натикал се в скафандъра, беше неотдавнашният четвъртъчен, в когото аз се преобразих в полунощ, следователно, приближавах се по кривата на примката на времето към мястото, в което петъчният преди побоя щеше да се превърне в набития петъчен. Ала преди това той ми бе казал, че така го наредил неделният, от когото по това време нямаше и следа: в каютата бяхме само той и аз. Изведнъж ми хрумна една хитра идея.

— Смъквай скафандъра! — изреваха заплашително.

— Я ти от четвъртък да ме оставиш на мира!

— Не съм от четвъртък! Аз съм от НЕДЕЛЯ! — креснах пак аз и се хвърлих в атака.

Той се опита да ме ритне, но обувките на скафандъра са много тежки, така че го изпреварих и го пернах по главата с пръчката, преди да беше вдигнал крак. Е, не чак дотам силно, достатъчно добре бях разбрал цялата каша, за да си давам сметка, че щом самият аз от четвъртък отида в петък, ще бъда ударен по главата, а нямах интерес сам да си разбивам черепа. Петъчният падна и се хвана за главата със стон, а аз започнах грубо да смъквам скафандъра; когато той се насочи

към банята с омекнали крака, мърморейки: „Къде е памукът... къде е компресолът...“, заобличах припряно скафандъра, за който така се борихме, и в същия миг съзрях да стърчи изпод леглото човешки крак. Приклекнах и надникнах. Там лежеше човек, мъчеше се да не мляска и гълташе лакомо последния ми млечен шоколад, който си бях скътал в сандъчето за черни галактични дни. Негодникът толкова бързаше, че гълташе шоколада заедно със станиола, парченца от фолиото лъщяха по устните му.

— Остави шоколада! — избухнах аз, издърпвайки го за крака. — Кой си ти? От четвъртък ли?... — довърших по-кратко, внезапно обезпокоен от мисълта, че е възможно самият аз да съм станал петъчен и да се наложи да изям същия пердах.

— Неделният съм — изфъфли той с препълнена уста.

Прималя ми. Той или лъжеше и тогава нямаше нищо страшно, или говореше истината, а в такъв случай нямаше да избягна цицината, нали неделният наби петъчният и петъчният сам ми го каза преди това, а аз, представяйки се за неделен, го пернах с пръчката. „Все пак — помислих си, — дори да лъже, че е неделният, не е изключено да е посетнешен от мен, а щом е посетнешен, помни всичко, което и аз, следователно вече знае как излъгах петъчния, затова може да постъпи по същия начин с мен, защото онова, което за мен беше военна хитрост, за него е само спомен. Защо да не се възползва?“ Стоях и не можех да взема решение, а той си дояде шоколада и изпълзя изпод леглото.

— Щом си неделният, къде ти е скафандърът? — извиках, понеже се бях сетил нещо.

— Ей сега ще имам скафандър... — отвърна спокойно и изведнъж видях пръчката в ръката му... Видях и силна светлина, сякаш избухване на няколко свръхнови наведнъж и загубих съзнание. Свестих се, седнал на пода в банята. Някой тропаше по вратата. Заех се да превързвам синините и цицините си, а този някой не мирясваше; беше онзи от сряда. Показах му след малко главата си с цицините, той отиде с четвъртъчния за инструментите, после почнахме да се мотаем насам-натам и да се караме за скафандъра, е, преживях и това и в събота сутринта се напъхах под леглото да видя дали не е останало още шоколад. Някой ме издърпа за крака, когато дояждах последната опаковка от млечния, която открих под ризите; дявол знае кой беше

този, дето ме дърпаше, но за всеки случай го пернах с пръчката по главата, свалих скафандъра от гърба му и тъкмо щях да го облека, когато ракетата попадна в поредната гравитационна дупка.

Дойдох на себе си в препълнена с хора каюта. Нямахме къде да се помръднеш. Както се оказа, всичките и аз бяхме едно от различни дни, седмици, месеци, а един дори от следващата година. Някои бяха пострадали, доста имаха синини под очите, а петима от присъстващите бяха със скафандри. Но вместо да излязат веднага да поправят управлението, те захванаха да спорят, да се пазарят, да се препират и да се карат. Опитвах се да установят кой кого и кога е набил. Положението се усложняваше допълнително от факта, че започнаха да се появяват предиобедни и следобедни. Първо, опасявах се, че ако все така върви, ще се раздробя на минутни и секундни, и второ, повечето от тях лъжеха като цигани, затова и до днес не зная кого съм бил аз и кой е бил мен по времето, когато съществувах едновременно в сряда, четвъртък и петък. Имах чувството, поради моята лъжа пред петъчния, че съм неделен, получих един удар по главата в повече, отколкото следваше по календарните сметки. Но предпочитам да не се връщам дори мислено към тези неприятни преживелици, защото човекът, който в продължение на една седмица не е вършил нищо друго, освен сам себе си да бие, едва ли има причина да се гордее.

В това време разправиите продължаваха. Обземаше ме отчаяние, като гледах как времето се прахосва в бездействие. А ракетата се носеше все така слепешката напред и сегиз-тогиз попадахме в нова гравитационна дупка. Накрая онези със скафандрите се сбиха с тези без скафандър. Опитвах се да внеса що-годе ред в настъпилния абсолютен хаос и със свръхчовешки усилия успях да организирам нещо като събрание, за чийто председател беше избран онзи от следващата година като най-стар.

После избрахме и отчетна комисия, комисия по текущите въпроси и комисия по предложенията. Четирима от следващия месец бяха назначени да поддържат реда. Междувременно преминахме през една отрицателна дупка, която намали броя ни наполовина, така че при началното тайно гласуване нямаше кворум и се наложи да променим устава, преди да пристъпим към избиране на кандидатите за ремонт на управлението. Картата известяваше за приближаването на нови дупки,

унищожаваци дотогавашните ни постижения: ту изчезваха избраните кандидати, ту пак се появяваха онези от вторник и петък, последният с превързана глава, и започваха досадните си разпавии. След една особено силна положителна дупка едва се сместихме в каютата и коридора, а и дума не можеше да става да отворим люка поради теснотията. Но най-лошото беше, дето размерите на разместванията във времето непрекъснато нарастваха: появяваха се някакви личности с прошарена коса, тук-таме се мяркаха ниско остригани детски главички, тоест моите преображения от ранния период на живота ми.

Вече не помня дали си оставах в неделя, или бях минал в понеделник. Впрочем този факт беше без значение. Децата плачеха, че се задушават в тълпата и викаха „мамо“, председателят — Тихи от следващата година — псуваше като хамалин, защото онзи от сряда, който напразно се беше напъхал под леглото за шоколад, го бил ухапал по крака, когато той му настъпил пръста. Знаех си, че всичко това ще свърши зле, още повече че на места вече се виждаха и белобради. Между 142-ата и 143-ата дупка пуснах списък на присъстващите, ала тогава се разбра, че много от тях направо лъжат. Посочваха неверни данни. Бог знае защо; сигурно царящата атмосфера беше помътила съзнанието им. Сред шума и гюрултията трябваше да крещиш, ако искаш да се разбереш с някого. Един от миналогодишните Ййоновци предложи чудесна, както ни се стори, идея: най-стариат сред нас да разкаже историята на своя живот, за да се изясни по този начин кой всъщност трябва да поправи управлението. Нали най-стариат притежава опитът на присъстващите от различните месеци, дни и години. Обърнахме се с тази молба към среброкос старец, който цял трепереше, подпрял стената в ъгъла. В отговор той започна надълго и нашироко да разправя за своите деца и внуци, а после премина към космическите пътешествия, преживени безчет през вероятно деветдесетгодишния му живот. Това пътешествие, което извършвахме в момента и беше за нас единствено важно, вследствие общата склероза и възбудата старецът изобщо не помнеше, но беше толкова самомнителен, че не искаше да си го признае и все отговаряше уклончиво, връщайки се упорито към своите солидни връзки, ордени и внучета, докато в края на краищата го наругахме и го накарахме да млъкне. Двете следващи дупки ужасно намалиха броя ни. След третата не само че стана по-просторно, но и всички, които имаха скафандри,

изчезнаха. Остана само един празен скафандър, който бяхме закачили временно в коридора, преди да се върнем да продължим дебатите. Последва нова битка за толкова ценното облекло, а след нея и нова дупка. И изведнъж каютата опустя. Седях на пода на странно просторното помещение с подпухнали очи, сред натрошени уреди, парцали от дрехи и накъсани книги. По пода се търкаляха листчета от гласуванията. Според картата вече бях преминал цялата зона на гравитационните дупки. Не можех да разчитам на дубликация, следователно нямаше и надежда, че ще мога да се справя с аварията. Изпаднах в отчаяние и пълно вцепенение. След час надникнах в коридора и с изненада установих, че скафандъра го нямаше. Тогава смътно си припомних, че непосредствено преди последната дупка двама малчугани се измъкнаха крадешком в коридора. Дали и двамата не се бяха напъхали в скафандъра?! Хукнах към кормилата, поразен от светкавичната мисъл. Бяха в изправност! Значи, докато ние бяхме затънали в безполезни спорове, тези малчугани са поправили всичко. Вероятно единият е пъхнал ръце в ръкавите, а другият — в крачолите на скафандъра; така са могли да държат едновременно ключовете от двете страни на кормилото. Открих празния скафандър в шлюза до люка. Внесох го в ракетата като някаква реликва, изпълнен с безкрайна благодарност към тези храбри момчета — такъв съм бил и аз преди толкова време! Това беше краят на може би едно от най-странните мои приключения. Долятах до целта благополучно благодарение на интелигентността и храбростта, които бях проявил като две дечица.

След време някои говореха, че съм си измислил тази история, а по-злонамерените си позволяваха да намекуват, че съм имал слабост към алкохола, старателно укривана на Земята и смело задоволявана през дългите космически пътешествия. Господ знае какви други клюки са разпространявали по този повод — но такива са си хората: готови са да повярват на най-абсурдното, но не и на действителните факти, които си позволих да изложа тук.

ОСМО ПЪТЕШЕСТВИЕ

И това преживях. Бях делегат на Земята в Организацията на обединените планети, всъщност само кандидат, а и това не беше така, понеже Общото събрание обсъждаше не моята кандидатура лично, а кандидатурата на цялото човечество.

Никога през живота си не съм бил толкова притеснен. Езикът ми беше пресъхнал и едва го мърдах в устатата си, а когато пристъпвах по постланата от аеробуса червена пътека, не бях сигурен дали тя поддава, или моите колене се огъват. Вероятно очаквах да произнеса реч, а през моето пресъхнало от вълнение гърло думичка не би излязла; затова, щом съзрях един голям блестящ автомат с хромиран плот и малки процепи за монетите, побързах да пусна една и да сложа под крана предвидливо взетата чашка от термоса. Това беше първият междупланетен дипломатически инцидент на човечеството на галактическата арена, защото това, което бях взел за автомат за газирана вода, се оказа парадно облеченият заместник-председател на тараканската делегация. За щастие именно тараканците бяха предложили на сесията нашата кандидатура, което също не веднага схванах; и това, че високопоставеният дипломат ми наплю обувките, разбрах погрешно, а този жест означавал само благовонен секрет от приветствените жлези. Погълнах информационно-преводаческата таблетка, която ми подаде един любезен сътрудник на ООП, и всичко разбрах; незабавно дрънчащите звуци наоколо се трансформираха в ушите ми в разбираеми думи, подредените алуминиеви кегли в края на плюшеното килимче се превърнаха в почетна полурота, а приветстващият ме тараканец, до този миг подобен по-скоро на огромен щрудел, ми се стори като стар познат с напълно приемлива външност. Само притеснението ми не отслабна. Приблужи се малка търколка, специално пригодена за двуноги същества като мен; придружителят ми, тараканецът, с мъка се напъха подире ми и сядайки едновременно и от лявата, и от дясната ми страна, започна:

— Уважаеми землянино, трябва да ви обясня, че настъпиха известни дребни процедурни усложнения във връзка с неочакваното

заминаване на председателя на нашата делегация, най-добре подготвен като специалист-земист да защитава вашата кандидатура, поради което аз го замествам... Запознат ли сте с протокола?

— Не... не съм имал случай... — измърморих, като се опитвах да седна някак си в търколката, така и несъобразена докрай със спецификата на човешкото тяло. Седалката приличаше на дупка, дълбока почти един метър, така че при всяка неравност по пътя коленете ми опираха в челото.

— Нищо, ще се оправим някак... — утеши ме тараканецът.

Неговата плисирана дреха, изгладена на остри ръбове, с метален блясък, която преди малко бях взел за бар, издаде лек звън, а той се изкашля и заяви:

— Познавам вашата история. Човечеството — какво великолепно нещо! Да, да, мое задължение е да зная всичко. Нашата делегация ще се изкаже по точка осемдесет и трета от дневния ред с предложение да бъдете приети в събранието като пълноправен, действителен и всеотраслен член... но да не сте загубили случайно пълномощното си? — смени той темата така внезапно, че аз трепнах и енергично отхвърлих опасенията му: стисках в дясната си ръка пергаментовия свитък, малко поразмекнат от потта.

— Добре — продължи тараканецът, — аз ще произнеса реч, нали така, ще представя вашите високи постижения, които ви дават право да заемете мястото си в Астралната федерация... Вие вероятно разбирате, става дума за своеобразна отдавна установена формалност... Едва ли очаквате изказвания против...

— Едва ли — измърморих пак.

— Разбира се! Пък и от къде на къде? Но макар да е формалност, все пак ще са ми необходими някои данни. Факти, подробности, нали разбирате? С ядрена енергия, естествено, разполагате?

— О, да! Да! — побързах аз да го уверя.

— Чудесно! Вярно, ето тук са бележките, които ми е оставил председателят, обаче той пише толкова нечетливо... хм, та откога, казвате, че имате такава енергия?

— От 6 август 1943 година!

— Превъзходно. Какъв беше обектът? Първата ядрена електроцентрала вероятно?

— Не — отговорих и усетих, че се изчервявам, — първата атомна бомба. Унищожих Хирошима...

— Хирошима ли? Някакъв метеор?

— Не... град.

— Град...? — В гласа му улових лека загриженост. — Как да го кажа... Не, по-добре изобщо да не го споменавам — реши той изведнъж. — Хубаво, ама за нещо трябва да ви похваля. Подскажете ми, само че по-бързо, защото след миг пристигаме.

— Ъ... ъ... космически полети — започнах.

— Това се разбира от само себе си, ако не бяха те, нямаше сега да сте тук — малко сопнато, както ми се стори, обясни той. — За какво изразходвате основната част от националния доход? Хайде, моля ви, припомнете си някакво внушително инженерно начинание — архитектура в космически мащаби, гравитационно-слънчеви пускови инсталации? — подсказваше припряно.

— Че се строи, строи се... — изтърсих. — Националният доход не е доста голям, много средства отиват за въоръжаване...

— Въоръжаване на какво? На континентите ли? Против земетресенията?

— Не... на войската... на армиите...

— Какво е това? Хоби?

— Не, не е хоби... Вътрешни конфликти... — обяснявах аз объркано.

— Че това съвсем не е за хвалене — отсече той с видимо неудоволствие. — Нали вие не сте долетели тук направо от пещерите? Вашите учени отдавна е трябвало да изчислят, че глобалното сътрудничество е винаги по-изгодно от борбата за плячка и хегемония!

— Те са го изчислили, но съществуват причини от исторически характер.

— Да оставим това! — предложи тараканецът. — Моята задача не е да ви защитавам, а да ви препоръчвам, да ви представя откъм добрата страна, да изброя вашите заслуги и добродетели. Ясно ли ви е?

— Напълно.

Езикът ми едва се обръщаше, беше като замразен, яката на ризата ме душеше, нагръдникът ѝ беше омекнал от потта, в която се обливах; закачих с пълномощното ордените и най-горният лист се скъса. Тараканецът проявяваше и нетърпение, и се държеше

високомерно, види се, част от мислите му бяха далече, но неочаквано пак започна със спокоен и благ тон (дипломат и половина!):

— Май ще е по-добре да говоря за културата ви. За нейните забележителни постижения. Имате ли култура? — попита той внезапно.

— Имаме! Великолепна!

— Добре. А изкуство?

— Да, да! Музика, поезия, архитектура...

— Значи все пак имате архитектура! — викна той. — Чудесно! Отбелязвам си. Експлозивни средства?

— Как така експлозивни?

— Ами творчески, управлявани експлозии — за регулиране на климата, за преместване на континенти и речни корита... Имате ли?

— Засега имаме само бомби... — и прибавих шепнешком: — Но затова пък много разнообразни: напалмови, фосфорни, дори с отровни газове...

— Не за това става дума — отсече той сухо. — Ще се придържам към духовния живот. В какво вярвате?

Този тараканец, който трябваше да ни препоръчва, нищо не разбираше от земните въпроси и, честно казано, изтръпнах при мисълта, че от изказването на едно толкова невежо същество зависи нашето „да бъдем или да не бъдем“ на форума на цялата Галактика. „Нямаме късмет — мислех си, — как пък точно сега отзоваха онзи, истинския специалист по Земята!“

— Вярваме в общото братство, в предимството на мира и сътрудничеството пред войната и омразата, смятаме, че човекът трябва да бъде мерило за всичко...

Той постави тежкото си смукало на коляното ми.

— Защо пък човекът? Впрочем, да оставим този въпрос. Обаче вашето изброяване е негативно: липса на война, липса на омраза — в името на мъглявината, нямате ли някакви положителни идеали?

Направо се задушавях.

— Вярваме в прогреса, в по-доброто бъдеще, в могъществото на науката...

— Е, най-сетне нещо! — възкликна. — Да, науката... това е добре, ще свърши работа. В коя наука влагате най-много?

— Във физиката. В изследванията върху ядрената енергия.

— Вече чух. Знаете ли какво? Вие си мълчете. Аз ще имам грижата за всичко. Аз ще говоря. Разчитайте на мен. Смелост! — При тези негови думи машината спря.

Главата ми беше замаяна, всичко се въртеше пред очите ми. Поведоха ме по кристални коридори, с мелодична въздишка се отдръпваха невидими прегради, слизах надолу, качвах се нагоре, после пак вървах надолу, тараканецът крачеше до мен огромен, мълчалив, покрит с гофриран метал; изведнъж всичко замря, някакъв стъклен балон се изду пред мен и се пукна. Стоях в залата на Общото събрание, на дъното на сребристобелия амфитеатър, който се разширяваше като фуния нагоре, с катерещи се по спирала банки. Дребните отдалече фигури на делегатите отсенаваха в изумрудено, златно, пурпурно, белотата на спиралните редове, привличайки погледа ми с хиляди тайнствени искрящи проблясвания. Не можех да различа очите от ордените и телата на делегатите от изкуствените им продължения, но ясно виждах как те се мърдат чевръсто, как придърпват по белоснежните пюпитри папките с материали за сесията — черни и лъскави, сякаш антрацитни плочки; точно срещу мен, на петдесетина метра, на заграден от електронни машини подиум, сред гора от микрофони, се бе разположил председателстващият. Край мен прелитаха откъслечни фрази на хиляда езика, звездните говори бяха в диапазона от най-ниските басове до високите като птиче чуруликане тонове. С чувството, че всеки миг под мен ще зейне бездна, изпънах фрака си. Разнесе се безкраен, протяжен звук — председателстващият бе задвижил устройството, удрящо с чукче по плоча от чисто злато; металическите вибрации пробиваха ушите ми. Изправен над мен, тараканецът ми показва къде да седна. От невидимите мегафони потече гласът на председателстващия, а аз, преди да седна, обходих с поглед спиралата от банки, по-нагоре, още по-нагоре, търсейки поне една сродна душа, поне едно човекоподобно същество — напразно. Огромни грудкоподобни същества в топли тонове, слоисто желе, съвсем като касисово, отпред на пюпитрите месести израстъци, лица с цвета на пастет с много подправки или пък бели-беленички като сутляш; перки, смукала, пипала, държащи съдбата на близки и далечни звезди, преминаваха пред мен като филм на забавени обороти; в тях нямаше нищо уродливо, нищо отвратително; въпреки многократно изказваните на Земята

предположения, тук виждах не звездни чудовища, а същества, излезли изпод длетото на скулптори-абстракционисти или от ръцете на кулинарни фантазори.

— Точка осемдесет и втора — просъска до ухото ми тараканецът и седна. Последвах примера му. Вдигнах оставената на пюпитъра слушалка:

„Съоръжението, което съгласно ратифицирания от настоящото високоуважаемо събрание договор Алтаирското сдружение достави на Шесторното обединение на Фомалгаут, показва, както се вижда от протокола на специалната подкомисия на ООП, характеристики, които не биха могли да бъдат следствие от дребни отклонения от технологичната рецепта, одобрена от високоуважаемите договарящи се страни. Независимо от това, че както правилно отбелязва Алтаирското сдружение, произведените от него отсейватели на лъчението и планеторедуктори трябваше да притежават репродуктивна способност, гарантираща създаването на машинно потомство съгласно платежния договор между двете високоуважаеми договарящи се страни, тази потентност трябваше да се изяви в съгласие със задължителната в цялата Федерация инженерна етика във вид на сингуларно пъпкуване, а не да следва от вложените в споменатите съоръжения програми с обратен знак, което за съжаление беше направено на практика. Двоичността на програмите доведе до възникване на сексуален антагонизъм в главните енергетични блокове на Фомалгаут, а като следствие от това и до възмутителни за обществения морал сцени, причинили на тази страна, понастоящем ищец, сериозни морални загуби. Вместо да изпълняват поставените им задачи, доставените агрегати посвещаваха част от работното си време на сексуалния подбор, при което тяхното непрекъснато търчене насам-натам с щепсели в ръка доведе до нарушение на Панундския устав и до възникване на машинографски взрив, като вината за тези достойни за порицание явления носи ответникът. Затова с настоящото обявявам за анулирано задължението на Фомалгаут спрямо Алтаир.“

Оставих слушалката, главата ми се цепеше. Да му се не види макар и машинното поругание на обществения морал, и Алтаир, и Фомалгаут, и всички останали! ООП ми дотегна още преди да стана неин член. Чувствах се зле. Защо послушах професор Тарантога?

Защо ми беше нужна тази почетна мисия, за да се срамя сега за чужди грехове? Дали нямаше да бъде по-добре...

Прониза ме невидим ток — на огромния екран пламнаха цифрите 8 и 3. Усетих енергично побутване. Тараканецът беше скочил на своите смукала или пипала и ме дърпаше подире си. Плуващите под тавана мощни осветителни тела насочиха към нас обилна синя светлина. Обливан отвсякъде от сиянието, което сякаш ме пронизваше, аз стиснах несъзнателно полуразмекналото се руло на пълномощното и чувах до себе си мощния бас на тараканеца да гърми убедително и непринудено, но съдържанието на речта му достигаше до мен на талази, както морска пяна опръсква при буря надвесилия се над вълнолома смелчак.

— ... чудесната Земя... (дори името на моята родина не можеше да изговори правилно)... великолепно човечество... присъстващият тук изтъкнат представител... изящни, симпатични бозайници... ядрена енергия, освободена майсторски със сръчността на техните горни крайници... млада, гъвкава, одухотворена култура, дълбока вяра в пленцимолията, макар и нелишена от амфибрунти... (явно ни бъркаше с някой друг)... предани на делото на звездното единство... закривайки периода на ембрионалното обществено съществуване... израсли смело и самостоятелно, те са достойни за...

„Въпреки всичко дотук върви добре — мина ми през ума. — Хвали ни, като че ли не много лошо... а това пък какво е?“

— Разбира се, чифтни! Здравите им опори... трябва все пак да се разбере... всеки има право да предложи на настоящото високоуважаемо събрание и изключения от нормата и правилата... никакво отклонение не е позорно... тежките условия, които са ги оформили... с наша помощ в бъдеще ще се отърват лесно от ужас... от сегашния си вид, за който високоуважаемото събрание с присъщото му великодушие... затова от името на тараканската делегация и Съюза на звездите на Бетелгойзе правя предложение за приемане на човечеството от планетата Зимая в редовете на ООП, както и да бъдат признати на присъстващия тук благороден зимиянин пълни права на акредитиран при Организацията на обединените планети делегат. Аз свърших.

Разнесе се гръмогласен шум, прекъсван от загадъчни свиркания; поради липса на ръце ръкопляскания нямаше, а и как да ги има.

Шумът и гласовете утихнаха изведнъж при звука на гонга; чу се гласът на председателстващия:

— Искате ли някоя от уважаемите делегации да вземе думата във връзка с предложението за приемане на човечеството от планетата Земя?

Очевидно доволен и предоволен от себе си, сияещият тараканец ме помъкна към пейката. Седнах и изломотих някакви благодарности; в същия миг в амфитеатъра едновременно пламнаха две зелени пламъчета.

— Давам думата на представителя на Тубан! — обяви председателстващият.

Нещо се изправи.

— Уважаеми колеги! — чух далечен, пронизителен глас, сякаш някой режеше ламарина, но скоро престанах да обръщам внимание на тембъра. — Тук чухме от устата на полпитор Воретекс гореща препоръка за едно племе от далечна планета, неизвестно досега на присъстващите. Бих искал да изразя своето съжаление, че непредвиденото отсъствие на сулпитор Екстревор на днешното заседание ни лишава от възможността да се запознаем по-подробно с историята, обичаите и природата на това племе, на чието присъствие в ООП Таракания толкова държи. Въпреки че не съм специалист по космическа тератология, според скромните си сили бих искал да допълня информацията, която имахме удоволствието да чуем. Най-напред, мимоходом и между другото, ще отбележа, че родната планета на човечеството не се нарича Земя, Зимая или Земя, както, естествено, не от незнание, а, дълбоко съм убеден, само от ораторски плам и ентузиазъм я нарече уважаемият оратор преди мен. Тази подробност е второстепенна, уверявам ви. Същевременно терминът „човечество“, с който той си послужи, е взет от езика на племето от Земята — така звучи истинското име на онази далечна, провинциална планета, — докато нашата наука определя нейните жители по-различно. Ще си позволя, с надежда да не отегча високоуважаемото събрание, да прочета пълното наименование и класификацията на вида, въпроса, за чието членство разглеждаме тук, като си послужи с един великолепен труд, написан от специалисти, а именно — с „Космическа тератология“ от Грампулус и Гзеемс.

На пюпитъра пред него лежеше грамадна книга. Той я отвори на отбелязаното с листче място.

— Съгласно приетата систематизация, проявяващите се в нашата Галактика анормални форми образуват типа Abberantia (Извратенци), който се дели на подтипове Debilitates (Слабоумци) и Antisapientinales (Неразумци). Към последния подтип се отнасят класовете Canaliacele (Мерзотняци) и Necroludentia (Трупосквернци). Сред Трупоскверниците различаваме подразделенията Patricidiaceae (Отцеубийци), Matriphagideae (Майцеядци), и Lasciviaceae (Гнусотняци или Развратняци). Крайно извратената форма Гнусотняци делим на Cretininae (Кретенци), например Cadaverium Mordans (Трупогризци), и Horrorissimae (Ужасняци) с класически представител в лицето на Мътилник Изпъченяк, *Idiontus Erectus Gzeemsi*. Някои Ужасняци създават собствена псевдокултура; към тях отнасяме видове като *Anophilus Belligerens*, Дупелюбец... Войнствуващ, който се именува *Genius Pulcherrimus Mundanus* (най-прекрасният гений на света) както и онзи специфичен екземпляр със съвършено плешиво тяло, наблюдаван от Грамбулус в най-затънтеното кътче на нашата Галактика — *Monstroteratum Furiosum* (Гнусотник Беснеец), който сам се нарича *Homo sapiens*.

Залата зашумя. Председателстващият задвижи устройството с чукчето.

— Дръжте се! — изсъска тараканецът.

От блясъка на лампите или от потта, която се стичаше от челото ми, не го виждах. В сърцето ми трепна плаха надежда, когато някой поиска думата за процедурен въпрос. Той се представи като член на делегацията на Водолей и астрозоолог, след което започна да спори с тубинеца, но за съжаление само защото — като привърженик на школата на професор Хагранапс — смяташе представената класификация за неточна; заедно със своя учител той разграничаваше отделно подразделение *Regeneratores* (Изродняци), към което принадлежат Пренаядците, Недоядците, Трупощипците и Труполюбците. Определението *Monstroteratus* по отношение на човека той оценява като неправилно, защото трябвало да се използва последователно терминът Поразник Ужасняк (*Artefactum Abhorens*).

След кратка размяна на мнения тубинецът продължи изказването си:

— Уважаемият представител на Таракания, препоръчвайки ни кандидатурата на така наречения „Разумен Човек“, или да бъдем точни — на Гнусотник Беснеец, типичния представител на Трупоскверниците, не спомена в препоръката си думата „белтък“, вероятно я смята за неприлична. Не отричам, че тя буди асоциации, над които чувството за приличие не ми позволява да се разпростирам. Длъжен съм да кажа, че ДОРИ притежаването на такъв телесен материал не е позорно. (Викове: „Чуйте го! Чуйте го!“) Работата не е в белтъка! И не в това, че се наименува Разумен Човек, въпреки че е Гнусотник Беснеец. В края на краищата това е слабост, породена от самолюбието му, което можем да разберем, но не и да оправдаем. Не, не това е най-важното, уважаеми колеги!

Вниманието ми се накъсваше като съзнанието на припаднал — до мен достигаха само откъслечени фрази.

— Дори месоядството в случая не е ничия вина, след като произлиза от естествената еволюция! Независимо от това между така наречения „човек“ и неговите животински роднини почти няма разлика! Така както ПО-ВИСОКОТО същество не може да смята, че има право да изяде ПО-НИСКИТЕ на ръст същества, така и притежаващият донякъде ПО-ВИСШ разум не би трябвало да убива и изяде ПО-НИСШИТЕ по разум, а ако е принуден да го прави (Викове: „Не е принуден! Да яде спанак!“) — ако, повтарям, е принуден да го прави поради трагична наследствена обремененост, той би трябвало да поглъща окървавените си жертви скришом, в своите дупки и в най-тъмните кътчета на пещерите, разкъсван между угризенията на съвестта, отчаянието и надеждата, че все някога ще успее да се освободи от бремето на неизброимите убийства. Не, Гнусотник Беснеец съвсем не постъпва така! Той се гаври с телесните остатъци, задушавайки и пържейки, начуквайки и режейки ги за забавление, а едва след това ги поглъща в публични хранилки, сред подскоците на разголени самки от своя вид, тъй като това увеличава страстта му към трупоядството. В същото време в полутечната му глава не минава и мисъл да направи нещо, за да промени това положение на нещата, призоваващо цялата Галактика за мъст! Напротив, той измисля какви ли не оправдания, които помества между стомаха си, тази гробищна крипта на безброй жертви, и безкрайността, като се заблуждава, че те му дават право да убива с гордо вдигнато

чело. Само толкова ще кажа, за да не отнемам времето на високоуважаемото събрание, за заниманията и обичаите на така наречения „Разумен Човек“. Сред прадедите му имаше един вид, който даваше известни надежди: *Homo neanderthalensis*. Той заслужава внимание. Подобен на съвременния човек, но с по-голям обем на черепа от него, следователно — и с по-голям мозък, тоест разум, гъбар, склонен към размишления, любител на изкуствата, добродушен, флегматичен, без съмнение той би заслужавал днес да се разглежда въпросът за неговото членство във високоуважаемата организация. За съжаление той не е между живите. Дали делегатът от Земята, който ни гостува днес, ще бъде така любезен да ни обясни какво е станало с този толкова културен и симпатичен неандерталец? Делегатът мълчи, затова аз ще отговоря вместо него: неандерталецът е бил изтребен напълно, премахнат от повърхността на Земята от така наречения *Homo sapiens*. И на земните учени сякаш не им е било достатъчно гнусното братоубийство, та се заели да очернят нещастната жертва, приписвайки не на нея, а на себе си по-висш разум. И ето, сред нас в тази достойна зала, сред тези величествени стени се намира един представител на Трупоядците — изобретателни в търсенето на пагубни удоволствия, талантливи архитекти на средства за унищожение, будещи с вида си и смях, и труден за овладяване ужас, ето, виждаме там, на неопетненото досега място, едно същество, което дори не притежава смелостта на професионалния престъпник, след като скрива зад красива фасада своята белязана с безбройни убийства кариера, въпреки че всеки обективен изследовател на земните раси лесно може да разшифрова истинското положение на нещата. И така, обръщам се към вас, високоуважаеми колеги...

От цялата му реч, продължила два часа, чух само отделни пасажки, но и те ми бяха напълно достатъчни. Тубинецът обрисова образа на къпещи се в кръв чудовища; без да бърза, систематично отваряше ту една, ту друга книга с мъдрости, анали, хроники, а вече използваните хвърляше на пода като обхванат от внезапно отвращение към тях, сякаш самите страници, на които бяхме описани ние, бяха слепени от кръвта на жертвите. После се зае с историята на нашата цивилизация; описваше жестокостите, кланетата, войните, кръстоносните походи, масовите убийства, показваше на табла и прожектирваше с епидиаскоп технологията на престъпленията,

различните древни и средновековни мъчения, а когато пристъпи към съвременността, шестнайсет прислужници му докараха на огъващи се под тежестта колички с фактографски материали; други прислужници, а може би по-скоро санитарни на ООП, оказваха с малки вертолети първа помощ на припадащите слушатели на доклада, като подминаваха само мен, простодушно убедени, че потопа от кървава информация за земната цивилизация ни най-малко няма да ми навреди. А в действителност още по средата на изказването аз започнах, почти на границата на безумието, да се страхувам от самия себе си; като че ли в обкръжението на уродливите, чудновати същества аз бях единственото чудовище. Вече си мислех, че това обвинително слово никога няма да свърши, когато чух думите:

— А сега нека високоуважаемото събрание пристъпи към гласуване по предложението на тараканската делегация!

Залата замря в гробна тишина, ала нещо до мен се размърда. Моят тараканец стана и направи опит да отхвърли поне някои от обвиненията. Горкият! Той ме довърши окончателно, като се опита да убеди събранието, че човечеството почита неандерталците като свои достойни предци, измрели от само себе си; тубинецът обаче незабавно го елиминира с един точен, поставен директно към мен, въпрос: „Ако на Земята нарекат някого «неандерталец», това комплимент ли е или обида?“

Реших, че всичко е свършено, загубено завинаги, че ей сега ще се помъкна към Земята като натирено в колибката му куче, от чиито зъби са изтръгнали окървавено птиче. Но сред тихия шепот на залата председателстващият се наведе към микрофоните и каза:

— Давам думата на представителя на ериданската делегация.

Ериданецът беше дребен, сребристобял и издут като кълбообразна мъгла, осветен от косите лъчи на зимното слънце.

— Бих искал да попитам — рече той — кой ще плати началната членска вноска на земляните? Нима самите те? Тя никак не е малка, един милиард тона платина не е шега работа!

Амфитеатърът гръмна в гневен шум.

— Този въпрос ще се разгледа едва след евентуален положителен резултат от гласуването по предложението на тараканската делегация — обяви след кратко колебание председателстващият.

— Ваша Галактичност, позволете ми! — възрази ериданецът. — Осмелявам се да бъда на коренно различно мнение от вашето и затова ще подкрепя с редица доводи въпроса, който зададох. Започвам с труда на забележителния дорадски планетограф, хипердоктор Враграс, цитирайки откъс от него: „... планетите, на които животът не може да се зароди спонтанно, се отличават със следните характерни особености: А) катастрофални промени на климата в бързопроменлив ритъм (така наречения «цикъл пролет-лято-есен-зима») или още по-опасните продължителни периоди (ледниковите епохи); Б) наличие на големи собствени спътници, чието приливно влияние има смъртоносен характер; В) често проявяваща се петнистост на централната или матерната звезда — петната са източник на убийствена радиация; Г) количествено преобладаване на акваториите над територията на сушата; Д) постоянно околополюсно заледряване; Е) валежи от вода в течно или втвърдено състояние...“

— Моля за думата по процедурен въпрос! — скочи моят тараканец, сякаш воден от нова надежда. — Питам: делегацията на Еридан за нашето предложение ли ще гласува или против него?

— Ще гласувам в подкрепа на предложението — с една поправка, която ще представя на вниманието на високоуважаемото събрание — отвърна ериданецът, след което продължи: — Уважаеми колеги! На деветстотин и осемнайсетата сесия на Общото събрание разгледахме тук членството на расата на Трупоблудците Дупеглавци, които ни се представиха като „вечни свършени същества“, а бяха всъщност физически толкова неустойчиви, че съставът на делегацията им се смени петнайсет пъти, въпреки че сесията не продължи повече от осемстотин години. Когато стигнахме до биографията на расата, онези нещастници се оплетоха в противоречия, уверявайки почитаемото събрание колкото голословно, толкова и разпалено, че ги бил създал по свой образ и подобие някакъв Свършен творец, благодарение на което били безсмъртни по дух. Понеже се разбра, че тяхната планета отговаря на бионегативните условия на хипердоктор Враграс, плентарното заседание излъчи специална Следствена подкомисия, а тя от своя страна установи, че обсъжданата антиразумна раса е възникнала не в резултат на игра на природата, а е предизвикана от недостойното поведение на трети лица.

(„Какво говори той? Тихо! Лъжа! Махни това пипало, трупоядец такъв!“ — разнесе се буря от викове в залата.)

— Резултатите от работата на Следствената подкомисия — продължаваше ериданецът — бяха разгледани от поредната сесия на ООП, след което беше внесена поправка в точка втора от Хартата на обединените планети, която поправка гласи, както следва (той разгърна дълъг пергамент и зачете): „С настоящото се забраняват категорично всякакви действия за пораждање на живот на всички планети тип А, Б, В, Г и Д по Враграс, като същевременно се налага на ръководителите на изследователските експедиции и на командирите на корабите, които кацат на тези планети, да спазват най-строгo гореспоменатата забрана. Тя се отнася не само до съзнателните действия за пораждање на живот (посяване на водорасли, бактерии и тям подобни), но и до несъзнателното задействиуване на биоеволюцията поради небрежност или разсеяност. Контрацептивната профилактика е продиктувана от най-добрите намерения на ООП, която си дава сметка за следните факти: първо, неблагоприятната естествена среда, в която се внасят зародиши на живот отвън, ще доведе в процеса на по-нататъшната еволюция до такива увреждания и дефекти, каквито никога не се срещат в процеса на естествената биогенеза; второ, при споменатите условия възникват видове, уродливи не само физически, но и обременени с най-тежки форми на духовно израждање, а ако все пак в подобни условия, както понякога се случва, се появяват що-годе разумни същества, съдбата им не е за завиждање. Достигайки първата степен на съзнание, те започват да търсят около себе си причините за възникването си, а като не ги открият там, объркани и отчаяни, се обръщат към безпътиците на поверията. Нещо повече, понеже при тях липсват нормално протичащите еволюционни процеси в Космоса, те смятат своя физически облик, колкото уродлив да е той, както и своя нисш начин на мислене за типични и нормални явления, очаквайки разумът да се проявява в цялата Вселена именно по същия начин. Точно затова, с искрена грижа за доброто и достойнството на живота като цяло, Общото събрание на ООП реши, че на онзи, който наруши настоящата, нововъведена в Хартата на ОП контрацептивна точка, ще бъдат налагани санкции съгласно съответните членове на Кодекса по междупланетно право.“

Ериданецът остави Хартата на ОП и вдигна нагоре грамадния том на Кодекса, който помощниците поставиха в пипалата му, а като отвори обемистата книга на съответното място, започна да чете със звучен глас:

— Том втори от Наказателния междупланетен кодекс, раздел осемнадесети, озаглавен „За планетния разврат“.

Член 212: Който оплоди естествено безплодна планета, се наказва със зазвездване от сто до хиляда и петстотин години, независимо от гражданската отговорност за нанесените на потърпевшите морални и материални щети.

Член 213: Който извърши визиранията в член 212 престъпления предумишлено, а именно предприеме предварително обмислени безнравствени действия, които биха довели до еволюция на особено дефектни форми на живот, будещи всеобщо отвращение и всеобщ ужас, се наказва със зазвездване до хиляда и петстотин години.

Член 214: Който оплоди безплодна планета вследствие небрежност и разсеяност или поради неизползуване на необходимите контрацептивни средства, се наказва със зазвездване до четиристотин години; ако е действувал, без да разбира напълно какви последици може да има постъпката му, наказанието може да се намали до сто години.

— Тук няма да изреждам — прибави ериданецът — наказанията за намеса в еволюционните процеси *in statu nascendi*^[1], тъй като те са извън обсъжданата тема. Ще подчертая обаче, че Кодексът предвижда материална отговорност на виновниците пред жертвите на планетния разврат; съответните раздели на Гражданския кодекс няма да чета, за да не отегчавам уважаемите делегати. Само ще добавя, че в каталога на телата, признати за безплодни както в смисъла на Враграс, така и на Хартата на обединените планети и на Наказателния планетен кодекс, на страница две хиляди шестстотин и осемнайсет, осемнайсети ред отдолу, фигурират следните небесни тела: Зембелия, Зезмай, Земя и Зизма...

Зяпнах, изпуснах пълномощното, а пред очите ми причерня. („Внимание — крещяха в залата, — слушайте! Кого обвинява той?! Долу! Да живее!“) Ако питате мен, мъчех се да се напъхам под банката.

— Уважаеми колеги! — гръмна гласът на представителя на Еридан, който захвърли на пода томовете на междупланетния кодекс. Изглежда, че ораторите в ООП имат особена слабост към този жест. — Не бива да се примиряваме с позорните постъпки на нарушителите на Хартата на обединените планети! Длъжни сме да заклеимяваме безотговорните елементи, зачеващи живот в неподходящи условия!

Ето, при нас дойдоха същества, които не си дават сметка нито за скверността на своето собствено съществуване, нито за това, как са възникнали! Те чукат на почтената врата на това високоуважаемо събрание и какво можем да им отговорим ние на всички тези развратняци, ужасняци, гнусотници, майцеядци, труполюбци, кретенци, кършещи своите ръце-неръце и падащи от краката-некраката си, когато разберат, че техният Съвършен творец е бил просто някакъв звезден моряк, излял върху скалите на мъртвата планета ферментиралата помия от ракетната кофа за боклук, придавайки на тези жалки зачатъци на живот свойства, които после ще ги направят посмешище за цялата Галактика! И как после да се защищават нещастниците, когато някой Катон ги обвини в позорна белтъчна лявопосочност!

(Залата закипя, устройството напразно удряше с все сила в плочата, наоколо се разнасяха крясъци: „Позор! Долу! Да се накажат! За кого говори той?! Гледайте, гнусотникът целият тече!“.)

Аз наистина бях плувнал в пот. Ериданецът успя да издигне тенора си над общата врява и закрещя:

— Сега ще задам няколко заключителни въпроса на тараканската делегация! Нима не е истина, че едно време на мъртвата тогава планета е кацнал кораб с вашия флаг? Че поради авария на хладилниците част от хранителните му запаси са били развалени? Нима не е истина, че на този кораб са летели двама вакуумници, зачеркнати по-късно от всички регистри заради машинациите им с ресняците, и че тези мошеници, тези безпътни млечни безобразници са се наричали Бан и Пуг? Нима не е истина, че пияните Бан и Пуг не само замърсили беззащитната пустинна планета, ами им се прищяло и да аранжират на нея по престъпен и наказуем начин биологична еволюция, каквато светът дотогава не бил виждал? Нима не е истина, че тези двама тараканци съзнателно и предумишлено решили да превърнат Земята в люпилня на кошмарни чудовища, в космически

цирк, в паноптикум, в музей на ужасяващи експонати, които след време да станат посмешище за най-далечните мъглявини?! Нима не е истина, че онези двама негодници, лишени от всякакво чувство за приличие и морални задръжки, са излели върху скалите на мъртвата Земя шест бъчви гранясало желатиново лепило и два бидона с развалена албуминова паста; че към тази каша са добавили ферментирала рибоза, пентоза и левулоза; и сякаш тези пакости не били достатъчни, та те полели всичко с три големи лейки разтвор от плесенявали аминокиселини, след което разбъркали получената смес с лопатка за въглища, изкривена наляво, и с ръжен, също извит в тази страна, поради което всички белтъчини на бъдещите земни същества станали ЛЕВО-посочни?! Нима накрая не е истина, че Пуг, който по онова време страдал от силна хрема, подкокоросван от Бан, комуто пък било трудно да запази равновесие следствие злоупотребата със спиртни напитки, съвсем умишлено се изкихал в плазмения зародиш, заразявайки го със злокачествени вируси, като същевременно хихикал, че така вдъхва „божествен дух“ в нещастната еволюционна подкваса?! Нима не е истина, че онази левопосочност и злокачественост после са преминали във всички земни организми и се срещат у тях и до днес, от което нещастните представители на расата *Artefactum Abhorrens* нарекли себе си *Homo sapiens*, сигурен съм, единствено от простодушна наивност страдат? Нима не е най-накрая истина, че тараканците са длъжни не само да заплатят началната вноска за членство вместо земляните в размер на един милиард тона благороден метал, но че също така са длъжни да плащат на нещастните жертви на планетния разврат КОСМИЧЕСКА ИЗДРЪЖКА?!

След тези думи на ериданеца амфитеатърът се превърна в истински пандемониум. Наведох се — из въздуха се носеха във всички посоки папки, томове от Кодекса по междупланетно право и дори вещественни доказателства — силно ръждясали лейки, бидони и ръжени, кой знае как попаднали тук; възможно е находчивите ериданци, имащи зъб на тараканците, да са правели от незапомнени времена археологически разкопки на Земята и да са събирали доказателства за тяхната вина, старателно подреждайки ги на борда на своите летящи чинии; не можех да взема отношение по въпроса, тъй като наоколо всички подскачаха и размахваха смукала и пипала, а моят тараканец, ужасно възмутен, скочи от мястото си и закрепя нещо,

което потъна в общата врява. Аз сякаш бях потънал на дъното ѝ с едина-единствена мисъл в главата: не можех да забравя онова предумишлено кихане, от което бяхме заченати.

Внезапно някой болезнено ме дръпна за косата. Изохках — беше тараканецът, който искаше да демонстрира, че земната еволюция ме е произвела солидно и че не заслужавам да бъда наричан нищожество, слепено как да е от гнили отпадъци; и току ме удряше по главата с тежкото си смукало... Като усещах, че се разделям с живота, все по-слабо се съпротивлявах, ритнах няколко пъти в агония... и паднах на възглавницата. Още не свързвал се окончателно, скочих, седнах в леглото и заопипвах врата, гърдите, главата си, убеждавайки се, че всичко преживяно неотдавна е само кошмарен сън. Отдъхнах си с облекчение, но после започнаха да ме гризат съмнения. Повтарях си: „Лош сън — хубав ден“, но и това не помогна. Най-накрая, за да разсея мрачните мисли, които ме бяха налегнали, заминах при леля си на Луната. Все пак едва ли осемминутното пътуване с планетобуса, чиято спирка е точно пред къщата ми, може да се нарече „осмо звездно пътешествие“; мисля, че преживяното насън пътешествие, в което изстрадах толкова много заради греховете на човечеството, по заслужава това име.

[1] В момента на зараждането (лат.). Б.пр. ↑

ОСЕМНАДЕСЕТО ПЪТЕШЕСТВИЕ

Експедицията, за която искам да разкажа, беше по последствия и мащабност най-важното дело на моя живот. Добре разбирам, че малко хора ще приемат безрезервно думите ми. Все пак, въпреки че ще прозвучи като парадокс, тъкмо недоверието на читателите облекчава задачата ми. Не, в никакъв случай не твърдя, че свърших безупречно онова, което възнамерявах да направя. Честно казано, резултатът беше по-скоро плачевен. И макар че вината не беше моя, а на разни завистници и некомпетентни хора, които се опитаха да провалят моите намерения, от тази истина не ми става по-леко на душата.

И така — целта на експедицията, в която се отправих, беше да се сътвори Вселената. Не някаква нова, различна Вселена, непозната до днес. Ставаше дума тъкмо за тази, в която живеем. На пръв поглед това изявление е безсмислено, направо налудничаво, защото как може да се създаде нещо, което вече съществува, и при това — съществува толкова продължително и невъзмутимо като Космоса? Да не би, ще си рече веднага читателят, до наше време да не е имало нищо друго освен Земята и да не би всички Галактики, Слънцето, облаците и млечните пътища да са били своеобразна фатаморгана? Не, и така не е. Защото аз наистина сътворих всичко, абсолютно всичко — следователно и Земята, и останалата част от Слънчевата система, и Метагалактиката, което несъмнено би давало известен повод за гордост, ако това мое творение не беше с толкова дефекти. Отчасти те се отнасят до суровините, но засягат преди всичко живата материя начело с човека. И с тях са свързани моите най-големи угризения на съвестта. Уверявам ви: тези, чиито имена ще спомена по-късно, се намесиха в работата ми и я съсипаха, обаче не смятам, че това ме оневинява. Аз бях длъжен да запланувам, да доизпипам, да се съобразя. Още повече че и дума не можеше да става за някакви ремонти и подобрения. От двайсети октомври миналата година всички, буквално всички конструктивни грешки на Вселената и недостатъците на човешката натура се водят на моя сметка. Съзнавам го и никога няма да си го простя.

Историята започна преди три години, когато чрез професор Тарантога се запознах в Бомбай с един физик от славянски произход. Той преподаваше там като „Visiting Profesor“. Ученият, на име Солон Разглаз от трийсетина години се занимаваше с космогония, тоест с онзи дял от астрономията, който изследва произхода и условията за възникване на Вселената.

Навлизайки все по-дълбоко в предмета на изследванията си, той получил точен математичен извод, който безкрайно озадачил самия него. Както е известно, хипотезите за космогенезиса се групират в две течения. Едното обединява тези, които признават Вселената за вечно съществуваща, тоест за лишена от начало. Второто обхваща хипотезите, според които Вселената е възникнала някога, и то чрез взривен метод, благодарение на експлозията на един Праатом. И двете групи хипотези винаги са срещали огромни трудности. По отношение на първата науката разполага с известни доказателства за това, че видимият Космос съществува от около петнайсет милиарда години. А щом нещо се характеризира с определена възраст, няма нищо по-просто чрез изчисления назад да се стигне до момента, в който тази възраст се е равнявала на нула. Но нали Вечният Космос не може да притежава такава „нула“ или начало. Под напора на новите открития днес повечето учени споделят становището, че Вселената е възникнала преди някакви си петнайсет или осемнайсет милиарда години. В началото е имало нещо, наречено Илем, Праатом или все едно какво, и това нещо експлодирало, а от него се зародили материята и енергията, звездните облаци, ротиращите Галактики, тъмните и светли Мъглявини, плаващи в разреден радиоактивен газ. Тези разсъждения вървят много гладко и стройно, но само докато някому не хрумне да запита: „А откъде всъщност се е взел този Праатом?“ Защото този въпрос няма отговор. Разбира се, има някои заобиколни обяснения, но нито един почтен астроном не е доволен от тях.

Преди да се заеме с космогонията, професор Разглаз изучавал продължително време теоретична физика и по-специално явленията, свързани с така наречените „елементарни частици“. Когато започнал да се интересува от новата област на науката, Разглаз бързо си представил следната картина. Най-вероятно Космосът е имал Начало. Очевидно той е възникнал от един Праатом преди 18,5 милиарда години. Но в същото време Праатомът, от който той се е излюпил, не

може да съществува. Да не би някой да го е подхвърлил там, където е нямало нищо? В самото начало нищо не е имало. Ако е имало нещо, това нещо е щяло да започне да се развива, естествено, и целият Космос би възникнал много по-рано, а още по-точно казано — безкрайно по-рано! Че и защо ли един такъв първичен Праатом би трябвало да съществува, да съществува, да съществува безжизнено и неподвижно в течение на неизвестно колко еони, без да се помръдне изобщо; и какво, за бога, в един миг той така е бил дръпнат и разтърсен, че се е разширил и разхвърчал като цял Универсум?

След като се запознах с хипотезата на С. Разглаз, не преставах да го разпитвам при какви обстоятелства я е създал. Винаги съм се увличал по подобни проблеми, а едва ли може да се открие по-голяма сензация от тази Разглазова космогонична хипотеза! Тих и извънредно скромнен човек, професорът сподели с мен, че просто се е отнесъл към ортодоксалната астрономия неприлично в мислите си. Всички астрономи много добре знаят какви грижи им създава онова атомно зрънце, от което уж бил възникнал Космосът. И какво, моля ви се, правят те? Затварят си очите. Заобикалят проблема, защото е неудобен. За разлика от тях Разглаз се осмелил да положи повече усилия, за да разясни точно него. Колкото повече факти се натрупвали, колкото повече се ровел в библиотеките, при изграждането на модели, в обкръжението на най-бързите ускорители и компютри, той се убеждавал, че тук, да, тук се крие някаква свръхчудновата загадка. Надявал се също, че с течение на времето противоречията ще намалееят и дори ще изчезнат.

А пък те, напротив, все нараствали. Всички факти подкрепяли хипотезата, че Космосът действително е възникнал от един атом, но в същото време подкрепяли и становището, че не е възможно този атом да е съществувал. Тук, естествено, най-близка до ума била идеята за господ бог. Обаче Разглаз оставил тази хипотеза като последна резерва. Спомням си как той ми каза с усмивка: „Не бива да се прехвърля всичко на гърба на дядо Господ. А астрофизикът най-малко трябва да постъпва така...“ Разглаз размишлявал дълги, дълги месеци върху тази дилема и изведнъж си припомнил своите предишни интереси. Попитайте, ако не вярвате на мен, когото и да е от вашите познати физици и той ще ви каже, че в микросвета някои явления протичат по доста странен начин. Елементарните частици мезони например

нарушават понякога правилата за поведението си, но го правят така невероятно бързо, че почти не ги нарушават. Те светкавично правят онова, което е забранено от законите на физиката, а после веднага пак се подчиняват на същите тези закони. И тъй, на една от своите сутрешни разходки Разглаз си задал въпроса: „А ако Космосът в огромните си мащаби е направил същото? Щом мезоните могат да се държат така за толкова малки части от секундата, че в сравнение с тях секундата е цяла вечност, тогава Космосът при своите размери би трябвало да се държи по въпросния забранен начин по-продължително. Например в течение на петнайсет милиарда години... И така той е възникнал, въпреки че не е можел да възникне, защото не е имало от какво. Космосът е забранена флукуация. Той е мигновена глума, моментно отстъпление от правилното поведение, само че в случая този миг и този момент са с монументални измерения. Вселената представлява същото отклонение от физическите закони, каквото е при най-малките мащаби мезонът!“ С предчувствието, че е попаднал по следите на изплъзващата се загадка, професорът побързал да се завърне в кабинета си; веднага направил контролни изчисления, които крачка по крачка потвърдили догадката му. Само че, още преди да ги завърши, го обзело страшно опасение: разкриването на загадката на Космоса ще бъде най-голямата опасност, която може да хрумне на човека.

Известно е, че Космосът съществува на кредит. Заедно с всички свои съзвездия и галактики той е всъщност един ужасен дълг, нещо като полица, като задължение, което в края на краищата трябва да бъде изплатено. Вселената е незаконно взет заем, тя е енергетично-материален дълг, нейното привидно „трябва“ е в действителност категорично „дължна съм“. Затова и Космосът, след като е Незаконен Ексцес, ще се пукне в един прекрасен ден като сапунен мехур. Бидейки аномалия, той ще се завърне обратно в същото Небитие, от което е изплувал. И едва този момент ще бъде връщане към Правилния Ред на Нещата!

Това, че той е толкова голям и че толкова много неща са успели да се случат с него, произтича просто от факта, че става дума за Глума в Най-големия от Възможните Мащаби. Разглаз започнал незабавно да изчислява кога ще настъпи фаталният край, тоест кога материята, Слънцето, звездите, планетите, значи и ние заедно със Земята, ще

потънем в Нищото като издухани прашинки. Но се убедил, че това не може да се предвиди. Естествено, че няма да може, щом имаме работа с глума, тоест с отстъпление от законните положения! Заплахата, която това откритие излъчвало, не го оставяла да мигне нощем. След продължителна вътрешна борба, вместо да публикува своите космогонични трудове, той запознал с тях почти всички прочути астрономи. Учените признали теорията му и следващите от нея изводи за верни. Същевременно обаче в неофициални разговори те изразили тревогата си, че ако за действителното положение на нещата се информират всички хора, светът би изпаднал в такъв душевен смут и ужас, че последиците ще доведат до крах на цивилизацията. Едва ли някой ще иска да прави нещо, дори само кутрето си да помръдне, ако знае, че светът всеки миг може да изчезне заедно с него.

Работата застинала в мъртва точка. Разгласил, този велик откривател на историята, не само на човешката, споделял мнението на своите учени колеги. Макар и с болка на сърцето, решил да не публикува своята теория. Вместо това пристъпил към търсене из целия арсенал на физиката на средства, които в известен смисъл да подпомогнат Космоса, да го укрепят и поддържат неговото съществуване на кредит. Но усилията му били напразни. Нали космическият дълг не може да се изплати днес, каквото и да се направи, след като той се крие не в същността на Вселената, а в нейното Начало — Там, където Вселената е станала най-солидният и същевременно най-беззащитният Длъжник на Нищото.

Запознах се с професора по това време и с него прекарахме много седмици в разговори, в които той най-напред ме въведе в същността на откритието си, а после стана мой партньор в търсенето на избавление.

„Де да можеше човек — мислех си аз веднъж, когато се връщах в хотела с разпалена глава и отчаяно сърце — да попадне, макар и за кратка част от секундата, Там, преди 20 милиарда години, за да постави във вакуума един-единствен атом и от него като от посято зърно да възникне Космосът, този път вече според законите на физиката, съвсем легално, без да се нарушава принципът за запазване на енергията — но как да се добереш до Там?“

Когато разказах на професора какво ми е хрумнало, той само меланхолично се усмихна и ми обясни, че Вселената не би могла да

възникне от обикновен атом, понеже зародишът на Космоса трябва да съдържа цялата енергия, необходима за всички онези трансформации и действия, които са се раздули до метагалактични мащаби. Разбрах каква грешка бях допуснал, но продължих да мисля върху проблема, докато един следобед, когато мажех със специален крем подутите си, изпохапани от комари крака, се понесох на крилете на спомените към отминалите години и моя полет до кълбовидния Куп на Ловджийските кучета; тогава поради липса на по-добро занимание четях теоретична физика. Четях по-конкретно тома, посветен на елементарните частици. Сега си припомних хипотезата на Фейнман, според която съществуват движещи се „срещу течението“ на времето частици. При това движение ние забелязваме електрона като частица с положителен заряд (позитрон). С потопени в легена крака си рекох: „А какво ще стане, ако ей така вземем един електрон и го ускоряваме, ускоряваме, докато се понесе обратно във времето все по-бързо и по-бързо? Дали няма да можем да му придадем толкова голям импулс, че той да излети извън началото на космическото време на онова място от календара, където още нищо не е имало? Дали от този позитрон няма да възникне Вселената?“

Както си бях бос, а от краката ми се стичаха локви вода, изтичах до професора. Той веднага схвана величието на моята идея и без излишни думи пристъпи към изчисления. И представете си, от тях излизаше, че тая работа може да стане. Движещият се срещу течението на времето електрон ще придобива все по-голяма енергия, а като излети извън Началото на Вселената, натрупаната в него мощност ще го взриви и при експлозията тази частица ще разполага с точно такъв запас от енергия, какъвто е нужен, за да се изплати дългът. Тогава Вселената ще бъде спасена от гибел, защото повече няма да съществува на кредит!

Дойде време да помислим и за практическото осъществяване на нашата идея, с една дума — за Сътворението на Света! Човек с кристална почтеност, С. Разглаз неведнъж е подчертавал пред професор Тарантога, а също и пред своите асистенти и сътрудници, че заслугата за създадената концепция за Сътворение на Вселената е моя и затова всъщност не нему, а мен се пада правото да се наричам Творец и Спасител на Света. Казвам това не за да се хваля, а напротив, по-скоро за да низвергна суетното тщеславие, понеже похвалите и

възхищението, с които бях отрупван тогава в Бомбай, май ми бяха позавъртели главата, вследствие на което не изпипах работата си, както трябваше. Легнах за съжаление на лаврите си, наивно предполагайки, че най-важното е вече направено — с мисълта, — а сега идва редът на чисто изпълнителската работа, която спокойно могат да свършат и други хора.

Фатална грешка! Цяло лято и до някое време през есента установявахме с професор Разглаз параметрите, тоест белезите и свойствата, които трябваше да се излюпят от електрона-космическо зърно. Всъщност по-правилно ще е да го наречем зараждащ заряд. Откъм техническата страна сътворението на света изглеждаше така: за насочено към Началото на Времето оръдие използвахме огромния университетски синхро-фазотрон, съответно модифициран; фокусирана по подходящ начин, цялата му енергия се концентрираше върху една-единствена частица — именно онзи зараждащ електрон — и щеше да се освободи на 20 октомври. Професор Разглаз настояваше аз като автор на идеята да гръмна този единствен по рода си, светозараждащ изстрел от Хронооръдието. А тъй като разполагахме с нечувана досега и неповторима възможност, нашият ускорител трябваше да изстреля не какъв да е, тоест първия попаднал му електрон, а съответно преобразен, прекроен, префасониран електрон, който да постави началото на един Космос, къде-къде по-порядъчен, значително по-солиден от съществуващия днес. Обърнахме специално внимание на междинното и по-късно следствие от Космосътворението — Човечеството!

Със сигурност — да програмираш в един електрон, да вложиш в един електрон толкова огромно, невероятно количество управленска и контролна информация — не е лесна работа. Признавам също, в интерес на истината, че не вършех всичко сам. С професор Разглаз си бяхме поделили работата: аз измислях усъвършенствованията и рационализациите, а той ги превеждаше на точния език на физическите параметри, теорията на вакуума, теорията на електроните, позитроните и разните други тронове; организирахме и нещо като люпилня или ферма, където съхранявахме в необходимото изолирано състояние експерименталните частици, сред които щяхме да изберем най-подходящата, онази, от която, както вече казах, на 20 октомври щеше да се роди Вселената!

Какви ли не добри и направо съвършени неща проектирах през тези горещи дни! Една ли нощ преседях над купчините книги от областта на физиката, етиката, зоологията, за да натрупам, да обединя, да концентрирам най-ценната информация, от която после призори професорът започваше да оформя електрона-космически зародиш! Между другото целта ни беше Космосът да се развива хармонично, а не както досега, да не го подхвърлят насам-натам избухванията на Свръхновите, да не се пропилява напразно енергията на квазарите и пулсарите, звездите да не искрят и да не пушат като недоизгорели свещи с калпав фитил, по-късите разстояния между планетите да облекчават пътуванията, като превръщат по този начин космонавтиката в по-добър инструмент за контакт и близост между разумните същества. Кожата на цяло теле няма да ми стигне да изредя по-нататъшните усъвършенствувания, запланувани от мен за кратко време. Впрочем не те бяха най-важната страна от работата ми, защото вероятно не е нужно да обяснявам надълго и нашироко, че аз се концентрирах върху човечеството. За да подобря съответно и него, промених принципа на естествената еволюция.

Както е известно, еволюцията е или масово изяждане на по-слабите от по-силните, тоест зооцид, или заговор на по-слабите срещу по-силните, тоест паразитно съществуване. В морално отношение чиста съвест имат само зелените растения, тъй като те живеят за собствена сметка, теглейки дивиденди от слънчевата банка. Затова предвидих хлорофилизация на всичко живо, като обърнах специално внимание на облистения човек. Понеже по този начин му изпразвах корема, поставих там увеличената нервна система, естествено без да правя всички тези неща директно, защото разполагах само с един електрон. Просто реших, след като се консултирах с професора, да въведа като основен закон на еволюцията, която щеше да протече в Новия Незадължен Космос, правилото за почтено поведение на всяко живо същество спрямо останалите. Обмислих също несравнимо по-естетично самото тяло, оформих по-деликатна сексуалност и направих много други подобрения, които едва ли има нужда да изреждам, защото кръв капе от сърцето ми само като си припомня тези грандиозни намерения. Важното е, че в края на септември нашето Оръдие за Сътворението на Света беше готово, както и неговият електронен снаряд. Оставаше само да се направят някои особено

сложни изчисления, с които се заеха професорът и неговите асистенти, тъй като насочването на снаряда към целта във времето (а по-скоро мъничко извън него) беше изключително прецизна операция.

Зная, че не трябваше да мърдам от мястото си, да контролирам всичко поради огромната отговорност, която носех на плещите си. Но бях закопнял за отдих... и заминах за едно малко курортно селище. Срам ме е да го кажа, обаче признавам: комарите ме бяха изтормозили, целият се бях подул и замечтах неудържимо за хладните морски бани. И именно заради тези проклети комари... ала нямам право да прехвърлям върху нищо и върху никого собствената си вина. Непосредствено преди заминаването се посдърпах с един сътрудник на професор Разглаз. Той всъщност не му беше сътрудник дори, а най-обикновен лаборант, негов сънародник — някой си Алойзи Купа. Този индивид, чиято задача беше да наглежда лабораторните уреди, ни в клин, ни в ръкав поиска да го включим в списъка на Творците на Света, защото, казваше той, ако го нямало него, криотронът нямало да действа както трябва, а ако криотронът не действувал както трябва, и електронът не би се държал както подобава... и т.н. Разбира се, подиграх му се, а той уж се отказа от неоснователните си претенции, но на практика, оказа се, започнал скришом да крои собствени планове. Не му стигаше умът да направи сам каквото и да било, затова се сговорил с двама случайни познати, мотаеци се около Бомбайския институт за ядрени изследвания с надеждата да си намерят в него някое топло местенце: немецът Аст. А. Рот и Боелз Е. Буб — полуангличанин, полухоландец.

Както показва проведеното по-късно разследване, А. Купа ги пуснал в лабораторията през нощта, а пъкленото им дело било улеснено от разсеяността на младия асистент на професор Разглаз, някой си магистър Серпентине, който оставил на бюрото си ключовете от огнеупорната каса и така облекчил задачата на неканените гости. После Серпентине се оправдаваше с болестта си и представяше медицински свидетелства, обаче целият Институт знаеше, че този сополанко с жълто около устата имаше любовна връзка с една омъжена жена, Ева А. и докато я ухажваше и ѝ сваляше звезди от небето, съвсем беше занемарил служебните си задължения. Купа въвел съучастниците си в залата с криотронната апаратура, извадил от нея контейнера на Дюър, а от него съда с безценния снаряд и нанесли върху него своите

гнусни параметрични „поправки“, последствията от които всеки може да види със собствените си очи само като се позагледа в кошмарния свят, в който живеем. После се надпреварваха да обясняват, че имали били „най-добри намерения“ и че се стремели към слава (!) — най-вече, защото били трима.

Ама че Троица! Притиснати от доказателствата, под кръстосания огън на въпросите те признаха, че са си поделили работата. Аст. А. Рот, когото самият Хайзенберг бил изхвърлил от асистентското място, задето поставял порнографски снимки в спектрографа на Астон, „се заел“ с физическата страна на Сътворението и най-старателно я провалил. Той и само той е виновен, че така наречените слаби взаимодействия не съвпадат със силните и че при тях симетрията се нарушава. Всеки физик лесно ще схване за какво става дума. Същият този Рот, като направил грешка при обикновеното събиране, допринесъл за това, че когато днес изчисляваме товара на електрона, се получава безкрайна величина! Заради този хапльо кварките никакви не можем да ги намерим въпреки теорията, според която съществуват! Учен-недоучен, той забравил да въведе поправката във формулата за дисперсията! Също и това, че интерфериращите електрони на пръв поглед противоречат на логиката, е негова „заслуга“. И само като си помислим, че дилемата, над която Хайзенберг си блъска главата цял живот, му беше сервирана от неговия най-слаб и най-глупав ученик!

Впрочем той си позволил и друго, още по-тежко провинение. Моят план за Сътворението предвиждаше ядрени реакции — без тях нямаше да има и звездно излъчване, обаче аз премахнах елементите от урановата група, та човечеството да не произведе преждевременно, в средата на ХХ век, атомни бомби. То трябваше да овладее ядрената енергия само като синтез на водородните ядра в хелиеви, и тъй като този процес е по-труден, откритието щеше да бъде направено не по-рано от ХХI век. А. Рот въвел урана обратно в проекта. За съжаление не успях да докажа, че той е бил свързан с агентите на едно империалистическо разузнаване и съответно с плановете за военно господство... Но в крайна сметка и така си заслужаваше да бъде изправен пред съда с обвинение в човекоубийство, защото, ако не беше той, през Втората световна война над японските градове нямаше да бъдат хвърлени атомни бомби!

Вторият „специалист“ от тази отбрана тройка, Е. Буб, бил завършил навремето медицина, но заради многобройни провинения му било отнето правото да практикува. Той пък „отговарял“ за биологичната страна на проблема и нейното „усъвършенствуване“. Що се отнася до мен, разсъждавах така: светът е такъв, какъвто е, а човечеството има сегашното си поведение, защото всичко е възникнало по метода на случайностите, както му падне, с нарушаване на основните закони. Достатъчно е само за миг да се замислим и веднага ни става ясно, че при тези условия положението можеше да бъде и по-лошо! Нали решаващ фактор е бил лотарийният механизъм, а Творец — флуктуационният каприз на нищото, което задлъжняло чудовищно и кошмарно, раздухвайки безсмислено и непланово метагалактичния мехур!

Действително аз се съгласих да запазя някои свойства на Космоса при съответно ретуширане и коригиране, като извърших съвестно всичко необходимо. А по отношение на Човека, о, тук бях крайно радикален. С един замах премахнах цялата заварена мерзост. Споменатото по-горе олиствяване трябваше да замени окосмяването на тялото, служейки на идеята за въвеждане на нова жизнена етика, обаче господин Буб сметнал косата за по-важна — отбележете, „било му жал за нея“, защото от нея можело да се правят разни красиви билидъфчета, бакенбарди и други буклички. Тук — нов солидаристично-хуманистичен морал, а там — достойнства, измерващи се само с фризьорските канони! Уверявам ви, просто нямаше да се познаете, ако не беше господин Е. Буб, който нанесъл обратно от касетата в електрона копията на всички гнусотии, каквито забелязвате у себе си и у другите хора.

А що се отнася накрая до лаборанта Купа, той самият не умеел да прави нищо, но поискал от побратимите си да увековечат участието му в Сътворението на Света, а именно поискал — просто се потрисам, като пиша тези думи — неговата фамилия да се вижда от всеки ъгъл на небесния свод, но след като Рот му обяснил, че поради непрекъснатото си движение звездите не могат да се подреждат в монограми или букви, Купа пожелал те поне да бъдат групирани в големи множества, тоест — купове. Което било направено.

Когато на 20 октомври поставих пръста си върху клавишите на командния пулт, няхах представа, разбира се, какво сътворявам в

действителност. Нещата се изясниха едва след няколко дни, когато проверихме изчисленията и открихме на лентите съдържанието, въведено в нашия позитрон от гнусната Троица. Професорът беше сломен. А аз, да си призная, направо не знаех дали да гръмна в собственото си или в нечие друго чело. В крайна сметка благоразумието надделя над гнева и отчаянието, след като разбихах, че нищо не може да се промени. Дори не взех участие в разпита на негодниците, които освиниха създадения от мен свят. Около половин година по-късно професор Тарантога ми каза, че тримата натрапници са изиграли в творческия процес ролята, която се приписва на сатаната. Само вдигнах рамене. Какъв ти сатана от трима души! Впрочем и без това аз нося най-голямата вина, защото занемарих задълженията си и напуснах поста си. Ако исках да търся оправдания, щях да кажа, че най-виновен е бомбайският аптекар, който ми продаде вместо средство против комари крем, привличащ ги както медът пчелите. Ала ако тръгнем по този път, вероятно ще обвиним още бог знае кого за Замърсяване Природата на Съществуването. Не, нямам намерение да се защитавам по този начин: отговорен съм за света такъв, какъвто е, отговорен съм и за всички човешки недостатъци, защото от мен зависеше да направя по-добре и едното, и другото.

ДВАДЕСЕТО ПЪТЕШЕСТВИЕ

Нямаше и денонощие от завръщането ми от Хиядите, онзи сферичен куп, в който звездите са разположени така нагъсто, че там просто пъка от цивилизации, когато започна тази история. Не бях разопаковал и половината куфари с докараните експонати, а ръцете ми вече отмаляха. Реших веднага да сваля целия багаж в мазето и да се заема с него после, като си поотдъхна, защото на връщане пътят ми се видя ужасно дълъг. Копнеех само да седна пред камината в кабинета си, на моето кресло с резба на облегалките, да изпъна крака, да пъхна ръце в джобовете на овехтелия халат и да си кажа, че освен възможността млякото да изкипи нищо друго не ме заплашва. Защо да си кривя душата, след четири години такова пътуване и Космосът може да ти дотегне поне за известно време. „Ще застана — мислех си — до прозореца, а там — не катранена бездна, не свистящи протуберанси, а улица, градинки, храстчета, кученце си върши работата до дръвчето с такова безразличие към проблемите на Млечния път, че да ти стане радостно на душата.“

Но както често става, останах си само с мечтите. Като видях смачкания ръб на първия изваден от ракетата пакет, изтръпнах от тревога за съдбата на многобройните безценни образци и незабавно се заех да разопаковам багажа. Мирдангите бяха в добро състояние, но галошниците най-отдолу се бяха смачкали, не можех да ги оставя така. За няколко часа разковах капаците на най-големите сандъци, отворих кутиите, подредих гронсите на радиаторите, за да просъхнат — бяха подгизнали от излелия се от термоса чай, а като видях какво е станало с блъскавиците, направо се разтреперах. Те бяха гордостта на колекцията ми, още по пътя обмислях какво най-достойно място да отредя на това чудо на чудесата, произведенията на милитаризацията на Регулус — планетата, чиято цивилизация е изцяло поставена на бойна нога и със свещ да търсиш, няма да намериш там нито един цивилен. Изблъскването в никакъв случай не е хоби на регулусанците, както пише Тотенхам, а нещо средно между спорт и религиозна практика. Тотенхам просто не е разбрал от каква позиция изблъскват

там. На Регулус изблъскването е символична дейност; следователно изпълнените с недоумение забележки, както и реторичните въпроси на Тотенхам показват само пълното му невежество. Едно е съпружеското изблъскване, съвсем друго — училищното, а пък трето и четвърто — екскурзионното и любовното и т.н. Ала сега не мога да се задълбочавам в този въпрос. Стига ми това, че докато качвах регулусианските трофеи, ме заболя кръстът и въпреки че ми оставаше още куп работа, осъзнах колко безплодна е тази припряност. Закачих само матулките на въжето за пране в мазето и отидох в кухнята да си приготвя вечеря. Взех твърдо решение: край на работата, сега идва редът на безделието, на фиестата, на *dolce far niente*. Вярно, че океанът на спомените все още ме изпълваше — досаден като мъртво вълнение след буря. Чупейки яйцата, погледнах към синкавото пламъче на газовия котлон; уж нищо особено, а точно така изглеждаше Новата на Персей. Погледнах към перденцето, бяло като азбеста, с който покривах ядрения реактор, когато... „Стига вече!“ — заповядах си. По-добре да реша как да направя яйцата — бъркани или на очи. Тъкмо отдадох предпочитанията си на втория вид, когато къщата потрепера. Яйцата плюснаха на пода и в същото време, полуобърнат към стълбището, чух протяжен грохот, сякаш се спускаше лавина. Захвърлих тигана и хукнах нагоре. Да не се е срутил покривът? Или е паднал метеорит?... Не, невъзможно е! Такива неща не се случват!

Само кабинетът ми не беше задръстен с вещи и пакети и именно оттам се чуваше грохотът. Най-напред видях камарата книги пред наклонената библиотека. Изпод масивните томове на космическата енциклопедия някакъв човек се измъкваше заднишком на колене, като при това мачкаше разпръснатите по пода книги — като че ли не му стигаше извършеното опустошително дело, та искаше и да ги стъпче. Преди дума да обеля, той издърпа за дръжката някакъв метален прът, донякъде наподобяващ кормило на велосипед без колела. Покашлях се, ала неканеният гост, все още застанал на четири крака, не ми обърна никакво внимание. Изкашлях се гръмогласно и в същия миг фигурата му ми се стори странно позната, но го познах едва когато се изправи. Бях аз. Съвсем същият, все едно че се гледах в огледало. Впрочем навремето бях преживял цяла серия подобни срещи, но онова беше в гъмжилото от гравитационни дупки, а не в спокойното ми жилище!

Той ме погледна разсеяно и се наведе над своя апарат. Поведението му на човек, който се разпорежда в собствения си дом, и най-вече това, че не благоволи да продума, ме изкара в края на краищата от търпение.

— Какво означава всичко това? — попитах, все още без да повишавам тон.

— Ей сега ще ти обясня... чакай малко... — мърмори. Става, дърпа към лампата идиотската си тръба, накланя абажура, за да му свети по-добре, като намества хартийката, поддържаща нестабилното рамо — и това знае, мискининът, значи съм аз, — после пипа с пръст някакви ръчки, явно е разтревожен.

— Няма ли най-сетне да ми обясниш? — вече не удържам аз кипящия си гняв. Той се усмихва. Остава апарата, искам да кажа, опира го до стената. Сяда в моето кресло, издърпва второто чекмедже, вади от него любимата ми лула и безпогрешно посяга към кесията с тютюн.

Не, това вече минава всички граници!

— Безсрамник такъв! — викам.

Поканва ме да седна с плавно движение на ръката. Неволно оценявам с поглед размера на нанесените щети — кориците на два масивни звездни атласа са се пречупили! — придърпвам един стол, сядам и започвам нервно да си въртя палците. Ще му дам за оправдания и извинения пет минути, а ако не се държи добре, ще се разправяме по друг начин.

— Глупости! — обажда се неканеният гост. — Я се дръж като интелигентен човек! Как искаш да се разправяш с мен? Нали всяка моя цицина после ще бъде и твоя!

Не обелвам дума, обаче нещо ми проблясва в ума. Да допуснем, че той и аз сме едно и че съм попаднал (само че как, дяволите да го вземат!) в примка на времето (и защо все на мен се случват такива неща?!), тогава човекът има известни права над лулата и дори над жилището ми. Но защо трябваше да ми съсипва библиотеката?

— Без да искам — пояснява той през облачето ароматен дим. Загледал се във върха на несъмнено елегантния си чепик, който мърда нагоре-надолу, праметнал крак връз крак. — При спирането хроноциклетът се подхлъзна. Вместо в осем и половина кацнах в осем

часа. Трийсет минути и една стотна от секундата. Да бяха се прицелили по-добре, щях да попадна насред стаята.

Нищо не разбирам:

— Какво говориш? Първо: телепат ли си? Как отговаряш на въпросите, които аз само си мисля? И второ: ако ти и аз наистина сме едно и си пристигнал тук от времето, какво общо има то с мястото? Защо ми съсипа книгите?!!

— Ами помисли малко и сам ще се досетиш. Аз съм по-късен от теб и затова помня всичко, което си мислех, тоест, което ти си мислил, тъй като аз съм ти, само че от бъдещето. А що се отнася до времето и мястото, не забравяй, че Земята се върти. Подхлъзнах се с една стотна от секундата, а може би и с по-малко, но за този миг тя заедно с къщата се е отместила с четири метра. Казвах му на Розенбайсер колко по-добре ще бъде да се приземя в градината, но той ме уговори да избира именно този вариант на прицелване.

— Добре. Да речем, че е точно така, както казваш. Но какво означава всичко това?

— Ще ти кажа, бъди спокоен. Но по-добре пригответи най-напред вечерята, историята е дълга и изключително важна. Дойдох при теб като пратеник, и то с историческа мисия.

От дума на дума убеди ме. Слязохме долу, сложих нещо за хапване — отворих консерва сардини — в хладилника бяха останали само няколко яйца. Така си и останахме в кухнята, защото не исках да си развалям настроението с вида на библиотеката. Той не гореше от желание да измие съдовете; апелирах към съвестта му — съгласи се да ги избърше. После седнахме край масата, той ме погледна сериозно и започна:

— Идвам от 2661 година, за да ти направя предложение, каквото никой никога не е чувал и няма да чуе. Научният съвет на Института по темпористика иска аз, тоест ти, да станеш генерален директор на програмата ТЕОВИХ. Съкращението означава „Телехронно оптимизиране на всеобщата история с хиперпютър“. Убеден съм, че ще приемеш тази почетна длъжност, защото е свързана с огромна отговорност пред хората и историята, а аз, тоест ти, си човек мъжествен и благороден.

— Бих искал обаче най-напред да чуя нещо по-конкретно... И изобщо не разбирам защо не са пратили някой представител на

института, а теб, тоест мен? Как си попаднал, тоест, как съм попаднал там?

— На този въпрос ще ти отговоря отделно, но най-накрая. Що се отнася до основния въпрос, не може да не си спомняш онзи нещастник Молтерис, който беше изобретил ръчна машинка за пътешествия във времето и когато реши да я продемонстрира, така си отиде за едното нищо, тъй като се състари до смърт още при старта.

Кимнах.

— Този опит няма да бъде последен. В първоначалната фаза прилагането на нова техника винаги е свързано с жертви. Молтерис беше изобретил едноместен времеход без каквито и да било предпазни средства. И направи като онзи средновековен селянин, който поискал да хвъркне с крила от църковната кула и се пребил. През XXIII век се появили, тоест от твоя гледна точка ще се появят хронотраки, времелази и темпомобили, обаче истинската хрономоционна революция ще настъпи чак триста години по-късно, предизвикана от хора, чиито имена няма да споменавам: ще се запознаеш с тях лично. Едно е да се пътува във времето на къси разстояния, а съвсем друго са експедициите в дълбините на милионолетията. Пропорциите са горедолу както между разходката извън града и космонавтиката. Пристигам от епохата на хронотракцията, хрономоцията и телехронията. Планини хартия са изписани с наивни баналности за пътешествията във времето, също както преди за космонавтиката; например, как уж някакъв изобретател с помощта на богат благодетел построява в някое забутано местенце ракета, с която двамата, а понякога и в компанията на познати дами отлитат за другия край на Галактиката. Хрономоционната технология, също както космическата по-рано, изисква мощна промишленост, колосални инвестиции, планиране... Но с тези въпроси ще се запознаеш на място, тоест, когато му дойде времето. Няма да ти говоря за техническата страна. По-важна е крайната цел на тази работа. Толкова много средства не се хвърлят само за да може някой да уплаши фараоните или да убие собствения си прадядо. Регулиран е общественият строй, климатът на Земята също е регулиран, в XXVII век, от който идвам, е толкова хубаво, че няма накъде повече, но заради историята нямаме миг покой. Сам знаеш как изглежда тя, крайно време е да се приключи с този въпрос!

— Чакай — главата ми се замая. — Историята ли не ви харесва? Че какво от това? Нали тя трябва да остане, каквато е...

— Не дрънкай глупости. На дневен ред е именно ТЕОВИХ, или телехронното оптимизиране на всеобщата история с хиперпютър. Нали ти казах! Историята на човечеството ще се подобри, ще се очисти, ще се ремонтира, ще се нивелира и ще се усъвършенствува съгласно принципите на хуманизма, рационализма и общата естетика. Не е нужно да ти обяснявам, че с нашите касапници и побоища в биографията е срамота да се тикаме сред почтените космически цивилизации!

— Подобряване на историята ли?... — Умът ми не го побираше.

— Да. Ако се наложи, ще внесем поправките още преди възникването на човека, за да се появи по-добър. Техническите средства са готови, финансите са налице, само длъжността на генералния директор на проекта е вакантна. Всички се страхуват от свързания с нея риск.

— Наистина ли няма желаещи? — учудването ми все повече нарастваше.

— Мина времето, когато всеки гледаше да управлява света... Без съответната квалификация никой не се захваща с трудна задача. Така че длъжността е свободна, а въпросът не търпи отлагане!

— Ами като не разбирам нещо от тази работа? И защо пък точно аз?

— Ще имаш на разположение цели щапове от специалисти. Няма да се занимаваш с техническите аспекти. Има многобройни и най-разнообразни планове за действие, много проекти, много методи — необходимо е да се вземат обмислени, отговорни решения. Аз, тоест ти, трябва да вземеш тези решения. Нашият хиперпютър изследва чрез психосондиране всички хора, живели някога на Земята, и прецени, че в мен, тоест в теб, е единствената надежда на проекта.

Помислих малко и казах:

— Да, личи си, че въпросът е сериозен. Възможно е да приема предложението, но може и да не го приема. Историята на човечеството — не е шега работа! Но как стана така, че аз, тоест ти, се появи тъкмо тук, при мен? Аз самият не съм мърдал никъде из времето. Едва вчера се върнах от Хиядите!

— Ясно е като бял ден — прекъсна ме той. — Нали ти си по-ранният! След като приемеш предложението, ще ти дам моя хроноциклет и ще отидеш там, където трябва, тоест, когато трябва.

— Не, ти не отговори на въпроса ми. Каж ми как си попаднал в XXVII век.

— Отидох там, естествено, с машина на времето. А после оттам дойдох в твоето сега и тук.

— Но ако аз никъде не съм ходил с никаква машина на времето, то и ти, който си аз...

— Стига си дрънкал глупости! Аз съм по-късен от теб, така че ти все още не можеш да знаеш какво ще ти се случи на теб, за да потеглиш към XXVII век.

— Нещо го усукваш! — промърморих. — Ако приема това предложение, ще се озова тутакси в XXVII век. Да или не? Там ще ръководя онзи ТЕОВИХ и така нататък. Но как ти си попаднал там...

— Така можем да дрънкаме цяла нощ! Не преливай от пусто в празно. Впрочем знаеш ли какво? Помоли Розенбайсер да ти обясни тези неща. В края на краищата той е специалист по времето, а не аз! Впрочем, както винаги при примките на времето, подробностите не винаги са ясни, но имай предвид, че те са буквално нищожни в сравнение с моята, тоест твоята мисия. Защото това е мисия с историческо значение! Е? Съгласен ли си? Хроноциклетът е в изправност. Нищо му няма, проверих.

— Какво ме засяга хроноциклетът ти? Не мога да тръгна така, изведнъж.

— Налага се! Длъжен си! Трябва!

— О-хо-хо! Само не така! Без „трябва“! Знаеш колко не обичам тия работи. Мога, но само ако поискам, ако преценя, че положението го изисква. Кой е този Розенбайсер?

— Директорът по научните въпроси на ИНТ. По ранг ще бъде твой пръв заместник.

— На ИНТ ли?

— На Института по темпористика.

— А ако не се съглася? Какво ще стане?

— Не можеш да не се съгласиш... Такова нещо ти няма да направиш... Ще излезе, че се страхуваш...

Стори ми се, че последните му думи бяха придружени от сподавена усмивка. Наежих се:

— Виж ти. И защо, моля?

— Защото... бе какво да ти обяснявам... То е свързано със структурата на самото време.

— Не ме баламосвай. Ако не се съглася, няма да се помръдна оттук, и тогава нито твоят Розенбайсер ще ми обясни нещо, нито пък ще ви поправам историята.

Говорех така, за да спечеля време, понеже подобни въпроси не се решават ей така, на секундата, но освен това, макар да не ми беше ясно защо той, тоест аз, е дошъл при мен, все пак смътно усещах, че в цялата работа се крие някаква измама, някаква хитрост.

— Ще ти дам отговор след четирийсет и осем часа — заявих.

Той започна да настоява да реша веднага, но колкото по напираше, толкова по-малко ми харесваше всичко това. Накрая дори взех да се съмнявам дали наистина е идентичен с мен. При тази мисъл веднага го подложих на разпит. Трябваше да измисля нещо тайно, което никой друг освен мен не знае.

— Защо пътешествията в моите „Звездни дневници“ не са номерирани последователно?

Той се засмя:

— А-ха-ха! Вече не ми вярваш, а? Ами защото, миличък, едните пътешествия са били в пространството, а другите — във времето, следователно не може да се говори дори за първо пътешествие; винаги можеш да се върнеш до някой момент, в който още не е имало пътешествие, и да заминеш за някъде, тогава първото пътешествие ще стане второ — и така до безкрайност!

Така беше. Но все пак за тези неща знаеха няколко души, мои доверени познати, от тихологичния институт на професор Тарантога. Поисках да ми докаже самоличността си. Документите му бяха в ред, което всъщност не беше никакво доказателство — можеха да бъдат фалшиви. Моите съмнения се поразсеяха, като видях, че знае всички песни, които пея единствено когато летя сам-самичък из далечните простори, обаче забелязах, че пее ужасно фалшиво припева на „Метеорити, метеорити“. Казах му, а той страшно се обиди и отвърна, че не той, а аз винаги пея фалшиво; разговорът ни, протекъл до този момент в доста спокойна атмосфера, се превърна в спор, после

премина в остра кавга, докато накрая така се ядосах, че го пратих по дяволите. Казах го в пристъп на гняв, без да искам, ала той безмълвно стана, качи се горе, намести си хроноциклета, яхна го като велосипед, бутна някаква част и в миг се стопи в мъгла по-точно — в облаче цигарен дим. След минута и то изчезна, останаха ми само разхвърляните по пода книги. Бях сам, стоях опулен и гледах стъписано, защото не бях очаквал това, но не исках да отстъпя от своето, когато той започна да се готви за път. Помислих малко, а после слязох обратно в кухнята, тъй като в приказки бяха минали близо три часа и пак бях гладен. В хладилника имах още няколко яйца, че и парченце шунка, но щом запалих газта и счупих яйцата, от горния етаж се разнесе неописуем грохот.

Стреснах се и от омлета ми не остана нищо, съдържанието на тигана се изсипа право върху пламъка на газовия котлон, а аз хукнах нагоре, като прескачах по три стъпала и изригнах най-грозни проклетия.

По рафтовете вече нямаше ни една книга, последните томове образуваха голяма купчина, а изпод нея се измъкваше онзи човек заедно с изкривения при падането хроноциклет.

— Какво означава всичко това? — извиках вбесен.

— Сега ще ти обясня... чакай малко... — мърмореше той, дърпайки хроноциклета към лампата. Огледа го съсредоточено — този път дори не направи опит да оправдае поредното си нахлуване в моя дом. Дойде ми до гуша.

— Би следвало поне да обясниш!! — изкрещях, вече извън себе си от гняв.

Усмихна се. Отмести хроноциклета, по-точно — подпря го на стената, извади лулата, натъпка я с тютюн от моята кесия, запали, праметна крак връз крак. Не издържах:

— Безсрамник такъв! — извиках.

Не се помръднах от мястото си, обаче вътре в себе си твърдо реших да го направя на пестил. Ще си бие шеги с мен, и то в дома ми!

— Глупости — рече той флегматично. Очевидно не изпитваше и капчица вина. А ми събори всички книги на пода!

— Без да искам — поясни човекът и пусна дим от устата си. — Хроноциклетът ми пак се подхлъзна...

— Но защо се върна?

— Трябваше...

— Как така?

— Скъпи мой, попаднали сме в кръг на времето, — спокойно обясни той. — Сега пак ще те уговарям да станеш директор. Ако откажеш, ще си замина, но скоро пак ще се върна и всичко ще започне от начало...

— Невъзможно! В затворена верига на времето ли сме?

— Точно така.

— Не е вярно! Ако беше така, всичко, което говорим и правим, би трябвало да съвпада идеално, в най-големи подробности, а това, което говоря сега и което ти говориш, вече не е съвсем същото, както първия път!

— Какви ли не глупости дрънкат хората за пътешествията във времето — каза той, — а тази, която ти ей сега изтърси, е една от най-безсмислените. В кръговото време всичко трябва да протича подобно, но в никакъв случай не по същия начин, тъй като затвореното време, както и пространственото затваряне не премахва напълно свободата, а само я ограничава! Ако приемеш предложението, ще отидеш в 2661 година и така кръгът ще се превърне в отворена примка. Но ако откажеш и пак ме изгониш, ще се върна и... знаеш какво ще стане после!

— Значи нямам друг изход?! — кипнах. — Ох, знаех си аз, нещо веднага ми подсказа, че тук има някаква шашма! Махай се оттук! И повече да не съм те видял!

— Стига глупости — отвърна той хладно. — Онова, което става, в момента зависи само от теб, не от мен, а още по-точно казано, хората на Розенбайсер са затворили примката зад нас двамата и така ще се въртим в нея, докато не станеш директор!

— И това ми било „предложение“! А какво ще стане, ако те поступама?

— Нищо, само по-късно, като му дойде времето, ти самият ще си лекуваш същите рани. Не си длъжен да приемеш предложението в смисъл, че бихме могли да се забавляваме така до края на живота си...

— Виж ти! А не мога ли да те затворя в мазето и да си грабна шапката?

— Не, по-скоро аз ще те затворя, защото съм по-силен.

— Оооо?

— Това е положението. Живял съм в 2661 година, а там храната е много по-питателна от сегашната, тъй че не би издържал и минута срещу мен.

— Ще видим — изръмжах аз войнствено и станах от стола, но той дори не се помръдна.

— Знам „джурджудо“ — заяви флегматично.

— Какво е това?

— Вид усъвършенствувано джудо от 2661 година. Ще те тръшна за нула време.

Бях побеснял, ала богатият ми жизнен опит ме бе научил да овладявам емоциите си и в най-крайни ситуации. И сега, разговаряйки с него, тоест със себе си, се убедих, че наистина нямам друг изход. Впрочем историческата мисия, очакваща ме в бъдещето, отговаряше и на възгледите, и на характера ми. Възмущаваше ме само принудата, към която прибягнаха, но ми беше ясно, че трябва да си разчистя сметките не с него, използван като маша, а с неговите господари.

Показа ми как се управлява хроноциклетът, даде ми няколко практически указания, настаних се на седалката и тъкмо когато щях да му напомня да разтреби вкъщи и да извика дърводелец да поправи библиотечните шкафове, той натисна стартера. Той самият, светлината на лампата, цялата стая — всичко изчезна като издухано. Машината под мен, онзи същият метален прът с фуниеобразно разширяващ се ауспух, завибрира, от време на време подскачаше като буен жребец, налагаше се да стискам дръжките с всички сили, за да не изхвъркна от седлото; нищо не виждах, само ми се струваше, че по лицето и тялото ми минават телени четки. По едно време прецених, че скоростта във времето нараства прекомерно, дръпнах спирачката и тогава в черния хаос започнаха да се открояват смътни очертания.

Виждах някакви гигантски сгради, ту с форма на купол, ту източени нагоре, а аз прелитах през тях като вятър през стобор. Все ми се струваше, че ще се ударя в стените, инстинктивно затварях очи и пак увеличавах скоростта, искам да кажа — темпото. На няколко пъти машината подскочи рязко — главата ми се раздруса, зъбите ми затракаха. По едно време усетих промяна, макар че трудно бих могъл да определя в какво се състои тя; сякаш се намирах в гъстата като сироп среда, лепкава и втвърдяваща се. Хрумна ми, че може би преминавам през някаква преграда, която най-накрая ще се превърне в

мой гроб, скован в бетона, ще си остана там вовеки веков заедно с хроноциклета, също като чудновато насекомо в кехлибар. Но пак усетих тласък напред, хроноциклетът завибрира, а аз паднах върху нещо еластично, потънах и се залюлях. Изпуснах машината, ослепи ме бяла светлина. Замижах.

Отворих очи и оглушах от гръмки гласове. Лежах в центъра на голям диск от пенопласт, който беше боядисан в концентрични кръгове, досущ мишена на стрелбище. Хроноциклетът се бе катурнал на една крачка от мен, а наоколо стояха няколко десетки души в лъскави комбинезони. Дребен рус мъж, започнал да оплешивява, стъпи върху матрака на диска, помогна ми да стана и разтърси ръката ми с думите:

— Най-сърдечно ви приветствувам с „добре дошли“! Розенбайсер.

— Тихи — отвърнах машинално.

Огледах се. Намирах се в голяма като град зала без прозорци, високият таван имаше цвета на небето. Много дискове, съвсем същите като онзи, на който кацнах аз, бяха проснати в една редица; някои бяха свободни, на други се работеше. Няма да скрия, че си бях приготвил няколко хапливи забележки по адрес на Розенбайсер и другите създатели на темпоралния сак, с който ме измъкнаха от дома, но ги преглътнах, понеже изведнъж разбрах на какво ми прилича тази огромна зала. Като че бях в гигантско киностудио! Край нас минаха трима души в доспехи. Първият носеше пауново перо на шлема си и държеше позлатен щит, лаборантите наместваха на гърдите му отрупана със скъпоценни камъни икона, лекарят му би инжекция на оголената ръка, някой припряно закопчаваше каишките на бронята, а друг му подаваше двуръчен меч, дълъг и тежък, и широко наметало с изтъкани по него гербове с грифове. Другите двама носеха обикновени железни доспехи, сигурно бяха оръженосците му, и вече се наместваха на седалката на хроноциклета в центъра на диска. От мегафона долетя глас: „Внимание... дваисет, деветнайсет, осемнайсет...“

— Какво става тук? — попитах аз съвсем объркан, защото в същото време, на петнайсетина крачки по-нататък пристъпваше върволица слаби, мъже с огромни бели тюрбани; и тях ги инжектираха, а техникът се скара на един, защото бе открил под бурнуса му малък пистолет. Виждах индианци с изрисувани в бойни цветове лица и току-

що наточени томахапки, лаборантите трескаво оправяха перата по главите им. Един прислужник в бяла престилка буташе към друг диск дървена количка с кошмарно мръсен, парцалив просяк без крака, напомнящ чудовищните сакати на Брьогел.

— Нула! — обяви мегафонът.

Троицата в доспехи изчезна заедно с хроноциклета. Познавах вече този ефект — кратък проблясък, след който във въздуха се разнася белезникав дим, подобен на магнезиев.

Розенбайсер ми обясни:

— Това са нашите анкетъори. Проучват общественото мнение през различните векове, нали разбирате, статистически материал, информация, нищо повече. Не сме правили още никакви корекции, чакахме вас.

Той ми посочи пътя с ръка и забърза подир мен; чувах гласове, броещи до старта, ту тук, ту там просветваше, разнасяха се облачетата белезникав дим, изследователите изчезваха един след друг, а на тяхно място идваха нови — съвсем като в огромно киностудио при снимане на исторически суперкич. Разбрах, че е забранено да се пренасят в миналото каквито и да било анахронични вещи, обаче анкетъорите все се опитват да прехвърлят контрабандно това или онова, кога от инат, кога за лично удобство. Помислих си, че ще се наложи да въвеждам ред с желязна ръка, но попитах само:

— Дълго ли трае такова събиране на данни? Кога например ще се върне онзи воин с оръженосците?

— Удържаме се в рамките на плана — доволно се усмихна Розенбайсер. — Онези тримата вече се върнаха — вчера.

Замълчах, мислейки си, че няма да ми е лесно да свикна с живота в условията на хрономоционната цивилизация. Понеже лабораторният електромобил, с който трябваше да отидем до дирекцията, се повреди, Розенбайсер помоли няколко анкетъори-бедуини да слязат от камилите и с този импровизиран транспорт стигнахме дотам.

Просторният ми кабинет беше подреден в модерен, сиреч прозрачен стил. Малко е да се каже прозрачен — повечето кресла изобщо не се виждаха, а когато работех на бюрото, само купчините документи подсказваха присъствието му. Ако наведех глава над работата, пред очите ми непрекъснато стърчаха собствените ми крака в

раирани панталони и тези райета ми пречеха да се съсредоточа, затова поисках да боядисат всички мебели, за да станат непроницаеми за погледа. Тогава пък се оказа, че имат направо идиотски форми, защото не са били проектирани за гледане. Накрая ги смениха с една гарнитура антики от втората половина на ХХІІІ век и чак тогава се почувствувах нормално. Споменавайки тези дреболии, аз не само изпреварвам фактите, но и отбелязвам някои недоглеждания в Проекта. Макар че като директор бих си живял царски, ако имах само проблемите за мебелите и интериора.

Трябваше да напиша цяла енциклопедия, за да разкажа всичко, което Проектът извърши под мое ръководство. Организационната структура беше следната. Пряко подчинени ми бяха две направления: РЕСТЕКАЛ (Ресор „Техническо-календарен“), обединяващ отделите за ударно-квантова и дисперсионна темпористика, и ресор „Исторически“, разделен на сектор „Човешки“, и сектор „Нечовешки“. Ръководител на технолозите беше д-р Бошкович, а начело на историотворците стоеше проф. П. Латон. Освен това ръководех директно отрядите на истомандосите и времескачачите (хроношутистите), както и една бригада за аварийно детрониране и апарат за надзор. Тази бърза помощ, нещо като противопожарна служба за непредвидени опасни случаи, се наричаше съкратено ПАРКИ (Подвижна аварийна ремонтно-контролна инспекция). При моето пристигане технолозите по времето бяха готови да започнат мащабна телехронична операция, докато в сектор „Човешки проблеми“ (под ръководството на Хари С. Тотел) специалистите разработваха стотици ХАРЕМи (Хармонограми за еднократна мелиорация). Успоредно с техните разработки сектор „Нечовешки проблеми“ (инж. по телата О. Гудли) проектираше варианти за реорганизация на Слънчевата система, тоест планетите начело със Земята, хода на биологичната еволюция, антропогенезиса и т.н. Бях принуден да отстраня един след друг всички споменати тук мои подчинени; всяка поредна криза в Проекта е неразривно свързана в паметта ми с някого от тях. Като му дойде времето, ще разкажа за всеки поотделно, нека човечеството знае кой е виновен за неговите нещастия.

В началото бях изпълнен с най-светли надежди. Преминах съкратен курс, въвеждащ в основите на телехронията и хрономутацията, овладях също организационните принципи —

компетенции на отделните ресори, разделение на труда, и др., като още тогава се стигна до спор с главния счетоводител (Евг. Клид) и разбрах каква гигантска задача стои пред мен. Науката от XXVII ми предлагаше многобройни и разнообразни технологии за действие във времето и сякаш това беше малко, та трябваше да вземам решения по стотици планове за коригиране на историята. Всеки се опираше на знанията и авторитета на някой прочут учен, а аз трябваше да избирам от това Embarras de richesse^[1]! Другояче не можеше и да бъде — нямаше единомислие нито по отношение на метода, с който щяхме да подобряваме миналото, нито по отношение на началния период, да не говорим за това, че не се знаеше колко интервенции трябва да предприемем.

През първата фаза, характеризираща се с оптимистични предвиждания, смятахме да не закачаме човешката история, а само да въведем ред в предхождащите я еони; нашата монументална програма предвиждаше например девулканизирание на планетите, изправяне на земната ос, подготвяне на благоприятни условия на Венера и Марс с оглед на бъдещото им колонизиране, като на Луната се отреждаше ролята на своеобразен мост или междинна станция за емиграционната космонавтика, която щеше да възникне след три-четири милиарда години. В името на по-доброто бъдеще наредих да се задействуват Генераторите за замислени изохронни системи (ГЕНЕЗИС). Разполагахме с три типа от тях: БРЕКЕКЕК, КОАКС и КВАК. Вече не помня какво означаваха тези съкращения; КОАКС работеше коаксиално, а с КВАК се определяше квантовата корекция.

Резултатите от пускането им в действие надминаха най-лошите ни очаквания; аварията настъпваха една след друга. Вместо да спре меко и да се синхронизира с нормалното течение на времето, КВАК експлодира над Марс, обгори го и го превърна в глобална пустиня; всички океани се изпариха и се разпръснаха из космическото пространство, а спечената кора на планетата се напука, образувайки мрежа от страховити, широки до стотици мили ровове. Това породило през XIX век хипотезата за марсианските канали. В никакъв случай не можех да допусна по-ранните поколения от човечеството да се досетят за нашата акция, защото това можеше да доведе до възникване на вредни комплекси у тях, затова наредих да се зациментират най-грижливо всички канали, което бе направено около 1910 година от

инж. Лаваш. Астрономите от по-късните времена никак не се учудиха от тяхното изчезване и обясниха всичко чрез оптическа измама на предшествениците си. При КОАКС, който трябваше да подготви Венера за живот, грешката на КВАК се избягваше посредством АМУР (Амортизационен универсален редуктор), но в този случай се повредиха ДУПКИ-те (Дисипатори^[2] за универсална пречиствателно компенсационна информация) и поради хроноклазъма Венера бе обгърната от отровен облак. Свалих от длъжност отговарящия за тази операция инж. Ваденлекер, но след като научният съвет се застъпи за него, му позволих да довърши последните експерименти. Този път настъпи вече не авария, а катастрофа в космически мащаби. Ускореният против течението на битието) БРЕКЕКЕК се врязва в настоящето отпреди 6,5 милиарда години, при това толкова близо до Слънцето, че откъсна от него огромно парче звездна материя, която, свивайки се под влияние на силите на привличане, даде началото на всички планети.

Ваденлекер се опита да се защити, като твърдеше, че така благодарение на него възникнала Слънчевата система, а ако не била аварията в хроналната глава, шансът за възникване на планетите практически бил равен на нула. По-късно астрономите си блъскаха главите каква звезда е минала толкова близо до Слънцето, че да изтръгне от него протопланетна материя, защото наистина едно толкова близко преминаване на две звезди спада към почти невъзможните явления. В края на краищата отстраних наглия и самодоволен инженер от техническото ръководство, тъй като не виждах смисъла и целите на Проекта в това да се вършат подобни неща неволно, от небрежност и недоглеждане. Ако се стигнеше дотам, можехме да оформим планетите къде по-добре. Впрочем след съсипването на Марс и Венера целият технически ресурс нямаше с какво да се похвали.

На дневен ред стоеше планът за изправяне на земната ос; целта беше климатът и да стане по-равномерен, без полярни студове и тропически жеги. Операцията имаше и хуманна цел: така повече видове щяха да оцелеят в борбата за съществуване. Резултатът се оказва точно противоположен на намерението. Най-голямата ледникова епоха на Земята, камбрийският период, беше предизвикан от инж: Ханс-Якоб Пльотцлих, изстрелял тежък „изправителен“ снаряд, който породил така

наречения „дубъл“ на земната ос. Първият ледников период не само не предпази припрения инженер по времето от нова грешка, но косвено я предизвика; след като видял какво е направил, инж. Пльотцлих (без аз да знам) изстрелял следващия, „коригиращ“ снаряд. Получи се хроноклазъм и нова ледникова епоха — този път в плейстоцена.

Преди да го уволня, този непоправим човек успя да предизвика трети хроноклазъм. От този момент по негова вина магнитният полюс на Земята не съвпада с оста на въртенето и, защото планетата и до днес се клатушка. Едно парченце от времето на „корекцията“ отлетя в милионната година преди нашата ера и на същото място днес се намира Големият аризонски кратер. За щастие никой не загина, защото хора още нямаше, само девственият лес изгоря. Друго такова парченце беше спряно едва в 1908 година; хората от онова време го знаят като „тунгуския метеорит“. Какви ти метеорити, най-обикновени хвърчащи из времето парчетии от некадърно направения „оптимизатор“. Изхвърлих Пльотцлих, без да ми мигне окото, а след като го заловиха една нощ в хроноториума (имал бил угризения на съвестта, отбележете, та искал „да поправи“ стореното), поисках за наказание да бъде отстранен във времето.

В крайна сметка отстъпих, за което и досега съжелявам, пред ходатайството на Розенбайсер и назначих на вакантното място инж. Диндал. Откъде можех да зная, че е шурей на директора. Последствията от непотизма^[3] на който чрез гнусно манипулиране бях принуден да съдействувам, не закъснях. Диндал беше изобретател на СУРУС (Спирачно усмиряващо и регулиращо устройство), усъвършенствувано от инж. по времето Бумеланд. Те разсъждаваха така: ако колосалната гигахронична енергия се освободи дори при хроноклазъм, нека тогава, вместо да действа чрез взривна вълна, като онази, която унищожи Марс, да се превърне в чисто лъчение. Тази недообмислена идея (добрите намерения не се броят!) ми създаде много грижи. СУРУС наистина трансформира кинетичната енергия в радиация, но каква полза, щом от лъчението (точно по средата на мезозойската ера) измряха до един всички гущери и кой знае още колко други животински видове. Бумеланд се оправдаваше, твърдейки, че нищо лошо не е станало — нали на опразнената сцена на еволюционния процес благодарение на него са могли да се явят бозайниците, от които произлиза и човекът. Сякаш и това е било

запланувано! Завроцидът ни отне възможността да маневрираме свободно в антропогенетичен аспект, а те дори се хвалеха с това! Диндал привидно се покая, дори си направи самокритика, но не е истина, че доброволно бил напуснал поста си. Аз заявих на Розенбайсер, че докато неговият шурей е в Проекта, кракът ми няма да стъпи в дирекцията.

След тази фатална серия събрах целия колектив и произнесох реч, в която предупредих, че съм принуден да прилагам отсега нататък драконови мерки спрямо нарушаващите безопасността на миналото. Няма да им се размине само с лишаване от топлото служебно местенце!

Говорех, че аварията са разбираеми, че те са направо неизбежни при внедряването на невиджана досега технология; че едно време, в зората на космическата ера, малко ли ракети се разхвърчали на парчета; че нашата дейност като протичаща във времето, е несравнимо по-опасна. Научният съвет ми препоръча нов експерт по времето: професор Л. Нардо де Винчи. Преди следващите експерименти предупредих него и Бошкович, че за нищо на света няма да проявя снизходителност при сериозни катастрофи, ако са предизвикани от нехайство.

Запознах ги и с докладните записки, които Ваденлекер, Бумеланд и Диндал изпращаха зад гърба ми до Научния съвет — пълни с противоречия, защото ту се позоваваха на обективни трудности, ту се опитваха да представят грешките си като заслуги. Казах им, че се лъжат онези, които ме смятат за невежество. Достатъчно добре владее четирите аритметични действия, за да мога да пресметна колко материя от Слънцето вече е похабена, защото всички тия уранови планети, същински бунища, направо клоаки, натъпкани с амоняк, не стават за нищо; Венера и Марс също ги задрасках и дадох зелена улица на последния опит за усъвършенстване на Слънчевата система. Програмата предвиждаше преустройство на Луната в санаториум за възстановяване на космонавтите от бъдещето и същевременно в междинна станция, по пътя към Атина.

Не знаете какво е Атина? Никак не се учудвам. Тази планета трябваше да бъде усъвършенствувана от екипа на Гецирнер, Старшит и Астрояни. Дотогава не бях виждал в Проекта такива некадърници. ДУРАК (Диспергиращо устройство за регулиране на автоматичната

космотехника) излезе от строя, ДУПЕК (Дистанционно устройство за предотвратяване на евентуални колизии) се строши, а Атина, която до този момент обикаляше около Слънцето на орбита между Земята и Марс, се пръсна на деветдесет хиляди парченца и от нея остана само така нареченият „Астероиден пръстен“. А що се отнася до Луната, господа оптимизаторите съсипали окончателно повърхността и. Чудно как и тя не е станала на парчета! Ето как възникна прочутата загадка за астрономите от XIX и XX век, които не можеха да проумеят откъде са се взели толкова много кратери. Затова измислиха две теории — вулканична и метеоритна.

Смешна история. Автор на така наречените „вулканични кратери“ е инж. по времето Гещирнер, отговарящ за ДУПЕК, а виновник за „метеоритните“ — Астроляни, който се прицели в Атина преди три милиарда години, направи я на пух и прах, а откатът на хроноклазъма, избил в четирите посоки на света, спря завинаги въртеливото движение на Венера, тропоса на Марс два фалшиви спътника с налудничаво движение (обратно на предвижданото), така че в сравнение с горното за този „специалист“ беше истинска дреболия да превърне повърхността на Луната в артилерийски полигон, на който отломъците от Атина да се сипят в продължение на един милиард години. Веднага щом научих, че едно парче от хронотрактора, размазано от експлозията на 2 950 000 000 години, е стигнало до праисторическо време, паднало в океана и пробило дъното му, потапяйки по пътя си Атлантида, лично изхвърлих от Проекта виновниците за комплексната катастрофа, а на отговарящите за операцията като цяло наложих санкциите, за които ги бях предупредил. Те обжалваха пред Съвета, но нищо не им помогна.

Заточих професор Л. Нардо де Винчи в XVI, а Бошкович — в XVII век, за да не могат да се срещнат и да плетат интриги. Известно ви е, че през целия си живот Леонардо да Винчи се опитва да направи времелаз, но не успя: така наречените „вертолети“ на Леонардо и другите негови машини колкото чудновати, толкова и неразбираеми за съвременниците му са просто страничен продукт на неговите усилия да избяга от заточението във времето.

Честно казано, Бошкович се държеше прилично. Той беше изключително способен човек, с прецизен ум, математик по образование. В XVII век стана несъмнено известен, но непризнат от

никого философ. Опитваше се да популяризира принципите на теоретичната физика, ала съвременниците му не разбираха нито дума от неговите трактати. За да облекча донякъде заточението му, изпратих го в Рагуза (Дубровник), понеже скришом в себе си изпитвах симпатия към него, но смятах, че съм длъжен да наказвам сурово отговорните хора, въпреки че Научният съвет не одобряваше това.

И така, първата фаза от Проекта завърши с пълен провал. Аз наложих абсолютно вето върху всякакви по-нататъшни опити от серията ГЕНЕЗИС. Достатъчно пари бяха хвърлени на вятъра! Колосалните пустини на планетите от групата на Юпитер, изгореният за вечни времена Марс, опропастената Луна (така наречените „маскони“, концентрирана маса под повърхността ѝ, са просто дълбоко заседналите в почвата, вкаменени в лавата остатъци от главите на ДУРАК и ДУПЕК), изкривената земна ос, дупката в дъното на океана, предизвиканото от тази пукнатина разделяне на Евразия и двете Америки — това беше тъжната равносметка от проведените операции. И все пак не си позволих да се обезверя и отворих широко вратата на творческото оптимизиране пред екипа на Историческия ресор.

Той се делеше, напомням, на два сектора — по човешките (доц. Хари С. Тотел) и по нечовешките проблеми (инж. по телата Гудли). Целият ресор се ръководеше от професор П. Латон, към когото още от самото начало проявявах известно недоверие заради неговите радикални и безкомпромисни възгледи. Затова предпочитах да не пипаме все още съществуващата история на човечеството; много по-правилно би било да се създадат такива разумни същества, които сами да си я цивилизоват както трябва. Възпирах Латон и Тотел (никак не ми беше лесно, защото ръцете просто ги сърбяха за историотворчество), а възложих на Гудли да задвижи биологичната еволюция на Земята. За да не ме обвинят, че спъвам творческото начало, дадох на проекта ХОПСА (Хомо Перфектус Сапиенс) доста голяма самостоятелност. Същевременно апелирах към ръководителите му (О. Гудли, Х. Омир, Х. Босх, ван Айк) да се учат от грешките на Природата, която е осакатила всичко живо и сама си е препречила пътя към Разума, за което впрочем не бива да я виним строго, защото е действувала слепешката, ден за ден. Затова пък ние трябва да работим целенасочено, като имаме непрекъснато пред очите си целта, тоест

ХОПСА. Те обещаха, че ще се придържат към моите напътствия, гарантираха успех и пристъпиха към работа.

Като им дадох самостоятелност, не се намесвах и не ги контролирах милиард и половина години, докато най-накрая купищата анонимни писма ме накараха да направя проверка. Щях да побелея от това, което видях. В началото, близо четиристотин милиона години, те си играли като деца панцирни рибки и някакви си там троглодити; като видели обаче колко малко време им остава до края на милиардлетката, ударили я на щурмовщина. Трупали, както им дойде, елементи, един от друг по-чудати, произвеждайки ту планини от месо на четири крака, ту само опашки, ту някакъв цветен прашец; едни екземпляри бяха покрити с дебели плочки, а на други бяха намушкали, дето им падне, рога, бивни, тръби, хоботи, пипала. Колко грозно, колко отблъскващо, колко безсмислено беше всичко това, чак страх да те хване: чист абстракционизъм и формализъм под знака на антиестетичното.

Тяхното самодоволство ме вбеси. Твърдяха, че сега не било времето на зализаната сладникавост, че аз не ги разбирам тия работи, че „нямам усет“ и т.н. Замълчах си. Но да бяха спрели дотук! Къде ти! В този задружен колектив всеки беше против всеки. Никой не мислеше за Разумния Човек, а само за това, как да проваля проектите на колегите си; ако в Природата се появеше нов модел, друг специалист вече подготвяше такова чудовище, което да надмине произведеното от колегата му и да докаже неговото бездарие. Онова, което по-късно бе наречено „борба за съществуване“, всъщност беше плод на завистта и интригантството. Бивните и ноктите на Еволюцията са само резултат от господстващите в сектора отношения. Вместо сътрудничество видях там само масово прахосничество и желание да подложиш динена кора на колегата, а върховно удоволствие изпитваше онзи, който успееше да замрази по-нататъшното развитие на някой клон от работата на партньорите си — ето защо в държавата на живота има толкова слепи улички. То пък един живот! Превърнали го бяха в нещо средно между паноптикум и гробище. Още недовършили един обект, те се нахвърляха върху следващия; последователно провалиха шансовете на двоякодишащите и членестоногите, на които видяха сметката с трахеите. Ако не бях аз, никога не би се стигнало и до века на парата и електричеството, защото те бяха „забравили“ за

каменовъгления период, тоест за разсаждането на онези дървета, от които по-късно щяха да се получат въглищата за парните машини.

Гледах, ревизирах и само кърших ръце: цялата планета беше задръстена с трупове и разни останки. Особено се бе престарал Босх. Когато го попитах защо ни е този *Rhamphornychus* опашка, взета назаем от детско хвърчило, не го ли е срам за *Proboscidae*, защо са им на гущерите шипове като тараби на гърба, той отговаряше, че аз не разбирам какво значи творческо вдъхновение. Поисках да знам тогава къде при създаденото положение на нещата ще възникне разумът; въпросът ми беше риторичен, тъй като те взаимно си унищожаваха всички перспективни направления. Не налагах готови решения, но преди това им бях споменал за птиците, за орлите; в същото време на всичко хвъркато те бяха миниатюризирали главата, а онуй, що бягаше (като щрауса), бяха докарали до пълно видиотяване. Нямах друг изход, оставаше ми алтернативата: или да изработим Разумния Човек от случайни отпадъци, или да реализираме така наречената „еволуция с гръм и трясък“, тоест чрез насилствено пробиване на запушените линии на развитие. Последният вариант беше недопустим — палеонтолозите по-късно щяха да класифицират подобна явна намеса като чудо; същевременно аз много отдавна бях забранил всякакъв род чудотворство, за да не въвеждаме в заблуда бъдещите поколения.

Разпръснах самозабравилите се проектантите в четирите посоки, тоест времена, после всички техни недоносчета издъгнаха с милиони. Приказките, че уж аз съм наредил да изтребят тези видове, са част от богатия репертоар клевети, които не ми бяха спестени. Не аз местех живота от единия ъгъл на еволюцията в другия като гардероб, не аз дублирах хобота на амбододона, не аз раздух размерите на камилата (*gigantocamelus*) до тези на слона, не аз си играех с китовете, не аз доведох мамутите до самоунищожение! Защото аз живеях с идеите на Проекта, а не с безнравствената игра, в каквато колективът на Гудли превърна еволюцията. Заточих ван Айк и Босх в Средновековието. За наказание, че пародира темата на ХОПСА (беше изфабрикувал между другото човек-кон и жена-риба, и то колоратурен сопран), изпратих Омир чак в древността, в Тракия. И пак стана онова, с което по-късно към се сблъсквах. Снетите от постове им заточеници, като не можеха да творят реално, разтоварваха незадоволената си страст в ерзацтворчество. Ако някой се интересува какво още е лежало на

сърцето на Босх, ще разбере, като разгледа картините му. Не може да се отрече, че той беше велик талант. Това си личеше и от уменията му да се приспособи към духа на епохата, отгук идва и религиозната тематика на неговите платна, която е само предлог, и всички онези негови адове и страшни съдилища. Впрочем и Босх прояви недискретност. В „Градината на земните радости“, в самия център на „музикалния ад“ (дясното крило на триптиха), стои дващестместен хронобус. И какво можех да направя аз в случая?

Що се отнася до Х. Омир, мисля, че постъпих правилно, като го заточих по следите на неговите творения в древна Гърция. Неговите живописни творби са загубени, но написаното се е запазило. Чудно ми е как никой не е открил анахроничните белези в тях. Нима не е ясно, че той не се е отнасял сериозно към жителите на Олимп, които взаимно се ядат, с една дума, държат се точно както неговите колеги в института? „Илиада“ и „Одисея“ са романи с ключ, докато образът на холеричния Зевс е пасквил по мой адрес.

Не отстраних Гудли веднага, защото Розенбайсер се застъпи за него: ако този човек ни подведе, рече ми, заточи и мен, научния директор на института, ако ще и в архайската ера. Гудли бил имал скрити производствени резерви, а тъй като аз бях против използването на маймунски отпадъци, той пристъпи към МУТРА (Модерна усъвършенствувана трансформация и рационална антропогенеза). Не вярвах в неговата МУТРА, ала не се противопоставих, защото вече се говореше, че отхвърлям всички проекти. Поредната текуща проверка показва, че той е заселил в морето няколко дребни бозайника, придал им е форма на риби и им е присадил радар на челото. Работеше тъкмо на етапа на делфина. Беше си навил на пръста, че хармония ще настане само ако има два разумни вида: сухоземен и воден. Ама че идиотщина! Едва тогава щяхме да видим какво значи конфликт! Казах му: „Никакви подводни разумни същества няма да има!“ Делфинът си остана, нямаше как, но такъв, какъвто си беше — с мозък, подготвен за развитие и усъвършенствуване, а ние изпаднахме в криза.

Какво да правим, пак ли да започваме еволюцията от начало? Нямах сили за това. Казах на Гудли да продължи, както той намери за добре, с други думи — одобрих маймуната като полуфабрикат, — но го задължих да подобри модела в естетическо отношение, а за да не може после да се измъква с щяло и нещяло, изпратих му писмени

инструкции по официален, служебен път (без да изпадам, разбира се, в подробности). Все пак подчертах, че големият задник свидетелствува за лош вкус и му препоръчах да прояви култура по въпроса за половете, като му посочих за пример цветята, незабравките, пъпките; допълнително, преди да замина — налагаше се да взема участие в едно заседание на Съвета — го помолих лично да се помъчи да намери по-естетични мотиви. В ателието му цареше страхотна бъркотия, стърчаха някакви греди, необработени дъски, триони — във връзка с любовта ли? „Да не сте се побъркали — рекох му — любов на принципа на циркуляра?“ Накарах го да ми даде честна дума, че ще изхвърли този трион. Той обеща, подсмивайки се под мустак — бе научил, че заповедта за уволнението му е в чекмеджето ми, та му беше все едно.

Решил да ми направи напук. Разправял наляво и надясно, че директорът, тоест аз, ще се шашне, като се върне. Наистина, стъписах се. Извиках го незабавно, боже мили, правеше се на службаш; твърдеше, че се придържал към инструкциите! Вместо да махне онази плешивина отзад, той избръснал цялата маймуна, с една дума, направил точно обратното, а пък що се отнася до любовта и пола, не, от негова страна това беше просто саботаж! Само изборът на мястото стига! Впрочем излишно е да обсъждаме тази диверсия. Всеки сам вижда какви са последиците от нея. Чудесно беше поработил господин инженерът! Маймуните може да са всякакви, но поне са вегетарианци. Той беше направил хората месоядни.

Свикнах извънредно заседание на Научния съвет във връзка с бенигнализацията^[4] на Хомо Сапиенс. Там ми беше заявено, че стореното не може да се премахне с един замах, ще трябва да се свият двайсет и пет, че и трийсет милиона години; спечелиха с повече гласове при гласуването; не се възползвах от правото си на вето, може би сбърках, но вече просто едва се държах на краката си. Впрочем бях получил сигнали от XVIII и XIX век: търсейки леснината, сътрудници на ПАРКИ, които ги мързяло да пътуват напред-назад във времето, се устроили в разни замъци, дворци, мазета, без да вземат каквито и да е предпазни мерки; и ето че плъзнали слухове за прокълнати души, за звън от вериги (шумът от включван хроноциклет), за призраци (обличали се в бяло, сякаш не можели да носят униформи в друг цвят); пускали мухи в главите на хората, изкарвали им акъла с преминаването през стени и иззидани огради (пътуването във времето винаги

изглежда така, понеже хроноциклетът стои на едно място, а Земята продължава да се върти), с една дума, надробили такава каша, че от нея се родил — ни повече, ни по-малко — романтизмът. Наказах виновните и се заех с Гудли и Розенбайсер.

Заточих и двамата. Знаех си, че Съветът никога няма да ми го прости. Обаче като лоялен човек ще кажа: Розенбайсер, който се държа с мен скандално, по време на заточението си имаше много прилично поведение (като Юлиан Апостата). Той направи доста, за да облекчи живота на бедните във Византия. Оттук можем да направим извода, че се е провалил на своя пост, защото не беше дорасъл за него. Да бъдеш император е по-лесно, отколкото да ръководиш подобряването на цялата история.

Така завърши и втората фаза на Проекта. Разреших на сектора по социалните въпроси да действа, тъй като при създаденото положение можехме да усъвършенствуваме само цивилизованата история. Залавяйки се за работа, Тотел и Латон направо ликуваха от провала на своите предшественици, като не пропуснаха предварително да предупредят, презастраховчици такива, че не бива да очакваме прекалено много след ТЕОВИХ при такъв Хомо Сапиенс!

Хари С. Тотел възложи на хроналергистите (Кханд ел-Абр, Кан дьо ла Брьо, Жиран д'Ол, Дж.И.Р. Андол) да извършат първия експеримент от реорганизираната програма. Непосредственото ръководство на групата беше възложено на инж. историотворец Хемдрайсер. Те заплануваха да ускорят развитието на културата чрез урбанистична акселерация. В Долен Египет на XII или XVIII династия, вече не помня коя, натрупаха планини от строителен материал и с помощта на временни наемници, наричани у нас неофициално „темпорални агенти“, издигнаха равнището на строителната техника, но недостатъчният контрол доведе до извращения. С една дума, вместо да активизират масовото жилищно строителство, те започнаха да строят в рамките на култа към личността никому ненужни гробници на разни фараони. Заточих целия колектив на Крит — ето откъде дойде дворецът на Минос. Не знам дали е истина онова, което ми каза Бетерпарт — че заточениците се разбунтували и задружно се опълчили срещу бившия си шеф, след което го затворили в лабиринта. Не съм проверявал по документите, но се съмнявам в достоверността на тази клюка, Хемдрайсер хич не ми прилича на минотавър.

Най-сетне реших да поставя край на щурмовщината и поисках да чуя предложения за проекти с комплексен характер. Трябваше да уточним как да действуваме — явно или скрито, дали хората от различните епохи би трябвало изобщо да се досещат за евентуалната помощ извън историята. Тотел, настроен либерално, се изказа за криптохронията, чийто привърженик бях и аз. Алтернативната стратегия би изисквала да се вземат хората от миналото под явно покровителство, а това би нарушило чувството им за свобода на собствената воля. Необходимо беше да им помагаме — но тайно. Латон беше против такова решение, естествено, в главата си вече беше изградил схемата на идеалната държава и начините, по които всички общества ще стигнат до въпросния идеал.

Везните натежаха в полза на Тотел, който ми представи един от най-младите и — говореше се — най-способни свои сътрудници: А. Донай, който бе изобретил монотеизма. Бог, обясняваше ми той, няма никому да стори зло с чиста идея, а на нас, оптимизаторите, само ще развърже ръцете, понеже според Проекта решенията на бога са неведоми: хората не могат да ги разберат, следователно няма за какво да се хванат и в същото време няма да подозират, че някой им се меси (телехронно) в историята. Не бих казал, че тази концепция звучеше зле, но за всеки случай дадох на младия асистент само малък опитен полигон, и то в едно забутано кътче на света, в Мала Азия. Помагаше му инж. историотворец Й. Ов. Направената проверка показа, че са допуснати сериозни нарушения на принципа. Хайде, от мен да мине, дето Донай наредил да пуснат 60 000 тона манна на евреите по време на някакво пустинно преселение. „Дискретната помощ“, която им оказал, се изразила в толкова пряка намеса (отварял и затварял Червено море, изпращал към враговете на юдеите дистанционно управлявани облаци от скакалци), че на неговите протежета съвсем им се помътило съзнанието: решили, че са богоизбран народ.

Типично за неуспеха на всички планове беше това, че авторите им, вместо да променят тактиката, започваха да използват все помощни материални стимули. А. Донай надмина всички — проложи напалм. Ама питате как съм му позволил? Що за въпрос! Просто аз нищо не знаех. На институтския полигон той демонстрираше само дистанционно запалване на храста и ме уверяваше, че така ще действа и в бъдеще, е, най-много да изгорят няколко кактуса в

пустинята; тези демонстрации имаха за цел да заздравят нравствените форми. След като го заточих на Синайския полуостров, забраних най-сурово на всички ръководители на групи акциите със свръхестествено прикритие. Съвсем друга работа е, че извършеното от А. Донай и Й. Ов имаше историческо продължение.

Но така става винаги. Всяка телехронична намеса слага начало на лавина от явления, а тя не може да бъде спряна, ако не се използват съответни средства; от своя страна те предизвикват нова пертурбация и така нататък до безкрайност. На заточение А. Донай се държеше крайно недостойно, използвайки славата, която си беше завоювал като историотворец. Наистина вече не можеше да прави „чудеса“, обаче паметта за предишните беше жива. Що се отнася до Й. Ов, говори се, че съм изпратил хроношутисти да се разправят с него. Чиста лъжа! Не знам подробности, не ми беше работа да се занимавам с такива дреболии, но май че Й. Ов се скарал с А. Донай и той така го изтормозил, че се родила легендата за Йов. От цялата работа най-много пострадаха евреите, защото повярваха в своята изключителност, така че, когато Проектът беше ликвидиран, те изтърпяха доста мъки и в родината си, и по-късно, когато се пръснаха по света. Няма да споменавам какво говореха по този повод за мен противниците ми в Проекта.

Впрочем той навлизаше във фазата на най-тежките си кризи. Нося за тях отговорност дотолкова, доколкото отстъпих пред настояванията на Тотел и Латон и им позволих да подобряват историята на широк фронт, тоест не в изолирани места и моменти, а по цялата и темпорална дължина. Стратегията на тази мелиорация, наречена интегрална, замъгли картината на действията; за да избегна това отрицателно явление, поместих във всеки век по една група наблюдатели, а на Латон дадох пълномощия да организира тайна хроничия, която да се бори с хулиганството във времето.

Това хулиганство, което не би могло да ми се яви и в най-кошмарния сън, е свързано с така наречената „афера на метлите“. Вината за нея носят известен брой разпасани хлапаци, частично от нашия помощен персонал — лаборанти, секретарки и т.н. Неизброимите средновековни предания за сношения с дявола, за инкубите и суккубите^[5], магьосническите сборища, процесите срещу магьосници, изкушаването на светците и т.н., всичко това е

последствие от нелегалната хромоция, упражнявана от младежи без морални устои. Индивидуалният хроноциклет представлява тръба със седалка и ауспухова фуния и затова, особено при лошо осветление, човек може да го вземе за метла. Разни безсрамници си устройвали разходки с най-голямо удоволствие нощем, за да плашат селяците от ранното средновековие. Не стига, че летели над главите им с бръснещ полет, ами си позволявали и да се отправят в XIII или XII век в драстично negliже (топлес), та нищо чудно, че поради липса на подобри определения хората ги мислели за голи вещици, яхнали летящи метли. По странно стечение на обстоятелствата при следствието и разкриването на виновниците ми помогна Босх, пребиваващ вече по онова време на заточение. Без да се стъписва пред първия срещнат пътник във времето, той беше запечатал в своя „адски“ цикъл портретите не на някакви си дяволи, а на десетките нелегални хроноциклисти и на техните приятели — толкова по-лесно, след като познаваше лично много от тях.

Като прецених каква вреда бяха нанесли хронохулиганските прояви, заточих виновните седемстотин години назад („Контестаторите на XX век“). Същевременно, тъй като фронтът на работата се разшири и обхвана повече от четирийсет века, главният ръководител на ПАРКИН. Бетерпарт ми заяви, че не е в състояние да овладее положението и иска допълнителни подкрепления, една аварийна бригада хроношутисти! Наложих се да наемем много нови сътрудници, които, макар че невинаги бяха добре обучени, изпращахме навсякъде, откъдето идваха тревожни сигнали. Концентрирането им в няколко века доведе до сериозни инциденти, например до преселението на народите. А независимо от опитите ни да замаскираме всеки такъв десант, през XX век (около средата му) се разпространиха слухове за „летящи чинии“; по това време вестите се пренасяха много бързо благодарение на развитата техника на средствата за масова информация.

Обаче това беше нищо в сравнение с новата афера, чийто причинител и едновременно главен герой се оказа самият шеф на ПАРКИ. Получавах донесения от времето, че неговите хора не толкова наблюдават напредъка на мелиорацията, колкото се намесват активно в историческия процес, и то съвсем не по указанията на Латон и Тотел, а по собствена темпорална политика, провеждана от Бетерпарт. Преди

да го уволня, той се изпари, тоест избяга в XVIII век, където можеше да разчита на своите хроношутисти. Докато се обърна, стана император на Франция! Тази отвратителна постъпка изискваше сурово наказание. Латон ме съветваше да нападна Версай през 1807 година с една резервна бригада, но аз не можех да приема подобно предложение, нали това нападение щеше да предизвика нечувана пертурбация в цялата по-сетнешна история: от този момент човечеството щеше да разбере недвусмислено, че е под опека. По-съобразителният Тотел разработи планове за „естествено“, криптохронно наказание на Наполеон — антибонапартична коалиция, военни походи и пр. Ала шефът на ПАРКИ незабавно усети накъде духа вятърът и без да чака, сам премина в атака, ненапразно беше професионален стратег, познаваше като петте си пръста всички теории и лесно се справяше с всички врагове, които Тотел му изтърсваше на главата. Надявах се, че здравата ще го притиснем в Русия, но и от тази експедиция той се измъкна като по чудо, а половин Европа беше вече превърната в развалини и пепелища. Едва след като отстраних от делото господата историотворците и сам се заех с проблема, дадох урок на Наполеон край Ватерло. Е, никой не може да отрече моите заслуги!

Наполеон избяга от Елба, защото не бях в състояние да му подготвя по-сигурно заточение, толкова много други важни и неотложни въпроси чакаха моето решение. Сега виновниците за белите не седяха пасивно на работните си места, а първи бягаха в далечното минало, прехвърляйки контрабандно различни средства за придобиване на слава или за създаване на ореол на небивало могъщество — така се появиха алхимиците, Калиостро, Симон Маг и другите. Получавах информация, която не можех да проверя, например, че Атлантида съвсем не е потънала вследствие рикоширалата част от операцията ГЕНЕЗИС, а по вина на д-р Болоней, който е направил това умишлено, за да ми попречи да се добера до извършените от него безобразия. С една дума, всичко се сгромолясваше. Загубих вяра в успеха и което е още по-лошо, станах мнителен. Вече не знаех кое е резултат от оптимизацията, кое — следствие от нейното неприлагане и кое — последица от злоупотребите и своеволието на вековните хроникари.

Реших да подхвамна работата от другия край. Взех 12-томната „Голяма всеобща история“ и започнах да я изучавам задълбочено. Щом

откриех нещо подозрително, тозчас изпрацах на място нечакани ревизори. Така стана например с кардинал Ришельо. Проверих в ПАРКИ и след като разбрах, че той не е наш агент, предложих на Латон да изпрати при него интелигентен ревизор. Той възложи мисията на някой си Райхплац. Кой знае какво ме накара да погледна в речника. Изтръгнах: думите Ришельо и Райхплац означаваха една и също: „богато място“. Но вече беше късно, той беше успял да се вмъкне във висшите дворцови сфери и да стане *eminense grise*^[6] на Луи XVI. Предпочетох да не го закачам, след Наполеоновите войни ми беше ясно докъде води подобна намеса.

Междувременно бе назрял друг важен проблем. В някои векове просто гъмжеше от заточеници, хроничията не успяваше да ги постави на мястото им, а те разпространяваха клюки и суеверия или безцеремонно се опитваха да подкупват ревизорите. Започнах да заточавам всички, объркали с нещо конците, на едно място — в древна Гърция, в резултат на което точно там най-бързо се появи високо развита култура. В една Атина например се наброяваха повече философи, отколкото в цялата останала част на Европа. Това стана след заточението на Латон и Тотел; и двамата злоупотребиха с моето доверие; Латон, един от най-твърдоглавите радикали, саботираше моите указания и провеждаше своя политика (тя е изложена в неговата „Република“), поразително антидемократична и — нещо повече — основаваща се на експлоатацията. Централните държави, кастовата структура в Индия, Римската империя на германските народи, а дори и това, че от 1868 година японците вярват в божествеността на микадо — всичко това е негово дело. А дали той е сватосвал някоя си Шикългрубер, за да роди тя сетне известното на всички дете, което обърна в дим и прах половин Европа, не мога да твърдя със сигурност — знам го от Тотел, а той беше с Латон на нож.

Латон беше проектантът на държавата на ацтеките, а Тотел им изпрати испанците; в последния момент получихме за това доклад от ПАРКИ. Веднага заповядах да забавят експедицията на Колумб и да започнат да отглеждат коне в Южна Америка, та индианците да посрещнат конницата на Кортес със своя конница. Само че партньорите ни подведоха, конете издъгнаха още в четвъртичния период, когато нямаше индианци, затова после нямаше кой да тегли бойните коли, макар че колелото беше доставено навреме. Колумб все

пак постигна през 1492 година успех — беше дал бакшиш комуто трябва.

Ето така изглеждаше цялата оптимизация. Някои ме упрекваха, че съм пратил в Гърция Хари С. Тотел и П. Латон въпреки навалищата от философи там. Чиста лъжа! Позволих им само да изберат времето и мястото на заточението, проявявайки човечност; наистина не изпратих Платон точно там, където той искаше, в Сиракуза, понеже бях сигурен, че водещите се в този град войни ще му попречат да въведе в живота своята любима идея за „държавата на философите“.

Както е известно, Хари С. Тотел стана възпитател на малкия Александър Македонски. Неговите недоглеждания имаха кошмарни последствия, защото, докато той изработваше големи енциклопедии, забавляваше се с класификации и създаваше общата методология на Теорията на свършения проект, зад гърба му се вършеше дявол знае какво; главният счетоводител Евг. Клид избяга преди ревизията, сдуши се с един свой познат, леководолаз, извадиха златото на Монтесума от канала, в който беше потопено при бягството на Кортес, и през 1922 година започнаха да играят на борсата, но краденото щастие не носи и така се стигна до нашумялата криза през 1929 година. Не мисля, че съм сторил зло на Аристотел — нали той дължи на мен славата си, която в никакъв случай не заслужаваше заради допуснатите в Проекта слабости.

Други пък разправят, че под формата на заточения и щатни комбинации съм бил създал огромна въртележка, за да дам на старите си приятели луксозни синекури из всички векове. Но вече в какво ли не съм бил упрекван, каквото и да направя, все е лошо.

Не мога да задълбавам в подробностите, затова няма да обсъждам намеците по адрес на моята особа, съдържащи се в съчиненията на Платон и Аристотел. Разбира се, те не ми бяха благодарни за заточението. Все едно, аз не се домогвам до ничии топли чувства, когато се решава съдбата на човечеството. Другояче стои въпросът с Гърция, чийто упадък преживях особено тежко. Не е вярно, че аз съм го предизвикал чрез струпването на философите. Латон я покровителствуваше заради Спарта, която искаше да изгради съгласно своята любима утопия, обаче след неговото сваляне никой не подкрепи спартанците и те паднаха под ударите на персите. Бях против местния протекторат, нали бяхме приели принципа за грижа над цялото

човечество, а в случая проблемът за заточенията объркваше всички планове. В бъдещето не можех да изпратя никого, защото там се пазеха, а понеже всички осъдени молеха в един глас да бъдат изпратени на Лазурния бряг, отстъпих; множество хора с висше образование се струпваха около Средиземно море, ето защо именно там се зароди цивилизацията, а после и западната култура.

Що се отнася до Спиноза, признавам, той беше много порядъчен човек, но все пак позволи да се стигне до кръстоносните походи (разбира се, без сам да ги е предизвикал). Спиноза назначих на вакантното място след Латон. Той беше кристално честен човек, но рядко разсеян, та подписваше всичко, каквото му поднесат, без да гледа. Например той даде неограничени пълномощия на Льовенхерц (Лъвското сърце), после някой направи беля в XIII век и — хайде да търсим виновния! Льовенхерц изпращаше хронобус след хронобус с тайни агенти, а издирваният, не помня вече кой беше той, предизвика кръстоносните походи, за да изчезне във възникналата суматоха. Направо не знаех какво да правя със Спиноза. Гърция бъкеше от мислители като него... Най-напред заповядах да го пуснат напред-назад из всички векове, като се колебае с четирийсетвековна амплитуда — и ето ти легендата за Скитника евреин. При всяко преминаване през нашата съвременност той се оплакваше от умора и най-накрая го насочих към Амстердам; той обичаше да майстори, а в този град би могъл да шлифова диаманти.

Неведнъж са ме питали защо нито един от заточениците не си е признал открито откъде идва. А какво би спечелил? Нали всеки, който би се осмелил да каже истината, щеше да попадне в лудницата. Нима през XX век нямаше да вземат за луд човека, който твърди, че с помощта на обикновена вода може да направи бомба, способна да взриви цялото земно кълбо? При това преди XXIII век хрономоцията не беше позната, а такива признания биха разкрили истината за плагиатството на трудовете на много заточеници. На тях им беше забранено да предсказват бъдещето, ала успяха да издрънкат много неща. Слава богу, през следните векове хората не обръщаха внимание на подобна информация (има пред вид забележките за реактивни самолети и батискафи у Бейкън и за компютрите в „ARS MAGNA“ на Лулий^[7]). Много, много по-зле стоеше работата с необмислено

заточените в ХХ век — наричайки се футуролози, те започнаха да издават служебни тайни.

Цяло щастие, че приемникът на Наполеон като ръководител на ПАРКИ А. Тила предложи тактиката на така наречената „система ВАВИЛОН“. Там нещата стояха така. Шестнайсет инженери по времето, наказани със заточение в Мала Азия, решили да си направят хроновод, прикривайки плана си с намерението да издигнат някаква кула; нейното наименование давал; зашифрованата парола на заговора: „Въздигаме агрегат за временно изтегляне на лицата, отправени назад.“ ПАРКИ разкри тяхната дейност, когато тя беше в доста напреднал стадий, и изпрати там като „нови заточеници“ собствени специалисти, които съзнателно въведоха в конструктивните планове такива грешки, че съоръжението се взриви още при първото експериментално пускане. Тила повтори маневрата за „объркване на езиците“, като хвърли диверсионни групи в ХХ век. Там те дискредитираха ентузиастите, предсказващи бъдещето чрез писане на разни врели-некипели — така наречената science fiction (научна фантастика). В редиците на футуролозите също беше въведен наш агент, Маклуан.

Истината ви казвам, когато прочетох подготвените от ПАРКИ нелепости, които Маклуан трябваше да разпространява като „прогнози“, хванах се за главата. Не можех да допусна, че човек с поставен на нормалното му място мозък дори само за секунда ще приеме сериозно небивалиците за „глобалното село“, към което уж вървял светът, и останалите измислици от този миш-маш. В същото време се оказа, че Маклуан направи истински фурор и надмина всички, които бяха издавали истината. Той си спечели такава слава, че най-накрая май сам започна да вярва в абсурдните твърдения, които му бяхме наредили да разпространява. Впрочем и с пръст не го пипнахме — човекът с нищо не ни вредеше. А по въпроса за Суифт и „Пътешествията на Гъливер“ ще кажа, че всичко стана поради едно досадно недоразумение. Орбиталните данни за спътниците на Марс тогава бяха парола на група наши ревизори в Южна Англия и един от тях, късоглед, помислил в странноприемницата Суифт за новия агент, с когото трябвало да се срещне; не докладвал за грешката, защото си мислел, че Суифт нищо не е разбрал от думите му, обаче след няколко години (1726) прочетохме в първото издание на „Пътешествията на

Гъливер“ всички данни за марсианските спътници; паролата незабавно бе сменена, но този пасаж си остана в книгата.

Дреболии като горната всъщност нямаха особено значение. Съвсем другояче стои въпросът с Платон. Винаги ме обзема чувство на състрадание, когато чета неговия разказ за пещерата, в която човек седи с гръб към света и гледа по стените само неговите сенки. Нищо чудно — за Платон единствената автентична действителност беше тази през XXVII век, а примитивното време, в което го заточих, му се струваше „мрачна пещера“... А неговата доктрина за познанието, представляващо само „спомен“ за онова, което е било някога, „преди живота“, и което си познавал по-добре, е още по-прозрачен намек.

Времето течеше, а на главата ми се трупаха нови и нови грижи. Наложих се да заточа Тила — бил помагал на Наполеон при бягството му от Елба; този път избрах Монголия, защото той беше страшно разгневен и заплашваше да си отмъсти така, че да го запомня; нямах представа какво би могъл да направи в онази пустош, но той удържа на думата си. Като видяха какво става, проектантите започнаха един през друг да измислят най-абсурдни планове, например да се доставят с хроновлакове стоки за нуждаещите се народи или да се вземат милиони съзнателни граждани от нашата съвременност и да се направи с тях десант в палеолита — отлична идея, само че какво щяхме да правим с човечеството, което вече се бе разположило в пещерите?

Четейки тези планове, изведнъж ме жегна подозрение по отношение на XX век. Дали някой не подхвърляше там средства за масово унищожение? Освен това няколко сътрудници на института с радикални възгледи искаха да свържат времето в кръг, та съвременността след XXI век да се слее с предисторията. И тогава всичко би трябвало да започне от самото начало, но в подобрен вариант. Това беше болезнена идея, фантастична, налудничавата, обаче ми се струваше, че виждам признаци за подготовка. Сливането изискваше предварително унищожаване на съществуващата цивилизация, „връщане към природата“; някъде от средата на XX век нарастваше подивяването, увеличаваха се отвличанията и експлозиите, младежта ставаше все по-космата, цялата еротика придобиваше животински характер, появяваха се орди рошави, брадати, кресливи и парцаливи почитатели вече не на Слънцето, а на други небесни, че и

естрадни звезди, чуваха се призиви за унищожаване на науката и техниката, дори някои известни учени-футуролози предсказваха — интересно, по чие внушение? — приближаващата катастрофа, упадък, гибел, а на места изграждаха пещери, наричани, вероятно за камуфлаж, скривалища.

Тъкмо бях решил да се съсредоточа върху следващите векове, защото работата ми намирисваше на преврат, тоест на преобръщане на времето в обратна посока (съгласно теорията на кръга), когато ме извикаха да участвувам в извънредна сесия на Научния съвет. Мои приятели ми казаха под секрет, че там всъщност се организира съд за мен. Това не ми попречи да изпълнявам и по-нататък задълженията си. За последно заточих някой си Адел, който, работейки като чиновник по контрола, си бе докарал от XII век девойка, открадната посред бял ден от полето пред очите на тълпата; издърпаната на хроноциклета девойка беше обявена за светица, а отвличането и във времето от съблазнителя — признато за възнесение. Отдавна трябваше да прогоня този абсолютен грубиян с изключително отблъскваща външност, приличащ на горила с малките си, дълбоко разположени очички и тежка челюст, но все ме спираше опасението да не ме обвинят в лична антипатия. Сега обаче го заточих, и то за всеки случай доста далече — 65 000 години назад. Стана пещерен Казанова и роди неандерталците.

На сесията отидох с гордо вдигнато чело, защото не се чувствувах виновен за нищо. Тя продължи повече от десет часа и чух безброй обвинения. Обвиняваха ме в своеволие, командване на учените, пренебрегване мнението на експертите, фаворизиране на Гърция; носех вина за упадъка на Рим, съдбата на Цезар (клевета — не бях изпращал никакъв Брут), аферата Райхплац, тоест кардинал Ришельо, злоупотреби в сектора ПАРКИ, папите и антипапите. (В действителност Бетерпарт предизвика „мрака на Средновековието“, като напъха, следвайки своето любимо правило за „силната ръка“, толкова много доносчици между VIII и XIII век, че настъпи мутрозапушване и упадък на културата).

Четенето на обвинителния акт, формулиран в 7 000 члена, беше всъщност публично четене на учебник по история. В него ми триеха сол на главата за А. Донай, за огнения храст, за Содом и Гомор, за викингите, за колелата на бойните малоазиатски коли, за липсата на колела в южноамериканските коли, за кръстоносните походи, за

клането на албигойците, за Бертолд Швайцер и неговия барут (а къде трябваше да ги изпратя — в древността ли, та още там да започнат да се стрелят с картечници?) и така нататък, до безкрайност. Сега Научният съвет не харесваше нищо — нито Реформацията, нито Контрареформацията, а онези, които преди ми досаждаха именно с тези проекти, уверявайки ме в спасителната им роля (Розенбайсер почти на колене изпроси съгласието ми за Реформацията), сега мълчаха като онемели.

Когато ми дадох думата, аз заявих, че нямам намерение да се оправдавам. Бъдещата история ще прецени кой е бил прав. Позволих си обаче, признавам, да направя една язвителна забележка в края на изказването си. А именно казах, че единствените следи от прогрес и благополучие, останали в историята след Проекта, са предимно моя заслуга. Имах предвид масовите заточения по моя заповед. Човечеството дължи на мен Омир, Платон, Аристотел, Бошкович, Босх, Спиноза и неизброимите анонимни творци, които подкрепяха творческите му усилия през вековете. Колкото и жестока да беше съдбата на изгнаниците, те си я бяха заслужили, а същевременно изкупили вината си пред историята, подкрепяйки я, всеки според силите си, ала едва тогава, когато ги снесах от високите постове в Проекта! Затова пък, ако някой иска да знае какво са извършили успоредно с мен специалистите от Проекта, нека погледне към Марс, Юпитер, Венера, към обезобразената Луна, нека разгледа гроба на Атлантида на дъното на Атлантическия океан, нека преброи жертвите на двата ледникови периода, бедствията, епидемиите, убийствата, войните, религиозния фанатизъм — с една дума, нека се вгледа в историята на човечеството, която след „подобряването“ се превърна в едно бойно поле на мелиоративните планове, в хаос и противоречия. Историята е жертва на института, на господстващата в него атмосфера на безотговорност, неразбории, късогледа политика, импровизация, непрекъснато интригантство, некомпетентност и ако зависеше от мен, бих заточил всички историотворци там, където зимуват динозаврите.

Излишно е да пояснявам колко кисело бяха приети моите думи. И въпреки че уж аз имах последната дума, за изказвания след мен се записаха още неколцина достолепни специалисти по времето като И. Г. Норанц, М. Тагел и самият Розенбайсер, присъстващ на сесията, тъй

като неговите високоуважаеми колеги вече бяха успели да го прехвърлят обратно от Византия; знаейки предварително резултата от гласуването, което предреша директорската ми съдба, те бяха инсценирали „смъртта на бойното поле“ от Юлиан Апостат (363), защото той много държал да присъства на това шоу. Преди да се изкаже той, помолих да ми дадат думата и зададох въпрос относно регламента: „Откога някакви си византийски императори имат право да участвуват в заседанията на института?“, но никой не благоволи да ми отговори.

Розенбайсер се бе подготвил специално, вероятно още в Константинопол са му били доставени необходимите материали. (Не се опитвах да скрия от мен заговора, съшит грубо с бели конци.) Той ме обвини в дилетантство и фалшиви претенции за познавач на музиката, което, заедно с абсолютната липса на слух, било довело до сериозни дисонанси в развитието на теоретичната физика. От думите на професора излизаше, че след като изследвал с дистанционно управление интелигентността на всички деца в края на ХХ и началото на ХХІ век, нашият Хиперпютър открил малчугани, способни още в младенческа възраст да формулират взаимната зависимост между материята и енергията — ключов проблем при освобождаването на енергията на атома. Сред тях били Пиер Солитер, Т. Аднокаменяк, Станислав Разглаз, Джон Уанстоун, Трофим Одинцев-Булижников, Аристрид Монолапидес и Джовани Унопетра, но мъничкият Албертчо Айнщайн — не^[8]. Въпреки това аз съм се осмелил да покровителствувам последния, защото ми се харесвало неговото свирене на цигулка; след години това довело до хвърляне на бомби над Япония.

Розенбайсер преиначаваше фактите така безсрамно, че аз просто занемах. Свиренето на цигулка няма нищо общо с горния въпрос. Клеветникът прехвърли върху мен собствената си вина. При моделирането в прогностичен аспект на по-нататъшния ход на събитията, Хиперпютърът предсказа атомна бомба в Италия по времето на Мусолини въз основа на теорията на Унопетра и серия още по-опасни катаклизми, очаквани от останалите хлапаци. Аз избрах Айнщайн, понеже беше добре възпитано дете, а за онова, което после стана с атомите, нито той, нито аз имаме вина. Просто не послушах съветите на Розенбайсер, който препоръчваше „профилактично

очистване на Земята от децата в предучилищна възраст“, за да се стигне до освобождаване на ядрената енергия в безопасния ХХІ век; той дори ми представи хроничая, който беше готов да се заеме с тази акция. Естествено, веднага заточих този опасен човек на име И. Род в Мала Азия, където той извърши чудовищни престъпления (те фигурираха впрочем в обвинителния акт). А какво да направя? Все в някое време трябваше да го заточа. Но защо ли се впускам в спор с неизброимите измислици и лъжи...

След като гласуваха за моето отстраняване от Проекта, Розенбайсер нареди веднага да се явя в дирекцията; заварих го седнал в моето кресло в ролята на и.д. директор. И кого мислите, че видях до него? Разбира се — Гудли, Гещирнер, Астрояни, Старшит и останалите некадърници. Розенбайсер ги бе измъкнал от всички векове, в които ги бях изпратил. На него самия животът във Византия му бе понесъл — в походите срещу персите беше отслабнал и почернял от слънцето; носеше също монети, на които беше изсечен профилът му, златни брошки, пръстени и купчина парцали, тъкмо ги показваше на своята клика, но щом влязох, набута ги в чекмеджето. То не бе пъчене, не бе чудо, едва процеждаше думите през зъби — досуц като някой император! Не можеше да скрие изпълващото го задоволство, когато ми каза, че мога да се върна у дома, ако обещава да изпълня едно поръчение. По-конкретно: след завръщането си трябваше да уговоря онзи Ййон Тихи, който през цялото това време живя в моя дом, да поеме ръководството на ТЕОВИХ.

Моментално разбрах всичко. Едва в този миг си дадох сметка, защо именно мен бяха избрали за пратеник при самия себе си! Нали прогнозата на Хиперпюгъра оставаше в сила и нямаше друг човек, по-подходящ за длъжността директор по подобряване на Историята. Постъпката им не беше продиктувана от благородни подбуди, каквито те изобщо нямаха, а от чисти сметки — нали всъщност И. Тихи, който ме убеди да взема участие в това начинание, остана в миналото и живееше у дома.

Разбрах също, че кръгът на времето ще се затвори едва тогава, когато нахлуя — този път аз — в библиотеката и съборя всички книги от рафтовете при спирането на хроноциклета. Ще заваря онзи Тихи в кухнята с тиган в ръка и ще го изненадам с неочакваното си появяване, защото сега аз ще бъда в ролята на пратеник от бъдещето, докато той,

живеещият у дома, ще бъде онзи, при когото пратеникът идва. Привидният парадокс на положението е резултат от неизбежната релативност на времето, предизвикана от овладяването на хрономоционната технология. Перфидният план на Хиперпютъра се основаваше на възникването на двоен кръг на времето: един малък кръг в друг по-голям. В малкия кръг се въртахме в началото с моя двойник, докато най-сетне не се съгласих да замина в бъдещето. Но и след това големият кръг бе останал отворен — затуй тогава не разбрах как той е попаднал в онази толкова отдалечена епоха от бъдещето, от която, според думите му, идваше.

В малкия кръг аз все още бях по-ранният, а той — по-късният Тихи. Едва сега щяхме да си разменим ролите, защото и времената се бяха разместили: сега аз идвах при него от бъдещето като пратеник, а той, вече като по-ранен, трябваше да поеме ръководството на Проекта в свои ръце. Едно само остана неизяснено. Защо тогава, в кухнята, той не ми разкри тази особеност? И това ми стана ясно, когато Розенбайсер ме накара да дам честна дума, че ще запазя гробно мълчание за всичко, което се случи в Проекта.

Ако откажех да пазя тайна, вместо хроноциклет щях да получа пенсия и сбогом, заминаване! Какво ми оставаше да направя? Сигурни бяха мошениците му с мошеници, че няма да откажа. Бих отказал, ако кандидатът за моето място беше всеки друг човек, но как можех да нямам доверие в себе си като свой собствен приемник? А те бяха взели предвид именно тази евентуалност при съставянето на коварния си план.

Без почести, без тържественост, без нито една добра дума на благодарност, без прощална церемония, сред гробното мълчание на неотдавнашните си сътрудници, които от сутрин до вечер ми пееха хвалебствени химни и се надпреварваха да се възторгват от моите умствени хоризонти — отидох в стартовата зала. От низка злоба бившите ми подчинени ми бяха дали най-разбричкания хроноциклет, с който разполагаха. Знаех с абсолютна сигурност защо няма да спра, както трябва, и защо ще съборя всички книги от рафтовете! Но не обърнах внимание и на това последно оскърбление. Макар че хроноциклетът друсаше ужасно на границата между вековете, при така наречените „секуларни преходи“, защото амортизьорите му не бяха в ред, напуснах XXVII век без гняв и огорчение, мислейки си само как

ще потръгне работата на моя приемник по Телехронното оптимизиране на всеобщата история.

[1] Тук — изобилие от възможност (фр.). Б. пр. ↑

[2] От *dissipō* (лат.) — разсейвам. Б.пр. ↑

[3] Служебно покровителство на роднини и близки (лат.) Б.пр. ↑

[4] От *benignus* (лат.) — добър, мек, сърдечен. Б.пр. ↑

[5] Демони-съблазнители, съотв. от мъжки и женски пол. Б.пр. ↑

[6] Човекът в сянка, който дърпа конците (фр.). Б.пр. ↑

[7] Раймонд Лулий — средновековен философ-мистик, опитвал се да създаде логическа машина, така наречената „машина на истината“. Б.пр. ↑

[8] „Айнщайн“ може да се преведе като „един камък“; на същия принцип Лем образува имената на другите „учени“. Б.пр. ↑

ДВАДЕСЕТ И ВТОРО ПЪТЕШЕСТВИЕ

Доста работа си създадох, когато реших да подредя ценните експонати, които бях донесъл от моите пътешествия из най-затънтените кътчета на Вселената. Отдавна имах намерение да предам тази уникална по рода си колекция в музея; онзи ден уредникът ме уведоми, че подготвя за тази цел специална зала.

Не всички експонати са еднакво скъпи на сърцето ми: някои събуждат мили спомени, други припомнят злоещи и страховити събития, обаче всички те представляват в еднаква степен доказателство за автентичността на моите пътешествия.

Сред експонатите, предизвикващи най-ярки спомени, е един зъб, поставен върху малка възглавничка под похлупак; съвсем здрав е и има два корена; счупих го на приема у Октупус, владетеля на мемнозите от планетата Уртама: сервираните храни бяха превъзходни, но изключително твърди.

Почетно място в сбирката ми заема и една лула, счупена на две неравни части; падна от ракетата, когато прелитах над каменистата планета от звездното семейство Пегас. Не можах да я прежаля и затова загубих ден и половина да я търся из бездните на скалното оброчище с безчет пропасти.

След това идва едно сложено в кутийка камъче, горе-долу колкото грахово зърно. Неговата история заслужава особено внимание. Когато се насочих към Ксерузия, най-отдалечената звезда в мъглявините-близнаци NGC 887, малко надцених силите си; пътешествието продължи толкова дълго, че едва не изпаднах в депресия; най-много ме измъчваше носталгията по Земята и просто не можех да си намеря място в ракетата. Бог знае как щеше да завърши всичко това, ако на двеста шейсет и осмия ден от старта не бях усетил нещо да ме убива по лявата пета; свалих обувката и със сълзи на очи изтърсих от чорапа си камъче — парченце най-обикновен чакъл; сигурно е попаднало там още на летището, когато съм поставял крака си на първото стъпало на ракетата. Притискайки до гърдите си това

мъничко, но неизмеримо близко късче от родната планета, аз долетях до целта с бодър дух. Този спомен ми е особено скъп.

До него е сложена на кадифена възглавничка обикновена тухла — изпечена от глина, с жълторозов цвят, понапукана и с един отчупен връх; ако не беше едно щастливо стечение на обстоятелствата и моята находчивост никога нямаше да се завърна от експедицията до Мъглявината на Ловджийските кучета. Бях свикнал да си вземам тази тухла при пътешествията до най-студените райони на Космоса; обикновено я слагах за известно време в ядрения двигател, а после, добре затоплена, я пъхах преди лягане в леглото си. В горния ляв квадрат на Млечния път, там, където звездният облак на Орион се свързва със съзвездията на Стрелец, летях с малка скорост и станах свидетел на сблъскването на два гигантски метеора. Огнената експлозия в мрака така ме потресе, че се наложи да посегна към пешкира, за да си избърша челото. Съвсем бях забравил за тухлата, загъната преди това с него, и така рязко го поднесох към главата си, че едва не си пръснах черепа. Цял късмет, дето съм толкова съобразителен, та навреме си дадох сметка за опасността.

До тухлата стои дървена кутийка; в нея съм поставил джобното си ножче, верен другар в многобройните ми пътешествия. Моята привързаност към него се доказва от историята, която ще ви разкажа, защото тя действително заслужава да бъде разказана.

Напуснах Сателина в два часа следобед с ужасна хрема. Тамошният лекар, към когото се обърнах, ме посъветва да си отрежа носа — една безобидна за жителите на планетата операция, тъй като техните носове растат също като ноктите. Възмутен от това предложение, направо от кабинета му се отпавих към летището, за да отлетя към такива небесни области, където медицината е по-добре развита. Цялото пътуване беше кутсузлийско. Още в самото начало, когато се бях отдалечил от планетата на не повече от деветстотин хиляди километра, чух позивните на някаква ракета и, естествено, попитах по радиото кой е там. Вместо отговор чух същия въпрос. „Ти кажи пръв“ — рекох, ядосан от неучтивостта на непознатия. „Ти кажи пръв“ — отвърна онзи. Ама само как ме подразни с това папагалско повтаряне; взех, че най-искрено му казах мнението си за неговата наглост. Той не ми остана дължен и започнахме да се караме все по-ожесточено. Едва след петнайсетина минути, вече възмутен до дъното

на душата си, аз се досетих, че няма никаква друга ракета, а гласът, който чувам, е просто ехо от моите собствени радиосигнали — те се отразяваха от повърхността на спътника на Сателина, край който тъкмо минавах. До този миг не го бях съзрял, понеже беше обърнат към мен с нощното си, затъмнено полукълбо.

След около час, когато реших да си обеля една ябълка, забелязах, че джобното ми ножче го няма. Тукaksi си припомних къде го бях видял за последен път: в бюфета на летището на Сателина; сложил го бях на наклонения плот на бара и то сигурно се е плъзнало в ъгъла на пода. Така отчетливо си го представих, че бих могъл да го намеря и със затворени очи. Обърнах ракетата обратно и тук възникна известна трудност: небето искреше от примигващи светлинки, невъзможно беше да разбере къде е Сателина. Тя е една от хиляда четиристотин и осемдесетте планети, обикалящи около слънцето Ерипелаза. А повечето от тях имат по няколко спътника и това допълнително затруднява ориентирането. Изпаднал в безизходица, аз се опитах да повикам Сателина по радиото. Отговориха ми в един глас няколко десетки радиостанции — страхотна какофония. Трябва да ви кажа, че жителите на системата на Ерипелаза са колкото любознателни, толкова и непрактични: дали са името Сателина на най-малко двеста различни планети. Гледах през прозореца мириадите дребни светулки; някъде там се намираше моето джобно ножче, но вероятно по-лесно щеше да се намери игла в копа сено, отколкото нужната ми планета в този звезден мравуняк. Накрая реших да се поставя на благосклонността на случая и се понесох стремглаво към планетата, застанала точно срещу носа на ракетата.

Кацнах само след четвърт час. Летището приличаше досущ на онова, от което бях стартирал в четиринайсет часа; доволен от късмета си, тръгнах веднага към бюфета. Но какво беше моето разочарование, когато и най-обстойните търсения не дадоха резултат. Размислих и дойдох до извода, че или го е взел някой, или се намирам на съвършено друга планета. Поразпитах местните жители и се убедих в правотата на второто предположение. Намирах се на Андригона — стара, овехтяла и разпадаща се планета, която отдавна би трябвало да бъде изтеглена от обръщение, обаче никой не го е грижа, щом е разположена далече от главните космически маршрути. В космодрума ме попитаха коя Сателина търся, защото планетите с това име са

номерирани. Хайде сега! За нищо на света не можех да си спомня верния номер. В същото време на летището пристигнаха местните власти, уведомени от ръководството на летището, за да ме приветствуват с „добре дошъл“.

Този ден андригоните имаха голям празник — във всички училища се провеждаха зрелостни изпити. Един от представителите на правителството ме попита дали не бих искал да увелича тържествеността на събитието с присъствието си. След това гостоприемно посрещане не можех да откажа. Направо от летището потеглихме за града с пидлак (пидлаците са големи, безкраки влечуги, приличащи на змии, които на планетата се използват широко като ездитни животни). Представителят на правителството ме представи на многобройните младежи и учители като високоуважаван гост от планетата Земя. Учителите ми предложиха да заема почетното място до жертвата (вид маса) и прекъснатият изпит продължи. Възбудени от моето присъствие, учениците заекваха, объркваха се, но аз им вдъхвах кураж със сърдечната си усмивка, а на този и онзи дори поподсказах верния отговор и така ледът бързо, се стопи. Но ето че пред изпитната комисия застана един млад андригон, обрасъл с такива красиви въздири (вид строиди, използвани тук за облекло), каквито отдавна не бях виждал, и започна да отговаря на въпросите с рядко срещано красноречие и изразителност. Приятно ми беше да го слушам — установих, че равнището на научните познания тук е доста високо.

Неочаквано екзаминаторът попита:

— Можете ли да докажете защо на Земята не може да съществува живот?

Младежът се поклони леко и пристъпи към изчерпателни, логично изградени разсъждения, с които доказваше неопровержимо, че по-голямата част от повърхността на Земята е покрита със студени, дълбоки акватории, чиято температура се поддържа около нулата от постоянно плаващите в тях айсберги; че не само полюсите, но и районите около тях са сковани от ужасен вечен мраз и че през половината година там господства безкрайна нощ; че, както ясно се вижда през астрономическите уреди, дори в районите с по-топъл климат сушата е покрита през няколко месеца от годината със замръзнала водна пара, така нареченият сняг, който покрива с дебел слой планините и равнините; че големият спътник на Земята —

Луната, предизвиква на нея приливни и отливни вълни, а те от своя страна оказват ерозиращо влияние; че с помощта на най-мощни телескопи може да се види колко често грамадни територии от планетата потъват в мрак под покрива на облаците; че в атмосферата възникват кошмарни циклони, тайфуни и бури, а всички тези особености, взети заедно, напълно изключват възможността на планетата да съществува живот в каквато и да било форма. „А ако — завърши със звучен глас младият андригон, — някакви същества се опитват да кацнат на Земята, те биха загинали незабавно, смазани от огромното налягане, което на морското равнище е един килограм на квадратен сантиметър, тоест, 760 милиметра живачен стълб.“

Изчерпателният отговор бе посрещнат с всеобщо одобрение от комисията. Аз се бях вцепенил от изумление; доста дълго не можах да дойда на себе си и едва когато екзаминаторът мина към следващия въпрос, възкликнах:

— Много се извинявам, високоуважаеми андригони, но... но аз произхождам именно от Земята. Вероятно не се съмнявате, че съм живо същество, а освен това чухте как бях представен?

Възцари се неловко мълчание. Учителите бяха дълбоко засегнати от нетактичното ми обаждане и едва сдържаха гнева си; младите, които като всички младежи скриваха по-трудно от възрастните чувствата си, ме гледаха с нескривана неприязън. Най-сетне екзаминаторът рече:

— Извини ме, господин пришълец, но не поставяш ли на твърде тежко изпитание нашето гостоприемство? Нима не те удовлетвори достатъчно фактът, че беше допуснат до Високата матурална жертва? Не ти ли стигна това, та изискваш специално за теб да променяме... училищните програми?!

— Но как?... На Земята наистина има живот?

— Ако действително беше така — екзаминаторът ме гледаше така, сякаш бях прозрачен, — това би било грешка на природата.

Приех тези думи за оскърбление по адрес на родната ми планета. Без да се сбогувам с никого, си тръгнах незабавно, качих се на първия срещнат пидлак, пристигнах на летището, изтърсих от обувките си праха на Андригона и полетях да търся изгубеното си ножче.

Кацнах последователно на петте планети от групата Линденблад, на планетите на стереопропите и мелащианите, на седемте големи

небесни тела от планетарното семейство на слънцето Касиопея; посетих Остерилия, Аверанция, Мелтония, Латернида, всички ръкави на голямата Спирална мъглявина в Андромеда, системите на Плезиомах, Гастрокланций, Еутрема, Сименофора и Паралбида; следващата година претърсих методично околностите на всички звезди на Сапона и Меленвага, както и планетите Еритродония, Ареноида, Еодоция, Артенурия и Строглон с осемнадесетте му луни, понякога толкова малки, че се чудех къде да поставя ракетата. На Малката мечка не можах да кацна — беше в ревизия; после дойде ред на Цефеида и Арденида и направо отпуснах безпомощно ръце, когато по погрешка кацнах за втори път на Линденблад. Но не се признах за победен, и, както подобава на истински изследовател, продължих нататък. След три седмици забелязах планета, която поразително приличаше на мечтаната Сателина. Сърцето ми заби бързо-бързо. Започнах да я обикалям по стесняваща си спирала, но напразно се взирах за онова летище. Вече бях решил да потегля обратно в космическия безкрай. Не щеш ли, забелязах една дребна фигурка, която отдолу ми даваше някакви знаци. Угасих двигателя, спуснах се бързо с планирац полет и приземих кораба до група живописни скали с извисяваща се над тях сграда от дялан камък. Срещу мен тичаше висок старец в бяло расо на доминиканец. Той се оказа отец Лацимон, глава на всички религиозни мисии, действащи на територията на близките съзвездия с радиус шестстотин светлинни години наоколо. Там са разположени около пет милиона планети, на два милиона и четирисотин от които има разумен живот. Щом разбра какво ме е довело в тези места, отец Лацимон изрази съчувствието и радостта си от срещата, защото, както ми каза, аз съм първият човек, когото вижда от седем месеца насам.

— Свикнах с обичаите на меодрацитите, които населяват тази планета и често сам се улавям да правя чудновата грешка: река ли да се заслушам внимателно в нещо, вдигам ръце нагоре, като тях... (Известно е, че ушите на меодрацитите се намират под мишниците им.) — обясни ми той.

Отец Лацимон се оказа много гостоприемен човек. Обядвахме заедно; обядът беше само от местни ястия: дъгави пижонки в тресос, дарушени мражолки, а за десерт мяшкоти — откога не бях вкусвал такива, след което приседнахме на верандата на мисията. Лилавото слънце припичаше, птеродактилите, изобилно разселени на планетата,

пееха в храстите и в следобедната тишина достопочтеният приор на доминиканците започна да споделя с мен своите грижи; оплакваше се колко трудно се работи в тези райони. Така например петорняците, жителите на горещата Антилена, които замръзват вече при 600 градуса по Целзий, изобщо не искат да чуят да им се говори за рая; затова пък описанията на ада те посрещат с жив интерес, и то именно поради благоприятните условия — кипяща смола, пламъци, — които господствуват там. Освен това при тях всъщност не се знае кои лица биха могли да бъдат посвещавани в духовен сан, понеже на Антилена се различават пет пола; и ето ти един нелек проблем за теолозите.

Изразих съчувствието си. Отец Лацимон вдигна рамене:

— Ах, това не е нищо. За бжутите например възкресението е толкова естествена дейност, колкото, да речем, обличането на дрехите, и не можем да ги накараме да го признаят за чудо. Дартридите от Егилия нямат нито ръце, нито крака; биха могли да се кръстят само с опашка, но аз все още не мога да приема такъв жест. Чакам отговор от апостолската столица, а във Ватикана вече втора година мълчат... А да сте чували случайно за ужасната съдба на нещастния отец Орибази от нашата мисия?

Не бях чувал.

— Тогава слушайте, господине. Още първите откриватели на Уртама просто не можеха да се нарадват на нейните жители, могъщите мемнози. Широко разпространено е убеждението, че тези разумни същества са едни от най-почтените, най-добродушните, най-алтруистичните създания в целия Космос. Следователно можеше да се очаква зърното на вярата да покълне при тези условия великолепно. Изпратихме при мемнозите отец Орибази, като го провъзгласихме за епископ *in partibus infidelium*^[1]. Мемнозите приеха мисионера с разтворени обятия, по-добро отношение не можехме и да желаем. Те проявяваха към него майчински грижи, вслушваха се във всяка негова дума, четяха мислите му по очите и незабавно изпълняваха всяко негово желание, направо се опиваха от неговите проповеди — с една дума, бяха му изцяло предани. В писмата, които получавах от него, се чудеше как да се нахвали, бедничкият?

Тук отецът изтри с ръкава на расото си една сълза:

— Та тъй, той им разказал за свети Йоан, който се сдобил със святост за вечни времена, след като го сварили жив в масло, за света

Агнешка, която дала главата си за вярата, за свети Себастиан, преживял кошмарни мъки, пронизан с безброй стрели, но затова пък посрещнат в рая с ангелско песнопение, за светите деви, разкъсвани с коне, удушавани, натрошавани на колело и печени на тих огън. Те приемали мъките с възторг, разбирайки, че по този начин си осигуряват място от дясната страна на господата бога наш. След като им разказал много такива, достойни за подражание, житиета, захласнатите в думите на отец Орибази мемнози започнали да се споглеждат, а най-личният от тях плахо промълвил:

— Преподобни, дълбокоуважаеми отче, молим те да ни кажеш, ако само пожелаеш да слезеш толкова ниско до нас, твоите недостойни слуги, дали душата на всеки, който е готов да приеме мъченичеството, отива на небето?

— Несъмнено, сине мой! — отвърнал отец Орибази.

— Че то е много хубаво... — рекъл провлечено мемногът. — Ами ти, отче наш духовни, копнееш ли да отидеш на небето?

— Това е най-заветното ми желание, сине мой.

— А искаш ли да станеш светец? — продължил да пита най-личният мемног.

— Сине мой благороден, кой не би искал да стане светец, ала къде ти аз, грешният, ще бъда удостоен с такава висока чест. Човек трябва да напруга всичките си сили и да се стреми с огромно смирение в сърцето, без отдих, за да пристъпи по блажения път?

— Значи ти искаш да станеш светец? — уверил се още веднъж мемногът, хвърляйки подканващи погледи към своите другари, а те започнали да се понадигат.

— Разбира се, сине мой.

— Е, тогава ние ще ти помогнем!

— По какъв начин, овчици мои? — попитал с усмивка отец Орибази, защото сърцето му се възраждало от наивния ентузиазъм на вярното му паство.

В отговор мемнозите деликатно, но здраво го хванали под ръка и пояснили:

— По начина, на който ти ни научи, свети отче!

След което най-напред му одрали кожата и намазали раните с катран, също както бил направил палачът на Ирландия със свети Хиацинт; после му отрязали левия крак така, както езичниците

постъпили със свети Пафнуци; сетне му разпорили корема и напъхали там стиска слама, както съдбата била отредила на благословената Елисавета нормандска; подир това го набучили на кол, както направили емалките със свети Хуго; натрошили му ребрата, както жителите на Сиракуза на свети Хенрик от Падуа, и го изгорили бавничко на тих огън, както бургундците — Жана д'Арк. Най-подир си поели дъх, умилени се и започнали да ронят сълзи по своя погубен пастир. Така ги заварих аз, когато при обхождането на всички звезди от епархията надникнах и в тяхната енория. Косата ми се изправи, като чух какво са сторили. Закърших ръце и викнах:

— Недостойни злодеи! Адът е тесен за вас! Знаете ли, че сте осъдили душите си на вечни страдания?

— Има си хас — отвърнаха те с ридания, — знаем!

Онзи най-личен мемног стана и тъй ми рече:

— Преподобни отче, знаем добре, че ще бъдем осъдени на вечни страдания и измъчвани до сетното пришествие, и повярвай, преди да вземем това решение, преживяхме страшна вътрешна борба, ала отец Орибази все ни повтаряше, че добрият християнин е длъжен да направи всичко за своя ближен, че трябва да му даде всичко и да бъде готов на всичко заради него; затова с най-дълбока покруса се отказахме от спасението на собствените си души, мислейки само за отец Орибази и за възможността той да получи мъченически венец и да стане светец. Нямам думи да ти разкажа колко скъпо ни струваше това решение, понеже преди идването на отца нито един от нас не беше сторвал зло дори на мравка. Затова неведнъж го умолявахме, на колене го молехме да смекчи суровостта на каноните на вярата, обаче той настояваше категорично, че за възлюбления ближен сме длъжни да правим всичко, без никакво изключение. Затова и ние не можахме да му откажем... В същото време си давахме сметка колко дребни и недостойни същества сме ние в сравнение с този праведен човек, както и че той заслужава най-висша самоотверженост от наша страна. Горещо вярваме, че начинанието ни е успяло и сега отец Орибази блаженствува в царството небесно. Длъжен съм освен това да кажа, че приложихме само най-обичните нему изтезания, тези, за които той ни говореше особено разпалено. Предполагахме, че те ще му доставят удоволствие, въпреки че се противеше, а с особено нежелание прие да гълта разтопено олово. Все пак ние не смеехме да допуснем мисълта,

че нашият жрец ни е говорил едно, а е бил убеден в друго. Затуй приехме кръсъците, които издаваше, единствено като доказателство за низките, телесни частици от неговото естество, а то биде пренебрегнато от нас в съгласие с поученията на оца: трябва да се потиска плътта, за да се извиси духът. Желаете да го подкрепим, му припомняхме догмите на вярата, които той ни беше проповядвал, на което оца Орибази отговаряше само с една дума, съвсем неясна и неразбираема за нас; нейното значение и до днес не ни е известно, защото не я намерихме нито в молитвениците, дето ни ги беше дал, нито в светото писание.

Оца Лацимон завърши разказа си и изтри потта от челото си. Дълго време седяхме мълчаливо. Най-накрая почитеният доминиканец наруши мълчанието с думите:

— Е, кажете сам, господине, как да бъдеш духовен пастир при такива условия! Или, да речем, тази история — оца Лацимон удари с длан по някакво писмо върху масата. — Оца Хиполит ми донася от Арпетуза, онази мъничка планетка от Везни, че жителите ѝ изобщо са престанали да сключват бракове, че не раждат деца и са застрашени от изчезване!

— Защо? — попитах учудено.

— Ами, след като научили, че телесното общуване е грях, така горещо закопнели за вечното спасение, че дали обет за целомъдрие — и го спазват! От две хиляди години църквата провъзгласява висшето предимство на душевното спасение пред мирските радости, но, мили боже, никой никога не е приемал това твърдение буквално! Тези арпетузанци до един се почувствували призвани свише и постъпват масово в манастирите; прилежно съблюдават догмите, молят се, постят и се самобичуват, а в същото време промишлеността и селското стопанство западат, настъпва глад и планетата е застрашена от опустошение. Съобщих за това в Рим, но, както обикновено, отговорът е мълчание?

— Да, делото ви е свързано с рискове — отбелязах, — да носиш вяра на чужди планети?

— А какво можем да направим? Църквата не бърза, *Ecclesia non festinat*, както се знае, тъй като нейното царство не принадлежи на този мир, обаче докато кардиналската комисия се съвещаваше и се колебаеше, на планетите като гъби след дъжд започнаха да никнат

мисии на калвинистите, на баптистите, на редомптористите, на мариавитите, на адвентистите и господ знае какво още! Трябваше да спасяваме, каквото можем. Е, драги господине, след като ви казах тези неща... моля, заповядайте, елате с мен.

Отец Лацимон ме заведе в кабинета си. Огромна карта на звездното небе заемаше едната стена; дясната и половина изцяло беше залепена с хартия.

— Ето виждате ли? — той посочи закритата част от картата.

— Какво означава това?

— Гибел, уважаеми господине. Окончателна гибел. Тези територии са населени от хора с нечувано висока интелигентност. Те провъзгласяват материализъм и атеизъм, подканват хората да насочват всичките си усилия за развитието на науката и техниката, за усъвършенствуване на условията на живот на планетите. Ние изпратихме при тях нашите най-мъдри мисионери, отци салезианци, бенедиктинци, доминиканци и дори езуити, вдъхновени проповедници на божие слово, сладкодумни оратори. Всички, всички до един се завърнаха атеисти.

Отец Лацимон се приближи нервно до масата.

— Имахме тук един отец Бонифаци, беше от най-набожните монаси; прекарваше цели дни и нощи в молитви, легнал с разперени накръст ръце, за него не съществуваха никакви мирски дела, единственото му занимание беше да чете молитви и нищо друго освен литургията не му доставяше радост, а след тримесечно пребиваване там — отец Лацимон пак показва залепената част на картата — постъпи във висше техническо училище и написа ето тази книга! — Отец Лацимон взе и тутакси хвърли с погнуса на масата един солиден том. Прочетох заглавието: „Относно начините за повишаване безопасността на ракетните полети“.

— Да поставиш безопасността на тленното тяло над безопасността на душата, нима не е ужасно?! Изпратихме тревожни рапорти и този път апостолската столица не забави отговора си. В сътрудничество със специалисти от американското посолство в Рим Папската академия разработи този труд, вижте.

Отец Лацимон се приближи до голям сандък и го отвори. Беше пълен с дебели тонове in quarto.^[2]

— Тук има около двеста тома, отразяващи най-подробно методите за насилие, терор, внушение, шантаж, принуждение, хипноза, промиване на мозъци, изтезания и условни рефлексии, които те използват за смазване на вярата. Косата ми се изправяше, когато ги прехвърлях. В тях има фотографии, показания, протоколи, веществени доказателства, разкази на очевидци и какво ли не още. Свят ми се завива, като си помисля колко бързо бяха подготвени материалите и какво значи американска техника, защото, драги ми господине... действителността е къде-къде по-страшна!

Отец Лацимон пристъпи към мен и с парещ дъх ми прошепна на ухото:

— Аз съм тук, на място, та се ориентирам най-добре... господине. Те не измъчват, не принуждават, не изтезават, не чукают сол на главата, а просто учат какво представлява Вселената, как е възникнал животът, как се ражда идеологията и как да се използва науката за благо на обществото. Те имат аргументи, с които могат да докажат, че две и две е четири, че целият свят е предимно материален. От всички мои мисионери само отец Сервачи съхрани вярата си — и то само защото е глух като пън и не е чул какво му говорят! Да, тези методи са по-лоши от изтезания, скъпи ми господине! Имах тук една монахиня-кармелитка, одухотворено дете, предана само на царството небесно; все току постеше, току се самобичуваше, получаваше знамения свише, имаше видения, контактуваше със светците, най-много си беше харесала света Мелания и с цялото си сърце и подражаваше; нещо повече... от време на време ѝ се явяваше дори архангел Гавраил... Един ден тя се отправи за там — отец Лацимон посочи дясната страна на картата. — Позволих и без опасение да тръгне, понеже беше низша духом, а тяхно е царството небесно; щом човек започне да мисли: „А КАКВО. А КАК. А ЗАЩО.“ Веднага зейват бездните на ереста. Бях сигурен, че аргументите на тяхната мъдрост няма да ѝ подействуват. И ето, още с пристигането и се явило първото публично видение на светци, придружено от религиозен екстаз; те я сметнали за невротичка, или бог знае как се нарича това, лекували я с бани, с работа в градината, дали и някакви играчки, някакви кукли; след четири месеца се завърна — но в какво състояние!

Отец Лацимон потрепера.

— Какво беше станало с нея? — проявих искрено съчувствие.

— Виденията престанаха, тя постъпи в курсове за ракетни пилоти и полетя с една изследователска експедиция към ядрото на Галактиката, горкото дете! Преди известно време чух, че ѝ се явила света Мелания и сърцето ми потръпна от радостна надежда, но после се оказа, че тя само е сънувала леля си. Казвам ви, господине: поражение, разорение, упадък. Ама че са наивни тези американски специалисти — авизират ми пет тона книги, описващи жестокостите на враговете на вярата. О, петимен съм те да започнат да преследват религията, да затварят църквите, да разгонват вярващите, но уви, те позволяват всичко: и богослуженията, и обучаването на духовни лица, само че разпространяват своите аргументи и теории. Известно време прилагаме този метод — отец Лацимон посочи картата, — обаче без резултат.

— Извинявам се, какъв метод?

— Ами, залепихме тази част на Вселената с хартия и все едно, че не съществува, ала и това не помогна. Сега в Рим се говори за кръстоносен поход в защита на вярата.

— А вашето мнение по въпроса?

— Разбира се, не би било зле да взривим техните планети, да изравним с лицето на земята градовете, да изгорим книгите им, а тях самите да изтребим до крак, тогава може би ще успеем да съхраним учението за любовта към ближния. Но кой ще започне този кръстоносен поход? Мемнозите ли? А може би арпетузанците? Смешно е, но и страшно!

Настъпи глухо мълчание. Обхванат от дълбоко съчувствие, сложих ръка на рамото на изнурения мисионер, за да му вдъхна сили; в същия миг нещо се изхлузи от ръкава ми, проблесна и чукна по пода. Кой би могъл да опише моята радост и удивление, когато съзрях ножчето си. Оказа се, че през цялото време то си е стояло най-спокойно под хастара на якето, откъдето се промушило през дупката в джоба ми.

[1] В земите на неверниците (лат.). Б.пр. ↑

[2] Формат на книга, в която печатните листа са сгънати на четири и образуват коли от 8 листа. Б.пр. ↑

ДВАДЕСЕТ И ОСМО ПЪТЕШЕСТВИЕ

Не след дълго ще сложа тези страници в празна бутилка от кислород и ще я хвърля в бездната зад борда, за да се понесе из черната необятност, въпреки че изобщо не разчитам да я намери някой.

Navigare necesse est^[1], ала май това безкрайно пътешествие изсмука дори моите съпротивителни сили. От години летя и летя, а крайт не се вижда. Има и нещо по-лошо: времето се преплита, наслабва се, прониквам в някакви разклонения и извънкалендарни запустели ръкави, ни бъдеще, ни минало, но понамирисващи на средновековие. Съществува специален метод, разработен от моя дядо Косма, за запазване на разума в условията на свръхсамотност, който се състои в това, че си измисляш известен брой спътници, може и от двата пола, само че след това трябва да се придържаш към метода последователно. Случвало се е да го прилага и моят баща независимо от риска. В тишина като тази тук въпросните спътници придобиват прекалена самостоятелност, възникват грижи и усложнения; някои от тях се опитаха да посегнат на живота ми и бях принуден да се защитавам, тогава каютата заприлича на истинско бойно поле, но лоялността към дядо ме задължаваше да не се отказвам от метода. Слава богу, те паднаха в боя и сега мога малко да си отдъхна. Май ще се захвана, както неведнъж съм решавал, да напиша кратка хроника на рода си, та от миналите поколения — като Антей — да почерпя сили.

Първият от основната линия на рода Тихи бил Аноним, около когото витае тайна, тясно свързана с известния парадокс на Айнщайн за близнаците. Единият лети в Космоса, а другият остава на Земята, след което завръщащият се оказва по-млад от останалия. При първия експеримент за проверка на този парадокс се явили като доброволци двама младежи, Каспар и Езекил. В суматохата около старта на ракетата се качили и двамата. Така експериментът се провалил, но се случило и нещо по-лошо — след година ракетата се завърнала само с единия близък на борда. С дълбока скръб той обяснил, че при прелитането над Юпитер брат му се навел прекалено много през илюминатора. Никой не повярвал на тези скръбни думи и под яростния

натиск на печата той бил обвинен в братоядство. Прокурорът използвал като вещественно доказателство намерената в ракетата готварска книга, в която разделът „Осоляване на месо в космическото пространство“ бил ограден с червен молив. Намерил се все пак един благороден и разумен човек, който станал негов адвокат. Той го посъветвал да не си отваря в никакъв случай устата в съда. Така и злонамерено настроеният съд не можал да осъди моя праотец, понеже в съдебното решение задължително трябва да фигурират името и презимето на обвиняемия. Старите хроники не са единодушни — в едните се казва, че той и преди това се казвал Тихи, а другите твърдят, че това е прякор, даден му заради упоритото мълчание, което не нарушил чак до смъртта си. Всъщност той би трябвало да се казва Тихи, но нотариусът фъфлел. Съдбата на този мой праотец не е за завиждане. Клеветниците и лъжците, каквито винаги се намират, твърдели, че по време на съдебния процес обвиняемият се облизвал винаги щом се споменело името на брат му, при което никак не ги смущавал фактът, че в случая не се знаело кой на кого е брат.

За по-нататъшният живот на моя праотец се знае малко. Имал осемнайсет деца и се препитавал с каквото дойде. Известно е, че по едно време бил дори търговски пътник и продавал детски скафандри. На старини си вадел хляба като довършител на литературни произведения. Тази професия не е много популярна, затова трябва да поясня, че тя се състои в изпълняване на желанията на любителите на романа и драмата. Довършителят приема поръчката, след което се вживява в атмосферата, стила и духа на творбата, чийто край дописва по начин, различен от авторския. В семейните архиви са съхранени някои чернови, свидетелстващи за несъмнената литературна дарба на първия Тихи. Сред тях има варианти на „Отело“, в които Дездемона удушавя Отело, но и други, в които тя, той и Яго си живеят сговорно и щастливо. Има варианти на Дантевия „Ад“, където на специални мъки са подложени посочените от работодателите хора. Интересно е, че много по-рядко трагичният завършек на автора се заменя с хепиенд, по-често е обратното. Богати чревоугодници поръчвали при моя праотец епилози, в които добродетелта не възтържествувала, а напротив, побеждавало злото. Тези заможни работодатели вероятно са били водени от низки подбуди, но независимо от това моят прапраотец реализирал поръчките с истинско майсторство и същевременно, може

би неволно, се доближавал повече до жизнената правда, отколкото самите автори на творбите. Нека не забравяме, че е бил принуден да изхранва многобройна челяд и затова е вършел каквото може, след като по обясними причини намразил веднъж завинаги космическите пътешествия. Като се почне от него, в нашия род в течение на вековете се появявал особен тип човек — талантлив, затворен, с оригинален ум, често дори склонен към чудачества, упорито преследващ поставената цел. В родовия архив има много документи, които потвърждават тези характерни черти; струва ми се, че един клон на рода Тихи е живял в Австрия, по-точно, в някогашната Австро-унгарска империя, тъй като открих между страниците на най-старата хроника избледняла фотография на млад човек в кирасирска униформа, с монокъл и засукани мустачки; на гърба имаше надпис: „К. и К. киберлейтенант Адалберт Тихи.“ За делата на този лейтенант се знае само, че като предтеча на техническата микроминиатюризация, и то по време, когато никому и през ум не е минавало такова нещо, предложил кирасирите да се прехвърлят от конете на понита. Значително повече материали има за Естебан Франчишек Тихи, оня блестящ мислител, който — нещастен в личния си живот — мечтаел да промени климата на Земята чрез посипване на полюсите и със сажди. Погълщайки слънчевите лъчи, черният сняг щял да се стопи, а Гренландия и Антарктида, които моят праотец копнеел да превърне в своеобразен рай за човечеството, да се освободят от ледовете. Понеже не намерил привърженици, започнал сам да трупа запаси от сажди, което довело до семейни недоразумения, завършили с развод. Втората му жена Евридика била дъщеря на аптекар, който зад гърба на зет си изнасял саждите от мазето и ги продавал като медицински въглен (*carbo antimalis*). След разобличаването на аптекаря Естебан Франчишек, нищо неподозиращ, също бил обвинен във фалшификации на лекарства и всички запаси от сажди, трупани с години в неговото мазе, били конфискувани. Нещастникът умрял преждевременно, дълбоко разочарован от хората. През последните месеци от живота си се радвал само като посипвал през зимата заснежения двор със сажди и наблюдавал след това как снегът се топи. Моят дядо му беше поставил в градината неголям паметник със съответен надпис.

Този дядо, Йеремя Тихи, е един от най-изтъкнатите представители на нашия род. Той бил отгледан от по-големия си брат,

прочутия със своята набожност кибернетик и изобретател Мелхиор. Без да изповядва особено радикални възгледи, Мелхиор искал да автоматизира не цялото богослужение, а само да облекчи дейността на възможно най-широки кръгове от духовенството. За тази цел конструирал няколко надеждни, бързодействащи и прости за обслужване устройства: анатематор, отлъчвател и специален апарат за проклинане със заден ход (за отменяне на клетвите). За съжаление именно онези, заради които се трудел, не оценили творенията му, нещо повече — обвинили го в ерес. С присъщото му великодушие той предоставил на местния свещеник прототипа на отлъчвателя, за да изпробва действието му върху самия него. Дори и това, уви, му било отказано! Натъжен и разочарован, Мелхиор прекратил работата си в тази област и се прехвърлил, вече само като конструктор, към източните религии. И до днес са познати неговите будистки молитвени устройства, най-вече — високо оборотните, достигащи до 16 хиляди молитви на минута.

Йеремия, за разлика от Мелхиор, съвсем не бил настроен примиренчески. Той не завършил училището, но продължил да се самообразова вкъщи, преди всичко в мазето, което изиграло по-късно толкова важна роля в живота му. Най-характерна негова черта била неотстъпчивостта, с която реализирал намеренията си. На девет години Йеремия решил да създаде Обща Теория на Всичко и нищо не могло да го отклони от това. Трудностите, които изпитвал при формулиране на мислите си от най-ранно детство, се увеличили след фаталното улично произшествие, когато един валяк му сплескал главата. Но дори недъгавостта не възпряла Йеремия, който бил решил да стане Демостен на мисълта или по-скоро — неин Стивънсън; също като изобретателя на локомотива, сам трудно придвижващ се, но поискал да принуди парата да задвижва колелата, той пожелал да накара електричеството да задвижва мисълта. Често изопачават неговата идея, твърдейки, че призовавал хората да бият електронните мозъци. Според тези клевети неговият девиз бил: „По мутрата всички!“ Това е недостойно изопачаване на истината; той просто имал нещастieto да се яви със своите концепции твърде рано. Йеремия изстрадал много. Драскали по стените на къщата му оскърбителни думи като „женобиец“ и „мъчимозък“, съседите пишели доноси, че нарушавал нощната тишина с крясъците и ругатните, които се чували

от мазето; някои дори се осмелявали да твърдят, че застрашавал живота на децата им, защото разхвърлял по земята отровни бонбони. Вярно, че и Йеремия като Аристотел не обичал децата, но бонбоните били предназначени за гаргите, опустошаващи градината, доказателство за което били надписите върху тях. А що се отнася до така наречените богохулства, на които уж учел своите апарати, това всъщност били негови възклицания, изразяващи недоволство от резултатите при изнурителната работа в лабораторията. Несъмнено не ще да е било особено разумно от негова страна да употребява в брошурите, издавани за собствена сметка, груби и дори вулгарни думи като „спраскай лампата“, „ритни яко“ „цапардосай“ в контекста на разсъжденията относно електронните схеми, защото читателите зле тълкували това. Пак от инат, убеден съм, той разпространявал и измислицата, че не пристъпвал към програмиране без тояга в ръка. Йеремия бил толкова ексцентричен, че трудно се разбирал с околните, не всеки можел да схване шегите му (да вземем например, млекаря и двамата пощаджии, които сигурно и без това щяха да се побъркат поради наследствена обремененост, още повече че скелетите били на колела, а ямата — дълбока само два метра и половина). Но кой впрочем може да следва криволичещите друми на гения? Говорело се, че изхарчил цяло състояние да купува електронни мозъци само за да ги троши на парчета и да ги трупа на камари в двора си. Нима е бил виновен, че тогавашните електронни мозъци, твърде ограничени и недостатъчно издръжливи, не отговаряли на поставяните изисквания? Ако не са се разпадали толкова лесно, вероятно щяха да му помогнат да бъде създадена в края на краищата Обща теория на Всичко. Поражението ни най-малко не дискредитира първоначалната идея на Йеремия.

А що се отнася до брачните му проблеми, жената, която му станала съпруга, се влияела много силно от враждебно настроените съседи; те я накарали да даде лъжливи показания, между другото електрошоковете отлично закаляват характера. Йеремия се чувствувал самотен и преследван, дори от такива ограничени специалисти като професор Брумбер, който го нарекъл електронен палач — Йеремия действително използвал веднъж индукционен дросел. Брумбер бил злобар и дребна душа, но така или иначе Йеремия платил за минутния справедлив гняв с четиригодишно прекъсване на научната работа.

Виновен за това бил неуспехът. Иначе кой би се интересувал от маниерите му, от поведението му, от неговия начин на живот? Кой се рови в личния живот на Нютон и Архимед? За съжаление Йеремия бил изпреварил времето си и трябвало да плати за това.

В края на живота си и по-точно в неговия заник Йеремия преживял поразителна метаморфоза, която довела до съдбоносни промени. Той се затворил в мазето, откъдето предварително изхвърлил всички парчетии от натрошените апарати и останал сам сред голите стени, ако не се броят старата железопътна релса и скованите от дъски нар и табуретка, за да не напусне до самата си кончина това убежище (или доброволен затвор). Но дали е било затвор, а поведението му — обикновено бягство от света, отчаяно отстъпление, примирение на самобичуващ се отшелник със съдбата? Фактите говорят явно против подобно предположение. Животът му в доброволна изолация не е протекъл в съзерцание. През малкото прозорче на мазето заедно с комата хляб и водата му подавали предметите, които искал, а цели шестнайсет години Йеремия искал все едно и също: чукове с различно тегло и големина. Употребил общо 3 219 броя, а когато голямото му сърце престанало да бие, намерили в мазето стотици и стотици чукове, разхвърляни из ъглите и сплескани от свръхчовешки усилия. Денем и нощем от мазето долитали звънки удари, прекъсвани само за малко, когато доброволният затворник подкрепял изнуреното си тяло, или когато, след кратък сън, вписвал в дневника си бележките, които сега лежат пред мен. Те доказват, че духът му не се е сломил, напротив, съсредоточен в една ясна цел, той е бил силен като никога. „Аз ей сега ще я науча“, „Аз ей сега ще и видя сметката“, „Още малко, и ще я довърша“ — с такива красноречиви, надраскани с нечетлив почерк бележки са изпълнени дебелите, посипани с дребни метални стърготини, тетрадки. Кому е искал да даде урок, кого е искал да довърши? Невъзможно е да се разгадае тайната, понеже Йеремия никъде не споменава името на колкото загадъчната, толкова и могъща противничка. Предполагам, че в някой внезапен проблясък, каквито често спохождат великите духове, е решил да извърши на най-високото възможно стъпало онова, към което по-рано е пристъпвал доста по-скромно. Преди е поставял някои устройства в принудително положение и ги е наказвал, за да постигне своето. Сега гордият старец чрез принудителното си изгнаничество се изолирал от глутницата

недостойни критикари и така през вратата на мазето влязъл в историята, тъй като — това е моя хипотеза — се е бил захванал с възможно най-могъщата противничка: през шестнайсетгодишната каторга нито за миг не го е напускало съзнанието, че щурмува същността на битието, че — с една дума — без колебания, без съмнения, без жал, без отдых бие материята!

Но каква е била неговата цел? О, тя няма нищо общо с постъпката на онзи древен монарх, който заповядал да нашибат морето, защото погълнало корабите му. В този сизифов труд, изпълнен с героизъм, аз съзирам висша идея, идея повече от изумителна. Бъдещите поколения ще разберат: Йеремиа е биел в името на човечеството. Той е искал да доведе материята до крайност, да я измъчи, да изстиска от нея ултимативната същност и така да я победи. Какво е щяло да настъпи после? Пълна анархия на поражението, физично безправие? А може би са щели да възникнат нови закони? Това никой не знае. Ще го научат някога онези, които тръгнат по стъпките на Йеремиа.

С огромно удоволствие бих приключил тук разказа за неговата съдба, но как да не добавя, че ужасните клеветници дълго време после не мирясвали, че той се криел в мазето от жена си и от кредиторите! Ето как се отплаща светът на изключителните личности за тяхното величие!

Следващият, за когото разказват хрониките, е Игор Себастиан Тихи, син на Йеремиа — аскет и кибермистик. С него свършва земният клон на нашия род, оттук нататък всички потомци на Аноним поемат из Галактиката. По природа Игор Себастиан бил съзерцател и само затова, а не като бавноразвиващ се, както твърдят някои, проговорил чак на единайсет години. Като всеки голям мислител реформатор и той обхванал човека с нов, критичен поглед; така дошъл до убеждението, че извор на злото у нас са животинските остатъци, пагубни и за индивида, и за обществото. В това, че той противопоставил мрака на инстинктите на яснотата на духа, все още нямало нищо ново, обаче Игор Себастиан направил крачка напред в сравнение със своите предшественици. „Човекът — рекъл си той — трябва да внесе дух там, където досега е господствувало само тялото!“ Изключително талантлив стерохимик, след дългогодишни търсения той създал в ретортата вещество, което превърнало мечтата му в действителност.

Имам предвид гнусотика, пентазолидиновата производна на двуалилоортопентаноперхидрофенантрена. В микроскопични дози гнусотникът е безвреден, но въздейства така върху акта на оплождането, че той за разлика отпреди става извънредно неприятен. Благодарение на щипка бял пращец човек започва да гледа на живота с поглед, непомътнен от похот, и забелязва в него истинската йерархия на нещата, защото не е заслепен от животинско влечение. Така печели много време и освободен от робството на пола, наложено от еволюцията, отхвърля оковите на сексуалното отчуждение и най-сетне става наистина свободен. Нали продължаването на рода би трябвало да бъде резултат от съзнателно решение, от чувство за отговорност към човечеството, а не случайно, автоматично следствие от задоволяването на низки инстинкти. Първоначално Игор Себастиан смятал да направи съвкуплението неутрално, но съобразил, че това няма да бъде достатъчно, защото човек прави прекалено много неща не за удоволствие дори, а просто от скука или по навик. Сега половият акт трябвало да се превърне в жертва пред олтара на обществения интерес, в доброволно прието страдание, а всеки оплождащ за проявена храброст да се причислява към героите, пожертвували се за другите. Като истински учен Игор Себастиан изпробвал гнусотина на себе си, а за да докаже, че и след приемане на големи дози от препаратата репродуктивната способност на мъжа се запазва, неуморно с огромна самоотверженост произвел тринайсет деца. Някои разправяли, че жена му бягала от къщи — в това твърдение имало капка истина, — но нека не забравяме, че причина за съпружеските недоразумения и тук, както и в случая с Йеремиа, били съседите, които подсторвали гламавата му жена против него и обвинявали Игор Себастиан, че малтретира жена си, като не искали да чуят обясненията му, че в никакъв случай не я измъчва той, а всеизвестният акт, превърнал се сега в източник на страдания, изпълва дома му с крясъци и стонове. Но тъпоглавците повтаряли папагалски, че бащата биел електронните мозъци, а синът — жена си. Това обаче бил само прологът към трагедията. Като не намерил съмишленици, вдъхновен от идеята да очисти вовеки веков човека от похотта, той сипал гнусотин във всички кладенци на градчето, а разярената тълпа го пребила и в позорна саморазправа му отнела живота. Игор съзнавал на каква опасност се излага. Разбирал, че победата на духа над тялото няма да дойде даром, за което

свидетелствуват многобройните пасажи в неговия труд, издаден посмъртно от семейството. Той пише, че зад всяка велика идея трябва да стои сила, което се доказва от многото исторически примери, потвърждаващи, че полицията по-добре от всякакви аргументи и разяснения защитава идеята. За съжаление Игор Себастиан не разполагал със собствена полиция и именно затова свършил толкова печално.

Намерили се, разбира се, клеветници, според които бащата бил садист, а синът — мазохист. В тези хули няма и думичка истина. Макар да навлизам в деликатна област, трябва да го направя, за да спася доброто име на нашето семейство. Игор не е бил мазохист, въпреки своята самоотверженост той често е прибегвал до помощта на двама яки братовчеди, които го задържали, особено след приемане на големи дози гнусотин, в брачното легло, откъдето побягвал като ужилен, щом приключи всичко.

Синовете на Игор не продължили бащиното дело. По-големият се занимавал известно време със синтез на ектоплазма, добре познатото на спиритистите вещество, което медиумите отделят в състояние на транс, ала не постигнал успех, понеже — както твърдял — изходният продукт, маргаринът, не бил достатъчно чист. По-малкият бил позорът на семейството. Купили му билет за звездата Мира Коети, която угаснала наскоро след неговото пристигане. За съдбата на дъщерите на Игор нищо не ми е известно.

След 150-годишно прекъсване един от първите космонавти — или както тогава им казвали, космонари — бил прачичо ми Пафнуци. Като собственик на звезден ферибот той превозил с корабчето си през един от неголемите галактични проливи безброй пътници. Водел сред звездите тих и спокоен живот, за разлика от брат си Еузебий, който станал корсар, и то в доста напреднала възраст. Веселяк по рождение. Еузебий притежавал изключително чувство за хумор, а целият екипаж го наричал „a practical-joker“^[2]. Та той мажел звездите с обушарско лепило и разхвърлял из Млечния път фенерчета, за да обърка капитаните, а отклонилите се от курса ракети нападал и ограбвал. После уж връщал всичко на ограбените, казвал им да си вървят по пътя, настигал ги със своята черна ракета, на абордаж отново ги обирал — понякога по шест и дори по десет пъти подред. Пътниците просто не приличали на себе си от синините.

Но Еузебий не бил жесток човек. Просто скучаел ужасно да чака с години някоя жертва по космическите кръстопътища и паднел ли му някой, направо нямал сили да се раздели с него веднага след обира. Всички знаят колко неодоходно е междупланетното пиратство, най-убедително доказателство за което е това, че то почти не съществува. Еузебий Тихи не се ръководел от низки материални подбуди, напротив — вдъхновявали го старите идеали, той копнеел да възроди тачената на Земята традиция на морското пиратство и гледал на тази задача като на свое предопределение. Приписвали му какви ли не скверни наклонности, а някои дори го наричали танатофил заради безбройните останки на космонари около кораба му. Няма нищо по-несправедливо от подобни долнопробни обвинения. Просто в безвъздушното пространство издъхналият преждевременно човек не може да бъде погребан и остава само да го избутат през люка на ракетата, като това, че не я напуска, а остава да кръжи около осиротелия кораб, следва от законите на Нютоновата механика, а не от нечия извратеност. Годишите минавали и действително броят на телата около кораба на моя роднина нараснал. При маневриране той се движел сякаш в ореол на смъртта, почти като слязъл от гравюрите на Дюрер, обаче, повтарям, всичко това ставало не по негово желание, а съгласно природните закони.

Аристарх Феликс Тихи — племенник на Еузебий и мой братовчед — събрал най-ценните дарования, проявили се преди него в нашия род поотделно. Той е и единственият, който дочакал признание и натрупал значително състояние благодарение на гастрономичното инженерство, наричано още гастронавтика, чиято област блестящо развил. Корените на тази техническа дисциплина трябва да се търсят още в края на XX век, когато тя била известна в суров, примитивен вид като „ракетно канибалство“. За да се икономисат материали и място, вътрешните стени на ракетите се изработвали от пресовани хранителни концентрати — зърнени храни, тапиока, бобови растения и пр. После тази конструкторска дейност разширила обхвата си и върху мебелите в ракетите. Моят братовчед оценил кратко и ясно качествата на тогавашното производство с думите, че на вкусния стол няма да седнеш, а удобният затруднява храносмилането. Аристарх Феликс пристъпил към проблема по съвсем оригинален начин. И нищо чудно, че Обединената алдебаранска корабостроителница нарекла на негово име първата си тристепенна ракета (Ордьовър, Ястие, Десерт). Днес

никой не се учудва на разпределителните табла на съестна основа, така наречените електрокексове, на слоестите кондензатори, макаронената изолация, меденкоидите, тоест бобини от бадеми с мед, добри проводници на електрическия ток, както и на прозорците от бронирана захар, въпреки че не всеки обича да носи костюми от омлет и да има възглавница от ореховки или юрган от козунак (заради трохите в леглото). Всички те са дело на моя братовчед. Той изобрети буксирните възжета-колбасници, щруделните чаршафи, юрганите от суфле, а също и грисовоюфченото задвижване и пръв приложи швейцарското сирене в хладилниците. Като замени азотната киселина с лимонена, превърна горивото (при това — безалкохолното) във вкусна освежаваща напитка. Много надеждни са и неговите пожарогасители с плодов кисел, които гасят еднакво добре и пожарите, и жаждата. Не мина и без епигони на Аристарх, обаче никой не можеше да се мери с него. Някой си Глобкинс се опита да наложи на пазара като осветително тяло тортата на Захер с фитил — пълно фиаско, тортата хем едва-едва светеше, хем се вмирисваше на дим. Неговите изтривалки от ризото също не намериха купувачи, да не говорим за изолационните му плочи от халва, които се пръскаха на парчета при първия сблъсък с метеор. За сетен път бе доказано, че самото хрумване не е достатъчно, необходимо е още всяко конкретно решение да бъде творческо — като гениалното по своята простота предложение на моя братовчед да се запълват със супа „нищо“ всички празни места на ракетната конструкция, благодарение на което и пространство се печели, и човек може да се наяде. Според мен този представител на рода Тихи напълно е заслужил да бъде наречен „благодетел на космонавтиката“. Не толкова отдавна нейните първооткриватели ни убеждаваха, и то по времето, когато ни се повдигаше при вида на шницелите от водорасли и супите от мъхове и лишей, че такава ще бъде прехраната на човечеството по пътя му към звездите. Сърдечно благодарим! Слава богу, аз самият доживях по-добри времена, а то в дните на моята младост колко екипажи издъхнаха от глад, носени от мрачните космически течения — с единственото право да изберат или системата на жребия, или демократичните избори с обикновено мнозинство на гласовете. Всеки, който помни тягостната атмосфера на събранията, когато се обсъждаха тези неприятни въпроси, ще се съгласи с мен. Навремето се вдигна много шум около проекта на Драплюс да се

разпръснат равномерно из цялата Слънчева система грис, булгур и какао. Но той не се прие, първо, защото щеше да струва много скъпо, и второ, защото иззад облаците от какао нямаше да се виждат навигационните звезди.

И така, когато крачка по крачка се приближавам по клоните на генеалогичното дърво към съвременността, към собственото си идване на бял свят, моята задача на хронист на рода става все по-трудна. Не само защото някогашните ми прадеди са водили заседнал живот и ми е по-лесно да обрисувам техните портрети в сравнение с портретите на звездните им потомци, но и защото в безвъздушното пространство се проявява необяснимо засега влияние на физическите закони върху семейния живот. Безпомощен съм пред документите, дори не съм в състояния да ги сортирам както трябва. Решавам просто да ги представя по реда, в който са се запазили до днес. Ето опърлените при високата скорост страници на бордовия дневник, воден от Вшехшвит Тихи, капитан звездно плаване.

Запис 116 303. От колко години вече нямаме гравитация! Пясъчните часовници не работят, часовниците с махало спряха, а в механичните пружините отказват. До някое време късахме страниците на календарите, както ни падне, но и този период отмина. Като последни ориентири ни останаха закуските, обедите и вечерите, ала, не дай си боже, някое стомашно разстройство и цялото отчитане на времето пропада. Трябва да прекъсна, някой влезе: или са близнаци, или е интерференция на светлината.

Запис 116 304. На левия борд неозначена на картата планета. Малко по-късно, по време на следобедната закуска, един метеор, за късмет малък, проби три от камерите — барокамерата, арестантската и изтрезвителната. Наредих да се зациментира. На вечерята липсваше братовчедът Патрици. Разговор с чичо Арабей за съотношението на неопределеност. Какво всъщност знаем със сигурност? Че потеглихме като млади хора, че

нарекохме кораба си „Космокиста“, че дядо и баба взели на борда още дванайсет други съпружески двойки, които днес са обединени чрез кръвни връзки в едно семейство. Безпокоя се за Патрици, а и котката изчезна някъде. Забелязах, че нулевата гравитация влияе положително върху дюстабанлиите.

Запис 116 305. Първородният син на чичо Оброжи има толкова остро око и още е толкова малък, че вижда неутроните. Никакъв резултат от търсенето на Патрици. Увеличаваме скоростта. При маневрата пресякохме с кърмата една от изохроните. След вечеря дойде Амфотерик, тъстът на Оброжи, и сподели, че се е превърнал в собствения си баща, защото времето се оплело в примка. Помоли ме да запазя това в тайна. Посъветвах се с братовчедите физици. Безпомощни са. Какво ли още ни чака!

Запис 116 306. Забелязах, че на някои чичовци и лели им хлътва челото и брадата. Ефект от жироскопичната рецесия, скъсяване на Лоренц-Фитцджералд или последица от изпадалите зъби и честите удари с чело по масата? Носим се по ръба на голяма мъглявина; леля Барабела предсказа по-нататъшната ни траектория по домашен метод, на кафе. Проверих изчисленията и с електрокалкулатора — получи се твърде сходен резултат!

Запис 116 307. Кратък престой на Планетата на друмниците. Четирима души не се завърнаха на борда. При старта запушена лява инсталация. Заповядах да се продуха. Горкият Патрици! В графа „причина за смъртта“ написах „разсеяност“ — защото какво друго може да бъде?

Запис 116 308. Чичо Тимотей сънувал, че ни нападат разбойници. За щастие се разминало без жертви и материални загуби. На кораба става тясно. Днес три раждания и четири пренасяния в ново жилище поради

ремонт. Детето на Оброжи има очи като звезди. За да регулирам метража, издадох заповед всички лели да влязат в хладилниците-хибернатори. Убедих ги чак с аргумента, че в състояние на обратима смърт няма да остаряват. Сега е много тихо и приятно.

Запис 116 309. Приближаваме се до скоростта на светлината. Появиха се нов тип елементарни частици — скварки. Не особено големи, малко опушени. С главата ми става нещо странно. Помня, че баща ми се казваше Барнаба, но освен него имах още един, на име Балатон. Май че това беше езеро в Унгария. Трябва да проверя в енциклопедията. Пред очите ми лелите се дифрагират квантово, но не оставят плетивото си. На трета палуба вони. Детето на Оброжи не пълзи, а лети, използвайки ту предния, ту задния ауспук. Какво чудо е биологичната адаптация на организма!

Запис 116 310. Бях в лабораторията на братовчеда Езайа. Там кипи работа. Братовчедът сподели с мен, че повисша фаза на гастронавтиката ще бъдат не само съестни, но и живи мебели. Те няма да се развалят и няма да има нужда да се държат понякога в хладилниците. Но кому ще даде сърце да вдигне ръка на жив стол? Такива мебели все още не са произведени, обаче братовчедът обеща не след дълго да ни почерпи с пача от столски крачета. Върнах се в командната кабина и дълго размишлявах върху неговите думи. Той говореше за живите ракети на бъдещето. Дали човек ще може да има дете от такава ракета? Ама че мисли ми идват в главата.

Запис 116 311. Дядо Арабей ми се оплака, че, с левия си крак стига до Полярната звезда, а с десния — до Полярния кръг. Изобщо май нещо крои, защото ходи само на четири крака. Да не го изпускам от очи. Изчезна Балтазар, братът на Езайа. Нима квантова дисперсия? Докато го търсех, установих, че атомната камера е

потънала в прах. Не е метена поне от една година! Уволних Бартоломей от длъжността подкамерхер и назначих на негово място шурея му Тит. Вечерта в салона, по време на концерта на леля Мелания, дядо внезапно избухна. Наредих да го зациментират. Направих го чисто рефлекторно. Не отмених заповедта си, за да не давам повод за съмнение в моя капитански авторитет. Дядо много ни липсва. Какво всъщност стана — гняв или аниhilация? Той винаги си е бил избухлив. Докато стоях на вахта, ми се дояде месенце, та хапнах малко замразено телешко от хладилника. Вчера се оказа, че е изчезнало листчето, на което беше записана целта на нашето пътешествие. Жалко, летим вече 36 години. Пък телешкото, чудно нещо, беше пълно със сачми — откога по телетата се стреля с двуцевки? Успоредно с нас лети метеор, а на него седи някой. Бартоломей го забеляза пръв. Засега се преструвам, че не го виждам.

Запис 116 312. Братовчедът Бруно твърди, че онова не е било хладилник, а хибернатор, защото той на шега разместил надписите, и че онова не са били сачми, а броеница. Хвъркнах до тавана; в пространството без гравитация няма как да направиш сцена, не можеш нито да тропнеш с крак, нито да тупнеш с юмрук по масата. Съжалявам, че тръгнах към звездите. Изпратих Бруно на кърмата, на най-неприятната работа, нека оправя объркана прежда.

Запис 116 313. Космосът ни поглъща. Вчера грабна част от кърмата заедно с тоалетните. Там тъкмо беше чичо Палександър. Безпомощно гледах как се разтапя в мрака, а разгъващите се ленти тоалетна хартия трептяха тъжно в безвъздушното пространство. Истинска група на Лакоон сред звездите. Какво нещастие! Онзи на метеора не е от роднините; съвсем непознат човек. Лети, обкراчил метеора. Кара ме да се замисля. До мен стигат слухове, че

доста хора скришом са слезли от ракетата... Действително напоследък е някак пусто. Да не би да е истина?

Запис 116 314. Братовчедът Роланд, който води нашите счетоводни книги, има проблеми. Вчера в мое присъствие се потеше над изчисленията на докараните годеницотони с айнщайновска поправка за изгубената невинност. Както си пишеше, вдигна глава, погледна ме и рече: „Човек — как звучи това!“ Тази мисъл ме озадачи. Чичо Оброжи завърши своята Теология на роботите и сега създава нова система, в която ще има специални пости, така наречените глодини (става дума за времето). Дядо Арабей никак не ми харесва. Измисля каламбури. „Каламбурът — каза ми той — означава, че аз замърсявам гората, а децата от мъжки пол са синкопи.“ Малкият Пижо, онзи, дете лети реактивно и казва „ф“ вместо „п“ (фланета вместо планета и съответно планелени гащи), както се разбра, е хвърлил котката в резервоара със сода, който поглъща въглеродния двуокис. Горкото котенце се разложило на натриев дукотан.

Запис 116 315. Днес намерих пред вратата си бебе от мъжки пол с прикачена към пелените бележка: „Твое е“. Нищо не зная, дали не е стечение на обстоятелствата? Постлах му със стари вестници в едно чекмедже.

Запис 116 316. В Космоса изчезват сума ти чорапи и носни кърпи, а освен това времето напълно се разпада. На закуска забелязах, че двамата дядовци са къде-къде помлади от мен. Имахме и случаи на чичолиза. Наредих на братовчеда да направи баланс — отворихме хибернаторите, размразихме всички. Доста лели са с хрема, носовете им са подути, а ушите — почервенели, някои имаха конвулсии. Безсилен съм. Чудна работа — сред възкресените има едно теле. Затова пък леля Матилда я няма; дали Бруно наистина не се е шегувал, а всъщност — наистина ли се е шегувал?

Запис 116 317. Пред атомната камера има килерче. Както си седях там, изведнъж: ми хрумна забавната мисъл, че може би ние изобщо не сме стартирали и си клечим на Земята! Не, не е възможно — нали няма гравитация. Мисълта за нейната липса действа успокояващо. За всеки случай проверих какво държа в ръката си. Беше чук. Да не би да се казвам всъщност Йеремиа? Удрых, удрых по някаква релса и се почувствувах странно. Но трябва да свикна. Принципът на Паули, според който отделната личност може да притежава само една индивидуалност, отдавна не е в сила. Да вземем например родителската щафета, за нас в Космоса е нещо обикновено няколко жени да раждат поред едно и също дете — същото е и с бащите — вследствие огромната скорост. Доскоро толкова мъничък, днес Пижо посегна в трапезарията към мармалада едновременно с мен и така си ударихме челата, че полетях чак до тавана! Не знам по какъв начин е обвързано, усукано и дори преплетено това време, но как лети само!

Запис 116 318. Днес Арабей ми каза, че тайно се надява звездите и ракетите да имат само една страна, онази, която е обърната към нас, докато от другата им страна има само прашасали стелажи и въжета. Той затова и полетял към звездите! Сподели с мен също, че някои жени трупат нещо в гардеробите, според него не само бельо, но и яйца. Това би свидетелствувало за стремителен регрес в еволюционен смисъл. Сигурно на Арабей му е неудобно да вири глава към мен, застанал на четири крака. Безпокои ме неговият по-малък брат. Осма година стои в моето антре с протегнати напред показалци. Дали не е начало на кататония? Най-напред машинално, а после по навик взех да си закачам на тях палтото и шапката. Поне може да се каже, че от него има някаква полза.

Запис 116 319. Става все по-безлюдно. Дифракция, сублимация или просто всички преминават към инфрачервената област в резултат на Доплеровия ефект? Днес виках с пълно гърло по цялата средна палуба, но не се появи никой с изключение на леля Клотилда с иглите си и недовършената плетка. Отидох в лабораторията; братовчедите Митрофан и Аларик топяха сланина и изливаха мазнината в съд с вода, за да изследват траекторията на скравките. Аларик ми каза, че при нашето положение гадаенето е по-сигурно от Уилсъновата камера. Само че защо той изяде всичко, след като направи изчисленията? Не разбрах, а и не посмях да питам. Изчезна прачичо Емерик.

Запис 116 320. Прачичо Емерик се намери. На всеки две минути изгрива на левия борд с точност, достойна за по-сериозна цел; в горното прозорче се вижда как достига зенита, след което залязва на десния борд. Никак не се е променил дори на орбитата на вечния си отдих. Обаче кой и кога го е изблъскал навън? Ужасно подозрение.

Запис 116 321. Чичото е толкова точен, че по неговите изгреви и залези можеш да регулираш хронометър. И което е най-чудно, започна да бие на всеки кръгъл час. Не ми го побира умът.

Запис 116 322. Той просто спира крака в палубата в най-ниската точка на орбитата си и върхът на подметките или токовете му подскачат по нитовете на обшивката. Днес след закуска изби тринайсет — случайност или пророчество? Непознатият на метеора се поотдалечи. Все така лети край нас. Днес седнах да пиша на бюрото, а столът ми казва: „Колко странен е този свят!“ Рекох си, че Езайа най-сетне е успял, но това беше само дядо Арабей. Поясни ми, че е инвариант, тоест такъв, на който му е все едно, така че бих могъл и да не ставам. Цял час крещях на рампата и на горната палуба. Нито жива душа. Във въздуха

се носеха няколко кълбета прежда, игли за плетене и две-три тестета карти за пасианс.

Запис 116 323. Съществува специален метод за запазване на умствено равновесие — измислят се разни фиктивни личности. Дали и аз самият от дълго време не правя същото? Но откога? Седя на мълчащия като пън Арабей, в чекмеджето скимти бебето, което нарекох Ийон; храня го с шише и се чудя откъде ще му намеря жена; работата не е толкова бърза, обаче при тези условия човек никога не знае. Седя така и летя?

Това са последните записани в дневника думи на моя баща — следващите страници липсват. И аз също седя в ракетата и чета как някой друг, тоест той, е седял в ракетата и е летял. Кой всъщност седи и лети? Може ли мен самият да ме няма? Но корабният дневник не би могъл сам да се чете. Значи съществувам, щом го чета, но дали всичко това не ми е внушено? Измислено? Що за мисли ме спохождат... Да предположим, че той не е седял и не е летял. Но нали аз продължавам да летя, седнал, тоест обратното — седя, летейки. В това съм съвсем сигурен. Нима? Най-сигурното е, че чета как някой седи и лети. А що се отнася до моето седене и летене, как бих могъл да бъда сигурен? Стаичката е обзаведена доста бедно, прилича по-скоро на копторче. Май е на средната палуба, обаче на тавана у дома имаше досущ същото. Достатъчно е да прекрача прага и да се убедя дали не е самоизмама. А ако е самоизмама и видя продължението на тази самоизмама? Няма ли никакъв критерий? Не е възможно! Защото, ако аз не летя и не седя, а само чета как той е седял и летял, като в действителност той също не е летял, това би означавало, че в моята самоизмама аз опознавам неговата самоизмама, тоест на мен ми се струва, че на него му се струва. Или на мен ми се струва онова, което му се струва на него? Самоизмама в самоизмамата? Да допуснем. Но той пишеше и за някакъв човек, който летял, обкращил метеор. Така работата май става още по-лоша. На мен ми се струва, че на него му се е струвало онова, което онзи прави разкращен, а ако и на онзи това

само му се е струвало, наистина вече нищо не се знае! Главата ме заболя и пак, както вчера, както онзи ден, си налагам да мисля за епископи и посинели носове, за теменужени очи и синия Дунав, за виолетово телешко месо. Защо? Зная, че когато в полунощ увеличи скоростта, ще започна да си мисля за пържени яйца, не, по-точно, за пържени яйца на очи с големи жълтъци, за моркови, мед и петите на леля Марина — така, както ми се случва винаги посред нощ... Да! Разбирам! Имаме ефект на преместване на мислите веднъж към ултравиолетовата област, а после — през жълтото — към инфрачервената област, следователно психически Доплеров ефект! Много важно! Това е доказателство, че летя! Доказателство от движението, *demonstratio ex poto*, както казват схоластиците! Значи аз наистина летя... Да. Но нали всеки може да си мисли за яйца, пети и епископи. Не, това не е прецизно доказателство, а само предположение. Тогава какво ми остава? Солипсизъм? Съществувам единствено аз, само аз и никъде не летя... Но това би означавало, че не са съществували и Аноним Тихи, и Йеремя, нито Игор, нито Естебан, нито Вшехшвит, че не е имало и Барнаба, и Еузебий, и „Космокиста“, че аз никога не съм лежал в чекмеджето на бащиното си бюро, че той никога не е летял, седнал в дядо Арабей — не, това е невъзможно! Да не би да съм изсмукал от пръстите си толкова хора в семейните хроники? Нали *ex nihilo nihil fit*^[3]! Следователно семейството наистина е съществувало, именно то ми дава сили да си възвърна вярата в света и в този мой полет с неведом край! Предци мои, всичко е спасено благодарение на вас! Не след дълго вече ще сложа тези страници в празна бутилка от кислород и ще я хвърля в бездната зад борда, за да се понесе из черната необятност, защото *navigare necesse est*, а аз от години летя и летя?

Януари 1966

[1] Трябва да се плава (лат.). Б.пр. ↑

[2] Веселяк (англ.). Б. пр. ↑

[3] От нищо нищо не произлиза (лат.). Б. пр. ↑

ИЗ „СПОМЕНИТЕ НА ИЙОН ТИХИ“

I

Пак искате да ви разкажа нещо ли? Да. Виждам, че Тарантога вече е взел своя стенографски бележник... чакай, професоре. Ами като наистина нямам какво да ви разкажа. Какво? Не — не се шегувам. Впрочем нали в края на краищата мога и аз веднъж да имам желание да помълча в такава вечер — във вашата компания? Защо? Защо ли? Мили мои — никога не съм ви говорил за това, но Космосът е преди всичко населен със същества като нас. Не само човекоподобни, но и приличащи на нас като две капки вода. Половината от населените планети са Земи, малко по-големи или по-малки, с по-студен или с по-тропически климат, но няма това са различия? А техните жители... Хората — понеже в крайна сметка те са хора — също толкова много приличат на нас, че разликите само подчертават приликите. Защо никога не съм ви разказвал за тях ли? Странно ли ви се вижда? Помислете. Гледам звездите. Припомням си различни случки, пред очите ми се изправят различни картини, но най-приятно ми е да се връщам мислено към необикновените преживявания. Може те да са страшни или свръхестествени, ужасяващи или дори смешни — и поради това безобидни. Но да гледаш звездите, скъпи мои, и да знаеш, че тези дребни сини искрички са — когато стъпиш на тях — царства на грозотата, тъгата, неведомото, на всевъзможните руини, че там, в мастиленосиньото небе, също бъка от стари бордеи, мръсни дворове, вонящи канавки, буница, тревясали гробове — дали разказите на някой, който е обиколил Галактиката, трябва да напомнят вайканията на търговски пътник, влачещ се из провинциалните градчета? Кой би поискал да го слуша? И кой би му повярвал? Такива мисли хрумват на човек, когато е уморен, или когато у него намира непреодолимото желание за искрени изповеди. Затова — за да останем далече от скърбите и огорченията — днес няма да говоря за звездите. Не, няма да мълча. Бихте се почувствали измамани. Дадено, ще ви разкажа нещо, но не за пътешествията ми. Та нали аз и на Земята съм преживял немалко. Професоре, ако държиш на всяка цена да записваш, можеш да започваш.

Както знаете, посещават ме гости, твърде странни понякога. Ще отделия сред тях една категория: на непризнатите изобретатели и учени. Не знам защо, но тях винаги съм ги привличал като магнит. Тарантога се усмихва, виждате ли? Но аз нямам предвид него, той не е непризнат изобретател. Днес ще говоря за онези, на които не им е провървяло, или по-скоро, провървяло им е прекалено добре: постигнали са целта си и са разбрали, че усилията им са били напразни.

Разбира се, те не признават това. Неизвестни, самотни, потънали в онази лудост, която само популярността и успехът превръщат понякога — изключително рядко — в дело на прогреса. Естествено, по-голямата част от моите посетители бяха сива маса перковци, обхванати от една идея, дори не тяхна собствена, а присвоена от предишни поколения — като изобретателите на перпетуум-мобиле, бедни на хрумвания, тривиални в нелепите още на пръв поглед решения; и все пак в тях искреше онзи огън на безкористността, който изгаря живота и ги принуждава да подновяват непрекъснато предварително осъдените на неуспех усилия. Колко жалки са тези недъгави гении, тези титани с дух на джуджета, осакатени още при раждането им от природата, която при някоя от своите мрачни шеги е надарила бездарието им с творчески ентузиазъм, достоен за някой Леонардо; през живота си те срещат само безразличие или насмешки, а най-много, което човек може да направи за тях, е да стане за час или два търпелив слушател и участник в тяхната мономания.

Сред онази тълпа, която само собствената глупост предпазва от отчаянието, се появяваха, макар и рядко, и по-различни хора — не бих искал нито да ги характеризирам, нито да ги осъждам, направете това сами. Първият, който се изправя пред очите ми при тези думи, е професор Коркоран.

Запознах се с него преди девет, може би десет години на някаква научна конференция. Бяхме разговаряли броени секунди, когато той, ни в клин, ни в ръкав (във всеки случай без каквато и да било връзка с темата на разговора), попита:

— Какво мислите за духовете?

В първия миг приех въпроса му като ексцентрична шега, ала си припомних дошлите до мен слухове, че той е необикновен човек, не помнех само в какъв смисъл — положителен, или отрицателен. Затова за всеки случай отвърнах:

— По този въпрос нямам определено мнение.

Без да каже нито дума, Коркоран се върна към предишната тема. Вече се чуваше звънецът, известяващ началото на следващото заседание, когато той внезапно се наведе — беше много по-висок от мен — и каза:

— Тихи, вие сте мой човек. Нямайте предубеждения. Може и да греша, но съм готов да рискувам. Елате при мен — и ми подаде визитната си картичка. — Моля ви най-напред да се обадите по телефона, защото на звънеца не реагирам и никому не отварям вратата. Впрочем, както искате...

Още същата вечер, когато вечерях със Савинели, прочутия юрист, специалист по космическо право, го попитах дали познава някой си професор Коркоран.

— Коркоран! — викна той с присъщия му темперамент, разпален от втората бутилка сицилийско вино. — Оня откачен кибернетик? Какво става с него? Не съм чувал нищо от векове!

Отговорих, че не знам нищо конкретно, само съм чувал някъде името му. Докато си пийвахме вино, Савинели ми разказа няколко известни на всички клюки. От тях излизаше, че като млад учен Коркоран е давал блестящи надежди, макар още тогава да проявявал пълна липса на почит към по-старите, преминаваща неведнъж в арогантност, а после станал правдолюб, от сорта на онези, които черпят удовлетворение колкото от това, че казват на хората какво мислят за тях, толкова и от факта, че по този начин вредят най-много на себе си. Когато бил обидил смъртно своите професори и колеги и пред него се затворили всички врати, той забогатял от неочаквано голямо наследство, купил една полуразрушена къща извън града и я превърнал в лаборатория. Там живеел заедно с роботите си — търпял около себе си само такива асистенти и помощници. Може и да е постигнал там нещо, обаче страниците на научните списания били недостъпни за него. Той изобщо не се стараел да промени нещата. Ако през това време все още установявал по-близки отношения с някои хора, правел го само за да може след известно сближаване да ги отблъсне и оскърби по най-грубиянски начин, без какъвто и да е видим повод. Когато солидно поостарял и това недостойно забавление му омръзнало, станал самотник. Попитах Савинели дали му е известно, че

Коркоран вярва в духове. Юристът, който тъкмо отпиваше от чашата с вино, едва не се задави от смях.

— Той ли? В духове?! — викна. — Човече, та той не вярва дори в хората!!!

Попитах какво има предвид. Той отвърна, че, в буквалния смисъл на думата, Коркоран бил според него солипсист — вярвал само в собственото си съществуване, а всички други смятал за фантоми, за съновидения и уж затова по-рано така се държал и с най-близките си; след като животът е сън, в него всичко е възможно. Отбелязах, че при това положение може да вярва и в духове. Савинели попита дали съм чул някога за кибернетик, който да не вярва в тях. После заговорихме за други неща, но и това, което чух, беше достатъчно, за да ме заинтригува.

Аз съм човек на бързите решения, затова още на другия ден му телефонирах. Слушалката вдигна робот. Казах кой съм и по какъв въпрос се обаждам. Коркоран ми позвъни чак на другия ден, късно вечерта — тъкмо смятах да си лягам. Каза, че мога да отида при него, дори веднага. Наближаваше единайсет. Приех поканата, облякох се и тръгнах. Лабораторията беше голяма мрачна сграда, разположена далече от пътя. Неведнъж я бях виждал. Смятах, че е стара фабрика. Беше потънала в мрак. В нито един от квадратните, потънали дълбоко в стените прозорци не провиделяваше и най-слаба светлинка. И голямата площадка между желязната ограда и входната врата не беше осветена. На няколко пъти се натъквах на скърцащи от ръжда тенекии и релси, така че до едва провиждащата се врата стигнах малко раздразнен. Позвъних по специалния начин, както ми беше наредил Коркоран. След цели пет минути той ми отвори лично, в сива, петносана от киселини лабораторна престилка. Беше поразително слаб, костелив, с огромни очила и побелели мустаци, единият от които — по-къс, като че изгризан.

— Заповядайте след мен — каза без предисловия. По дългия, мижаво осветен коридор, затрупан с някакви машини, бъчви, прашасали торби с цимент, ме заведе до голяма стоманена врата. Над нея светеше ярка лампа. Извади от джоба на престилката ключ, отвори вратата и влезе пръв. Аз — подир него. По извита желязна стълбичка се изкачихме на първия етаж. Видях голямо фабрично хале с остъклен таван — няколкото голи крушки не го осветяваха, а само подчертаваха

полумрачната му необятност. Беше пусто, унило, изоставено, високо под тавана теченията се гонеха игриво, а дъждът, който заваля, когато приближавах лабораторията на Коркоран, биеше в стъклата, тъмни и мръсни; тук-там водата се стичаше през дупките на счупените стъкла. Коркоран като че не забелязваше тези неща, крачеше пред мен по ечащата под стъпките ламаринена галерия; пак стоманена, заключена врата и зад нея — коридор, до стените му безредно нахвърляни, сякаш при бягство, покрити с дебел слой прах инструменти; коридорът зави, вървахме нагоре, надолу, минавахме край приличащи на змии преплетени трансмисионни ленти. Пътешествието, при което опознавах големината на сградата, продължаваше; веднъж-дваж Коркоран ме предупреди на съвсем тъмните места да внимавам за стъпалото, или да се наведа; при последната от стоманените врати (вероятно противопожарни, нагъсто зачукани с нитове) той се спря и я отключи; забелязах, че — за разлика от предишните — изобщо не изскърца, значи пантите ѝ бяха смазвани неотдавна. Влязохме във висока зала, почти празна. Коркоран застана в центъра, там, където бетонът на пода беше малко по-светъл, като че ли някога там е имало машина, от която са останали само стърчащите подложни греди. До стените бяха изправени дебели, вертикално разположени пръти, та помещението приличаше на клетка. Спомних си въпроса му за духовете... Към прътовете бяха прикрепени рафтове — много здрави, с подпори, а на тях бяха поставени петнайсетина чугунени сандъка; нали знаете как изглеждат сандъците със съкровища, които според преданията корсарите закопават? Точно такива бяха и тези сандъци, с издути капаци, а на всеки от тях висеше бяло листче, обвито с целофан, прилично на документите, които обикновено се закачват над болничните легла. Високо, под тавана, светеше покрита с прах крушка, но беше много сумрачно, за да мога да прочета поне една дума от написаното на тези карти. Сандъците бяха подредени в два реда, един над друг, а един от тях беше поставен по-високо, отделно. Помня, че ги изброих — бяха дванайсет или четиринайсет, вече не знам точно колко.

— Тихи — обърна се към мен професорът, пъхнал ръце в джобовете на престилката, — вслушайте се за миг в присъстващото тук. После ще ви кажа какво е то — сега послушайте!

В поведението му проличаваше странна нетърпеливост, тя просто се набиваше в очи. Искаше му се незабавно да започне да

говори, да навлезе в същността, всичко да е вече минало, да е свършил вече. Сякаш всяка секунда, прекарана с друг човек, смяташе за загубено време.

Притворих очи и от обикновена любезност, а не от любопитство към шумовете, които при влизането си дори не бях забелязал, застанах неподвижно. В действителност нищо не чувах. Някакво слабичко бръмчене на електрически ток в намотките, нещо от този род, обаче, уверявам ви, то беше толкова слабо, че дори гласът на умираща муха щеше да се чува по-ясно.

— Е, какво чувате? — попита той.

— Почти нищо — признах, — някакво слабичко жужене... но може би просто в ушите ми шуми...

— Не, не ви шуми в ушите... Тихи, слушайте ме внимателно, защото аз не обичам да повтарям казаното, говоря ви това, защото не ме познавате. Не съм грубиян, нито простак, за какъвто ме вземат, само че ме ядосват идиотите, на които трябва по десет пъти да повтаряш едно и също нещо. Надявам се вие да не сте от тях.

— Ще видим — отговорих, — говорете, професоре...

Той кимна и посочи с ръка редицата железни сандъци:

— Разбирате ли нещо от електрически мозъци?

— Само толкова, колкото е необходимо за навигацията. С теорията съм по-скоро зле.

— Така си и мислех. Не пречи. Тихи, чуйте ме. В тези сандъци се намират най-съвършените електронни мозъци, каквито са съществували някога. Знаете ли в какво се състои тяхното съвършенство?

— Не — казах, както си и беше.

— В това, че те не служат за нищо, че са абсолютно безполезни, че това са, с една дума, превърнати от мен в действие, въплътени в материя монадите на Лайбниц...

Чаках, а той продължи да говори, като в господстващия мрак белият му мустак приличаше на потрепваща над устната му белезникава нощна пеперуда.

— Всеки от тези сандъци съдържа електронен мозък, произвеждащ съзнание. Като нашия мозък. Градивният материал е друг, но принципът е същият. Защото нашите мозъци — тук внимавайте! — са свързани, така да се каже, с външния свят

посредством сетивните приематели: очи, уши, нос, кожа и тъй нататък. Затова пък външният свят на тези тук — той протегна пръст към сандъците — е там, вътре...

— Как е възможно? — попитах. Нещо започваше да ми просветва едва-едва; догадката не беше ясно оформена, но започваше да буди у мен тръпки на ужас.

— Много просто. Откъде знаем, че тялото ни е такова, а не онакова, че имаме точно такова лице, че стоим, че държим в ръка книга, че цветята ухаят? Оттам, че върху нашите сетива действат известни дразнителни и възбудата стига по нервите до мозъка. Хайде, представете си, Тихи, че аз мога да дразня вашия обонятелен нерв по същия начин, по който прави това миризливият карамфил — какво ще усещате?

— Аромат на карамфил, естествено — отговорих, а професорът, кимна с глава, сякаш доволен, че съм достатъчно схватлив, и продължи:

— А ако направя същото с всички ваши нерви, то ще усещате не външния свят, а онова, което АЗ чрез нервите ви телеграфирам до вашия мозък... Ясно ли е?

— Ясно.

— Значи така. Тези сандъци имат рецептори-органи, които действат аналогично на нашето зрение, обоняние, осезание, слух и така нататък. А проводниците от тези рецептори — също като нервите — вместо към външния свят, както е с нашите, са свързани с онзи барабан ей там, в ъгъла. Не го ли забелязахте?

— Не — казах. Наистина, барабанът с диаметър може би три метра стоеше в ъгъла вертикално, като изправен воденичен камък. След известно време забелязах, че той се върти извънредно бавно.

— Това е тяхната съдба — обясни спокойно професор Коркоран. — Тяхната съдба, техният свят, тяхното съществуване — всичко, което могат да преживеят и изпитат. Там има специални ленти със регистрирани електрически дразнителни, такива, които отговарят на онези сто или двеста милиарда явления, с които човек се сблъсква в най-богатия на впечатления живот. Ако повдигнете капака на барабана, ще видите само лъскавите ленти, покрити с бели зигзаговидни линии, също като плесен върху целулоид, но това са, Тихи, горещи южни нощи и ромон на вълни, форми на животински тела и изстрели,

погребения и пьянски запои, вкус на ябълки и круши, снежни виелици, вечери сред близките пред запалената камина и кръсъците по палубата на потъващ кораб, и гробищата, и халюцинациите на бълнуващите — Ийон Тихи, там е целият свят!

Аз мълчах, а Коркоран, стиснал ме с желязна хватка за ръката, говореше:

— Тези сандъци, Тихи, са свързани с един изкуствен свят. На този — той посочи първия от края — му се струва, че е седемнайсетгодишно момиче, зеленооко, червенокосо, с тяло на Венера. То е дъщеря на държавник... влюбено е в младежа, когото вижда почти всеки ден през прозореца и който ще бъде негово проклятие... Този тук, вторият, е учен. Почти е открил общата теория на гравитацията, задължителна в неговия свят, в този свят, чиито граници са стоманените стени на барабана, и се готви да се бори за своята истина в усамотение, задълбочавано от заплашващата го слепота, защото той ще ослепее, Тихи... а там, по-горе, се намира един член на колегия свещеници, който преживява най-тежките дни на своя живот, понеже е загубил вярата си в съществуването на своята безсмъртна душа; до нас, зад преградата, е... но не мога да ви разкажа за всички същества, които създадох...

— Може ли да ви прекъсна? — попитах. — Бих искал да зная...

— Не! Не можете! — викна Коркоран. — Никой не може. Сега аз говоря, Тихи. Вие още не разбирате нищо. Вероятно си мислите, че на барабана са записани различни сигнали — като на грамофонна плоча, че събитията са подредени като мелодия на нея, с всички тонове, и само чакат, като музиката на нея, да ги съживи иглата, че тези сандъци възпроизвеждат един след друг комплекси преживявания, предварително установени до самия край. Не е истина! Не е истина! — закрещя той пронизително, та чак ехо загърмя от тенекиения таван. — Съдържанието на този барабан е за тях това, което е за вас светът, в който живеете! На вас нали и през ум не ви минава, когато ядете, спите, ставате, пътувате, посещавате стари шантави хора, че всичко това е грамофонна плоча, чието докосване вие наричате настояще!

— Но... — обадох се.

— Мълчете! — кресна той. — Не ми пречете! Аз говоря!

Помислих си, че тези, които го наричат простак, имат немалко основание, но трябваше да не си отклонявам вниманието, защото

думите му наистина бяха нечувани. Продължаваше да крещи:

— Съдбата на моите железни сандъци не е установена предварително докрая, защото събитията се намират там, в барабана, на редици успоредни ленти, и само действащият на принципа на сляпата случайност селектор решава от коя серия ленти събирачът на впечатления от даден сандък ще черпи в следващия миг. Естествено, то не е толкова просто, както го казах, тъй като самите сандъци могат до известна степен да влияят на движенията на черпака, а селекцията на случайността се задвижва напълно само тогава, когато създадените от мен същества се държат пасивно... все пак те имат ограничена воля, ограничавана от същото, което ограничава и нас. Притежаваната структура на личността, вродената инвалидност, външните условия, степента на интелигентност — не мога да се задълбочавам във всички подробности...

— Дори така да е — вмъкнах, — то как може те да не знаят, че са железни сандъци, а не рижо момиче или джудже...

Само толкова успях да изрека, понеже той ме прекъсна:

— Не се правете на магаре, Тихи. Вие се състоите от атоми, не съм ли прав? Чувствате ли своите атоми?

— Не.

— Атомите съставят белтъчни молекули. Чувствате ли ги?

— Не.

— Как тогава сандъците могат да разберат, че са сандъци, магаре такова? Също така, както за вас този свят е истински и единствен, точно така истински и реални са съдържанията, които текат от моя барабан до техните електрически мозъци... В този барабан е техният свят, Тихи, а техните тела — несъществуващи в нашата действителност другояче, освен като относително постоянно групирани отвори в перфорираните ленти — се намират вътре в самите сандъци... Този, крайният от другата страна, се мисли за изключително красива жена. Мога точно да ви кажа какво вижда тя, когато се оглежда гола в огледалото. Какви скъпоценни камъни обича. Какви хитрости използва, за да завоюва мъжете. Знам всичко, защото аз, с помощта на моя СЪДБОГРАФ, съм я създал, нея, нейните — за нас въображаеми, но за нея реални — форми, толкова реални, с лицето, зъбите, миризмата на пот, с белега от кама на гърба, с косата и орхидеите, които закача в нея, както реални са за вас вашите ръце,

крака, корем, шия и глава! Надявам се, че не се съмнявате в своето съществуване...

— Не — отговорих спокойно. Никога никой не ми беше крещял така й това може би дори ме забавляваше, обаче бях твърде потресен от думите на професора, на които повярвах, защото не виждах причини за недоверие, за да обръщам в този момент внимание на неговите маниери.

— Тихи — продължи малко по-кратко професорът, — казах ви, че между другото имам тук един учен, ей този сандък точно срещу вас. Той изследва своя свят, обаче никога — нали разбирате, никога — дори няма да предположи, че светът му не е реален, че губи време и сили да се задълбочава в онова, което е серия макари с навита филмова лента, а неговите ръце, крака, очи, неговите собствени, ослепяващи очи са само заблуждение, предизвикано в електрическия му мозък от разреждането на подходящо подобрени импулси. За да стигне дотам, той би трябвало да излезе извън своя железен сандък, тоест извън самия себе си, и да престане да мисли със своя мозък, което е също толкова невъзможно, колкото невъзможно е вие да възприемете съществуването на студения тежък сандък не чрез докосване и виждане, а по друг начин.

— Но благодарение на физиката аз знам, че съм изграден от атоми — подхвърлих.

Коркоран вдигна ръка с категоричен жест.

— И той знае това, Тихи. Той има лаборатория, а в нея — всички апарати, които може да му достави неговият свят... той вижда звездите през телескоп, изследва тяхното движение, като в същото време усеща хладния натиск на очилата върху лицето си — не, не сега. Сега, както му е навик, той се намира в пустата градина, заобикаляща неговата лаборатория, и се разхожда в блясъка на слънчевите лъчи — понеже в неговия свят в този момент слънцето изгрява...

— А къде са другите хора, онези, сред които той живее? — попитах.

— Другите хора ли? Разбира се, всеки от сандъците, всяко от тези същества се движи сред хора, те се намират — всичките — в барабана... Виждам, все още не разбирате! Може би ще ви помогне примерът, макар и далечен. В сънищата си вие срещате различни хора — често такива, които никога не сте виждали, нито сте познавали — и разговаряте с тях насън... Така ли е?

— Да...

— Тези хора са създадени от вашия мозък. Но докато сънувате, не знаете, че е така. Имайте предвид, че това беше само пример. При тях — той протегна ръка — положението е по-различно, защото не те създават своите близки и чужди хора; те са в барабана, цели тълпи, и когато, да речем, на моя учен изведнъж му се прииска да излезе от градината и да заговори първия срещнат минувач, то като вдигнете капака на барабана, ще видите как става това: неговият сетивен черпак под влияние на импулса ще се отклони едва-едва от дотогавашния си път, ще слезе на друга лента и ще започне да възприема онова, което се намира под нея; казвам черпак, но в действителност става дума за стотици микроскопични токови събирачи, тъй като по същия начин, по който вие възприемате външния свят — със зрение, обоняние, осезание и органа на равновесието, също така той опознава своя „свят“ посредством отделните входи на отделните сетивни канали и едва електрическият мозък обединява тези впечатления в едно цяло. Но това са технически, несъществени подробности, Тихи. От мига на задействане на механизма, мога да ви уверя, всичко е въпрос на търпение, нищо повече. Четете философите, Тихи, и ще се убедите от техните слова в каква нищожна степен можем да разчитаме на сетивните си възприятия, колко несигурни, подвеждащи, несъвършени са те, но ние нямаме нищо друго, освен тях; същото е — говореше той с вдигната ръка — при тях. Обаче и на тях, както и на нас, това не им пречи да обичат, желаят, мразят, да докосват другите хора, да ги целуват или убиват... По същия начин моите творения в своята вековна желязна неподвижност се отдават на страсти и увлечения, изневеряват си, тъгуват, мечтаят...

— И вие смятате, че това е безполезно? — попитах неочаквано, а Коркоран ме изгледа със своя пронизващ поглед. Дълго не отговори.

— Да — каза най-сетне, — добре направих, че ви доведох тук, Тихи... Всеки от идиотите, на които показвах всичко това, започваше да ме обвинява в жестокост... В какъв смисъл е въпросът ви?

— Доставяте им наготово само градивния материал — рекох — под формата на импулси. Също така, както на нас ни ги доставя нашият свят. Когато стоя и гледам звездите, онова, което чувствам, онова, което си мисля, си е вече само моя собственост, не на света. С тях — посочих редицата: сандъци — е същото.

— Истина е — тихо каза професорът. Прегърби се и от това сякаш се смали. — Но щом казвате това, спестявайте ми дълги обяснения, защото вероятно разбирате и защо съм ги създал?

— Досещам се. Но предпочитам вие сам да го кажете.

— Добре. Някога — много отдавна — се усъмних в реалността на света. Тогава бях още дете. Така наречената злонамереност на мъртвите предмети, Тихи — кой не я е изпитвал? Не можем да намерим някаква дребна вещ, макар да помним къде сме я видели за последен път, и най-сетне я намираме другаде с чувството, че сме уловили света на местопрестъплението, когато той извършва нещо неточно, не както трябва... Възрастните, разбира се, казват, че детето греша и по този начин неговото естествено недоверие бива потиснато... Или това, което се нарича *le sentiment du déjà vu* — впечатлението, че в несъмнено новата ситуация, преживявана за първи път, вече някога си бил... Цели метафизични системи — вярата в прераждането на душите, реинкарнацията — са били създадени въз Основа на същите явления. А по-нататък: законът за серията, повтарянето на изключително редки явления, които дотолкова се изявяват винаги заедно, че лекарите са ги нарекли *duplicitas casuum*. И накрая — духовете, за които ви питах. Четенето на мисли, левитацията и другите, най-противоречащи на цялата наша наука, най-необяснимите случаи, наистина редки — предсказването на бъдещето... феноменът, описван от най-древни времена, напук на всички възможности, тъй като всеки научен възглед за света го изключва... И какво е всичко това? Какво означава то? Ще кажете, или не...? Все пак липсва ви смелост, Тихи... Добре... Погледнете...

Той се приближи до рафтовете и посочи най-високо поставения сандък.

— Това е лудият на моя свят — каза и усмивка промени лицето му. — А знаете ли, господине, до какво стигна той в своята лудост, която го отдалечи от другите? Посвети се на търсене на несъвършенствата на този свят. Защото аз не съм твърдял, Тихи, че неговият свят е съвършен. Идеален. И най-изправният механизъм понякога засича: ту някакво течение ще разклати кабелите и те за миг ще се допрат, ту мравка ще пропълзи във вътрешността на барабана... и, знаете ли, господине, какво мисли тогава този луд? Че с телепатия предизвиква локално късо съединение на проводниците,

принадлежащи към два различни сандъка... че бъдещето може да се види, когато разлюленият черпак прескочи от съответната лента на друга, която трябва да се развие едва след много години. Че чувството, дете ужим някога е преживял, онова, което наистина му се случва за първи път, е предизвикано от заяждането на селектора, а когато той не само потрепери в своя меден лагер, но се и залюлее като махало, побутнат, знам ли от какво, от... мравката — то неговият свят преживява изумителни и необясними събития; в някого пламва внезапно и неразумно чувство, някой започва да предсказва бъдещето, предметите се движат сами или си разменят местата, а преди всичко, в резултат на неговите ритмични движения, се проявява... законът на серията! Групирането на редки и странни явления в редове... и неговата лудост, хранейки се с такива, общо взето пренебрегвани феномени, кумулира в убеждението, за което не след дълго ще го затворят в лудница... че той самият е железен сандък, както и всички наоколо, че хората са само машини в ъгъла на една стара, запрашена лаборатория, а светът, неговите удоволствия и заплахи са Само заблуждение — и се е осмелил да си помисли дори за бога, Тихи, за бога, който някога, когато още е бил наивен, е правел чудеса, но после неговият свят го е възпитал, него, своя творец, научил го е, че единственото нещо, което му е позволено да прави, е да не се намесва, да не съществува, да не променя нищо в своето дело, защото доверие може да се дарява само на онази божественост, която не се зове... Призована, тя се оказва несъвършена и безсилна... А знаете ли какво си мисли този негов бог, Тихи?

— Да — отвърнах. — Че е също като него. Но тогава е възможно и това, че собственикът на потъналата в прах лаборатория, в която НИЕ стоим на рафтовете, е също сандък, построен от друг учен, от още по-висш порядък, притежаващ оригинални и фантастични концепции... и така до безкрайност. Всеки от тези експериментатори е бог — той е създател на своя свят, на тези сандъци и на тяхната съдба, и под него се намират неговите Адамовци и неговите Еви, а над него — неговият, следващият, по-висш в йерархията бог. И затова вие сте направили това, професоре...

— Да — потвърди той. — А щом е така, значи вие вече знаете толкова, колкото и аз, и по-нататъшният ни разговор би бил безпредметен. Благодаря ви, че пожелахте да дойдете, и сбогом.

Така завърши това необикновено познанство, приятели. Не знам дали сандъците на Коркоран още действат. Може би да, и тогава те сънуват своя живот с неговите блясъци и ужаси, които са само застинали във филмовите ленти рояци импулси, а Коркоран, завършил дневната си работа, всяка вечер се изкачва по железните стълби горе, отключвайки стоманените врати с големия ключ, който носи в джоба на изгорената с киселини престилка... и застава там, в прашасалата тъмнина, за да се вслуша в слабия шум на токовете и едва доловимия отзвук, с който се върти барабанът... с който се движи лентата... и съдбата се сбъдва. И мисля, че тогава изпитва, въпреки уверенията си, желание да се намеси, да нахълта, копнее за ослепително могъщество в дълбините на създадения от него свят, за да спаси в него някой, който провъзгласява Изкуплението; че се колебае, сам, в мъждукащата светлина на голата крушка, дали да спаси нечий живот, нечия любов, и съм сигурен, че никога няма да го направи. Ще устои на изкушението, защото иска да бъде бог, а единствената божественост, която познаваме, е мълчаливото съгласие с всяка човешка постъпка, с всяко престъпление и няма за нея по-висша отплата от повтарящия се поколение след поколение бунт на железните сандъци, когато те се убеждават, мислейки и основавайки се на разума, че ТОЙ не съществува. Тогава се усмихва мълчаливо и излиза, като заключва зад себе си редицата врати, а в пустотата се разнася само слабото, като глас на умираща муха, жужене на токовете.

III

Човека, за когото ще ви разкажа, съм виждал само един път. Бихте се потресли от вида му. Деформиран гърбушко на неопределена възраст, с лице, сякаш облечено в прекалено широка кожа — толкова бръчки и гънки имаше по него; освен това на шията му имаше по-къс мускул и той винаги държеше главата си настрана, като че ли е пожелал да види собствената си гърбица, но наред движението се е отказал. Няма да кажа нищо ново, твърдейки, че умът рядко се придружава от хубост, ала той, едно истинско олицетворение на недъгавостта, будещ отвращение, вместо милосърдие, би трябвало да бъде гений, макар че и тогава би плашил хората със самото си появяване — и тъй, Зазул... Казваше се Зазул. Доста отдавна бях чувал за неговите ужасяващи експерименти. Дори по едно време печатът вдигна доста шум около тях. Дружеството за борба с вивисекцията се опитваше да започне процес против него или може би го беше започнало, но доникъде не стигнаха. Той беше намерил начин да се измъкне. Беше професор — само по титла, понеже не можеше да чете лекции: пелтечеше. Всъщност запъваше се, когато беше развълнуван; често му се случваше. Зазул не дойде при мен. О, той не беше такъв човек. По-скоро би пукнал, но да се обърне към някого — не. Просто при една разходка край града се загубих из гората, дори ми беше приятно, когато изневиделица рукна дъжд. Искрах да го изчакам под едно дърво, но той не преставаше. Небето здравата се беше заинатило, та си помислих, че трябва да потърся да се приютя някъде. Бягах от дърво на дърво и вече мокър до кости, излязох на чакълеста пътечка, а по нея — на отдавна неизползван, обрасъл с храсталаци път; той ме заведе до оградено със зид имение. Над вратата, някога боядисана в зелено, а сега отчайващо ръждясала, висеше дървена табелка с едва четящ се надпис: ЗЛИ КУЧЕТА. Не горях от желание да се натъкна на разярените зверове, но в бурята нямах друг изход; отчупих от близкия храст солиден клон и въоръжен с него, атакувах вратата. Казвам така, защото едва като напрегнах всички сили, под акомпанимента на адско скърцане, можах да я отворя. Попаднах в толкова запустяла градина, че

с мъка можех да гадая къде някога са били алеите. В дъното, закрыта от разлюлените в дъжда дървета, се издигаше висока тъмна къща със стръмен покрив. Трите прозореца на първия, етаж светлееха зад белите пердета. Беше още рано, но по небето галопираха все по-тъмни облаци и затова едва на десетина крачки от къщата видях двете редици дървета, които препречваха пътя към верандата. Бяха туй, гробищни туй — помислих си, че обитателят на този дом не ще да има много весел характер, — но кучета, въпреки предупреждението над вратата, никъде не видях; изкачих се по стъпалата и донейде пазен от дъжда от козирката над входната врата, натиснах копчето на звънеца. Той издрънча вътре, отговори му глуха тишина. Поизчаках и пак натиснах копчето — със същия ефект, затова започнах да чукам, а после и да удрям все по-силно по вратата; чак тогава из дълбините на къщата се дочуха тътрузеци се стъпки и един неприятен, скърцащ глас попита:

— Кой е?

Казах. Споменах името си с плахата надежда, че може да не е непознато. Онзи сякаш размисляше, най-сетне издрънча откачената верига, тропнаха отместените резета, все едно в някаква крепост, и в светлината на високо окачения свещник изплува фигура — почти джудже. Познах го, макар само веднъж през живота си да бях виждал негова снимка, вече не помня къде; трудно можеше да бъде забравен. Беше почти плешив. Отстрани, над ушите, минаваше ален белег, като от сабя. На носа му стърчаха криво наместени очила в златни рамки. Примигваше като току-що излязъл от тъмно място. Извиних се с обичайните за случая клишета, а той стоеше пред мен и не проявяваше ни най-малко желание да ме пусне дори на крачка вътре в тази голяма мрачна къща, от вътрешността на която не долиташе и най-леко шумолене.

— Вие сте Зазул, професор Зазул, нали? — казах.

— Откъде ме познавате? — промърмори той нелюбезно.

Изрекох нещо банално, в смисъл, че не мога да не познавам такъв изтъкнат учен. Прие го с презрително кривене на жабешката си уста.

— Буря ли? — попита, връщайки се към предишните ми думи. — Чувам, че има буря. И какво от това? Можете да отидете някъде другаде. Не обичам гостите. Не ги понасям, разбирате ли?

Казах, че великолепно го разбирам и съвсем нямам намерение да му преча. Достатъчен ми е стол или табуретка тук, в този тъмен хол; ще изчакам само да поотмине бурята и ще си отида.

А дъждът наистина се разбесня едва сега, когато влязох, и застанал в глухата тишина на високия вестибюл като на дъното на огромна раковина, чувах неговия пронизителен, връхлитащ отвсякъде шум, който достигаше кулминацията си в злоещото барабанене по тенекиения покрив.

— Стол ли? — каза той с такъв тон, сякаш му бях поискал златен трон. — Хубава работа, стол! Нямам за вас никакъв стол, господин Тихи. Аз — аз нямам свободен стол. Аз не понасям и изобщо смятам, да, смятам, че и за двама ни ще бъде най-добре да си отидете.

Неволно погледнах през рамо към градината — входната, врата все още зееше отворена. Дърветата, храстите, всичко се беше сляло в една монолитна, бурно люляна от вятъра маса, лъскава под водните струй. Пак погледнах към гърбушкото. И до този момент се бях сблъсквал в живота си с нелюбезност, с грубост дори, но никога не бях срещал нещо подобно. Дъждът се лееше като из ведро, покривът пронизително дрънчеше; сякаш стихииите искаха да подкрепят по този начин моята решителност; напразно, защото избухливата ми натура вече започваше да се надига. Казано просто: бесовете ме прихващаха. Като изоставих всякакъв добър тон и любезности, рекох тихо:

— Ще си отида, само ако ме изхвърлите насила, а трябва да ви кажа, че не съм от слаботелесните.

— Какво?! — кресна той пискливо. — Нахалник! Как смеете, в моя собствен дом?!

— Вие самият ме провокирахте — отвърнах с леден тон. И понеже вече бях побеснял, а неговият все още дълбаещ ушите ми крясък ме изведе окончателно от равновесие, добавих: — Има такова поведение, Зазул, за което човек може да яде бой дори в собствения си дом!

— Ах ти, негоднико!!! — заврепя още по-гръмогласно той.

Хванах го за рамото, което на пипане ми се стори изстъргано като прогнил клон, и просъсках:

— Не понасям крясъците. Ясно ли е? Още една обида, и ще ме запомните до края на живота си, грубиян такъв!!!

За секунда-две си мислех, че наистина ще стигнем до бой, и се засрамах, как бих могъл да вдигна ръка на гърбав човек! Но стана нещо, което най-малко бях очаквал. Професорът отстъпи, освобождавайки рамото си, и с още по-наведена глава, като че ли за да се увери, че все още има гърбица, започна отблъскващо, тъничко да хихика. Сякаш му бях сервираше разкошен виц.

— Виж ти — каза, като свали очилата си, — та вие сте били юначага, Тихи...

С края на дългия, пожълтял от никотин пръст той изтри от окото си една сълза.

— Е, добре — гугукаше хрипливо, — това ми харесва. Да, това, мога да кажа, ми харесва. Не понасям само онези маниери на светци, онези подсладени и фалшиви дрънканици, но вие казахте това, което мислехте. Аз не ви понасям, вие не понасяте мен, чудесно, значи сме квит, всичко е ясно и можете да дойдете с мен. Да, да, Тихи, вие почти ме изненадахте. Мен, хе-хе...

Квакайки така, той ме поведе нагоре по скърцащите, потъмнели от старост дървени стълби. Те заобикаляха зигзагообразно квадратния вестибюл — грамаден, с голи ламперии; мълчах, а когато се изкачихме на първия етаж, Зазул каза:

— Тихи, съжалявам, но не мога да си позволя дневни, гостни стаи, трябва сам да видите това; да, аз спя сред моите образци, ям, живея с тях — влезте и само не говорете прекалено много...

Стаята, в която ме въведе, беше точно осветената, с прозорци, закрити с големи листове хартия, някога бяла, а сега извънредно мръсна, покрита с мазни петна и размазани мухи. По первазите също беше почерняло от мъртви мухи, а и по вратата, когато той я затвори, забелязах следи като запетаи и засъхнали окървавени остатъци от насекоми, сякаш около Зазул се трупаше всичко ципокрило; преди да успее да се учудя на този факт, вниманието ми привлече странната обстановка наоколо. В средата имаше маса, а всъщност — две дървени магарета, върху които бяха поставени едва-едва рендосани, обикновени дъски. Навсякъде се търкаляха купища книги, разни хартии, пожълтели кости, но най-забележителното в тази стая бяха стените ѝ. На големи, примитивно изработени рафтове бяха наредени дебелостенни бутилки и буркани, а срещу прозореца, там, където рафтовете свършваха, в празното пространство между тях беше

поставен огромен стъклен резервоар, нещо като аквариум с размерите на гардероб или по-скоро — на прозрачен саркофаг. Горната му част бе закрыта с небрежно метнат мръсен парцал, чиито разръфани краища висяха горе-долу до средата на стъклените стени, но това, което се виждаше в долната, незакритата част, ми стигаше, за да се вцепеня. Във всички буркани и бутилки мътнееше синкава течност, като в някакъв анатомичен музей, където в консервиращ спирт се съхраняват различни, произхождащи от аутопсия, някога живи органи. Също такъв съд, само че с огромни размери, беше и онзи стъклен резервоар с парцала отгоре. В неговата мрачна дълбина, изпълнена с пълзящи синкави искрици, изключително бавно, с движението на безкрайно търпеливо махало се клатеха, без да докосват дъното, увиснали на петнайсетина сантиметра над него, две сенки, в които с неописуемо отвращение и ужас разпознах човешки крака, облечени в мокри, просмукали от денатуриран спирт, крачоли от панталони...

Стоях като истукан, а Зазул също не мърдаше, изобщо не се чувстваше, че е там; когато преместих поглед върху лицето му, видях, че е доволен. Моето възмущение, моята погнуса го радваха. Ръцете си беше притиснал до гърдите, като за молитва, и току покашляше със задоволство.

— Какво означава това, Зазул? — обадох се аз със задавен глас. — Какво е това?!

Той се завъртя гърбом към мен, а гърбицата, ужасна и остра — като я гледах, инстинктивно се страхувах да не пробие опънатото по нея сако, — леко се поклащаше в такт с крачките му. Седна на трикрако столче със странно разделена на две облегалка (кошмарна беше тази мебел на гърбушкото) и изведнъж каза, като че ли безразлично и дори с отегчение:

— Това е цяла история, Тихи. Вие нали искахте да изчакате бурята? Седнете тогава някъде и не ми пречете. Не виждам защо трябва да ви разказвам каквото и да било.

— Но аз виждам — отвърнах. Бях се поовладял. В тишината, нарушавана от шума и плисъка на дъжда, се приближих до него и рекох: — Ако не ми обясните, Зазул, ще бъда принуден да взема мерки, които ще ви създадат много грижи.

Мислех, че ще избухне, но той дори не трепна. Гледа ме един миг с издевателски стиснати устни.

— Кажете сам, на какво прилича това? Има буря, лее се дъжд като из ведро, нахълтват тук при мен, заплашват ме с побой, а после, когато аз с вродената си благодост отстъпвам, имам честта да чуя нови заплахи: след побоя съм заплашван с полиция. Аз съм учен, драги ми господине, а не бандит. Не се страхувам от полицията и изобщо не се боя от нищо, Тихи.

— Това е човек — казах, почти без да слушам дрънканиците му, прозрачно издевателски, но бях убеден, че ме е довел тук умишлено, за да направя ужасяващото откритие. Гледах над главата му към онази двойна, страшна сянка, която продължаваше да се люлее кротко в синята течност.

— В най-висша степен — отговори охотно Зазул. — В най-висша степен.

— О, само с това няма да се измъкнете! — викнах.

Той ме гледа, гледа, а след това с него започна да става нещо — затресе се, изохка и косата му настръхна. Хихикаше.

— Тихи — каза, когато се поуспокои, но в очите му продължаваха да скачат искрички на адска злоба, — искате ли?... Искате ли да се обзаложим? Аз ще ви разкажа как се стигна до онова там — той посочи с пръст. — Сигурен съм, че тогава вие няма да пожелаете и косъм да падне от главата ми. По собствено желание, без принуда, разбира се. Е, как, обзалагаме ли се?

— Убихте ли го? — попитах още.

— Донякъде. Да. Във всеки случай аз го натиках там. Смятате ли, че може да се живее в деветдесет и пет процентов разтвор на денатуриран спирт? Че все още има някаква надежда?

Тази негова овладяност, тази сякаш предварително запланувана търпеливост, тази самоувереност, демонстрирани пред трупа, ми възвърнаха спокойствието.

— Добре, да се обзаложим — казах хладно. — Говорете!

— Не ме пришпорвайте — каза той с такъв тон, като че ли беше принц, отдаващ ми благоволение. — Ще ви разкажа, Тихи, защото това ме забавлява, защото това е една весела история и като я повтарям, изпитвам удовлетворение, а съвсем не защото вие ме заплашвате. Аз не се страхувам от заплахи, Тихи. Но да оставим този въпрос. Тихи, чували ли сте нещо за Маленегес?

— Разбира се — отговорих. Вече бях дошъл на себе си. В края на краищата и аз съм в известен смисъл изследовател и знам кога човек трябва да запази хладнокръвие. — Той публикува няколко статии за денатурирането на белтъчните молекули...

— Великолепно — заяви Зазул с напълно професорски тон и ме погледна с възобновен интерес, сякаш беше открил в мен черти, за които ми се полага поне капка уважение. — Но освен това той разработи метод за синтез на големи белтъчни молекули, изкуствените белтъчни разтвори, които са живи, внимание! Става дума за лепкави желета... той беше влюбен в тях. Но освен това разработи метод за синтез на големите белтъчни молекули, за изкуствени белтъчни разтвори, които са живи, следите ли мисълта ми? Едни такива желета... той ги обожаваше. Даваше им да ядат, така да се каже... хм, сипваше им захар, въглехидрати, а те, тия желета, тия безформени праамеби поглъщаха всичко, да ти е драго да ги гледаш, и растяха, отпървом в малките колби на Петри... после ги пренесе в по-големи съдове... глезеше ги, напълнил си беше лабораторията с тях... едни му умираха, почваха да се разлагат, вероятно от лошото хранене, тогава той беснееше... търчеше насам-натам с тая своя брада, винаги топната в любимото желе... но не отиде по-далеч. Беше просто глупав, тук — почука се с показалец по плешивината, която лъщеше жълтеникаво под светлината на ниско спуснатата лампа — нещо не му достигаше. — А после за работа се захванах аз, Тихи. Няма да говоря дълго, това са въпроси на специалистите, а ония, които наистина ще оценят величието на моето дело, още не са се родили... С една дума, аз създадох белтъчна макромолекула, която може да се насочи към определен тип развитие така, както се намества часовникът... не, това не е най-подходящият пример. Знаете за еднотайчните близнаци, нали?

— Да, но какво общо има...

— Ей сега ще разберете. Оплодената яйцеклетка се дели на две еднакви половинки, от които възникват два съвсем приличащи си индивида, два зародиша, двама приличащи си като огледален образ близнаци. Добре, а сега си представете, че съществува начин, съгласно който е възможно, като има възрастен жив човек, след задълбочено изследване на неговия организъм да бъде създадена другата половина от яйцеклетката, от която някога се е родил той. По този начин може, с

дългогодишно закъснение, да се създаде близък на този човек... внимавате ли?

— Обаче — казах — дори ако това е възможно, ще получите само половин яйцеклетка — зародиш, който тутакси ще умре...

— Ако го правят други, може би, но не и при мен — отвърна той със студена гордост. — Тази изкуствено създадена половинка от яйцеклетката, изкуствено насочена към определен тип развитие, аз поставям в изкуствен хранителен разтвор и там, в инкубатора, като в механична матка, предизвиквам нейното превръщане в плод — със стократно по-бърз темп на развитие в сравнение с нормалния темп на развитие на плода. След три седмици зародишът се преобразява в дете; под въздействието на по-нататъшните манипулации след една година това дете е на десет биологични години; след още четири години той е вече четирийсетгодишен човек — е, именно това постигнах аз, Тихи...

— Хомункулус! — възкликнах. — Мечтата на средновековните алхимици... Разбирам... Вие твърдите — а дори и ако е било така наистина! Вие сте създали този човек, така ли?! И смятате, че имате право да го убиеете?! И че аз ще стана ваш съучастник в това престъпление? О, дълбоко... ама дълбоко се заблуждавате, Зазул...

— Това още не е всичко — рече студено Зазул. Главата му сякаш израстваше непосредствено от безформената буца на гърбицата. — Естествено, най-напред бяха проведени опити с животни. Там, в тези буркани имаме двойки котки, зайци, кучета; в съдовете, означени с бял етикет, са оригиналните, истинските създания... в другите, с черния етикет — създадените от мен копия-близнаци... С нищо не се различават и ако сменим етикетите, няма да можете да откриете кое животно е възникнало по естествен начин, родило се е, и кое произхожда от моята реторта...

— Добре — казах, — така да бъде... но защо сте го убили? Защо? Може би е бил... дебилен? Недоразвит? Дори в такъв случай не сте имали право да...

— Не ме обиждайте, моля! — изсъска той. — Пълен умствен разцвет, Тихи, пълно развитие, най-точно съвпадение с белезите на оригинала в соматичната област... а в психическата област заложили по-големи възможности от тези на биологичния прототип... да, това е нещо повече от създаване на близък... това е копие, по-съвършено

от... професор Зазул надмина природата. Надмина я, разбирате ли, господине?!

Аз мълчах, а той стана, приближи се до резервоара, повдигна се на пръсти и с един замах дръпна парцаливата завеса. Не исках да гледам, обаче главата ми сама се обърна натам и видях през стъклото, през слоя помътнял спирт подпухналото, изнурено лице на Зазул, неговата голяма, плуваща като вързоп гърбица... пешовете на сакото, развели се в течността като черни подмокрени крила... белезникаво-блестящите очи... подгизналите, слепени бели фитили на брадата... и стоях така, като ударен от ток, а той грачеше:

— Както можете да се досетите, въпросът беше делото да не потъне в забвение. Човекът, дори създаденият изкуствено, е смъртен, въпросът беше да остане, да не се разпадне на прах, да остане като паметник... да, това беше въпросът. Но трябва да знаете, Тихи, възникна съществена разлика между моето и неговото мнение; и в резултат на нея не аз... а ТОЙ попадна в буркана... той... той, професор Зазул, а аз, аз — аз съм именно...

Захихика, но аз не го чувах. Имах усещането, че пропадам в някаква бездна. Местех очи от неговото живо, изкривено от върховна радост лице към другото, мъртвото лице, плуващо зад стъклената стена като огромно подводно създание... и уста не можах да отворя. Беше тихо. Вече почти не валеше. Дъждът сякаш се отдалечаваше с поривите на вятъра, замираше и после пак се връщаше в надгробния звън на водосточните тръби.

— Оставете ме да си отида — исках да кажа, но не познах собствения си глас.

Затворих очи и глухо повторих:

— Оставете ме да си отида, Зазул. Вие спечелихте.

ДОКТОР ДИАГОР^[1]

Нямах възможност да участвам в XVIII международен конгрес по биороботика, но се стараех да следя протичането му чрез вестниците. Не беше лесно, защото репортерите имат особения дар да изопачават научните данни. Обаче само на тях трябва да благодаря, че се запознах с доктор Диагор, понеже в мъртвия сезон те направиха от неговите изказвания сензация. Ако тогава разполагах с научни издания, дори нямаше да узная за съществуването на този необикновен човек, защото го бяха споменали само в списъка на присъстващите, а темата на доклада му беше пропусната. От вестниците разбрах, че изказването му било непристойно, че ако не била дипломатическата разсъдливост на президиума, щяло да се стигне до скандал, тъй като този непознат самозван реформатор в науката обсипал най-известните авторитети, намиращи се в залата, с ругатни, а когато му отнели думата, разбил микрофона с бастуна си. Печатът изнесе почти цялостно епитетите, с които той бе благословил светилата на науката, а в също то време така съвършено премълча какво е искал да каже, че събуди моето любопитство.

Когато се върнах у дома, започнах да търся следите на доктор Диагор, но не намерих името му в годишника „Проблеми на кибернетиката“. Тогава позвъних на професор Коркоран. Той ми каза, че не знае адреса на „оня побъркан“, а и да го знае, няма да ми го даде. Остана ми единствената възможност да се заема сам с Диагор. Поместих във вестниците серия от обяви, които за мое удивление подействаха бързо. Получих сухо и кратко писмо, написано по-скоро с неприязнен тон. Въпреки това тайнственият доктор даваше съгласието си да ме приеме в „своето имение“ на Крит. Както ми посочи картата, то се намираше на шейсет мили от мястото, където е живял легендарният Минотавър.

Учен със собствено имение на Крит, прекарващ самотни часове в загадъчна работа!

Същия ден следобед летях за Атина. По-нататък нямаше авиовръзка, но взех кораб, който сутринта спря на острова. С кола под наем стигнах до един кръстопът. Пътят беше лош, горещина. Околните хълмове имаха цвят на обгоряла мед, като връх на всичко прах покриваше колата, куфара, дрехите и лицето ми.

По протежение на последните километри не срещнах жива душа и нямаше кого да питам за по-нататъшния път. Диагор бе писал в писмото да спра на трийсетия километричен камък, защото след него било невъзможно да се мине. Тъй че оставих колата под дебелия сянка на една пиния и се заех да изучавам непознатата околност. Теренът бе обрасъл с типична средиземноморска растителност, неприветлива при близък допир с нея; невъзможно е да се отбиеш от някоя пътечка, защото дрехите ти веднага се закачат за обгорелите от слънцето бодливи храсти. Лутах се почти три часа по непознатите каменисти места, обливайки се в пот. Ядосвах се на собствената си глупост, понеже какво в края на краищата ме интересуваше този човек и неговия живот? Тръгвайки на път по обяд, тоест в най-голямата жега, не бях ял и сега ме мъчеше глад. В крайна сметка се върнах при колата, която вече се бе измъкнала от малката сенчеста ивица и прашните ѝ седалки грееха като печка, а цялата вътрешност бе изпълнена със замайваща миризма на бензин и нагрята боя.

Изведнъж иззад завоя се появи самотна овца, приближи се до мен, заблея с глас, напомнящ човешки, и свърна встрани. Когато изчезваше от очите ми, видях малката пътечка, по която изкачваше склона. Очаквах някакъв пастир, но овцата се изгуби и никой не се показва.

Макар че това не беше водач, заслужаващ особено доверие, излязох отново от колата и започнах да се промъквам през гъсталаците. Скоро пътят стана по-добър. Вече се смрачаваше, когато зад малка лимонова горичка изникнаха контурите на доста голяма сграда. Храсталаците отстъпиха място на толкова суха трева, че шумолеше под краката ми като обгоряла хартия. Къщата — безформена, мрачна, извънредно отблъскваща, с руини от разрушен портал — беше заобиколена от висока телена ограда. Слънцето залязваше, а аз все още не можех да открия входа. Започнах да викам силно, но без резултат — всички прозорци бяха плътно затворени с кепенци и вече губех

надежда, че вътре има някой, когато вратата се отвори и се показа човек.

Посочи ми с жест накъде да вървя. Вратичката се намираше сред такъв гъсталак, че никога не бих се сетил за нейното съществуване. Добрах се до нея, като пазех лицето си от бодливите храсти. Беше вече отключена. Човекът, който я беше отворил, приличаше на монтьор или месар. Имаше коремче и къса шия, пропита от пот кръгла шапчица на плешивата си глава, не носеше сако, затова пък върху ризата със запретнати ръкави се спускаше мушамена престилка.

— Извинете, тук ли живее доктор Диагор? — попитах аз.

Той вдигна към мен безизразно лице, някак много едро, безформено, с увиснали бузи. Можеше да бъде лице на касапин. Но очите му бяха ярки и остри като нож. Не каза нито дума, само ме погледна и аз разбрах, че това е именно той.

— Извинете — повторих, — нали вие сте доктор Диагор?

Подаде ми малка и мека като на жена ръка, която стиска моята по-силно от очакваното. Раздвижи кожата на главата си, като шапката се премести на темето му, пхна двете си ръце в джобовете на престилката и попита със сянка на равнодушно пренебрежение:

— Какво всъщност искате от мен?

— Нищо — отговорих веднага.

Предприех това пътуване без предварителен замисъл; бях готов за всичко. Искях да се запозная с този необикновен човек, но не възнамерявах да търпя обидите му. Вече чертаех мислено план за връщане, а той ме поогледа и каза:

— Като че ли е така. Последвайте ме...

Беше се свечерило. Поведе ме към мрачна постройка, влезе в тъмен коридор, а когато го последвах там, се разнесе каменно ехо, сякаш се бяхме озовали във вътрешността на черква. Домакинът намираше с лекота пътя в тъмнината. Дори не ме предупреди за стълбището, така че се спънах и ругаейки наум, вървах нагоре, където през откритата врата мъждееше слаба светлина.

Влязохме в стая само с един заслонен прозорец. Формата на това помещение и преди, всичко необичайно високият дъгообразен свод по-скоро напомняха вътрешността на кула, отколкото жилище. Изпълваха го огромни черни мебели с избеляла от годините полировка, столове с неудобни, изкривени от резбата облегалки, по стените висяха овални

миниатюри, в ъгъла се изправяше часовник — истинска крепост с циферблат от полирана мед и махало с размери на старогръцки щит.

В стаята беше доста тъмно — крушките, скрити в сложна по конструкция лампа, покрита с прашен абажур, светеха едва, така че всички ъгли чернееха. Диагор застана до масата с ръце в джобовете на престилката. Явно чакахме нещо. Сложих куфара на пода, когато големият часовник започна да бие. С ясен и висок тон удари осем пъти, след това нещо в него заскърца и изведнъж се разнесе силен старчески глас:

— Диагор! Ах, ти негоднико! Къде си? Как смееш да постъпваш така с мене! Обади се! Чуваши ли?! За бога! Диагор... всяко нещо си има граници!

В тия думи трептеше едновременно гняв и отчаяние. Но не това ме учуди най-много. Познах гласа: принадлежеше на професор Коркоран.

— Ако не се обадиш... — сипеха се заплашителни думи, докато часовниковите механизми изведнъж пак заскърцаха и после настъпи тишина.

— Какво... — казах аз. — Пъхнали сте грамофон в тоя внушителен сандък? Не е ли жалко човек да си губи времето с подобни играчки?

Казах това нарочно, защото исках да го засегна. Но сякаш без да ме чуе, Диагор дръпна веригата и хрипливият глас отново изпълни; стаята:

— Диагор, ще съжаляваш... можеш да бъдеш сигурен! Всичко, което си преживял, не може да се сравни с оскърблението, което ми нанасяш! Да не мислиш, че ще се унизя да моля?...

— Вече го направи — леко подхвърли другият.

— Лъжеш! Ти си негодяй, свършен негодяй, недостоеен за името на учен! Светът ще научи за твоята...

Зъбчатите колелца се превъртяха няколко пъти и отново настъпи тишина.

— Грамофон?... — каза Диагор с понятна само нему насмешка: — Грамофон, а?... Не, скъпи мой! В часовника се намира самият професор Коркоран, по-скоро — разумът му, тъй да се каже. Обезсмъртих го за свое удоволствие, но какво лошо има в това?

— Как да ви разбирам? — измърморих.

Шишкото се замисли дали си струва да ми отговори.

— Буквално — каза най-сетне той. Обединих всички черти на личността му, моделирах ги в определена система, миниатюризирах по електронен път психиката му и така получих истински портрет на тая знаменита особа... портрет, поставен в часовник!

— Искате да кажете, че не е само запис?

Той повдигна рамене.

— Моля, опитайте сам. Можете да си поговорите с него, макар че не е в най-добро настроение, което обаче е напълно обяснимо при тия обстоятелства... Искате ли да поговорите с него? — посочи ми часовника. — Моля...

— Не — отвърнах.

Какво всъщност беше това? Лудост? Странна, чудовищна шега? Отмъщение?

— Но истинският Коркоран е сега в лабораторията си, в Европа — прибавих аз.

— Разбира се. Това е само негов психически портрет. Но съвсем точен, неотстъпващ по нищо на оригинала...

— Защо сте го направили?

— Трябваше ми. Веднъж се наложи да моделирам човешки мозък. Беше крачка към друг, по-труден проблем. Личността нямаше значение. Избрах Коркоран... Знаем ли... защото така ми се прииска.

Самият той е сътворил толкова мислещи кутии — рекох си, — че ще е забавно да затворя и него в една, особено ако е музикална.

— Коркоран знае ли? — подхвърлих бързо, когато вече се извърещаше към вратата.

— Да — отвърна той равнодушно. — Уредих му дори разговор... със самия себе си. По телефона, разбира се. Но да не говорим за това. Нямах намерение да се изтъквам пред вас. По стечение на обстоятелствата беше точно осем, когато дойдохте...

Със съвсем объркани чувства продължих след него по коридора, където по стените стърчаха, покрити с паяжини, някакви метални конструкции, напомнящи тела на праисторически влечуги, или по-точно техните изкопаеми останки. Коридорът свърши с врата, зад която цареше тъмнина. Щракна прекъсвач. Стояхме на вита каменна стълба. Диагор тръгна пръв, сплесканата му, люлееща се сянка се движеше по стената от споени каменни блокове. Спряхме пред

метална врата, той отключи. В лицето ме лъхна застоял, спарен въздух. Блесна светлина. Не бяхме, както се надявах, в лаборатория. Дългото, с проход в средата помещение напомняше преди всичко зверилник на пътуващ цирк. От двете страни се намираха клетки. Вървах след Диагор, който с кръстосаните на гърба му презрамки на престилката и потната риза наподобяваше пазач на животни.

Откъм нас клетките бяха затворени с метална мрежа. В тъмните отделения зад нея се мяркаха неясни силуети, но във всеки случай не на живи същества. Инстинктивно си поех дъх, очаквайки характерния мирис на диви животни. Обаче във въздуха имаше само воня на химикали, прегоряло масло и гума.

Мрежата на по-нататъшните отделения беше толкова гъста, че без да искам, си помислих за птици, защото никакви други животни не се нуждаят от такава плътна преграда. В следващите клетки желязната мрежа беше заменена с решетка. Съвсем като в зоологическа градина, където от птиците и маймуните се преминава към клетките, в които са затворени вълци и големи хищници.

Последното отделение имаше двойна решетка. Около половинметрово пространство делеше вътрешната от външната. Такива решетки се слагат при особено кръвожадни животни, за да се избегне; твърде близкото съседство на непредпазливите със същество, което може изневиделица да те нарани. Диагор спря, приближи лице до решетката и зачука по нея с ключа, който държеше. Погледнах вътре. В далечния ъгъл лежеше нещо, но мракът не ми позволи да различа контурите на тъмната фигура. Изведнъж, преди дори да успея да мигна, безформената маса се хвърли към нас. Решетката изтрещя като, ударена с чук. Отскочих инстинктивно. Диагор изобщо не помръдна. Срещу спокойното му лице стоеше, удържано по незнаен начин от прътите, едно чудовище, изцяло отразяващо светлината, която се разливаше като масло по повърхността му. Приличаше на кръстоска между тяло на насекомо и глава на човек. Неизразимо отвратителна и същевременно човешка, безизразната — тъй като беше метална — глава се беше вторачила в Диагор по такъв кръвожаден начин, че ме побиха тръпки. Решетката, до която се беше притиснала тя, потрепваше, издавайки силата, с която натискаше металните пръти. Явно съвсем сигурен в тяхната здравина, Диагор гледаше странното същество така, както вероятно градинарят гледа особено сполучлив

хибриден плод. Стоманената фигура се плъзна с пронизително скриптене по решетката и замря, а клетката сякаш пак опустя.

Без да каже дума. Диагор продължи нататък, а аз го последвах поразен, макар че вече започнах да разбирам, всъщност бунтувах се срещу предложеното ми от въображението обяснение, защото беше доста противно. Той обаче не ми даде време за размисъл. Спря.

— Не — каза тихо и меко, — лъжете се. Тихи, аз не ги създавам за удоволствие и също така не съм жаден за тяхната ненавист. Не ме е грижа за чувствата на моите творения... те просто бяха етапи от експеримента, необходими етапи. Трябва да ви обясня, но за по-кратко ще започна от средата. Знаете ли какво искат конструкторите от своите кибернетични създания?

Отговори сам, без да ми даде време да помисля.

— Послушание. То дори не е проблем, защото става дума за мълчаливо утвърден принцип. Фатална грешка! Създават машина и влагат в нея било програма, която тя трябва да изпълни, било математическа задача, било серия контролни действия, например в някоя автоматизирана фабрика... Фатална грешка, казвам, понеже заради бързите резултати се затваря пътят за каквато и да е самостоятелност в работата й... Разберете, Тихи, послушанието на чука, струга и електронната машина в основата си е едно и също... а нали не това искахме да постигнем?

Възникналите разлики са само количествени. Ударите на чука управляват непосредствено, електронната машина само програмирате и вече знаете точно пътя, по който се стига до решението, както знаете пътя на примитивния инструмент! И най-добре дресираното куче може да не ви послуша, но никой няма да каже в такъв случай, че кучето е „повредено“, докато точно така ще бъде наречена работещата не по програмата непослушна машина... Но да оставим кучето. Нервната система дори на не по-голямо от топлийка бръмбарче проявява самостоятелност дори амебата има свои капризи, свои странности! Без такива странности няма кибернетика. Всъщност всичко се състои в разбирането на тая проста работа. Останалото — той посочи с махване на малката си ръка мълчащата зала и редицата решетки, зад които лежеше неподвижна тъмнина, — останалото е само следствие...

— Не знам доколко познавате работата на Коркоран — започнах аз и млъкнах: спомних си за „часовника“.

— Не ме занимавайте с него! — възмути се Диагор и пъхна със свойствения му жест двата си юмрука в джобовете на престилката. — Чухте ли за моята авантюра? Не отговаряйте, зная, че сте чули. Тоя идиотски слух ви е тласнал насам. Глупости, Тихи. Просто ме ядоса заслеплението на хората. Но, господо, казах им, ако ви демонстрирам машина, която извлича корени от четни числа, а от нечетни не иска, това не е дефект, по дяволите, а напротив, прекрасно постижение! Тази машина притежава идиосинкразия, предпочитане, следователно проявява нещо като зачатък на собствено желание, има свое виждане, а вие казвате, че трябва да се преконструира! Да, трябва, но така, че тая нейна своенравност да нарасне още... И какво? Не може да се разговаря с хора, които не искат да видят очевидното... Аз заложих на свободата, на самостоятелните действия на моите конструкции. Разбира се, не тръгна като по вода. Признавам, отначало бях малко объркан, известно време дори имах съмнения дали вървя по правилен път. Това беше тогава...

Той вдигна ръкава на ризата си: над мускула имаше белезникава рана, обиколена с розова вдлъбнатина и голяма колкото длан.

— Първите прояви на самостоятелност не бяха особено привлекателни. Не произтичаха от разумна дейност. Невъзможно е от един път да построиш разумна машина. Същото би било, ако някой в древна Елада от строежа на квадриги премине веднага към реактивни двигатели. Не могат да се прескачат етапите на еволюцията! Тоя мой първи питомец — той сложи ръка на осакатеното си рамо — имаше по-малко „разум“ от която и да е буболечка. Но вече показваше самостоятелност, и то каква!

— Момент — рекох аз. — Говорите чудни неща. Нали всъщност вече сте построили разумна машина? Тя се намира в оня часовник.

— Точно на това му викам плагиатство! — отвърна той разпалено. — Възникна нов мит, Тихи, митът за създаване на „хомункулус“. Защо всъщност трябва да създаваме хора от транзистори и стъкло? Можете ли да ми го обясните? Нима атомният реактор представлява синтетична звезда? Или динамомашината — изкуствена буря? Защо разумната машина трябва да е „синтетичен мозък“, създаден по човешки образ и подобие? Защо? За да присъединим към трите милиарда белтъчни същества още едно, но направено от пластмаса и мед?

— Всъщност какво искате да създадете?

Неочаквано се усмихна. Лицето му заприлича удивително на лице на капризно дете.

— Тихи... сега навярно ще ме вземете за луд: аз не знам какво искам!

— Не разбирам...

— Във всеки случай знам какво не искам. Не искам да повтарям човешкия мозък. Природата е имала свои поводи да го създаде. Биологични, приспособителни, приспособяващи и тъй нататък. Създавала го е сред океана и гъсталаците, по които пълзели човекомаймуни, сред коварство, нокти и кръв, между глада и продължението на рода. Но; какво ме интересува мен като КОНСТРУКТОР всичко това!? Сега вече знаете с кого имате работа. Обаче, Тихи, аз съвсем не презирам човешкия мозък, както ме упрекна онова старо магаре Барнес. Изучаването му е свръхважно, неимоверно значително, а ако някой иска, мога веднага да направя най-нисък поклон пред това съвършено творение на природата!

Професорът наистина се поклони.

— Но нима трябва да го копирам? Всички ония нещастници са сигурни, че трябва! Представете си, моля ви, само каква група от неандерталци са: имат си своя пещера и нищо друго не им е нужно! Дори не искат да направят опит за запознаване с къщите, черквите, амфитеатрите, с каквато и да е постройка, защото си имат своя пещера и ще продължават да дълбаят също такива пещери, докато свят светува!

— Е, добре... но все пак трябва да се насочите към нещо. В някакво конструкторско направление. Освен това вие очаквате нещо. Какво? Да конструирате гениално същество ли?

Диагор ме гледаше с наклонена глава, а неговите малки очички изведнъж станаха по селски насмешливи.

— Като че ли слушам тях... — рече най-сетне тихо. — Какво иска той? Да създаде гений ли? Супермен? Глупако, нима ако не искам да отглеждам дребни ябълки, това означава, че съм осъден да отглеждам едри? Нима съществуват само дребни и едри ябълки, може би има и огромни сортове плодове, нали? Сред неизброимите ОСЪЩЕСТВИМИ творения Природата е създала именно едно, реализирайки го в наше лице. Вероятно ще си помислиш, че защото е

било най-съвършено? Но от къде на къде Природата ще се стреми към някакво Платоново съвършенство? Направила е това, което е могла да направи, и точка. Пътят не минава през конструирането на Ениаци или други изчислителни машини, нито през копирането на мозъка. От Ениациите може да се стигне само до други, още по-бързо смятащи математически кретени. Колкото до мозъчните плагиати, може да бъдат произведени, но не това е най-важното. Още повече че този етап — той пак посочи към цялата потънала в мъртва неподвижност зала, — е вече зад гърба ми, а тези изроди ги държа... и аз не знам... от безразличие или, ако желаете, от сантименталност...

— Изключително сантиментален сте — промърморих аз, поглеждайки въпреки волята си към прикритото от ризата му рамо.

— Възможно е. Ако искате да видите още един от завършените етапи на моята работа, моля да ме последвате...

Като слязохме по витата каменна стълба и пресякохме партера, отидохме в мазето. Сред дебелите бетонни стени, под ниските сводове горяха обвити с мрежа лампи. Диагор отвори тежка метална врата. Намерихме се в квадратно помещение без прозорци. Посред циментовия под се виждаше кръгъл, чугунен капак, затворен с катинар — сякаш водеше надолу към канализационната шахта. Диагор отключи катинара, хвана желязната дръжка и не без усилие, което сгърчи дебелия му тяло, вдигна тежкото покритие. Облицованият със стомана отвор бе затворен отдолу с дебело бронирано стъкло. През тая голяма леща видях вътрешността на обширен бункер. На дъното му, сред неописуем хаос от овъглени до бяло проводници и развалини, засипана с белезникав прах от мазилка и натрошено стъкло, като туловище на разрязан октопод, лежеше неподвижна черна грамада. Погледнах отблизо лицето на Диагор, той се усмихваше.

— Този експеримент можеше да ми струва скъпо — призна професорът, изправяйки своето пълно тяло. — Искан да вмъкна в хода на еволюцията непознат за биологията принцип: да създам организъм, способен да се самоусъвършенствува. Това означава да се реконструира сам, ако задачите, които си поставя (не знаех предварително какви ще бъдат), надхвърлят възможностите му... Затворих тук, долу, осемстотин елементарни електронни блока, които по правилата на пермутацията можеха да се свързват помежду си, както намерят за добре.

— Успяхте ли?!

— До голяма степен. В случая възниква трудност с местоименията, но да кажем, ТОЙ — Диагор посочи неподвижното страшилище — реши да излезе на свобода. И знаете ли, такъв е изобщо първият им импулс — той млъкна, гледащ пред себе си с невиждащ поглед, сякаш сам удивен от собствените си думи. — Всъщност не мога да си го обясня, но тяхната самостоятелна активност винаги започва точно така: искат да се освободят, да се изтръгнат от наложените им от мен ограничения. Не мога да ви кажа какво биха предприели в такъв случай, защото аз не позволих да се стигне дотам... може би преувеличавайки малко опасността...

Той не довърши.

— Бях предпазлив, поне така си мислех. Този бункер... строителят, на когото го поръчах, сигурно се е чудел много, но аз плащах добре, така че той не разпитваше за нищо. Метър и половина железобетон. После облицоване на стените с бронирана стомана, не занитена, нитовете много лесно могат да се скъсат, а заварена с електрожен. Двайсет и пет сантиметра най-добра броня, която можах да намеря от бракуван стар военен кораб. Разгледайте всичко подробно!

Приклеках до облицованата шахта и като се наведох, видях стените на бункера. Бронираните плочи бяха разкъсани от горе до долу и прегънати като ламарините на огромна консервена кутия. Зеейки, те показваха между разкъсаните си краища дълбока пролука, от която стърчаха железни пръти, още с парчета цимент по тях.

— Той ли направи това? — попитах с неволно снижен глас.

— Да.

— Как?

— Не знам. Наистина, направих го от стомана, но умишлено използвах мека, незакалена, и освен това, когато го затворих, в бункера нямаше никакви инструменти... Мога само да предполагам... Сам не зная дали от предпазливост, но е достатъчно, че подсигурих особено добре свода с тройна броня, а това стъкло ми струваше цяло състояние. Такива стъкла се използват в батискафите. И бронен военен снаряд не може да го пробие, затова си мисля, че не се е занимавал дълго с него. Допускам, че е построил нещо като индукционна пещ, в която е закалил челото си, а може да е индуцирал ток в самите стенни

листовете, казвам ви, не зная. Когато го наблюдавах, се държеше съвсем спокойно; въртеше се върте, свързваше, изучаваше помещението...

— Не можехте ли някак да се разберете с него?

— От къде на къде? Трудно е да се говори за интелект на равнището на... гущерче. По-скоро стремеж да се освободи. Вече не мога да ви кажа до какво е достигнал, тъй като тогава много повече се интересувах да го унищожа, а не да го разпитвам за това или онова.

— И какво?

— Беше през нощта. Събудих се с чувството, че цялата къща се събаря. Май беше разрязал бронята отведнъж, но бетона е трябвало да дълбае. Когато дотичах тук, беше се заврял до половината в пролома. Най-много след половин час щеше да стигне земята под основите и да премине през нея като през масло. Налагаше се да действам светкавично.

— Изключихте ли електрозахранването?

— Веднага. Но без резултат.

— Невъзможно!

— Възможно е. Не съм бил достатъчно предпазлив. Знаех откъде минава кабелът, захранващ къщата, обаче не ми хрумна, че по-надълбоко може да има и други кабели: За мое нещастие там имало още един. Той стигнал до него и станал независим от моите изключватели...

— Но това предполага разумна дейност!

— Нищо подобно: обикновен тропизъм, но докато растението се стреми към светлината, а инфузорията — към определена концентрация на водородните йони, той е търсил електричество! Силата, която му доставяше контролираният от мен кабел, не му е била достатъчна, така че той веднага започнал да търси допълнителни източници.

— И какво направихте?

— Първо исках да телефонирам до електроцентралата, по-точно до захранващата подстанция, ала по такъв начин бих разкрил същността на работата си. Може би това щеше да ми попречи да я продължа, по-нататък. Употребих течен кислород. За щастие имах. Целият ми запас отиде там.

— Ниската температура ли го обездвижи?

— Получи се свръхпроводимост, тъй че не толкова беше обездвижен, колкото загуби координацията движенията си. Мяташе се... да ви кажа, това беше гледка! Трябваше да бързам много, защото не знаех дали няма да се приспособи и към тая баня, затова не си играех да изливам кислорода, а го хвърлях там, както си е, заедно с бутилките.

— А, заради това има толкова...

— Да. Изпочупи всичко, но нищо повече не можа да направи. Чист епилептичен припадък... Не е за вярване, къщата е строена солидно, на два етажа е, но се тресеше. Чувствувах как подът трепери...

— Е, добре, а след това?

— Трябваше някак си да го унищожа, преди да се повиши температурата. Не можех да сляза, бих замръзнал моментално, взривни вещества също не можех да използвам — не исках в края на краищата да хвърля къщата си във въздуха... Той беснееше, а после само трепереше... Тогава отворих капака и пуснах долу малък апарат с дисков трион от силициев карбид.

— Не замръзна ли?

— Замръзва около осем пъти и тогава го изтеглях (беше завързан с въже), но всеки път се врязваше по-надълбоко. В крайна сметка го унищожих.

С тия думи Диагор пусна бронирания капак.

— Едно нещо не разбирам — казах аз. — Защо се излагате на подобен род опасности?... Навярно ви доставят удоволствие, иначе...

— И ти ли, Бруте? — отвърна той, спирайки на първото стъпало на стълбата. — А какво друго бих могъл да правя според вас?

Обърна се и започна да се изкачва нагоре. Озовахме се на първия етаж, обаче тоя път Диагор тръгна в обратната посока. Спря се пред една врата, облицована с медно фолио.

— Когато ви говорех за Коркоран, вие сигурно си, помислихте, че завистта диктува думите ми. Не е така. Коркоран не се стремеше към знания. Той само искаше да създаде нещо, намислено от него, и след като постигна това, което искаше, което можеше да се обхване с мисъл, не се добра до никакви знания и не доказа нищо — освен че е изкусен в електрониката. Аз съм много по-малко самоуверен от Коркоран. Казвам си: не зная, но искам да зная. Създаването на

машина, подобна на човека, някакъв наш уродлив конкурент на този свят, би било обикновена имитация.

— Всяка конструкция ще е такава, каквато я създадете — възразих аз. — Може да не познавате достатъчно бъдещото й действие, но трябва да имате план как да му се противопоставите.

— Нищо подобно. Казах ви за първия стихийен рефлекс на моите създания — атакуване на преградите, препятствията, ограниченията.

Не си мислете, че аз или някой друг ще знаем причината защо е така. Приписваме духовен живот на другите хора, понеже ние самите го притежаваме. Колкото по-далече от човека по строеж и функции стои някое животно, толкова по-малко сигурни са нашите предположения за психичния му живот. Затова приписваме определени емоции на маймуната, кучето, коня, докато за „преживяванията“ на гущера знаем съвсем малко, а що се отнася до насекомите или инфузориите аналозиите са безсилни. Затова никога няма да разберем дали в определена конфигурация от нервни дразнителни в коремната нервна система на мравката съответствува изпитвана от нея „радост“ или „безпокойство“ и дали тя изобщо може да преживява подобни състояния. Именно проблемът дали съществува, или не съществува психика, който по отношение на животните е банален и немного съществен, при киберноидите се превръща в кошмар. Защото те, едва придобили живот, вече започват да се борят, жадуват да се освободят, но никога няма да узнаем защо е така и от какво субективно състояние са предизвикани тия бурни усилия.

— Ако започнат да говорят...

— Езикът ни е възникнал в хода на общественото развитие и предава информация за аналогични, в краен случай — за подобни състояния, защото, всички ние си приличаме. Тъй като мозъците ни са много близки, вие се досещате, че като се смея, чувствавам същото, което чувствувате вие, когато сте в добро настроение. Но за тях няма да кажете същото. Удоволствие? Чувства? Страх? Какво ще стане с тези думи, когато се пренесат от подхранвания с кръв човешки мозък във веригата на мъртвите електрически намотки? А дори ако тези намотки не съществуват, дори ако приликата с каквато и да било конструкция бъде изцяло заличена, тогава какво? Ако искате да знаете, експериментът ми вече е завършен...

Той отвори вратата, пред която стояхме толкова дълго. Голямата стая с бели стени бе осветена от четири лампи. Вътре беше задушно и топло като в инкубатор; в средата, върху фаянсови плочки, се издигаше широк метален цилиндър, до който от различни страни идваха тънки тръби. Напомняше ферментационен казан или резервоар за течности, с голям изпъкнал похлупак, стегнат херметично с винт. По стените му се виждаха по-малки капаци, кръгли, плътно затворени. В помещението беше топло и задушно като в оранжерия. Едва сега забелязах, че цилиндърът не стои на пода, а на поставка от коркови листа, между които има някакви порести рогозки.

Диагор отвори един от страничните капаци и ме подкани натам. Наведох се и погледнах вътре. Това, което видях, не се поддаваше на описание: зад кръглото дебело стъкло се беше разпростряло кално на цвят творение, както с дебели израстъци, така и разклоняващо се в най-тънки паешки власинки и нишки; цялото тяло, напълно неподвижно, висеше по загадъчен начин, защото, съдейки по гъстотата на тая каша или смазка, тя би трябвало да се стече на дъното на резервоара, но това не ставаше. През стъклото почувствувах върху лицето си слаб натиск, като неподвижна, застояла горещина и дори — макар че можех да се заблуждавам — лек повеи на сладникаво, с привкус на гнило. Калният мицел блестеше, сякаш някъде в него или над него гореше лампа, а най-тънките му нишки проблясваха сребристо. Изведнъж забелязах някакво движение. Едно калносиво, малко сплеснато разклонение се вдигна и протягайки от себе си капкообразно изпъкнали израстъци, се протегна край останалите към мен. Имах чувството, че някакви, движени от неустойчива перисталтика, хлъзгави и противни вътрешности се приближават към стъклото, докато го докоснаха и спирайки там, срещу лицето ми, извършиха няколко пълзящи, много слаби потрепвания, след което всичко замря. Не можех да се противопоставя на силното чувство, че това желе ме наблюдава. Беше толкова противно чувство, правеше човека така безпомощен, че сякаш ме беше срам да се отдръпна. В този миг бях забравил дори за гледащия ме отстрани Диагор, за всичко, на което станах свидетел досега. С растящо недоумение се вглеждах в приличащата на мицел или плесен кал, обзет от неимоверното убеждение, че пред мен се намира не само жива субстанция, но чисто и просто живо същество. Не мога да кажа откъде идваше то.

Не зная също колко дълго бях стоял, загледан така, ако не беше Диагор, който ме стисна леко за рамото, затвори капака и затегна силно винта.

— Какво е това? — попитах тогава, сякаш се бях събудил. Едва сега успях да реагирам; прилоша ми, гледах объркано ту дебелия доктор, ту медния, излъчващ топлина, резервоар.

— Фунгоид — отговори Диагор, — самоорганизираща се субстанция. Трябваше да се откажа от традиционните конструкции... тая се оказа по-добра. Това е полимер...

— Живо същество ли е?

— Как да ви кажа? Във всеки случай там няма нито белтък, нито клетки, нито тъканна обмяна. Достигнах дотам след многобройни опити. Накратко казано, дадох ход на химична еволюция. Селекция, тоест избор на строеж, който на всеки външен дразнител реагира определена вътрешна промяна, но такава, че не само да неутрализира въздействието му, но и да се освободи от него. И тъй, най-напред топлинно въздействие, магнитни полета, радиация. Но това беше само началото. Постепенно започнах да му давам все по-трудни задачи: например използвах определени съчетания от електрически удари, от които можеше да се отърве само ако отговаря с някакъв специфичен токов ритъм... По този начин го учех на условни рефлексии. Но и това беше начална фаза. Много бързо започна да се универсализира. Решаваше все по-трудни задачи...

— Не ми е ясно как е възможно това, след като не притежава никакви сетива — казах аз.

— Ако искате да знаете, и аз не го разбирам съвсем добре. Мога единствено да ви изложа принципа. Ако пуснете в голяма зала кибернетична „костенурка“, на която е монтирана електронна машина с контролиращо работата ѝ устройство, ще получите система без сетива, но реагираща на всички промени в околната среда. Ако някъде в залата има магнитно поле, което влияе отрицателно върху цялостната работа на машината, тя веднага ще се отдалечи, търсейки друго, по-добро място. Където няма да има подобни препятствия. Конструкторът не е в състояние да предвиди всички възможни пречки, те могат да са във вид на механични трептения, топлина, силни звуци, електрически заряди, каквото и да е. Машината не „възприема“ нищо, защото не притежава възприятия, значи не чувства топлината и не вижда

светлината, обаче тя реагира така, сякаш чува и вижда. Това е елементарен модел. Фунгоидът — той сложи ръка върху медния цилиндър, чиято повърхност отрази фигурата му като гротескно, изкривяващо образа огледало — може това и хиляди неща повече... Идеята беше следната: течна среда, в която се намират „конструкционни елементи“; първичната система можеше да ги използва за изграждане и вземаше от тяхното изобилие по свое усмотрение, докато се получи това мицелоподобно, което видяхте...

— Но какво всъщност представлява то? Мозък ли е?

— Не мога да ви кажа, ние не разполагаме с подходящи думи. По нашите разбирания не е мозък, защото нито принадлежи на някое живо същество, нито е направено за решаване на определени задачи. В същото време мога да ви уверя, че това нещо... мисли, макар и не така, както животните или човекът.

— Откъде знаете?

— А, това е цяла история — рече той. — Ако обичате...

Отвори много дебела, облицована с листове стомана, врата, почти като на банково съкровище. От другата страна бе покрита с коркови плочи и същата пореста материя, върху която стоеше медният цилиндър. В другата, по-малка стая също беше светло, прозорецът беше плътно закрит с черна хартия, а на пода, отдалечен от стените, стоеше същият казан; светейки с червен меден блясък.

— Два ли имате? — попитах изумен. — Но защо?

— Това е вторият вариант — отвърна той, затваряйки вратата.

Забелязах колко старателно го, прави.

— Не знаех кой ще се справя по-добре, двата имат съществени разлики в химичния строеж и тъй нататък... Впрочем разполагах с повече екземпляри, но останалите нищо не струваха. Само тия двата преминаха през всички изпитания. Развиваха се много добре — продължи Диагор, като сложи ръка върху изпъкналия капак на втория цилиндър, — но не знаех дали това означава нещо. Станаха доста независими от промените в околната среда и бързо успяха да отгатнат какво искам от тях, тоест да си изработят начин на реагиране, който да им носи полза, а именно — предпазващ ги от вредни дразнители. Нали ще признаете — обърна се той към мен с неочаквана бързина, — че ако желеподобната каша успее чрез електрически импулси да реши

някаква задача, изпратена ѝ чрез други електрически импулси, това вече е нещо...

— Вярно — отвърнах, — но що се отнася до мисленето...

— Може и да не е мислене. Не става въпрос за наименованието, а за фактите. След някое време и единият, и другият започнаха да проявяват нарастващо — как да го наречем? — безразличие към прилаганите от мен дразнители. Въпреки че те заплашваха съществуването им. А в същото време датчиците ми отчетоха тяхна оживена дейност. Тя се изразяваше в ясно различими серии от освобождаваща се енергия, които регистрирах...

Той ми показва извадена от чекмеджето на една солидна маса парче фотохартия с несиметрична синусоида.

— Серия такива „електрически атаки“ настъпваха и при двата фунгоида като че ли без каквато и да е външна причина. Започнах да изследвам нещата по-задълбочено, докато открих удивително явление: другият — той посочи вратата, водеща към голямата стая — генерираше електромагнитни вълни, а този ги приемаше. Щом открих това, веднага забелязах и друго — че те действуват, редувайки се: когато единият „предава“, другият „мълчи“...

— Какво говорите?!

— Истината. Екранирах веднага двете помещения. Видяхте ли ламарината на вратата? Стените също са облицовани с ламарина, но са боядисани. По такъв начин направих радиовръзката невъзможна: Активността на двата фунгоида спадна почти до нула, обаче на следващия ден вече беше както преди. Знаете ли какво стана? Преминаха на ултразвукови трептения. С тях си разменяха сигнали през стените и тавана.

— А, значи затова е коркът! — изведнъж се досетих аз.

— Именно. Можех чисто и просто да ги унищожа, но какво щях да спечеля? Сложих двата контейнера върху звукопоглъщаща изолация. Така за втори път прекъснах връзката им. Тогава те започнаха да растат, докато достигнаха сегашните си размери. Кое то ще рече, че се увеличиха почти четири пъти.

— Защо?

— Нямам понятие.

Диагор стоеше до медния цилиндър. Не ме гледаше. Докато говореше, от време на време слагаше ръка върху сводестия му капак,

сякаш мереше температурата му.

— Електрическата активност се възобнови след няколко дни, нормата си, като че ли отново бяха успели да установят връзка. Постепенно заслоних топлообмена и радиоактивното лъчение, използва всички възможни прегради, екрани и поглъщатели, сложих феромагнитни датчици — без резултат.

— Може би въпреки всичко не става дума за независими, самостоятелни дейности — забелязах. — Имайте предвид, че в крайна сметка не разполагате с никакви доказателства.

— В известен смисъл имам — прекъсна ме той живо. — Виждате ли, лентите са регистрирали и времето. И така, съществува явно редуване: когато единият предава, другият мълчи, и обратно. Кое е истина, напоследък паузите нараснаха значително, но редуването си остана. Разбирате ли какво най-много успях да постигна? По израза лицето, по поведението на човек, който мълчи и не иска да отрони дума, можете да разберете, да отгатнете неговите планове, неговите добри или лоши замисли, намеренията му. Но нали моите творения както преди малко можахте да се уверите, нямат лица и сега аз съм безсилен, без изгледи да разбере нещо. Трябва ли да ги унищожа. Това вече би било поражение. Не искат контакт с човека. Нима контактът е невъзможен, както между амебата и костенурката? Не знам. Нищо не знам!

Той стоеше пред лъскавия цилиндър с ръка, опряна на капака му и аз разбрах, че вече не говори на мен, че може би дори беше забравил за мен. А аз и не чух последните му думи, защото вниманието беше привлечено от нещо необяснимо. Говорейки все по-бързо, още отпреди Диагор многократно вдигаше дясната си ръка и я слагаше върху медната повърхност. Нещо в нея ми се стори подозрително. Движението ѝ не беше съвсем естествено. Когато доближаваха метала, пръстите потрепваха за миг и това потрепване беше много бързо, не приличаше на нервен тик. Впрочем, когато преди жестикулираше, движенията му бяха уверени, категорични, без следа от какъвто и да е трепет. Сега се вгледах по-внимателно в дланта му.

— Диагор, какво ви има на ръката...?

— Какво? На ръката? Коя ръка? — погледна ме той, защото бях прекъснал хода на мисълта му.

— Тая — показах я.

Диагор доближи дланта си до блестящата повърхност, дланта затрепера и той я поднесе с полуотворена уста към очите си. Треперенето на пръстите тутакси престана. Погледна още веднъж собствената си ръка, после мен и много внимателно, милиметър след милиметър, я приближи към метала. Когато краищата на пръстите го докоснаха, мускулите, сякаш обхванати от микроскопичен гърч, затрепераха с едва видимо движение и това движение се предаде на всички пръсти, а той стоеше и гледаше с неописуемо изражение на лицето. След това стисна дланта, опря я до бедрото си, доближи лакът до медната повърхност; кожата на предмишницата, докоснала цилиндъра, затрепера заедно с трептенето на мускула. Диагор отстъпи една крачка, вдигна ръцете си до очите, огледа ги една след друга, след което прошепна:

— Значи аз?... Аз... Чрез мен — аз съм бил... обект на експеримент...

Стори ми се, че ще избухне в спазматичен смях, но той изведнъж пъхна ръце в джобовете на престилката, премина мълчаливо през стаята и каза с променен глас:

— Не знам дали това има..., но нека не говорим. По-добре е вече да си тръгвате. Няма какво повече да ви покажа, а и впрочем...

Замълча, приближи до прозореца, с едно движение свали закриващата го черна хартия, разтвори широко крилата и задиша тежко, загледан в тъмнината.

— Защо не си тръгвате? — промърмори, без да се обръща. — Най-добре ще е...

Не исках да си тръгна така. Сцената, която после в спомените ми се струваше неестествена, тогава, заради медния казан, изпълнен с кално съдържание, което бе променило тялото му в безволев посланик на непонятни сигнали, ме изпълни едновременно с ужас и състрадание към този човек, затова с най-голямо удоволствие ще завърша тук своя разказ. Това, което стана после, беше съвсем безсмислено. Неговото избухване, предизвикано уж от моята натрапчива неделикатност, тресящото се от гняв лице, оскърбленията, направо лудите викове — всичко това, заедно с покорното мълчание, с което аз се отдалечих, беше като пълен с фалш кошмар и до ден-днешен не знам дали той ме изхвърли от своя мрачен дом, дали го направи, защото той искаше така, или...

Не знам нищо. Може да греша. Може и двамата тогава да сме станали жертва на илюзия, да сме се поддали на взаимно внушение, нали и такива неща стават.

Но ако е така, как да се обясни откритието, което почти месец след моята критска експедиция било направено случайно, когато във връзка с някаква авария на електропровода близо до къщата на Диагор хората напразно се мъчели да влязат вътре и след като влезли насила, разбрали, че сградата е изоставена, апаратите — разбити, освен два големи медни казана, недокоснати, но съвсем празни?

Аз единствен зная какво съдържаха те и точно затова не смея да изказвам каквито и да било предположения относно връзката между тяхното съдържание и изчезването на неговия създател, когото оттогава никой не е виждал.

[1] Заглавието е дадено от издателството. Б.р. ↑

ИЗ „РАЗКАЗИ ЗА ПИЛОТА ПИРКС“

ТЕРМИНУС

I

От спирката имаше още доста път, особено за някой като Пиркс, с куфар в ръка. Над призрачно белеещите поля лежеше мъглив предутринен сумрак, по асфалта със свистене на гумите преминаваха камиони, изпреварени от посребрени кълба пара, стоповете им светваха червено пред завоя. Прехвърляйки куфара в другата ръка, погледна нагоре. Мъглата явно беше ниска, защото видя звезди. Неволно потърси курсовата посока към Марс. В този момент, сивият мрак потрепери. Невъзможно зелен огън прониза мъглата. Инстинктивно отвори уста, тътенът вече прииждаше, а след него — горещ повей. Земята се разтърси. За миг над равнината изгря зелено слънце. Снегът се разпали в отровен блясък чак до хоризонта, сенките на крайпътните стълбове побягнаха напред, всичко, което не беше искрящо зелено, стана черно, като овъглено. Разтърквайки позеленели ръце, Пиркс гледаше как едно от призрачно осветените стреловидни минарета, които сякаш по чудат каприз на строителя се издигаха сред опасаната, с хълмове котловина, се откъсва от земята, как застава на колона от огън и тръгва величествено нагоре, а когато грохотът се превърна в материална сила, изпълваща пространството, забеляза през пролуките между пръстите си далечни кули, сгради, цистерни, загърнати в брилянтов ореол; прозорците на Управлението святкаха, сякаш вътре бушуваше пожар, всички контури започнаха да трепкат и огъват в нажежения въздух, а виновникът за това зрелище, ревейки триумфално, изчезваше вече във висините, оставил долу огромен черен кръг димяща земя. След малко от звездното небе започнаха да ваят топлите едри капки на кондензацията.

Пиркс повдигна бремето си и продължи нататък. Излитането на ракетата като че пречупи нощта — с всеки миг ставаше по-светло и се виждаше как в рововете се сляга размекнатият сняг, а изпод облаците пара се измъква цялата равнина.

Зад мокро просветващите мрежи вървяха дълги защитни ровове със скосени стени, облицовани с чимове, предназначени за персонала на летището. Мъртвата, просмукана с влага миналогодишна трева не

даваше добра опора на ходилата, но той бързаше, така че вместо да търси стълбата на най-близкия проход, със засилване се изкачи отгоре — и я видя надалече.

По-голяма от останалите ракети, отделена от другите, висока като кула. Такива от години вече не се строяха. Заобикаляше разлятата по бетона на плитки локви вода, по-нататък тя изчезна, беше се изпарила мигновено от термичния удар, четириъгълните плочи звънтяха под стъпките му сухо и остро, както през лятото. Колкото повече приближаваше, толкова повече трябваше да вири глава. Бронята изглеждаше така, сякаш последователно я бяха мазали с лепило и облепвали с кални парцали. Някога са правили опит да слагат във външната обвивка влакна от азбестов карбид. Когато такъв кораб се опърли няколко пъти при приземяване в атмосфера, той изглежда дран-недодран — цял в дрипи. Не си струваше да се късат — отдолу се появяваха нови. Съпротивлението при старта, разбира се, бе огромно. Стабилност и управляемост — направо за Космическия трибунал: криминална история.

Вървеше, без да бърза, макар че куфарът вече порядъчно му тежеше, но искаше внимателно да огледа кораба отвън; ажурната конструкция на трапа се очертаваше на фона на небето като библейската стълба на Яков, стената на ракетата беше сива като камък — впрочем всичко беше сиво, размъкнатите по бетона празни сандъци, бутилки, парцали, ръждясали жезла, намотки от метален маркуч. Хаотично разхвърляни, свидетелствуваха колко припряно е извършено товаренето. На двайсет крачки от трапа остави куфара и се огледа. Изглеждаше така, сякаш всичко е натоварено; разкращеният на гъсениците си огромен товарен стапел беше дръпнат и прицелите му висяха във въздуха, на два метра от корпуса. Подмина стоманената лапа, с която корабът — черен небостъргач на фона на зората — се опираше в бетона и влезе под дюзите. Железобетонът около лапата се беше огънал под страшната тежест, изстрелвайки наоколо радиални пукнатини.

— Ще си платят хубавичко и за това — помисли за арматорите; влизайки в обсега на сянката, хвърлена в кърмата. С отметната назад глава се спря под фунията на първата дюза. Зейналото отворение, твърде високо, за да може да го стигне, беше покрито с дебел слой

нагар. Подуши изпитателно въздуха. Макар че моторите мълчаха отдавна, усети следи от острата, характерна миризма на йонизация.

— Я ела тук — каза някой отзад. Обърна се, но не видя никого. И отново чу същия глас — сякаш от три крачки разстояние.

— Ей, има ли някой? — извика. Гласът му отекна глухо под черния, раззинал десетки дюзи свод на кърмата. Отговори му тишина. Мина от другата страна и видя суетящите се на някакви 300 метра хора — застанали в редица, теглеха по земята тежък маркуч за гориво. Освен тях нямаше никой. Вслуша се, докато дочу — този път отвисоко — неясна глъчка. Сигурно беше ефект на дюзовите фунии, действуваха като рефлектор, фокусирайки околните звуци. Върна се за куфара и тръгна с него към трапа.

Изкачи шестетажната стълба, без дори да усети, потънал в мисли, а какви — не би могъл да каже. На върха, върху опасаната с алуминиеви перила платформа, дори не огледа околността, за да се сбогува с поглед. И през ум не му мина. Преди да бутне люка, прокара пръст по бронята. Същинско ренде. Нейната грапавина напомняше разядена от киселини скала.

— Това е положението, сам си го поиска — промърмори. Люкът се отвори тежко, сякаш беше затрупан с камъни. Камерата за изравняване на налягането приличаше отвътре на бъчва. Прокара пръсти по тръбите, отри сухия прах. Ръжда.

Когато се промъкваше през вътрешния люк, успя още да отбележи, че уплътнението е кърпено. Нагоре и надолу водеха вертикалните шахти на коридорите, осветени с нощни лампи. Светлината им нататък се сливаше в синкава мъгла. Някъде шумяха вентилатори, носово мляскаше невидима помпа. Изправи се. Усети околния масив на палубите и бронята като продължение на собственото си тяло. Да го вземат дяволите — 19 000 тона!

По пътя към командната кабина не срещна никого. Тишината, изпълваща коридорите, беше толкова абсолютна, сякаш корабът беше вече в Космоса. Пневматичната тапицерия на стените беше покрита с петна: въжетата за хващане при безтегловност висяха ниско, спаружени. Запояваните и рязани десетки пъти съединения на тръбопроводите приличаха на овъглени грудки, измъкнати от пепелище. По рампите, първата и втората, достигна до шестостенно

помещение; на всяка стена имаше метални врати със заоблени ъгли. Вместо с пневматична изолация медните дръжки бяха омотани с шнур:

Прозорчетата на номераторите гледаха със слепи очи. Натисна, тестера на информатора — релето щракна, в металната кутия нещо зашумя, но циферблатът остана тъмен.

— Е, какво да се прави? — помисли си. — Да летя с оплакване до Контрола на Космическия Транспорт?

Отвори вратите. Командната кабина изглеждаше като тронна зала. В стъклата на мъртвите екрани се огледа като в огледало — шапката съвсем без фасон след дъжда, с куфар, с пардесю — правеше впечатление на загубен еснаф. На подиума стояха креслата на пилотите с внушаващи уважение размери — яки, със седалки във формата на дълбок негатив на човешко тяло — в такива се потъва до гърдите. Остави куфара на пода и пристъпи към първия. Покри го сянка като призрака на последния кормчия. Удари с длан по облегалката — бухна прах, носът го засърбя, започна да киха непрекъснато, побесня, докато неочаквано се разсмя. Пеногумената тапицерия на ръкохватките беше изтляла от старост. Калкулаторите — такива още не беше виждал. Създателят им сигурно се е заглеждал в орган. По пултовете циферблатите бяха пръснати като просо, би трябвало да има сто очи, за да ги обхване наведнъж. Бавно се обърна. Обходи с очи от стена до стена, видя бъркотията от снабдени кабели, корозиралите плочи на изолацията, железните колела за ръчно затваряне на херметичните прегради, излъскани от допира на ръцете, избелялата червенина на пожарогасителния разпределител — всичко беше така запрашено, така старо...

Ритна амортизаторите на креслото. Хидроелементите веднага потекоха.

— Щом другите са летели, и аз ще успея — помисли. Върна се в коридора, през отсрещната врата стигна до бордовия проход и тръгна напред. Точно зад стъклото на асансьора забеляза на стената по-тъмна изпъкналост. Долепи длан — не се лъжеше. Пломба от пробойна. Потърси наоколо други следи от пробиви, но, изглежда; бяха сменили цялата секция — таванът и стените бяха гладки. Погледна обратно към пломбата. Циментът беше застинал на бучки, стори му се, че забелязва в тях неясни отпечатъци от длани, които са работили припряно. Влезе

в асансьора и пое най-долу, към реактора. Зад стъклото равномерно се преместваха осветените цифри на палубите: 3... 6... 7...

Долу беше хладно. Коридорът извиваше дъговидно, срещаше други, през удълженото ниско преддверие се виждаше вратата на реакторната камера. Тук беше още по-студено; дъхът му белееше в светлината на напращените лампи. Разтърси глава. Замразителите? Сигурно са някъде наблизко. Наостри ухо. Ламарините на обшивката трепереха, разтърсвани от слабо звънтящ пулс. Мина под тежко надвесените тавани, които отразиха глухо крачките му, без да може да се отърси от чувството, че е в дълбоко подземие. Ръчката на херметичната врата не искаше да се завърти. Натисна по-силно — дори не мръдна. Вече смяташе да я настъпи, когато се ориентира в системата на затваряне; първо трябваше да изтегли предохранителния палец.

Зад тази врата имаше друга — двукрилна, на вертикална ос, дебела като в съкровищница. Лакът се лющеше от стоманата, на височината на очите разчете останки от червени букви:

О...АСН... З... Ж.....ОТА

Намери се в тесен проход — доста тъмен. Когато стъпи на прага, нещо изщрака и точно пред лицето му лумна бяла светлина; едновременно светна табелка с череп и кръстосани кости.

— Ама са се плашили едно време! — помисли. Ламарината на стъпалото иззвънтя глухо, когато слизаше в камерата. Озова се сякаш на дъното на изсъхнал ров — отсреща, издадена като амбразура на крепостен зид, сивееше високата два етажа защитна стена на реактора, покрита със зеленикавите и жълти белези на неголеми подутини. Бяха пломби на стари радиоактивни утечки. Опита се да ги преброи — но когато се качи на мостика и видя цялата стена отвисоко, престана: на някои места под тях вече не се виждаше бетонът.

Големи стъклени прегради отделяха камерата от останалата част на мостика, изправен на железни колонки, сякаш върху него бяха поставили стъклен сандък. Досети се, че това е оловно стъкло, което трябва да предпазва от твърдото лъчение, и все пак тази реликва на атомната архитектура му се стори нелепа.

Под нещо като малък навес стърчаха, прицелени в търбуха на реактора, подредени радиално гайгерови броячи. В отделна ниша

откри циферблати мъртви, с изключение на един: Реакторът беше на празен ход:

Слезе долу, клекна и погледна в контролния кладенец. Огледалата на перископа бяха на черни петна от старост. Доста радиоактивна шлака, но в края на краищата Марс не е Юпитер — може да обърне след десетина дни. Гориво имаше като че ли за няколко подобни рейса. Включи кадмиевите бленди. Стрелката потрепера и неохотно се премести на другия край на скалата. Провери закъснението — бива. Такова, че контролата от ККТ да ги пусне — ако си затвори очите.

Нещо в ъгъла мръдна. Две зеленикави светлинки. Вгледа; се и трепна, защото те бавно се преместиха. Приблужи. Беше котка. Черна, мършава. Измяука тихо и притисна гръб към крака му. Усмихна се и потърси с поглед наоколо, докато видя високо, върху железен рафт, редица от клетки. Нещо белезникаво гъмжеше в тях. От време на време между теловете блясваше око като черно мънисто. Бели мишки. Още ги караха понякога на старите кораби като живи индикатори за радиоактивна утечка. Наведе се, за да погали котката, но тя се изплъзна и обръщайки глава към най-тъмната и стеснена част на камерата, тихо измяука, изви гръб и с изпънати лапи се насочи към бетонната плоскост, зад която чернееше нещо като четириъгълен проход. Върхът на опънатата опашка заигра, животното пълзеше навътре, едва видимо в полумрака. Заинтригуван, Пиркс погледна там, навеждайки глава. В скосената стена се виждаха полуотворени квадратни вратички, вътре светлинни отражения проблясваха върху нещо, което взе за навит метален маркуч. Котката се вглеждаше в това нещо, настръхнала, опънатата ѝ опашка правеше леки махове!

— Е, какво пак, там няма нищо — измърмори Пиркс и като приседна на пети, се вгледа в тъмното помещение. В средата стоеше някой. По приведения торс играеше матов блясък. Котката приближи до вратичката, мяукайки тихо. Очите на Пиркс привикнаха с тъмнината — все по-ясно забелязваше острите, високо стърчащи колене, леко лъскавия метал на коленниците и опасващите ги сегментови ръце. Само главата беше скрита в мрака.

Котката измяука.

Едната ръка се раздвижи със скърцане, измъкна се напред и докосвайки с железни пръсти пода, направи наклонен мост, по който

котката светкавично се шумугна нагоре и се намести върху раменете на седналия.

— Ей, ти — каза Пиркс, неясно към кого — котката или това същество, което бавно, сякаш преодолявайки огромно съпротивление, започна да отдръпва ръка. Обаждането на Пиркс парализира движението му. Железните пръсти изтропаха по бетона.

— Кой е там — обади се деформиран глас, излизащ сякаш от желязна тръба. — Терминус говори — кой?

— Какво правиш тук? — запита Пиркс.

— Тер-минус — тук съм студено — лошо-виждам — ломотеше хрипливо гласът.

— Реактора ли пазиш? — запита Пиркс. — Вече губеше надежда, че ще научи нещо от автомата, скапан като целия кораб, но в присъствието на зелените котешки очи някак не можеше да се измъкне на половин дума.

— Тер-минус — реактор — загъркори в бетонното скривалище — аз — реактора. Реактора... — повтаряше сякаш с глуповато задоволство.

— Стани! — кресна Пиркс, защото нищо друго не му дойде на ум. Отсреща нещо зазвънтя. Направи крачка назад, виждайки как от тъмнината се протягат две железни ръкавици с разперени пръсти, как се завъртат, захващат за нишата и започват да изтеглят туловището, което протяжно скриптеше. Металният корпус се огъна, появи се на светло и започна да се изправя със скърцане и писък на всички стави. На напречните съединения на тенекията избиха капки масло, тъмни върху праха, който я покриваше. Подобен по-скоро на рицар в броня, отколкото на автомат, онзи се поклащаше бавно от крак на крак.

— Тук ли ти е мястото? — запита Пиркс. Стъклените очи на автомата се завъртяха встрани, оглеждайки бавно наоколо, и това кривогледство придаде на плоската му метална физиономия израз на абсолютна тъпота.

— Пломби приготвени — 2, 6, 8 фунта — лошо-виждам — студено...

Гласът идваше не от главата, а от широкия гръден щит на автомата.

Котката, свита на кълбо, гледаше към Пиркс от височината на плещите на Терминус.

— Плом-би — гото-ви — гъгнеше Терминус. Същевременно извършваше кратки движения, които бяха начало на добре позната на Пиркс операция — сякаш вземаше нещо от въздуха със свити шепи и с тласък го мяташе някъде пред себе си — така, с редуващи се движения, се замазват радиоактивни утечки. Оксидираният торс се разклати рязко, черната котка задраска с нокти по тенекията, не успя да се задържи и с гневно съскане бухна долу като черна лента, докосвайки в скока си краката на Пиркс. Автоматът, сякаш нищо не забеляза. Замлъкна, само ръцете му се преплитаха още в откъслечни замиращи движения, които ставаха като че ли все по-слаби, няма ехо на думите му — докато застина.

Пиркс погледна отеклата, вкаменена от старост стена на реактора с наклепаните едно до друго тъмни петна на циментовите замазки върна очи към Терминус. Сигурно беше много стар — кой знае дали не по-стар от кораба. Дясното му рамо изглеждаше сменено, бедрата и тазът; носеха явни следи от заварки, около железните шевове ламарината, отпусната от нажежаването, беше добила почти гранитен цвят.

— Терминус! — извика, сякаш се обръщаше към глух. — Върви си на мястото!

— Слушам. Тер-минус.

Автоматът се изтегли назад, като рак, към отворената ниша и започна със скърцане да се вмъква вътре. Пиркс се огледа за котката, но я нямаше никаква. Върна се горе, затвори след себе си херметичните врати и пое с асансьора за четвърта палуба — към навигационната кабина.

Широка и ниска, с почерняла дъбова ламперия и дървен гредоред на тавана, тя напомняше каюта на ветроход. Имаше корабни илюминатори в медни пръстеновидни рамки, през които падаше дневна светлина. Преди четиридесетина години имаше такава мода; тогава дори пластмасовата покривка на стените имитираше дъски. Отвори кръглия прозорец и едва не удари глава в сляпа стена. Илюзията за дневна светлина идваше от скрити луминесцентни лампи. Затръшна прозореца и се обърна. От навигаторските маси висяха чак до земята звездни карти, светлосини като морето в географските атласи по къшетата се валяха рулони изхабено индиго, изпъстрено с курсови чертежи, чертожната дъска под точковия рефлектор беше цяла

изкълвана от убожданията на пергелите, в ъгъла стоеше бюро, пред него — дъбово кресло, завинтено за пода, под седалката имаше ябълковиден болт, позволяваш навеждане в коя да е посока, наоколо се редяха вградените в ламперията масивни библиотечни шкафове.

Същински Ноев ковчег.

Сигурно затова агентът, веднага след подписването на договора, му каза: „Получихте исторически кораб“.

Стар — още не значи исторически.

Той започна едно след друго да измъква чекмеджетата на бюрото, докато намери корабния дневник — грамаден, в изтъркана кожена подвързия, със зеления сала обковка. Все още стоеше прав, сякаш не можеше да се реши да се разположи в това огромно, съсипано от седене кресло. Отметна корицата. На първата страница се виждаше датата на пробния рейс и фотокопие от техническия протокол на корабостроителницата. Сви вежди; тогава още не е бил роден. Потърси последния запис — сега той беше най-важен. Съвпаднаше с това, което чу от агента — корабът от седмица товареше машини и дребна стока за Марс, стартът, предвиден за 28, е закъснял, от три дни тече престой. Затова са бързали така — престой в земен космодрум може да разори и милионер...

Прелистваше бавно книгата, без да чете избледнелия текст, ловеше само отделни стереотипни изрази, курсови цифри, резултати от изчисления — не се спираше никъде, сякаш търсеше в нея нещо друго. От потока на страниците се отдели една — а отгоре:

Корабът приет в корабостроителница Амперс — Хърт за ремонт първа категория.

Датата беше отпреди три години.

И какво толкова са поправили? Не изпита голямо любопитство, но прегледа списъка на работите, учудвайки се все повече — бяха сменени бронята на носа, 16 палубни секции, шпанхоути от района на реактора, херметични прегради...

Нови прегради и шпанхоути?

Наистина — агентът спомена за някаква стара авария. Но това не е било обикновена авария — по-скоро катастрофа.

Върна страницата, за да научи нещо от записите преди ремонта. Най-напред намери целта на курса: **порт Марс. Товар: дребни стоки.**

Екипаж: първи офицер — инж. Прат, втори — Уейн, пилоти Поттер и Нолън, механик Саймън...

А командир?

Върна още една страница и трепна:

Дата на приемане на кораба — отпреди 12 години. И подпис:

Първи навигатор — Момсен.

Момсен!

Облърна го гореща вълна.

Как така Момсен? Не може да бъде онзи Момсен! В края на краищата... нали онова... беше друг кораб!

Но датата съвпаднаше: от нея бяха изтекли 19 години. Чакай. Спокойно. По-спокойно.

Върна се към корабния дневник. Мъжествен, изразителен почерк. Избеляло мастило. Първи ден на полета. Втори. Трети. Дребна утечка на реактора: 0,4 ртг/час. Наложена пломба. Изчисления на курса. Звездна фиксация.

Нататък, нататък!

Не четеше: скачаше с очи по стегнатите редове на текста.

Ето!

Датата, когато учеше като момче в училището, и под нея:

В 16:40 часа местно вр. получено. Метеор. Предупреждение от Деймос за облак, възникнал от юпитерова пертурбация на Леонидите, който върви с курс на сблъскване със ск. 40 км/сек. през нашия сектор. Прием МП потвърден. Обявена тревога П-М за екипажа. При продължаваща утечка на реактора от 0,42 ртг/час предприета обхождаща маневра с пълна мощност — излизане приблизително на делта Опион.

Отдолу, на нов ред:

В 16:51 ч. местно вр. на

Останалата част на листа беше празна.

Никакви знаци, драскулки, петна, нищо — освен излишно удължената надолу, а не извита според изискванията на калиграфията, вертикална чертичка на последната буква — „а“.

Нейното неколкмилиметрово, някак несигурно удължение, с което прекъсваше редовният текст, излизайки върху бялото пространство на листа, съдържаеше всичко: гърма на попаденията,

виещото изтичане на въздуха, вика на хората, чиито очни ябълки и гърла са се пръскали...

Но май онзи кораб се наричаше другояче. Другояче! Как?

Беше като насън: това име, почти толкова известно, колкото и името на кораба на Колумб, не му идваше наум!

Господи — че как се казваше този кораб, последният кораб на Момсен?!

Хвърли се към библиотеката. Дебелият том от регистрацията на Лойд сам падна в ръцете му. Май беше на К. Космонавт? Не. Кондор? Не. Нещо по-дълго — някаква драма, — герой или рицар...

Хвърли тома на бюрото и с присвити очи заразглежда стените. Върху ламперията между библиотеката и шкафа с карти висяха уреди — хидромер, лъчев индикатор, датчик за въглеродния двуокис...

Обърна ги последователно. Никакви надписи. Пък и изглеждаха нови.

Там, в ъгъла!

Монтирана в дъбова дъска, табличката на радиографа светеше. Такива вече не се произвеждат — смешни, излети от месинг украшения опасваха циферблата... Отвиваше бързо винтовете, измъквайки ги внимателно с връхчетата на пръстите, дръпна уреда, той остана в ръката му — и обърна металната кутийка. Върху обратната страна в златистия месиш беше издълбана една дума: КОРИОЛАН.

Беше същият кораб.

Плъзна поглед по кабината. Значи тук, на това кресло, е седял тогава — в последния миг — Момсен?

Регистърът на Лойд се отвори на „К“. КОРОНА, КОРСАР, КОРИОЛАН. Кораб на компания... 19 000 тона маса на покой... пуснат от корабостроителницата в година... ураново-воден реактор, система... охлаждаене... тяга... максимален обсег... изведен на линията Земя-Марс, изгубен в резултата на сблъскване с поток на Леонидите, след 16 години открит от патрулен кораб в орбита с перихелий... след ремонт първа категория, осъществен в Амперс-Хърт, включен от Южната компания на линията Земя-Марс... транспорт на дребни стоки... застрахователна тарифа... не, не това... ето!

... под името „Лазурна звезда“.

Притвори очи. Каква тишина. Сменили са името. Сигурно да нямат трудности с вербуването на екипаж. Затова значи онзи агент...

Започна да си припомня какво се говореше за това в Базата. Нали техен патрулен кораб беше открил останките. Метеоритните предупреждения тогава са идвали винаги прекалено късно... Публикуваният протокол на комисията беше лаконичен: „Независещи обстоятелства. Вината ничия.“ А екипажът? Откриха следи, свидетелстващи, че не всички са загинали моментално — че сред оцелелите е бил самият командир, благодарение на който тези хора, откъснати един от друг от останките на смачканите палуби, без всякаква надежда за спасение, не са паднали духом и са живели до последната бутилка кислород — били са екипаж докрая. Имаше там и нещо по-особено, някаква страховита подробност, повтаряна от цялата преса в течение на няколко седмици, докато нова сензация не изтласка всичко в забрава — но какво беше?

Изведнъж видя огромната лекционна зала, черната дъска, надраскана с примери, край които страдаше Смига, цял омазан с тебешир — а той, навел глава над полуизтегленото чекмедже на масата, четеше крадешком разгънатия на дъното на чекмеджето вестник. „Кой може да надживее смъртта? Само мъртвият.“ Ами да! Точно така! Един беше оцелял в катастрофата, защото е нямал нужда от кислород и храна и е лежал затиснат от развалините цели 16 години: автоматът.

Стана. Терминус! Сигурно, сигурно Терминус. Тук е, на кораба. Ако само поиска, ако се осмели...

Абсурд. Това е механичен дебил, машина за пломбиране на утечки, глуха и сляпа от старост. Само пресата, в своето вечно усилие да изстиска максимум сензация от всяко събитие, направи с крещящи заглавия от него тайнствен свидетел на трагедията, който Комисията щеше да прослушва при затворени врати. Припомни си тъпото грачене на автомата. Глупост, чиста глупост!

Затръшна корабния дневник, хвърли го в чекмеджето и погледна часовника.

Осем часът, трябва да побърза. Намери документите за товаренето. Люковете бяха вече затворени, портовият и санитарен контрол извършени, митническите декларации визирани, всичко беше готово. Прегледа на бюрото товарния сертификат и се учуди, че няма точна спецификация на товара. Машини, добре, но какви машини? Каква тара? Защо липсва схема на натоварването с обозначен център

на тежестта? Нищо освен общата тежест и най-обща скица на разпределението в трюмовете. В кърмовите имаше само 300 тона товар — защо? Нима корабът ще се движи с намалена натовареност? И за нещо такова той научава случайно, почти в последния момент?! Колкото по-припряно бъркаше в папките, сегрегаторите, разхвърляше книжа, без да може да намери това, което търсеше, толкова онази история не му излизаше от ума, така че когато в един момент погледна към измъкнатия от гнездото му радиограф, чак се сепна от учудване. След миг обаче в ръцете му попадна някакво листче, където прочете, че в последния трюм, чието дъно опира в защитната стена на реактора, се намират 48 контейнера с продукти. И отново на спецификацията се четеше неясното определение „лесно развалящи се хранителни продукти“. Тогава защо бяха сложени там, където вентилацията е най-лоша, а температурата по време на работа на моторите — най-голяма? Може би нарочно, за да се развалят!?

Някой почука.

— Моля — подхвърли, опитвайки се наслуки да събере в папките разхвърляните по цялото бюро книжа. Влязоха двама мъже.

— Бомън, атомен инженер.

— Саймънс, електроинженер.

Пиркс стана. Саймс беше млад, строен, с катеричи израз на лицето, покашляше и очите му играеха. В Бомън от пръв поглед си личеше ветеранът. Лицето му имаше тен с онзи характерен оранжев оттенък, който дава продължителното действие на дребните, сумиращи се дози, космически облъчвания. Стигаше едва до рамото на Пиркс: по времето, когато е започвал да лети, още са отчитали всеки килограм тежест на борда. Макар че беше мършав, лицето му беше някак разлято, а около очите имаше отекли торбички — нещо обикновено за човек, подложен дълги години на многократно претоварване. Долната му устна не закриваше зъбите.

— И аз някога ще изглеждам така — помисли Пиркс, когато тръгна към него с протегнатата ръка.

II

Адът започна в девет. Движението на космодрума беше нормално — опашка за стартиране, всеки шест минути гъргореше на големите мегафони, предупредителни ракети, после гръм, рев, грохот на моторите, изпробващи пълна тяга, след всеки старт като водопад се сипеше високо вдигнатият прах и преди още да се утаи, от кулата даваха свободен път на следващия — всички бързаха, всеки искаше да спести няколко минути, както става в товарен порт при върховно напрежение: почти всеки кораб отиваше към Марс, който отчаяно вопиеше за машини и зеленчук — хората там не виждаха парченце зарзават по цели месеци, хидропонните соларни току-що се строяха.

В това време към подготвяните ракети се точеха кранове, бетонобъркачки, секции от решетъчни конструкции, топове стъклена вата, цистерни с цимент, нефт, лекарства — при сигнал всички хора се криеха кой където сvari — в противолъчевите ровове, в бронираните влекачи, и преди още бетонът да е изстинал, се връщаха на работа. Към десет, когато слънцето, в димна корона, червено, сякаш подпухнало, се издигна над хоризонта, защитните бетонни подпори между стартовите площадки бяха изровени, почернели, прегорени, в дълбоките пукнатини работниците пръскаха бързо втвърдяващ се цимент, който на кални фонтани биеше от маркучите, в това време антирадиационните команди изскачаха от транспортъори в многоглави скафандри, за да изметат със струи нагнетен пясък лъчевите замърсявания, на всички страни със сиренен вой се носеха боядисаните на червено-черни квадрати всъдеходи на контролата, от кулата на Управлението някой си дереше гърлото в мегафона, на върха на остриите кули се въртяха огромните бумеранги на радарите — с други думи, всичко беше така, както се полага. Пиркс се разкъсваше на две, че и на три. Трябваше да приеме на борда докараното в последния момент прясно месо, да напълни контейнерите с вода за пиене, да провери хладилната апаратура (минималната температура беше минус пет, контролът от космическия транспорт клатеше глава, но накрая се смили и подписа), клапаните на компресорите, макар и след

генерален ремонт, при изпробването започнаха да сълзят, гласът на Пиркс постепенно заприлича на ерихонска тръба, изведнъж се оказа, че водата е лошо натоварена — някакъв кретен беше превключил клапана, преди да се напълнят кърмовите резервоари, подписваше бумажки; набутваха му по пет листа наведнъж, не знаеше какво подписва. Часовникът показваше единайсет — до старта имаше един час, и тогава край.

Управлението не дава свободен път, защото системата на дюзите е стара, предизвиква опасно радиоактивно замърсяване — корабът бил длъжен да има спомагателна бороводородна тяга, както „Голиат“ — товарният кораб, който стартира в, шест; Пиркс, прехрипнал от викане, изведнъж се успокои. Дали ръководителят на движението си дава сметка какво говори? Нима едва сега е забелязал „Лазурна звезда“? От това могат да възникнат големи — много големи — неприятности. За какво става въпрос? Допълнителен заслон? От какво? Торби с пясък. Колко? Дребна работа — 3000 парчета! Моля, моля — той и така ще стартира в определеното време. Сметката на Компанията ще бъде утежнена. Утежнявайте, моля.

Беше вир-вода. Сякаш всичко се беше заклело да засилва всеобщия хаос: електроинженерът ругае механика, който не е проверил аварийния разпределител, вторият пилот отскочил някъде за пет минути, няма го на борда, прощава се с годеницата, фелдшерът изчезнал изобщо, 40 бронирани мамута се завряха под кораба, обкръжиха го и хора в черни комбинезони на бегом занареждаха торби с пясък, семафорът на кулата подканяше с дива акробатика, дошла някаква радиограма, вместо пилота я прие електроинженерът, забравил да я внесе в радиодневника, пък и не е негова работа, главата на Пиркс се беше замаяла, само се правеше, че знае какво става — 20 минути преди стартовото време взе драматично решение: заповяда да изпомпят цялата вода от носовите цистерни в кърмовите. Да става каквото ще — най-много да заври, но затова пък ще има по-добра стабилност.

В 11:40 — проба на двигателите. От този момент вече няма връщане. Оказа се, че не всички хора са боклук — особено му допадна Бомън — нито се виждаше, нито се чуваше, а всичко вървеше като по часовник: продухване на дюзите, малка тяга, пълна — и шест минути преди старта, когато Управлението изстреля сигнал ЗА СТАРТ, бяха

готови. Всички вече лежаха на разтеглените кресла, когато се появи фелдшерът; вторият пилот, мулат, се върна силно умърлушен от годеницата, високоговорителят хриптеше, вресеше, ръмжеше, най-после стрелката покри нулата. Старт.

Пиркс знаеше, естествено, че 19 000 тона не е патрулна черупка, в която има точно толкова място, колкото широко да се усмихнеш, корабът не е бълха да скочи, трябва да се овладее тягата — но такава неща не очакваше. Бяха вече наполовин мощност според приборите, корпусът се разтърсваше от дюзовите разряди така, сякаш всеки миг щеше да се разпадне, а индикаторът на натоварването сочеше, че още не са се откъснали от бетона. Мина му през ума, че Звездата се е закачила някъде — казват, че такава неща се случва веднъж на сто години, — в този миг индикаторът мръдна. Стояха на тягата. Звездата се тресеше, стрелката на гравиметъра танцуваше по скалата като полудяла; с въздишка се отпусна на възглавницата, разхлаби мускули, от този момент, дори да искаше, вече нищо не можеше да направи. Вървяха нагоре. Веднага получиха радиомъмрене, че стартират с пълна мощност, — това дава прекомерно радиоактивно замърсяване. Компанията ще бъде натоварена с допълнителна глоба. Компанията? Много добре, нека плаща, да я вземат дяволите! Пиркс само се намръщи, дори не се опита да спори с Управлението, че е стартирал с половин мощност. Как не — може би да кацне, да вика комисия и изисква протоколно разпечатване на записа в уранографите?!

Впрочем в този момент го занимаваше нещо съвсем друго: пробиването на атмосферата. В живота си не беше попадал на кораб, който да се тресе толкова. Така сигурно са се чувствували хората в челото на средновековния таран, който е разбивал стените. Всичко подскачаше като полудяло, така политаха в коланите, че душата им излизаше, гравиметърът не можеше да вземе решение, показваше ту 3, 8, ту 4, 9, пълзеше безсрамно към петицата и като уплашен отлиташе внезапно на три. Сякаш в дюзите имаше борови подпалки! Вече вървяха на пълна мощност, то се знае, Пиркс притискаше шлемофона до главата с две ръце, иначе не чуваше гласа, на пилота в слушалките — така реवेशе Звездата. Но това не беше триумфалният балистичен грохот. Нейната борба със земната гравитация приличаше на отчаяна агония. Отначало можеше да се помисли, че не стартират от Земята, а висят неподвижно, отблъсквайки планетата с цялата си реактивна мощ

— така изглеждаха изпълнените със страдание усилия на Звездата! Контурите на всички тенекии и спойки бяха размазани от вибрацията и на Пиркс се стори, че чува трясъка на разкъсаните шевове, но това беше самовнушение — в този ад не би усетил дори тръбата на Страшния съд.

Температурата на носовата обшивка: — 0, тя беше единствената стрелка, която не се колебаеше, не се връщаше, не подскочаше и не спираше, а пълзеше уверено нагоре, сякаш имаше пред себе си поне един метър разстояние на скалата, а не само крайните червени цифри: 2500, 2800 — оставаха само няколко деления, когато Пиркс погледна нататък. При това, нямаха дори орбитална скорост, всичко, което успяха да постигнат, беше 6,6 км/сек., за 14 минути полет! Мина му ужасната мисъл, като в кошмар, който спохожда понякога пилотите, че изобщо не са се вдигнали, а това, което взема за прелитащи по екрана облаци, е просто пара, бухаща от пукнатите тръби на охлаждането! Все пак не беше толкова зле: летяха. Фелдшерът лежеше блед като платно и страдаше. Пиркс си помисли, че няма да бъдат голяма утеха лекарските грижи, с които онзи ще ги огради. Инженерите се държаха добре, а Бомън дори не се беше изпотил — лежеше посивял, спокоен, със затворени очи, тънък като момче. Под креслата от амортизаторите пърхаше хидравлична течност, много мило — буталата бяха почти опрели в челото. Пиркс беше любопитен какво ще стане, когато наистина опрат.

Понеже беше свикнал със съвсем друго, съвременно разположение на индикаторите, главата му непрекъснато се въртеше не където трябва, когато искаше да контролира тягата, охлаждането, скоростта, състоянието на обшивката, пък и най-важното — дали са на синергична.

Пилотът, с когото се разбираше чрез викове по интеркома, сякаш нещо се обърка — ту влизаха в курса, ту излизаха, люшканията бяха слаби, мигновени, но при преминаване през атмосферата — достатъчни, за да започне внезапно единият борд да се загрива повече от другия — тогава в бронята възникват колосални термични напрежения, последствията могат да бъдат фатални; утешаваше го единствено мисълта, че щом косматата коруба е издържала стотици стартове, ще издържи и този.

Стрелката на термоелементите действително достигна края на скалата: 3500 градуса отвън, ни повече, ни по-малко, знаеше, че ако това продължи още десет минути, обшивката ще започне да се разпада — и карбидите душа носят. Каква е дебелината на бронята? За това нямаше никакви данни, във всеки случай е порядъчно обгоряла. Ставаше му горещо, но само от внушение, защото вътрешният термометър стоеше на 27, както при старта. Бяха на шейсетия километър, атмосферата остана практически под тях, скоростта — 7,4 км/сек. Вървяха малко по-гладко, но все още с почти тройно претоварване. Тази Звезда се движеше като оловен пън. По никакъв начин не можеше да ускори както трябва — дори в безвъздушно пространство. Защо? Дявол знае.

След половин час легнаха на курс към Арбитъра — едва след този последен спътник-пеленгатор щяха да влязат в еклиптичната линия Земя-Марс. Всички се привдигнаха, Бомън си масажираше лицето, Пиркс усещаше, че и неговите устни са подпухнали, особено долната — хората имаха кървясали очи, суха кашлица и хрипове, но това бяха нормални симптоми, които ще изчезнат безследно след някой и друг час.

Реакторът горе-долу работеше, тягата наистина не падаше, но и не се качваше, а във вакуум всъщност би трябвало да се засили — но не искаше. Изглежда, дори законите на физиката за Звездата не бях съвсем задължителни. Имаха почти нормално земно ускорение и единайсет километра в секунда. Очакваше ги още ускоряването на Звездата до нормална куриерска, иначе щяха да се мъкнат до Марс с месеци; засега се носеха право към Арбитъра.

Като всеки навигатор, Пиркс очакваше от него само неприятности — или предупреждение, че корабът има не по предписание голям; реактивен огън, или че му се отнема предимството, за да се пропусне някой по-важен, или че йонните разряди в дюзите смущават радиоприемането — но този път нищо. Арбитърът ги пропусна веднага, догони ги с радиограма за „дълбок вакуум“, Пиркс отговори и с това размяната на космически любезности приключи.

Излязоха на пряк курс, Пиркс нареди да увеличат тягата, ускорението нарасна, вече можеха да се раздвижат, да протегнат кокали, да станат — радиомонтьорът, който беше и готвач, отиде в

камбуза. Всички бяха гладни, особено Пиркс, който не беше ял нищо, а от старта беше мокър като мишка; в командната кабина температурата едва сега започна да се повишава, топлината от нажежената броня проникваше във вътрешността със закъснение. Рядкото масло, изтекло от хидравличното устройство, беше направило около креслата цели локви и вонеше.

Ядреният инженер слезе до реактора да провери дали няма неутронни утечки, а Пиркс разговаряше с електроинженера и наблюдаваше звездите. Оказа се, че имат общи познати. За първи път, откак се качи на борда, започна да му става леко на душата: Звездата — такава или онакава, но 19 000 тона не са за всяка уста лъжица. Впрочем воденето на такава браква е значително по-трудно, отколкото на обикновен транспорт, така че и честта е по-голяма, пък и опит се трупа.

Милион и половина километра след Арбитъра преживяха първия удар, обядът не ставаше за ядене. Радиомонтьорът ги подведе ужасно. Най-много беснееше фелдшерът — оказа се, че е с болен стомах, преди старта купил няколко кокошки, дал едната на монтьора — бульонът бил пълен с перушина. За останалите имаше бифтеци — с тях можеше да се занимават до края на живота си.

— Легирани ли са или що? — изръмжа вторият пилот и така ръгна с вилицата своята порция, че тя изскочи от чинията.

Монтьорът беше неуязвим за обиди. Посъветва фелдшера да прецеди бульона. Пиркс разбираше, че е длъжен да се прояви като арбитър, дори като началник, но не знаеше какво да прави. Беше му смешно?

След обяда от консерви се върна в командната кабина. Нареди на пилота да направи контролна звездна фиксация и като вписа в корабния дневник показанията на гравиметрите, погледна индикатора на реактора. Тихо подсвирна. Това не беше реактор, а вулкан. След четири часа полет кожухът вече беше нагрял до 80°. Охлаждащата течност кръжеше при максимално налягане от 20 атмосфери. Пиркс се замисли. Най-лошото сякаш беше минало. Кацането на Марс не беше проблем — притегляне наполовина, атмосферата — рядка. Някак ще кацнат. Обаче с реактора нещо трябва да се направи. Отиде при Калкулатора и изчисли колко още трябва да вървят със сегашната тяга,

за да влязат в куриерска. При скорост малко по-малка от 80 км/сек. биха наваксали голямото закъснение.

— Още 78 часа — отговори Калкулатора.

Още 78 такива часа щяха да пръснат реактора. Ще гръмне като бомба. Няма съмнение. Реши да наваксат скоростта на порции — малко по малко. Само че това ще усложни курса, пък ѝ понякога ще трябва да се лети без тяга, следователно в безтегловност — което не спада към удоволствията. Но друг начин нямаше. Нареди на пилота да не сваля очи от астрокомпаса, а сам слезе с асансьора долу при реактора. Вървейки по възтъмния коридор между трюмовете, чу приглушен трясък — сякаш по железните плочи ходеше бронирана колона. Ускори крачки. Внезапно котката прелетя като черна лента пред краката му, в същия миг някъде близо тресна врата. Преди осветената с изцапани лампи паст на главния коридор да се разтвори пред него, всичко утихна. Отпред беше пустотата на почернелите стени, само в дълбочината някаква лампа още трепкаше от сътресението, което я беше разлюляло преди миг.

— Терминус! — извика наслуки. Отговори му само ехото. Обърна се и по бордовия проход стигна до преддверието на реактора. Бомън; който беше слязъл насам преди него, го нямаше. Изсушеният въздух дращеше очите. Във фуниите на вентилаторите свистеше горещ вятър, шумът и трясъкът бяха като в котелно парно отделение. Реакторът, като всеки реактор, работеше безшумно — виеха претоварените до крайност агрегати на охлаждането. Вкопаните в бетона километри тръбопроводи, по които се носеше ледена течност, издаваха чудновати, сякаш оплаквателни мърморещи стонове. Стрелките на помпите лежаха зад лещовидните стъкла, обърнати като по команда надясно. Сред циферблатите светеше като луна най-важният — за гъстотата на неутронния поток. Стрелката почти докосваше червената граница — гледка, която можеше да доведе до инфаркт всеки инспектор от космическия транспорт.

От бетонната стена, грапава от циментови кръпки, заприличала на скала, лъхаше мъртва горещина, ламарините на мостика деликатно вибрираха, вливайки в цялото му тяло неприятно треперене, светлините на лампите проблясваха мазно в мигащите щитове на вентилаторите; една от сигналните лампи, досега бяла, започна да мига, после угасна и веднага на нейно място пламна червен сигнал.

Влезе под мостика, където бяха изключвателите на разпределителя, но Бомън го беше изпреварил: часовниковият автомат беше регулиран за прекъсване на верижната реакция след четири часа. Не го докосна, провери само гайгерите. Цъкаха спокойно. Сигнализаторът показваше дребна утечка — 0,3 рентгена на час. Погледна и в тъмния ъгъл на камерата. Беше празен.

— Терминус! — викна. — Ей, Терминус!

Нямаше отговор. В клетките като бели петна подскачаха неспокойно мишките — явно се чувствуваха зле в тази наистина субтропическа температура. Върна се горе и зарези след себе си вратата. Хладният въздух на коридора го накара да потрепери — ризата му беше мокра от пот. Неизвестно защо, се спусна в постепенно стесняващите се мрачни коридори на кърмата, докато пътят му се оказа затворен от сляпа стена. Докосна я с длан. Стената беше топла. Въздъхна, обърна се, пое с асансьора към четвърти етаж, в навигационната, и се зае с разчертаване на курса. Когато се справи с това, часовникът показваше девет. Учуди се, защото не разбра как отлетя времето. Изгаси светлината и излезе.

Когато влизаше в асансьора, усети как подът леко изчезва под краката му. Автоматът беше изключил реактора съгласно програмата.

В слабо осветения с нощни лампички коридор, разположен в средната част на кораба, равномерно шумяха вентилаторите. Искри от далечни лампи димяха в кръстосващите се въздушни течения. Изтласка се леко от вратата на асансьора и се понесе напред. Страничната секция на коридора беше още по-тъмна. В синкавия полумрак прелиташе край врати на каюти, в които досега не беше надниквал. Отворите на резервните люкове, означени с рубинови лампички, отваряха своите черни фунии. Безкрайно плавното, сякаш сънувано движение, с което се носеше, безтегловен под вдлъбнатите тавани, с огромна, недокосвана от стъпалата му сянка под себе си, го отвеждаше все по-далеч, докато през открехнатите врати се вмъкна в голяма неизползувана каюткомпания. Под него, в редките ивици светлина, дълга маса бе заобиколена от две редици кресла. Планираше над съоръженията като водолаз, разглеждащ вътрешността на потънал кораб. В слабо проблясващите стъкла по стената затанцуваха отраженията на лампите, разсипаха се на сини пламъчета и угаснаха. Зад каюткомпанията се отваряше следващото, още по-тъмно

помещение. Тук дори неговите свикнали с тъмнината очи отказаха. Пипнешком докосна с пръсти еластичната повърхност, без да знае дали е таван или под. Отблъсна се леко, изви се като плувец и се понесе беззвучно нататък. В кадифения мрак белееха, излъчвайки собствена светлина, продълговати книги, подредени в редици. Усети студенината на гладка повърхност — умивални. Най-близката бе покрита с черни петна. Кръв?

Протегна предпазливо ръка. Беше грес.

Още една врата. Отвори я, висейки косо във въздуха, из сивкавия полумрак пред лицето му прелетя призрачният хоровод на някакви книжа, книги и шумолейки леко, изчезна. Отново се отблъсна, този път с крака, и през отворената врата се изниза на коридора в кълба прах, който го обгърна и вместо да падне, се помъкна след него като червеникав воал.

Шнурът на нощните светлини висеше неподвижно. Сякаш синкава вода изпълваше палубите. Пиркс планира към закаченото за тавана въже; примките, когато ги пускаше от ръцете си, започваха да се гънат лениво, като че ли събудени от докосването.

Вдигна глава. Някъде далеч се разнесе чукане. Някой удряше с чукче в метал. Заплува след звука, ту нарастващ, ту затихващ, докато забеляза вградените в пода ръждясали релси. Някога по тях са търкаляли вагон-платформи до главните трюмове. Сега, той летеше бързо, въздухът появяваше в лицето му. Звукът чукаше все по-силно. Ненадейно под тавана забеляза тръба. Излизаше от напречния коридор. Стар, едноцолов тръбопровод. Докосна го. Тръбата трепна. Ударите се свързваха в групи по два, по три. Изведнъж разбра. Беше морзова азбука.

— Внимание...

Три удара.

— Внимание...

— Внимание...

Три удара.

— З-а-д-п-р-е-г-р-а-д-а-т-а-с-ъ-м — тътнеше тръбата. Пиркс инстинктивно подреждаше буквите, сричка по сричка.

— Л-е-д-н-а-в-с-я-к-ъ-д-е...

— Лед? — В първия момент не разбра. Какъв лед? Какво означава това? Кой...

— Р-е-з-е-р-в-о-а-р-ъ-т-п-у-к-н-а-т — обади се тръбата. Държеше длан върху нея. Кой предава? Къде? Мъчеше се да си представи линията на тръбопровода. Това беше неизползуван авариен провод, идваше от кърмата, имаше разклонения към всички палуби. Кой се упражнява с морз? Що за хрумване? Пилотът?

— П-р-а-т-о-б-а-д-и-с-е-п-р-а-т...!

Пауза.

Пиркс спря да диша. Това име се стовари върху му като удар. Известно време гледаше с разширени очи провода, после изведнъж се хвърли напред. Това е вторият пилот! — помисли си, достигна завоя, отгласна се и полетя към командната кабина, увеличавайки скоростта, а тръбата звънеше над него:

— У-е-й-н-т-у-к-с-а-й-м-ъ-н...

Звукът се отдалечи. Загуби тръбата от очи; хвърли се встрани — тя завиваше в напречния коридор. Стремително се отблъсна от стената и през облак прах се вгледа в извитото коляно на тръбата, застопорено с ръждясала втулка. Тук свършваше. Не отиваше до командната? Значи — значи откъм кърмата? Но — там — няма никой...

— П-р-а-т-в-ш-е-с-т-и-с-п-о-с-л-е-д-н-а — звънтеше тръбата. Пиркс висеше под тавана, закачен със свити пръсти за тръбата, като прилеп, пулсът кънтеше в главата му. След кратка пауза потекоха следващите удари:

— Б-у-т-и-л-к-а-т-а-и-м-а-т-р-и-й-с-е-д-о-н-у-л-а...

Три удара.

— М-о-м-с-с-е-н-о-б-а-д-и-с-е-м-о-м-с-с-е-н...

Пауза.

Огледа се. Беше съвсем тихо, само щората на вентилатора зад завоя тракаше в поривите на въздуха и подметени оттам боклуци се носеха, въртейки се сънливо нагоре, хвърляха над лампите на тавана сенки, като че там летяха цели рояци големи безформени нощни пеперуди. Изведнъж се посипаха стремителни удари:

— П-р-а-т-п-р-а-т-п-р-а-т-м-о-м-с-с-е-н-н-е-о-т-г-о-в-а-р-я-к-и-с-л-о-р-о-д-и-м-а-в-с-е-д-м-и-м-о-ж-е-ш-л-и-д-а-м-и-н-е-ш-п-р-и-е-м...

Пауза. Светлината на лампите беше все същата, боклук и прах се въртяха на бавни обороти. Искаше да пусне тръбата, но не можеше. Чакаше. И тя се обади.

— С-а-й-м-ъ-н-д-о-м-о-м-с-с-е-н-п-р-а-т-в-ш-е-с-т-а-п-р-е-г-р-а-
д-а-с-п-о-с-л-е-д-н-а-б-у-т-и-л-к-а-м-о-м-с-с-е-н-о-б-а-д-и-с-е-м-о-м-с-
с-е-н...

Последен, тежък удар. След него тръбата дълго вибрира. Пауза. Десетина неясни удара и бърза серия:

— С-л-а-б-О-С-е-ч-у-в-а-с-л-а-б-о-с-е-ч-у-в-а...

Тишина.

— П-р-а-т-о-б-а-д-и-с-е-п-р-а-т-п-р-и-е-м...

Тишина.

Тръбата трепна. Като че ли от много далече прииждаха откъслечни удари. Три тирета. Три точки. Три тирета. SOS. Всеки следващ удар беше по-слаб. Още две тирета. И още едно. И протяжен, замиращ звук, сякаш някой стържеше или дращеше тръбата — можеше да се чуе само в тази абсолютна тишина.

Пиркс се оттласна и полетя с главата напред покрай тръбата, извиваше се заедно с нея, издигаше се, падаше, по лицето го облъхваше разсеченият въздух. Отворена шахта. Наклонена плоскост. Стесняващи се стени. Първа, втора, трета врата на трюма. Стана потъмно. Плъзгаше пръсти по тръбата, за да не я загуби, черен, вкоравен прах дереше дланите му; беше вече зад палубите, в пространството без тавани и подове, което отделя външната броня от трюмовете; между траверсите тъмнееха издутите туловища на запасни резервоари, тук достигаха само редки прашни ивици светлина. В един момент погледна нагоре и видя през черната шахта две редици лампи, червеникави от прах, който се теглеше след него като къделя, като дим от невидим пожар. Тук въздухът беше тежък, душен, миришеше на нагорещена ламарина. Планираше сред полузабележимо мяркащите се сенки на железни конструкции, а тръбата звънеше протяжно:

— П-р-а-т-п-р-а-т-о-б-а-д-и-с-е-п-р-а-т...

Тръбата се раздвои. Стискаше в ръце и двете разклонения, за да усети откъде идва звукът, но не можа да различи посоката. Наслуки се впусна наляво. Някакъв люк. Стесняващ се, черен като смола тунел. Накрая — кръгла светлина. Изскочи на открито пространство. Беше в преддверието на реактора.

— Т-у-к-у-е-й-н-п-р-а-т-н-е-о-т-г-о-в-а-р-я — звънтеше тръбата, когато вдигаше резето на първата врата. В лицето му бухна горещ въздух. Качи се на мостика. Компресорите виеха. Топъл вятър разроши

косата му. Виждаше косо бетонната стена на реактора, циферблатите светеха, светлините на сигналите трептяха като червени капки.

— С-а-й-м-ъ-н-д-о-у-е-й-н-ч-у-в-а-м-м-о-м-с-с-е-н-п-о-д-м-е-н-е — дрънкаше тръбата до него. Излизаше от стената и дъговидно отиваше надолу, свързвайки се с главния тръбопровод. Автоматът стоеше разкрячен пред него. Сякаш воюваше с невидим противник, толкова светкавични бяха маховете на ръцете му. С пълни шепи мятеше циментово тесто, размазваше го с косо цапване, поправяше, моделираше, преминаваше към следващия участък — тогава настъпваше пауза. Пиркс се вслуша в ритъма на работата му. Движещите се като бутала ръце изчукваха:

— М-о-м-с-с-е-н-х-в-ъ-р-л-и-п-р-о-в-о-д-п-р-а-т-г-у-б-и-к-и-с-л-о-р-о-д...

Терминус замря с вдигнати ръце, закачен срещу своята лучовешка сянка. Квадратната му глава се поклащаше наляво и надясно. Оглеждаше следващото съединение. Наведе се. Загреба със събраната си като лопатка ръкавица цимент. Замахна. Ръцете влязоха в ритъм. Тръбата закъртя от ударите:

— Н-е-о-т-г-о-в-а-р-я-н-е-о-т-г-о-в-а-р-я...

Пиркс прехвърли крака през релинга и се спусна надолу.

— Терминус! — изкрещя, преди да е докоснал с крака пода.

— Слушам — отговори веднага автоматът. Лявото му око се обърна към човека; другото се въртеше в друга орбита след ръцете, които нахвърляха цимент върху тръбата, чукайки:

— П-р-а-т-о-б-а-д-й-с-е-п-р-а-т-п-р-и-е-м...

— Терминус! Какво правиш!! — кресна Пиркс.

— Има утечка. Четири десети рентгена в час. Пломбирам — отговори с глух бас автоматът, докато в същия момент ръцете му изчукваха:

— Т-у-к-у-е-й-н-н-е-м-о-м-с-с-е-н-о-б-а-д-и-с-е-м-о-м-с-с-е-н.

— Терминус!? — изкрещя още веднъж Пиркс. Гледаше ту металното лице с кривогледа, извито към него ляво око, ту сновящите железни ръкавици.

— Слушам — пак така монотонно повтори автоматът.

— Какво... предаваш с морз?!

— Пломбирам утечка — отвърна ниският глас.

Терминус, чиито ръце на светлината приличаха на проблясващи ленти, отговори моментално:

— Не знам.

Същевременно изчукваше с такава скорост, че Пиркс едва улавяше:

— П-р-а-т-н-е-о-т-г-о-в-а-р-я...

В същия момент стана нещо удивително. Върху тази серия, изчуквана с дясната ръкавица, се наложи втора, много по-слаба — биеха я пръстите на лявата; сигналите се смесиха и десетина секунди тръбопроводът се тресеше от звъна на двойното коване, от което изплува затихваща серия:

— С-т-у-д-н-р-а-ц-е-н-и-м-о-г-в-егч...

— Терминус... — каза само с устни Пиркс. Отдръпна се към железната стълба. Автоматът не го чу. Неговият торс, лъскав от маслото, потръпваше в ритъма на работата. Дори без да слуша, само от неговите проблясъци, Пиркс успяваше да разчете:

— М-о-м-с-с-е-н-о-б-а-д-и-с-е...

III

Лежеше по гръб. Тъмнината се роеше от бликове, които се появяваха в очите му. Прат беше в дълбините на кораба. Така ли? Кислородът му свършваше. Онези двамата не можеха да му помогнат. А Момсен? Защо не е отговарял? Или не е бил жив? Не, Саймън го е чул. Сигурно е бил някъде наблизко — до стената. До стената? Това може да означава, че помещението, където е бил Момсен, е имало въздух. Иначе онзи нищо нямаше да чува. Какво е чул? Стъпки? Защо са го викали? Защо не е отговарял?

Гласове на агонията, разделени на точки и тирета. Терминус. Как е станало? Бил намерен под купчина развалини на дъното на камерата. Сигурно на такова място, където тръбопроводът излиза навън. Засипан под боклуците, той е могъл да слуша чуването — колко дълго? Запасите от кислород не са малко. Могат да стигнат за месеци. Храната също. Значи е лежал там, под товарите... чакай! Не е имало гравитация. Какво го е блокирало? Навярно студът. Автоматите не могат да се движат при много ниска температура. Маслото в ставите се пресича. Хидравличната течност замръзва и пука проводите. Остава само металният мозък — само мозъкът. Можел е да слуша и записва сигналите, все по-слаби, запазени в електрическите намотки на неговата памет, сякаш е било вчера. А самият той не знае ли за това? Как е възможно? Не знае ли, че те моделират ритъма на работата му? Може би лъже? Не — автоматите не лъжат.

Умората заливаше Пиркс като черна вода. Може би не трябваше да го слуша? Има нещо отвратително в това да се вглеждаш в запазената до детайли агония, да следиш нейното развитие, за да анализираш после всеки сигнал, вопъл за кислород, стон. Не трябва да правиш това, щом не можеш да помогнеш. Беше толкова замаян, че не знаеше какво мисли, но все повтаряше — с устни, без глас, сякаш противопоставяйки се някому:

— Не. Не. Не.

После всичко изчезна.

Скочи в пълна тъмнина. Искаше да седне на леглото, но пристегнатата завивка не го пусна, пипнешком се справи с коланите, запали светлината.

Моторите работеха. Наметна палтото, като прецени с няколко прикляквания силата на ускорението. Теглото му явно доста надхвърляше стоте килограма. Едно и половина „же“? Ракетата завиваше, усещаше отчетлива вибрация, шкафовете по стените скърцаха пискливо, предупредително, вратите на единия се отвориха с гневен грак, всички незакрепени предмети, дрехи, обувки пълзяха на кратки тласъци в посока на кърмата, сплотени сякаш от някакво скрито намерение, което той внезапно беше съживил.

Пристъпи към шкафчето на интеркома, отвори вратичките, вътре имаше апарат, приличен на стар телефон.

— Командната кабина! — викна в слушалката.

Чак се сгърчи от собствения глас — така го болеше глава.

— Тук първият. Какво има?

— Поправка на курса, навигаторе — отговори далечният глас на пилота. — Малко ни е отнесло.

— Колко?

— Шест-седем секунди.

— Как е реакторът? — запита бавно.

— Шестстотин и двайсет в покритието.

— А в трюмовете?

— Бордовите по петдесет и два, киловите — четирийсет и седем, кърмовите — двайсет и девет и петдесет и пет.

— Какво беше отклонението, Мънро? Колко каза?

— Седем секунди.

— Да приемем — отвърна Пиркс и тръшна слушалката. Пилотът явно го лъжеше. Поправката от седем секунди не изисква такива ускорения. Оцени отклонението от курса на няколко градуса.

Ужасно се нагряват тези трюмове. Какво има в кърмовия? Храна? Седна на бюрото.

Лазурна звезда Земя Марс до Компо Земя. Първият до арматора. Реакторът нагрява товара точка липсва спецификация на застрашени в кърмата точка моля указания точка навигатор Пиркс край.

Още пишеше, когато моторите замлъкнаха, гравитацията изчезна и от натискането на молива той се издигна във въздуха. Нетърпеливо се отблъсна от тавана, за да кацне обратно в креслото, и прочете още веднъж радиограмата.

След като размисли, накъса формуляра и хвърли парчетата в чекмеджето. Сънливостта му изчезна съвсем, остана само главоболието. Да се облича, не искаше, при безтегловност това беше сложна процедура, съставена от махове, подскоци и дърпане, на отделните части от облеклото, затова напусна каютата както си беше, с палто, наметнато върху пижамата.

Лазурът на нощното осветление прикриваше жалкото състояние на обшивката. В четирите най-близки ниши зееха празните черни дупки на вентилационните шахти, валящия се по кьошетата боклук се придърпваше към тях като мътилка, понесена от подводно течение. Абсолютна тишина изпълваше целия кораб. Вслушан в нея, почти без движение увиснал пред гигантската си сянка, която лежеше полегнала върху стената, Пиркс притвори очи. Понякога се случваше хората да заспват така провиснали, но беше опасно — всеки тласък на моторите, включени за маневра, можеше да хвърли беззащитния върху пода или тавана. Не чуваше вече нито вентилаторите, нито шума на кръвта си. Стори му се, че би могъл да отличи тази нощна тишина на кораба от всяка друга. На Земята се усещаше ограничеността на тишината, нейната преходност, временност. Сред лунните дюни човек носеше със себе си своето собствено малко мълчание, затворено във вътрешността на скафандъра, който засилваше всяко скърцане на носещите ремъци, всяко изхрущяване на ставите, пулса, дори дишането — единствено корабът през нощта се губеше в черно, ледено мълчание.

Вдигна очи към часовника; приближаваше три.

Ако продължавам така, ще се съсипя — помисли си. Отхвърли се от изпъкналата стена на отделението и като птица, изгасяваща скоростта, се приземи с разперени ръце на прага на каютата. Отдалеч, като от желязно подземие, го настигна едва доловим звук.

Чук-чук-чук.

Три удара.

С проклетие затръшна вратата, свали палтото и без да се грижи повече, го хвърли във въздуха; палтото се разпери бавно, като

гротесков призрак, и заплува нагоре. Загаси светлината, легна и покри глава с възглавницата.

Идиот! Проклет железен идиот!!! — повтаряше със стиснати клепачи, треперейки от неразбираема за себе си злост. Умората бързо го надви: дори не усети кога отново заспа.

Отвори очи преди седем. Още полусънен, вдигна ръка — тя не падна. Нямаше гравитация. Облече се и излезе. Движейки се към командната кабина, неволно се вслушваше. Беше тихо: Пред вратата спря. Върху матовите стъкла падаха зеленикавите, сякаш подводни отражения на радарните екрани. Вътре цареше полумрак. Пилотът, полуизтегнат в своето кресло, палеше цигара. Плоски ивици дим плуваха пред екраните, припламвайки в техния отблясък. Чуваше се лекото подрънкване на някаква земна мелодийка, прекъсвана от космически пукания. Пиркс седна зад пилота; нямаше желание дори да проверява гравиметричните записи.

— Кога е тягата? — запита. Пилотът беше досетлив.

— В осем. Но ако искате да се изкъпете, навигаторе, мога да дам веднага — все същото.

— А, не. По-добре да има ред — промърмори Пиркс.

Настъпи мълчание, само високоговорителят бръмчеше повтарящия се в кръг механичен мотив на мелодията. Сънят отново започна да го мори. На няколко пъти се сепваше и пак потъваше в дрямка, от мрака се появяваха огромни зелени котешки очи, примигваше, те се превръщаха в осветени циферблати — тъкмо балансираше на ръба между сън и действителност, когато високоговорителят изтреця и се обади:

— Говори Деймос. Часът е 7:30. Предаваме всекидневния метеоритен бюлетин за вътрешната зона. Под влияние на гравитационното поле на Марс в роя на Драконидите, който вече напусна ивицата на Пояса, са възникнали гранични завихряния. Днес те ще преминат през сектори 83, 84 и 87. Метеоритната станция на Марс определя размерите на облака на 400 000 кубически метра. Във връзка с това сектори 83, 84 и 87 се обявяват за затворени за полети чак до ново съобщение. А сега ще предадем състава на облака, посочен непосредствено от балистичните сонди на Фобос. Според получените в последния момент сведения облакът е съставен от микрометеорити клас X, XY, Z...

— Хубаво, че не е за нас — отбеляза пилотът, — тъкмо закусих, нямаше да ми се отрази добре, ако трябваше да хвърля всичко в дюзите.

— Колко правим? — запита Пиркс. Изправи се.

— Над 50.

— Охо. Не е съвсем зле — изръмжа Пиркс. Провери курса, записите на уранографите, големината на утайката — задържа се на едно равнище — и отиде в каюткомпанията. И двамата офицери бяха вече там. Пиркс зачака някой да спомене за нощните шумове, но разговорът се въртеше все около тегленето на лотарията — Саймс го чакаше с нетърпение и поради това разказваше за всички колеги и познати, на които се е падала печалба.

След закуската Пиркс отиде в навигационната кабина да разчертае изминатата курсова отсечка. По едно време заби пергела в чертожната дъска, дръпна чекмеджето, измъкна корабния дневник и потърси състава на последния екипаж на „Кориолан“.

Офицери: Праг и Уейн, пилоти: Нолън и Поттер, механик: Саймън...

Вглеждаше се упорито в мъжествения почерк на командира. Накрая хвърли книгата в чекмеджето, привърши чертането и тръгна с рулона към командната. За половин час изчисли точния час на пристигането на Марс. На връщане погледна през стъклената врата на каюткомпанията. Офицерите играеха шах, фелдшерът лежеше пред телевизора с електрическа възглавничка на корема. Пиркс се затвори в каютата и прегледа радиограмите, които взе от пилота. Докато се усети, сънят го налегна. На няколко пъти в дрямката му се стори, че моторите започват да теглят, и се мъчеше да се събуди — в резултат на това сънуваше, че става, че отива в командната, намира я празна и тръгва да търси екипажа, бродейки из тъмния като смола лабиринт на кърмовите коридори. Сепна се на бюрото, целият мокър и зъл, защото предчувствуваше какво го чака през нощта след толкова проспани през деня часове. Когато надвечер пилотът включи двигателите, се възползува и взе гореща вана. Появи се освежен в каюткомпанията, изпи приготвеното кафе и запита по телефона дежурния за температурата на реактора. Пълзеше към 1000, но някак не успяваше да прехвърли критичната. Към десет го повикаха от командната — разминаваха се с някакъв кораб, който ги викаше, търсейки лекар. Като

разбра, че става дума за атака на апандисит на борда, Пиркс предпочете да не препоръчва своя фелдшер, още повече че само на три милиона километра идеше голям пасажерски, който изрази готовност да спре и да прехвърли лекар.

И така лениво, без събития, протече целият ден. Към единайсет бялата светлина на всички палуби с изключение на командната и камерата на реактора се смени с мъждукането на синкавите нощни лампи. В каюткомпанията почти до полунощ горя малка лампа над шаха. Там седеше Саймс. Играеше сам срещу себе си. Пиркс отиде да провери пак температурата в дънните трюмове и по пътя срещна връщащия се от реактора Бомън. Инженерът беше по-скоро оптимистично настроен — утечката не нарастваше, а охлаждането работеше съвсем нормално.

Инженерът се сбогува и отмина, като остави Пиркс в пустия студен коридор. Слаб повей теглеше към носа на кораба, дрипите прашна паяжина, омотаващи вентилационните отвори, трепкаха безшумно.

Известно време Пиркс вървя по високия проход между главните трюмове, когато няколко минути след полунощ двигателите замлъкнаха.

От разни страни на кораба долитаха серия смесени, остри и приглушени, все по-далечни и слаби отгласи — незакрепените предмети, движейки се с полученото ускорение, се удряха в стени, тавани, подове; ехото от тези удари, които внезапно изпълниха като че ли оживелия кораб, кънтя за кратко във въздуха, после утихна и отново настана тишина, подчертана от равномерния шум на вентилаторите.

Пиркс си спомни, че чекмеджето на бюрото в навигационната е изкривено, и търсейки дърводелско длето, слезе по дълбокия, тесен като черво, коридор между лявобордовия трюм и кабелния тунел до склада за вехтории, сигурно най-прашното място в целия кораб; на това отгоре облакът прах, който надхвърли главата му, не искаше да се утаи, така че полузадушен, едва успя да напипа изходната врата.

Наближаваше средата на кораба, когато в коридора отекнаха стъпки. При безтегловност така можеше да върви само автомат. И действително всяка стъпка се придружаваше от трясъка на прилепващите към пода магнитни смукала. Пиркс изчака, докато в прохода се появи силуетът, черен на фона на далечните светлини.

Терминус вървеше, несигурно клатушкайки се, с широки махове на ръцете.

— Хей, Терминус! — обади се, излизайки от сянката.

— Слушам.

Тежката фигура се спря; корпусът по инерция се наклони напред и бавно възстанови вертикалността си.

— Какво правиш тук?

— Мишки — отговори гласът иззад гръдния щит, като засилваше впечатлението, че от вътрешността на пръстеновидната броня говори прехрипнало джудже. — Мишките спят неспокойно. Събуждат се. Жадни са. Когато са жадни, трябва да се даде вода. Мишките пият много, когато температурата е висока.

— А ти какво правиш? — попита Пиркс.

Автоматът се олюля.

— Висока температура. Вървя. Непрекъснато вървя, когато температурата е висока. Вода за мишките. Когато пият и заспят, значи добре. Многократно са ставали грешки поради висока температура. Бдя. Излизам, връщам се при реактора. Вода за мишките...

— Носиш вода за мишките ли? — запитва Пиркс.

— Да. Терминус.

— Къде ти е водата?

Автоматът повтори още два пъти „висока температура“ с измамното впечатление, че в него реагира скрит човек — защото направи с двете ръце жест на изненада, бърз и непохватен едновременно, вдигайки ги последователно към очите си, чиито обективи се раздвижиха в очните рамки, насочвайки се към металните длани — и каза:

— Няма вода. Терминус.

— Тогава къде е водата? — настояваше Пиркс. Поглеждаше изпод вежди по-високия с цяла глава робот, който издаде някакви неразбрани звуци, и неочаквано рече басово:

— За... бравих.

Пиркс се обърка — толкова безпомощно прозвуча това. Известно време измерваше с очи леко люлеещия се корпус.

— Забрави, а? Върви при реактора. Връщай се. Чуваш ли?!

— Слушам.

Терминус издрънча, завъртя се на място и започна да се отдалечава със същата прекалено вдървена и затова сякаш старческа походка. Смаляваше се в перспективата на коридора. На един от последните прагове се спъна, размаха тежко ръце, но запази равновесие и изчезна в страничния проход. Известно време стените повтаряха ехото на неговите стъпки. Пиркс започна да се окопитва, изведнъж се реши и планирайки безшумно над пода, стигна до шеста вентилаторна. Минаването през шахтите, дори при изключени мотори, беше забранено, но той пренебрегна забраната. Отблъсна се силно от релингите и за десет секунди прелетя разстоянието от седем етажа, отделящо средната част на кораба от кърмата. Не влезе в камерата на реактора. В средата на стената се виждаше надлъжно резе. Стигна до него, освободи тесните вратички и ги отвори: зад вратичките се намираше четириъгълно прозорче от оловно стъкло в стоманена рамка — задна стена на клетката с мишките. Благодарение на него можеше да се наблюдават, без да се влиза в камерата. Видя до самата стена замърсените празни дъна на клетките, а по-нататък, през телената мрежа, в дъното на камерата, осветена отвисоко с лампа, блесналите с отражения, полети с вода плещи на работа, който висеше почти хоризонтално във въздуха, движейки заспало ръце. Белите мишки бяха надали бронята му; бягаха в тръс по ламарината на нараменниците и гръдния щит, трупаха се там, където във вдлъбнатините на членестия корем се бяха стекли едри капки вода, ближеха ги, подскачаха, политаха във въздуха, а Терминус ги ловеше, те се промъкваха между железните му пръсти, опашките им се сплитаха в чудати орнаменти — картината беше толкова невероятна, толкова комична, че на Пиркс му стана смешно. Сега Терминус натикваше мишките в клетките, металната му физиономия опасно се приближи към лицето на Пиркс, но най-вероятно не го забеляза. Още няколко мишки летяха из въздуха. Терминус се справи и с тях, затвори клетката и изчезна от очите на Пиркс — само свръхчовешката му сянка, подпряна на муфата на главния тръбопровод, легна като разперен кръст върху бетона на реактора.

Пиркс тихо зарези вратичката, върна се в каютата, съблече се и легна, но не можа да заспи. Известно време четете мемоарите на астрогатора Ъруинг, но очите му пареха като посипани с пясък, главата

тежеше, а пък се беше ококорил като таласъм. Помисли си с отчаяние колко много часове остават до сутринта, наметна палтото и излезе.

На кръстовището на главния и бордовия коридор дочу стъпки откъм вентилационната шахта. Приближи глава до решетката на отвора. Отзвукът, деформиран от ехото на железния кладенец, идваше отдолу. Отхвърли се от решетката, планирайки с краката напред, и по най-близкия вертикален проход достигна нивото на кърмата. Крачките зазвучаха по-силно, замряха, заслуша се — обади се с нова сила. Автоматът се връщаше. Пиркс го чакаше под самия таван на високия тук коридор. В дълбочината на палубата скърцаха влачените подметки. Звукът замря. Пиркс вече губеше търпение, когато стъпките отново се появиха, от прохода се подаде дълга сянка и след нея се измъкна Терминус. Мина толкова близо, че можеше да се чуе биенето на хидравличното му сърце. След десетина крачки спря и издаде протяжно съскане. После се наклони няколко пъти наляво и надясно, сякаш се кланяше на железните стени, и продължи по-нататък. При тъмния вход на страничния коридор спря отново. Погледна там. Протяжното съскане се повтори. Пиркс, леко докосвайки с връхчетата на пръстите тавана, се понесе зад тежката фигура.

— Пссст... пссст — донасяше се все по-ясно.

Терминус още веднъж спря пред следващата вентилационна шахта, помъчи се да провре глава през решетката, но не успя; посъска, изправи се бавно и закуцука по-нататък. На Пиркс му дойде до гуша.

— Терминус! — изкрещя. Автоматът, който тъкмо се навеждаше, замръзна в полудвижение.

— Слушам — отговори.

— Какво пак търсиш тук?

Гледаше в сплесканата метална маска, макар че не беше лице и не можеше да разкрие нищо.

— Търся... — обади се Терминус. — Търся котка.

— Какво?

Терминус започна да се изправя. Растеше нагоре, ръцете му висяха безсилно, сякаш беше забравил за тях, но понеже, тихо поскърцвайки със ставите, го правеше толкова бавно, движението му имаше в себе си нещо заплашително.

— Търся котката — повтори.

— Защо?

Терминус замълча за момент, застинал като метална статуя.

— Не знам — отговори тихо и Пиркс се смути. Със своето мъртво спокойствие, в слабата светлина на лампите, с ръждясалите релси на линията до затворените врати, коридорът приличаше на галерия от изоставена мина.

— Стига вече — обади се накрая. — Връщай се при реактора и не излизай оттам, чу ли?

— Слушам.

Терминус се обърна и тръгна. Пиркс остана сам. Въздушният поток го отнасяше — увиснал между тавана и пода — милиметър по милиметър към отворената паст на вентилатора. Оттласквайки се с крак от стената, зави към асансьора и полетя нагоре, отминавайки по пътя черните дупки на шахтите, в които, като ход на огромен часовник откънтяваха все по-слабите и далечни крачки на автомата.

IV

През следващите дни Пиркс беше погълнат от математика. С всяко ново включване реакторът загряваше все повече, докато производителността му намаляваше. Бомън предполагаше, че неутронните огледала са пред пълна разруха. Доказваше го бавно, но непрестанно нарастващата радиоактивна утечка. Чрез сложни изчисления той се стараяше да дозира периодите на тяга и охлаждане, докато реакторът почиваше, прехвърляше циркулацията на охлаждащата течност от бордовите трюмове дълбоко в кърмовите, където цареше истинска тропическа температура. Това лавиране между противоположни величини изискваше търпение — заседаваше се при Калкулатора, търсейки по метода на пробите и грешките оптималното решение. В резултат изминаха 43 милиона километра с нищожно закъснение. На петия ден от пътуването въпреки песимистичните прогнози на Бомън достигнаха необходимия таван на скоростта. Изключвайки реактора, който щеше да изстива чак до кацането, Пиркс си отдъхна скрит. Една от особеностите на управлението на старите товарни ракети беше тази, че от тях виждаше звезди далеч по-рядко, отколкото на Земята. Впрочем те не му бяха интересни — дори червения като меден грош диск на Марс; стигаха му курсовите чертежи.

Късно вечерта на последния ден от пътуването, когато прекъсваната от редки синкави лампички тъмнина направи палубите сякаш по-големи, си спомни за трюмовете. Досега дори не беше поглеждал в тях. Напусна каюткомпанията, където Саймс играеше, както всеки ден, шах с Бомън, и слезе с асансьора до кърмата. От последната среща не беше ни видял, ни чул Терминус. Само забеляза, че котката е изчезнала някъде — толкова успешно, сякаш изобщо я нямаше на кораба.

Едва осветената средна част дишаше с шумоленето на неспирно въздушно течение. Когато отвори вратата, в залата се запалиха лампи под дебел слой прах. Изходи трюма от единия край до другия. Купищата сандъци, достигащи почти до тавана, бяха разделени от

тесен приход. Провери опъна на стоманените ленти, закрепени за пода, с които беше пристегната всяка пирамида от товара, а течението, предизвикано от отварянето на вратите, изсмукваше от тъмните ъгли валма стърготини, боклуци, кълчища, които се поклащаха леко, като ресни на водорасли.

Беше вече на коридора, когато чу равномерни, бавни звуци...

— Внимание...

Три удара.

Дрейфуваше във въздушното течение, което го отнасяше все по-високо. Искаше или не — трябваше да слуша. Разговаряха двама. Сигналите бяха слаби — сякаш пестяха сили, отмервайки силата на ударите. Прииждаха ту по-бавно, ту по-бързо, единият често бъркаше, сякаш беше забравил морзовата азбука. Понякога мълчаха дълго, понякога започваха да предават едновременно. Черният коридор с рядко разхвърляните лампи изглеждаше безкраен, шумящият в него вятър като че ли идеше от безграничната пустош.

— С-а-й-м-ъ-н-ч-у-в-а-ш-л-и-г-о — бавно, неравномерно чукаше в тръбата.

— Н-е-ч-у-в-а-м... н-е-ч-у-в-а-м...

Пиркс със злост се отблъсна от стената и свил крака, полетя като камък надолу по коридорите, все по-зле осветени; приближаването на кърмата личеше по все по-дебелия слой деликатен червеникав прах по лампите. Тежките врати на реактора бяха открехнати.

В камерата беше тихо. Изключените през нощта компресори мълчаха. Само понякога със странен, почти човешки глас бърбореше скритият в бетонната стена тръбопровод, когато газовите мехурчета си пробиваха път през сгъстяващата се течност.

Оплескан с цимент, Терминус работеше. Вентилаторът фучеше ожесточено над неговия полюляващ се като махало череп. Без да докосва стъпалата на стълбите, Пиркс се плъзна над тях с ръка на перилата. Железните ръкавици подрънкваха леко, пресният слой цимент поглъщаше ударите им.

— Н-е-ч-у-в-а-м... п-р-и-е-м...

Дали беше случайност, или повелята за забавяне на ударите идеше от същия източник, който изпращаше морзовите знаци, но тръбата отекваше все по-слабо. Пиркс стоеше съвсем близо до автомата. Членестите сегменти на корема му, които се препокриваха

при навеждане, напомняха хитиновата броня на насекомо. В стъклените очи се люлееха миниатюрни отражения на лампите. Вгледан в тях, Пиркс усети, че в тази празна камера с наклонени стени е съвсем сам. Терминус не знаеше какво прави, беше машина, предаваща запомнени серии от звуци, нищо повече. Ударите ставаха все по-слаби.

— С-а-й-м-ъ-н-о-б-а-д-и-с-е — долавяше с усилие. Ритъмът се разпадаше. Докосна тръбата на около половин метър над превития торс на работещия автомат — когато оправяше захвата си, кокалчетата на пръстите му чукнаха по желязото и предаваната тъкмо серия прекъсна за миг. Пронизан от внезапен импулс, преди да помисли, колко безумно е желанието да се намеси в разговор отпреди години, започна бързо да изчуква.

— З-а-щ-о-м-о-м-с-с-е-н-н-е-о-т-г-о-в-а-р-я... п-р-и-е-м...

Почти в същия миг, когато удари за пръв път по тръбата, по нея чукна и Терминус. Двата звука се сляха, ръкавицата на автомата замръзна, сякаш го чу, и след няколко секунди, когато завърши, започна да набива цимент в пролуките на съединението. Тръбата зазвъня:

— З-а-щ-о-т-о-е-п-о-ч...

Пауза. Терминус се наведе да загребе циментово тесто. Нима това беше начало на отговор? Пиркс чакаше, без да диша. Автоматът се изправи, метна рязко цимента и по тръбата потекоха ускорени удари.

— С-а-й-м-ъ-н-т-и-л-и-с-и...

— Т-у-к-с-а-й-м-ъ-н-н-е-а-з... к-о-й-г-о-в-о-р-и.. к-о-й-г-о-в-о-р-и...

Сви глава в раменете си; ударите падаха като градушка:

— К-о-й-г-о-в-о-р-и-о-б-а-д-и-с-е-к-о-й-г-о-в-о-р-и... к-о-й-г-о-в-о-р-и... к-о-й-г-о-в-о-р-и-к-о-й-г-о-в-о-р-и-т-у-к-с-а-й-м-ъ-н-т-у-к-у-е-й-н-о-б-а-д-и-с-е...

— Терминус! — изкрещя. — Пристани! Престани!

Кънтенето спря. Терминус се оправяше, а неговите нараменници, ръце и ръкавици се тресяха, целият корпус потрепваше в желязно хълцане и в тези спазматични разтърсвания Пиркс прочиташе пак:

— К-о-й-г-о-в-о-р-и... к-о-й... к-о-й...

— Престани!!! — изкрещя още веднъж. Гледаше го отстрани; тръпка пронизваше тежките плещи и бликовете на светлината, пречупена в корпуса, повтаряха:

— К-о-й...

Като изтощен от буря, преминала през него, автоматът се окова. Издигайки се над пода, той с продължително скърцане се хвана за хоризонталното разклонение на тръбопровода и увисна като закачен в мъртва неподвижност, но като се вгледа, Пиркс улови милиметрови потрепвания на безсилно отпуснатите ръце.

— К-о-й...

Не разбра кога се е озовал в коридора. Вентилаторите шумяха. Плуваше напред, под прииждащия от горните палуби хладен сух вятър, осветените кръгове на лампите преминаваха по лицето му.

Вратата на каютата не беше добре затворена. На бюрото гореше лампа, плоските клинове светлина по пода опираха в стената; таванът беше тъмен.

Кой беше? Кой го викаше така? Саймън? Уейн? Но тях ги нямаше! Бяха мъртви от 19 години!

А тогава кой — Терминус? Но той само уплътняваше тръбопроводите. Знаеше много добре какво ще чуе, ако реши да го разпитва — дрънкане за рентгени, утечки и пломби. Той дори не подозира, че отгласът на неговата работа се подрежда в призрачен ритъм.

Едно е сигурно: този запис — ако е запис — не е мъртъв. Каквото и да са тези хора — тези гласове, тези удари, — с тях може да се разговаря. Само да имаш смелост...

Отблъсна се от тавана и заплува, люлеейки се, към отсрещната стена. По дяволите! Искаше му се да ходи, да ходи с бързи крачки, да усеща тежестта си, да удари силно с юмрук по масата! Това привидно толкова удобно състояние, при което предметите и собственото тегло се превръщаха в нематериални сенки, беше кошмарно. Всичко, до което се докоснеше, бягаше, отплуваше, несигурно, лишено от опора, ставаше надута празнина, привидност, сън...

Сън?

Чакай. Когато сънувам някого и му задавам въпрос, не зная отговора, докато не се отрони от устните му, а всъщност този сънуван човек не съществува извън моя мозък и е само негова временно

обособена част. Всеки се разделя така почти всеки ден, по-точно всяка нощ — давайки начало на временни, възникнали за нуждите на едно видение псевдоличности. Те могат да бъдат същества измислени — или действителни. И нима не сънуваме понякога мъртвите? Нима не водим разговори с тях?

Мъртвите.

Нима Терминус...

В своето полуосъзнато кръжение по каютата, планирайки от едната стена до другата, отблъскван от твърдите плоскости, Пиркс достигна до вратата и се хвана за нея. Виждаше тъмен отрязък от коридора с падаща в тази тъмнина светла ивица.

Да се върне там?

Да се върне — и да пита?

Това, е някакво физическо явление — по-усложнено от обикновен запис; в края на краищата автоматът не е уред за записване на звуци. В него е възникнал запис, притежаващ известна, автономност, променчивост, на който — колкото и странно да звучи — можеш да задаваш въпроси и да разбереш всичко. Да узнаеш съдбите на Саймън, Нолън, Поттер и онова неразбираемо, ужасяващо — мълчание на командира.

Можеш ли да си представиш някакво друго обяснение?

Навярно не.

Беше сигурен в това и все пак не помръдваше от мястото си, сякаш чакаше нещо.

В края на краищата тук няма нищо друго освен кръжение на токове в желязна кутия. Никой жив, никакво същество, загиващо в мрака на разбития кораб. Съвсем нищо!

Да изчуква въпроси пред стъклените очи на Терминус? Но те, вместо да разказват свързано своята история, ще започнат да му крещат, да викат за кислород, за спасение! Какво ще им отговори? Че не съществуват? Че са само „псевдоличности“, изолирани островчета на електрическия мозък, негов мираж, негово хълцане? Че техният страх е само имитация на страх, а тяхната агония, повтаряна всяка нощ, не струва шепа цимент? Помнеше още предизвикания от своя въпрос бурен взрив от удари, онзи вик, пълен с удивление и неочаквано събудена надежда, с който го призоваваха, онази

повтаряща се безкрай, натрапчива, припряна молба: „Обади се! Кой говори! Обади се!!!“

Още кънтяха в ушите му, още усещаше във върха на пръстите си отчаянието и беса на тези удари.

Не съществуваха ли? А кой го викаше — кой искаше помощ? И какво от това, ако специалистите кажат, че зад този вик няма нищо друго освен въртене на заряди и трептене на пробудени от резонанса тенекии? Седна на бюрото. Измъкна чекмеджето. Гневно притисна надигащите се с шумолене листове, намери този, който търсеше, простря го пред себе си и старателно го изглади, за да не пърха от дъха му. Вписваше последователно в напечатаните рубрики:

МОДЕЛ: AST — Pm — 105/0044

ТИП: универсален ремонтен

НАЗВАНИЕ: Терминус

ПОВРЕДА: разпад на функциите

ЗАКЛЮЧЕНИЕ... Поколеба се. Приближаваше перото до хартията и го дърпаше. Мислеше за невинността на машините, които човек надари със способността да мислят и с това ги направи съучастници в своите безумства. За това, че митът за Голем, машина разбунтувана, опълчила се срещу човека, е лъжа, измислена, за да могат онези, които носят отговорността за всичко, да я отхвърлят от себе си.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Да се предаде за старо желязо.

И в долния край на листа — с неподвижно лице — се подписа:
Първи навигатор Пиркс.

ЛОВ

Излезе от Управлението зъл като дявол. Тъкмо на него ли трябваше да се случи! Арматорът не достави товара — просто не го достави — и толкоз. В Управлението не знаеха нищо. Разбира се, имат телеграма: „Закъснение 72 часа — глоба по договора внасям на вашето konto — Инстрънд“. Ни дума повече. В кантората на търговския съветник също не постигна нищо. На космодрума ставаше тясно и Управлението не се задоволяваше с договорната глоба. Глобата си е глоба, но ще бъде по-добре, ако навигаторът стартира и излезе на постоянна орбита. Моторите могат да се спрат, никакъв разход на гориво, ще изчака тези три дни и ще се върне. Какво му пречи? Да се въртиш три дни около Луната само защото арматорът те е подвел! Пиркс просто не знаеше как да отговори, но си спомни за съвместния договор. Когато замина съобразно нормите за престой в Космоса, установени от профсъюза, онези започнаха да се дърпат. Наистина сега не е Година на Спокойното слънце. Лъчевите дози не са безопасни. Затова трябва да маневрираш, да се криеш от Слънцето зад Луната, да разиграваш тази сляпа баба за сметка на тягата: а кой ще плати после? — знайно е, че не арматорът, може би Управлението? Давате ли си сметка колко струват десет минути пълен ход при реактор със седемдесет милиона киловата?! Накрая получи разрешение за престой, но само за седемдесет и два часа плюс четири за пренатоварване на тази идиотска дребна стока — и ни минута повече! Можеше да се помисли, че му правят благодеяние. Сякаш вината беше негова. А долетя с точност до минутата, макар да не идваше направо от Марс, а пък арматорът...

От всичко това почти забрави къде се намира и така натисна дръжката на вратата, като излизаше, че подскочи до тавана. Почувствува се глупаво, огледа се, но нямаше никого. Изобщо цялата Луна изглеждаше пуста. Наистина бяха започнали големи строежи неколкостотин километра на север, между Ксипатия и Торичели. Инженерите и техниците, от които преди месец тук не можеше да се разминеш, бяха заминали на строежа. Грандиозният проект на ООН,

Луна-2, притегляше все повече хора от Земята. Поне този път няма да има затруднения с хотела, помисли си, пътувайки с ескалатора към последния етаж на подземния град. Лампите светеха със студена дневна светлина. Всяка втора беше угасена. Икономии! Бутна стъклената врата и влезе в неголям хол. Имаше стаи, как иначе! Кой колкото иска. Остави в портиерната малкия си куфар, фактически несесер, и се подвоуми: дали Тиндал ще внимава как механиците шлайфат централната дюза? Че още на Марс се държеше като средновековна бомбарда! Всъщност би трябвало сам да догледа, собственото око, както се знае... Но не му се искаше да се връща с асансьорите дванайсет етажа нагоре, още повече че сега всички навярно си бяха отишли. Сигурно стоят в търговския дом на летището и слушат последните записи. Вървеше всъщност, без да знае къде; хотелският ресторант беше празен, като че ли не работеше — но зад бюфета все пак седеше рижа девойка и четеше книга. Или беше заспала над нея? Защото цигарата ѝ беше станала на дълго стълбче пепел върху мраморната плоча... Пиркс седна, нагласи часовника на тукашно време и изведнъж стана късно: десет часът вечерта. А на борда едва преди няколко минути беше обед. Този вечен кръговрат с внезапни скокове на времето беше все така мъчителен както в началото, когато още се учеше да лети. Ядеше обед, превърнат във вечеря, прокарвайки го с минерална вода, комай по-топла от супата. Келнерът, печален и сънен като истински лунатик, обърка сметката в своя вреда, което вече беше тревожен симптом. Пиркс го посъветва да прекара отпуската си на Земята, излезе тихо, за да не събуди спящата бюфетчица, взе от портиера ключа и тръгна към стаята си. Не погледна веднага тенекийката и се сепна, когато видя номера: 173. В същата стая беше спал някога, когато за пръв път летеше към „Онази страна“. Но когато отвори вратата, разбра, че това е или друга стая, или основно са я преустроили. Не, сигурно е сбъркал, тази е по-голяма; завъртя всички ключове, тъмнината му беше омръзнала, погледна в шкафа, дръпна чекмеджето на малкото бюро, но не разопакова дори куфарчето си, метна само пижамата върху леглото, а четката и тубата с паста сложи на умивалника. Изми ръце — водата както винаги беше ужасно студена, чудно как не замръзваше. Отвъртя кранчето на топлата — едва прокапа. Пристъпи към телефона, за да повика рецепцията, но и това му се отщя. Друг въпрос, че положението е скандално — Луната беше

вече благоустроена, а не могат да уредят постоянна топла вода в хотелската стая! Включи радиото. Тъкмо вървеше, вечерната програма — лунни новини. Почти не слушаше, разсъждавайки дали да изпрати телеграма до арматора. Естествено — за негова сметка. Само че нищо няма да стане. Това не са романтичните времена на космонавтиката! Отдавна бяха отминали, сега човек е просто каруцар, зависим от онези, които му слагат товара в колата. Чакай — какво има?... Наведе се над леглото и завъртя копчето на апарата.

„... вероятно остатък от рояка на Леонидите“ — мекият баритон на говорителя изпълни стаята. — „Само една жилищна сграда е повредена от пряко попадение и е загубила херметичност. По щастливо стечение на обстоятелствата хората са били на работа. Останалите метеорити не са нанесли повече вреди с изключение на един, който е пробил предпазния щит над складовете/ Както съобщава нашият кореспондент, шест универсални автомата, предназначени за работа на строежа, са напълно унищожени! Повредена е също линията за високо напрежение и са прекъснати телефонните връзки, които обаче в течение на три часа са били възстановени: Сега ще повторим най-важните новини. Днес сутринта беше открит панафриканският конгрес...“

Изключи радиото и седна. Метеорити? Някакъв рояк? Е, да, време е за Леонидите, но нали прогнозистите — метеоролозите — винаги ще забъркат нещо, също както синоптиците на Земята!... Строежът е навярно онзи на север. Все пак атмосферата си е атмосфера: липсата ѝ тук веднага се усеща. Шест автомата... браво. Добре, че поне хората са оцелели. Все пак глупава история — пробил щита! Да, този проектант, той пък...

Беше уморен. Времето се беше съвсем объркало. Между Марс и Земята се наложи да глътнат вторника. След понеделник веднага дойде сряда; в резултат липсваше също и една нощ. Впрочем трябва да се наспя, и то в аванс — помисли си, стана и несъзнателно тръгна към малката баня, но от спомена за ледената вода чак се потърси, завъртя се на пети и след минута беше вече в леглото. За корабната койка не се миеше. Ръката му сама потърси коланите за закрепване на завивката, усмихна се леко, когато не ги намери, нали беше в хотел, не го заплашваше внезапна загуба на гравитация... Това беше последната му мисъл. Когато отвори очи, нямаше понятие къде се намира. Цареше

пълна тъмнина. Тиндал! — искаше да извика и внезапно, без да знае защо, си спомни как онзи веднъж изскочи изплашен от каютата само по пижамени гащи и отчаяно питаше дежурния: „Ей ти! Моля ти се! Каж ми как се казвам?!“ Нещастникът се беше отрязал, защото — измисляйки си някакви стомашни причини, изпи цяла бутилка ром. Но по този околен път мисълта на Пиркс веднага се върна към действителността. Стана, запали лампата, отиде под душа, спомни си за водата, затова пусна внимателно най-напред слаба струя — беше хладна, въздъхна, мечтаеше за горещ душ, но след малко в струите, биещи по лицето и гърдите, започна даже да си тананика.

Тъкмо слагаше чиста риза, когато високоговорителят — нямаше представа, че в стаята въобще има такова нещо — басово се обади: „Внимание! Внимание! Предаваме важно съобщение. Умоляват се всички мъже, способни да носят оръжие, да се явят веднага в управлението на космодрума, стая 318, при командор-инженер Аханян. Повтарям. Внимание, внимание...“ Пиркс толкова се сепна, че замря неподвижно само по чорапи и риза. Какво е това? Първоаприлска шега? Способни да носят оръжие? Може би още сънува? Но като размахваше ръце, за да навлече по-бързо ризата, се удари така в ръба на стола, че му стана горещо. Не, не е сън. Тогава? Нашествие? Марсианци завладяват Луната? Що за глупост! Все пак трябва да отиде...

А когато скачаше в панталоните, нещо му шепнеше: „Да, това трябваше да се случи, защото ти си тук. Такъв ти е късметът, привлича приключенията...“ Когато излизаше от стаята, часовникът показваше осем. Искаше да попита първия срещнат какво всъщност е станало, но коридорът беше пуст, ескалаторите също, сякаш имаше тотална мобилизация, сякаш вече всички някъде, дявол знае къде, се суетяха на първа линия... Бягаше нагоре по стълбите, макар че и така се движеха бързо, бързаше, сякаш наистина можеше да пропусне шанс за геройски подвизи. Горе видя ясно осветена стъклена будка с вестници, притича към прозорчето да попита, но тя беше празна. Вестниците се продаваха от автомат. Купи си кутия цигари и вестник, който разгледа, без да забави крачка, но в него нямаше нищо освен описание на метеоритната катастрофа. Да не би заради нея? Ами това оръжие? Не, няма нищо. По дългия коридор стигна до Управлението. Най-послед видя първите хора.

Някой влизаше тъкмо в стая номер 318, друг приближаваше към нея откъм противоположния край на коридора.

Вече нищо няма да науча, закъснял съм — помисли, опъна сакото и влезе. Стаята беше неголяма, с три прозореца, зад които пламтеше изкуствен лунен пейзаж с неприятния цвят на нажежен живак. В по-тясната част на трапецовидната стая стояха две бюра, цялото останало пространство пред тях беше наблъскано със столове, явно донесени на бърза ръка, защото почти всеки беше различен. Там седяха някакви 14–15 души, главно мъже на средна възраст и няколко младежи с нашивки на кадети от космическия флот. Отстрани стоеше някакъв старши командор — останалите места бяха празни. Пиркс седна до един от кадетите, който веднага му разказа как вчера в шест долетели за провеждане на практика на „тази страна“, но на тяхно разположение бил само малък апарат, така наречената бълха, така че взел едва трима, останалите трябвало да чакат своя ред, пък тук изведнъж такава история. Дали не знаете, навигаторе...? Но и самият навигатор нищо не знаеше. По физиономиите на седналите можеше да се ориентира, че и те са изненадани от необикновеното съобщение — комай всички бяха дошли от хотела. Сетил се, че трябва да се представи, кадетът изпълни няколко гимнастически упражнения, като едва не преобърна стола. Пиркс го хвана за облегалката, в същия момент вратата се отвори и влезе невисок чернокос мъж с леко посивели слепоочия; имаше обръснати, но синкави от гъстата брада бузи, рошави вежди и малки проницателни очи; без да каже нещо, той мина между столовете зад бюрото;, спусна от ролката под тавана картата на „тази страна“ в мащаб 1:1 000000 и като потърка с opakото на ръката големия си месест нос, каза без никакво встъпление:

— Аз съм Аханян, временно назначен от ръководството на обединените Луна-1 и Луна-2 във връзка с обезвреждането със Сетаври.

Сред седящите настъпи леко раздвижване, но Пиркс продължаваше да не разбира нищо — дори не знаеше какво е това Сетавър.

— Тези от вас, които са слушали радио, знаят, че тук — той посочи с линейка околността на Ксипатия и Алфраганус — вчера падна метеоритен дъжд. Да оставим резултатите от падането на другите, но един, вероятно най-големият, разби предпазния щит на

складове Б7 и Р7, при което в последния се намираше пратка Сетаври, получени едва преди четири дни от Земята. В съобщението беше казано, че всички са унищожени. Тъкмо това, извинявайте, не е истина.

Кадетът, седящ до Пиркс, слушаше със зачервени уши, дори устата му беше отворена, сякаш се боеше да не изпусне някоя дума; Аханян продължаваше:

— Пет робота са смачкани от срутения свод, но шестият е оцелял. По-точно е получил увреждане. Смятаме така, защото се е измъкнал изпод развалините на склада и от този момент е започнал да се държи като... като...

Аханян не намери подходяща дума и затова продължи, без да довърши:

— Складовете се намират до отклонението на теснолинейката, на пет мили от временното летище. Веднага след катастрофата е започнала спасителна акция и най-напред е проверено състоянието на личния състав, за да се установи дали някой не е погребан под разрушените сгради. Акцията е продължила около час, но тъй като междуременно се оказало; че от сътресението са загубили херметичност сградите на централното управление на строителството, продължила до полунощ. Около един часа се изяснило, че аварията на мрежата, захранваща целия район на строежа, както и прекъсването на телеграфната връзка, не са предизвикани от метеорити, а кабелите са били пресечени... с лазерен лъч.

Пиркс примигна. Имаше неотразимото усещане, че участвува в някакво представление, в маскарад — защото такива неща не могат да се случват. Лазер! Хайде де! Може би го е донесъл марсиански шпионин. Но командор-инженерът не приличаше на човек, който измъква сутрин гостите на хотела, за да си прави глупави шеги.

— На първо място бе поправена телеграфната линия — говореше Аханян, — а в същото време малкият транспортър на аварийната бригада, който стигнал до мястото, където кабелите са прекъснати, загубил връзка с ръководството на Луна; трето, сутринта се оказа, че този транспортър е бил атакуван с лазер и в резултат на няколко попадения се е запалил. Водачът и неговият помощник са загинали, а двама от бригадата, които за щастие са били в скафандри, понеже са се готвели да излизат за поправка на линията, успели да изскочат и се

скрили в пустинята, тоест на Маре Транквилитатис — горе-долу тук... — Аханян показа с линията точка в Морето на Спокойствието, отдалечена на някакви 400 км от неголемия кратер Араго. — Никой от тях, доколкото зная, не е видял нападателя. Просто в един момент усетили много силен термичен удар и транспортърът се запалил. Изскочили, преди да избухнат резервоарите със сгъстен газ, спасила ги е липсата на атмосфера, понеже е експлодирала само частта от горивото, която е могла да се съедини с кислород вътре в транспортъра. Единият от двамата е загинал при неизяснени досега обстоятелства, а другият е успял да се върне до района на строежа, изминавайки около 140 км, но тъй като е бягал в скафандър, изразходвал целия си запас от въздух и получил аноксия — все пак за щастие са го забелязали и сега се намира в болницата. Нашата информация за случилото се е основана само на неговото донесение, така че изисква допълнителна проверка.

Цареше мъртва тишина. На Пиркс взе да му се изяснява накъде върви работата, но все още не вярваше, още не искаше да вярва...

— Сигурно се досещате — продължаваше с равен глас тъмнокосият мъж, чийто черен като въглен профил бе изрязан на фона на живачно нажежения лунен пейзаж, — че този, който е пресякъл телеграфните кабели и линията за високо напрежение, а после е атакувал транспортъра, е бил оцелелият Сетавър. Това е още малко познат модел, защото едва миналия месец е въведен в серийно производство. С мен трябваше да дойде инженер Кларнер, един от проектантите на Сетавъра, за да ви обясни по-точно както възможностите, на този модел, така и средствата, които ще се наложи да употребим сега за неговото обезвреждане или унищожаване... — Кадетът, който седеше до Пиркс, тихо изхълца. Това беше стон на най-висок възторг, който дори не се опитваше да се преструва на ужас. Младежът не забеляза апострофацията поглед на навигатора. Впрочем никой не забеляза и не чу нищо освен гласа на командор-инженера.

— Не съм интелектроник и затова не мога да ви кажа много за Сетавъра. Но сред присъстващите би трябвало да се намира доктор Мак Корк. Тук ли е?

Стана слаб, строен мъж с очила:

— Да. Не съм участвувал в проектирането на Сетавъра, познавам само нашия английски модел, който е подобен на американския, но не

е идентичен. Все пак разликите не са значителни, така че мога да бъда полезен...

— Чудесно. Докторе, моля, елате при мен. Ще представя само актуалното положение: този Сетавър се намира някъде тук — Аханян очерта с края на линията брега на Морето на Спокойствието. — Следователно се намира на разстояние 30–80 км от района на строежа. Бил е предназначен — както изобщо всички Сетаври — за минна работа в много тежки условия, при висока температура и голяма опасност от срутване, затова тези модели имат масивен строеж и дебела броня... Но за това ще ви разкаже по-подробно доктор Мак Корк. Колкото до средствата, с които разполагаме, за да го обезвредим — ръководствата на всички лунни бази ни дадоха преди всичко известно количество взривни материали, динамит и оксиликвити, също така ръчни лазери за пряко поражение и минни — при това нито взривните материали, нито лазерите, разбира се, имат характер на бойни средства. За придвижване на групите по операцията за унищожение на Сетавъра ще имат транспортъри от близък и среден обсег, в това число и два с лека противометеоритна броня. Само такава броня може да издържи лазерен удар от разстояние около километър. Наистина данните се отнасят за Земята, където поглъщащото въздействие на атмосферата е значително. Тук тя липсва, затова тези транспортъри ще бъдат съвсем малко по-защитени от останалите. Ще получим значително количество скафандри, кислород и това, страхувам се, ще бъде всичко. Към обяд от съветския сектор ще долети „бълха“ с тричленен екипаж; тя евентуално може да вземе за краткотраен полет четири човека, за да ги пренесе навътре в областта, където е локализиран Сетавъра. С това засега свършвам. Сега ще ви дам един лист, на който, моля, четливо да напишете името и професията си. Междувременно може би доктор Мак Корк ще ни каже няколко думи за Сетавъра. Най-важното, струва ми се, е посочването на ахилесовата му пета...

Мак Корк вече стоеше до Аханян. Беше още по-слаб, отколкото на Пиркс се беше сторило; имаше клепнали уши, леко триъгълен череп, почти невидими вежди; коса с неопределен цвят и при все това изглеждаше странно симпатичен.

Преди да започне, свали очилата със стоманени рамки, сякаш му пречеха, и ги сложи на бюрото пред себе си.

— Бих излъгал, ако кажа, че сме предвиждали възможността за такова произшествие, каквото се е случило тук. Но освен математика кибернетикът е длъжен да има в главата си и малко интуиция. Именно затова досега не се решавахме да предадем нашия модел за серийно производство. Лабораторните тестове показаха безупречното състояние на Мефисто — така се нарича нашият модел. Сетавъра би трябвало да се различава от него с по-добра балансировка на задържането и възбуждането. Поне така смятах въз основа на литературата, вече не съм чак толкова сигурен. Името му намирисва на митология, но е само съкращение, идва от думите Самопрограмирац се Електронен Троицен Автомат Рацемичен, понеже в конструкцията на мозъка му се използват както дясно, така и лявоизвити псевдокристални монополимери. В момента това едва ли е най-важното. Това е автомат, снабден е лазер за минна работа, виолетов лазер, а енергия за излъчване на импулси получава от микрореактор, работещ на принципа на студена верижна реакция, благодарение на което Сетавъра, доколкото си спомням, може да развие в импулсите енергия от 45 000 киловата.

— Колко дълго? — запита някой.

— От наша гледна точка вечно — отговори веднага мършавият доктор. — Във всеки случай, в продължение на много години. Какво всъщност е станало с този Сетавър? Най-просто казано, мисля, че е бил чукнат по главата. Ударът очевидно е бил изключително силен, в края на краищата дори тук една срутена сграда може да повреди хромникелов череп. Та какво е станало? Подобни опити не сме правили никога, щяха да струват много скъпо — Мак Корк внезапно се усмихна, показвайки малки равни зъби, — но по принцип е известно, че точно локализираната повреда на малък, тоест относително прост мозък или обикновена изчислителна машина, предизвиква цялостно разпадане на функциите. Докато, колкото повече се приближаваме към човешкия мозък в подражанието на процесите, толкова повече такъв сложен мозък е в състояние да функционира въпреки частичната повреда. Животинският мозък, например котешкият, има определени центрове, дразненето на които предизвиква нападателна реакция, проявява се като избухване на агресивна ярост. Мозъкът на Сетавъра е построен иначе, но притежава известно генерално устройство, мотор на активността, която може да бъде насочвана и канализирана по раз-

личен начин. Изглежда, се е получило някакво късо съединение в този център на активността със задвижената деструктивна програма. Говоря, естествено, ужасно опростено.

— Но откъде е дошла тази деструкция? — запита същият глас, който се беше обадил.

— Нали автоматът е предназначен за минна работа — обясни доктор Мак Корк. — Задачата му е щяла да бъде пробиване на подкопи, галерии, дупчене на скали, раздробяване на особено твърди минерали; най-общо казано — унищожение на материалната компактност, очевидно не навсякъде и не на всичко, но в резултат на сътресението се е стигнало до такава генерализация. Моята хипотеза впрочем може да се окаже съвсем фалшива. Тази чисто теоретична страна ще бъде съществена за нас после, когато го разгърнем като килимче. Засега най-важното е — какви са възможностите на Сетавъра. Може да се движи със скорост около 50 км/час по същество във всеки терен. Няма никакви смазващи се точки, всички ставно-фрикционни повърхнини работят на тефлон. Има магнитно окачване, бронята му не може да се пробие с никакъв куршум от пистолет или карабина, не са правени такива опити, но мисля, че вероятно само бронебойно оръдие... Но такива нямаме, нали?

Аханян поклати отрицателно глава. Взе листа, който се беше върнал при него, и четеше, поставяйки край имената ситни знаци.

— Разбира се, избухването на подходящ заряд ще го разкъса — продължи Мак Корк спокойно, сякаш говореше за най-обикновени неща. — Но първо, зарядът трябва да бъде приближен към него, а това, боя се, няма да бъде лесно.

— Къде всъщност му е лазерът? В главата? — запитаха от аудиторията.

— Той няма глава, а само нещо като удебеление, изпъкналост между раменете. Това трябваше да повиши издръжливостта му на засипване. Сетавъра е 220 см висок, значи поразява от около два метра височина; отворът на лазера е покрит с подвижна клапа; при неподвижен торс може да поразява в ъгъл с широчина 30 градуса, по-голямо поле на поражение се получава чрез завъртане на целия торс. Лазерът има максимална сила 45 000 киловата; всеки професионалист ще се ориентира, че това е твърде голяма мощност, лесно пробива неколкосантиметрова стоманена плоча...

— В какъв обсег?

— Лазерът е виолетов, значи с много малък ъгъл на отклонение на светлинния сноп... Затова обсегът ще бъде практически ограничен от полезрението; понеже хоризонтът тук е отдалечен в равнината на два километра, такъв ще бъде и най-малкият обсег на поразяване.

Ще получим специални минни лазери с шест пъти по-голяма мощност — вметна Аханян.

— Но те са същото, което американците наричат овъркил — отвърна Мак Корк, усмихвайки се. — Защото тази засилена мощност няма да даде никакво предимство при дуел с лазера на Сетавъра...

Някой запита дали не би могло автоматът да се унищожи от борда на някой космически кораб. Мак Корк се призна за некомпетентен, а Аханян, поглеждайки списъка на присъстващите, каза:

— Тук присъства навигаторът първи клас Пиркс... Бихте ли изяснил този въпрос?

Пиркс стана.

— Теоретически погледнато, кораб от среден тонаж, като моя „Кювие“, тоест 16 000 тона маса на покой, сигурно би могъл да унищожи такъв Сетавър, ако той попадне в струята му. Температурата на излизащите газове надхвърля 6000 градуса на разстояние 900 метра, това навярно е достатъчно...!?

Мак Корк кимна с глава.

— Но това е чиста спекулация — подхвана Пиркс. — Корабът трябва някак да се насочва, а толкова малка цел, каквато е Сетавъра, всъщност не по-голяма от човек, винаги ще успее да се отмести, доколкото не е неподвижен, защото страничната скорост на кораб, маневриращ при повърхността на планета, в нейното гравитационно поле, е много малка и не може да става дума за внезапни маневри на преследване. Остава значи само възможността да се използват малки единици, да кажем: собствената флота на Луната. Само че тягата тук е слаба и с не особено висока температура, но може би ако такова корабче се използва като бомбардировач... Обаче за точно бомбардиране са необходими специални прибори, прицели, които Луната не притежава. Не виждам такава възможност. Разбира се, би могло, даже е задължително, да се използват такива малки машини, но само за разпознаване, тоест локализиране, на този автомат.

Искаше да седне, когато внезапно му дойде нова мисъл.

— А, наистина! — каза. — Летящите раници. Те могат да послужат. Тоест могат да ги използват само хора, които умеят да си служат с тях.

— Това са онези малки индивидуални ракетки, които се закрепват на гърба? — запита Мак Корк.

— Да. С тяхна помощ може да се извършват скокове и дори да се планира неподвижно; в зависимост от модела и типа се постига от една до няколко минути полет и от 50 до 400 метра височина...

Аханян стана.

— Това може би е важно. Кой от присъстващите е изкарал курс за ползуване на тези апарати?

Вдигнаха се две ръце. После още една.

— Само трима? — каза Аханян. — Да, и вие — добави, като видя, че Пиркс, ориентиран се едва сега, вдигна ръка. — Значи четирима. Не е много... Ще потърсим и сред персонала на летището. Господа! Ясно е, че става въпрос за доброволно участие. Кой от вас ще пожелае да участва в операцията?

Получи се малка бъркотия, защото всички присъстващи започнаха да стават.

— Благодаря от името на ръководството — каза Аханян. — Това е добре... Значи имаме 17 доброволци. Ще получим подкрепата на три единици от лунната флотилия, освен това разполагаме с 10 водачи и радисти от екипажите на транспортъорите. Моля присъстващите да останат по местата си, а вие — обърна се към Мак Корк и Пиркс — елате с мен до ръководството...

* * *

Към четири следобед Пиркс седеше в куличката на голям гъсеничен транспортъор, подхвърлян от неговите резки тласъци; беше в цял скафандър, на коленете с шлем за слагане при първия алармен сигнал, през гърдите му висеше тежък лазер, чийто приклад го удряше безмилостно; в лявата ръка държеше микрофон, а с дясната въртеше перископа, наблюдавайки разтеглените в дълга верига транспортъори, които се люлееха като лодки по каменистата шир на Морето на

Спокойствието. Това пустинно „море“ пламтеше в слънчевия блясък, пусто от единия черен хоризонт до другия; Пиркс приемаше й предаваше донесения, разговаряше с Луна-1, с командирите на останалите машини, с пилотите на наблюдателните корабчета, чиито микроскопични реактивни пламъчета от време на време се появяваха сред звездите на черното небе, и при все това на моменти не можеше да се пребори с чувството, че всичко е някакъв много объркан и не особено умен сън.

Събитията се развиваха все по-стремително. Не само на него се струваше, че ръководството на строежа се е поддало на нещо като паника — какво в края на краищата можеше да извърши един автомат-полуглавец, пък макар и въоръжен с лазер? Затова, когато на второто съвещание „на най-високо равнище“, по обед, започнаха да говорят за обръщане към ООН или поне към Комитета за сигурност, за „специална санкция“, за разрешение да се докара артилерия (най-добре ракетни установки), а може би и атомни снаряди — запротестира заедно с другите, като каза, че по такъв начин, преди да са постигнали каквото и да е, ще станат за смях пред цялата Земя. Пък и беше ясно, че за подобно международно решение трябва да се чака доста дни, ако не и седмици, а в това време „людият робот“ можеше да се залута кой знае къде и заврян в недостъпните пукнатини на лунната кора, нямаше да бъде достигнат от всички оръдия, взети заедно; следователно трябваше да се действа решително и бързо. Тогава стана ясно, че най-голямо препятствие ще бъде проблемът за свръзката, която беше вечното болно място на лунните начинания. Съществуваха комай към 3000 патента за изобретения, усъвършенстващи тази свръзка, от сеизмичен телеграф (с използване на микровзривове като сигнали), та до „троянски“ стационарни спътници. Такива спътници бяха разположени на орбити още през миналата година — което никак не подобри актуалното положение. Проблемът беше разрешен на практика чрез система от ултракъси предаватели, поставени на мачти; това приличаше много на някогашните земни линии от предспътниковата телевизия. Дори беше по-сигурна от спътниковата връзка, понеже инженерите все още си бльскаха главите как да направят орбиталните предаватели нечувствителни към „слънчевите вихри“. Всеки скок в активността на Слънцето и предизвикваните от него електрически „урагани“ от

натоварени частици с висока енергия, които пронизваха безвъздушното пространство, предизвикваше веднага смущения, затрудняващи поддържането на връзката понякога за няколко дни. Тъкмо продължаваше един от тези „слънчеви тайфуни“, затова известията между Луна-1 и строежа минаваха по надземни предаватели и успехът на „операция Сетавър“ зависеше поне до голяма степен от това, дали на „разбунтувания“ няма да хрумне да унищожава решетъчните мачти, 45 от които се намираха в пустинята, отделяща Луна-град с Космодрума от района на строежа: Естествено, ако приемем, че автоматът ще продължи да върлува в тази околност. Все пак имаше пълна свобода на маневриране, не се нуждаеше от гориво или кислород, сън или почивка, беше толкова самодостатъчен, че не един инженер осъзна едва сега колко съвършена машина са построили със собствените си ръце — чиито по-нататъшни стъпки никой не можеше да предвиди. Макар че започнатите на разсъмване преки разговори Луна-Земя между ръководството на акцията и фирмата Кибертроникс с щаб от проектантите на Сетавъра продължаваха — но от тях не научиха нищо повече от онова, което беше вече казал малкият доктор Мак Корк. Само лаиците още се опитваха да убедят специалистите с помощта на някакъв голям калкулатор да предскажат тактиката на автомата. Дали беше интелигентен? Разбира се, макар и посвоему! Онзи „излишен“, в този момент дори твърде вреден „ум“ на машината гневеше мнозина от участниците в акцията — не можеха да разберат за какъв дявол инженерите са снабдили машина, предназначена за специализирана минна работа, с такава свобода и автономност на действията? Мак Корк им обясняваше спокойно, че „интелектронният излишък“ в сегашния етап на техническо развитие е същото, което е излишъкът на мощност, какъвто по принцип притежават всички конвенционални машини и мотори; това е аварийен резерв, който осигурява безопасност и сигурност на работата; защото е невъзможно да се предвидят всички ситуации, в които машината — енергетична или информационна — ще попадне. С други думи, никой си нямаше хабер какво може да предприеме Сетавъра. Разбира се, специалистите, в това число и земните, изпращаха телеграфически своите мнения, бедата беше само там, че тези мнения диаметрално се различаваха. Едни допускаха, че Сетавъра ще се опитва да унищожава обекти с „изкуствен“ характер като мачтите на предавателите или високото

напрежение, а пък други — че ще изразходва своята енергия в безполезно поразяване на всичко, което му се изпречи на пътя, независимо дали е лунна скала или транспортър с хора. Първите клоняха към концепцията за незабавна атака с цел унищожаване, вторите предлагаха тактика на изчакване. Съгласни бяха само в едно — че трябва обезателно да се контролира движението му.

Лунната флота в състав 12 малки единици от сутринта патрулираше над Морето на Спокойствието и непрекъснато изпращаше донесения до групата за отбрана на строителните райони, която пък на свой ред се намираше в постоянна връзка с ръководството на космодрума. Не беше лесно да се забележи Сетавъра, парче метал в огромната скална пустиня, изпълнена със скалисти участъци, пукнатини и полузасипани ровове, при това цяла изпъстрена с шарката на миниатюрни кратери. И тези съобщения да бяха поне отрицателни! А патрулиращите екипажи вече многократно алармираха земния персонал, че са забелязали „людия“, след което се оказваше, че е било някаква скала с особена форма или къс лава, искрящ на слънчевите лъчи — не помагаше кой знае колко дори използването на радар с фероиндуктивни индикатори, понеже след някогашните изследователски акции от първия период на овладяване на Луната из нейните скалисти пустини бяха изостанали множество метални контейнери, изгорели гилзи от ракетни патрони и най-различен тенекиен боклук, които от време на време ставаха, причина за нова тревога. Така че ръководството на операцията вече желаше все по-горещо дано Сетавъра най-сетне нападне някой обект, та да се появи — но за последен път той беше напомнил за себе си преди девет часа с нападението на малкия транспортър на електротехническата служба и оттогава сякаш потъна вдън Луната. Все пак решиха, че не могат да чакат, още повече че строежът имаше нужда от електроенергия; акцията, обхващаща около 9000 квадратни километра, се състоеше в прочесването им от две срещуположни — откъм север и юг тръгнаха вълни от транспортни средства. Откъм строежа вървеше едната верига под ръководството на главния технолог Стшибър, а от космодрума — втората, и в нея именно Пиркс изпълняваше ролята на координатор на действията на двете страни при командор-навигатор Плейдар, който беше командирът. Той съзнаваше много добре, че всеки момент могат да подминат Сетавъра, скрит например в някой от дълбоките

тектонични ровове или най-малкото замаскиран сред светлия лунен пясък, и хич няма да го забележат: Мак Корк, който пътуваше заедно с него като „светник-интелектроник“, беше на същото мнение.

Транспортьорът се тресеше направо ужасно, защото караха със скорост, от която — както спокойно ги предупреди водачът — „след някое време изтичат очите“. Намираха се в източния сектор на Морето на Спокойствието и непълен час ход ги делеше от сектора, в който — най-вероятно — беше автоматът. След пресичането на тази условна граница всички трябваше да наложат шлемовете, за да могат веднага да напуснат машината в случай на внезапно попадение и загуба на херметичност.

Транспортьорът беше превърнат в бойна машина, понеже механиците, монтираха на куполообразната му куличка минен лазер; мощността му беше голяма, но мерника никакъв го нямаше. Пиркс го смяташе за напълно илюзорен, особено спрямо Сетавъра. Онзи беше с автоматичен мерник, фотоелектричните му очи бяха свързани с лазера и можеше мигновено да поразява онова, което се намира в центъра на полезрението му. А те имаха някакъв странен мерник, вероятно от стар космонавтски далекомер, който пробваха, като преди тръгване постреляха малко по скалите на хоризонта. Скалите бяха доста големи, разстоянието — не повече от миля, и пак успяха да улучат чак на четвъртия път. И тук отново се проявяваха лунните условия — лъчът на лазера се вижда като ослепителна линия само в разсейваща среда, например в земната атмосфера; докато в безвъздушното пространство светлинният сноп, дори с достатъчно висока мощност, е невидим, докато не се сблъска с някаква материална преграда. Затова на Земята с лазер може да се стреля така, както се стреля с трасиращи куршуми, ръководейки се от видимата линия на техния полет. Без мерник на Луната лазерът беше лишен от практическа стойност. Пиркс не го скри от Мак Корк, когато едва няколко минути път ги делеше от хипотетичната опасна зона.

— Не съм мислил за това — каза инженерът. После добави, с усмивка: — А защо всъщност ми го казвате?

— За да ви лиша от илюзии — отговори Пиркс, без да откъсва очи от окулярите на перископа. Макар че бяха с пеногумени възглавнички, усещаше, че сума време (ако, разбира се, излезе жив от

тази история) ще ходи с посинени очи. — А също и да ви кажа защо караме този товар отзад.

— Бутилките ли? — запита Мак Корк. — Видях как ги взехте от склада. Какво има в тях?

— Амоняк, хлор и някакви въглеродороди — каза Пиркс. — Мисля, че могат да послужат...

— Газово-димна завеса? — досети се инженерът.

— Не, мислех по-скоро за някаква форма на прицелване. Щом няма атмосфера, трябва да се създаде, поне временно...

— Боя се, че няма да има време...

— Може би не... Взех ги за всеки случай. Срещу безумците най-добра е безумната тактика...

Млъкнаха, защото транспортърът започна да подскача като топка; амортизаторите дрънчаха и пищяха, сякаш маслото в тях щеше всеки момент да заври. Носеха се по наклон, осяян с осторърбести камъни. Срещуположният склон светлееше с пемзова белота.

— А знаете ли какво най-много ме плаши? — поде Пиркс когато подскоците на транспортъра се поуспокоиха; беше странно разговорчив. — Не Сетавъра, съвсем не... А тези транспортъри от строежа — защото, ако някой юнак ни помисли за Сетавър и започне да пере с лазера, ще стане весело.

— Виждам, че всичко сте предвидили — измърмори инженерът. Кадетът, седнал до радиста, се наведе над облегалката на седалката и подаде на Пиркс надраскана радиограма, която едва се разчиташе.

— „Навлязохме в опасната зона при двайсетия предавател засега нищо точка Стшибър точка край“ — прочете на глас Пиркс. — Ей сега и ние ще трябва да сложим шлемовете...

Машината забави ход, катерейки се по склона. Пиркс забеляза, че вече не вижда левия съсед — само десният транспортър се движеше като тъмновато петно нагоре по стръмнината. Нареди да повикат лявата машина по радиото, но отговор нямаше.

— Започваме да се разпиляваме — каза спокойно. — Точно така си го представях. Не може ли антената да се вдигне по-високо? Не? Жалко.

Бяха на билото на заоблено възвишение. Иззад хоризонта се подаде отдалечения осветен назъбен връх на кратера Торичели, остро очертан на черния фон на небосклона. Почти цялата равнина на

Морето на Спокойствието беше останала зад тях. Появиха се дълбоки тектонични ровове, от пясъка стърчаха застинали пластовете магма, които транспортърът с усилие преодоляваше, като най-напред виреше нос като лодка на вълна, а после се стоварваше тежко, политайки сякаш надолу с главата в невидима бездна. Пиркс забеляза мачтата на поредния предавател, хвърли поглед към закачения за колана планшет с целулоидно прозорче и заповяда всички да сложат шлемовете. Отсега нататък можеха да се разбират само по вътрешния телефон; оказа се, че транспортърът е в състояние да друса още повече, отколкото досега — главата му подскачаше в шлема като орехова ядка в празна черупка.

Когато, спускайки се от възвишението, се озоваха по-ниско, върхът Торичели изчезна, закрит от близките хълмове; почти едновременно изчезна десният им съсед. Преди няколко минути още чуваха позивните му, след това вълните, отразени от скалните плоскости, ги деформираха и настъпи така наречената „пълна радиосянка“. Беше много неудобно да се гледа през перископа с шлем на главата; на Пиркс се струваше, че или ще счупи предното стъкло, или ще смачка окуляра. Правеше, каквото можеше, за да не губи от очи полезрението, осеяно с каменни блокове, което се местеше в такт с клатушкането на машината. Бъркотията от черни като смола сенки и ярко блеснали каменни плоскости заслепяваше очите. Изведнъж малко оранжево пламъче изскочи от мрака на далечното небе, затрептя, сви се и изчезна. Още един блясък, малко по-силен. Пиркс извика:

— Внимание за всички! Виждам някаква експлозия! — и трескаво въртеше ръчката на перископа, отчитайки азимута по нарисованата на стъклото прозрачна скала.

— Променяме курса! — викна. — Четирийсет и седем, запетая осем, пълен напред!

Всъщност командата се отнасяше за космически кораб, но водачът и така разбра; тенекиите и всички съединения на транспортъра се затресоха спазматично и като се завъртя почти на място машината се втурна напред. Пиркс се надигна от седалката, защото нейните тласъци му отхвърляха главата от окуляра. Отново блесна — този път червено-виолетов ветрилообразен пламък. Но източникът на тези блясъци или избухвания се намираше извън полезрението, закрит от хребета, по който се изкачваха.

— Внимавай всички! — каза Пиркс. — Да се приготвят личните лазери! Доктор Мак Корк, моля при люка, когато кажа или при попадение, ще го отворите! Водач! Намали скоростта!...

Възвишението, по което се катереше машината, стърчеше от пустинята като пищял на някакво лунно чудовище, наполовина потънал в едрозърнестия пясък; тази скала действително напомняше гладко полиран скелет, или огромен череп; Пиркс заповяда на водача да се качи на върха. Гъсениците започнаха да скърцат, сякаш стомана драскаше по стъкло. — Стоп! — викна Пиркс, транспортьорът, внезапно задържан, наведе нос към скалата, залюля се, амортизаторите изпъшкаха от усилието и замряха.

Пиркс гледаше към плитката котловина, обхваната от страни от лъчевидно протегнатите заоблени валове на стари магмени потоци; две трети от обширната вдлъбнатина лежаха в ослепително слънце, една трета беше покрита със завеса от абсолютна тъмнина. Сред този кадифен мрак като зловеща скъпоценност блестеше, гаснейки в рубиново, полуразпореният скелет на някаква транспортна машина. Само водачът го видя заедно с Пиркс, защото бронираните капаци на прозорците бяха спуснати. Пиркс, честно казано, не знаеше какво да прави. Това е някакъв транспортьор — мислеше. Накъде му е предницата? На юг? Вероятно от групата на строежа. И кой го е пернал, Сетавъра ли? В такъв случай стоя тук, на видно място, като последен глупак — трябва да се скривам. А къде са всички останали? Онези, пък и моите?

— Тук е! — изкрещя радиотелеграфистът. Превключи апарата на транспортьора на вътрешна връзка, така че всички можеха да чуят в шлемовете приеманите сигнали.

— Аксиомно-портативно срутване! Стената обвита — повторението с поврат излишно — пристигане по азимут — многокристална метаморфизация... — нахлу в слушалката на Пиркс глас, който изговаряше думите ясно, монотонно и без никаква интонация.

— Той е! — изрева. — Сетавъра! Ало, радио! Пеленг, бързо пеленг! Веднага дай пеленг! По дяволите! Докато още предава! — Крещеше, докато го оглуши собственият му вик, засилен от затвореното пространство на шлема; без да чака кога телеграфистът ще се опомни, скочи превит към купола, сграбчи двойната ръкохватка на

тежкия лазер и започна да го завърта заедно с купола, очите бяха вече в мерника. В същото време в шлема се точеше онзи нисък, сякаш някак тъжен, отмерен глас:

— Мъчнодвуокисно вискозно недооцветяване — незастопорени сегменти без повторни седловидни втулки — това безсмислено дрънкане като че ли заглъхваше.

— Какво става с пеленга, по дяволите?!!

Без да откъсва очи от мерника, Пиркс дочу неясен шум — Мак Корк беше скочил напред, беше отместил радиста, нещо се дърпаха...

Внезапно чу в слушалките спокойния глас на кибернетика:

— Азимут 39,9... 40,0... 40,1..., 40,2...

— Той се движи! — проумя Пиркс. Трябваше да завърти купола, въртейки ръчките, ръката му щеше да изскочи от ставата — така въртеше. Цифрите се преместваха лениво. Червената линия прескочи четиридесетте.

Изведнъж гласът на Сетавъра се изкриви в продължително пицене и замлъкна. В същия миг Пиркс натисна спусъка и половин километър по-надолу, на самата граница на светлината и сянката, от скалата бликна свръхслънчев блясък.

С дебелите ръкавици беше ужасно трудно да се удържа неподвижно ръкохватката. Пламък, по-ярък от слънчевия, нахлу в тъмното дъно на котловината на петдесетина метра от тлеещия скелет, спря и като линия, разпръскваща огнени парцали, се вряза по-нататък, изстрелвайки на два пъти фонтани от искри. В слушалките нещо ломотеше. Без да обръща внимание, Пиркс продължаваше да разпаря с тази линия от най-тънък, най-страшен огън, докато тя се разби на хиляди центробежни рикошети в някаква каменна колона. В очите му наедряваха червени въртящи се кръгове — но и през тяхната въртележка видя ослепително синьо око, по-тънко от игла, което се отвори на самото дъно на мрака, някъде встрани, не там, където стреляше — и преди да успее да помръдне ръкохватката на лазера, за да го премести заедно с поставката, скалата до самата машина се превърна в течно слънце.

— Пълен назад! — изкрещя, свивайки инстинктивно крака, в резултат на което престана да вижда каквото и да е, но и така не би видял нищо, освен тези червени, бавно избеляващи кръгове, които ставаха ту тъмни, ту златни.

Моторът избумтя и ги хвърли така, че Пиркс падна на пода и политна напред между коленете на кадета и радиста; всички бутилки, натоварени върху бронята, макар и добре закрепени, застрашително задрънчаха. Полетяха заднишком, нещо изхрущя ужасно под гъсеницата, завъртя ги, хвърли ги обратно, за миг изглеждаше, че транспортърът а-ха — ще падне възник... Водачът, отчаяно натискайки газ, спирачки, съединител, някак овладя това бясно пързаяне, машината продължително се разтреса и спря.

— Има ли херметичност?! — извика Пиркс, привдигайки се от пода. Добре, че е гумиран — успя да помисли.

— Има!

— Е, беше доста близо — каза вече със съвсем друг глас, като стана и изправи гръбнак. И не без съжаление добави по-тихо:

— Още някакви две стотни наляво и щях да го улуча...

Мак Корк се изтегляше към мястото си.

— Докторе, благодаря ви! — викна Пиркс вече при перископа. Ало, водачът, слезте надолу по същия път, по който се изкачихме. Там има едни малки скали, нещо като порта — а, ето ги! — влезте в сянката между тях и спрете...

Транспортърът бавно, като че ли прекалено внимателно влезе между полузасипаните с пясък скални блокове и замръзна в сянката им, което го направи невидим.

— Чудесно! — каза почти весело Пиркс. — Сега имам нужда от двама, които да дойдат с мен на малко разузнаване...

Мак Корк се обади едновременно с кадета.

— Добре! Внимание, вие — обърна се към останалите — ще останете тук. Няма да мърдате от сянката дори ако Сетавъра излезе право срещу вас — стойте тихо. Е, ако едва ли не се качи върху транспортъра, тогава ще се защитавате, имате лазер — но това е малко вероятно... Вие — обърна се към водача — ще помогнете на този млад човек да свали от бронята бутилките с газ, а вие — вече към телеграфиста — ще викате Луна, Космодрум, строеж, патрули и на първия, който се обади, ще кажете, че онзи е унищожил един транспортър, изглежда, на строителите и че трима души от нашата машина са излезли да го ловят. Така че нека никой да не се навира с лазери, да не стреля слепешката и прочие... А сега да вървим!

Понеже всеки от тях можеше да носи само по една бутилка, взеха четири. Пиркс поведе другарите си не към върха на „черепа“, а малко по-нататък, където се виждаше плитка клисура, водеща към върха. Вървяха, докато можеше, оставиха бутилките под една голяма скала и Пиркс нареди на водача да се връща. Наведен над скалната плоскост, той оглеждаше с бинокъл дъното на котловината. Мак Корк и кадетът прилекнаха до него; след известно време се обади:

— Не го виждам. Докторе, дали това, което говореше, имаше някакъв смисъл?

— По-скоро не. Комбинация от думи — нещо като шизофрения...

— Останките там догарят — каза Пиркс.

— Защо стреляхте? — запита Мак Корк. — Там можеше да има хора?

— Нямаше никой.

Пиркс преместваше бинокъла милиметър по милиметър, оглеждайки внимателно всяка чупка на осветеното от слънцето пространство.

— Не са успели да изскочат.

— Откъде знаете?

— Разсякъл е машината на две. И сега се вижда. Сигурно са налетели на него. Ударил е от 20–30 метра. Освен това двата капака са останали затворени. Не — добави след няколко секунди, — на слънце го няма. Вероятно още не е успял да се измъкне... Да опитаме да го подмамим.

Наведе се, избута тежката бутилка на края на скалата и като я търкаляше пред себе си, измърмори през зъби:

— Това са тъкмо онези индиански истории, за които винаги съм мечтал...

Бутилката се наклони; държеше я за вентила и като се просна върху скалата, каза:

— Ако забележите син блясък, стреляйте веднага — това е лазерното му око...

Блъсна с всичка сила бутилката, която започна бавно, а после все по-бързо, да се търкаля по нанадолнището. И тримата се приготвиха за стрелба, бутилката измина вече 200 метра и се търкаляше по-бавно, защото наклонът намаляваше. На няколко пъти изглеждаше, че ще се

задържи на издадените камъни, но ги прескачаше и все по-малка, като тъмно блестящо петънце, приближаваше дъното на котловината.

— Нищо? — каза разочаровано Пиркс. — Или е по-умен, отколкото мислех, или не й обръща внимание, или...

Не довърши. На склона под тях светна ослепително. Пламъкът почти мигновено се превърна в тежък мръсножълт облак, чийто център още светлееше с унил огън, а краищата се раздърпваха, закачайки се по стърчащите камъни.

— Хлор... — каза Пиркс. — Защо не стреляхте? Не се ли виждаше?

— Нищо — в един глас отговориха кадетът и Мак Корк.

— Мръсник! Скрил се е под някой корниз или бие откъм фланга. Сега вече наистина се съмнявам, че от това ще излезе нещо, но да опитаме...

Вдигна втората бутилка и я изпрати по следите на първата.

Отначало се затъркаля по същия начин, но някъде по средата на склона изви и спря. Пиркс не гледаше към нея — цялото си внимание беше концентрирал върху триъгълното парче тъмнина, някъде в което дебнеше Сетавъра. Секундите минаваха бавно. Изведнъж хростовиден взрив разтърси склона. Пиркс не успя да види мястото, където се криеше автоматът, но забеляза линията на изстрела, по-точно нейна част, материализирана в пламтяща слънчева нишка, когато преминаваше през остатъците от първия газов облак. Веднага прокара мерника по тази светеща траектория, която вече гаснеше, и когато в кръстчето дойде краят на тъмнината, натисна спусъка. Изглежда; едновременно същото направи и Мак Корк, а след миг към тях се присъедини и кадетът. Три слънчеви остриета преораха черното дъно на котловината и в същия миг като че някакъв огромен жарък капак се затръшна току пред тях — прикриващата ги скала се разтърси, ръбът ѝ се разсипа в милиарди стремителни цветни дъги, пламтящ кварц посипа скафандрите и шлемовете им, застивайки мигновено в микроскопични сълзи; вече лежаха по очи в сянката на скалата, а над главите им като нажежено до бяло острие шибнаха вторият и третият импулс, разкрасявайки скалната повърхност, която веднага се покри със застиващи стъкловидни мехури.

— Всички невредими? — запита Пиркс, без дори да вдигне глава.

— Да! И аз! — чу се в отговор.

— Слезте при машината и кажете на телеграфиста да повика всички, защото го открихме и ще се постараме да го задържим, докогато можем — обърна се Пиркс към кадета, който изпълзя назад и затича наведен към скалите, сред които стоеше транспортьорът.

— Останаха ни две бутилки, по една на всеки. Докторе, сега нека си сменим местата. Но внимавайте и добре се крийте, защото той вече се прицели по нашето хълмче...

С тези думи Пиркс вдигна едната бутилка и като използваше сенките, които скалните блокове хвърляха, тръгна напред толкова бързо, колкото можеше. Някакви 200 крачки по-нататък се наместиха в щърбавината на магмен вал. Кадетът, който се върна от транспортьора, не успя да ги намери веднага. Дишаше така, сякаш беше тичал най-малко миля.

— Спокойно, не се горещи! — каза Пиркс. — Е, как е там?

— Свързката е установена... — Кадетът приклепна до Пиркс, който виждаше мигащите зад стъклото на шлема очи на момчето. — В онази машина, дето е унищожена... е имало четирима от строежа, наложило се втората да се оттегли, защото имала повреда в лазера... а останалите минали встрани и нищо не забелязали... — Пиркс кимна с глава, сякаш казвайки „точно така си мислех“.

— Нещо друго? Къде е нашата група?

— Почти цялата е на 20 мили оттук, имало е фалшива тревога, някакъв ракетен патрул съобщил, че вижда Сетавъра и всички се изтеглили натам. А три машини не отговарят на повикванията.

— Кога ще бъдат тук?

— Засега има само прием... — несмело каза кадетът.

— Само прием? Как така?

— Телеграфистът казва, че или нещо е станало с преподавателя, или на това място се гаси излъчването. Пита дали може да смени мястото на машината, за да опита...

— Да смени това място, щом трябва — отвърна Пиркс. — И не тичайте така! Гледайте пред краката си!

Но онзи едва ли го чу, защото бягаше обратно.

— В най-добрия случай ще бъдат тук след половин час, ако успеят да се свържат — каза Пиркс. Мак Корк мълчеше. Пиркс разсъждаваше какво да прави. Да чака или да не чака? Форсирането на

котловината с транспортъори вероятно би осигурило успех, но не без загуби. Машините за разлика от Сетавъра бяха голяма и бавна цел и трябваше да настъпят заедно, защото един двубой би завършил също както онзи с транспортъора от строежа. Мъчеше се да измисли някаква маневра, която би подмамила Сетавъра на осветено пространство. Ако можеше да се пусне един празен, дистанционно управляван транспортъор за примамка, а автоматът да бъде поразен отнякъде, например отгоре...

Хрумна му, че всъщност няма защо да чака когото и да е, щом има един транспортъор. Но планът някак не се конкретизираше. Да пусне машината ей така, слепешком — просто нямаше смисъл. Онзи ще я направи на трески, без изобщо да мръдне от мястото си. Нима разбира, че зоната на сянката, в която се крие, му дава такова предимство? Но нали това не е машина, създадена за битки с цялата им тактика... В тази лудост има някаква система, но каква? Седяха свити в подножието на каменната плоча, в нейната гъста студена сянка. Внезапно Пиркс проумя, че се държи като последно магаре. Ако беше на мястото на този Сетавър — там — какво би направил? Веднага усета безпокойство, защото беше сигурен — щеше да се опита да атакува. Пасивното изчакване на събитията не можеше да донесе никаква полза. А може би онзи се промъква към тях? Именно сега? Та той може да стигне до западната урва, придвижвайки се през цялото време под прикритието на сянката, а после има толкова грамадни скали и напукана лава, че в този лабиринт може да се крие бог знае докога...

Беше почти сигурен, че Сетавъра ще постъпи точно така и че могат да го очакват всеки момент.

— Докторе, боя се да не ни изненада — каза бързо, скачайки на крака. — Как мислите?

— Смятате, че може да дойде насам? — запита Мак Корк и се усмихна. — И на мене ми мина през главата. Разбира се, дори е логично, но дали той постъпва логично? Това е въпросът...

— Трябва да опитаме още веднъж — промърмори Пиркс. — Трябва да пуснем тези бутилки надолу да видим какво ще направи...

— Разбирам. Веднага ли?

— Да. Внимание!

Издърпаха ги горе на върха и като се стараеха да останат незабелязани откъм дъното на котловината, блъснаха почти едновременно двата метални цилиндъра. За съжаление липсата на въздух не позволяваше да се чуе дали и как се търкалят. Пиркс се осмели и чувствувайки се странно гол — сякаш нямаше на главата си стоманено кълбо, а на тялото трислоен, съвсем не лек скафандър, прилепнал плътно до скалата, внимателно подаде глава.

В долината нищо не се беше променило. Само скелетът на машината вече не се виждаше, изстиналите останки се бяха слели с тъмнината. Сянката заемаше същото пространство с форма на неправилен, силно удължен триъгълник, опрян с основата си в урвата на най-високия западен скален гребен. Едната бутилка се беше спряла на стотина крачки под тях — беше попаднала на камък, който я беше извил надлъжно. Втората още се търкаляше, все по-бавно, все по-малка, докато спря. И фактът, че всичко свърши по този начин, никак не се хареса на Пиркс. Той наистина не е глупав — помисли. Не иска да стреля по цел, която му се пробутва. — Мъчеше се да открие мястото, от което Сетавъра за последен път преди десетина минути напомни за себе си със светкавицата на лазерното око, но това се оказа трудно.

— Може би вече не е там — размишляваше. — Може да се е оттеглил направо на север; може да е тръгнал успоредно по дъното на котловината или по някоя от тези пукнатини на магмения поток... Ако достигне зоната на урвата, в онзи лабиринт, ще изчезна като камък във вода.

Бавно, пипнешком, повдигна приклада на лазера и отпусна мускули.

— Доктор Мак Корк! — повика. — Приближете се.

А когато докторът припълзя до него, каза:

— Виждате ли двете бутилки? Едната направо, под нас, а другата по-нататък...

— Виждам.

— Ще стреляте най-напред в близката, след това в по-далечната, с промеждутък, да кажем, 40 секунди. Но не оттук! — добави бързо. — Трябва да намерите по-добро място. Ето! — показа с ръка. — Не е зле там, в онази вдлъбнатина. А като стреляте, веднага изпълзете назад. Разбрано?

Мак Корк не попита нищо, а веднага тръгна, ниско приведен, към посоченото място. Пиркс чакаше нетърпеливо. Ако поне малко прилича на човек, трябва да бъде любопитен. Всяко интелигентно същество е любопитно — и това любопитство го подтиква към действия, когато се случи нещо неразбираемо... Вече не виждаше доктора. Забрани си да гледа към бутилките, които трябваше да експлодират под неговите изстрели; цялото си внимание съсредоточи на осветената ивица от свлачището, между зоната на сянката и сипея. Вдигна бинокъла и го насочи към това място на лавопада; в стъклата плуваха бавно гротескни форми, скулптирани сякаш в ателието на някой абстракционист: източени, свределовидно засукани обелиски, плочи, изровени от сплетени пукнатини — бъркотията от ярки плоскости и зигзаговидни сенки на дъното чак гъделичкаше окото. С периферното зрение забеляза ниско под себе си, на склона, набъбващ блясък. След продължителна пауза избухна втори. Тишина. Само пулсът тътнеше в шлема, през който слънцето се мъчеше да вбие лъчи в черепа му. Проведе обектива по тази ивица хаотично струпани отломъци.

Там нещо трепна. Замря. Над острия ръб на плоча, подобна на нащърбено острие на великанска каменна секира, се подаде полусферична фигура с цвят подобен на тъмна скала, но тази фигура имаше ръце, които сграбчиха скалата от двете страни и сега го виждаше — до средата на торса. Не беше безглав, по-скоро приличаше на човек с нахлупена свръхестествена маска на африкански магьосник, закриваща лицето и шията, сякаш сплескана и поради това някак чудовищна... С лакътя на дясната ръка усещаше приклада на лазера, но изобщо не мислеше да стреля. Рискът беше прекалено голям — шансът да улучи с това сравнително слабо оръжие на подобно разстояние — нищожен. Онзи, неподвижен, като че ли се вглеждаше със своята едва изпъкнала над раменете глава в останките от двата газови облака, които се стичаха по склона, разтягайки се немошно във вакуума. Това продължи доста дълго. Изглеждаше, сякаш не разбира какво е станало, сякаш се колебае какво да прави. В това колебание, в тази несигурност, която Пиркс великолепно разбираше, имаше нещо така ужасно близко, човешко, че нещо го стисна за гърлото. Какво щях да направя на негово място, какво щях да помисля? Че някой е стрелял по същите предмети, по които преди това съм стрелял аз, значи той

навярно не е противник, враг, а по-скоро нещо като съюзник. Но от друга страна щях да зная, че нямам никакъв съюзник. А ако това е някой като мен?

Онзи трепна. Движенията му бяха плавни и необикновено бързи. Появи се изведнъж в цял ръст, изправен на стърчащата скала, сякаш още се вглеждаше в тайнствената причина за двете експлозии. После, се обърна и като скочи надолу, започна да тича, леко приведен — от време на време изчезваше от очите на Пиркс, но никога по-дълго от няколко секунди, за да се появи отново на слънчева светлина в някое от разклоненията на магмения лабиринт. По този начин се, приближаваше към Пиркс, само че като бягаше през цялото време по дъното на котловината; делеше ги вече само пространството на склона и Пиркс се двоумеше дали да не стреля. Но онзи се мяркаше само в тесните ивици светлина и отново се разтваряше в мрака — и понеже трябваше непрекъснато да сменя посоката, защото избираше път между срутванията, не можеше да се предвиди къде неговият безглав торс с размахващи се ръце за запазване на равновесие като у тичащ човек ще изплува в следващия миг, за да проблесне металически и пак да изчезне. В този момент светкавичен зигзаг разсече мозайката на камънака, като секна дълго плюене от искри сред скалите, където Сетавъра тъкмо бягаше. Кой стреля? Пиркс не виждаше Мак Корк, но огнената линия дойде от другата страна — това е само кадетът, този пикльо, това магаре! Ругаеше, бесен, защото явно нищо не постигна — металният гръб се мярна далече за част от секундата и изчезна изобщо. — И при това му стреля в гръб! — помисли Пиркс ядосано, без да усеща дори безсмислието на това обвинение. А Сетавъра не се опита даже да отговори с огън — Защо? Опитваше да го открие — безуспешно. Нима вече го закри склонът със своята извивка? Напълно възможно. В такъв случай тук още може безопасно да се движи. Пиркс се смъкна от скалата — беше ясно, че от това място повече нищо няма да види. Затича, леко приведен, по самия ръб, мина край кадета, който лежеше като на стрелбище — широко разкрачен с притиснати към скалата стъпала и усети необяснимо желание да го ритне по задника, смешно издут и увеличен от неуглегналия още скафандър. Забави бяг, но само за да викне:

— Да не си посмял да стреляш, чуваш ли?! Остави лазера!

И преди онзи, обръщайки се настрани, с поглед оглупял от изненада да започне да го търси — защото гласът дойде от слушалките, без да издаде посоката или мястото, където се намираше Пиркс, — вече бягаше по-нататък; опасявайки се, че губи време, ускоряваше колкото може, докато се озова срещу широка пукнатина, от която се отваряше неочакван изглед чак до дъното на котловината.

Това беше нещо като тектоничен ров, толкова стар, че бреговете му се бяха натрошили, загубили острота и приличаха на разширено от ерозията планинско дъно. Поколеба се. Не виждаше Сетавъра, въпреки отгук едва ли можеше да го види. Спусна се в улея с готов за стрелба лазер, с пълното съзнание, че върши безумие, но и без да може да се противопостави на онова, което го тласкаше нататък: казваше си, че иска само да погледне, че ще спре на първото място, от което ще може да разтършува последния участък на сипея и целия лабиринт на свлачището под него и дори може би в миговете, когато бягаше непрекъснато наведен, а чакъл като град хвърчеше изпод подметките му, вярваше в това; въпреки в тези секунди не се замисляше за нищо. Беше на Луната, тежеше едва 15 килограма, но въпреки това засилващият се наклон подсичаше краката му, носеше се с осемметрови скокове, забавяше, където беше възможно, вече пробяга половината от дължината на склона, дъното завърши с плитка впадина — на някакви стотина метра по-надолу, черни откъм срещуположната на слънцето страна и разискрени от южната, лежаха първите блокове на лавопада. Хванах се — помисли; мястото, където обикаляше Сетавъра, беше съвсем близо, под носа му. Огледа се светкавично наляво и надясно. Беше сам — хребетът остана високо над него с напечената стръмнина и черното небе — преди можеше да наднича в процепите между скалите като от птичи поглед, сега мрежата от междускални ходове беше закрыта от най-близките каменни блокове. Лошо — помисли, — дали да не се върна? Неизвестно защо, знаеше, че няма да го направи.

Да стои така обаче не можеше. Десетина крачки по-ниско имаше самотен къс магма, явно края на онзи език, който някога се е изливал като нажежен поток от грамадните надвиснали зъбери в подножието на Торичели — и достигна с последно усилие впадината. По липса на друго засега той беше най-доброто укритие. Стигна го с един скок, при което най-неприятно беше онова дълго лунно планиране, бавен като на

сън полет, с който никога наистина не свикна. Свит под ръбестата буца, погледна иззад нея и видя Сетавъра, който се измъкна между два островърхи камъка, заобиколи трети, докосвайки го с метално рамо, и спря. Пиркс го виждаше отстрани, осветен само частично, защото само дясното му рамо просветваше тъмно и мазно, като добре смазана машинна част — останалият корпус беше в сянка. Вече вдигаше лазера към окото си, когато онзи, сякаш в някакво внезапно предчувствие, изчезна като издухан. Може би стоеше пак там, но се беше дръпнал в тъмното? Да стреля в сянката? Държеше го вече на мушка, но дори не сложи пръст на спусъка. Отпусна мускули, дулото се сведе. Чакаше. Сетавъра го нямаше. Свлачището се простираше под него като някакъв адски лабиринт, там можеше да си играеш на криеница с часове — остъклената лава се беше напукала в геометрични и същевременно чудовищни форми. Къде ли е? — мислеше. Поне да можеше нещо да се чуе, а това проклето безвъздушно пространство, като в кошмар някакъв... Ако се спусна долу, ще мога да го издебна. Не, няма да го направя, аз все пак не съм луд... Но поне мога да си мисля всичко — сипеят е на повече от 12 метра, все едно двуметров скок на Земята; ще се озова в сянката под него, ще бъда невидим и ще мога да се промъквам по продължението ѝ, скалите ще ми пазят гърба, а той рано или късно ще ми излезе право на мушката... В каменния лабиринт нищо не помръдваше. На Земята за това време слънцето щеше порядъчно да се премести, но тук цареше дълъг лунен ден, затова стоеше сякаш на едно място, загасвайки най-близките звезди, така че го заобикаляше черна пустота, пронизана от портокалова переста мъгла... Подаде се наполовина иззад скалата си. Нищо. Всичко това започваше да го нервира. Защо онези не пристигаха? Не е възможно досега да няма радиовръзка... Може би ще го подплашат най-сетне от тези камънаци... Погледна към часовника под дебело стъкло на китката и се изуми от последния разговор с Мак Корк бяха минали едва 13 минути.

Вече се канеше да напусне позицията си, когато се случиха едновременно две неща, еднакво неочаквани. В скалния отвор между двата магмени вала, които затваряха котловината от изток, видя идващите един след друг транспортъори. Бяха още далеч, може би над километър, и се носеха с пълен ход, теглейки зад себе си дълги, сякаш твърди шлейфове от кълбест прах. В същото време две като че ли

човешки, само че облечени в метални ръкавици грамадни ръце се появиха на самия край на урвата, а след тях, толкова бързо, че не успя да се дръпне, изскочи Сетавъра. Деляха ги не повече от десет метра. Пиркс видя масивната издатина на торса между могъщите плещи вместо глава, където лъщяха неподвижно стъклата на оптичските отвори като две черни, широко разположени очи, заедно със средното, трето застрашително под спуснатия в този миг клепащ на лазера. Наистина и той имаше лазер в ръката си, но реакциите на машината бяха несравнимо по-бързи от неговите, впрочем дори не се опита да се цели — просто замря в неподвижното слънце, с подгънати колене, както го свари внезапната поява на онзи, когато се надигаше от земята — и се гледаха: статуя на човек и статуя на машина, и двете облечени в метал. Тогава страшен блясък раздра пространството пред Пиркс, който, блъснат от топлинния удар, рухна назад. Политайки, не загуби съзнание и в тази част от секундата чувствуваше само удивление, защото можеше да се закълне, че не Сетавъра го порази, понеже до края виждаше тъмното му и сляпо лазерно око.

Падна възник, защото разрядът мина встрани — но най-вероятно мереха него, защото ужасният блясък се повтори мигновено и отчупи част от каменния купол, който досега го пазеше: плиснаха капки течен минерал, превръщайки се, докато летяха, в ослепителна паяжина. Но сега го спаси това, че мереха на височината на изправен човек, а той лежеше — беше първата машина, от нея биеха с лазер. Преобърна се; встрани и тогава видя плещите на Сетавъра, който, неподвижен, като излят от бронз, светна два пъти с виолетовото слънце. Дори от това разстояние се виждаше как на предния транспортър се откачи цялата гъсеница заедно с ролките на водещото колело; там се вдигна такъв облак от прах и светещи газове, че вторият транспортър, заслепен, също не можеше да стреля. Два и половина метровият гигант погледна без да бърза, лежащия човек, който стискаше още своето оръжие, обърна се и сгъна леко крака, канейки се да скочи обратно там, откъдето беше дошъл, но Пиркс, неудобно, странично, стреля в него — искаше само да му подсече краката, но лакътят му трепна, когато дърпаше спусъка, и пламтящият нож разпра гиганта от горе до долу; така че вече като маса нажежено желязо рухна на дъното на свлачището.

* * *

Екипажът на унищожения транспортър се измъкна от него невредим — дори без изгаряния — и Пиркс разбра, наистина много по-късно, че са стреляли по него, защото изобщо не се забелязали Сетавъра, тъмен на тъмния фон на урвата. Неопитният мерач дори не обърна внимание, че силуетът, който взема на мушката, има светлия цвят на алуминиев скафандър. Пиркс беше почти сигурен, че нямаше да преживее следващия изстрел. Спаси го Сетавъра — но дали си даваше сметка за това? Мисълта му много пъти се връщаше към тези няколко последни секунди и всеки път засилваше убеждението му, че онзи се намираше на място, от което можеше да прецени кой е истинската цел на далечния огън. Означаваше ли, че е искал да го предпази. Никой не беше в състояние да му отговори. Интелектрониците смятаха всичко за „стечение на обстоятелствата“ — никой не можеше да аргументира подобно голословно твърдение. Нищо подобно не бяха срещали досега, специалната литература не беше отбелязала такива случаи. Всички признаха, че Пиркс е действувал така, както е трябвало да действува — но това не му стигаше. За дълги години в паметта му остана картината на откъслечните мигове, когато се докосна до смъртта и оцеля само за да не разбере никога цялата истина — с горчивото съзнание, че по начин колкото коварен, толкова и подъл беше убил, с удар в гърба, своя спасител.

АНАНКЕ

Нещо го тласна от съня — в мрака. Остави зад себе си — къде? — червеникави задимени контури — град? пожар? — и противник, преследване, изкъртване на скала, която беше онова — човек? Още гонеше, макар и безуспешно, отлитащия образ; остана му само добре познатата от подобни случаи мисъл, че в сънищата действителността ни е по-силна и по-непосредствена, отколкото наяве: освободена от думи, тя при цялата си непредвидима причудливост се управлява от закони, които изглеждат безспорни — но само там, в кошмара. Не знаеше къде е, не помнеше нищо. Достатъчно беше да протегне ръка, за да разбере, но безсилието на паметта го ядосваше и той я пришпорваше, искаше сведения. Сам себе си мамеше: лежеше неподвижно, а искаше по постелята да разбере къде се намира. Във всеки случай не беше койка. Блясък — приземяване; пламък в пустинята; дискът на Луната — сякаш фалшива, уголемена; кратери — но в прашни вихрушки; мръсночервеникавите струи на пясъчната буря; квадратът на космодрума, кулите. Марс.

Лежеше, вече съвсем делово, съобразявайки защо се събуди. Имаше доверие в собственото си тяло; нямаше да се събуди без причина. Наистина приземяването беше доста трудно, а той порядъчно уморен след двете дежурства без никаква почивка; Терман си счупи ръката — когато автоматът включи тягата, той се удари в стената. Да паднеш от тавана при преход към тегловност, единайсет години летене — какво магаре! Ще трябва да го посети в болницата. Дали заради?... Не.

Сега започна подред да си спомня събитията на вчерашния ден от момента на приземяването. Кацаха в буря. Атмосферата — нищо особено, но при вятър двеста и шейсет километра в час не може да се стои на крака при това нищожно привличане. Под подметките — никакво триене; като вървиш, трябва да зариваш крака в пясъка — потънал до глезените, ставаш по-устойчив. И този прах, който с ледено съскане се плъзга по комбинезона, пълни всяка гънка, дори не е

червен, а обикновен пясък, само че дребен. За няколко милиарда години е успял да се смели.

Тук нямаше диспечерна, защото нямаше и нормален космодрум; и през втората си година проектът „Марс“ беше още с временни постройки; каквото и да построяха, все го засипваше; ни хотел, ни общежитие — нищо. Надувни куполи, огромни, всеки колкото десет хангара, под лъчите на чадър от стоманените въжета, закотвени за бетонни колони, почти незабележими сред дюните. Бараки, гофрирана ламарина, купчини от бали, контейнери, резервоари, бутилки, сандъци, чували — цяла градушка от товари, която се сипеше от лентите на транспортната ракета. Единственото по-прилично място, прибрано и подредено, беше сградата на космическия контрол — тя се намираще извън „чадъра“ на две мили от космодрума; лежеше именно там, в леглото на дежурния контрольор Сейн.

Седна на кревата и с бос крак в тъмното потърси пантофите си. Винаги ги носеше със себе си и винаги се събличаше нощем; ако сутрин не се обръснеше и не се измиеше, не се чувствуваше във форма. Не помнеше как изглежда стоята и за всеки случай се изправи внимателно; главата можеш да си разбиеш при тази икономия на материали (целият проект пукаше по шевовете от тази икономия; известно му беше това-онова). Отново се ядоса, че е забравил къде са шалтерите. Като къртица... Опипа с ръце — вместо контакта напипа студена ръка. Дръпна. Щракна леко и със слабо скърцане се отвори ирисовата диафрагма на прозореца. Беше унило, опушено зазоряване. Стойки до прозореца, подобен по-скоро на корабен илюминатор, поглади наболата си брада, намръщи се и въздъхна; всичко беше не както трябва, всъщност — неизвестно защо. Впрочем, ако се беше замислил, щеше да установи, че знае. Не понасяше Марс.

Това беше лично негова работа: никой не знаеше, пък и никого не засягаше. Марс беше олицетворение на загубените илюзии, на развенчаните и подиграни, но скъпи мечти. Би предпочел да лети по която и да е друга линия. Писанията за романтиката на Проекта смяташе за глупост. Перспективите за колонизация — за илюзия. Да, Марс измами всички — нещо повече: мамеше вече второ столетие. Канали. Едно от най-красивите, най-необикновените приключения на цялата астрономия. Ръждивочервена планета: пустини. Белите шапки на полярните снегове: последни водни резерви. Като с диамант по

стъкло начертана тънка геометрично чиста мрежа от полюсите към екватора: свидетелство за борбата на разума срещу унищожението, мощна иригационна система, напояваща милиони хектара пустиня; да, разбира се: с идването на пролетта цветът на пустините се променяше, потъмняваше от събудената растителност, и при това съвсем правилно: от екватора към полюса. Що за глупост? Нямахме дори и следи от канали. Растителност? Тайнствени мъхове, лишей, бронирани срещу студа и бурите? Нищо подобно: полимеризирани окиси на въглерода, които покриват повърхността — и се изпаряват, когато кошмарният студ се смени също от студ, само че ужасен. Снежни шапки? Обикновен застинал въглероден двуокис. Нито вода, нито кислород, нито живот — порутени кратери, разядени от прашните бури скали, унили равнини, мъртъв, плосък, тъмнокафяв пейзаж под бледо, сиворъждиво небе. Няма облаци — само някакви неясни мъгли, които се сгъстяват при силни урагани. Затова пък атмосферно електричество — дявол и половина. Извири ли се? Може би сигнал? Не, това е песента на най-близкия „мехур“. В мръсновената светлина (пясъкът, носен от вятъра, се справяше бързо дори с най-твърдото стъкло, а пластмасовите жилищни куполи бяха помътнели като покрити с перде) включи лампата над умивалника и започна да се бръсне. Докато кривеше лицето си, му хрумна едно толкова глупаво изречение, че неволно се усмихна: Марс е свиня.

Наистина това беше свинщина: да измамиш толкова надежди! По традиция — но кой всъщност я е създал? Никой поотделно. Никой сам не го е измислил: тази концепция нямаше автори, както са непознати авторите на поверията и легендите — значи от общите измислици (на астрономите? митове на наблюдателите?) израсна такова видение: бялата Венера, звезда зорница и вечерница, тайнствено загърната с облачна пелена — това е планета млада, цялата в джунгли и гущери, във вулканични океани; с една дума — миналото на нашата Земя. А Марс — изсъхващ, заръждавял, изпълнен с пясъчни бури и загадки (каналите понякога съумяваха да се раздвоят, за една нощ възникваше канал — близник! Мнозина бдителни астрономи го потвърждаваха!), Марс, чиято цивилизация героично воюваше срещу угасването на живота — това беше бъдещето на Земята: просто, ясно, точно, разбираемо. Само че невярно от А до Я.

Под ухото имаше три косъмчета, които електрическата самобръсначка не искаше да хване; обикновената бръсначка остана на кораба, затова започна да подбира косъмчетата ту отсам, ту оттам. Не вървеше. Марс. Все пак тези астрономи-наблюдатели са били хора с буйна фантазия. Скиапарели например. С какви нечувани имена той — заедно със заклетия си враг Антониади — кръщава онова, което *не е видял*, което само му се е сторило. Или пък околността, в която се строеше Проекта: Агатодемон. Демон, ясно, Агато... може би от ахат — черен? Или агатон — мъдрост? Астронавтите не учат гръцки — жалко. Имаше слабост към старите учебници по звездна и планетна астрономия. Каква трогателна самоувереност: в 1913 година те твърдяха, че от космическото пространство Земята изглежда червеникава, понеже атмосферата поглъща синята част на спектъра, онова, което остава, трябва да бъде поне розово. Глупости! А все пак, когато разглеждаш тези великолепни карти на Скиапарели, просто не ти се побира в главата, че е виждал несъществуващото. И което е най-чудно — другите след него също са го видели. Това е било някакъв психологически феномен, впоследствие не са му обръщали внимание. Отначало четири пети от всяка книга за Марс са били изпълнени с топографията и топологията на каналите; е, намерил се във втората половина на ХХ век един астроном, който подложил тяхната мрежа на статистически анализ и открил нейното сходство, именно топологическо, до железопътната, т.е. комуникационна мрежа — за разлика от естествените пукнатини или реки — а после сякаш някой духна магията, всичко беше ликвидирано, с една дума: оптическа измама — и точка.

Изчисти машинката до прозореца, прибра я в калъфката и още веднъж погледна, вече с откровена неприязън, на целия Агатодемон, на загадъчния „канал“ — унил плосък терен с невисоки скални възвишения върху мъгливия хоризонт. В сравнение с Марс, Луната беше направо уютна. Може би за някой, който и крачка извън Земята не е направил, това ще прозвучи диво, но си е чиста истина. Преди всичко Слънцето изглежда от Луната същото, както и от Земята, а колко важно е това, знае всеки, който се е учудвал и даже изплашвал, виждайки го като сгърчено, бледо, студено огънче. Освен това величествената синя Земя така мило осветява лунните нощи, докато Фобос заедно с Деймос дават по-малко светлина, отколкото Луната в

първата си четвърт. Даже тишина има. Висок вакуум, спокоен, неслучайно се удаде да покажат по телевизията прилуняването, първия етап на проекта Аполо, докато за телепредаване на подобно зрелище, да кажем, от Хималайския връх не може и да се помисли. Какво означава за човека вятър, който никога не стихва, може да се разбере само на Марс.

Погледна часовника: съвсем нова придобивка с пет концентрични циферблата, показва стандартното земно време, времето на кораба и планетното време. Беше шест и няколко минути.

Утре по това време ще бъде на четири милиона километра от тук — помисли не без удоволствие. Беше член на „Клуба на превозвачите“, охраняващи Проекта, но часовете на службата му бяха преброени: на линията Земя — Марс вече излязоха новите гигантски кораби с маса в покой около сто хиляди тона. „Ариел“, „Арес“, „Анабис“ летяха към Марс вече две седмици; след два часа щеше да кацне „Ариел“. Никога не беше виждал кацане на стохилядник, на Земята това беше невъзможно; товареха ги на Луната, икономистите бяха изчислили, че е изгодно. Кораби като неговия „Кювие“, с маса в покой дванайсет-петнайсет хиляди тона, сега неминуемо ще слязат от сцената. Е, може би от време на време ще пренасят разни дреболии.

Беше шест часът и двамайсет минути. По това време всеки разумен човек би хапнал нещо топло. Мисълта за кафе също не беше лоша. Но къде тук можеше да се нахрани, не знаеше. В Агатодемон беше за пръв път. До този момент обслужваше главния плацдарм на Сирта. Защо атакуваха Марс едновременно в два пункта, отдалечени на петнадесетина хиляди мили? Познаваше научните аргументи, но имаше свое мнение. Впрочем не демонстрираше скептицизма си — Голямата Сирта трябваше да бъде термоядрен и интелектронен полигон. Тя изглеждаше съвсем другояче. Някои твърдяха, че Агатодемон е Пепеляшката на Проекта и че неведнъж са искали да го ликвидират. Все пак разчитаха още на някаква замръзнала вода, на онези дълбоки ледници от древните епохи, които трябваше да бъдат някъде тук под спечения грунт; естествено, ако Проекта се докопаше до местна вода, щеше да бъде истински триумф — засега всяка капка вода се взеше от Земята, вече втора година строяха и гласяха устройствата, които щяха да улавят водната пара от атмосферата, а пусковият им срок все се отлагаше.

Не, в Марс решително нямаше нищо привлекателно.

Още не му се искаше да излиза — в зданието беше толкова тихо, сякаш всички бяха излезли някъде или умрели. А не му се искаше може би заради това, че постепенно бе привикнал със самотата — командирът може да бъде на борда винаги самотен, ако поиска — в самотата се чувствуваше по-добре: след дългия полет (сега, след противостоенето, до Марс се летеше над три месеца), трябваше да полага усилия, за да влезе веднага в тълпата чужди хора. А не познаваше никого освен дежурния контрольор. Би могъл да отиде при него на втория етаж, но нямаше да бъде тактично. Не трябва да се безпокоят хората по време на дежурство. Съдеше по себе си: не обичаше такива гости.

В несесера имаше термос с остатъци от кафе и пакет с кекс. Ядеше, стараейки се да не троши, пиеше и гледеше през издрасканото от пясъка стъкло на кръглото прозорче към старото, плоско и като че ли смъртно уморено дъно на този Агатодемон. Именно такава впечатление му правеше Марс: че вече му е все едно. Затова така странно бяха натрупани кратерите, различни от лунните, като че ли размити („Сякаш фалшифицирани“ — се изтръгна от него веднъж при вида на големи, хубави снимки на Марс); и така безсмислено изглеждат онези местности с див релеф, наречени „хаоси“ — археолозите много ги обичат, защото на Земята няма нищо подобно на тези формации. Марс беше сякаш примирен със съдбата, не държеше на спазването на обещанията, дори не се преструваше. При приближаване към него постепенно губеше своя солиден червен облик, преставаше да бъде емблема на бога на войната, помъкваше се неяснотъмен, с петна и пукнатини, без точни очертания, като на Луната или Земята: размазаност, сива ръжда и вечен вятър.

Под стъпалата си усещаше най-деликатната вибрация в света — преобразовател или трансформатор. Още цареше тишина, в която от време на време сякаш от оня свят се вмъкваше далечният вой на вихъра във въжетата на жилищния купол. Този дяволски пясък постепенно се справяше даже с двудюймовите въжета от висококачествена стомана. На Луната каквато и да е вещ можеш да оставиш на камъка и да се върнеш след сто, след милион години със спокойната увереност, че лежи там цяла-целеничка. На Марс нищо не

можеш да изпуснеш от ръцете си — веднага изчезва безследно. Това не беше почтена планета.

В шест и четирийсет крайт на хоризонта се зарумени — изгряваше слънцето и това светло петно (никаква заря, от къде на къде) внезапно — с цвета си, — му припомни съня. Изненадан, остави бавно термоса. Спомни си какво беше. Някой искаше да го убие, но той го изпревари. Убитият го гонеше през червения сумрак; убива го още няколко пъти, но това никак не помагаше. Идиотизъм, естествено, но в този сън имаше още нещо: беше почти сигурен, че по време на съня познаваше този човек, а сега нямаше и представа с кого така отчаяно се биеше. Очевидно чувството на познанство също можеше да бъде илюзия на съня. Опита да се добере до него, но своеволната памет отново млъкваше, всичко се скриваше обратно като охлюв в черупката си и той стоя дълго до прозореца, опрян на стоманената ниша, леко развълнуван, сякаш ставаше въпрос за нещо бог знае какво. Смърт. Беше естествено, че с развитието на космонавтиката хората ще започнат да умират по другите планети. Луната се оказа лоялна към мъртъвците. На нея трупове каменят, превръщат се в ледена статуя, в мумия, почти безтегловната лекота я прави нереална и като че ли намалява тежестта на катастрофата. А на Марс трябва веднага да се погрижиш за тях, защото пясъчните вихри ще разядат всеки скафандър само за няколко дни и преди сухият зной да мумифицира останките от парцалите, ще се покажат костите, полирани, шлифовани до самозабрава, ще се оголи скелетът; разпилян в този чужд пясък, под това мръсно чуждо небе, той ще бъде укор към съвестта, почти оскърбление, сякаш хората, донесли с ракетите не само живота, но и своята тленност, са извършили нещо неуместно. Нещо такова, от което трябва да се срамуват, да приберат някъде, да скрият. Всичко това, разбира се, нямаше мисъл, но го чувствуваше в момента.

В седем беше смяната на дежурната от диспечерната; именно по време на смяната е удобно да се появи външен човек. Прибра вещите си в несесера — не бяха много — и излезе, припомняйки си, че трябва да провери дали разтоварването на „Кювие“ върви по график. До обед корабът трябваше да се освободи от всичкия дребосък, а не би било зле да провери някои неща. Например системата за охлаждане на спомагателния реактор — при това щеше да се връща с намален екипаж. Да намери тук някакъв заместник на Терман — не можеше и

да се мисли. По извитата, покрита с пенопласт стълба, с ръка върху необичайно топлите, като че ли нагрети перила, се изкачи на първия етаж и всичко наоколо се промени така рязко, сякаш и той самият стана съвсем друг, щом отвори широката люлееща се врата с матови стъкла.

Помещението напомняше вътрешността на гигантски череп, с три чифта изпъкнали огромни стъклени очи, опулени към трите страни на света. Само към трите, защото зад четвъртата стена се намираха антените, а цялата зала можеше да се върти около оста си като подвижна сцена. Тя наистина в известен смисъл беше сцена, на която непрекъснато се разиграваха едни и същи спектакли на стартиране и кацане; които се виждаха като на длан от широките кръгли пултове, като че ли слети със сребристосивите стени. Всичко това напомняше отчасти контролна кула на летище, отчасти — операционна зала; до четвъртата стена под наклонен капюшон се издигаше главният компютър за непосредствена връзка с корабите, който винаги мигаше и цъкаше, водейки мълчаливи монолози и изплювайки парчета перфорирана лента; тук имаше още три резервни контролни поста с микрофони, настолни лампи, кресла на ролкови шарнири, а също подръчни сметачни устройства; до стената се тулеше малко, но изящно като играчка барче с тихо лъскащо „Еспресо“. Ето къде значи се намирало кафейното изворче!

Оттук не можеше да види своя „Кювие“; приземи го там, където му посочи диспечерът — три мили по-нататък, извън бетонната площадка, защото тук така се приготвяха да посрещнат първия тежък кораб на Проекта, сякаш не бяха снабдени с най-нова астролокационна автоматика, която — както се хвалеха конструкторите от ракетостроителницата (познаваше ги почти всички), — може да приземи тази четиристотин и петдесет метрова грамада, тази желязна планина, върху дворчето на някоя къща.

Всички служители от космодрума, и от трите смени, бяха дошли на това тържество, което впрочем не беше никакво официално тържество: „Ариел“, както и другите кораби от този тип, беше извършил десетки пробни полети и кацания на Луната; наистина още никога не беше влизал на пълна тяга в атмосфера. До кацането оставаше по-малко от половин час, затова Пиркс се поздрави с онези, които не бяха дежурни, после стисна ръката и на Сейн; приемниците

вече работеха, по телевизионните екрани бягаха размазани линии, но светлинките на пулта за сближение още сияеха в чисто зелено, като знак, че има още време и засега нищо не става — Романи, ръководителят на базата Агатодемон, му предложи чашка коняк към кафето. Пиркс се поколеба, но в края на краищата тук присъствуваше неофициално — и макар да нямаше навик да пие сутрин — разбираше, че става въпрос за символично подчертаване тържествеността на момента; нали от месеци чакаха тези свръхтежки кораби, които ще отърват ръководството от непрекъснатите неприятности: през цялото време лакомията на строежа, която флотилията на Проекта не можеше да задоволи, се съревноваваше с усилията на превозвачите като Пиркс да се движат бързо и ефективно по трасето Марс — Земя. Сега, когато противостоеното свърши, двете планети започнаха да се отдалечават, разстоянието между тях щеше да се увеличава всяка година, докато достигне ужасяващия максимум от стотици милиони километри; но именно сега, в най-трудния период, Проекта получаваше мощна подкрепа.

Всички говореха полугласно, а когато зелените светлини изгаснаха и забръмчаха зумерите, настана пълна тишина. Започваше типично марсиански ден — нито мъглив, нито ясен; не можеше да се различи точно нито кое е хоризонт, нито кое е небе, сякаш не съществуваше време, поддаващо се на определяне и измерване. Въпреки че денят беше настъпил, по краищата на бетонните квадрати, покриващи центъра на Агатодемон, пробягаха светещи линии, запалиха се автоматичните лазерни знаци, по края на централния кръгъл щит от почти черен бетон светна пунктир от живачни рефлектори. Контрольорите се наместиха в креслата, всъщност нямаха никаква работа; затова пък главният компютър засия с всичките си циферблати, сякаш оповестявайки за своята необикновена важност, някакви релета започнаха тихо да тракат и от високоговорителя прозвуча отчетлив бас:

— Ало, там Агатодемон, тук е „Ариел“, говори Клайн, ние сме на оптическа, височина шестстотин, след дващсет секунди превключваме на автоматите за кацане, приемам.

— Агатодемон до „Ариел“! — припряно каза Сейн, малък, с остронос птичи профил пред решетката на микрофона. — Тук се

виждате на всички екрани, на които е възможно, седнете си удобно и слизайте хубавичко надолу, приемам!

„Ама се шегуват — помисли Пиркс, който не обичаше тези работи, може би от суеверие, — явно беше, че хич не държат на строгостта на процедурата.“

— „Ариел“ до Агатодемон: ние сме на триста, включваме автоматите, слизаме без страничен дрейф, нула на нула, каква е силата на вятъра? Приемам!

— Агатодемон до „Ариел“: вятърът е сто и осемдесет метра в секунда, север-северозападен, нищо не може да ви направи, приемам.

— „Ариел“ до всички: слизам вертикално по оста на кораба, автоматите поеха управлението, край.

Настъпи тишина. Само релетата там нещо бърбореха по тяхному; на екраните вече се появи бяла светеща точка, тя растеше така бързо, сякаш някой надуваше балон от огнено стъкло. Това беше изригващата пламъци кърма на кораба, който наистина слизаше като по невидима вертикала, без никакви разтърсвания и странични отклонения, без следа от завъртане — за Пиркс това беше приятна гледка. Преценяваше разстоянието около сто километра; преди да станат петдесет, нямаше смисъл да се гледа към кораба през прозореца, но въпреки това при прозорците вече се тълпяха мнозина от присъстващите, вирнали глави към зенита.

Диспечерската имаше постоянна радиофонична връзка с кораба, но просто нямаше за какво да говорят; целият екипаж лежеше в антигравитационните кресла, всичко вършеха автоматите под ръководството на главния ракетен компютър; именно той реши атомната тяга да се смени с бороводородна на шейсет километра височина, т.е. — на самата граница на стратосферата. Сега Пиркс се приближи до средния най-голям прозорец и веднага забеляза в небето, през бледосивата мъгла, остро зелено огънче, мъничко, но с необикновено ярък вибриращ блясък — сякаш някой отгоре пробиваше небосклона на Марс с пламтящ смарагд. На всички страни от тази равномерно горяща точка се проточваха бледи ивици, това бяха дрипите на облаците или по-точно на тези недоносчета, които в тукашната атмосфера изпълняваха техните задължения. Попадайки в сферата на кърмовата струя, те се запалваха и разпадаха като бенгалски огън. Корабът растеше, всъщност растеше само неговата

кръгла кърма. Нажеженият въздух забележимо трептеше под нея, от което на неопитния човек би могло да се стори, че самата ракета леко се люлее, но Пиркс познаваше твърде добре тази картина, за да се излъже. Всичко вървеше съвсем спокойно, без никакво напрежение; спомни си първата човешка крачка на Луната, там също вървеше така, като по вода. Кърмата беше вече зелен пламтящ диск в ореол от огнени пръски. Погледна главния високомер над диспечерския пулт — при такъв грамаден кораб лесно можеш да объркаш в оценката на височината; единайсет, дванайсет километра деляха „Ариел“ от Марс — очевидно корабът се спускаше все по-бавно благодарение засилената спираща тяга.

Изведнъж се случиха няколко неща едновременно.

Кърмовите дюзи на „Ариел“ в корона от зелени пламъци затрептяха някак другояче. От високоговорителя се разнесе неясно заекване, вик, нещо като „на ръчна“, а може би „не разбирам“ — някаква неясна дума, единственото, което извика човешки глас, толкова деформиран, че не можа да се разбере дали е Клайн. Зеленият огън, който биеше от кърмата на „Ариел“, изведнъж избледня. Това продължи част от секундата. В следващия миг кърмата се стопи в ужасяващо синьо-бяло избухване и Пиркс отведнъж разбра всичко в тръпката на вцепеняването, която го прониза от главата до петите — така че глухият исполински глас, забучал във високоговорителя, никак не го изненада.

— „Ариел“ — (пъхтене). — Смяна на процедурата. Поради метеорит. Пълнен напред по оста! Внимание! Пълна мощност!

Това беше автомат. На фона на неговия глас някой като че ли крещеше. Във всеки случай Пиркс правилно изтълкува промяната в цвета на реактивния пламък: вместо бороводорода включиха пълната мощност на реакторите и гигантският кораб, сякаш спрял от страшен удар на невидим юмрук, треперейки с всичките си спойки, се закова — или поне така изглеждаше на наблюдаващите — в разредения въздух, на височина едва пет или шест километра над щита на космодрума. Започваше дяволска маневра — забранена от всички правила и постановления, излизаща въобще от рамките на космонавигацията: да се удържи стохилядната маса — все пак отначало трябваше да се угаси скоростта на нейното падане, за да може да се вдигне обратно нагоре. Пиркс гледаше намаления от далечината силует на исполинския

цилиндър. Ракетата загуби вертикалата си. Наклоняваше се. Започна невероятно бавно да се изправя, но нещо я блъсна в обратна страна като гигантско махало; обратният крен на половинкилометровия корпус беше още по-голям. При толкова малка скорост загубата на равновесие с такава амплитуда беше непоправима; едва сега до Пиркс достигна викът на главния контролор:

— „Ариел“! „Ариел“! Какво правите! Какво става при вас?
Колко много неща могат да се случат за част от секундата!

Пиркс при съседния, незает пулт крещеше в микрофона с цяло гърло:

— Клайн! На ръчна!!! На ръчна за кацане!!! На *ръчна*!!!

В този момент ги връхлетя протяжен непресекащ гръм. Едва сега звуковата вълна достигна до тях! Колко кратко е продължило всичко! Стоящите до прозореца завикаха в един глас. Контролорите скочиха от пултовете.

„Ариел“ падаше, премятайки се като камък, и ивиците на кърмовия огън разсичаха атмосферата в различни посоки; въртеше се бавно, безжизнен като труп, сякаш някой беше запратил тази гигантска желязна кула от небето към мръсните дюни на пустинята; всички стояха като треснати в глухо, ужасено мълчание, защото вече нищо не можеше да се направи; високоговорителят неразбрано хриптеше и мънкаше, чуваха се отгласи от далечна врява или морски шум, не можеше да се разбере дали това са човешки гласове, всичко се сливаше в пълен хаос; а белият, сякаш окъпан в блясък, невероятно дълъг цилиндър се носеше все по-бързо надолу; изглеждаше, че ще улучи право в диспечерната; някой край Пиркс изохка. Всички инстинктивно се свиха.

Корабът се вряза косо в една от ниските огради около щита, счупи се на две и с някаква странна забавеност, разцепвайки се така, че на всички страни хвърчаха парчета, се зари в пясъка; там мигновено се изви облак, висок поне колкото десететажен дом, в него нещо загърмя, затрещя, бликнаха огнени струи, над бухналата грива на пясъчната завеса изплува все още белият нос на кораба, откъсна се от корпуса, прелетя няколкостотин метра; всички почувстваха могъщия удар — един, втори, трети; под тях почвата се разтърсваше като при земетресение. Цялото здание затрепера, повдигна се и отново падна като лодка върху вълните. После в адския грохот на разбиващото се

желязо всичко се покри с бронзовочерна стена от дим и прах. Това беше краят на „Ариел“.

Когато тичаха по стълбите към шлюза, Пиркс, който надяна скафандъра между първите, не се съмняваше — при такъв удар никой не е могъл да оцелее. После бягаха, залитайки под ударите на вихрушката; далеч, откъм купола, вече се задаваха първите гъсенични машини. Да се бърза вече нямаше смисъл. Нямаше защо. Пиркс сам не знаеше как и кога се върна в диспечерната — образът на кратера и смачканият корпус още стояха пред втрещения му поглед; опомни се едва когато видя в огледалото своето посивяло, внезапно отслабнало лице.

На обед събраха комисия от експерти за разследване причините на катастрофата. Аварийните команди още размъкваха с екскаватори и лебедки парчета от огромния корпус, още не бяха успели да достигнат до врязаната дълбоко в земята смачкана командна кабина, където бяха контролните автомати, когато от Голямата Сирта долетя група специалисти на един от онези чудновати малки хеликоптери с гигантски витла, способни да летят единствено в разреждения марсиански въздух. Пиркс не се пречкаше на никого и никого за нищо не питаше, защото прекалено добре разбираше, че работата е изключително мътна. В хода на нормалната процедура на кацане, която е разделена на установени етапи и програмирана скрупулъзно, като жп. разписание, главният компютър на „Ариел“ без никаква видима причина беше угасил бороводородната тяга, подал сигнали, напомнящи откъслечна метеоритна тревога, и превключил двигателя на бягство от планетата с максимална мощност; и не беше успял да възстанови изгубеното по време на тази главоломна маневра равновесие. В историята на астронавигацията нямаше подобен случай и колкото и близко до ума да беше предположението, че компютърът просто е подвел, че в него някакви контури са се затворили или прегорели — изглеждаше неправдоподобно, защото ставаше дума за една от двете програми — старт и кацане, — застраховани от аварии с толкова много осигуровки, че по-скоро можеше да се заподозре саботаж. Блъскаше си над това главата в стаичката, която Сейн му предложи миналата нощ, и умишлено не си показваше носа от кревата, за да не се натрапва никому — още повече че след няколко часа щеше да стартира, а в главата му не идваше нищо, заради което да изтича

при комисията. Оказа се обаче, че не са го забравили; малко преди един часа при него дойде Сейн. С него беше и Романи, чакаше в коридора; Пиркс отначало не го позна; взе ръководителя на комплекса Агатодемон за някой от механиците: беше с опушен комбинезон, целият в петна, лицето му някак изтъняло от изтощение, левият ъгъл на устата му току потрепваше, но гласът му беше същият; помоли Пиркс от името на комисията, в която влизаше, да отложи старта на „Кювие“.

— Естествено... ако съм нужен — Пиркс беше изненадан; мъчеше се да се съсредоточи. — Трябва само да получа съгласието на базата.

— Това ние ще уредим сами, ако се съгласите.

Повече никой нищо не каза; тримата тръгнаха към главния „мехур“, където в дългото, ниско помещение на управлението седяха двайсетина експерти — няколко бяха местни, останалите — от Голямата Сирта. Понеже дойде време за обед, а всяка минута беше скъпа, донесоха студени закуски от бюфета и така, пред чая и чиниите, от което всичко изглеждаше някак неофициално, почти несериозно, започна съвещанието. Пиркс, естествено, се досещаше защо председателстващият, инженер Хойстер, го помоли да се изкаже пръв, като опише катастрофата. Той беше несъмнено единственият безпристрастен свидетел, понеже не беше нито от диспечерната, нито от състава на Агатодемон. Когато Пиркс достигна в разказа си до своята реакция, Хойстер го прекъсна за първи път:

— Значи вие искахте Клайн да изключи цялата автоматика и да се опита да кацне сам, така ли?

— Да.

— А може ли да знаем защо?

Пиркс не забави отговора.

— Смятах, че това е единственият шанс.

— Така. А не допускахте ли, че преминаването на ръчно управление може да доведе до загуба на равновесието?

— То вече беше загубено. Впрочем това може да се провери — нали има ленти.

— Естествено. Но най-напред искаме да си изясним общата картина. А... какво е вашето лично мнение?

— За причината?...

— Да. Засега повече се информираме, отколкото разискваме. Каквото и да кажете, няма да бъде особено обвързващо; всяко предположение може да се окаже ценно, дори най-рискваното.

— Разбирам. Нещо стана с компютъра. Не зная какво и не знам как е могло да стане. Ако аз самият не бях там, нямаше да повярвам, но бях и чух: компютърът промени процедурата и обяви метеоритна тревога, внезапно и необяснимо. Това звучеше горе-долу така: „метеорити — внимание — пълен напред по оста“. А понеже нямаше никакви метеорити... — Пиркс сви рамене.

— Този модел — на „Ариел“ — е усъвършенствуван вариант на компютъра АИБМ-09 — забеляза Боулдер — електроникът, когото Пиркс познаваше, защото го беше срещал на Голямата Сирта.

Пиркс кимна.

— Зная. Затова казах, че нямаше да повярвам, ако не го бях видял със собствените си очи. Но това се случи.

— Как смятате, командоре, защо Клайн не направи нищо? — попита Хойстер.

Пиркс почувствува студ в гърдите и преди да отговори, огледа присъстващите. Този въпрос трябваше да бъде зададен. Все пак предпочиташе да не бъде първият, който ще се изправи пред него.

— Това не зная.

— Естествено. Но дългогодишният опит ви позволява да се поставите на неговото място.

— Поставих се. Щях да направя това, което се опитвах да му внуша.

— А той?

— Нямаше никакъв отговор. Шум и като че ли викове. Ще трябва много внимателно да се прослушат лентите, но се страхувам, че няма да помогне.

— Командоре — каза Хойстер тихо и някак бавно, сякаш внимателно подбираше думите си. — Вие се ориентирате в ситуацията, нали? Двата следващи кораба от същия тип, със същата система за управление вече се намират на линията Земя — Марс; „Анабис“ ще пристигне след три седмици, но „Арес“ — само след девет дни. Независимо от задълженията към паметта на загиналите имаме по-големи задължения към живите. За тези пет часа вие

несъмнено сте вече премислили всичко, което се случи. Не мога да ви задължа, но ви моля да ни кажете изводите си.

Пиркс почувствува, че побледнява. Още от първите думи той разбра какво иска да каже Хойстер; обхвана го странно усещане, сякаш на нощен кошмар: ожесточено, отчаяно безмълвие, в което се биеше с противник без лице и убивайки го, загиваше заедно с него. Това трая само миг. Овладя се и погледна Хойстер в очите.

— Разбирам — каза, — Клайн и аз сме от две различни поколения. Когато започвах да летя, автоматичните процедури подвеждаха много по-често... Това се отразява на поведението. Мисля, че Клайн... им се доверяваше докрая.

— Смятал е, че компютърът се ориентира по-добре? Че ще овладее положението?

— Може би не е разчитал, че ще го овладее... а само, че ако компютърът не се справи, то човек съвсем няма да може...

Пиркс си отдъхна. Каза, каквото мислеше, без да хвърля подозрение върху по-младия събрат, който при това беше мъртъв.

— Дали според вас е имало възможност да се спаси корабът!?

— Не зная. Времето беше твърде кратко. „Ариел“ почти беше загубил скорост.

— Кацали ли сте някога в подобни условия?

— Да. Но с кораб с малка маса — и на Луната. Колкото ракетата е по-дълга и по-тежка, толкова е по-трудно да се възстанови равновесието при загуба на скорост, особено ако започне крен.

— Дали Клайн ви е чул?

— Не зная. Би трябвало да чуе.

— Пое ли управлението?

Пиркс вече отвори уста, за да каже, че това може да се види в лентите, но вместо това отговори:

— Не.

— Откъде знаете? — това попита Романи.

— По контролния надпис. През цялото време светеше „автоматична процедура“. Изгасна чак когато корабът се разби.

— А не мислите ли, че Клайн не е имал време? — запита Сейн.

Имаше нещо особено в това, че се обърна официално към него — нали бяха на „ти“. Сякаш между тях внезапно се беше появила дистанция. Враждебност?

— Ситуацията може да се моделира математически и тогава ще се изясни имало ли е някакъв шанс. — Пиркс се стараеше да бъде делови. — Това не мога да знам.

— Но когато кренът превиши четиридесет и пет градуса, равновесието вече не можеше да се възстанови — настояваше Сейн. — Не е ли така?

— На моя „Кювие“ не е задължително. Тягата може да се засили — над допустимата граница.

— Претоварване над двайсет пъти може да убие.

— Може. Но падането от пет километра сигурно ще убие.

С това кратката полемика завърши. Под лампите — включени, въпреки че беше ден — се стелеше плоско цигарен дим. Всички пушеха.

— Според вас Клайн е могъл да поеме управлението, но не го е направил. Така ли? — върна към своята нишка председателстващият Хойстер.

— Вероятно е могъл.

— А не смятате ли за възможно вашата намеса да го е объркала? — обади се заместникът на Сейн, човек от Агатодемон, когото Пиркс не познаваше.

Тукашните са против него? И това беше обяснимо.

— Смятам това за възможно. Още повече, че там, в рулевата рубка, хората викаха нещо. Така поне изглеждаше.

— Като паника? — запита Хойстер.

— На този въпрос няма да отговоря.

— Защо?

— Прослушайте лентите. Това не са точни данни — шум, който може да бъде тълкуван различно.

— А могла ли е наземната контрола, по ваше мнение, да направи нещо? — с каменно лице питаше Хойстер.

Изглежда, в комисията назряваше раздор. Хойстер беше от Голямата Сирта.

— Не. Нищо.

— Собствената ви постъпка противоречи на това, което казахте.

— Не. Контролата няма право да се намесва в решението на командира при подобна ситуация. В командната кабина тя може да изглежда другояче, отколкото долу.

— Значи признавате, че сте действували въпреки приетите правила? — отново се обади заместникът на Сейн.

— Да.

— Защо? — попита Хойстер.

— Правилата за мен не са святи. Винаги правя това, което смятам за правилно. Случвало ми се е да отговарям за това.

— Пред кого?

— Пред Космическия трибунал.

— Но от вас бяха снети всички обвинения — забеляза Боулдер.

Голямата Сирта срещу Агатодемон. Това беше почти очевидно.

Пиркс замълча.

— Благодаря ви.

Премести се на страничен стол, защото сега започна да дава показания Сейн, след това — неговият заместник. В този момент донесоха първите ленти от диспечерската. Приемаха и телефонни съобщения от акцията около останките на „Ариел“. Беше сигурно, че никой не е останал жив, но до рулевата рубка още не можеха да достигнат: беше се врязала на единайсет метра дълбочина. Прослушването на лентите и протоколирането на показанията продължи до седем непрекъснато. После направиха едночасова почивка. Сиртийците заедно със Сейн заминаха за мястото на катастрофата. Романи спря Пиркс в коридора.

— Командоре...

— Слушам.

— Вие тук никого не...

— Не говорете така. Залогът е твърде висок — прекъсна го Пиркс.

Романи поклати глава.

— Засега ще останете още седемдесет и два часа. Вече го уредихме с базата.

— Със Земята?... — изненада се Пиркс. — Едва ли ще мога да помогна с още нещо...

— Хойстер, Рахаман и Боулдер искат да ви привлекат в състава на комисията. Няма да откажете?

Всичките бяха хора от Сирта.

— И да бих искал, нямаше да мога да откажа — отговори Пиркс и с това се разделиха.

В девет вечерта се събраха отново. Пълното прослушване на лентите беше драматично — а още повече филмът, запечатал всички фази на катастрофата от момента, когато в зенита пламна зелената звезда на „Ариел“. Накрая Хойстер съвсем лаконично сумира предварителните резултати от разследванията.

— Действително всичко сочи, че е подвел компютърът. Той е действувал така, сякаш курсът на „Ариел“ е щял да се пресече ако не с метеорит, поне с някаква външна маса. Регистрационните ленти показват, че е превишил допустимата мощност на тягата с три единици. Защо го е направил, не знам. Може би нещо ще се изясни в рулевата рубка (той имаше предвид регистрационните ленти на „Ариел“; Пиркс беше настроен скептично). — Какво е ставало в рулевата рубка през последните мигове, не може да се разбере. Във всеки случай компютърът си е вършил оперативно работата — и в най-критичния момент е вземал решение в пълна изправност, — предавал е мигновено своите нареждания на агрегатите. И агрегатите са работили безупречно докрая. Това е съвсем сигурно. Не открихме абсолютно нищо, което би могло да свидетелствува за външна или вътрешна заплаха за процедурата на нормално кацане. От седем и три до седем и осем минути всичко вървеше идеално. Решението на компютъра — за смяна на процедурата и фаталния опит за стартиране — поне засега с нищо не може да бъде обяснено. Колега Боулдер?

— Не мога да разбера.

— Грешка в програмата?

— Изключено. „Ариел“ е кацнал с тази програма доста пъти по оста и с всевъзможни отклонения.

— Но на Луната. Там привличането е по-слабо.

— Това може да има известно значение за агрегатите на тягата, но не и за информационния комплекс. А тягата не подведе.

— Колега Рахаман?

— Не познавам достатъчно тази програма.

— Не познавате модела на компютъра?

— Да.

— Какво може да прекъсне процедурата на кацане, ако няма външни причини?

— Нищо.

— Нищо?

— Е, ако се сложи бомба под компютъра...

Най-после тези думи бяха казани. Пиркс слушаше с най-голямо внимание. Шумяха вентилаторите, димът се сгъстяваше под тавана около техните отвори.

— Саботаж?

— Компютърът действуваше докрая, макар и по непонятен за нас начин — забеляза Керховен, единственият интелектроник в комисията, който беше местен човек.

— Е... за бомбата го казах просто така — отстъпи Рахаман. — Главната процедура, тоест — кацането или стартът, ако компютърът е изправен, може да прекъсне само нещо необикновено. Например падане на мощността...

— Мощност имаше.

— Но по принцип компютърът може ли да прекъсне главната процедура?

Председателстващият, разбира се, го знаеше. Пиркс разбираше, че сега той не се обръща към тях: говореше онова, което трябваше да чуе Земята.

— Теоретично може. Практически — не. От възникването на космонавтиката до днес не е обявена метеоритна тревога по време на кацане. Метеоритът винаги може да бъде открит още при приближаването му. Тогава кацането просто се отлага.

— Но нали нямаше никакви метеорити?

— Не.

Това беше краят на сляпа улица. За минута се възцари тишина. Вентилаторите шумяха. Зад кръглите прозорци беше вече тъмно. Марсианска нощ.

— Необходими са ни хората, които са конструирали този модел и са го обучавали с тестове — каза най-накрая Рахаман.

Хойстер кимна. Разглеждаше подадената му от телефонистката бележка.

— След около час ще се доберат до командната кабина — каза той. После, вдигайки глава, добави: — Утре в съвещанието ще вземат участие Макрос и Ван дер Войт.

Настъпи оживление. Това бяха главният директор и главният конструктор на ракетостроителницата, която правеше стохилядниците.

— Утре? — на Пиркс се стори, че недочува.

— Да. Не тук, естествено. Ще присъствуват телевизионно. По пряка видеовръзка. Ето телеграмата — вдигна бележката.

— Да, но... Какво е сега закъснението? — запита някой.

— Осем минути.

— И как си го представят? Ще чакаме безкрайно всяка реплика — раздадоха се възгласи.

Хойстер вдигна рамене.

— Трябва да се подчиним. Разбира се, ще бъде затруднително. Ще разработим подходяща процедура...

— Да отложим ли съвещанието за утре? — запита Романи.

— Да. Ще се съберем в 6 часа сутринта. Вече ще имаме лентите от рулевата рубка.

Пиркс се зарадва, когато Романи го покани да пренощува при него. Предпочиташе да не среща Сейн. Разбираше поведението му, макар и да не го одобряваше. Не без труд разместиха всички сиртийци и към полунощ Пиркс остана сам в малка стаичка, която служеше на ръководителя като библиотека и работен кабинет. Легна с дрехите на малкото походно легло, опънато между теодолитите, сложи ръце под главата си и остана така неподвижно, загледан в тавана, почти без да диша.

Странно нещо, там, сред чуждите хора, преживяваше катастрофата някак външно, като един от многото очевидци; не беше напълно ангажиран даже когато зад въпросите чувствуваше неприязън и недоброжелателство — мълчаливо обвинение към него, натрапника, който иска да се постави над местните специалисти — дори когато Сейн се изправи срещу него; всичко оставаше навън, беше естествено и неизбежно: така и трябваше да бъде при подобни обстоятелства. Беше готов да отговаря за своите постъпки, но изхождайки от рационални предпоставки, затова не се чувствуваше отговорен за нещастията. Беше потресен, но запази спокойствие, докрая остана наблюдател, който не се поддава напълно на събитията, защото тези събития се подреждаха в система — при цялата неразбираемост на станалото те можеха да бъдат селектирани, успокоени, подредени, фиксирани в официалния поток на съвещанието. Сега всичко се разпадна. Не мислеше нищо, не призоваваше никакви картини, те идваха сами, последователно: телевизионните екрани, на тях — появата на кораба близо до Марс, забавяне на космическата скорост,

смяна на тягата; сякаш беше едновременно навсякъде, в диспечерската и в рулевата, познаваше тези глухи удари, този грохот, който пробягва по кила и шпангоутите, когато огромната мощност се заменя от вибрацията на бороводородните двигатели, и този бас, с който турбопомпите уверяват, че нагнетяват горивото, обратната тяга, слизането на кърмата, величествено бавно, малките странични поправки и този прелом, този гръм на внезапната смяна на тягата, когато пълната мощност отново се втурна в дюзите, вибрация, дестабилизация, ракетата отчаяно се мъчи да запази равновесие, люшка се като махало, наклонява се като пияна кула, преди да падне от висините вече безсилна, вече мъртва, неуправляема, сляпа като камък, пада и мачка възвишенията — Пиркс беше навсякъде. Беше като че ли самият борещ се кораб и болезнено усещайки пълната необратимост и окончателност на онова, което стана, все се връщаше към онези части от секундата. Повтаряше безмълвния въпрос, търсеше това, което е подвело. Дали Клайн се е опитвал да поеме управлението, беше сега без значение. По същество диспечерите действаха безупречно, макар и да се шегуваха, това можеше да смути само човек суеверен или възпитан в онези времена, когато не можеше да си позволиш такова безгрижие. С разума си разбираше, че в това няма нищо лошо.

Лежеше възнак, а сякаш стоеше при скосения илюминатор, прицелен в зенита, когато искрящата зеленина на бороводородната звезда бе погълната от страшния слънчев блясък, характерен за атомната тяга, пулсираща в изстиващите дюзи — именно затова беше забранено да се пуска цялата мощност така стремително, — и ракетата се люшкаше отначало като език на камбана, дърпан от обезумели ръце, наклоняваше се с цялата невероятна дължина — тя беше така огромна, че сякаш със самите си размери, със самия размах на своята колосалност излизаше извън границите на всяка опасност — сигурно същото са мислели преди един век пътниците на „Титаник“.

Изведнъж всичко угасна, сякаш се събуди. Стана, изми си лицето, ръцете, отвори несесера, извади пижамата, пантофите, четката за зъби и за трети път през този ден се погледна в огледалото на умивалника — като някакъв непознат.

Между тридесетата и четиридесетата година, по-близо до втората: сенчеста зона — когато се налага да приемаш условията на неподписания, натрапен без въпроси договор, когато се знае, че

задължителното за другите е задължително и за тебе, и от това правило няма изключения: все пак се налага да се старее, колкото и да е противоестествено. До този момент това тайно е вършило нашето тяло — сега това е малко. Необходимо е примирение. Младежката възраст постановява като правило на играта — не, като нейна основа — собствената неизменност: бях инфантилен, недоразвит, но вече съм станал какъвто трябва и какъвто ще си остана. Тази безсмислица е всъщност основа на съществуването. Откриването на нейната неоснователност носи повече учудване, отколкото страх. Чувството на възмущение е така силно, сякаш си прозрял и забелязал, че играта, в която са те въвлекли, е измамническа. А тя е трябвало да бъде съвсем друга... След изненадата, гнева, съпротивата започват бавните преговори със самия себе си, със собственото тяло, които могат да бъдат предадени така: въпреки че непрекъснато и незабелязано стареем физически, нашият разум никак не може да се приспособи към този процес. Настройваме се на тридесет и пет години, после на четирийсет, сякаш вече в тази възраст ще си останем, и после — при поредната ревизия на самоилюзиите, се натъкваме на такава съпротива, че в своята стремителност скачаме като че ли твърде далеч. Тогава четирийсетгодишният започва да се държи така, както според него трябва да живее старият човек. Осъзнали веднъж неотвратимостта на стареенето, продължаваме играта с унило ожесточение; сякаш искаме коварно да удвоим залога; моля, моля, щом това безсрамно, цинично, жестоко изискване трябва да бъде изпълнено, щом трябва да плащам дългове, за които не съм бил съгласен, не съм искал, не съм знаел — на ти, заповядай повече, отколкото е задължително — според този принцип, който звучи хумористично, когато го формулираме — се опитваме да измамим противника. Ще стана отведнъж така стар, че ще се объркаш. Макар да се намираме в сенчестата зона, даже почти зад нея, в периода на загуби и предаване на позиции, ние всъщност още се борим, ние се противим на очевидността и поради това мятане стареем психически скокообразно. Ту надхвърлим, ту не достигнем, а после виждаме, обикновено твърде късно, че цялото това блъскане, тези самоубийствени атаки и отстъпления са били също несериозни. Защото ние стареем като децата, тоест отказваме да се съгласим с това, което съвсем не изисква нашето съгласие, съпротивяваме се там,

където няма място за спор или борба — при това борба самоизмамна. Сенчестата зона — това още не е *memento mori*^[1], но в някои отношения е място по-лошо, защото от него се вижда, че няма неизползувани шансове. С други думи: настоящето вече не е предисловие, чакалня, въведение, трамплин на великите надежди — положението незабелязано се е преобърнало. Това, което си считал за подготовка, е било самата реалност; предисловието — истинското съдържание; надеждите — миражи; всичко незадължително, предварително, временно, каквото се случи — единственото съдържание на живота. Кое не се е изпълнило, вече сигурно няма да се изпълни; и с това трябва да се примириш мълчешком, без страх, а ако може — и без отчаяние.

Това е критическата възраст на космонавта — повече, отколкото за всеки друг, защото в тази професия и най-малката неизправност на организма отведнъж те прави негоден за нищо. Както казват понякога физиолозите, изискванията на космодрума са твърде високи дори за най-развитите физически и духовно: отпадайки от авангарда, тук изведнъж губиш всичко. Лекарските комисии са безжалостни, това е ужасно, но необходимо, защото не може да се допусне смърт или инфаркт при пулта за управление. Хора като че ли в разцвета на силите си слизат от палубата и изведнъж се оказват на последната линия; лекарите са толкова привикнали към всякакви уловки и отчаяни симулации на здраве, че разобличението не носи след себе си никакви последствия — дисциплинни или морални, съвсем нищо; почти никой не може да удължи периода на активна служба след петдесетте. Претоварванията са най-опасният враг на мозъка; може би след сто или хиляда години ще бъде иначе, но засега тази перспектива угнетява през дългите месеци на летене всеки космонавт, навлязъл в сенчестата зона.

Клайн беше космонавт от следващото поколение; Пиркс знаеше, че младите го наричат „враг на автоматите“, „консерватор“, „мамонт“. Някои от връстниците му вече не летяха; според своите способности и възможности се преквалифицираха в преподаватели, членове на Космическата палата, отидоха на синекурни длъжности из ракетостроителниците, заседаваха в контролните комисии, занимаваха се със своите градинки. Общо взето, се държаха нелошо —

разиграваха своето примирение с неизбежното — но кой знае колко костваше това на мнозина.

Случваха се и безотговорни постъпки, породени от несъгласие, безсилен протест, високомерие и ярост, от чувство на несправедливо постигнало ги нещастие. Тази професия не познаваше безумци; но някои опасно се приближаваха към умопобъркване, макар и да не прекрочаваха последната граница; и все пак под засиления натиск на приближаващата неизбежност се случваха ексцесии, най-малкото — чудачества... О, да, познаваше тези странности, отклонения, суеверия, на които се поддаваха и непознатите, и онези, които познаваше от години, за които някога му се е струвало, че може да гарантира. Сладкото невежество не е привилегия на професията, в която по необходимост трябва да знаеш толкова много неща; всеки ден в мозъка необратимо загиват няколко хиляди неврони, и вече към тридесетте започва онази особена, неусетна, но непрестанна гонитба, съперничество между отслабването на функциите, размивани от атрофията — и тяхното усъвършенствуване благодарение на натрупания опит; така възниква несигурно равновесие, почти акробатично балансиране, с което трябва да живееш — и да летиш. И да сънуваш. Кого убиваше толкова пъти предишната нощ? Нямах ли в това някакъв особен смисъл? Протягайки се на походното легло, което заскърца под тежестта му, Пиркс помисли, че може би няма да успее да заспи; досега не познаваше безсънието, но нали, когато и да е, то трябва да дойде. Тази мисъл странно го обезпокои. Той се боеше не от безсънната нощ, а от това своеволие на собственото тяло, което досега беше съвсем надеждно, и това — дори само като възможност — в момента придоби смисъл едва ли не на поражение. Просто не искаше да се търкаля с отворени очи въпреки волята си и макар да беше глупаво, стана, безсмислено се вгледа в своята зелена пижама и обърна поглед към книжните рафтове. Не очакваше да открие нищо интересно, затова го порази редицата дебели томове над изкълваната от пергели чертожна дъска. Там стоеше в целия си шик почти цялата история на ареологията — познаваше повечето книги, защото същите издания стояха в неговата библиотека на Земята; стана и започна последователно да докосва солидните им ръбове. Тук беше не само бащата на астрономията Хершел, но и самият Кеплер. „*Astronomia nova seu Physica coelestis tradita commentariis de motibus stellae martis*“

— според изследванията на Тихо де Брахе, издание 1784 г. По-нататък идваха Фламарион, Бакхюйзен, Кайзер и великият фантаст Скиапарели, неговата „Memoria terza“, тъмно римско издание, и Арениус, и Антониади, Койпер, Лоуел, Пикеринг, Сахеко, Струве, Вокульор, чак до Вернер Браун и неговия „Проект Марс“. И карти, рула от карти, с всички канали — Margacitifer Sinus, Facus Soils и самият Агатодемон... Стоеше така — нямаше защо да отваря никоя от тези книги с изтъркани, дебели като дъски корици. Миризмата на старо платно, на пожълтели страници, в която имаше нещо достойно и гнило едновременно, оживяваше онези часове, посветени на загадката, която преди два века са щурмували, обсаждали с множество хипотези и накрая умирали по реда си, без да дочакат нейното решение. Антониади, който през целия си живот не е забелязвал каналите, чак на стари години неохотно признал, че е видял „някакви линии, които имат подобен вид“. Граф до края си не видял нито един канал и казвал, че не му достига „въображението“ на колегите. „Каналистите“ пък ги гледали и рисували по цели нощи, чакайки с часове зад окуляра кратките мигове на успокояване на атмосферата, защото именно тогава — уверявали те, — на мъгливоръждивия диск се появява тяхната прецизно очертана, по-тънка от косъм мрежа. У Лоуел мрежата е била по-гъста, у Пикеринг — по-рядка; затова пък на последния му е вървяло на „близнаци“ — така наричали удивителното раздвояване на каналите. Илюзия? Тогава защо някои канали никога не искаха да се раздвояват? Над тези книги беше висял като курсант в читалнята, защото такива старинни издания не се даваха за в къщи. Тогава беше — трябва ли да подчертаваме — на страната на „каналистите“. Техните аргументи му се струаха неопровержими: Граф, Антониади, Хол, които останаха Тома Неверни, бяха в обсерватории из градове на север, задимени, с вечно неспокойна атмосфера, докато Скиапарели работеше в Милано, а Пикеринг седеше в своята планина над пустинята Аризона. „Антиканалистите“ правеха коварни експерименти: предлагаха да се прерисува диск с нанесени по него точки и петна, които на по-голямо разстояние се сливаха в подобие на мрежа от канали, а после питаха: Защо не се виждат и с най-мощните телескопи? Защо с невъоръжено око могат да се видят канали даже на Луната? Защо първите наблюдатели не са видели никакви канали, а след Скиапарели всички, като по команда, изведнъж ги забелязаха?

Другите отговаряха: преди появата на телескопа на Луната никога и никакви канали не е виждал. При големите телескопи не може да се използва пълна апертура и максимално увеличение, защото земната атмосфера не е достатъчно спокойна; опитите с рисунките са заобикаляне на проблема. „Каналистите“ имаха отговор на всичко и Марс е един замръзвал океан, каналите са пукнатини в неговите ледени полета, разцепени от ударите на метеори. Или не — каналите са широки долини, по които текат водите на пролетното размразяване, а на бреговете им разцъфтява марсианската растителност. Спектроскопията зачеркна и тази възможност: установи, че водата е твърде малко; тогава в каналите видяха огромни каньони, дълги долини, по които от полюса към екватора плават реки от облаци, гонени от конвенционни течения. Скиапарели никога не се реши открито да заяви, че това е дело на чужд разум, той използваше двузначността на термина „канал“ — това беше специфична черта, тази срамежливост на миланеца и мнозина други астрономи: те не наричаха нещата с истинските им имена, а само рисуваха карти и ги демонстрираха; Скиапарели остави в архива си рисунки, които обясняваха как се стига до раздвояването, до прочутите „канал-близнаци“: когато водата нахлуе в паралелните, дотогава изсъхнали корита, тя внезапно затъмнява линиите, както става, когато някой сипе туш в нарезите на дърво. А противниците не само отричаха съществуването на каналите, не само трупаха контрааргументи, но с течение на времето като че ли все по-яростно ги намразваха. Уолес, вторият след Дарвин създател на теорията за естествената еволюция, тоест даже не астроном, който може би през живота си не беше виждал Марс през телескоп, в памфлет от сто страници унищожаваше не само каналите, но и всяка мисъл за съществуване на живот на Марс: „Марс — писа той — не само не е населен от разумни същества, както твърди мистър Лоуел, но е изобщо необитаем“. Нямахте умерени марсолози; всеки провъзгласяваше шумно своето кредо. Следващото поколение „каналисти“ вече описваше марсианската цивилизация и разногласията се увеличаваха: жив оазис на деятелния разум — казваха едни; мъртва пустиня — отговаряха други. После Сахеко забеляза онези тайнствени блясъци, които мигновено гаснеха сред възникващите облаци, прекалено краткотрайни за вулканично изригване; те се появяваха при взаимното противостояне на планетите, което изключва да са слънчеви

отблясъци от заледени планински скатове — това стана преди откриването на атомната енергия, така че хипотезата за марсианските ядрени опити възникна по-късно... Една от враждуващите страни сигурно беше права; в първата половина на XX век всички бяха съгласни, че наистина геометрично точните канали на Скиапарели не съществуват, но все пак има нещо, което прави възможно тяхното забелязване, окото добавя, но не халюцинира без никакви основания; твърде много хора от най-различни точки на земното кълбо бяха наблюдавали каналите. Значи не откритата вода в ледените пукнатини и не потоци от ниски облаци в руслата на долините, може би дори не ивици растителност, и все пак има нещо — кой знае, — може би още по-загадъчно, непонятно, и то чака човешкото око, фотообектива, автоматичната сонда.

Пиркс не признаваше никому мислите, които го овладяваха при това ненаситно четене, но Бьорст, съобразителен и безпощаден, както подобава на първенец на курса, измъкна наяве неговата тайна и за няколко седмици го направи за посмешище: обяви го за „каналиста Пиркс“, който е провъзгласил нова доктрина на наблюдателната астрономия: „credo, quia non est“^[2]. Та нали Пиркс знаеше, че няма никакви канали и че — още по-лошо, още по-безжалостно — въобще няма нищо, подобно на канали. Как би могъл да не знае, след като Марс бе покорен отдавна, а самият той бе държал зачоти по марсография и му се беше случило не само да се ориентира по аерофотокарти под окото на асистентите, но и да каца — (на практическите занятия — в симулатора) — на дъното на същия Агатодемон, където сега стоеше, под калпака на Проекта, пред рафт от двувековните постижения на астрономията, превърнали се в музеев експонат. Естествено, всичко това му беше известно, но тези знания стояха в главата му някак съвсем отделно, не подлежаха на проверка, сякаш бяха една грандиозна измама. Сякаш продължаваше да съществува някакъв друг, недостижим, покрит с геометрични чертежи тайнствен Марс.

По време на полета по линията Земя-Марс има такъв момент, такава зона, откъдето действително може да се види с невъоръжено око — и при това продължително, цели часове — онова, което Скиапарели, Лоуел и Пикеринг са наблюдавали само в редките мигове на атмосферно затишие. През илюминаторите — понякога едно

денонощие, понякога две — може да се наблюдават каналите, възникващи като едва забележим чертеж на фона на ръждивочервеникавия недружелюбен диск. После, когато планетата се приближеше още малко, те започваха да изчезват, да се размазват, един след друг се разтваряха в небитието, от тях не оставаше и най-малка следа, и само лишеният от каквито и да е остри контури планетен диск със своето скучно, сиво равнодушие сякаш се подиграваше с надеждите, които бе събудил. Наистина, през следващите седмици на полета нещото се появяваше съвсем определено и вече не се размазваше, но сега това бяха нацърбените брегове на най-големите кратери, дивото струпване на изветрелите скали, безформени каменни купчини, потънали в дълбокия ръждив пясък; всичко това нямаше нищо общо с чистата прецизност на предишния геометричен чертеж. Отблизо планетата вече покорно и докрай разкриваше своя хаос, безсилна да скрие така очевидната картина на милиардогодишна ерозия; невъзможно е този хаос да бъде пряко свързан с онзи паметен, чист рисунък: той очертаваше нещо, което въздействуваше толкова силно и предизвикваше такова вълнение, именно защото напомняше за логичен порядък, за някакъв непонятен, но присъстващ смисъл, за чието разбиране бяха нужни само малко повече усилия.

Къде всъщност беше този смисъл и какво се криеше в този насмешлив мираж? Проекция на ретината на окото, на нейните оптични механизми? Активност на зрителната зона на мозъчната кора? Никой не се канеше да отговаря на този въпрос, защото отпадналият проблем сподели съдбата на всички предишни зачеркнати, отхвърлени от научния прогрес хипотези: хвърлиха го на боклука. Щом нямаше канали, нито нещо специфично в релефа на планетата, което по особен начин да създава това впечатление — няма за какво да говорим и над какво да се замисляме. И добре стана, че до тези отрезвяващи открития не доживяха нито „каналистите“, нито „антиканалистите“, защото загадката изобщо не беше решена: тя само изчезна. Но нали има и други планети с неясен диск; на нито една от тях не са виждали канали — никога. Никой не ги е забелязал, никой не ги е рисувал. Защо? Неизвестно.

Разбира се, и за това биха могли да се построят хипотези: сигурно е необходимо някаква смес от разстояние и оптическо увеличение, от обективен хаос и субективен порив към порядък; следи

на нещо, което възниква от мътното петънце в окуляра и, оставяйки под прага на зрителното възприятие, преминава все пак, макар и само за миг, над този праг; или беше нужна и най-нищожна опора за неосъзнатата потребност от мечтаене, за да бъде написана тази, затворена вече, глава от астрономията.

Цели поколения марсолози изискваха от планетата да застане на едната страна, както подобава в честна игра, и отиваха в гроба с непоколебимата вяра, че делото най-накрая ще попадне в ръцете на истинските съдии и ще бъде решено окончателно, справедливо и безспорно. Пиркс разбираше, че всички те — макар и по различни причини и по различен начин — биха се почувствували подведени и измамани, ако бяха постигнали онова просвещение, което му беше отсъдено. В това зачеркване на въпросите и отговорите, в тоталната несъстоятелност на съжденията спрямо загадъчния обект имаше някакъв горчив, но важен, жесток, но поучителен урок, който — изведнъж го осени — имаше връзка с всичко, което стана тук и над което си блъскаше главата.

Връзка между старата марсография и катастрофата на „Ариел“. Но каква? И как трябва да тълкува това неясно, но толкова силно усещане? Не знаеше. Но беше сигурен, че тази връзка на така различните, така отдалечени явления сега, в полунощ, нито ще разгадае, нито ще забрави. Утрото е по-мъдро от вечерта. Когато загасваше лампата, си помисли, че Романи явно е духовно много по-богат човек, отколкото можеше да се предположи. Тези книги бяха негова лична собственост, а всеки килограм лични вещи, пренесени на Марс, предизвикваше ожесточени спорове; далновидната администрация на Проекта беше обкичила земните космодруми с инструкции и възвания към съзнанието на сътрудниците, където се обясняваше колко вредно за делото е претоварването на ракетите с излишен баласт. Призоваваха към разумност, а самият Романи, ръководителят на Агатодемон, беше нарушил тези предписания и правила, донасяйки няколко десетки килограма абсолютно излишни книги — за какво му бяха? И дума не можеше да става, че ще ги чете.

Вече заспивайки, в тъмнината, се усмихна при мисълта, която обясняваше присъствието на тези библиофилски антики под калпака на марсианския Проект. Естествено, тук никому не е до такива книги, до евангелия и опровергани пророчества. Но изглеждаше справедливо,

нещо повече — необходимо, мислите на тези хора, отдали на загадката на червената планета най-скъпото, което са имали, да бъдат тук, на Марс — вече при пълно примирение и между най-заклетите противници. Те бяха заслужили това; а Романи, който го разбираше, беше човек, достоен за уважение.

Събуди се в пет часа от мъртвия сън, съвсем трезв, като излязъл от хладен душ, и тъй като му оставаше още известно време, отдели пет минути за себе си, както обичаше да прави — помисли за командира на загиналия кораб. Не знаеше дали Клайн е могъл да спаси „Ариел“ и трийсетте човека на екипажа, не знаеше и дали е опитал да се бори. Клайн беше от поколението на рационалистите — те се нагаждаха към своите непогрешимо логични съюзници — компютрите, защото автоматиката предявяваше все по-високи изисквания към онзи, който искаше да я контролира. Затова беше по-лесно да ѝ се довери сляпо. Той не умееше това, дори когато много му се искаше. Недоверието беше в кръвта му. Включи радиото.

Бурята беше избухнала. Очакваше я, но мащабите на истерията го поразиха. В радиопрегледа на пресата доминираха три теми: подозрение в саботаж, опасение за съдбата на корабите, летящи към Марс, и, естествено, политическите последици от произшествието. По-сериозните вестници бяха внимателни по отношение тезата за саботажа, но булевардната преса се беше развихрила. Имаше и доста критики по адрес на стохиядниците: че не са изпробвани достатъчно, че не могат да стартират от Земята и че което е по-лошо — сега е невъзможно да бъдат върнати, защото запасът им от гориво е недостатъчен; не можеха да бъдат разтоварени и на околomarсиански орбити. Това беше вярно; трябваше да кацнат на Марс. Но преди три години пробният модел, наистина, с малко по-друг модел на компютъра, каца неколкократно на Марс с пълен успех. За това домораслите специалисти, изглежда, не бяха чували. Разгръщаше се и кампания срещу политическите защитници на Проекта; направо го наричаха безумие. Навярно някъде вече бяха подготвени списъци на нарушенията на правилата за безопасност и на двата марсиански плацдарма; критикуваха и утвърждаването на проектите, и изпитанията на моделите, разнищваха подробно всички марсиански ръководители; общият тон беше мрачно пророчески.

Когато в шест часа се яви в управлението, разбра, че не е в никаква комисия — Земята беше успяла да анулира тяхната самозвана организация; можеха да правят, каквото си искат, но всичко щеше да започне отначало, официално и легално, едва след като се включи групата от Земята. Анулираният колегиум се оказа като че ли в по-изгодно положение, отколкото вчера: щом нищо не трябваше да решават, можеха съвсем свободно да разработват хипотези и изводи за по-висшата, т.е. земната инстанция. Материалното положение на Голямата Сирта беше доста сложно, но не критично, докато без доставки Агадемон нямаше да издържи и месец; за ефективна помощ от Сирта не можеше и дума да става. Липсваха не само строителни материали, но даже вода. Необходимо беше незабавно да се въведе режим на най-строги икономии. Пиркс слушаше всичко това с едно ухо, защото междувременно докараха регистрационната апаратура от рулевата рубка. Човешките останки вече лежах в контейнери, още не беше решено на Марс ли ще ги погребат. Регистриращите ленти не можеха да бъдат анализирани веднага, необходима беше някаква подготовка и затова в момента обсъждаха въпроси без непосредствена връзка с причините и хода на катастрофата: дали мобилизацията на максимално количество помалки кораби не би могла да спаси Проекта от гибел; ще може ли с тяхна помощ да се достави необходимият минимум товари в достатъчно кратък срок; Пиркс, естествено, разбираше рационалността на такива разсъждения, но му беше трудно да не мисли за двата стохиландника, летящи към Марс, които тези съображения като че ли предварително изключваха от сметката; сякаш всички признаваха, че за бъдещото им движение по тази линия няма смисъл да се говори. А какво ще стане с тях, щом като трябва все пак да кацнат? Присъстващите вече знаеха реакцията на американската преса, а радиограмите доставиха текуща информация — резюмета от изказвания на политици. Работата вървеше зле: Проекта още не беше успял да изложи необходимите разяснения чрез устата на своите представители, а вече се оказа под кръстосания огън на обвиненията. Появяваха се дори епитети, намекващи за „престъпно лекомислие“. Пиркс не искаше да има нищо общо с това, затова към десет се измъкна от задимената зала и като се възползува от любезността на

механиците от космодрума, потегли с малък всъдеход към мястото на катастрофата.

Като за Марс, денят беше доста топъл и не съвсем мрачен. Цветът на небето беше по-скоро розов, отколкото ръждив; в такива минути изглеждаше, че Марс има своя, различна от земната, сурова красота — някак завоалирана, недостатъчно разкрита, която всеки момент, при по-ярките слънчеви лъчи ще се появи изпод прашните бури и кални ивици — на такива очаквания не е съдено да се сбъднат; това не е предвестник на нещо по-хубаво, а е най-хубавото, което планетата може да демонстрира. Като се отдалечиха на километър и половина от приземието, бункероподобно здание на диспечерната, те стигнаха до края на бетонираната площадка; по-нататък всъдеходът безнадеждно затъна. Пиркс беше с лек полускафандър, каквито всички тук използваха, яркосин, много по-удобен от космическия; и по-лек, благодарение на откритата циркулация на кислорода; климатизаторът обаче не беше в ред, достатъчно беше да се разгорещи — наложи се да преодолява подвижни дюни — и стъклото на шлема се замъгли; само че това не беше страшно — между пръстена на шлема и нагръдника на скафандъра висяха като мингушки на пуяк празни торбички, в тях можеше да пъхнеш ръка и да изтриеш стъклото отвътре — начин примитивен, но резултатен.

Дъното на огромния кратер беше претъпкано от гъсенични машини; изкопът, чрез който се добраха до командната кабина, приличаше на същинска шахта, дори го бяха прикрили от три страни с листове гофрирана алуминиева ламарина, за да го запазят от засипване. Половината от дупката бе заета от централната част на корпуса, огромен, като трансатлантически лайнер, изхвърлен на брега от буря, разбил се в скалите; под него шетаха петдесетина човека, но и те, и крановете с екскаватори изглеждаха като мравки до трупа на великан. Носът на ракетата — съвсем запазен отломък, дълъг осемнайсет метра — оттук не се виждаше, беше паднал на стотина метра; колко чудовищна е била силата на удара, показваха разтопените парчета кварц — кинетичната енергия беше преминала мигновено в топлинна, предизвиквайки термичен скок, както при падането на метеорит, макар скоростта да не е била чак толкова голяма — в границите на звуковата. Пиркс остана с впечатлението, че диспропорцията между наличните средства на Агатодемон и огромния корпус не е достатъчно

оправдание за начина, по който се провежда акцията; очевидно всичко беше импровизирано, но в тази импровизация имаше доста бъркотия: навярно търсеше оправдание в мисълта, че загубите са невъобразимо огромни. Даже водата не беше оцеляла — всички цистерни се бяха пръснали и пясъкът бе погълнал хиляди хектолитри, преди останалото да се превърне на лед. Този лед именно действуваше най-угнетяващо — от корпуса, разпорен поне на четирийсет метра по дължината — се изтърсваха кални, проблясващи ледопади, които се опираха на дюнните с причудливи фестони, сякаш експлодиращата ракета е изхвърлила от себе си цяла ледена Ниагара. Беше осемнайсет градуса под нулата, а през нощта температурата падаше до шейсет. Поради тези ледени каскади останките на кораба изглеждаха неимоверно стари — можеше да се помисли, че лежат тук от незапомнени времена. За да влязат в корпуса, трябваше да изсекат леда, затова решиха да проникнат през изкопа. Оттам измъкваха оцелелите контейнери, трупаха ги на купчини по склоновете на кратера, но всичко вървеше някак вяло. Приближаването до кърмовата част беше забранено; на опънатите въжета плющяха червени флагчета — знак за радиоактивно заразяване. Пиркс заобиколи по вала на кратера мястото на катастрофата; преброи две хиляди крачки, преди да се озове над опушените отвори на дюзите; дразнеше се, като гледаше как работниците теглеха и все не можеха да изтеглят единствената оцеляла цистерна с горивна смес, защото веригите им се хлъзгаха; струваше му се, че е престоял тук съвсем малко, но някой го бутна по рамото и му показа стрелката на кислородния запас. Налягането беше спаднало, трябваше да се връща — нямаше резервна бутилка. Новият му хронометър показваше, че е стърчал при останките почти два часа.

Залата за заседания се беше изменила: всички сядаха от едната страна на дълга маса, а от другата страна техниците инсталираха шест големи плоски телевизора; но понеже — както обикновено — нещо във връзката не беше наред, отложиха заседанието за един час. Харун, техник-телеграфист от Голямата Сирта, който неизвестно защо хранеше към него дълбоко уважение, макар Пиркс да го познаваше съвсем бегло, му даде първите фотокопия на лентите от така наречената „безсмъртна камера“ на кораба; тук бяха фиксирани командите за промяна на мощността. Харун нямаше право да му ги дава така неофициално, и Пиркс оцени този жест. Затвори се в своята

стаичка и под силната лампа започна да преглежда още влажната пластмасова лента. Картината беше колкото ясна, толкова и неразбираема. На 317 секунда от процедурата, дотогава протичаща безпогрешно, в контурите на контрола се появяваха паразитни токове, които в следващите секунди придобиваха характер на боботене. Двукратно изгасени чрез прехвърляне на напреженията върху паралелните, резервни контури, токовете се връщаха още по-силни, а след това темпът на работа на релетата нарастваше три пъти над нормата. Тази лента регистрираше работата не на самия компютър, а на неговия „гръбначен мозък“, който под управлението на автоматичното началство координираше получените команди със състоянието на агрегатите на тягата. Тази система понякога наричаха „малък мозък“ по аналогия с човешкия малък мозък, който координира движенията, играейки ролята на контролно-пропускателен пункт между кората и тялото.

Огледа записа от работата на „малкия мозък“ с най-голямо внимание. Впечатлението беше такова, сякаш компютърът е бързал, сякаш — без да нарушава процедурата на кацане — той с всяка секунда е изисквал все повече и повече контролни данни за подсистемите. Това беше довело до информационно претоварване и поява на ехо — сигнали във вид на паразитни токове; техен еквивалент при животното би бил прекалено повишеният тонус, т.е. такава склонност към нарушаване на моториката, която се нарича спазматична готовност. Нищо не разбираше. Наистина, нямаше най-важните ленти, фиксиращи решенията на самия компютър. Харун му беше дал това, с което разполагаше. Някой почука на вратата. Пиркс скри лентата в несесера и излезе в коридора; там стоеше Романи.

— Новите господа също искат да участвувате в работата на комисията — каза той. Не беше толкова съсипан, както предишния ден, изглеждаше по-добре, може би под влияние на конфликтите, възникнали в толкова странно организираната комисия. Пиркс помисли, че съгласно елементарната логика недружелюбните „марсианци“ от Агатодемон и Сирта ще се обединят, ако „новите господа“ поискат да им натрапят собствените си концепции.

Новообразуваната комисия се състоеше от единайсет човека. Председател беше пак Хойстер, но само защото никой не би могъл да се справи с това задължение, намирайки се на Земята; съвещанието,

чиито участници бяха отдалечени на осемдесет милиона километра, не можеше да върви гладко, този рискован вариант очевидно бе приет под натиска на различни фактори, които вече действуваха на Земята. Катастрофата раздуха всички конфликти, включително и политически, в чийто епицентър беше попаднал отдавна целият Проект.

Отначало сумираха получените резултати — за хората от Земята. От тях Пиркс познаваше само генералния директор на ракетостроителниците, Ван дер Войт. Цветното телевизионно изображение при цялата си точност му придаваше някаква монументалност; изглеждаше като бюст на великан с подпухнало и надменно лице, изпълнено с властна енергия, обгърнато от кълба дим, сякаш отнякъде му димяха с невидима пура (ръцете на Ван дер Войт оставаха извън кадъра). Той чуваше с четириминутно закъснение това, което се говореше в залата, а неговият глас прозвучаваше тук след още четири минути. Пиркс веднага почувствува неприязън към него: генералният директор като че ли заседаваше с тях сам, а останалите земни експерти, които примигваха от другите екрани, бяха статисти.

Когато Хойстер свърши, трябваше да чакат осем минути, но засега от Земята не искаха да вземат думата; Ван дер Войт поиска лентите от „Ариел“, които лежаха при микрофона на Хойстер. Всеки член на комисията получи комплект фотокопия. Не бяха много — регистраторите бяха отразили само последните пет минути от работата на управляващия комплекс. Операторите се заеха с лентите, предназначени за Земята, а Пиркс започна да разглежда своите, като отмести настрана онези, които вече знаеше благодарение на Харун.

Компютърът беше взел решение за преминаване от процедура на кацане към стартиране в 339-та секунда. Това не беше нормален старт, а бягство нагоре, уж от метеорити — всъщност не беше ясно от какво, защото приличаше на отчаяна импровизация. Всичко, което беше станало след това — тези безумни скокове на кривата върху лентите по време на падането, — Пиркс счете за несъществено: те показваха само начина, по който компютърът се е задъхвал, не можейки да изгълта попарата, която сам си бе надробил. В момента по-важна от анализа на подробностите на ужасната агония беше причината за това решение, в крайна сметка равнозначно на самоубийство.

Тази причина оставаше неясна. От 170-та секунда компютърът бе работил с колосално пренапрежение — показваше необикновено

информационно претоварване; сега, когато се знаеше крайният резултат от работата, беше лесно да бъдеш умен и проникателен, докато компютърът бе уведомил за своето претоварване командната кабина, — тоест екипажа на „Ариел“, едва в 201-та секунда от процедурата. Той още тогава се е задушавал от данните, но е искал все нови и нови. Вместо обяснения комисията получи нови загадки. Хойстер даде десет минути за разглеждане на лентите, а след това запита кой иска да се изкаже. Пиркс вдигна ръка като ученик. Но преди да отвори уста, инженер Стотик, който беше представител на ракетостроителницата и трябваше да следи разтоварването на стохилядниците, забеляза, че трябва да почака — може би първи ще се изкаже някой от Земята. Хойстер се поколеба. Това беше неприятен инцидент, още повече че се случи в самото начало. Романи поиска думата по процедурни въпроси и заяви, че ако грижата за равноправието на участниците в комисията ще пречи на нормалното протичане на заседанието, нито той, нито който и да е от Агатодемон ще участва в комисията. Стотик отстъпи и най-после Пиркс можеше да говори.

— Доколкото зная, това е усъвършенствуван модел на АИБМ-09 — каза той. — Понеже съм прелетял с АИБМ-09 почти хиляда процедурни часа, имам някои практически наблюдения върху неговата работа. Теорията не познавам. Знам толкова, колкото ми е нужно. Става въпрос за компютър, който работи в реално време и трябва винаги да успее с преработката на данните. Чувах, че този нов модел има пропускателна способност с трийсет и шест процента повече от АИБМ-09. Това не е малко. Въз основа на получения материал мога да кажа, че положението е било следното: компютърът е започнал нормалната процедура на кацане, а после е започнал сам да си пречи, искайки от своите подсистеми все повече информация за единица време. Това е все едно, ако пълководецът откъсва все по-голямо количество хора от битката, за да ги превърне в свързки или информатори; постъпвайки по този начин, в края на битката той ще бъде идеално информиран, но няма да има войници, няма да има с какво да се бие. Компютърът не е бил задушен — той сам се е задушил. В тази информационна ескалация той е блокирал и е щял да блокира, дори ако имаше десет пъти по-голяма пропускателна способност — защото нямаше да престане да повишава изискванията.

Казано на математически език: той е редуцирал своята пропускателност по експоненциална крива, в резултат на което „малкият мозък“ като най-тесен канал е отказал първи. Закъсненията отначало са възникнали в „малкия мозък“, а после са се прехвърлили и в самия компютър. Изпаднал в състояние на информационен длъжник, тоест преставайки да бъде машина, която работи в реално време, компютърът е заглушил сам себе си и затова е трябвало да вземе някакво радикално решение; така той е взел решение за стартиране, тоест интерпретирал е възникналото смущение в своята работа като следствие на външна опасност.

— Той обяви метеоритна тревога, как ще обясните това? — запита Сейн.

— По такъв начин е могъл да превключи от главната процедура на второстепенна — не зная. Не мога да го обясня, защото не познавам устройството на компютъра, поне в необходимата степен. Защо обяви тревога? Не зная. Във всеки случай за мен е неоспоримо, че за всичко е виновен самият той.

Сега вече трябваше да чакат Земята. Пиркс беше сигурен, че Ван дер Войт ще го атакува и не се излъга. Месестото тежко лице, едновременно близко и далечно, го погледна през дима на пурата; когато Ван дер Войт проговори, неговият бас звучеше любезно, а очите му се усмихваха с такова вездесъщо добродушие, сякаш наставник се обръщаше към добре проявил се ученик.

— Значи командор Пиркс изключва възможността от саботаж? Но на какво основание? Какво означава „виновен е самият той“? Кой е „той“? Компютърът? Но нали компютърът, както призна сам командор Пиркс, е работил до края? Значи програмата? Но тя с нищо не се различава от онези програми, благодарение на които командор Пиркс е кацал стотици пъти. Не считате ли, че някой е предизвикал промени в програмата?

— Нямам намерение да се изказвам по въпроса за саботажа — каза Пиркс. — Това поне засега не ме интересува. Ако компютърът и програмата бяха в ред, „Ариел“ щеше да стои тук невредим, а нашият разговор щеше да бъде излишен. Въз основа на лентите твърдя, че компютърът е работил правилно, в рамките на зададената процедура, но така, сякаш е искал да бъде безкрайно съвършен, недоволен от всяка постигната точност. Той е изисквал данни за състоянието на

ракетата в нарастващ темп, без да се съобразява нито с предела на своите възможности, нито с пропускателността на външните канали. Защо е действувал така, не зная. Но е действувал именно така. Нямам какво повече да кажа.

Никой от „марсианците“ не се обади. Пиркс забеляза доволен блясък в очите на Сейн и мълчаливото задоволство, с което Романи се намести на стола. След осем минути отново заговори Ван дер Войт. Този път не се обръщаше към комисията. Беше самото красноречие. Той обрисова пътя, който преминава всеки компютър — от монтажната лента до рулевата рубка на кораба. Агрегатите се монтираха от детайли, произвеждани от осем различни фирми — японски, френски и американски. С още празна памет, „нищо не знаещи“ като новородени, те отиваха в Бостън, където комбинатът „Синтроникс“ осъществяваше тяхното програмиране. След този етап всеки компютър преминаваше процедура; еквивалент на училищното обучение, защото предполага не само снабдяване на машината с известен „опит“, но и провеждане на „изпити“. Но така се проверяваше само общата изправност; „специализираните занятия“ компютърът започваше през следващия етап. Едва тогава от универсална електронноизчислителна машина ставаше рулеви на ракети от типа на „Ариел“. И накрая го включваха на работно място към симулатора, който имитираше безбройните произшествия, които съпътствуват всеки космически полет: непредвидени аварии, дефекти в системите, ситуации на затруднена маневреност, включително при неизправност на тяговите агрегати, появяване в опасна близост на други ракети, на чужди тела. Всяко от тези имитирани произшествия се разиграваше в стотици варианти: ту за натоварен кораб, ту за празен, ту във висок вакуум, ту при влизане в атмосфера, постепенно ситуацията се усложняваха — чак до най-трудните проблеми например при много тела в гравитационното поле, когато машината трябваше да предвижда техните движения и да насочва кораба по безопасен курс.

Симулаторът също беше компютър, който изпитваше, и при това коварно. Той обработваше и усъвършенствуваше програмата, вложена в началото у „ученика“, изпитваше го на издръжливост и точност; и макар електронният кормчия никога да не беше водил истински кораб, когато най-после го монтираха в корпуса на ракетата, имаше по-голям опит и по-голямо майсторство, отколкото всички хора, които някога са

се занимавали с космическа навигация, взети заедно. Чак толкова трудни задачи, каквито компютърът трябваше да преодолява в симулираната обстановка, никога не се срещат в действителност; а за да може стопроцентово да се изключи всяка възможност несъвършената машина да се промъкне през последното сито, надзорът върху работата на двойката „пилот-симулатор“ се осъществяваше от човек, опитен програмист, който освен това беше длъжен да има многогодишен практически пилотаж; „Синтроникс“ не ангажираше за тази отговорна длъжност обикновени пилоти: там работеха само космонавти над ранг навигатор — т.е. такива, които имаха над хиляда часа главни процедури. И в крайна сметка от тези хора зависеше на какви тестове от неизчерпаемия каталог ще бъде подложен поредният компютър; специалистът определяше степента на трудност на задачата и като използваше симулатора, допълнително усложняваше „изпита“; в процеса на решаване на задачата имитираше опасни изненади — спадане на мощността, разфокусиране на тягата, сблъскване, пробив във външната обвивка, загуба на връзка с диспечерната по време на кацане — и не спираше, докато не изминеха сто часа стандартно изпитание. Екземплярът, който би показал в тях и най-малката неизправност, щеше да бъде изпратен отново в работилницата като лош ученик, когото оставят да повтаря годината. С това славословие Ван дер Войт издигна продукцията на ракетостроителницата над всички подозрения, но понеже искаше да заглади впечатлението от тази защита, с красиви фрази призова комисията към безкомпромисно изследване причините на катастрофата. След него се обадиха земните специалисти. Проблемът потъна веднага в многословието на научната терминология. На екраните се появиха принципни и блокови схеми, формули, чертежи, таблици и Пиркс с ужас разбра, че са намерили най-добрия начин да превърнат цялата история в заплетен теоретичен казус. След главния информатик говори изчислителят на Проекта Шмид; Пиркс скоро престана да го слуша. Не го интересуваше дали ще излезе победител от поредното сблъскване с Ван дер Войт, ако се стигне до него. Впрочем това изглеждаше все по-малко вероятно: за неговото изказване не споменаваха никой, сякаш то беше нетактична постъпка, която следва да бъде по-бързо забравена. Следващите оратори вече се изкачиха до най-високите етажи на общата теория на управлението.

Пиркс не ги подозираше в зъл умисъл: просто те благоразумно не напуснаха почвата, на която се чувствуваха уверено, а Ван дер Войт през дима на пурата си ги слушаше с доверлива сериозност, защото стана това, към което той се стремеше: първенство в съвещанието взе Земята, а „марсианците“ се оказаха в ролята на пасивни слушатели. Впрочем те не разполагаха с никакви сензационни открития. Компютърът на „Ариел“ беше електронен труп, чието изследване не можеше да даде никакви резултати. Регистраторите в общи черти показваха какво е станало, но не обясняваха защо е станало. Те не описват всичко, което става в компютъра: за тази цел би бил нужен втори, по-голям компютър, а ако допуснем, че и той може да се повреди, би трябвало да надзираваме надзирателя и така до безкрайност. С други думи, затънаха в дебрите на абстрактните анализи. В дълбочината на техните изказвания изчезваше елементарният факт, че катастрофата не се свежда само до гибелта на „Ариел“. Автоматите толкова отдавна бяха приели от хората стабилизирането на гигантите, които кацаха върху планетите, че това беше станало фундамент, нерушима основа на всички действия — и тя изведнъж се разклати под краката им. Нито един от по-малко надеждните и по-прости компютри не беше подвеждал никога — тогава как би могъл да сгреша най-съвършеният и надежден модел? Ако това беше възможно, възможно ставаше всичко. Съмнението, посегнало веднъж върху надеждността на автоматите, вече не можеше да се спре пред нищо. Всичко потъваше в несигурност. А в това време „Арес“ и „Анабис“ се приближаваха към Марс.

Пиркс седеше самотен, близко до отчаяние. Дискусията се превърна в класически спор на теоретици и той все повече ги отдалечаваше от произшествието с „Ариел“. Като гледаше масивното и затлъстяло лице на Ван дер Войт, който благодушно властвуваше над съвещанието, Пиркс откриваше в него явна прилика със стария Чърчил — с неговата привидна разсеяност, отречена от лекото потрепване на устните, което отразяваше вътрешна усмивка, — отговор на мисли, скрити зад тежки клепачи. Това, което вчера изглеждаше немислимо, днес ставаше все по-вероятно: опит да се насочи съвещанието към такова решение, което би стоварило отговорността върху някаква висша сила, евентуално върху неизвестни засега природни феномени или пролуки в самата теория — както и към заключението, че трябва

да се предприемат дългогодишни, широко разгърнати изследвания. Знаеше аналогични, макар и по-дребни по мащаб истории, и разбираше какви сили беше раздвигала тази катастрофа, зад кулисите вече се водеха трескави преговори за компромис, още повече, че Проекта, изпаднал в такова опасно положение, беше готов на много отстъпки, за да получи помощ, а помощ можеха да окажат именно Обединените ракетостроителници: например да предложат на приемливи условия флотилия от по-малки кораби за осигуряване на доставките. А щом залогът е толкова голям (ставаше въпрос за съществуването на Проекта), катастрофата на „Ариел“ ставаше преодолимо препятствие, след като не можеше незабавно да се изясни. И по-големи афери са били потулявани. Но все пак имаше един коз. Представителите на Земята го бяха приели, принудени да се съгласят с неговото присъствие в комисията — беше тук единственият човек, свързан по-тясно от другите с екипажите на ракетите. Не хранеше илюзии: въпросът не беше в доброто му име или в степента на компетентност. Просто на комисията беше необходим поне един действителен космонавт, професионалист, който току-що е слязъл от палубата.

Ван дер Войт мълчаливо пушеше пурата си. Изглеждаше всезнаещ, защото благоразумно мълчеше. Сигурно би предпочел да види някой друг на мястото на Пиркс, когото дяволът беше пратил на Марс, а липсваше и благовиден предлог, за да се избави от него. Защото ако при мъгливото заключение на комисията Пиркс изложеше своето *votum separatum*^[3], това би получило широк отглас. Пресата отдалеч надушва скандалите, тя само чака такъв случай. Съюзът на пилотите и Клубът на превозвачите не бяха кой знае каква сила, но от тях зависеха доста неща — именно тези хора рискуваха главите си. Затова Пиркс не се изненада, когато чу по време на почивката, че Ван дер Войт иска да говори с него. Този приятел на могъщи политици започна разговора с шегата, че се срещат на най-високо — междупланетарно — ниво. Понякога Пиркс имаше хрумвания, на които после сам се чудеше. Ван дер Войт пушеше пура и си плакнеше гърлото с пиво, а той помоли да му донесат няколко сандвича от бюфета. Така че седеше и слушаше генералния директор в кабинета за свързка, дъвчейки. Нищо не можеше по-добре да ги изравни.

Ван дер Войт сякаш не помнеше, че неотдавна са се сблъскали. Нищо подобно, просто никога не е ставало. Споделяше неговото безпокойство за екипажа на „Анабис“ и „Арес“; сподели и своите грижи. Възмущаваше го безотговорността на пресата, истеричният ѝ тон. Помоли Пиркс евентуално да подготви кратко изложение по въпроса за следващите кацания: какво би могло да се направи за осигуряване на тяхната безопасност. Той разговаряше така доверително, че Пиркс се извини за момент, подаде глава от кабината и помоли да му донесат рибна салата. Ван дер Войт с бащинска загриженост боботеше от екрана, а Пиркс ненадейно попита:

— Вие говорехте за специалистите, контролиращи имитациите. Кои са те, как се казват?

Ван дер Войт се удиви след осем минути, но само за миг.

— Които „изпитват“ ли? — той широко се усмихна. — Все ваши колеги, командоре. Минт, Стърнхайн и Корнелиус. Старата гвардия... Подбрахме за „Синтроникс“ най-добрите, които можеха да се намерят. Вие сигурно ги знаете!

Повече не успяха да поговорят, защото съвещанието продължи. Пиркс написа бележка и я подаде на Хойстер с думите: „Това е много срочно и много важно“. Председателстващият прочете веднага бележката, адресирана към ръководството на ракетостроителницата. Три въпроса:

1. На какъв принцип почива посменната работа на главните имитационни контролери Корнелиус, Стърнхайн и Минт?

2. Носят ли контролорите отговорност и каква именно, ако пропуснат погрешни функции или някакви други неизправности в работата на изпитвания компютър?

3. Кой конкретно е провеждал изпитанията на компютрите на „Ариел“, „Арес“ и „Анабис“?

Това предизвика вълнение в залата. Пиркс съвсем недвусмислено посягаше към най-близките си хора — почтени, заслужили ветерани на космонавтиката! Земята потвърди чрез устата на генералния директор получаването на въпросите; отговор обещаваха да дадат след петнадесетина минути.

Очакваше го огорчен. Не беше хубаво да търси информация по толкова официален път. Рискуваше да предизвика не само неприязън у колегите; можеше да отслаби и своята позиция в играта, ако се

стигнаше до „особено мнение“. Нима опитът за измъкване на следствието от техническите въпроси към хората не може да бъде изтъкуван като подчинение на натиска на Ван дер Войт? Ако генералният директор видеше в това интерес за ракетостроителницата, веднага щеше да го погребее с подходящи намеци пред репортьорите. Щеше да хвърли Пиркс за храна на пресата като неловък съюзник... Но не оставаше нищо друго освен този изстрел в тъмнината. За получаване на информация неофициално, по околен път, нямаше време. Наистина, нямаше никакви определени подозрения. От какво тогава се ръководеше? От доста неясни представи за опасностите, които се крият не в хората и не в автоматите, а на границата — там, където едните контактуват с другите, защото начинът на мислене при хората и компютрите е така невероятно различен. И още нещо, което откри в минутите, прекарани пред рафта със стари книги, и което не би могъл да изрази отчетливо. Отговорът дойде бързо: всеки контролър е водил своя компютър от началото до края на тестовете; поставяйки своя подпис върху документа, наречен „свидетелство за зрелост“, носи отговорност за дисфункционалните пропуски. Компютърът на „Анабис“ беше изпитвал Стърнхайн, останалите два — Корнелиус.

Пиркс искаше да излезе от залата, но не можеше да си го позволи. И без това чувствуваше как наоколо напрежението расте. Заседанието свърши към единайсет. Направи се, че не забелязва знаците, които му прави Романи, и излезе бързо, сякаш се спасяваше с бягство. Затвори се в своята килия, рухна върху леглото и впери очи в тавана. Минт и Стърнхайн не влизаха в сметката. Значи остава Корнелиус. Човек с рационално и научно мислене би започнал с въпроса: какво всъщност може да пропусне контролърът? Неизбежният отговор — „Абсолютно нищо!“ — би затворил веднага и този път на разследването, но мисленето на Пиркс не беше научно, затова този въпрос дори не му мина през ума. Не се опита да разсъждава и върху самата изпитателна процедура, сякаш чувствувайки, че и това ще свърши зле. Просто мислеше за Корнелиус — такъв, какъвто го знаеше, а го знаеше добре, макар че се разделиха преди доста години. Отношенията им бяха лоши, и нищо чудно, след като Корнелиус беше командир на „Гъливер“, а той — младши навигатор. И все пак отношенията им бяха по-лоши, отколкото са обикновено при такова положение, защото Корнелиус беше луд на

тема точност и обстоятелственост. Наричаха го Мъчило, Педант, Сметало и Мухобой, защото беше в състояние да мобилизира половината от командата за гонене на една муха, открита на кораба. Пиркс се усмихна, спомняйки си своите осемнайсет месеца при педанта Корнелиус; сега можеше да си го позволи, но тогава излизаше от кожата си. Ама че скучен тип беше този Корнелиус! А все пак името му влезе в енциклопедиите във връзка с изследването на външните планети, особено Нептун. Малък, със сиво лице, винаги зъл, той подозираше всички в измама. Когато разправяше, че е принуден лично да обискирва цялата команда, защото му мъкнат мухи на кораба, никой не вярваше, но Пиркс знаеше, че това е измислица. В чекмеджето си Корнелиус имаше кутийка с ДДТ; той беше способен да замре по време на разговор с вдигнат показалец (тежко и горко на тогава, който не замираще при този знак), прислушвайки се в звука, напомнящ жужене. В джоба си носеше отвес и сгъваем метър; проверката на товаренето в негово изпълнение приличаше на оглед на мястото на катастрофата, която наистина още не е станала, но приближава. В ушите на Пиркс още звучеше викът: „Сметалото идва, крий се!“ — след което каюткомпанията опустяваше; спомни си странния поглед на Корнелиус — очите му сякаш не вземаха участие в онова, което говореше или правеше, а пронизваха всичко наоколо, търсейки места, недостатъчно подредени и оправени. У хората, прекарвали десетки години в Космоса, се натрупват чудачества, но Корнелиус чупеше всички рекорди. Не можеше да понася чуждо присъствие зад гърба си, ако случайно седнеше на стол, на който някой е стоял допреди малко, и усетеше това по топлината на седалката, скачаше като опарен. Беше от тези хора, за които не можеш да си представиш как са изглеждали на младини. Лицето му вечно изразяваше угнетеност, предизвикана от несъвършенството на всички околни; страдаше от това, че не може да ги приобщи към своя педантизъм. По двайсет пъти подред проверяваше, чукайки с пръст по таблиците...

Пиркс замръзна. После приседна бавно, внимателно, сякаш беше от стъкло. Мисълта, бягайки из хаотичните възпоминания, засегна слепешком нещо и то откликна като ехо на тревога. Какво именно? Че не търпи никого зад себе си? Не. Че измъчва подчинените? И какво от това? Нищо. Но все пак е по-близо. Почувствува се като момче, което мълниеносно е стиснало юмрук, за да хване бръмбар, и държи свития

си юмрук под носа — страхувайки се да го отвори. Спокойно. Корнелиус се славеше със своите ритуали (Дали това... — задържа хода на мисълта си за проверка). Когато сменяха инструкциите, независимо какви, Корнелиус се затваряше в каютата с официалните документи и не излизаше оттам, докато не ги назубреше наизуст. (Сега това приличаше на играта „топло-студено“. Усещаше, че се отдалечава...). Разделиха се преди девет, не — преди десет години. Корнелиус изчезна някак странно, някак внезапно — на върха на известността, която му донесе изследването на Нептун. Казваха, че ще се върне на кораба, че лоция преподава само временно, но не се върна. Съвсем естествено, приближаваше петдесетте. (Пак не е това.) Анонимен (тази дума изплува неизвестно откъде). Как така анонимен? Че Корнелиус е болен и симулира здраве? Че го заплашва инфаркт? Нищо подобно. Анонимният беше съвсем друга история, друг човек — Корнелиус Крег; тук Корнелиус е име, там фамилия. (Обърках ги?... Да.) Но анонимният не искаше да се маха. Странно нещо — не можеше да се отскубне от тази дума. Колкото по-енергично я отблъскваше, толкова по-идиотски се връщаше. Седеше прегърбен. В главата — мътилка. Анонимен. Анонимност. Сега вече беше почти сигурен, че тази дума прикрива някаква друга. Случва се. Изскочи фалшив знак и не можеш да се отървеш от него, нито да го отскубнеш от онова, което той скрива. Анонимен.

Стана. Помнеше, че на рафта, между марсианците, стоеше дебел речник. Отвори го наслуки на „АН“. Ана. Анакантика. Анакластика. Анаконда. Анакреонтичен. Анакруза. Аналекта (Колко думи човек не знае...) Анализа. Ананас. Ананке (гръцко): богиня на съдбата. (Това...? Но какво общо има с богинята...) Също: принуждение.

Пелената пред очите му падна. Видя кабинет, гърба на лекар, който телефонира, отворен прозорец и книжа на бюрото, трепкащи от течението. Обикновен лекарски преглед. Никак не се стараяше да прочете машинописния текст, но очите сами подхванаха печатните букви: още като хлапе упорито се учеше да чете текст, обърнат обратно. „Уорън Корнелиус; диагноза: ананкастичен синдром.“ Докторът забеляза разсипаните книжа, събра ги и ги сложи в чантата. Не се ли интересуваше, какво означава тази диагноза? Изглежда, но усещаше, че не трябва да прави това — а после забрави. Преди колко години? Минимум шест.

Остави речника — развълнуван, възбуден, но и разочарован. Ананке — принуждение; значи сигурно е натрапчива невроза. За нея беше прочел всичко, което може да намери, още като момче — имаше една такава семейна история, искаше да разбере какво означава — и сега паметта, макар и не без съпротива, даваше обяснения. Каквото и да е, поне паметта му беше добра. Възкръсваха фрази от медицински енциклопедии и в кратки проблясъци на озарение веднага лягаха върху образа на Корнелиус. Сега го виждаше съвсем другояче. Това беше зрелище и конфузно, и печално. Ето защо си миеше ръцете по двайсет пъти на ден и не можеше да не гони мухите, и се вбесяваше, когато му изчезваше листчето за отбелязване на прочетените страници, и заключваше пешкира си, и не можеше да сяде на чужд стол... Едните натрапчиви действия раждаха други, тяхната мрежа го стягаше все по-силно и той ставаше за посмешище. В края на краищата това привлече вниманието на лекарите. Свалиха го от кораба. Пиркс напрегна памет и му се стори, че най-отдолу на листа имаше три думи, напечатани с разредка: „Непригоден за полети“. И понеже психиатърът не познаваше компютрите, му беше разрешил да работи в „Синтроникс“. Сигурно е решил, че именно това е най-подходящото място за такъв педант. Каква идеална възможност да блесне с педантичната си придиричливост! Това сигурно е въодушевило Корнелиус. Работа полезна и — най-важното — в най-тясна връзка с космонавтиката...

Лежеше, вперил поглед в тавана, не беше нужно специално напъгане, за да си представи Корнелиус в „Синтроникс“. Какво правеше там? Контролираше симулаторите за обучение на ракетните компютри. Това означаваше да им затруднява работата, да ги учи на ум и разум: именно неговата стихия. Нищо не умееше по-добре да върши. Този човек живееше сигурно в постоянен страх, че в края на краищата ще го сметнат за луд, какъвто не беше. В действително критични положения никога не губеше самообладание. Беше енергичен, но тази енергичност всекидневно бе разяждана от натрапчивите му идеи. Между екипажа и своята объркана психика той сигурно се чувствуваше като между чук и наковалня. Изглеждаше страдалец не защото се поддаваше на своята натрапчивост и не беше в ред, а именно защото се бореше с нея и непрекъснато търсеше претексти, оправдание, хващаше се за инструкциите, прикриваше се зад тях — че не той е виновен, че тази въртележка не е негова измислица. Душата

му не беше фелдфебелска — нима тогава щеше да чете Едгар По, неговите ужасни и невероятни истории? Може би търсеше в тях своя ад? Какво друго може да бъде това — да усещаш в себе си телено кълбо от принуди, някакви прегради, стърчащи на всички страни, някакви предварително начертани пътища — и с всичко това да се бориш непрекъснато, да го потискаш, все отново и отново... На дъното на всичко това беше страхът, че ще се случи нещо непредвидено, именно за него през цялото време се готвеше, гонеше ги, тренираше ги; оттук идваха вечните учебни тревоги, обходи, проверки, безсънно бродене из целия кораб... господи, та той знаеше, че зад гърба му се смеят, дори може би разбираше колко е излишно всичко това. Може ли да се предположи, че си е отмъщавал на тези компютри, които е учил, измъчвайки ги? И така да е било, сигурно не го е разбирал. Това се нарича вторично рационализиране. Самоубедил се е, че именно така трябва да се постъпва.

Удивително нещо: достатъчно беше да изложи всичко, което знаеше и възприемаше като серия анекдоти — на друг език, с медицинска терминология, и събитията придобиваха нов смисъл. Можеше да надникне в дълбочината им, позволяваше му шперцът, подаден от психиатрията. Механизмът на чуждата индивидуалност се откриваше — гол, сбит, сведен до шепа жалки рефлексии, от които не можеш да избягаш. Мисълта, че лекарят може би тъкмо така разглежда хората, макар и с цел да им помогне, му се стори невероятно отблъскваща. Но едновременно с това изчезна и ореолът на палячовщина, който смътно обкръжаваше спомените за Корнелиус. В това ново, неочаквано виждане нямаше място за тарикатския, заядлив хумор, който се ражда в училищата, казармите и ракетите. Нищо смешно нямаше в Корнелиус...

Работа в „Синтроникс“! Като че ли идеално подхожда за такъв човек: да натоварва, изисква, усложнява до границата на възможното. Най-после може да освободи потиснатите си наклонности. За непосветените изглежда великолепно: старият практик, опитният навигатор предава своите проверени познания на автоматите; та може ли да има нещо по-хубаво? А той има пред себе си роби и не трябва да се сдържа, щом не са хора. Компютърът, който слиза от конвейера, е като новородено: също като него не умее нищо, но може да се научи на всичко.

Процесът на учене е увеличаване на специализацията и същевременно загуба на първоначалната недиференцираност. На изпитателния пулт компютърът играе ролята на мозък, докато симулаторът изпълнява функцията на тяло. Мозък, включен към тяло — съвсем подходяща аналогия. Мозъкът е длъжен да се ориентира в състоянието и готовността на всеки мускул; по същия начин компютърът трябва да познава състоянието на корабните системи. Той изпраща по електрическите пътища хиляди въпроса, сякаш хвърля едновременно хиляди малки топчета във всички кътчета на железен великан и по ответното ехо си създава образа на ракетата и околната среда. И в тази безпогрешна система се намесва човек, който изпитва страх пред неочакваното и го преодолява с помощта на натрапчиви комплекси. Симулаторът става оръдие на насилие, въплъщение на неговите натрапчиви страхове. Действува в духа на върховния принцип: безопасността. Нима това не изглежда като похвално усърдие? Как ли се престаравя! Скоро започна да смята нормалния процес за недостатъчно сигурен. Колкото по-сложна е ситуацията на кораба, толкова по-бързо трябва да се информира за нея. Смята, че темпът на проверка на агрегатите трябва да съответствува на значението на процедурата. А понеже най-важна е процедурата за кацане... Дали е изменил програмата? Ни най-малко, както не е необходимо да променя правилата онзи шофьор, който реши да проверява двигателя не ежедневно, а ежечасно. Програмата не може да попречи на Корнелиус. Той бие в такова място, където програмата няма защита, защото нищо *подобно* не може да хрумне на никой програмист. Ако претовареният компютър блокира, Корнелиус го връща обратно в техническия отдел. Дали си е давал сметка, че ги заразява с натрапчивости? Едва ли, той е практик, не се ориентира в теорията: педант на несигурността — такъв е този възпитател на машини. Претоварва компютрите, но какво от това — нали не могат да се оплачат. Това са нови модели, поведението им напомня шахматна игра. Играчът компютър ще победи всеки човек при условие, че учителят му не е като Корнелиус. Компютърът предвижда замислите на партньора на два-три хода напред; ако се опита да предвижда десет хода, ще се задуши от количеството възможни варианти, защото то расте по експоненциална крива. За предвиждане на десет възможни последователни хода се налага опериране с деветзначни числа. Такъв

самопарализиращ се шахматист биха дисквалифицирали на първото състезание. На борда на ракетата това отначало не се забелязва: могат да се наблюдават само входовете и изходите на системата, а не това, което става вътре в нея. Вътре нараства бъркотията, а отвън всичко върви нормално — но до едно време. Ето така ги е дресирал — и тези подобия на човешкия разум, които едва се справяха с реалните задачи, защото им беше създал маса фиктивни — станаха кормчии на стохилиядниците. Всеки от тези компютри е страдал от ананкастичен синдром: принудително повтаряне на операциите, усложняване на простите действия, маниерност, ритуалност, опит да се обхване „всичко наведнъж“. Разбира се, те не са наследили страховете на Корнелиус, а само структурата на свойствените му реакции; и парадоксално: именно това, че бяха нови, усъвършенствувани модели с повишена пропускателност, е подпомогнало катастрофата; те можеха да функционират продължително, въпреки че контурите им постоянно са излизали от строя, задавени от информационното претоварване. И в зенита на Агатодемон някаква последна капка е препълнила чашата: може би първите пориви на бурята, изискващи мълниеносна реакция, докато компютърът, блокиран от информационната лавина, която сам е предизвикал, не е имал с какво да управлява. Престанал е да бъде устройство на реалното време, не е успявал да моделира действителните събития — засипвали са го измислените... Пред него е имало огромна маса — дискът на планетата — и програмата не му е позволявала да се откаже от започнатата процедура, а вече не е могъл да я продължи. Затова е интерпретирал планетата като метеор, с който ракетата ще се сблъска: това е била последната му отворена вратичка, единствената възможност, която програмата е допускала. Не е могъл да го обясни на хората в командната кабина, нали не е разумна личност! Той докрая е пресмятал, претеглял е шансовете: сблъскването е означавало неминуема гибел, а бягството — само деветдесет и няколко процента, затова е избрал бягството — аварийен старт!

Всичко се подреждаше логично — но без никакви доказателства. Досега никой не беше чувал за такъв случай. Кой би могъл да потвърди предположенията? Може би психиатърът, който е лекувал Корнелиус и му е помогнал (а може би само позволил) да се заеме с тази работа. Но той няма да каже нищо от съображения за лекарска

тайна. Тя можеше да бъде нарушена само с решение на съда. А в това време „Арес“ след шест дни...

Оставаше Корнелиус. Дали се досещаше? Дали разбираше — сега, след това, което се случи? Пиркс не можеше да се постави на мястото на стария командир. То беше недосегаемо, като зад стъклена стена. И да бяха възникнали някакви подозрения, той няма да ги признае дори пред себе си. С всички сили ще се противи на такива изводи — това е ясно...

Но нали всичко ще излезе наяве — след поредната катастрофа. Ако „Анабис“ кацне благополучно, простата аритметика — че са подвели само компютрите, за които отговаря Корнелиус — ще насочи подозренията към него. Ще започнат да разглеждат с лупа всяка подробност и тогава по нишката ще стигнат до кълбото...

Но нима трябваше да чака със скръстени ръце! Какво да прави? Отлично знаеше: да се изтрие цялата електронна памет на „Арес“, да се предаде по радиото оригиналната програма; корабният информатик ще се оправи с това за няколко часа.

Но за да заяви тези неща, трябваше да има доказателства. Поне едно. В краен случай — поне косвени улики: но нямаше нищо. Един спомен отпреди доста години за някаква болест, прочетена в три думи, при това обърнати обратно... прякори и клюки... анекдотите за Корнелиус... каталогът на неговите чудачества... Не можеш да се явиш пред комисията с това като доказателство за болест и причина за катастрофа. Но дори да отправи тези обвинения, без да се съобразява със стария човек, оставаше „Арес“... По време на операцията корабът, лишен от компютъра си, ще бъде сляп и глух.

Най-важното беше „Арес“. Строеше разни полубезумни проекти: ако не може да го извърши официално, дали не трябва да стартира и изпрати до „Арес“ предупреждение и описание на своето мисловно разследване от борда на „Кювие“? Не, беше твърде рисковано, дори ако пренебрегне последиците. Не познаваше командира на „Арес“. Нима той самият би послушал чужди съвети, основани на такива хипотези? При пълно отсъствие на доказателства?

Съмнително...

Значи оставаше самият Корнелиус. Знаеше адреса му: Бостън, комбинат „Синтроникс“. Но как би могъл да поиска от такъв недоверчив, придирчив и педантичен човек да признае, че е извършил

онова, от което се е пазил през целия си живот? Може би след разговор на четири очи, след увещания и напомняния за заплахата, надвиснала над „Арес“, би се съгласил да се изпрати предупреждение и дори би го подкрепил — все пак той беше честен човек. Но в дискусията между Марс и Земята, с осемминутни паузи, от екрана, а не с жив събеседник, да стовариш такива обвинения върху главата на беззащитния и да искаш от него да се признае в убийство — макар и непредумишлено — на трийсет човека? Невъзможно!

Седеше на леглото, сплел ръце, сякаш за молитва. Чувствуваше безкрайно удивление: нима до такава степен е възможно всичко да знаеш и нищо да не можеш! Огледа книгите на рафта. Те му помогнаха — със своето поражение. Всичките бяха загубили, защото спореха за каналите, тоест за онова, което уж наблюдаваха на далечното петънце в лещите на телескопите, а не за онова, което беше в самите тях. Спореха за Марс, който не виждаха: виждаха дъното на собствения си разум, където се излюпваха героични и съдбоносни образи. Те проектираха своите мечти на двеста милиона километра — вместо да се замислят над себе си. Така и тук всеки, който се навираше в гъсталака на теорията на компютрите и търсеше там причината за катастрофата, се отдалечаваше от същността на нещата. Компютрите бяха невинни и неутрални, също както Марс, към който и той хранеше някакви безсмислени претенции, сякаш светът беше длъжен да отговаря за миражите, които човекът се мъчи да му натрапи. Старите книги бяха направили онова, което можеха. Не виждаше изход.

На най-долната полица имаше белетристика; сред цветните корици се подаваше синкав том на По. Значи и Романи го чете? Самият той не обичаше По — за изкуствеността на езика, за изтънчеността на фантазията, която не искаше да признае, че е родена от съновидения. Но за Корнелиус това беше почти библия. Неволно измъкна книгата, тя сама се отвори на съдържанието. Заглавието на един от разказите го порази. Веднъж след дежурство Корнелиус му даде Едгар По, хвалейки този разказ за разкриването на убиец по невероятен, фантастично режисиран начин. После и той трябваше лицемерно да го хвали — знае се, че командирът винаги има право...

Отначало идеята, която го осени, му се стори забавна, но постепенно я оцени. Тя приличаше на ученически виц и същевременно на подъл удар в гърба. Това е грубо, несполучливо, жестоко, но кой

знае дали няма да бъде най-резултатно именно в тази ситуация: да изпрати в телеграма тези четири думи. Възможно е тези подозрения да са измислици; онзи Корнелиус, за когото се отнася историята на болестта, е съвсем друг човек, а този обучава компютрите точно според нормативите и няма защо да се чувства виновен. Получавайки такава телеграма, ще вдигне рамене и ще помисли, че неговият бивш подчинен си е позволил кретенски майтап, във висша степен отвратителен — и толкова. Но ако известието за катастрофата е събудило у него тревога и неясни подозрения, ако вече по малко започва да се досеща за своето участие в нещастieto и се противи на тези догадки, четирите думи на телеграмата ще го ударят като гръм. За миг ще почувства, че е уличен — от край до край — в нещо, което сам не се решава да формулира изцяло, и че е виновен: тогава вече няма да може да избяга от мисълта за „Арес“ и за онова, което го чака; дори да се съпротивява на тези мисли, телеграмата няма да му дава покой. Няма да може да седи със скръстени ръце, в пасивно очакване: телеграмата ще му влезе под кожата, ще гризе съвестта му и тогава — какво? Пиркс го познаваше достатъчно, за да разбере, че старикът няма да се обърне към властите, нито ще даде показания, но и няма да седне да обмисля как най-добре да се защитава и по какъв начин да се изплъзне от отговорност. Ако се признае за отговорен, той, без да каже дума, ще направи това, което сметне за необходимо.

И все пак не трябва, просто не е хубаво. Още веднъж претегли всички варианти — беше готов да се срещне с дявола, да поиска разговор с Ван дер Войт, ако това предричаше успех... Но никой не можеше да помогне. Никой. Всичко би било по-друго, ако не беше „Арес“ и тези шест дни срок. Уговаряне на психиатрите да дадат показания; наблюдаване на методите, с които Корнелиус обучава компютрите; проверка на компютъра на „Арес“ — но всичко това изискваше седмици. И така? Да подготви старика чрез някакво известие, че... Но тогава всичко ще пропадне. Онзи ще открие в болезнената си психика всякакви увъртания и контрааргументи — в края на краищата и най-честният човек има инстинкт за самосъхранение. Ще започне да се защитава или по-скоро посвоему ще мълчи високомерно, докато „Арес“... Да захвърли всичко би било най-лесното!

Имаше чувството, че пропада, всичко го отблъскваше, както в един друг разказ на По, „Кладенецът и махалото“, където мъртвите стени милиметър по милиметър се стягат около беззащитния, тласкайки го към пропастта. Има ли по-голяма беззащитност от беззащитността пред болестта, обхванала някого: и именно заради това той трябва да получи подъл удар в гърба? Нима има по-голяма подлост? Да захвърли всичко? Това би било най-лесното!

Да мълчи? Естествено, И никой никога няма да се досети, че е държал в ръцете си нишките. След поредната катастрофа сами ще налучкат следата. Веднъж започнало, следствието в края на краищата ще достигне до Корнелиус и...

Но ако е така, ако няма да спаси стария командир дори с мълчанието си... Тогава няма право. Повече нищо не помисли, защото започна да действа, сякаш избавил се от всички съмнения.

Партерът беше пуст. В кабината за лазерна свързка седеше само един дежурен техник — Харун. Изпрати телеграма: Земя, САЩ, Бостън, „Синтроникс корпорейшън“, Уорън Корнелиус: THOU ART THE MAN^[4]. И към името си добави: член на комисията за разследване причините за катастрофата на „Ариел“. Място на изпращане на телеграма: Марс, Агатодемон. Това беше всичко. Върна телеграмата: Марс, Агатодемон.^[5] Някой чукаше после на вратата, чуваха се гласове, но не даде признаци на живот. Имаше нужда да бъде сам, защото дойдоха душевните терзания, които очакваше. С това вече нищо не може да се направи.

До късна нощ четете Скиапарели, за да не си представя по сто пъти във всевъзможни варианти как Корнелиус, навъсил прошарените си, рошави вежди, взема телеграмата с щемпела на Марс, как отваря шумящата хартия и я нагласява пред далекогледите си очи. От Скиапарели не разбра нито дума; когато прелистваше страницата, го обхващаше безкрайно удивление, смесено с почти детинско огорчение: как, значи аз? И аз можах да направя такова нещо?

Вече не се съмняваше: Корнелиус беше попаднал в капана като мишка; нямаше никакво място, дори за дребни увъртания — самата ситуация не го допускаше, така се бяха сложили събитията; затова сигурно със своя бодлив, отчетлив почерк е нахвърлил върху листа няколко фрази, обясняващи, че е действувал без зъл умисъл, но поема цялата вина върху себе си, подписал се е и в три и половина-четири

часа след получаване на телеграмата — е стрелял в устата си. В записката му не би имало нито дума за болестта, нито какъвто и да е опит за самооправдание — нищо.

Той сякаш бе одобрил постъпката на Пиркс, само доколкото е свързана със спасяването на „Арес“, и бе решил да вземе участие в това спасяване — нищо повече. Сякаш му беше изразил и деловото си одобрение, но същевременно и пълното си презрение за този удар.

Впрочем възможно беше Пиркс да се лъже... Колкото и това да изглеждаше несъразмерно със станалото, но Пиркс беше особено угнетен от приповдигнато-театралния стил на своята постъпка. Той удари Корнелиус с неговия любим писател и в стила на този писател, който му звучеше фалшиво, от когото Пиркс се дразнеше, защото не виждаше във възкръсналия труп, който посочва с окървавен пръст убиеца си, ужаса на живота. Този ужас, според неговия опит, беше по-скоро издевателски, отколкото живописно-романтичен. Той съпътствуваше и размишленията върху промяната на ролята, която Марс беше играл през две последователни епохи: от недостижимо червеникаво петънце на нощното небе, което разкрива полунеразбираеми следи на чужд разум, се превърна в място на обикновен човешки живот — тоест изнурителна борба, задкулисни политически машинации и интриги; свят на тягостни пясъчни бури, хаос и разбити ракети; място, откъдето можеше не само да се наблюдава поетично-синьото огънче на Земята, но и да се нанесе смъртоносен удар на човека върху нея. Непорочният полуфантастичен Марс на ранната марсография изчезна, оставяйки за спомен само тези звучащи като алхимически заклинания гръцко-латински названия, чиято материална основа сега тъпчеха тежките обувки. Безвъзвратно потъна зад хоризонта епохата на високите теоретични спорове, като едва в последния си миг разкри своя истински облик — мечта, подхранвана от собствената си неизпълнимост. Остана само Марс на уморителния труд, икономически изчисления и такива калносиви утрини като тази, в която тръгна на заседание на комисията с доклада в ръка.

[1] Помни, че ще умреш (лат.). ↑

[2] Вярвам, защото не съществува (лат.). ↑

[3] Особено мнение (лат). Бел.пр. ↑

[4] „Ти си човекът, направил това“ (заглавие на разказ от Е. А. По). ↑

[5] В „нормален“ превод това изречение всъщност гласи: „Той се върна в стаята на Роман и се заключи там.“ Бел. Mandor. ↑

СОЛАРИС

НОВИЯТ

В деветнадесет часа бордово време минах край застаналите около кладенеца хора и слязох по металните стъпала към вътрешността на контейнера. Там имаше точно толкова място, колкото да повдигна лактите си. Завинтих накрайника на маркуча в разклонителя, който се подаваше от стената, скафандърът се изду и повече не можех да направя дори най-малко движение. Стоях — или по-точно висях — във въздушното легло, слят в едно цяло с металната си черупка.

Вдигнах очи и през изпъкналото стъкло видях стените на кладенеца, а горе — надвесеното лице на Модард. Но то веднага изчезна и наоколо стана тъмно, защото отгоре поставиха тежкия предпазен конус. Чух осмократното избръмчаване на електромоторите, които дозатягаха болтовете. След това — свистенето на вкарвания в амортизаторите въздух. Очите ми свикваха с тъмнината. Вече различавах светлозелените контури на универсалния указател.

— Готов ли си, Келвин? — разнесе се в слушалките.

— Готов съм, Модард — отговорих.

— Не се безпокой за нищо. Станцията ще те приеме — каза той.
— Щастлив път!

Докато успея да отговоря, нещо скръцна отгоре и акумулаторът трепна. Напрегнах инстинктивно мишци, но нищо повече не се случи.

— Кога е стартът? — попитах аз и долових шум, сякаш върху мембраната се сипеха зрънца най-ситен пясък.

— Ти вече летиш, Келвин! Със здраве! — отговори близкият глас на Модард.

Преди да повярвам в това, точно срещу лицето ми се отвори широка пролука, през която видях звезди. Напразно се мъчех да открия алфата на Водолей, към която се носеше „Прометей“. Небето по тия места на Галактиката не ми говореше нищо, не познавах нито едно съзвездие. Пред тясното прозорче прелиташе искрящ прах. Чаках кога ще затрепти първата звезда. Не забелязах това. Звездите само

започнаха да избледняват и изчезваха, разтопени в червеникавия фон. Разбрах, че се намирам в горните пластове на атмосферата. Скован, обграден с пневматични възглавници, аз можех да гледам само пред себе си. Все още не се появяваше хоризонт. Летях и летях, без да чувствам това. Само тялото ми се сгорещяваше бавно, коварно. Отвън се чуваше леко драскане, сякаш метал стържеше по мокро стъкло. Не бих могъл да си дам сметка за скоростта на движението, ако не бяха цифрите, които подскачаха в отвора на указателя. Вече не се виждаха звезди, жълто-червена светлина изпълваше прозорчето. Чувах тежкото биене на собствения си пулс, лицето ми пламтеше, усещах във врата си прохладния лъх на климатизатора. Съжалявах, че не успях да видя „Прометей“ — той навярно е бил извън пределите на видимостта, когато автоматичната уредба отвори прозорчето.

Контейнерът се разтърси един-два пъти и завибрира непоносимо. Това трептене премина през всички изолирни обвивки, през въздушните възглавници и проникна в тялото ми. Зелените очертания на указателя се размазаха. Не усещах страх. Не бях долетял от толкова далеко, за да загина точно пред целта.

— Станция Соларис — обадох се аз, — станция Соларис. Станция Соларис! Направете нещо! Струва ми се, че губя равновесие! Станция Соларис, тук новият. Приеми!

И отново пропуснах важния момент, когато се появи планетата. Тя се простираше пред мен огромна и плоска; от размера на ивиците по повърхността ѝ успях да се ориентирам, че съм още много далеч. Всъщност — твърде високо, тъй като бях преминал неуловимата граница, след която разстоянието до небесното тяло се превръща във височина. Падах. Непрекъснато падах. Сега чувствавах това дори като притворех очи. Но аз ги отворях веднага — искаше ми се да видя колкото е възможно повече.

Почаках около половин минута и поднових повикванията. И този път не получих отговор. В слушалките на залпове се повтаряха трясъците на атмосферното електричество. За фон им служеше постоянен шум, толкова дълбок и нисък, като че ли беше гласът на самата планета. Оранжевото небе в прозорчето се покри сякаш със завеса. Стъклото му потъмня. Инстинктивно се свих, доколкото ми позволяваха пневматичните превръзки, но в следния миг се досетих, че това са облаци. Техният пласт литна нагоре като издухан. Продължавах

да се спускам, ту на слънце, ту в сянка. Контейнерът се въртеше около вертикалната си ос и огромният, сякаш набъбнал диск на слънцето прелиташе равномерно край лицето ми, като се появяваше отляво и изчезваше надясно. Най-после през шума и трясъците право в ухото ми заговори далечен глас:

— Станция Соларис към новия, станция Соларис към новия! Всичко е наред. Намирате се под контрола на Станцията. Станция Соларис към новия. Пригответе се за кацане в момент нула! Внимание, започвам! Двеста и петдесет, двеста четиридесет и девет, двеста четиридесет и осем...

Думите бяха отделени една от друга с откъслечни писукания, което означаваше, че не говори човек. Странно. Обикновено всичко живо тича към летището, когато пристига някой нов, и то направо от Земята.

Но нямах време да разсъждавам, понеже в тоя миг огромният кръг, който слънцето описваше наоколо ми, се изпречи пред мен заедно с равнината, към която летях. След това наклоняване настъпи второ, на другата страна. Люлеех се като грамадно махало и се борех с виенето на свят. По издигащата се като стена повърхност на планетата, нашарена с мръсно-лилави и черни ивици, видях малко шахматно поле от бели и зелени точки — ориентиловъчния знак на Станцията. В същия миг нещо се откъсна от предната част на контейнера — беше дългият нашийник на пръстеновидния парашут, който заплющя силно. В тоя звук долових нещо неизказано земно — първия след толкова месеци шум на истински вятър.

По-нататък всичко стана много бързо. Досега знаех само, че падам. Сега видях това. Бяло-зеленото шахматно поле растеше стремително. Виждах вече, че е нарисувано върху сребрист, лъскав корпус с китовидна форма, с щръкнали отстрани игли на радарови антени, с ред по-тъмни прозоречни отвори, че тоя метален колос не лежи върху планетата, а виси над нея, като влачи върху мастиленочерния ѝ фон своята сянка, още по-тъмно елипсовидно петно. Същевременно забелязах наситените с виолетова багра бразди на океана, които едва се вълнуваха; изведнъж облаците отлитнаха високо над мене и краищата им се обагриха с ослепителен пурпур, а небето се показва между тях далечно и плоско, мътнопортокалово. После всичко се размаза — слизах спираловидно. Преди да успея да се

обадя, кратък удар възвърна контейнера във вертикална позиция. В прозорчето заискри с живачен блясък развълнуваният чак до задимения хоризонт океан; бръмчащите въжета и пояси на парашута внезапно се откъснаха и полетяха над вълните, носени от вятъра, а контейнерът се заклати леко с ония особени, бавни движения, както става обикновено в изкуствено силово поле, и се спусна надолу. Последното нещо, което успях да забележа, бяха решетъчните катапулти на летището и двете огромни като неколкостажна сграда ажурни огледала на радиотелескопите.

С пронизителен звън на стомана, която се удря в стомана, нещо спря контейнера, под мене зина някакъв отвор и металната черупка, в която стоях изправен, завърши с продължителна въздишка своето сто и осемдесет километрово пътуване.

— Станция Соларис. Нула и нула. Кацането завърши. Край — чух мъртвия глас на контролния уред.

С двете си ръце (чувствувах неясен натиск върху гърдите си, а вътрешностите си усещах като неприятна тежест) хванах ръчката зад гърба си и изключих контактите. Светна зелен надпис „Земя“, стената на контейнера се отвори; пневматичното ми легло ме тласна леко в гърба и за да не падна, трябваше да направя крачка напред.

С тихо съскане, подобно на примирена въздишка, въздухът излезе от обвивката на скафандъра. Бях свободен.

Стоях под висока като свод сребриста фуния. По стените ѝ се виждаха цели снопове цветни тръби, които се губеха в кръгли отвори. Обърнах се. Вентилационните шахти фучаха и изсмукваха остатъците от отровната атмосфера на планетата, нахлула тук при кацането ми. Празната като разпукан пашкул пура на контейнера стоеше във вдлъбнатата, прилична на чаша подставка. Външната му ламаринена обшивка беше обгоряла и станала мръснокафява. Направих няколко крачки по лекия наклон. По-нататък върху метала беше излят слой грапава пластмаса. Там, където обикновено бяха минавали колелетата на подемниците на ракетите, тоя слой върху стоманената повърхност беше съвсем протъркан.

Внезапно вентилаторите спряха и стана съвсем тихо. Огледах се малко безпомощно, чаках да се покаже някакъв човек, но все още никой не идваше. Само една неонена стрелка сочеше към безшумно движещата се лента на ескалатора. Стъпих на нея и се заизкачвах.

Сводът на залата се спускаше надолу като изящна парабола и продължаваше в тръбовиден коридор. В неговите ниши имаше купища бутилки за сгъстени газове, акумулатори, сандъци, пръстеновидни парашути, шкафове; всичко беше нахвърляно както дойде. Това също ме учуди. Ескалаторът свършваше в кръгло разширение на коридора. Тук безпорядъкът беше още по-голям. Изпод купчина ламаринени бидони се беше разляла локва от някаква маслена течност. Въздухът беше напоен с остра, неприятна миризма. В най-различни посоки се забелязваха следи от обувки, ясно очертани в тая лепкава течност. Между консервени кутии, сякаш изметени от кабините, се търкаляха макари с бяла телеграфна лента, смачкани хартии и смет.

Отново светна зелен сигнал, който ме насочи към средната врата. Зад нея имаше толкова тесен коридор, че в него с мъка биха се разминали двама души. Светлината идваше от прозорци с изпъкнали стъкла, които гледаха към небето. Още една врата, боядисана на бели и зелени квадрати. Тя беше полуотворена. Влязох.

Полукръглата кабина имаше голям панорамен прозорец. В него гореше замъгленото небе. Долу безшумно преминаваха възчерни хълмове от вълни. Стените бяха заети от рафтове, пълни с инструменти, книги, шишета със засъхнали утайки, прашни термоси. Върху мръсния под имаше пет-шест подвижни масички, а между тях — няколко кресла, безформени, тъй като въздухът им беше изпуснат. Само едно от тях с отметнато назад облегало беше напомпано. В него седеше дребен, слабичък човек с обгорено от слънцето лице. Кожата на носа и бузите му беше изгорена и се лющеше. Познах го. Беше Снаут, помощникът на Гибарян, кибернетик. На времето си той беше публикувал няколко много оригинални статии в сборника „Соларис“. Никога не бях го виждал лично. Той носеше мрежеста риза, през чиито дупки по плоската му гръд стърчаха отделни сиви косми, и платнени панталони, които някога са били бели, но сега изпоцапани на коленете и изгорени от химикали, с много джобове, като на монтьор. В ръката си държеше пластмасова крушка, от онези, с които се пие на космическите кораби, които нямат изкуствена гравитация. Той ме гледаше като ослепен от силна светлина. Крушката падна от отпусналите му се пръсти и подскочи няколко пъти като топче за пинг-понг. От нея се изля малко прозрачна течност. Постепенно всичката кръв изчезна от лицето му. Бях твърде изненадан, за да кажа нещо, и

тая мълчалива сцена продължи, докато по някакъв непонятен начин неговата уплаха се предаде и на мен. Направих крачка към него. Той се сви в креслото.

— Снаут... — прошепнах аз.

Той трепна като ударен. Загледа ме с неопикуемо отвращение и изхриптя:

— Аз не те познавам, не те познавам! Какво искаш!

Разляната течност бързо се изпаряваше. Усетих миризма на алкохол. Пил ли е той? Дали не е пиян? Но защо се страхуваше толкова? Продължавах да стоя наред кабината. Почувствувах слабост в коленете, а ушите ми сякаш бяха запушени с памук. Налягането на пода под краката си възприемах като нещо не съвсем сигурно. Зад издутото стъкло на прозореца океанът се полюшкваше равномерно.

Снаут не снемаше от мен налетите си с кръв очи. Страхът изчезваше от лицето му, но не и изразът на неопикуемо отвращение.

— Какво ти е? — попитах аз тихо. — Да не си болен?

— Загрижил си се, значи... — каза той глухо. — Аха. Ще се грижиш, нали? Но защо за мене? Аз не те познавам!

— Къде е Гибарян? — попитах аз.

За секунда дъхът му секна, очите му отново се изцъклиха, нещо пламна в тях и угасна.

— Ги... Гиба... — изпъшка той. — Не! Не! — И се затресе в беззвучен, идиотски кикот, който секна внезапно.

— При Гибарян ли си дошъл? — попита той почти спокойно. — При Гибарян? Какво искаш да правиш с него?

Той ме гледаше, сякаш изведнъж бях престанал да бъда страшен за него; но в думите му, по-скоро в техния тон, имаше нещо неприязнено-оскърбително.

— Какво приказваш? — измънках слисано. — Къде е той?

Снаут се втрещи.

— Не знаеш ли?

„Той е пиян — помислих аз, — пиян до безобразие.“ Обхвана ме нарастващ гняв. Всъщност трябваше да си изляза, но изгубих търпение.

— Ела на себе си! — изкрещях. — Откъде мога да зная къде е той, когато току-що пристигнах? Какво става с тебе, Снаут?

Долната му челюст увисна. Отново за миг престана да диша, но сега някак другояче; внезапен блясък се появи в очите му. С разтреперани ръце той се вкопчи в ръчките на креслото и стана с такова усилие, че ставите му изпукаха.

— Какво? — каза той, почти изтрезнял. — Долетял си бил? Откъде долетя?

— От Земята — отговорих ядосано. — Чувал ли си за нея? Изглежда, че не си!

— От Зе... Боже мой... значи, ти си... Келвин?

— Да. Но какво чудно има в това? Защо гледаш така?

— Нищо — каза той, като мигаше бързо — Нищо. После прекара ръка по челото си.

— Келвин, извини ме, моля те, нищо няма, но знаеш ли, просто се изненадах. Не те очаквах.

— Как така не си ме очаквал? Нали получихте съобщение преди няколко месеца, а Модард ви телеграфира и днес от борда на „Прометей“...

— Е, да... разбира се, само че, виждаш ли, тук цари известно... безредие.

— Да — отвърнах аз сухо. — Мъчно може да не се забележи това.

Снаут започна да ме оглежда от всички страни, сякаш проверяваше как изглежда скафандърът ми, който беше най-обикновеният на света, с плетеница от шнурове и кабели върху гърдите. Той се изкашля няколко пъти. Почеса се по тънкия си нос.

— Може би искаш да се изкъпеш? Това ще те освежи. Синята врата отсреща.

— Благодаря. Познавам разположението на станцията.

— Гладен ли си?

— Не. Къде е Гибарян?

Той се приближи до прозореца, сякаш не чу въпроса ми. Гърбом изглеждаше значително по-стар. Ниско подстриганата му коса беше бяла, обгореният му от слънцето врат — набразден с дълбоки като от удари с нож бръчки. Зад прозореца проблясваха огромните хребети на вълните, които се издигаха и падаха така бавно, като че ли океанът се втвърдяваше. Когато се загледах в тях, имах чувството, че станцията се наклонява на една страна, като се плъзга по някаква невидима

плоскост. После отново се връща в нормално положение и със същото бавно движение се наклонява в противоположна посока. Но това, изглежда, беше зрителна измама. Парцали слизеста пяна с кървав цвят се събираха в дълбоките впадини между вълните. От време на време усещах под лъжичката, че ми се повдига. Студенината на реда, който цареше на палубата на „Прометей“, сега ми се стори нещо много скъпо, но безвъзвратно загубено.

— Слушай — обади се неочаквано Снаут, — засега само аз... — Той се обърна. Потри нервно ръце. — Ще трябва да се задоволиш с моята компания. Наричай ме Плъха. Познаваш ме само от снимка, но това няма значение — мене всички ме наричат така.

— Къде е Гибарян? — попитах настойчиво още веднъж.

Той замига.

— Неприятно ми е, че те посрещнах така. Това... не е само по моя вина. Съвсем бях забравил, тук, знаеш, се случиха много работи...

— Няма нищо — отвърнах аз. — Да оставим това. Но все пак какво е станало с Гибарян? Не е ли в Станцията? Да не е отлетял нанякъде?

— Не — отговори Снаут. Той гледаше към ъгъла, където бяха струпани макари с навит на тях кабел. — Никъде не е отлетял. И няма да отлети. Поради това именно... между другото...

— Какво? — попитах аз. Ушите ми все още бяха запушени и ми се струваше, че чувам зле. — Какво значи това? Къде е той?

— Ами че ти вече знаеш — каза той със съвсем друг тон. И така студено ме гледаше в очите, че дори тръпки ме побиха. Може и да беше пиян, но знаеше какво говори.

— Да не се е случило нещо?

— Случи се.

— Нещастен случай?

Той кимна утвърдително. И не само кимаше с глава, но и наблюдаваше как ще реагирам.

— Кога?

— Днес на разсъмване.

Странно, но аз не се развълнувах. Цялата тая размяна на кратки въпроси и отговори по-скоро ме успокои със своята деловитост. Стори ми се, че вече разбирам и предишното му необяснимо държане.

— Как се случи това?

— Преоблечи се, подреди си вещите и ела тук... след... да кажем, след един час.

Поколебах се за миг.

— Добре.

— Чакай — каза той, когато тръгнах към вратата. Гледаше ме някак си особено. Разбрах, че иска да ми каже нещо, но не се решава. — Ние бяхме трима и сега с тебе сме пак трима. Познаваш ли Сарториус?

— Колкото тебе, от снимка.

— Той е горе в лабораторията и не вярвам да излезе оттам до довечера, но... във всеки случай ще го познаеш. Ако видиш някого другото, разбираш ли, не мене, нито Сарториус, то...

— То какво?

Не знаех дали не сънувам. На фона на черните вълни, които проблясваха кърваво от залеза, Снаут пак седна в креслото с клюмнала глава както преди и се загледа встрани, към макарите с кабел.

— То... не прави нищо.

— Кого мога да видя? Призрак ли? — избухнах аз.

— Разбирам. Ти ме смяташ за луд. Не. Не съм полудял. Засега не мога да ти го кажа другояче... Впрочем може и... нищо да не се случи. За всеки случай помни. Аз те предупредих.

— За какво? За какво ми говориш?

— Запази самообладание — упорито говореше той своето. — Постъпвай така, като че ли... Бъди готов на всичко. Невъзможно е, зная. Но все пак опитай се. Това е единственият ми съвет. Друг не зная.

— Но какво ще видя? — почти изкрещях аз. Едва се сдържах да не го хвана за раменете и да го разтърся здравата, за да не седи така, загледан в ъгъла, с измъчено, обгоряло от слънцето лице, и с мъка да произнася отделните думи.

— Не зная. В известен смисъл това зависи от тебе.

— Халюцинация?

— Не. Това е — реално. Не... атакувай. Помни!

— Какво говориш ти? — Не можах да позная собствения си глас.

— Не сме на Земята.

— Политерии? Но те съвсем не приличат на хората! — извиках аз. Не знаех какво да направя, за да го изтръгна от това вторачване, при което сякаш четеше тая смразяваща кръвта безсмислица.

— Затова именно то е така страшно — каза тихо той. — Помни: бъди нащрек!

— Какво се е случило с Гибарян?

Той не отговори.

— Какво прави Сарториус?

— Ела след един час.

Обърнах се и тръгнах към вратата. Когато я отворях, изгледах го още веднъж. Той седеше, закрил лице с ръцете си, малък, прегърбен, с изгорени панталони. Едва сега забелязах, че по пръстите на двете му ръце има засъхнала кръв.

СОЛАРИСТИ

Тръбовидният коридор беше пуст. Постоях малко пред затворената врата и се заслушах. Стените сигурно бяха тънки, та отвън долиташе воят на вятъра. На вратата висеше накриво небрежно прикрепено правоъгълно парче мушама, на което с молив беше написано: „Човек“. Дълго гледах тая неясно надраскана дума. За момент поисках да се върна при Снаут, но съзнах, че е безсмислено.

Нелепото предупреждение още звучеше в ушите ми. Помръднах се и усетих върху раменете си непосилната тежест на скафандъра. Тихо, като че ли инстинктивно се криех от невидим наблюдател, аз се върнах в кръглото помещение с пет врати. На три от тях имаше табелки: „Д-р Гибарян“, „Д-р Снаут“, „Д-р Сарториус“, на четвъртата нямаше табелка. Поколебах се, после натиснах дръжката. Докато вратата бавно се отваряше, у мене се появи чувство, което граничеше с увереност, че вътре има някой. Влязох.

В стаята нямаше никого. Същият изпъкнал прозорец, само че по-малък, гледаше към океана, който тук, откъм слънцето, лъщеше с мазен блясък, като че ли от вълните се стичаше червено масло. Пурпурно сияние изпълваше цялата стая, подобна на корабна каюта. На една от стените бяха наредени рафтове с книги, между тях перпендикулярно на стената беше закрепено легло на железни куки. Другата стена беше заета от шкафчета, между които бяха окачени полетни снимки в никелирани рамки. В металически стойки стърчаха колби и епруветки, запушени с памук. Под прозореца бяха наредени в два реда бели емайлирани кутии, между които едва можеше да се мине. Някои бяха отхлупени и се виждаше какво съдържат — бяха пълни с най-различни инструменти и маркучи от пластмаса. В двата ъгъла на стаята имаше кранове, аспиратор, хладилници, един микроскоп беше оставен на пода — за него вече не е имало място на голямата маса до прозореца.

Когато се обърнах, току до входната врата видях висок до тавана гардероб с отворена врата. Той беше пълен с комбинезони, с работно и

предпазно облекло, по рафтовете му имаше бельо, между горниците на противорадиационни ботуши лъщяха алуминиеви бутилки за преносни кислородни апарати. Два апарата заедно с маските висяха закачени на дръжките на сгъваемото легло. Навсякъде цареше все същото безредие, оправяно сякаш съвсем набързо.

Поех изпитателно въздух и усетих слаба миризма на химически реактиви и следи от остра смрад — дали това не беше хлор? Машинално потърсих с поглед вентилационните решетки в ъглите на тавана. Прикрепените за рамките им книжни ленти леко потрепваха. Това означаваше, че компресорите поддържат нормална обмяна на въздуха. Пренесох книгите, апаратите и инструментите от двете кресла в ъглите и ги нахвърлях безредно. Така опразних известно пространство пред леглото, между гардероба и шкафчетата. Придърпах закачалката, за да окача на нея скафандъра, и посегнах към дръжките на циповете, но веднага ги пуснах. Не можех никак да се реша да си сваля скафандъра, сякаш тогава щях да стана беззащитен. Още веднъж обгърнах с поглед стаята, проверих дали вратата е добре затворена, но понеже тя нямаше ключалка, след късо колебание я подпрях с двата най-тежки сандъка. Като се барикадирах по този начин, с три манипулации се освободих от тежката си скрипяща обвивка. Тясното огледало във вътрешността на гардероба отразяваше част от стаята. С крайчеца на окото си забелязах някакво движение, дръпнах се, но това беше собственото ми отражение. Трикото ми под скафандъра беше мокро от пот. Свалих го и блъснах гардероба. Той се отмести встрани и в нишата зад него блеснаха стените на миниатюрна баня. На пода под душа имаше голяма плоска касета. С голяма мъка я пренесох в стаята. Когато я слагах на пода, капакът ѝ подскочи като на пружина и аз видях безброй преградки, пълни с чудновати експонати: множество окарикатурени или набързо скицирани в тъмен метал инструменти, отчасти аналогични на ония в шкафчетата. Всички те бяха негодни за употреба — недооформени, заоблени, частично стопени, сякаш измъкнати от пожар. Най-чудното беше, че повреди от същия характер имаше и по керамичните ръкохватки, които са практически неразтопяеми. В нито една лаборатория не би могло да се получи температура, необходима за тяхното разтапяне, освен може би в атомен котел. Извадих от джоба на окачения си скафандър малък

портативен дозиметър, но черният му зумер мълчеше, когато го доближих до металните късове.

Бях останал само по гащета и фланелка. Хвърлих ги като парцали на пода и изтичах гол под душа. С облекчение почувствувах върху себе си приятните удари на силните горещи струи. Въртях се под тях, масажирах тялото си, пръхтах, правех всичко някак извън мярката, като че изтърсвах, изхвърлях от себе си цялата тая зловеца, изпълнена с подозрения несигурност, която обгръщаше Станцията.

В гардероба намерих лек тренировъчен костюм, който можеше да се носи и под скафандъра, и прехвърлих в джобовете му цялото си скромно имущество; между страниците на бележника си усетих нещо твърдо — беше ключът от квартирата ми на Земята, кой знае по каква случайност попаднал тук. Повъртях го в ръка, без да знам какво да правя с него. После го сложих на масата. Дойде ми наум, че не е лошо да имам някакво оръжие. Обикновеното джобно ножче едва ли щеше да ми свърши някаква работа, но нищо друго нямах под ръка, а и не се намирах още в такова състояние на духа, че да почна да търся някакъв ядрен пистолет или нещо от този род. Седнах на металното столче сред празното място, далеч от всички неща. Искрах да бъда сам. С удоволствие забелязах, че имам още повече от половин час. Стрелките на двадесет и четири часовия циферблат на часовника показваха седем. Слънцето залязваше. Седем часът местно време означаваше двадесет часа на борда на „Прометей“. Соларис сигурно вече се е смалила върху екраните на Модард до размерите на искрица и вероятно по нищо не се различаваше от звездите. Но какво можеше да ме интересува „Прометей“? Затворих очи. Цареше пълна тишина, ако не се смята мяукането на тръбопроводите, което се чуваше на равни интервали. В банята капеше вода и тихо се пръскаше върху порцелана.

Гибарян не беше жив. Ако съм разбрал добре това, което ми каза Снаут, от момента на смъртта му бяха изминали само петнадесетина часа. Какво ли са направили с тялото му? Дали са го погребали? Вярно, на Соларис това беше невъзможно. Мислих известно време по този въпрос, сякаш съдбата на трупа беше най-важното. Разбрал безсмислието на подобни размишления, станах и се заразхождах из стаята, като подритвах безразборно разхвърляните книги. Внезапно забелязах малка празна чанта. Наведох се и я вдигнах. Тя не беше празна. В нея имаше бутилка от тъмно стъкло, но толкова леко, сякаш

беше от хартия. Погледнах през него навън, където последната светлина на залеза пламенееше мрачно, обвита в мъгла. Какво ставаше с мен? Защо се занимавах с всяка глупост, с всяка случайно попаднала в ръката ми дреболия?

Трепнах, защото лампата се запали. Ясно, фотоелементите реагираха на настъпващия мрак. Бях изпълнен с очакване, напрежението ми се увеличаваше до такава степен, че вече не можех да търпя зад себе си празно пространство. Реших да се боря с това. Преместих стола до рафтовете, измъкнах много добре познатия ми втори том от старата монография на Хюг и Ойгл — „История на Соларис“, и започнах да го прелиствам, като опрях дебелия му и корав гръб върху коленете си.

Откриването на Соларис бе станало почти сто години преди раждането ми. Планетата се върти около две слънца — червено и синьо. Повече от четиридесет години до нея не се е приближил нито един космически кораб. По това време учените са смятали за неопровержима теорията на Гамов-Шаплей, че не е възможно да има живот на планетите, които се въртят около двойни звезди. Орбитите на такива планети се изменят непрекъснато поради гравитационните колебания вследствие взаимното въртене на двете слънца.

Възникналите изменения в гравитационното поле свиват или разтягат орбитата на планетата и зародишите на живи организми, ако се появят такива, не могат да издържат едновременно на страшната горещина и на космическия студ и биват унищожени. Тези изменения настъпват редовно през няколко милиона години — следователно твърде бързо според астрономическите и биологични мащаби (защото за еволюцията са необходими стотици милиони, ако не и милиарди години).

По предварителни изчисления след петстотин хиляди години Соларис би трябвало да се приближи до червеното си слънце на разстояние половин астрономическа единица, а след още един милион години — да падне в неговите разжарени бездни.

Но след петнадесетина години наблюдения се установява, че орбитата на Соларис съвсем не се изменя според очакванията и че планетата се върти в почти постоянна орбита — дотолкова постоянна, че напомня орбитите на планетите от нашата слънчева система.

Наблюденията и изчисленията биват повторени, този път с максималната възможна точност. И се потвърждава установеното вече — Соларис има постоянна орбита.

Тогава от една обикновена планета, като стотиците, откривани всяка година, на които в справочниците се отделят само по няколко реда, описващи елементите на движението им, Соларис се издига до ранга на небесно тяло, което заслужава най-голямо внимание.

Четири години след това откритие Соларис бива обиколена наоколо от експедицията на Отенскълд, който я изучава от „Лаокоон“, придружен от два спомагателни космически кораба. Тази експедиция имала характер на предварително импровизирано разузнаване, още повече, че тя не е могла да слезе на планетата. По орбити около екватора и полюсите били пуснати много изкуствени спътници-наблюдатели, чиято главна цел е била да установят изменението на гравитационните потенциали. Освен това била изследвана и повърхността на планетата, която се оказала почти цялата покрита с океан. Тук-там се забелязвали ниски заравнени хълмове-плата. Тяхната обща площ се оказала по-малка от територията на Европа, при все че диаметърът на Соларис е с двадесет процента по-дълъг от този на Земята. Тези късове скалиста суша били неравномерно разпределени, по-голямата част от тях била струпана в южното полукълбо. При тези изследвания бил анализиран и химическият състав на атмосферата. В нея липсвало кислород. Извънредно точно били изчислени плътността на планетата, албедото и другите астрономически показатели. Както се очаквало, не били намерени никакви признаци на живот — нито на жалките късове суша, нито в океана.

През следващите десет години Соларис, сега вече в центъра на наблюдението на всички обсерватории от този район, проявявала удивителна тенденция да запазва своята без съмнение гравитационно непостоянна орбита. По едно време работата започнала да намирисва на скандал, тъй като се опитвали да стоварят вината (в името на науката) за такива резултати или върху отделни хора, или върху изчислителните машини, с които те си служели.

Поради липса на средства изпращането на специална експедиция било забавено с още три години, чак докато Шанахан сформирал командата и успял да получи от Института три космически кораба с тонаж „С“ от космодромна класа. Година и половина преди

пристигането на експедицията, излетяла от алфата на Водолей, друга изследователска група по заповед на Института извела в орбита около Соларис автоматичен сателоид Луна-247. Този сателоид, след три поредни реконструкции в промеждутъци от по десетки години, работи и до ден-днешен. Данните, събрани от него, потвърдили окончателно последните изводи на експедицията на Отеншелд за активния характер на движението на океана.

Единият космически кораб на Шанахан останал да се движи по висока орбита, а другите два кацнали на скалист къс суша от приблизително шестстотин квадратни мили около Южния полюс на Соларис. След осемнадесет месеца работата на експедицията завършила успешно, като се изключи един нещастен случай по причина на неизправност в апаратурата. Учените от експедицията обаче се разделили на два противоположни лагера. Предмет на разногласията им бил океанът. Въз основа на анализите той бил признат за органична материя (никой още не се решавал да го нарече жив). Но докато биолозите виждали в него твърде примитивен организъм, нещо от рода на гигантско образуване, чудовищно разраснала се течна клетка (нарекоха го „прабиологическа формация“), която покрива цялата планета с желеподобна обвивка, достигаща на места няколко мили дълбочина, астрономите и физиците твърдели, че това трябва да е високоорганизирана структура, която по своята сложност превъзхожда земните организми, щом е в състояние да влияе активно върху формирането на планетната орбита. Защото не била открита никаква друга причина, която да обяснява тоя начин на движението на Соларис. Освен това планетофизиците открили връзка между известни процеси на плазмения океан и мерения локално гравитационен потенциал, който се променял в зависимост от океанската „промяна на материята“.

По този начин физиците, а не биолозите стигат до парадоксалната формулировка „плазмена машина“, като под това разбират същество, може би още не живо според нашите схващания, но способно да извършва целенасочени действия — да кажем още сега — в астрономичен мащаб.

В този спор, който като водовъртеж увлича само за няколко седмици всички най-изтъкнати авторитети, доктрината Гамов-Шаплей се разклаща за пръв път след осемдесет години.

Известно време все още се опитват да я защитават с твърдението, че океанът няма нищо общо с живота, че той дори не е „чифтово“ или „прабиологично“ образуване, а геологическа формация, разбира се, необикновена, но способна само да стабилизира орбитата на Соларис посредством изменението на силата на тежестта; в случая се позоваваха на закона на Ле Шателие.

На този консерватизъм се противопоставяха други хипотези, които, като например на Чивит-Витто — една от най-добре разработените, — гласяха, че океанът е резултат на диалектическо развитие: от своето първобитно състояние, от праокеан — разтвор от слабореагиращи химически вещества — той е съумял, под влияние на външните условия (т.е. заплашващите неговото съществуване промени в орбитата), без да премине всички земни стадии на развитие — образуването на едноклетъчни и многоклетъчни организми, еволюцията на растения и животни, без създаването на нервна система, на мозък, — да прескочи направо в стадия на „хомеостатичния океан“. С други думи, той не се е приспособявал като земните организми през стотици милиони години към обкръжаващата го среда, за да даде след толкова огромно време начало на разумно съществуване, а веднага е зацарил над своето обкръжение.

Това било съвсем оригинално, само че сега никой не знаел как сироповидното желе може да стабилизира орбитата на небесното тяло. Почти от цял век били известни съоръжения за създаване на изкуствени силови и гравитационни полета — гравиторите, но никой дори не можел да си въобрази как едно безформено желе може да постигне резултатите, които в гравиторите са следствие на сложни ядрени реакции и свръхвисоки температури. Във вестниците, които тогава се тъпчели за удовлетворяване любопитството на читателите и за ужас на учените с най-нелепи измислици на тема „Тайните на Соларис“, не липсвали и такива твърдения, че планетният океан е далечен роднина на... земните електрически змиорки.

Когато тая проблема била изяснена до известна степен, оказало се, както след това неведнъж се случвало със Соларис, че на мястото на една загадка е възникнала друга, още по-удивителна.

Изследванията показали, че океанът съвсем не действа по принципа на нашите гравитори. Той съумява непосредствено да моделира кривата „време-пространство“, което довежда между другото

и до отклонения при измерване на времето на един и същ меридиан на Соларис. Следователно океанът не само е познавал в известен смисъл, а е могъл (което за нас не може да се каже) и да използва изводите от теорията на Айнщайн-Бьове.

Когато това бива оповестено, в научния свят избухва една от най-страшните бури на столетието. Най-почитаните, всеобщо признати за непоклатими теории стават на пух и прах, в научната литература се появяват най-еретически статии, а алтернативата „гениален океан“ или „гравитационно желе“ разгорещява всички умове.

Всичко това е станало много години преди моето раждане. Когато вече ходех на училище, Соларис, въз основа на по-късно установени факти, официално беше призната за планета, на която има живот, но населението ѝ се състои само от един жител.

Вторият том на Хюгес и Ойгл, който аз прелиствах съвсем машинално, започваше с една систематика колкото оригинално замислена, толкова и забавна. Класификационната таблица представляваше по реда на изброяването: тип — „Политерий“, ред — „Синциталий“, клас — „Метаморф“.

Като че ли познавахме кой знае колко екземпляри от този вид, когато всъщност съществуваше само един, наистина тежък седемнадесет трилиона тона.

Под пръстите ми прехвъркваха цветни диаграми, пъстри чертежи, анализи и спектрограми, които демонстрираха типа и темпа на основното изменение и неговите химически реакции. Колкото повече се задълбочавах в грамадния том, толкова повече математически формули се мяркаха пред очите ми. Можеше да се помисли, че нашите сведения за този представител на класа „Метаморф“, който лежеше, увит в мрака на четиричасовата нощ, на няколкостотин метра под стоманеното дъно на Станцията, са пълни.

Аз оставих с трясък тежкия том на полицата и взех следващия. Той беше разделен на две части. Първата представляваше резюмета от протоколите за безчислените експерименти, чиято цел е била да се установи връзка с океана. Това търсене на връзка служеше за източник на безброй анекдоти, вицове и остроти още през студентските ми години. Средновековната схоластика изглеждаше прозрачна, гола истина в сравнение с джунглите, които породиха тази проблема. Втората част от този том, която броеше почти хиляда и триста страници, беше

заета само с библиографията на предмета. Самата литература навярно не би се побрала в стаята, в която се намирах.

Първите опити за установяване на връзка бяха предприети с помощта на специални електронни апарати, които трансформираха импулсите, изпращани в две посоки. При това океанът вземаше активно участие в работата на тези апарати, но всичко се вършеше съвсем слепешката. Какво означаваше — „вземаше участие“? Океанът модифицираше някои елементи от потапяните в него инсталации, в резултат на което програмираните ритми на импулсите се изменяха, регистриращите прибори отбелязваха множество сигнали, прилични на откъси от гигантски изчисления из областта на висшия анализ.

Но какво означаваше всичко това? Може би това бяха сведения за възбуденост на океана в даден момент? Или импулси, които предизвикват създаването на неговите гигантски образувания някъде на хиляди мили от изследователя? Може би преведени на непознат електронен език отражения на вечните истини за този океан? Или негови произведения на изкуството? Кой можеше да знае това, щом беше невъзможно да се получат два пъти еднакви реакции на един и същ сигнал. Щом веднъж отговорът беше цял взрив импулси, едва не унищожил апаратурата, а друг път — глухо мълчание? Щом нито един опит не беше възможно да се повтори?

Изглеждаше, че ние стоим на една крачка от разшифроването на това непрекъснато увеличаващо се море от записи. Та нали нарочно за тая цел се строяха електронни мозъци с такава способност да преработват информация, каквато досега не се изискваше от нито една проблема. И наистина, известни резултати се постигнаха. Океанът — източник на електрически, магнитни и гравитационни импулси — сякаш говореше с езика на математиката; някои типове от неговите електрически разрези можеха да се класифицират, като се използват най-абстрактните отрасли на земния анализ, с теориите за множествата. Удаде се да бъдат отделени хомолози на структурата, известни от оня дял на физиката, който се занимава с изясняване на взаимодействието между енергията и материята, между крайните и безкрайните величини, частиците и полетата.

Всичко това довеждаше учените до заключението, че пред тях се намира мислещо същество, нещо като гигантски разраснало се, покрито цялата планета плазмено море-мозък, което употребява

времето си за чудовищни по своя размах теоретически изследвания върху същността на всемира, а всичко онова, което улавят нашите апарати, съставлява само откъслечни, случайно подслушани откъси от този вековечен монолог в дълбините на океана, който надхвърля всички възможности на нашето разбиране.

Такива хипотези някои преценяваха като израз на пренебрежение към човешките възможности, като преклонение пред нещо, което още не разбираме, но което ще можем да разберем, като възкресяване на старата доктрина „ignoramus et ignorabimus“^[1], други считаха, че това са вредни и безплодни небивалици, че в тия хипотези на математиците се проявява митологията на нашето време, която вижда в гигантския мозък — безразлично електронен или плазмен — най-висшата цел на съществуването, същността на живота.

Трети пък... но изследователи и теории имаше легиони. Какво впрочем съставляваше цялата тая област на опитите за създаване на „връзка“ в сравнение с други отрасли на соларистиката, в които специализацията е отишла толкова далеч, особено през последното четвърт столетие, че соларистът-кибернетик почти не можеше да се разбере със солариста-симетриадолог! „Как можете да се разберете с океана, ако не сте в състояние да се разберете помежду си?“ — попита веднъж шеговито Войбек, който през моите студентски години беше директор на Института. И в неговата шега имаше много истина.

И все пак океанът неслучайно беше отнесен към класа „Метаморф“. Вълнообразната му повърхност можеше да дава начало на най-различни форми, които не приличаха на нищо земно, при което целта — приспособителна, познавателна или някаква друга — на тия понякога твърде мощни изригвания на плазмена маса си оставаше пълна загадка.

Оставих на мястото му тома, който тежеше толкова много, че трябваше да го държа с две ръце, и си дадох сметка, че нашите сведения за Соларис, запълнили библиотеката, се явяват безполезен баласт и тресавище от факти и че ние тъпчем на същото място, от което са започнали да натрупват тия сведения преди седемдесет и осем години. Всъщност положението беше още по-лошо, защото целият труд през тия години се бе оказал напразен.

Това, което знаехме със сигурност, беше само из областта на отрицанието. Океанът не ползуваше машини, нито строеше такива,

макар и при някои обстоятелства да изглеждаше способен на това; защото той размножи части на някои потопени в него апарати, но правеше това само през първите две години на изследванията. След това игнорира всички настойчиво възобновявани опити, сякаш изгуби всякакъв интерес към нашите апарати и устройства (а следователно и към самите нас). Океанът не притежаваше — продължавам изброяването на нашите „негативни“ данни — никаква нервна система, нито клетки, нито структури, които да напомнят белтъчини; невинаги реагираше на дразнения, дори най-мощни (например той напълно „игнорира“ катастрофата на спомагателната ракета на втората експедиция на Гис, която рухна от височина триста километра върху повърхността на планетата, като унищожи с взрива на атомните си двигатели плазмата върху площ с радиус две мили).

Постепенно в научните кръгове „Операция Соларис“ започна да звучи като „загубена работа“, особено в сферите на научната администрация на Института, където през последните години все по-често се чуваха гласове, които искаха да се намалят дотациите за по-нататъшни изследвания. За пълното ликвидиране на Станцията още никой не смееше да говори — това би било твърде явен признак на поражение. Само в някои частни разговори се казваше, че всичко, което ни остава, е само да се измъкнем „с чест“ от „Аферата Соларис“.

За мнозина обаче, особено за по-младите, тази „афера“ започна да става нещо като пробен камък за собствената им стойност: „Всъщност — казваха те — става дума за нещо много по-важно, отколкото да се изучи соларианската цивилизация, става дума за самите нас, за границите на човешкото познание.“

Известно време беше популярно мнението (усърдно разпространявано от всекидневния печат), че живият океан, който обвива цялата планета, е гигантски мозък, надминал по степента на развитието си с милиони години нашата цивилизация; че това е някакъв „космически йога“, мъдрец, олицетворено всезнание, което отдавна вече е разбрало безполезността от всяка дейност и затова пази по отношение на нас категорично мълчание.

Това просто не беше истина, защото живият океан действуваше, и то как още, но според други, не човешки представи — не строи нито градове, нито мостове или летателни машини, не се опитва дори да победи пространството или да го прекрачи (в което някои защитници

на човешкото превъзходство на всяка цена съглеждаха безценен за нас коз), а вместо това се занимава само с хилядократни самопреобразувания — „онтологическа автометаморфоза“; научни термини не липсваха из страниците на соларистическите трудове. А понеже, от друга страна, този, който упорито се рови във всевъзможните писания за Соларис, биваше обхващан от непреодолимо впечатление, че пред него се намират отломки от интелектуални конструкции, може би гениални, но смесени безредно с плодове на пълен, граничещ с обезумяване идиотизъм, появи се като антитеза на концепцията за „океана-йога“ мисълта за „океана-кретен“. Тези хипотези дигнаха от гроба и съживиха една от най-старите философски проблеми — взаимоотношението между материята и духа, съзнанието. Необходима беше голяма смелост, за да се припише за пръв път — както Дю Харт — на океана съзнание. Тази проблема, обявена набързо от методолозите за метафизическа, стоеше на дъното на всички спорове и дискусии. Възможно ли е мислене без съзнание? Но могат ли възникващите в океана процеси да се нарекат мислене? Планината — много голям камък ли е? А Планетата — огромна планина ли е? Можем да употребяваме тия названия, но новият мащаб величини извеждаше на сцената нови закономерности, нови явления.

Проблемът „Соларис“ стана квадратурата на кръга за нашето време. Всеки самостоятелен мислител се стараяше да даде свой принос в съкровищницата на соларистиката: умножаваха се теориите, които гласяха, че пред нас се намира продукт на дегенерация, на регрес, който е настъпил след минала фаза на „интелектуален блясък“ на океана, че океанът всъщност е ново образуване, което се е зародило всред телата на древните обитатели на планетата и ги е погълнало, като е претопило останките им в структурата на вечно жив, самоподмладяващ се свръхклетъчен организъм...

При бялата, подобна на земната, светлина на лампата свалих от масата апаратите и книгите и разтворих върху пластмасовата ѝ повърхност картата на Соларис. Живият океан имаше свои плитчини и дълбоки впадини, а островите му, покрити с напластени ветреещи минерали, свидетелствуваха, че някога са били негово дъно — дали океанът регулираше появата и изчезването на скалните формации, потопени в неговата среда? Това беше съвсем неясно. Гледах огромното, изпъстрено с различни оттенъци на виолетовия и син цвят

полушарие на картата и не зная вече за кой път през живота си изпитвах същото потресаващо изумление, което ме беше обхванало още като дете, когато за първи път чух в училище за съществуването на Соларис.

Не зная защо, но всичко, което ме обкръжаваше — тайната за смъртта на Гибарян, дори собственото ми неизвестно бъдеще, — всичко ми изглеждаше сега маловажно и аз не мислех за него, потънал в съзерцание на тая поразителна за всеки човек карта.

Отделните области на живата планета носеха имената на учените, които ги бяха изследвали. Взирах се в миещото екваториалните архипелази море на Хексал, когато почувствувах нечий поглед.

Още стоях над картата, но вече не я виждах, бях като парализиран. Вратата беше точно срещу мене; беше подпряна със сандъци и преместено до тях шкафче. „Това е някакъв робот“ — помислих аз, въпреки че преди това в стаята нямаше никакъв робот, а не можеше да влезе незабелязано. Кожата на шията и гърба ми пламна, чувството за тежкия неподвижен поглед стана непоносимо. Без да си давам сметка за това, като свивах глава между раменете си, аз все по-силно натисках масата, която бавно започна да се плъзга по пода. Това движение сякаш ме изтръгна от вцепенението. Обърнах се рязко.

В стаята нямаше никого. Само големият полукръгъл прозорец зееше мрачно. Но странното усещане не изчезваше. Тъмнината ме гледаше иззад прозореца, безформена, огромна, сляпа, без граници. Не я осветяваше нито една звезда. Дръпнах щорите. Нямаше още час, откакто бях в Станцията, а вече започвах да разбирам защо у нейните обитатели се беше появила мания за преследване. Инстинктивно свързах това със смъртта на Гибарян. Познавах го и бях уверен, че нищо не е в състояние да размъти ума му. Сега тая увереност изчезна.

Стоях до масата в сред стаята. Дишането ми се успокои и усещах как се изпарява потта, избила по челото ми. За какво помислих преди малко? Ах, да, за роботите. Беше странно, че не срещнах нито един от тях из стаите или коридорите. Къде бяха изчезнали всички те? Единственият, с когото се сблъсках, и то от разстояние, принадлежеше към системата за обслужване на ракетодрума. А другите?

Погледнах часовника си. Беше време да отида при Снаут.

Излязох. Коридорът беше слабо осветен. Отминах две врати и спрях пред тази, на която стоеше името на Гибарян. Дълго стоях пред нея. Тишина изпълваше станцията. Натиснах дръжката. Всъщност нямах никакво намерение да влизам там, но бравата се поддаде, вратата започна да се отваря. Пролуката за миг беше тъмна, после от стаята лумна ярка светлина. Сега можеше да ме види всеки, който върви по коридора. Бързо се вмъкнах вътре, безшумно, но със сила затворих вратата след себе си. После се обърнах.

Стоях с почти допрян о вратата гръб. Стаята беше по-голяма от моята, със също такъв панорамен прозорец, три четвърти от който беше закрит със завеса на дребни сини и розови цветчета, не от мебелировката на Станцията и несъмнено донесена от Земята частно. По дължината на стените се простираха библиотечни полици и стелажи, покрити със сребристорозелен емайл. Съдържанието им беше нахвърляно на купища по пода между масичките и фотьойлите. Точно пред мене запречваха прохода две масички, прекатурени и наполовина заровени в куп списания, изсипани от разкъсани папки. Раздраните книги бяха залени с течности от разбити колби и стъкленици с винтови запушалки и с толкова дебели стени, че беше чудно как са се счутили — това изглеждаше невъзможно, дори ако бяха паднали на пода от голяма височина. До прозореца лежеше обърнато бюро с разбита работна лампа на подвижна подставка; до него се търкаляше табуретка, два крака на която бяха вкарани в наполовина изтеглените чекмеджета на бюрото. Подът беше покрит с картички, изписани листове и други книжа. Познах почерка на Гибарян и се наведох. Като вдигах листчето, видях, че ръката ми хвърля две сенки.

Обърнах се. Розовата завеса гореше като подпалена отгоре, рязката ивица синкав огън стремително се разширяваше. Дръпнах завесата и в очите ми блеснаха пламъците на огромен пожар, който заемаше една трета от хоризонта. Вълни от дълги гъсти сенки като призраци се носеха към Станцията. Това беше изгревът. Станцията се намираще в зона, където след едночасова нощ изгряваше второто, светлосиньото слънце на планетата.

Автоматичният прекъсвач угаси лампите и аз се върнах при разпилените книжа. Като ги прехвърлях, натъкнах се на кратък опис на опита, който е трябвало да бъде проведен преди три седмици. Гибарян се готвел да подложи плазмата на мощно рентгеново облъчване. По

текста разбрах, че е бил предназначен за Сарториус, който е трябвало да проведе експеримента — в ръцете си имах копието.

Листовете започнаха да дразнят очите ми с белотата си. Новият ден не беше като предишния. Под оранжевото небе на изстиващото слънце мастиленият, с кървави отблясъци океан почти винаги беше покрит с мътно-розова мъгла, която сливаше в едно вълни и облаци. Сега нямаше нищо подобно. Дори прецедената през розовата тъкан на завесата светлина пламтеше като горелката на мощна кварцова лампа. Загарът на ръцете ми изглеждаше на нея почти сив. Стаята се измени. Всички топли цветове придобиха мек бронзов и матов оттенък. Обратно, всички бели, зелени и жълти предмети рязко се очертаха и изглеждаше, че излъчват собствена светлина. Присвих очи и погледнах през пролуката на пердето: небето представляваше бяло море от огън, под който трептеше и се тресеше нещо като течен метал. Стиснах клепачи, под които се въртяха все по-широки червени кръгове. На поличката над умивалника (ръбът ѝ беше строшен) открих тъмни очила, които закриваха почти половината лице, и ги сложих. Продължих да чета, като вдигах листовите от земята и ги редях на една непрекатурена масичка. Част от текста липсваше.

Това бяха протоколи за извършените вече изследвания. От тях узнах, че океанът е бил облъчван в продължение на четири дни в пункт, отстоящ на хиляда и четиристотин мили североизточно от сегашното местоположение на Станцията. Това ме изненада, тъй като използването на рентгеновите лъчи беше забранено с конвенция на ООН поради тяхното вредно действие, а бях напълно уверен, че никой не се бе обръщал към Земята, за да получи разрешение за подобни опити.

По едно време повдигнах глава и видях в огледалото на откренатата врата на гардероба собственото си лице, смъртно-бяло, с черни очила. Стаята, която блестеше в бяло и синьо, изглеждаше неестествено, но след няколко минути се чу провлечено скърцане и от външната страна на прозореца се спуснаха херметичните клапи. Стана тъмно, след това се запали електрическото осветление, сега странно бледо. Ставаше все по-топло, докато ритмичният тон от проводниците на климатизацията заприлича на напрегнато скимтене. Охладителните апаратури на Станцията работеха с пълна мощност. Въпреки това мъртвата горещина все още се засилваше. Изведнъж чух шум от

стъпки. Някой вървеше по коридора. С две безшумни крачки се намерих до вратата. Стъпките се забавиха и замряха. Този, който бе вървял, стоеше зад вратата. Дръжката бавно се наклони. Без да мисля, инстинктивно я хванах и задържах. Натискът не се усилваше, но и не отслабваше. Този от другата страна се стараеше да прави всичко също така безшумно, сякаш беше изненадан. Известно време и двамата държахме дръжката. После тя изведнъж отскочи в ръката ми — пусната беше бавно, а лекото шумолене свидетелствуваше, че оня си отива. Постоях още малко, като се заслушах, но беше тихо.

[1] Непознато и непознаваемо (лат.). — Б.пр. ↑

ГОСТИ

Бързо сгънах записките на Гибарян и ги пъгнах в джоба си. Приблжих се внимателно до гардероба и надникнах в него. Комбинезоните и дрехите бяха свити и наблъскани в един ъгъл, като че ли някой се беше крил в гардероба. От купчината книжа на пода се подаваше краят на един плик. Вдигнах го. Беше адресиран до мене. С внезапно стиснато гърло разкъсах плика и трябваше да се овладее, за да разтворя листчето хартия, което беше вътре.

Със своя правилен, извънредно дребен, но четлив почерк Гибарян беше написал:

„App. Solar. Vol. I. Apex, също: Vot Separat.^[1] на Месенджер в дело Р; «Малък апокриф» на Равинтцер.“

Това беше всичко, нито дума повече. Писмото, както личеше, беше написано съвсем набързо. Дали беше някакво важно съобщение? Кога го е написал? Помислих, че трябва веднага да отида в библиотеката. Знаех за съществуването на приложение към първия годишник „Соларис“, но никога не го бях виждал; той имаше чисто историческа стойност. Обаче за Равинтцер и неговия „Малък апокриф“ никога не бях дори чувал.

Какво да правя?

Беше изтекъл четвърт час от определеното за срещата време. От вратата още веднъж огледах стаята. Едва сега забелязах прикрепеното към стената сгъваемо легло, защото го закриваше разтворената карта на Соларис.

Зад картата висеше нещо. Беше малък джобен магнитофон в калъф. Извадих апарата, окачих калъфчето на предишното място, а магнитофона пъгнах в джоба си. Погледнах към скалата за отчитане — почти цялата лента беше извъртяна.

Застанах пак до вратата и притворих очи, като напъгнах слуха си да уловя някакъв звук в тишината, която цареше навсякъде. Нищо. Отворих вратата. Коридорът приличаше на черна пропаст. Свалих тъмните си очила и едва тогава забелязах слабата светлина, която

идваше от лампите на тавана. Затворих вратата и се отправих наляво, към радиостанцията.

Приближих се до кръгла камера, от която започваха коридори във всички посоки, като спици на колело. Когато минах през един страничен проход, който, изглежда, водеше към банята, забелязах неясна грамадна фигура, която се сливаше с полумрака.

Спрях се като закован. От дъното на това отклонение идеше с бавна гъша походка огромна негърка. Видях блясъка на бялото на очите ѝ и почти едновременно долових мекото шляпане на босите и крака. На себе си нямаше нищо освен една златиста, като че ли изплетена от слама пола. Тя мина на един метър от мене, без дори да ме погледне, и продължи по-нататък, като поклащаше слоновите си бедра. Приличаше на огромна скулптурна фигура от каменния век, каквито понякога се срещат в антропологичните музеи.

Там, където коридорът завиваше, тя се обърна встрани и изчезна във вратата на кабинета на Гибарян. Когато я отваряше, за миг попадна в по-силната светлина, която идваше от стаята. Вратата тихо се затвори и аз останах сам. С дясната си ръка хванах китката на лявата и я стиснах с такава сила, че костите ме заболяха. Замаян се огледах наоколо. Какво стана? Какво беше това? Внезапно, сякаш някой ме удари, си припомних предупреждението на Снаут. Какво означаваше то? Каква беше тая черна Афродита? Откъде се взе?

Направих крачка, само една крачка по посока на кабинета на Гибарян и замрях. Знаех много добре, че не ще се осмеля да вляза.

Не зная колко дълго стоях подпрян върху хладната металическа стена. Станцията беше изпълнена с тишина, единственият доловим звук беше далечното монотонно бръмчене на климатичната инсталация.

Плеснах се с ръка по челото и бавно тръгнах към радиостанцията. Като хванах дръжката на вратата, чух рязък глас:

— Кой е там?

— Аз съм, Келвин.

Снаут беше седнал до масата между купчина алуминиеви кутии и масичката на предавателя и ядеше направо от консервена кутия месен концентрат. Не знаех защо се беше настанил да живее точно в радиостанцията. Стоях объркан при вратата и безсмислено наблюдавах дъвчещите му челюсти, когато внезапно се почувствувах много гладен.

Приблжих се до поличките, избрах от купа чинии най-малко напращената и седнах срещу него. Известно време се хранехме мълчаливо, после Снаут стана, извади от стенното барче един термос и наля за двама ни по чаша горещ бульон. Като слагаше термоса на пода, тъй като на масата нямаше място, попита:

— Видя ли се със Сарториус?

— Не. Къде е той?

— Горе.

Горе беше лабораторията. Продължихме да ядем мълчаливо, докато ламарината на изпразнената консервена кутия заскърца. В радиостанцията цареше нощ. Прозорецът беше закрит плътно отвън, под потона светеха четири глобуса; отраженията им се люлееха върху пластмасовата повърхност на преподавателя.

По опнатата кожа на бузите на Снаут личаха червени жилки. Сега беше облякъл доста износен и развлечен чер пуловер.

— Какво ти е? — попита той.

— Нищо ми няма. Какво ще ми е?

— Изпотил си се.

Избърсах челото си с ръка. Наистина бях плувнал в пот — това сигурно беше реакция от преживяното. Той ме гледаше изпитателно. Да му кажа ли? Предпочитах той да прояви повече доверие към мене. Кой срещу кого играеше тук и по какъв непонятен начин?

— Много е горещо — казах аз. — Предполагах, че климатичната ви инсталация работи по-добре.

— След около един час ще се оправи. Но сигурен ли си, че това е само от горещината? — Снаут вдигна очи към мене. Продължавах да дъвча и се правех, че не чувам въпроса му. — Какво смяташ да правиш? — попита направо той, след като свършихме да се храним. После хвърли всички съдове и празните кутии в умивалника и седна обратно във фотьойла си.

— Ще се присъединя към вас — отговорих флегматично аз. — Нали имате някакъв план за изследвания? Някакъв нов стимулатор, рентген или нещо подобно, нали?

— Рентген? — Той повдигна вежди. — Откъде знаеш това?

— Вече не си спомням. Каза ми го някой. Може би на „Прометей“. Е, какво? Правите ли го вече?

— Не зная подробностите! Това беше идея на Гибарян. Започнаха със Сарториус. Но как си могъл да научиш това!

Свих рамене.

— Не знаеш подробностите? Та това е твое задължение, то влиза в кръга на... — не довърших аз и млъкнах.

Той мълчеше. Шумът, който идваше от климатизаторите, утихна, а и температурата се задържа на поносима височина. Снаут отиде до командното табло и започна да включва контактите без всякакъв смисъл, защото главният прекъсвач беше изключен. Поигра си така известно време, после промърмори:

— Трябва да се извършат формалностите във връзка с... това...

— Моля?

Снаут се обърна към мене и ме погледна с ярост. Не мога да кажа, че съзнателно исках да го изкарам вън от кожата му, но не разбирах нищо от играта, която се разиграваше тук, и предпочитах да бъда съдържан. Острата му адамова ябълка подскачаше над черния пуловер.

— Ти ходи в стаята на Гибарян — каза внезапно той.

Това не беше въпрос.

Вдигнах очи и го загледах спокойно в лицето.

— Ти ходи в стаята му — повтори той. Направих движение с глава, като че исках да кажа: „Е, да кажем, че съм ходил“ или: „Да предположим.“

Исках да продължи.

— Кой беше там? Значи, знаеше за нея!

— Никой. Кой можеше да бъде?

— Защо тогава не ме пусна?

Аз се усмихнах.

— Защото се уплаших. След твоето предупреждение, когато дръжката мръдна, аз я задържах инстинктивно. Защо не се обади, че си ти? Щях да те пусна.

— Помислих, че вътре е Сарториус — каза той неуверено.

— Та какво от това?

— Как мислиш ти, какво е станало там? — отвърна той на въпроса ми с въпрос.

Аз се поколебах за миг.

— Ти би трябвало по-добре от мен да знаеш това. Къде е той?

— В хладилника — отговори Снаут веднага. — Пренесохме го още сутринта... поради горещината.

— Къде го намери?

— В гардероба.

— В гардероба? И мъртъв?

— Сърцето му още биеше, но беше спрял да диша. Агонизираше.

— Опита ли се да го спасиш?

— Не.

— Защо?

Той се поколеба.

— Не успях. Умря, преди да го сложа да легне.

— Прав ли беше в гардероба? Между комбинезоните.

— Да.

Той отиде до малкото бюро в ъгъла и донесе оттам някакъв лист. Сложи го пред мене и каза:

— Изготвих един временен протокол. Много добре, че си разгледал стаята. Причината за смъртта... инжекция със смъртоносна доза перностал. Така е написано тук.

Хвърлих поглед върху краткия текст.

— Самоубийство... — повторих аз тихо. — А причината?

— Душевно разстройство, депресия... или как да го нарека... Ти по-добре разбираш тия работи.

— Разбирам само това, което съм видял с очите си — отговорих и дигнах глава към него, понеже се беше надвесил над мен.

— Какво искаш да кажеш с това? — спокойно попита той.

— Сложил си инжекция с перностал и се скрил в гардероба, нали? Ако е било така, тогава не е нито депресия, нито душевно разстройство, а направо остра психоза. Параноя. Навярно му се е струвало, че вижда нещо... — говорех аз все по-бавно, като го гледах в очите. Той пак се приближи до таблото на преподавателя и отново започна да си играе с контактите.

— Тук е твоят подпис — обадох се след малко. — А Сарториус?

— Той е в лабораторията. Вече ти казах. Не се мярка никакъв. Допускам, че...

— Че какво?

— Че се е заключил.

— Заключение се? Хубава работа! Заключение се... Да не би и да се е барикадирал?

— Възможно е.

— Снаут — казах аз, — в Станцията има някой.

— Видя ли го?

Той ме гледаше наведен.

— Нали ме предупреди! От какво? От халюцинации?

— Какво видя?

— Това е човек, нали?

Той мълчеше. Обърна се към стената, сякаш не искаше да наблюдавам лицето му. Започна да барабани по металната преградка. Разглеждах скрито ръцете му. По тях вече нямаше следи от кръв. Овладя ме някакво озарение, кратко като светкавица.

— Тази личност е реална — казах аз тихо, почти шепнешком, сякаш му съобщавах тайна, която някой може да чуе. — Нали? Може да се... докосне. Може да бъде... наранена... Последния път си я видял днес.

— Откъде знаеш?

Той не се обърна. Стоеше до стената, опрял гърди на нея, сякаш думите ми го бяха улучили.

— Непосредствено преди моето пристигане... Малко по-преди, нали?...

Той се сви като ударен. Видях обезумелите му очи.

— Ти! — изкрещя той. — Кой си ти?

Имаше вид на човек, който ей сега ще се нахвърли върху мене. Не очаквах такова нещо. Положението се усложни. Снаут не вярваше, че съм този, за когото се представям. Какво означаваше това? Гледаше ме с ужас. Какво беше това? Психоза? Отравяне? Всичко беше възможно. Но и аз видях... това създание. Може би и аз самият... също... съм полудял?

— Коя беше тя? — попитах аз.

Тези думи го успокоиха. Един момент той ме гледа изпитателно, като че ли още не смееше да ми се довери. Но преди да отвори уста, вече знаех, че това е фалшива стъпка и че той няма да ми отговори.

Снаут бавно седна във фотьойла и стисна с ръце главата си.

— Какво става тук? — тихо каза той. — Тресе ме.

— Коя беше тя? — попитах още веднъж.

— Щом не знаеш... — изсумтя той.

— Тогава какво?

— Тогава нищо.

— Снаут — казах аз, — ние сме достатъчно отдалечени от домовете си. Нека да играем с открити карти. И без това всичко е толкова объркано...

— Какво искаш?

— Да ми кажеш кого си видял.

— А ти?... — подхвърли подозрително той.

— Хитруваш. Ще ти кажа и ти ще ми кажеш. Можеш да бъдеш спокоен. Няма да те сметна за луд, защото зная...

— За луд ли? Боже мой! — Той се опита да се разсмее. — Но ти като че ли нищо, ама съвсем нищичко... Та това би било избавление! Ако той за миг беше повярвал, че това е плод на болно въображение, нямаше да направи това, щеше да живее...

— Значи, това, което си написал в протокола за душевното разстройство, е лъжа?

— Естествено!

— А защо не си написал истината?

— Защо? — повтори той.

Настъпи мълчание. Отново всичко ми стана неясно, не разбирах нищо, а само преди миг ми се струваше, че ще мога да го убедя с общи усилия да се опитаме да разрешим тайнствената загадка. Защо, защо той не искаше да говори?

— Къде са роботите? — обадох се аз.

— В складовете. Всички сме прибрали там, с изключение на тези, които обслужват летището.

— Защо?

Той пак не отговори.

— Няма ли да ми кажеш?

— Не мога.

В цялата тази плетеница от думи имаше нещо, което аз не можех да схвана. Дали да се кача при Сарториус? Изведнъж си спомних за бележката и това ми се стори в тоя миг най-важното.

— Даваш ли си сметка как ще се работи по-нататък при такива условия? — попитах аз.

Той вдигна пренебрежително рамене.

— Какво значение има това?

— А, така ли? Тогава какво мислиш да правиш?

Мълчеше. В тишината се чуваше далечен шум от шляпане на боси крака. Сред никелираните и пластмасови апарати, високите шкафове с електронни устройства и най-точните измервателни уреди, тази шляпаща походка изглеждаше дива шега на ненормален човек. Аз се изправих, като непрекъснато и втренчено наблюдавах Снаут. Той също се ослушваше с полузатворени очи, но съвсем не изглеждаше изплашен. Значи, той се боеше не от нея?

— Откъде се взе тя? — попитах аз. Снаут бавеше отговора си.

— Не искаш ли да ми кажеш?

— Не зная.

— Добре.

Стъпките се отдалечиха и затихнаха.

— Не ми ли вярваш? — попита той. — Давам ти честна дума, че наистина не зная.

Аз отворих мълчаливо гардероба със скафандрите и започнах да разблъсквам техните празни и тежки корпуси. Както очаквах, в дъното на куки висяха газови пистолети, които служеха за придвижване в безтегловно състояние. Като оръжие не бяха много ефикасни, но няха друг избор. По-добре такова, отколкото никакво. Проверих пълнителя и метнах през рамо ремъка на калъфа. Снаут ме наблюдаваше внимателно. Когато регулирах дължината на ремъка, той показа жълтите си зъби в ехидна усмивка.

— Приятен лов! — каза той.

— Благодаря ти за всичко — отговорих и се отправих към вратата.

Той скочи от креслото.

— Келвин!

Погледнах го. Не се усмихваше вече. Не зная дали някога бях виждал по-измъчено лице от неговото.

— Келвин, това не е... Аз... наистина не мога — с усилие проговори той.

Почаках да каже още нещо, но той само движеше устните си, сякаш се стараше да изтръгне от себе си думата.

Обърнах се и излязох.

[1] Годишник „Соларис“. Т. I. Приложение, а също: Особено мнение. — Б.пр. ↑

САРТОРИУС

Коридорът беше пуст. Отначало водеше направо, после извиваше надясно. Никога не бях идвал в Станцията, но при тренировката живях шест седмици в нейното точно копие на Земята, в Института. Знаех за къде водят стъпалата на алуминиевата стълба. В библиотеката беше тъмно. Пипнешком намерих електрическия ключ. Като натиснах клавиша, след като намерих в картотеката първия том на годишника „Соларис“ заедно с приложението, светна червена лампичка. Проверих в регистратора — книгата се намираше у Гибарян, както и другата — въпросният „Малък Апокриф“. Угасих лампата и се върнах долу. Страхувах се да вляза в неговата кабина, въпреки че преди това бях чул стъпки — негърката можеше да се върне. Постоях малко пред вратата, после стиснах зъби, превъзмогнах страха си и влязох.

В осветената стая нямаше никого. Започнах да се ровя в книгите, струпани на пода до прозореца, после се приближих до гардероба и го затворих. Нямах сили да гледам празното място между комбинезоните. Под прозореца приложението го нямаше. Прехвърлях системно том след том, докато най-после стигнах до последната купчина, между леглото и гардероба, и там намерих търсената книга.

Надявах се, че ще намеря в него някаква забележка и не се излъгах — в поименния указател имаше лентичка за отбелязване докъде е четено. С червен молив беше подчертано едно име, което не ми говореше нищо: Андре Бертон. В книгата то се срещаше на две различни страници. Най-напред прегледах първата и разбрах, че Бертон е бил резервен пилот на кораба на Шанахан. Следващата забележка се намираше сто страници по-нататък.

Непосредствено след пристигането си експедицията действувала много внимателно, но когато след шестнадесет дни станало ясно, че плазменият океан не само не проявява никакви признаци на агресия, но дори отстъпва пред всеки и всичко, което се приближи до повърхността му, и гледа по всякакъв начин да избегне какъвто и да било допир с апарати или хора, Шанахан и неговият заместник

Тимолис отменили някои правила на безопасност, защото твърде много затруднявали и забавяли провеждането на изследванията.

Тогава експедицията била разделена на малки групи от по двама-трима души, които извършвали над океана полети често пъти на няколкостотин мили. Използуваните преди това като защитни средства излъчители били оставени в базата. Първите четири дни след тази промяна в начина на работа минали без произшествия, ако не се смятали повредите в апаратурата за кислород към скафандрите, изходните канали на която се оказали много чувствителни на корозиращото действие на отровната атмосфера. По тая причина те трябвало да бъдат сменявани почти всеки ден.

На петия — или по-точно — на двадесет и петия ден, ако се брой от момента на пристигането, радиобиологът Каручи и физикът Фехнер провели изследователски полет над океана с малък двуместен аеромобил. Това не било летателен апарат, а плъзгач, който се движи върху възглавница от сгъстен въздух.

Когато след шест часа не се завърнали, Тимолис, който ръководел базата в отсъствието на Шанахан, обявил тревога и изпратил всички свободни хора да ги търсят.

Поради нещастно стечение на обстоятелствата точно през този ден радиовръзката била прекъсната, и то един час след излитането. Причината за това било голямо петно на червеното слънце, което изпращало силни корпускуларни потоци в горните слоеве на атмосферата. Действували само апаратите на ултракъси вълни, които давали възможност да се поддържа връзка в радиус от двеста мили.

Когато спасителните групи се завръщали в Базата, една от тях открила аеромобила на разстояние осемдесет мили от брега. Двигателят работел, машината — също в изправност — се люлеела на повърхността на океана. В прозрачната кабина бил намерен само Каручи, и то — в безсъзнание.

Аеромобилът бил докаран в Базата, а Каручи — незабавно поставен под грижите на лекарите. Същата вечер той дошъл на себе си. Но не можел да каже нищо за съдбата на Фехнер. Помнел само, че когато решили вече да се връщат, почувствувал, че почва да се задушава. Клапанът за издишване на апарата му се запушил и във вътрешността на скафандъра проникнало малко количество отровни газове.

Фехнер, който се опитал да поправи апарата му, трябвало да откопчае коланите си и да се изправи. Това било последното нещо, което си спомнил Каручи. Предполагаемият ход на събитията по мнението на специалистите бил следният: когато поправял апарата на Каручи, Фехнер отворил горната част на кабината навярно защото под ниския покрив не могъл да се движи свободно. Това било допустимо, тъй като кабината на тези машини не била херметически затворена, а служела само за защита от атмосферните влияния и вятъра. По време на тези манипулации кислородният апарат на Фехнер трябва да се е повредил и той замаян се е покатерил горе, излязъл е през отвора на купола на повърхността на машината и паднал в океана.

Такава е историята на първата жертва, взета от океана. Търсенето на тялото — в скафандър, а то би трябвало да се носи върху вълните — не дало никакъв резултат. Впрочем, възможно е и да е плавало, но основното претърсване на хиляди квадратни мили от почти постоянно покритата с облаци и мъгла развълнувана пустиня било извън възможностите на експедицията.

На здрачаване — връщам се към горните събития — всички спасителни апарати се прибрали, с изключение на големия товарен хеликоптер на Бертон. Той се появил над Базата, когато съвсем се стъмнило и вече сериозно започнали да се безпокоят и за него. Бертон се намирал в състояние на нервен шок. Щом се измъкнал от хеликоптера, хукнал да бяга. Когато го хванали, той викал и плакал. За мъж, който имал зад себе си седемнадесет години космическо летене, много пъти при най-тежки условия, държанието му учудвало. Лекарите били на мнение, че и той се е отровил.

След два дни Бертон, който, дори след като душевното му равновесие се възстановило привидно, не искал нито за миг да излезе вън от главната ракета на експедицията, нито дори да се приближи до прозореца, от който се открива изглед към океана, заявил, че иска незабавно да даде рапорт за своя полет. Той силно настоявал и твърдял, че това е извънредно важно. Рапортът му бил разгледан от експедиционния съвет, но той го намерил дотолкова невероятен, че го отдал на болната фантазия на човек, отровен от газовете на атмосферата, и като такъв бил приложен не към историята на експедицията, а към историята на болестта на Бертон.

Приложението даваше само тия сведения. Аз разбрах, че ядката на цялата работа е самият рапорт на Бертон — това, което е довело летеца до нервно сътресение. Повторно се заех да прегледам книгите и да търся „Малък апокриф“, но не можах да го намеря. Чувствувах се страшно уморен, та реших да отложам търсенето за другия ден и напуснах кабината. Когато минавах край алуминиевото стълбище, забелязах по стъпалата петна от светлина, която идеше отгоре. Значи, Сарториус, въпреки късния час, работеше още. Реших, че трябва да се видя с него.

На горния етаж беше малко по-топло. В широкия нисък коридор се усещаше слабо течение. Късовете хартия буйно трептяха над вентилационните отвори. Вратата на главната лаборатория беше направена от дебела плоча грапаво стъкло в метална рамка. Отвътре стъклото беше затъмнено с някаква материя. Светлината идеше само от тесните прозорчета под тавана. Натиснах дръжката, но, както и очаквах, вратата беше заключена. Вътре беше тихо, от време на време се чуваше слаб звук, като пращане на газова лампа. Почуках — никакъв отговор.

— Сарториус! — извиках аз. — Доктор Сарториус! Това съм аз, новият, Келвин! Трябва да се видя с вас, моля ви се, отворете!

Слабо шумолене, сякаш някой стъпваше по смачкана хартия, и — отново тишина.

— Това съм аз, Келвин! Вие сте чували за мене! Долятах с „Прометей“ преди няколко часа! — виках аз, като приближавах устни до мястото, където вратата беше закрепена за касата. — Доктор Сарториус! Тук няма никого! Само аз съм! Отворете ми!...

Мълчание. След това — слабо шумолене. Няколко извънтязания, много ясни, сякаш някой редеше метални инструменти върху метален поднос. Изведнъж се вкамених. Дочух пъргаво и леко потропване на малки крачета. Сякаш в стаята тичаше дете. Може би... Може би пък някой вътре необикновено сръчно имитираше този звук, като барабанеше с пръсти по някаква празна кутия с много добър резонанс.

— Доктор Сарториус! — изревах аз. — Ще отворите ли, или не?

Никакъв отговор. Само отново този детски тропот и едновременно няколко бързи, едва доловими едри крачки, сякаш този човек вървеше на пръсти. Но ако вървеше, той не можеше

едновременно и да имитира вървене на дете. „Какво впрочем ме интересува тая работа!“ — помислих аз и като не можах да удържа яростта, която почваше да ме обладава, изкрещях:

— Доктор Сарториус! Не съм летял петнадесет месеца, за да ми разигравате комедия! Броя до десет! После ще изкъртя вратата!

Съмнявах се, че това ще ми се удаде.

Изстрелите на газовия пистолет не са много силни, но аз бях решил да изпълня заплахата си така или иначе дори ако се наложеше да потърся взривни вещества, каквито сигурно не липсваха в складовете. Казах си, че не бива да отстъпя; това значи, че не бива да играя все с тия белязани с печата на безумието карти, които положението ми пъха в ръцете.

Разнесе се шум, като че ли някой се бореше с някого или влачеше нещо, завесата отвътре се отмести малко, може би около половин метър, върху матовата, като че ли със скреж покрита врата падна висока сянка и най-последно се чу леко прегракнал дискант:

— Ще отворя, но преди това трябва да ми обещаете, че няма да влезете вътре!

— Тогава за какъв дявол ще отваряте? — изкрещях аз.

— Аз ще изляза при вас.

— Добре, обещавам.

Чу се леко щракане на превъртян ключ, после тъмната сянка, която закриваше половината врата, се поотмести, отново оправи грижливо пердето, след това там се вършеха някакви сложни действия. Стори ми се, че някой влачи дървена масичка. Накрая вратата се откряна и Сарториус се измъкна в коридора. Той се изправи пред мене, като закриваше вратата. Беше извънредно висок и тънък. Под кремавия трикотажен комбинезон тялото му изглеждаше само от кости. Шията си беше увил с черна кърпа. На плещите му висеше широк работен халат, пообгорен от реактиви. Необикновено тясната си глава държеше леко наклонена встрани. Почти половината му лице беше закрито от огромни черни очила, така че не можех да видя очите му. Долната му челюст беше продълговата, устните дебели и синкави, ушите като че ли пострадали от измръзване, защото имаха същия неприятно син цвят. Беше небръснат. От лактите му висяха на връвчици защитни ръкавици от червена гума. Постояхме така известно време, като се гледахме с нескривана неприязън. Остатъците от коса

(той имаше вид на човек, който се е стригал сам и е заприличал в главата на таралеж) бяха с куршумен цвят. Небръснатата му брада — съвсем побеляла. Челото му беше обгоряло, като това на Снаут, но загарът свършваше рязко с хоризонтална линия някъде по средата му. На слънце навярно винаги носеше някаква шапка.

— Слушам — каза най-после той.

Струваше ми се, че не го интересува толкова какво ще му кажа, колкото се ослушва напрегнато зад себе си, и продължаваше да притиска гръб към стъклената врата. Известно време просто не знаех какво да му кажа, за да не изгърся някаква глупост.

— Казвам се Келвин, може да сте чували за мене — започнах аз. — Работех заедно с Гибарян.

Слабото му лице, прорязано от дълбоки вертикални бръчки — така трябва да е изглеждал и Дон Кихот, — не изразяваше абсолютно нищо. Черната изпъкнала пластинка на насочените му в мене очила ме затрудняваше безкрайно много да говоря.

— Научих се, че... Гибарян е мъртъв. — Гласът ми пресекна.

— Да. Слушам!...

Това прозвуча нетърпеливо.

— Самоубил ли се е?... Кой намери тялото му, вие или Снаут?

— Защо се обръщате към мене с този въпрос? Доктор Снаут не ви ли каза вече?

— Бих желал да чуя вие какво ще ми кажете по този въпрос.

— Вие психолог ли сте, доктор Келвин?

— Да. Какво от това?

— Научен работник?

— Е, да. Каква връзка има това с...

— Мислех, че сте детектив или полицаи. Сега е два и четиридесет, а вие, вместо да се постараете да се включите в научната работа на Станцията, което в края на краищата би било съвсем естествено, не само че така брутално се опитахте да нахълтате в лабораторията, но още и ме разпитвате, като че ли съм заподозрян в престъпление.

Овладях се с усилие, от което по челото ми изби пот.

— Вие сте заподозрян, доктор Сарториус! — изрекох аз със сподавен глас.

Искаше ми се да го нараня на всяка цена и затова добавих настървено:

— И вие много добре знаете това!

— Ако не си вземете думите назад и не ми се извините, ще се оплача против вас по радиопредавателя, Келвин!

— За какво да ви се извинявам? За това ли, че вместо да ме посрещнете и честно да ме въведете в това, което става тук, вие се заключвате и барикадирате в лабораторията?! Да не би съвсем да сте полудял! Всъщност какъв сте вие — учен или жалък страхливец! Какво? Не бихте ли ми отговорили?

Не помня вече какво още му накрещях, но той дори не трепна. Само по бледата му пореста кожа течаха едри капки пот. Внезапно разбрах — той изобщо не ме слушаше. С двете си ръце крепеше вратата, която леко се тресеше, сякаш някой напираше да излезе отвътре.

— Вървете си... моля ви... вървете си — изстена мъчително той с писклив глас. — Моля ви... за бога! Вървете си! Слезте долу, аз ще дойда, ще дойда, ще направя всичко, което поискате, но сега ви моля — вървете си!

В неговия глас имаше толкова мъка, че съвсем смаян машинално протегнах ръка да му помогна да задържи вратата, защото беше явно, че се бореше за това, но той нададе страхотен вик, сякаш се бях нахвърлил върху него с нож. Тогавя започнах да отстъпвам гърбом, а той продължаваше да крещи с фалцета си: „Вървете си! Вървете си!“ или пък: „Връщам се вече, вече се връщам! Връщам се! Не! Не!“

После откряна вратата и се втурна вътре. Стори ми се, че на височината на неговата гръд ми се мярна нещо златисто, подобно на лъскав диск. Сега от лабораторията долиташе глух шум, завесата на вратата отхвъркна встрани, грамадна висока сянка се мярна върху стъкления екран, завесата се върна на старото си място и повече нищо не се виждаше. Какво ставаше там?! Дочух тропот, лудата гоненица се прекъсна с пронизителен стъклен звън, а след това — детски глас, който се залива от смях...

Краката ми се разтрепераха. Изплашено се заоглеждах на всички страни. Настана тишина. Седнах на ниския пластмасов перваз на прозореца. Така прекарах около четвърт час, без да зная дали чакам нещо, или просто съм доведен до такава крайност, че не ми се ще дори

да стана. Главата ми направо щеше да се пръсне. Някъде нависоко се разнесе рязко скриптене и в същото време стана по-светло.

От мястото, където седях, се виждаше само част от кръглия коридор, който опасваше лабораторията. Тя се намираше на самия връх на Станцията, непосредствено под покривната броня, затова външните стени бяха вдлъбнати и наклонени, с прозорци, разположени през няколко метра като бойници. Клапите, които ги закриваха отвън, точно в тоя момент се вдигаха. Синият ден свършваше. През дебелия стъкла лумна ослепителен блясък. Всяка никелирана повърхност, всяка брава запламтя като малко слънце. Вратата на лабораторията — голямата плоча от грапаво стъкло — се разжари като отвор на пещ. Загледах се в посивелите си от тая прозрачна светлина ръце, които се бяха отпуснали на коленете ми. В дясната държах газовия пистолет. Нямах понятие кога и как съм го извадил от калъфа му. Прибрах го отново. Вече знаех, че никакво оръжие няма да ми помогне. Какво бих могъл да направя с него? Да разбия вратата? Да се вмъкна в лабораторията?

Станах. Залязващият в океана слънчев диск, приличен на водороден взрив, стрелна подире ми хоризонтален сноп лъчи, почти материални. Когато улучиха бузата ми (аз вече слизах надолу по стълбата), имах усещането, че ме докосва нажежен печат.

Като слязох до половината на стълбата, аз се размислих, върнах се горе и обиколих лабораторията. Както вече казах, коридорът я опасваше. След сто крачки се озовах от другата страна срещу съвсем същата стъклена врата. Не се и опитах да я отворя: знаех, че също е затворена.

Потърсих някакво прозорче в пластмасовата стена, дори каквато и да е пролукичка. Мисълта да издебна тайно Сарториус не ми се стори непристойна. Щеше ми се да свърша с предположенията и да узная истината, макар че не можех да си представя как ще ми се удаде това.

Дойде ми наум, че в лабораторните зали светлината влиза през покривните прозорци, които се намират в най-горната броня, и ако успея да изляза отвън, може би през тях ще мога да надзърна вътре. За тая цел трябваше да сляза долу за скафандър и кислороден апарат. Стоях на стълбата и се питах дали си струва да си играя с огъня. Много вероятно беше стъклата на горните прозорци да са матови, но

нищо друго не ми оставаше. Слязох на средния етаж. Трябваше да мина покрай радиостанцията. Вратата ѝ беше широко отворена. Снаут седеше в креслото, както го бях оставил, и спеше. Стъпките ми го събудиха, той трепна и отвори очи.

— Ало, Келвин! — обади се той с хрипкав глас. Аз мълчах.

— Е, какво, разбра ли нещо? — попита ме той.

— Нещичко — отговорих бавно. — Той не е сам.

Снаут изкриви уста.

— О! Това е вече нещо. Значи, има гости, а?

— Не разбирам защо не искате да ми кажете какво е това — подхвърлих сякаш случайно. — Та нали, като съм тук, все ще разбера рано или късно. За какво са тия тайни!

— Ще разбереш, когато и на тебе ти дойдат гости — каза той. Имаше вид на човек, който очаква нещо и много не му се приказва.

— Накъде си тръгнал? — подхвърли Снаут, когато се обърнах.

Не му отговорих.

Ракетната площадка беше в същото състояние, в каквото я бях оставил. На подиума стоеше моят опушен контейнер, широко отворен. Приблжих се до стойките със скафандрите, но внезапно ми се отщя тая екскурзия по горната броня. Обърнах се и слязох по извитите стъпала долу в складовете.

Тесният коридор беше пълен с бутилки кислород и сандъци, натрупани един върху друг. Стените бяха направени от метал със синкав блясък.

Още няколко десетки крачки и под потона се показаха покритите с бял скреж тръби на хладилната инсталация. Продължих да вървя по тях. През някаква муфа, покрита с дебела пластмасова обвивка, те влизаха в едно херметически затворено помещение. Когато отворих тежката, дебела две педи, с гумена обшивка врата, лъхна ме пронизващ чак до мозъка на костите студ. Разтреперах се. От многото заснежени серпантини се спускаха ледени висулки. Тук имаше сандъци, покрити с тънък слой сняг; рафтовете до стените бяха пълни с консерви и с жълтеникави буци от някаква мазнина, опаковани в прозрачна пластмаса. В дъното бъчвовидният потон се снишаваше. Там висеше дебела завеса, по която блестяха ледени игли. Повдигнах я от единия край. На подставка от алуминиеви решетки лежеше нещо голямо, продълговато, покрито със сива материя. Повдигнах края и видях

вцепененото лице на Гибарян. Черната му коса, посивяла леко над челото, беше прилепнала към черепа. Адамовата ябълка стърчеше високо и разделяше шията му. Безжизнените очи гледаха право в тавана, в ъгъла на единия му клепач се беше събрала замръзнала капка вода. Студът така ме пронизваше, че едва успявах да се сдържа да не затракам със зъби. Без да пускам савана, докоснах бузата му с другата си ръка. Имах чувството, че докосвам замръзнало дърво. Кожата беше грапава от космите, които я покриваха като черни точки. В извивката на устните беше застинал израз на неизмеримо, презрително търпение. Като пусках края на покривалото, забелязах, че от другата страна на тялото се показват няколко черни продълговати мъниста или зърна фасул — от най-малките до най-големите. Замрях на мястото си.

Това бяха пръсти на голи крака, които, погледнати отдолу, приличаха на зърна. Яйцеобразните възглавнички на пръстите бяха леко разтворени. Под смачкания край на савана лежеше негърката.

Лежеше по лице, като да беше потънала в дълбок сън. Сантиметър по сантиметър отметнах изцяло плътното покривало. Главата ѝ се бе отпуснала върху извивката на черната ѝ масивна ръка. Косата ѝ беше черна, събрана в малки синкави кичурчета. Под лъскавата кожа на гърба ѝ напиреха прешлените на гръбначния стълб. Огромното тяло не даваше абсолютно никакъв признак на живот. Още веднъж погледнах босите ѝ стъпала и забелязах нещо съвсем необикновено: те не бяха сплескани от тежестта, която е трябвало да носят, нито дори загрубели от ходенето боса. Бяха покрити със същата тънка и нежна кожа, която покриваше раменете и ръцете ѝ.

Проверих това си впечатление, като я докоснах, което извърших с голяма мъка, много по-трудно, отколкото се докосва мъртво тяло. Но в тоя миг стана нещо невероятно: това тяло, изложено на студ двадесет градуса под нулата, се оказа живо и се размърда. Тя изпъна крака си, както правят кучетата насън, щом някой хване лапата им.

„Тя ще замръзне тук!“ — помислих си аз, но тялото ѝ лежеше спокойно и не беше особено студено; аз още имах усещане в края на пръстите си от мекотата му при докосването. Оттеглих се заднишком зад завесата, спуснах я и се върнах в коридора. Там ми се видя дяволски горещо. Стълбището ме изведе в залата на ракетната площадка. Седнах на огънатия пръстеновиден парашут и обхванах главата си с ръце. Чувствах се като пребит. Не знаех какво става с

мене. Бях смазан, мислите ми се плъзгаха надолу по някакъв ронлив сипей и заплашваха да паднат в пропастта. Изгубването на съзнание, дори самата смърт ми се сториха неизразима, непостижима милост.

Нямаше за какво да ходя при Снаут или при Сарториус. Не можех и да си въобразявам, че някой би могъл да свърже в едно цяло всичко, което преживях и видях, всичко, което докоснах със собствените си ръце. Единственото спасение, бягство, обяснение беше диагнозата, че съм луд. Да, сигурно съм полудял, и то веднага след пристигането ми на планетата. Навярно океанът е повлиял така върху мозъка ми — да преживявам халюцинации след халюцинации, а щом е така, не трябва да прахосвам сили в напразни опити да разгадавам загадки, които всъщност не съществуват, а да търся лекарска помощ, да се обадя по радиопредавателя на „Прометей“ или на някакъв друг космически кораб, да изпратя сигналите SOS.

И веднага стана нещо, което не очаквах: мисълта, че съм полудял, ме успокои.

Сега твърде добре разбирах думите на Снаут — ако се приеме, че изобщо съществува някакъв си Снаут и че някога съм разговарял с него; защото халюцинациите са могли да започнат много по-рано — кой знае дали още не съм на палубата на „Прометей“, поразен от внезапно мозъчно заболяване, а всичко, което преживях, не е плод на болния ми мозък? Но ако аз бях болен, значи, че бих могъл да оздравея, а това поне ми даваше надеждата, че ще бъда спасен, което по никакъв начин не можех да видя в заплетените кошмари на само няколко часовия престой на Соларис.

Налагаше се следователно преди всичко да проведе някакъв логично обмислен експеримент над самия себе си — *experimentum crucis*, който би ми показал А наистина ли съм полудял и съм жертва на видения, родени от собственото ми въображение, или въпреки цялата им абсурдност и невероятност моите преживявания са истински.

Размишлявах така и гледах металическата подставка, която поддържаше конструкцията на ракетната площадка. Това беше една стоманена мачта, която излизаше от стената, обшита с изпъкнали ламарини и боядисана в светлозелен цвят. На няколко места на около метър височина боята беше олющена — навярно бяха я остъргали ракетните влекачи, които се движеха тук. Пипнах желязото, затоплих го малко в ръката си, почуках по заобления край на предпазната плоча.

Нима привиденията могат да достигнат такава степен на реалност? Могат! — отговорих си сам; в края на краищата това беше моя специалност, разбирах от тия неща.

А може ли да се измисли такъв възлов експеримент? Отначало ми се видя невъзможно, защото моят болен мозък (ако наистина беше болен) щеше да произвежда всякакви илюзии, каквито поискам от него. Та нали не само когато сме болни, но и при най-нормален сън се случва да разговаряме с хора, които най-вече не познаваме, да задаваме въпроси на тия сънувани лица, да чуваме техните отговори; при това — макар че тия лица всъщност са само плод на нашата собствена психика, нещо като временно обособени нейни псевдосамостоятелни части, ние не знаем какво ще ни кажат, докато не ни заговорят в тоя сън. А всъщност това са думи, сътворени от оная обособена част на нашия собствен ум и следователно би трябвало да ги знаем още в момента, когато сме ги измислили, за да ги сложим в устата на фиктивната фигура. Следователно, каквото и да запланувам и реализирам, винаги бих могъл да си кажа, че съм постъпил точно така, както се постъпва насън. В действителност може да няма никакъв Снаут и никакъв Сарториус, поради това беше безсмислено да им задавам каквито и да било въпроси.

Помислих си, че мога да взема някакво лекарство, някакво силно действащо средство, например опиум или нещо друго, което предизвиква халюцинации и цветни видения. Преживяването на такива феномени би доказало, че средството, което съм взел, действително съществува и представлява част от материалната действителност, която ме обкръжава. Но и това — продължих да размишлявам аз — не може да представлява истинският ключов експеримент, понеже щях да зная какво въздействие има лекарството (което сам щях да избира); следователно би могло да излезе така, че както вземането на това лекарство, така и ефектите, предизвикани от него, биха могли да бъдат също плод на въображението ми.

Струваше ми се вече, че се намирам в омагьосания кръг на умопобъркването и няма да ми се удаде да се измъкна от него. Нали не може да се мисли другояче освен с мозъка, не можеш да излезеш извън самия себе си, за да провериш дали са нормални процесите в твоя организъм! Изведнъж ме осени една мисъл — колкото проста, толкова и сполучлива.

Скочих от купчината смачкани парашути и хукнах право в радиостанцията. Там нямаше никого. Мимоходом погледнах електрическият часовник на стената. Настъпваше четвъртият час от нощта, от условната нощ на Станцията, защото навън цареше червеният изгрев. Включих бързо апаратурата за радиовръзка с далечен обсег и докато чаках да се нагреят лампите, още веднъж повторих мислено всички подробности на експеримента.

Не помнех какъв беше сигналът на автоматичната станция на сателоида, който обикаля около Соларис, но го намерих в таблицата, която висеше над главния пулт. Дадох сигнал с морзовата азбука и след осем секунди отговориха. Сателоидът или по-точно неговият електронен мозък се обади чрез ритмично повтарян сигнал.

Тогава поисках да ми предаде с точност до петия десетичен знак кои меридиани от звездния купол на Галактиката пресича той в промеждутък от двадесет и две секунди, като се върти около Соларис.

После седнах и зачаках отговора. След десет минути той дойде. Откъснах книжната лента с напечатания резултат и като я скрих в чекмеджето (пазех се да не я погледна дори с крайчеца на околото си), донесох от библиотеката огромна карта на небето, логаритмични таблици, справочник за денонощното движение на сателита и няколко помощни книги, след което започнах да търся отговор на същия въпрос. Почти цял час мина, докато съставя уравненията. Не помня откога не бях изчислявал така, навярно още от студентските си години, на изпита по практическа астрономия. Изчисленията си правех на големия калкулатор на Станцията. Моите разсъждения бяха приблизително такива: от картите на небето би трябвало да получа цифри, които малко ще се различават от данните, изпратени ми от сателоида. Ще се различават, защото сателоидът е подчинен на много сложни пертурбации, предизвикани от влиянието на гравитационните сили на Соларис, на неговите две слънца, които обикалят едно около друго, а също така и от местните изменения в притеглянето, на които влияе океанът. Когато получа два реда цифри — получените от сателоида и изчислените теоретично въз основа на картата на небето, — аз ще нанеса в моите изчисления поправки. Тогава двата групови резултата трябва да се покрият до четвъртия десетичен знак. Отклонения може да има само в петия поради непредвидената дейност на океана. Дори ако цифрите, които съм получил от сателоида, не са

действителни, а само плод на моя болен мозък, те и без това няма да се покриват с другата редица цифрови данни. Защото може мозъкът ми да е болен, но той в никакъв случай не би бил в състояние да направи изчисленията, които ще направи големият калкулатор на Станцията. Това би изисквало много месеци време. А ако цифрите се съвпаднат — значи, че големият калкулатор наистина съществува и в действителност съм си послужил с него, а не само въображаемо.

Ръцете ми трепереха, когато вземах от чекмеджето книжната лента на телеграфа и я слагах до другата, по-широката, която бях получил от калкулатора. Двете редици цифри си съвпадаха, както предполагам, до четвъртия знак. Разлики имаше само в петия.

Скрих всички книжа в чекмеджето. Значи, калкулаторът съществуваше независимо от мене, от това следваше, че Станцията действително съществува, както и всичко, което се намира в нея.

Вече смятах да затворя чекмеджето, когато забелязах снопче листчета, изпълнени с нервни изчисления. Аз ги измъкнах и от пръв поглед разбрах, че някой вече е правил подобен експеримент. Разликата беше само в това, че вместо данните да бъдат взети според звездния купол, той е поискал от сателоида албедото на Соларис в промеждутъци от четиридесет секунди.

Не бях умопобъркан. Угасна и последният лъч надежда. Изключих предавателя, изпих остатъка от бульона в термоса и отидох да спя.

ХАРЕЙ

Бях правил изчисленията с някакво мълчаливо настървение и само то ме държеше на крака. Бях толкова затъпял от умора, че не успях да откача от стената леглото в кабината и вместо да освободя горните куки, задърпах облегалката и цялата постеля се събори върху мене. Когато най-сетне свалих леглото, хвърлих дрехите и бельото си на пода и паднах полумъртъв върху възглавницата. Дори нея не надух както трябва. Заспах, без да загася лампата и без да зная кога. Когато отворих очи, имах чувството, че съм спал само няколко минути. Стаята плуваше в мъгливо червеникаво сияние. Беше прохладно и приятно. Срещу леглото, под прозореца, засенен само до половината с перде, в светлината на червеното слънце някой седеше на стола. Това беше Харей с бяла плажна рокля, кръстосала крак върху крак, боса. Тъмната ѝ коса беше срасана назад, тънката материя се беше опънала на гърдите ѝ и тя ме гледаше неподвижно изпод черните си мигли, отпуснала загорелите си до лактите ръце. Аз я разглеждах дълго, съвършено спокойно. Първата ми мисъл беше: „Колко е хубаво да имаш такъв сън, в който знаеш, че сънуваш!“ Въпреки това бих предпочел да изчезне. Затворих очи и започнах с все сила да желая това, но когато ги отворих, тя беше на същото място. Устните си беше свила посвоему, сякаш се кани да свирне, но в погледа ѝ нямаше и следа от усмивка.

Припомних си всичко, което бях мислил за сънищата предишната вечер, преди да заспя. Тя изглеждаше точно такава, каквато я бях видял за последен път жива, а тогава тя беше на деветнадесет години; сега би трябвало да бъде на двадесет и девет, но, естествено, съвсем не се бе изменила — мъртвите остават млади. Очите ѝ бяха все същите, учудващи се на всичко очи — тя ме гледаше. „Ще запокитя нещо отгоре ѝ“ — помислих аз, но макар това да беше само сън, не можах да се реша.

— Горкичката ми, моя малка — казах аз, — дошла си да ме видиш, нали?

Малко се поизплаших, защото гласът ми прозвуча съвсем като истински, а цялата стая и Харей — всичко отведнъж стана толкова реално, че повече не можеше да бъде.

Колко изразителен сън, не само че е цветен, но тук, на пода, виждам много неща, които вчера дори не забелязах, като си лягах. „Когато се събудя — помислих си, — ще мога да проверя наистина ли ги има в стаята, или са съновидения като Харей.“

— Дълго ли смяташ да седиш така? — попитах я аз и забелязах, че говоря тихо, сякаш се боя да не ме чуе някой; като че някой може да подслушва какво се говори в сънищата!

През това време слънцето вече се бе поиздигнало. „Е — помислих си аз, — това е отлично! Легнах си да спя през червения ден, след това трябваше да дойде синият и едва после — следващият червен ден. Не е възможно да съм спал непрекъснато петнадесет часа!“

Аз се успокоих и внимателно заразглеждах Харей. Тя беше осветена откъм гърба; един лъч се промъкваше през пролуката на пердето и позлатяваше кадифения пух по лявата ѝ буза, а ресниците хвърляха дълга сянка върху лицето ѝ. Беше прелестна. „Боже мой — помислих си изведнъж, — колко точни наблюдения имам дори насън — и движението на слънцето забелязвам, и това, че си има прекрасната трапчинка там, където никой друг я няма — малко по-долу от ъгъла на удивените ѝ устни.“ Все пак предпочитах всичко това да свърши. Та нали, така или иначе, трябва да се заловя за някаква работа. Стиснах клепачи и се помъчих да се събудя, когато неочаквано долових някакво скриптене. Веднага отворих очи. Тя беше седнала до мене на леглото и ме гледаше сериозно. Аз ѝ се усмихнах, тя също ми се усмихна и се наведе над мене. Първата ни целувка беше съвсем въздушна, лека, като че бяхме две деца. Целувах я дълго. „Нима бива да се изкориства така сънят?“ — помислих си аз. Подобно нещо не беше ми се случвало никога по-рано. Все още нищо не си говорехме. Лежахме възник. Когато тя повдигна глава, можах да зърна малките ѝ ноздри. Те бяха винаги барометър за нейните преживявания; с върха на пръстите си докоснах ушите ѝ, порозовели от целувките. Не зная това ли ме толкова обезпокои; непрекъснато си казвах, че всичко е сън, но сърцето ми се свиваше.

Приготвих се да стана от леглото; очаквах, че не ще мога да направя това, понеже насън много често не сме в състояние да

командуваме собствените си движения. Тялото ни в такъв случай е като парализирано или просто отсъства — по-скоро разчитах, че поради това ми намерение ще се събудя. Не се събудих обаче. Само седнах на леглото, със спуснати на пода крака. „Няма как, трябва всичко да досънувам докрай“ — помислих аз, но хубавото ми настроение изчезна без следа. Страхувах се. — Какво искаш от мене? — попитах аз. Гласът ми беше охрипнал и трябваше да се закашлям.

По навик потърсих с босите си крака домашните чехли, но докато си спомня, че тук нямам никакви чехли, така ударих пръста си, че извиках от болка. „Е, сега ще се свърши!“ — помислих с чувство на удовлетворение. Но пак нищо не се промени. Харей се отмести, когато сядях на леглото. Тя се облегна с гръб на таблата му. Роклята на гърдите ѝ потрепваше леко в такт с тупкащото ѝ сърце. Тя ме разглеждаше със спокоен интерес. Реших, че ще е най-хубаво да се изкъпя, но пак си помислих, че къпането насън едва ли може да ме събуди...

Попитах я:

— Как дойде тук?

Тя взе ръката ми и започна да я подхвърля по стар навик, подгъваше връхчетата на пръстите ми и ги стискаше. После каза:

— Не зная. Лошо ли е това?

А гласът ѝ беше същият, нисък, с тон на разсеяност. Тя винаги говореше така, сякаш не мислеше много върху казаните думи, а е заета с нещо друго.

— Някой... видя ли те?

— Не зная. Дойдох както обикновено. Има ли значение това, Крис?

Тя продължаваше да си играе с ръката ми, но лицето ѝ вече не вземаше никакво участие в това. Намръщи се.

— Харей?...

— Какво, мили?

— Как узна къде съм?

Това я накара да се позамисли. Когато се усмихваше — а имаше толкова тъмночервени устни, че като ядеше вишни, цветът им не се променяше, — се показаха белите връхчета на зъбите ѝ.

— Нямам понятие. Това е смешно, нали? Ти спеше, като влязох, и не се събуди. Не исках да те будя, защото си сръдлив. Сръдлив и

скучен — и в такт с тия думи тя енергично подхвърли ръката ми.

— Ходи ли долу?

— Ходих. Избягах оттам, много е студено.

Тя пусна ръката ми. Наклони се закачливо на една страна и отметна главата си така, че цялата ѝ коса падна от едната страна, и ме погледна с оная полуусмивка, която бе престанала да ме дразни едва когато я бях обикнал.

— Но нали... Харей... нали... — мънках аз.

Наведох се над нея и повдигнах късия ръкав на роклята ѝ. Току над подобния на цветче белег от ваксинация против едра шарка се червенееше следа от убождане. Макар и да очаквах това (тъй като съвсем инстинктивно се мъчех да намеря някаква логика в невъзможното), притъмня ми пред очите. Докоснах с пръст тази раничка от инжекцията, която после ми се бе присънвала години наред, та с мъчителен стон се будех върху раздърпаната постеля, винаги в една и съща поза, превит на две, както тя лежеше, когато я намерих вече почти изстинала. Защото насън се мъчех да направя това, което беше извършила тя, сякаш по тоя начин исках да умилоствя нейната памет или да бъда с нея в тия последни минути, когато вече е почувствувала действието на инжекцията и трябва да се е страхувала... Та тя се боеше дори от обикновена драскотина, не можеше да понася болка, нито да гледа кръв, а внезапно извърши такова страшно нещо, като ми остави само пет думи в бележка, адресирана до мене. Аз винаги държах тая бележка между книгата си, носех я при себе си, изпомачкана, протрита по прегънките, нямах сили да се разделя с нея — хиляди пъти се бях връщал към тоя момент, в който тя я бе написала, и към това, което е почувствувала точно тогава. Втълпявах си, че е искала да направи това на шега и за да ме изплаши, но случайно дозата се е оказала твърде голяма; всички ме убеждаваха, че е било точно така, че това е било просто моментно решение, предизвикано от депресия, от внезапна депресия. Те обаче не знаеха какво ѝ бях заявил пет дни преди да посегне на живота си и че за да я засегна по-дълбоко, бях започнал да събирам нещата си, а тя точно в момента, когато ги опаковах, ми бе казала съвсем спокойно: — Знаеш ли какво означава това?

Аз се престорих, че не разбирам, макар отлично да знаех какво иска да ми каже. Смятах я за страхливка и ѝ казах това. А сега тя

лежеше пряко на леглото и ме гледаше внимателно, сякаш не знаеше, че аз съм я убил. Стаята беше почервеняла от слънцето, косата ѝ блестеше. Харей погледна косо към рамото си, а когато отпуснах ръката си, тя сложи върху нея своята хладна и гладка буза.

— Харей — изхриптах аз, — това е невъзможно!

— Стига!

Очите ѝ бяха притворени, видях как потрепват под спуснатите клепачи, черните ѝ мигли докосваха бузите.

— Харей, къде сме ние?

— У дома.

— Къде е това?

Тя за миг отвори очи и пак ги затвори. Погъделичка с миглите си ръката ми.

— Крис!

— Какво?

— Хубаво ми е.

Стоях наведен над нея, без да мърдам. Вдигнах глава и в огледалото на умивалника видях част от леглото, разрошените коси на Харей и моите голи колене. Придърпах със стъпалото си един от полустопените инструменти, които се търкаляха по пода, и го вдигнах със свободната си ръка. Върхът му беше остър. Допрях го до кожата си, току над мястото, където розовееше малък полукръгъл белег, и го забих в тялото си. Усетих остра болка. Гледах как кръвта тече, плъзга се на големи капки по крака ми и тихо капе на пода.

Всичко беше напразно. Страхотните мисли, които бръмчаха в главата ми, ставаха все по-отчетливи. Вече не си казвах: „Това е сън“, а сега мислех: „Трябва да се защитавам!“ Погледнах босите ѝ крака, посегнах към тях, леко повдигнах розовата ѝ пета и прекарах пръсти по кожата на стъпалото.

Тя беше нежна като на новородено.

Сега вече сигурно знаех, че това не е Харей — и почти бях уверен, че тя самата не го знае.

Босото краче се помръдна в ръката ми, в тъмночервените устни на Харей напираше безмълвен смях.

— Къде са нещата ти? — попитах аз и веднага съжалих за това.

— Моите неща?

— Какво, да не би да имаш само тая рокля?

Сега вече това беше игра. Нарочно исках да се държа небрежно и съвсем обикновено, като да сме се разделили вчера или по-точно, като да не сме се разделяли никога. Тя стана и с познато леко и пъргаво движение оправи полата си. Думите ми я заинтригуваха, макар да не каза нищо. За пръв път обгърна всичко наоколо с делови, търсец поглед и се обърна към мене явно учудена.

— Не зная... — каза безпомощно тя — изглежда, че са в гардероба? — добави после и откряна вратата.

— Не, там има само комбинеzioni — отвърнах аз. Намерих при умивалника електрическа самобръсначка и започнах да се бръсна. При това гледах да не стоя с гръб към девойката, която и да беше тя.

Тя се разхождаше из кабината, надничаше във всички ъгли, погледна през прозореца, накрая се приближи до мене и каза:

— Крис, имам чувството, че нещо се е случило!

Тя млъкна. Чаках да продължи, самобръсначката в ръката ми беше изключена.

— Като че нещо съм забравила... сякаш много съм забравила... Зная... помня само тебе... и... и нищо повече.

Слушах това и се стараех да владея собственото си лице.

— Дали не съм била... болна?

— Да, това може да се нарече и така. Вярно, ти беше болна известно време.

— Аха. Това навярно е от болестта.

Тя се успокои и дори поразведри. Нямам думи да разкажа какво преживявах в тоя миг. Когато млъкеше, ходеше, сядаше или се усмихваше, впечатлението, че пред мен е Харей, беше по-силно от разкъсващото ме безпокойство. После отново ми се струваше, че това е някаква друга Харей, опростена, сведена само до някакви характерни за нея обръщания, жестове, движения. Тя се приближи съвсем близо до мене, опря свито юмруче на гърдите под брадата ми и ме попита:

— Как сме? Добре или зле?

— Не може да се желае по-добре!

Тя се усмихна леко.

— Щом така казваш, значи, че е по-скоро зле.

— Но защо, Харей, мила? Сега трябва да изляза — изрекох бързо. — Ще ме почакаш, нали? А може би... си гладна? — добавих аз, понеже сам изведнъж почувствах глад.

— Гладна? Не.

Тя тръсна силно глава.

— Да те чакам ли? Дълго ли?

— Само един час... — започнах, но тя ме прекъсна.

— Ще дойда с тебе.

— Не можеш да дойдеш с мене, защото трябва да работя.

— Ще дойда.

Това беше съвсем друга Харей: оная, предишната никога не се натрапваше. Никога. — Мило дете, но това е невъзможно...

Гледаше ме отдолу нагоре, после изведнъж ме хвана за ръката. Помилвах я по ръката и рамото. То беше заоблено и топло. Не исках да я галя, но го правех. Тялото ми я познаваше, искаше я, влечеше ме към нея въпреки разума, логиката и страха.

Като се помъчих на всяка цена да запазя самообладание, повторих:

— Харей, това е невъзможно. Трябва да останеш тук.

— Не.

Как прозвуча това!

— Защо?

— Н... не зная!

Тя се огледа и пак повдигна очи към мене.

— Не мога — каза съвсем тихо.

— Но защо?

— Не зная. Не мога. Струва ми се... струва ми се... Тя явно търсеше отговор в себе си и когато го намери, съобщи го като откритие:

— Струва ми се, че трябва... непрекъснато да те виждам.

Деловата интонация на тия думи отне смисъла им на израз на чувства. Под това впечатление прегръдката ми, в която я държах, внезапно се промени — макар външно нищо да не беше се изменило — сега тя стоеше в обятията ми; гледах я в очите и започнах да извивам ръцете ѝ назад. Това движение извършвах отначало несъзнателно, но постепенно придоби смисъл, насочи ме към някаква определена цел. Вече започнах да търся с очи в стаята нещо, с което да я вържа.

Но след като се чукнаха леко един в друг зад гърба ѝ, нейните лакти с такава сила се извиха напред, че бяха напразни всичките ми

усилия. Борих се може би секунда. Дори атлет, превит назад като нея, който едва опира в пода само края на стъпалата си, не би могъл да се освободи, но тя с лице, което не вземаше участие във всичко това, слабо, неуверено усмихната, разкъса обръча на ръцете ми, изправи се и отпусна ръце.

Очите ѝ продължаваха да ме наблюдават със същия спокоен интерес, както в началото, когато се събудих. Сякаш тя изобщо не беше обърнала внимание на моето отчаяно усилие да я вържа, когато изпаднах в паника. Сега стоеше пасивна и като че ли чакаше нещо — едновременно равнодушна, съсредоточена и малко поучудена от всичко.

Ръцете ми сами се отпуснаха. Оставих я сред стаята и се приближих до поличката над умивалника. Чувствувах, че са ме хванали в невъобразимо ужасна клопка и търсех изход, като се спирах на все по-безогледни средства. Ако някой ме попиташе какво става с мене, какво означава всичко това, не бих могъл да му кажа нито дума, но вече си давах сметка, че това, което става в Станцията с всички ни, представлява нещо цялостно, колкото страшно, толкова и необяснимо. Но в тоя миг аз не мислех за това. Мъчех се да намеря някакъв трик, някакъв фокус, който би ми дал възможност да избягам. Без да гледам Харей, чувствувах погледа ѝ. Над поличката в стената имаше малка подвижна аптечка. Бегло погледнах съдържанието ѝ. Намерих лекарство за сън и пуснах четири таблетки — максималната доза! — в една чаша вода. Дори не се стараех да се крия от Харей. Не мога да кажа защо. Не мислех за това. Напълних чашата с гореща вода, почаках таблетките да се разтворят и се приближих до Харей, която продължаваше да стои наред стаята.

— Сърдиш ли се? — попита тихо тя.

— Не. Изпий това.

Не зная защо, аз се надявах, че ще ме послуша. И наистина, без да ми възрази, тя взе чашата от ръката ми и на един път изпи цялото ѝ съдържание. Оставих празната чаша на масичката и седнах в ъгъла между гардероба и библиотечната етажерка. Харей бавно се приближи до мен и седна на пода до фотьойла, както бе правила много пъти, като подви крака под себе си и с добре познатото ми движение отметна косата си назад. Макар изобщо вече да не вярвах, че е тя, винаги, когато я разпознавах в тия малки привички, нещо ме стисваше за

гърлото. Това беше неясно и страшно. Най-страшното беше, че и аз трябваше да се държа фалшиво, като си давам вид, че я вземам за Харей. Но нали и самата тя се смяташе за Харей и по свое разбиране не действуваше коварно. Не зная как се замислих върху това, но беше точно така, съвсем сигурно, ако изобщо още можеше да съществува нещо сигурно.

Седях, а момичето се беше облегнало на коленете ми, косата ѝ гъделичкаше ръката ми; стояхме така, почти неподвижни. Няколко пъти поглеждах стрелките на часовника. Беше минал половин час и действието на сънотворното средство би трябвало да се прояви. Харей тихо промълви нещо.

— Какво казваш? — попитах аз, но тя не ми отговори.

Приех това като признак на заспиване, макар, честно казано, в дъното на душата си да се съмнявах, че лекарството ще свърши някаква работа. Защо? И на този въпрос не бих могъл да си отговоря. Може би защото моята хитрина беше съвсем плитка.

Главата ѝ бавно се отпусна на коленете ми, тъмната ѝ коса съвсем ги покри. Тя дишаше равномерно, както диша човек, който спи. Наведох се, за да я пренеса в леглото, но изведнъж, без да отвори очи, тя ме хвана леко за косата и избухна в остър смях.

Аз се вцепених, а тя просто примираше от смях. През тънките цепнатини на присвитите си очи ме следеше с изражение едновременно и наивно, и хитро. Аз стоях неестествено неподвижно, оглупял и безпомощен, а Харей още веднъж се изсмя, притисна страната си до ръката ми и затихна.

— Защо се смееш? — попитах аз сухо. Същият израз на малко тревожно замисляне отново се появи на лицето ѝ. Виждах, че иска да бъде честна. Чукна с пръстче малкия си нос и най-после каза с въздишка:

— И аз не зная. — В тия думи имаше искрено удивление. — Държа се като ненормална, нали? — започна тя. — Така ми се случва понякога, знаеш... но и ти си също един добър, стоиш надут като... като Пелвис...

— Като кого? — попитах аз, защото ми се стори, че не съм чул добре.

— Като Пелвис, нали го знаеш, оня, дебелия...

В никакъв случай Харей не можеше да познава Пелвис, дори не би могла да чуе от мене нещо за него по простата причина, че той се върна от космическа експедиция цели три години след нейната смърт. Дотогава аз също не го познавах и не знаех, че като ръководи събранията в Института, има непоносимия навик да ги разтяга до безкрайност. Впрочем той се наричаше Пелле Вилис, оттук произлезе и прякорът му, който преди неговото връщане също не беше известен.

Харей опря лактите си на коленете ми и ме загледа в лицето. Аз сложих ръце върху раменете ѝ и бавно ги придвижих към плещите ѝ така, че те почти се склучиха около пулсиращата ѝ шия. Това в края на краищата би могло да се сметне за милувка и ако съдех по погледа ѝ, тя не го разбираше другояче. Всъщност аз исках да се убедя, че тялото ѝ е обикновено, топло, човешко тяло и че под мускулите има кости, стави. Като гледах спокойните ѝ очи, обхвана ме страшно желание силно да стисна пръсти. И те вече се свиваха, когато внезапно си спомних окървавените ръце на Снаут и я пуснах.

— Как ме гледаш ти... — каза тя спокойно. Сърцето ми биеше така, че не бях в състояние да се обадя. За миг притворих клепачи.

Изведнъж ми хрумна цял нов план за действие, от начало до край, с всичките му подробности. Без да губя секунда, станах от леглото.

— Трябва вече да вървя, Харей — казах, — а ако ти непременно искаш, ела с мене.

— Добре. Тя скочи.

— Защо си боса? — попитах, като се приближих до шкафа и извадих оттам два разноцветни комбинезона — за себе си и за нея.

— Не зная, навярно някъде съм захвърлила обувките си — промълви тя неуверено. Оставих това да мине незабелязано край ушите ми.

— С рокля не можеш да облечеш това, ще трябва да я съблечеш.

— Комбинезон? Че за какво ми е? — попита тя и веднага започна да се съблича, но тук изникна още един чудноват факт. Роклята ѝ не можеше да се съблече, защото никъде не беше закопчана. Червените копчета по средата служеха като украшение. Харей смутено се усмихна. Престорих се, че приемам този странен факт като най-обикновеното нещо в света и с взет от пода инструмент, който приличаше на малък хирургически нож, разпорих роклята на гърба,

там, където свършваше деколтето. Сега вече можеше да се съблече през главата. Комбинезонът ѝ беше малко голям.

— Ще летим ли? Но и ти, нали? — питаше ме тя, когато, вече облечени, излизахме от стаята. Аз само кимнах с глава. Много се страхувах да не срещнем Снаут, но коридорът, който водеше към летището, беше празен, а вратата към радиостанцията, край която минахме, беше затворена.

В станцията продължаваше да цари мъртва тишина. Харей с интерес гледаше как с малка електрическа количка карам ракетата от средния хангар до мястото за излитане.

Проверих поред изправността и микрореактора, дистанционното управление на кормилата и дюзите, после с помощта на стартовата количка прехвърлих ракетата върху кръглата плоскост на стартовия диск под фунията на централния купол, като предварително магнах оттам моя празен контейнер.

Това беше малка ракета за поддържане връзка между Станцията и сателоида, употребявана за пренасяне на материали. Хора можеха да ползват ракетата само в изключителни случаи, тъй като тя не можеше да се отваря отвътре. Именно това исках да използвам и то представляваше основната идея на моя план. Естествено аз нямах намерение да пусна в движение ракетата, но вършех всичко с най-голямо внимание и точност, като че ли наистина се готвех за летене. Харей, която толкова пъти ме беше съпровождала в моите обиколки, до известна степен беше запозната с тия работи. Проверих още веднъж състоянието на вътрешната климатична инсталация и кислородната апаратура, пуснах ги в действие и щом контролните лампи светнаха при включването на главната верига, излязох от тясната кабина и я посочих на Харей, която стоеше до стълбичката:

— Влизай!

— А ти?

— Аз ще вляза след тебе. Трябва да затворя след нас люка.

Бях сигурен, че не е забелязала хитрината ми. Когато влезе по стълбичката вътре, веднага пъгнах през отвора главата си и я попитах удобно ли се е разположила. Щом дочух от тясната кабина нейното приглушено „Да!“, аз се дръпнах назад и със силен замах затръшнах люка. С две бързи движения втигнах резетата до крайно положение и с

пригответия предварително ключ започнах бързо да донавивам болтовете, закрепени във вдлъбнатините на обшивката.

Заострената пура стоеше изправена, като че ли наистина ще полети след миг в небесното пространство. Аз знаех, че няма нищо опасно за живота на затворената вътре Харей. В ракетата имаше достатъчно кислород, дори и известно количество провизии, впрочем аз съвсем нямах намерение да я държа там вечно.

Исках на всяка цена да се сдобия с няколко часа свободно време, за да изготвя спокойно плана за бъдещата си дейност и да се свържа със Снаут, сега вече на равноправни начала.

Когато дозатяхах последния болт, усетих, че металната чаша, в която беше изправена ракетата, издигната само на три малки стъпала, излеко потреперва, но си помислих, че аз съм разлюлял тая стоманена маса, защото работя с размах с огромния ключ.

Щом обаче се отдалечих на няколко крачки, станах свидетел на зрелище, което не бих желал да видя още веднъж!

Ракетата започна да подскача, подхвърляна от серия удари, които идваха от вътрешността, но какви удари! Ако на мястото на чернокосото стройно момиче вътре имаше могъщ стоманен робот, дори той навярно не би могъл да предизвика такова конвулсивно треперене на тая осемтонна стоманена маса!

Отраженията на лампите на летището по полированата повърхност на ракетата непрекъснато се изменяха и трептяха.

Впрочем аз не чувах никакви удари, от вътрешността на ракетата не идваше никакъв звук. Само широко разклонените основи на конструкцията, в която стоеше ракетата, изгубиха яснотата на контурите си, завибрираха като струни.

Скоростта на тия трептения беше такава, че аз се уплаших за здравината на обшивката. С разтреперани ръце дозатегнах последната гайка, захвърлих ключа и скочих от стълбичката. Като се оттеглих бавно назад, забелязах, че болтовете на амортизаторите, разчетени единствено на постоянен натиск, заиграха в гнездата си. Стори ми се, че бронираната обшивка губи постоянния си блясък. Като луд подскочих към пулта за управляване от разстояние и с двете си ръце блъснах нагоре лоста за раздвижване на реактора и за връзка. Тогава от говорителя, който се свързва с вътрешността на ракетата, се чу страхотен звук, нещо средно между скимтене и писък, който по нищо

не приличаше на човешки глас. И все пак можах да доловя в него повтарящото се като от тревожна сирена: „Крис! Крис! Крис!“

Впрочем аз не чувах това ясно. От двете ми ръце, ударени на няколко пъти и изподрани при бързането, течеше кръв, но аз бясно и хаотично се стремях да задвижа ракетата. Възсинкав блясък трепна върху стената. От стартовия диск излетяха кълба прах, последва сноп искри и над всички звуци задоминира високо провлечено фучене. Ракетата се издигна върху трите езика от пламък, които се сляха в огнен стълб, и като оставяше зад себе си пламтяща диря, изхвъркна през изходната фуния. Отворът веднага се затвори, автоматично включващите се вентилатори започнаха да прочистват въздуха в помещението, където се кълбеше непоносим дим. Не можех да се опомня от всичко това. Опрял ръце на пулта, с лице, което пареше като жив огън, с разчорлена коса, обгорена от пламъците, жадно гълтах въздуха, пълен с миризма на изгоряло и с характерния мирис на йонизацията, близък до тоя на озона. Макар и да затворих инстинктивно очи в момента на излитането, все пак пламъците ме ослепиха. Известно време виждах само черни, червени и жълти кръгове. Постепенно те се разнесоха. Димът, прахът и мъглата изчезваха в могъщите гърла на вентилационните тръби. Първото нещо, което можах да забележа, беше зеленикаво осветеният радарен екран. Започнах да диря ракетата, като маневрирах с търсеца антена. Когато успях да я намеря, тя беше вече извън атмосферата. В живота си никога не бях пускал ракета по такъв сляп и безумен начин, без да зная каква скорост да й дам, нито в каква посока да я насоча. Реших, че ще е най-добре, ако я въведа в кръгова орбита около Соларис, на височина около хиляда километра. Тогава бих могъл да изключа двигателите, тъй като те работеха твърде дълго и не бях сигурен, че няма да настъпи някаква неочаквана катастрофа. Хилядокилометровата орбита беше — както се уверих от таблицата — стационарна. И тя, което си е право, нищо не гарантираше, но това беше просто единственият изход, който видях в момента.

Нямах кураж да включа говорителя, който изключих веднага след излитането на ракетата. По-скоро бих направил всичко, за да не чуя повторно този страхотен глас, в който нямаше абсолютно нищо човешко. Всички подобия изчезнаха — това можех вече да кажа — и зад подобие то на лицето на Харей започна да прозира другото,

истинското, при което възможността за умопобъркване наистина ставаше освобождение.

Беше един часът, когато напуснах летището.

„МАЛКИЯТ АПОКРИФ“

Кожата на лицето и ръцете ми беше обгорена. Спомних си, че когато търсех приспивателно за Харей (сега бих се подигравал с наивността си, само да можех), забелязах в аптечката някаква тубичка с крем против изгаряне. Тръгнах към стаята си, за да го потърся. Отворих вратата и през червената светлина на залеза забелязах, че някой е седнал във фотьойла, до който преди това на пода се беше свила Харей. Страх ме парализира, понечих да се дръпна назад и да избягам. Това продължи някаква част от секундата. Седналият вдигна глава. Беше Снаут. Той седеше с гръб към вратата, праметнал крак върху крак, и прелистваше някакви книжа. (Беше със същите работни панталони, изгорени от химикали.) Папката с книжата се намираше на малката масичка до него. Като ме видя, той остави книжата и известно време ме гледа мрачно над спуснатите на върха на носа му очила.

Без да кажа дума, отидох до умивалника, извадих от аптечката полутечния крем и започнах да мажа най-силно изгорените места по челото и бузите си. За щастие не бях много подпухнал. Няколкото поголеми мехура по слепите ми очи и бузите пробих със стерилна игла за инжекции и изстисках течността от тях. После залепих на лицето си две парчета влажна марля. През цялото време Снаут ме наблюдаваше с интерес. Не му обръщах внимание. Когато свърших с тия манипулации (а лицето ми гореше все по-силно), седнах в другия фотьойл. Преди това трябваше да махна оттам роклята на Харей. Тя беше най-обикновена рокля, като се изключи историята с копчетата, каквито нямаше.

Снаут следеше критично движенията ми, скръстил ръце върху острото си коляно.

— Е, какво, да си поприказваме ли? — обърна се той към мен, докато сядях.

Не му отговорих. Продължавах да притискам марлята, която почна да се смъква по бузата ми.

— Дойдоха ни гости, а?

— Да — отговорих тихо. Нямах никакво намерение да поддържам неговия тон.

— И се отървахме? Браво, браво, доста енергично извърши тая работа!

Той докосна кожата по челото си, която още се лющеше. По него се показваха розови петна на нова кожа. Гледах го втрещен. Защо досега така нареченият загар на Снаут и Сарториус не ме накара да се замисля? През цялото време смятах, че това е от слънцето, ала на Соларис никой не прави слънчеви бани...

— Но сигурно започна скромно? — продължаваше той, без да обръща внимание на внезапния проблясък на разбиране, който ме озари. — Разни там наркотици, приспивателни, борба свободен стил, а?

— Какво искаш? Можем да поговорим на равни начала. Ако желаеш да се правиш на шут, по-добре си върви.

— Понякога човек е шут въпреки волята си — каза той и вдигна към мен присвитите си очи. — Няма да ме убедиш, че не си опитал нито въже, нито чук. А случайно не запокити ли мастилницата като Лутер? Не? О — направи той гримаса, — браво тогава! Дори умивалникът си е цял, изобщо не си се опитал да й разбиеш главата, не си изпотрошил всичко в стаята, а така, изведнъж, джаста-праста, натика я, изстреля и готово? — Той погледна часовника си. — Тогава имаме някакви си два или три часа за разговор.

Снаут ме погледна с неприятна усмивка и внезапно попита:

— Та казваш, че ме смяташ за свиня?

— За съвършена свиня! — рязко потвърдих аз.

— Така ли? А ти щеше ли да ми повярваш, ако бях ти казал? Щеше ли да ми повярваш, макар и една думичка?

Мълчах.

— Гибарян пръв преживя всичко това — продължи той все с тая престорена усмивка. — Затвори се в кабинета си и разговаряше само през вратата. А ние — навярно се сецаш какво си помислихме.

Досещах се, но предпочитах да мълча.

— Много ясно. Помислихме, че е полудял. Каза ни нещо през вратата, но далеч не всичко. Сигурно разбираш защо е искал да запази в тайна кой е при него? Ето, ти вече знаеш: *suum cuique*^[1]. Но той беше истински учен. Поиска да му дадем шанс.

— Какъв шанс?

— Е, опитваше се, допускам, някак си да класифицира това явление, да го изясни, да го разчопли. Работеше и през нощта. Знаеш ли какво правеше? Навярно знаеш!

— Тези изчисления — казах. — В чекмеджето. В радиостанцията. Той ли?

— Да. Но тогава още нищо не знаех.

— Колко време продължи това?

— Колко време имаше гости? Около седмица. Разговори през вратата. Но какво ставаше там? Ние мислехме, че халюцинира, че е моторно възбуден. Аз му давах скополамин.

— Как така... на него?!

— Е, да. Вземаше го, но не за себе си. Правеше експерименти. Така си беше.

— А вие?

— Ние? На третия ден решихме да влезем при него. Да разбием вратата, ако не може другояче, съвсем честно искахме да го излекуваме.

— Аха... значи, затова! — изтръгна се от мен.

— Да.

— И там... в тоя гардероб...

— Да, мило момче. Да. Той не знаеше, че в това време и нас ни посетиха гости. И вече не можехме да се занимаваме с него. Сега... Сега вече имаме известна... рутина.

Последната дума той произнесе толкова тихо, че аз по-скоро се досетих за нея, отколкото я чух.

— Чакай, не разбирам — казах. — Как така? Трябвало е да чуете! Сам каза, че сте подслушвали. Трябвало е да чувате два гласа, следователно...

— Не. Чувахме само неговия глас, но дори да имаше там някакви други неясни звуци, ти сигурно разбираш, че ги приписвахме на него...

— Само на него?... Но... защо така?

— Не зная. Наистина аз имам известна теория по тоя въпрос. Но ми се струва, че не бива да бързам с нея, още повече, че с нищо не може да ни помогне едно или друго обяснение. Да. Но ти трябва да си видял вчера нещо, в противен случай би ни смятал и двамата за луди.

— Помислих, че и аз съм полудял.

— Така ли? И никого ли не видях?

— Видях.

— Кого?

Гримасата му вече не беше усмивка. Дълго се вглеждах в него, докато му отговоря:

— Тая... черната...

Той не каза нищо, но цялата му свита и приведена напред фигура изведнъж се отпусна.

— Ти можеше да ме предупредиш... — започнах аз вече по-малко уверено.

— Та нали те предупредих.

— По какъв начин?

— По единствения възможен. Разбери, аз не знаех кой ще се яви при тебе. Това никой не знае, не може и да се знае...

— Слушай, Снаут, ще ти задам няколко въпроса. Ти познаваш това явление... от по-дълго време. Дали тая... това... какво ще стане с нея?

— Интересува те дали ще се върне?

— Да.

— Ще се върне и няма да се върне.

— Какво значи това?

— Ще се върне така, както в началото... при първото си посещение. Тя просто няма да помни нищо или по-точно казано, ще се държи така, като че ли това, което си направил, за да се отървеш от нея, никога не е било. Ако не я принудиш с някаква ситуация, тя няма да бъде агресивна.

— С каква ситуация?

— Това зависи от обстоятелствата.

— Снаут!

— Какво искаш?

— Ние не можем да си позволим лукса да имаме тайни помежду си.

— Това не е лукс — прекъсна ме той сухо. — Келвин, струва ми се, че ти все още не разбираш... или чакай!

Очите му светнаха.

— Можеш ли да кажеш кой беше тук?

Преглътнах и наведох глава. Не исках да го гледам.

Предпочитах да е някой друг, не той. Но нямах избор. Парчето марля се отлепи и падна на ръката ми. Потрепнах от влажното му докосване.

— Жена, която... — не довърших.

— Се е самоубила. Сложила си... инжекция... — Той чакаше. — Самоубила ли се е? — попита, като виждаше, че мълча.

— Да.

— Това ли е всичко?

Аз мълчах.

— Това не може да бъде всичко...

Бързо повдигнах глава. Той не ме гледаше.

— Откъде знаеш?

Не ми отговори.

— Добре — казах аз. Облизах устните си. — Скарахме се. Или по право не... Аз й казах... знаеш какво се казва, когато си ядосан. Взех си нещата и се изнесох. Тя ми даде да разбера, не ми го каза направо... но когато живееш с някого години наред, това не е необходимо... Бях сигурен, че само така приказва, че няма да се осмели да го направи... и й казах това. На другия ден си спомних, че бях оставил в чекмеджето тия... инжекции. Тя знаеше за тях. Бях ги донесъл от лабораторията. Трябваша ми за нещо и тогава й казах какво е тяхното действие. Уплаших се и исках да отида да си ги взема, но после помислих, че това би изглеждало, като че ли съм взел думите й за сериозни. И не прибрах инжекциите. Но все пак на третия ден отидох. Безпокоях се много. Но... когато отидох, вече не я заварих жива.

— Ах ти, невинно момче...

Тези думи ме вбесиха. Но когато го погледнах, разбрах, че не се подиграва. Сякаш го виждах за пръв път. Лицето му беше посивяло, неизразима умора лежеше в дълбоките бразди по бузите му, приличаше на тежко болен човек.

— Защо говориш така? — попитах го със странна нерешителност.

— Защото тая история е твърде трагична. Не, не — добави той бързо, като видя, че аз се раздвижих. — Ти все още не разбираш.

Естествено ти можеш да преживяваш това много тежко, да се смяташ дори за убиец, но... това не е най-лошото.

— Какво говориш? — прекъснах го аз язвително.

— Радвам се, че не ми вярваш, наистина. Това, което вече се е случило, може да е било страшно, но най-страшно е онова... което не е станало!

— Не разбирам... — едва промълвих аз. — Наистина нищо не разбирам.

Снаут поклати глава.

— Нормален човек — започна той. — Какво е това нормален човек? Тоя, който не е извършил нищо отвратително? Да, но дали никога не е помислял да го извърши? А дори може да не е помислял, но нещо в него да е помислило преди десет, преди двадесет, преди тридесет години. Може да се е предпазил от такова нещо и да го е забравил, и да не се е страхувал от него, защото е знаел, че никога не би го превърнал в дело. Да, а сега представи си, че изведнъж, посред бял ден, в присъствието на други хора, среща това нещо въплътено, приковано към себе си, неунищожимо. Тогава какво? Какво ще кажеш тогава?

Мълчах.

— Станцията — каза той тихо. — Тогава имаш Станция „Соларис“.

— Но... в края на краищата какво може да бъде това? — казах колебливо. — Нито ти си убиец, нито Сарториус.

— Но ти си психолог, Келвин — прекъсна ме той нетърпеливо. — Кой не е имал някога подобен сън? Или бълнуване? Помисли за... за фетишиста, който се е влюбил например в парче мръсно бельо, който рискува живота си и със заплаха или молба най-после придобива тоя си най-скъп отвратителен парцал. Това трябва да е твърде забавно, нали? Човек, който се отвращава от предмета на своето желание и същевременно лудее по него, готов е да си даде живота за него, като може би сравнява чувствата си с чувствата на Ромео към Жулиета... Такива неща се случват. Това е вярно, но ти сигурно разбираш, че съществуват и неща... положения... които никой няма да се осмели да осъществи освен в своите мисли, в някакъв единствен миг на зашеметяване, падение, лудост, наречи го, както искаш. След което словото става плът. Това е всичко.

— Това е... всичко — повторих безсмислено, с изтръпнал глас. Главата ми бучеше. — Но... но... Станцията? Какво общо има с това Станцията?

— Ти като че ли се преструваш — измърмори Снаут. Гледаше ме изпитателно. — Та нали непрекъснато говоря за Соларис, само за Соларис и за нищо друго. Не съм виновен аз, ако това се различава толкова драстично от твоите очаквания. Впрочем ти вече достатъчно много преживя, та поне можеш да ме изслушаш докрай.

Ние се отправяме в Космоса, решени на всичко, което ще рече — на самота, борба, мъченичество и смърт. От скромност не бием барабан за това, но вътре в себе си понякога мислим, че сме прекрасни, героични. Но ето, оказва се, че това не е всичко, а нашата готовност излиза поза. Ние съвсем не искаме да превземем Космоса, искаме само да разширим Земята, като го обхванем целия. Едни планети трябва да са пустинни като Сахара, други — студени като полюсите или горещи като бразилските джунгли. Ние сме човечни и благородни, не искаме да заробваме други раси, искаме само да им предадем нашите ценности, а в замяна да получим тяхното наследство. Смятаме се за рицари на Светата връзка. Това е втората лъжа. Ние не търсим никого освен хората. Не ни трябва други светове. Трябват ни огледала. Не знаем какво да правим с другите светове. Достатъчен е само тоя и вече почваме да се задушаваме. Искане да намерим собствения си идеализиран образ; едни трябва да бъдат светове, цивилизации, по-съвършени от нашите, а в други се надяваме да намерим образа на нашето примитивно минало. Но ето че от другата страна има нещо, което не приемаме, от което се дърпаме, а пък от Земята не сме донесли никакъв дестилат от добродетели, героически монумент на Човека! Долетели сме тук такива, каквито сме наистина, а когато другата страна ни сочи тази истина — тази й част, която премълчаваме, не искаме да се примирим с това!

— Следователно какво е това? — попитах аз, след като го изслушах търпеливо.

— Това, което искахме: връзка с друга цивилизация. Ето, имаме тая връзка! Преувеличена като под микроскоп ни се показва нашата чудовищна собствена грозота, нашата шутовщина и позор! Гласът му трепереше от ярост.

— Значи, ти смяташ, че това... океанът?... Че той? Но защо? Не е важен механизмът, но, боже мой, за какво? Ти сериозно ли мислиш, че той иска да се забавлява с нас? Или да ни наказва? Това е твърде примитивна демонология! Планета, завладяна от огромен дявол, който, за да удовлетвори своето сатанинско чувство за хумор, изпраща на членовете на научната експедиция любовници! Мисля, че ти сам не вярваш в такава пълна идиотщина?!

— Този дявол съвсем не е толкова глупав — измърмори Снаут през зъби.

Погледнах го изненадан. Хрумна ми, че в края на краищата нервите му може да не са издържали, щом това, което ставаше на Станцията, не можеше да се обясни с лудост. „Реактивна психоза?“... — мярна ми се в ума, когато той започна почти беззвучно да се смее.

— Диагноза ли ми поставяш? Почакай малко. Всъщност ти изпита това явление в толкова мека форма, че още нищо не знаеш...

— Аха, дяволът се е съжалил над мене... — казах заядливо. Разговорът почна да ми дотяга.

— Но ти какво искаш всъщност? Да ти кажа какви планове крои срещу нас тая хикс билионова метаморфна плазма? Може би никакви!

— Как така никакви? — попитах смаян. Снаут продължаваше да се усмихва.

— Би трябвало да знаеш, че науката се занимава с това, как става нещо, а не защо става... Как ли? Това започна осем или девет дни след експеримента с рентгена. Може би океанът е отговорил на това излъчване с някакво друго, може да е сондирал мозъците ни с него и да е измъкнал оттам известни психични тумори.

— Тумори?

Това ме заинтересува.

— Е, да, процеси, откъснати от останалите, затворени в самите себе си, потиснати, калцирани, някакви възпалени огнища в паметта. Той ги е използвал като рецепта, като конструктивен план... Ами че ти знаеш колко си приличат асиметричните хромозомни кристали и нуклеиновите съединения на цереброидите, които съставляват основата на процесите на запомнянето... Та нали наследствената плазма е „запомняща“ плазма. И океанът е измъкнал това от нас, зафиксирал го е, а после — знаеш какво стана после. Но защо беше направено всичко това? О! Във всеки случай не за да ни унищожи.

Това той би могъл да стори много по-лесно. Изобщо — при такава технологическа свобода — той би могъл всъщност всичко, например да ни изпрати двойници.

— О! — възкликнах аз. — Затова ли толкова се изплаши първата вечер, когато пристигнах?

— Да. Впрочем може и да го е направил. Откъде си сигурен, че аз съм наистина този добър стар Плъх, който долетя тук преди две години...

Той започна да се смее тихо, сякаш моето недоумение му даваше бог знае какво удовлетворение, но веднага престана.

— Не, не — промърмори той. — И това, което преживяхме, не е малко... Може да има повече разлики, но аз зная само една — ние с тебе можем да бъдем убити.

— А те — не?

— Не те съветвам да опиташ. Страшна картина!

— С нищо ли?

— Не зная. Във всеки случай — нито с отрова, нито с нож, нито с въже...

— С атомомет?

— Би ли опитал?

— Не зная. Ако съм сигурен, че това не са хора.

— Там е работата, че в известен смисъл са хора. Субективно са хора. Те съвсем не си дават сметка за своя... произход. Навярно си забелязал това?

— Да. Тогава как е всъщност тая работа?

— Регенерират с нечувано бърз темп. С невъзможно бърз темп, пред очите ти, и отново започват да се държат като... като...

— Като какво?

— Като нашите представи за тях, като тия записи в паметта ни, според които...

— Да. Така е — потвърдих аз. Не обръщах внимание, че кремът се стича от изгореното ми лице и капе по ръцете ми.

— А Гибарян знаеше ли?... — попитах внезапно. Той ме изгледа внимателно.

— Дали е знаел това, което знаем ние?

— Да.

— Почти сигурно.

— Откъде знаеш? Говорил ли ти е нещо?

— Не. Но намерих у него една книга...

— „Малкият апокриф“?! — извиках, като скочих от мястото си.

— Да. Но ти откъде знаеш това? — попита той, внезапно обезпокоен, и впи поглед в лицето ми. Поклатих глава в знак на отрицание.

— Спокойно — казах. — Виждаш, че съм целият изгорен и съвсем не регенерирам. Намерих в кабината едно писмо за мене.

— Какво говориш! Писмо? Какво пишеше в него?

— Няколко думи. По-точно бележка. Не писмо. Библиографски сведения за приложението към годишника „Соларис“ и за „Малкият апокриф“. Какво представлява той?

— Стара работа. Възможно е да има нещо общо с това. Заповядай!

Той извади от джоба си тънко томче с кожена подвързия, протрита по ъглите, и ми го подаде.

— А Сарториус? — подхвърлих, като вземах книгата.

— Какво Сарториус? При такива обстоятелства всеки се държи, както... съумее. Той се мъчи да бъде нормален — у него това значи... официален.

— Хайде де!

— Така е. Случи ми се да бъдем заедно при едно такова положение... Няма да те занимавам с подробности, ще ти кажа само, че за осем души ни бяха останали петстотин килограма кислород. Един след друг все повече изоставяхме всекидневните си работи, накрая всички тръгнахме небръснати, единствен той се бръснеше, лъскаше обувките си. Ето, такъв човек е той. Естествено, каквото и да направи сега, ще бъде преструвка, комедия или престъпление.

— Престъпление?

— Е, добре, нека не е престъпление. Трябва да измислим някакво друго име. Например — „реактивен развод“. По-добре ли звучи?

— Ти си извънредно духовит!

— Какво, да не искаш да плача? Предложи нещо.

— Ах, остави ме на мира.

— Не, говоря ти съвсем сериозно: сега знаеш почти толкова, колкото и аз. Имаш ли някакъв план?

— Ех, че го каза! Аз не зная какво да правя, когато... се появи пак, нали казваш, че ще се яви?

— Вероятно.

— Интересно откъде ли се вмъкват в Станцията, нали тя е херметически затворена. Може би бронята...

Той поклати отрицателно глава.

— Бронята е в изправност. Нямам понятие как става това, най-често гостите се появяват, когато се събудим от сън, а все пак от време на време трябва да се спи...

— Ами ако ги заключим?

— Временна мярка. Има средства, но знаеш какви. Той стана. Станах и аз.

— Слушай, Снаут... Ти мислиш за ликвидиране на Станцията, но искаш аз да го кажа пръв?

Той поклати глава.

— Това не е толкова проста работа. Естествено, винаги можем да избягаме, ако щеш, на сателоида и оттам да изпратим — SOS... Ще ни вземат, разбира се, за луди — ще ни пратят в някакъв санаториум на Земята и ще ни държат, докато всичко отречем — има случаи на колективно полудяване на хора, живели в такива изолирани бази. Вероятно това не би бил най-лошият изход. Градинка, спокойствие, бели стаички, разходки със санитарии...

Той говореше съвсем сериозно, с ръце в джобовете, устремил невидящите си очи в ъгъла на стаята. Червеното слънце вече се беше скрило зад хоризонта и гривестите вълни изчезнаха в мастилената пустиня. Небето гореше. Над тези два цвята от необикновено унилия пейзаж изпъкваха плаващи облаци с лилави контури.

— Значи, искаш да бягаш? Или не? Още не?

Той се усмихна.

— Упорит завоевателю! Не си го опитал още както трябва, затова си толкова запален. Не става дума за това какво искам, а какво е възможно.

— Какво?

— Точно това не зная.

— Значи, оставаме тук? Мислиш ли, че ще се намери средство...

Снаут ме изгледа, отслабнал, с лющеща се кожа на лицето, проорано от бръчки.

— Кой знае. Може да си струва... — каза той най-после. — За него можем и да не научим нищо, но за нас...

Той се обърна, взе книгата си и излезе. Искаше ми се да го задържа, но отворената ми уста не издаде никакъв звук. Нищо не можех да направя, трябваше само да чакам. Приблжих се до прозореца и се загледах в кървавочервения океан, без всъщност да го виждам. Дойде ми наум, че бих могъл да се затворя в някоя ракета, но не мислех за това сериозно, защото беше глупаво — рано или късно все трябваше да изляза. Седнах до прозореца и разтворих книгата, която ми даде Снаут. Светлината беше все още достатъчна, страницата порозовя, цялата стая плуваше в червенина. Книгата представляваше сборник от статии и научни трудове със съмнителна научна стойност, събрани от някой си Равинцер, магистър по философия. Всяка наука винаги е съпътствувана от някаква псевдонаука, от нейни чудновати извращения в умовете от известен тип; астрономията е окарикатурена в астрологията, химията — някога в алхимията, съвсем разбираемо е, че и раждането на соларистиката се съпровождаше от истински взрив на мислови чудноватости. Книгата на Равинцер съдържаше духовна храна от този род, впрочем — това трябва да се признае лоялно — снабдена от негов предговор, в който сам слагаше преграда между себе си и този паноптикум. Той просто беше счел, и то основателно, че един такъв сборник може да представлява ценен документ за епохата както за историка, така и за психолога.

Рапортът на Бертон заемаше почетно място в книгата. Той се състоеше от няколко части. Първата представляваше препис на бордовата му книга, съвсем лаконична.

От четиринадесет часа до шестнадесет часа и четиридесет минути — условно за експедицията време — записките му бяха кратки и отрицателни.

„Височина 1000 — или 1200 — или 800 метра — нищо не се забелязва. Океанът е пуст.“ Това се повтаряше няколко пъти.

После:

„В 16. 40 ч.: Издига се червена мъгла. Видимост 700 метра. Океанът е пуст.

В 17. 00 ч.: Мъглата става все по-гъста, тихо е, видимост 400 метра, с прояснения. Слизам на 200.

В 17. 20 ч.: Летя в мъгла. Височина 200. Видимост 20–40 метра. Безветрие. Изкачвам се на 400.

В 17. 45 ч.: Височина 500. Лавина от мъгла на хоризонта. В мъглата фуниеобразни пролуки, през които прозира повърхността на океана. Нещо става в тях. Ще се опитам да вляза в една от тия фунии.

В 17. 52 ч.: Виждам нещо като водовъртеж — изхвърля жълтеникава пяна. Височина 100. Спускам се на 20.“ С това свършваха записките в бордовия дневник на Бертон. Продължението на така наречения рапорт на Бертон представляваше извлечение от историята на болестта му или казано по-точно, това беше текстът на показанията, продиктуван от Бертон, а прекъсван от въпроси на членовете на комисията.

„Бертон: Когато се спуснах на 30 метра, беше трудно да поддържам тая височина, защото в това страхотно, свободно от мъгла пространство вилнееха буйни ветрове. Аз трябваше да съсредоточа цялото си внимание в управлението на кораба и затова известно време, 10–15 минути, не поглеждах навън от кабината. Поради това, без да искам, попаднах в мъгла, тук ме тласна силното въздушно течение. Това не беше обикновена мъгла, а нещо като емулсия, като че ли колоидна, защото покри всичките стъкла. Много трудно ми се удаде да ги изчистя. Тя беше много лепкава. От съпротивлението, което оказваше на пропелера, оборотите рязко спаднаха и аз почнах да губя височина. Понеже бях много ниско и се страхувах, че ще закача вълните, дадох пълен газ. Машината поддържаше височината, но не можеше да се изкачи по-нагоре. Имах още четири патрона за ракетно ускоряване. Не се възползувах от тях, понеже реших, че положението ми може да се влоши и тогава ще ми дотрябват. При пълни обороти започна много силна вибрация; разбрах, че пропелерът е облепен от тая странна лепкава материя, стрелките за издигане непрекъснато показваха нула, нямаше начин да променя това. Слънцето изчезна от момента, в който се врязах в мъглата, но тя фосфоресцираше червеникаво по посока към него. Обикалях непрекъснато с надежда, че в края на краищата все ще имам възможност да се добера до някое от свободните от мъгла места и това наистина ми се удаде след около половин час. Излетях на свободно място с диаметър няколко метра. Този свободен кръг беше обграден от кълбеста мъгла, която толкова бързо се издигаше нагоре, сякаш бе носена от силни

конвенкционни течения. Затова се помъчих да остана, ако е възможно, в средата на тая «дупка» — там въздухът беше най-спокоен. Тогава забелязах промяна в повърхността на океана. Вълните почти напълно изчезнаха и повърхностният слой на тая течност — на това, от което беше съставен океанът — стана полупрозрачен, със съвсем слаби потъмнявания, които постепенно изчезваха, и след малко всичко се избистри напълно; сега аз можех да виждам на дълбочина навярно от няколко метра. Там се трупаше нещо като жълта тиня, която на тънки отвесни струички се надигаше нагоре, а когато изплаваше на повърхността, ставаше стъклено лъскава, започваше да се движи и пени, а накрая се сгъстяваше. Тогава заприличваше на гъст карамелизиран захарен сироп. Тази тиня или слуз се събираше на големи възли, израстваше над повърхността като хълмчета, които напомняха цветно зеле, и постепенно приемаше най-разнообразни форми. Течението започна да ме прилепя към стената от мъгла и аз трябваше няколко минути да се боря с него с кормило и скорост. Когато отново можех да надзърна, под себе си забелязах нещо, което много напомняше градина. Да, градина. Видях недорасли дръвчета, живи плетове и пътеки — не истински — всичко беше от същата материя, която се беше втвърдила като жълтеникав гипс. Така изглеждаше това. Наоколо — повърхността на океана лъщеше силно. Слязох колкото можах по-ниско, за да разгледам всичко това по-подробно.

Въпрос: Тези дървета и другата растителност, която си забелязал, имаха ли листа?

Отговор на Бертон: Не. Това беше само общо впечатление — като макет на градина. Точно така! Макет! Така изглеждаше. Макет, но с естествена големина. След малко всичко започна да се напуква и да се троши, от пукнатините, които бяха съвсем черни, започна да блика на вълни гъста слуз и да застива; една част изтичаше, а друга оставаше и всичко почна да кипи още по-силно, покри се с пяна и вече не виждах нищо друго освен нея. Едновременно с това мъглата ме заобгръща от всички страни, ускорих оборотите и се изкачих на 300 метра.

Въпрос: Сигурен ли си, че това, което си видял, е приличало на градина, а не на нещо друго?

Отговор на Бертон: Да. Защото успях да видя там най-различни подробности: Така например спомням си, че от едната страна бяха наредени нещо като квадратни кутии. По-късно ми хрумна, че това може да са кошери.

Въпрос: Това ти хрумна по-късно, нали? Но не, когато го видях?

Отговор на Бертон: Не, защото то беше като от гипс. Видях и други неща.

Въпрос: Какви други неща?

Отговор на Бертон: Не мога да кажа точно какви, защото не успях да ги разгледам подробно. Останах с впечатление, че под няколко храста има инструменти. Те бяха с продълговата форма, с изправени зъбци като на гипсови отливки на малки градинарски сечива. Но в това не съм толкова сигурен. В предишното — да.

Въпрос: Не си ли помисли, че това може да бъде халюцинация?

Отговор на Бертон: Не. Помислих си, че това може да бъде фата моргана. За халюцинация не мислех, защото се чувствавах отлично, а и защото никога в живота си не бях виждал подобно нещо. Когато се изкачих на триста метра, мъглата под мене беше изпъстрена с дупки и изглеждаше съвсем като сирене. Едни от тези дупки бяха празни и виждах как в тях се вълнува океанът, а в другите нещо кипеше. Аз се спуснах в едно такова отворстие и на височина от около четиридесет метра можах да видя, че под повърхността на океана — но съвсем плитко — има някаква стена, която наподобява стена на огромно здание. Тя рязко се очертаваше през вълните и имаше редици правилно разположени правоъгълни отвори, като прозорци. Дори ми се стори, че в някои прозорци нещо се движи. Но в това не съм много сигурен. Тази стена започна бавно да се повдига и да излиза от океана. Жълтата тиня по нея се стичаше на цели водопади и образуваше някакви слузести образувания, някакви жилкоподобни втвърдявания. Изведнъж тя се пречупи на две и така бързо потъна, че веднага изчезна от очите ми. Аз отново се вдигнах нагоре и продължих да летя над самата мъгла, така че почти я докосвах с шасито на машината. След това видях следващата фуниевидна празнина — тя беше като че ли няколко пъти по-голяма от първата.

Още отдалече забелязах някакъв плаващ предмет. И понеже беше светъл, почти бял, стори ми се, че това е скафандърът на Фехнер, още повече, че по формата си приличаше на човек. Аз много бързо обърнах

машината — уплаших се да не задмина това място и вече да не го намеря. В това време фигурата леко се приповдигна, като че ли плуваше или стоеше до пояс във вълните. Аз бързах и слязох толкова ниско, че усетих машината отдолу да докосва нещо меко, предполагам, че гребените на вълните, тъй като точно там те бяха твърде високи. Този човек, да, това беше човек, нямаше скафандър. Въпреки това той се движеше.

Въпрос: Видя ли лицето му?

Отговор на Бертон: Да.

Въпрос: Кой беше той?

Бертон: Това беше дете.

Въпрос: Какво дете? Ти виждал ли си го някога по-рано?

Отговор на Бертон: Не. Никога. Във всеки случай — не си спомням. Впрочем, когато се приближих на около 40 метра, разбрах, че в него има нещо не както трябва.

Въпрос: Какво разбираш под това?

Отговор на Бертон: Сега ще ви кажа. Отначало не знаех какво е това. Едва след малко разбрах: то беше прекалено голямо. Грамадно е малко да кажа. Беше най-малко четири метра високо. Помня много добре, че когато машината се удари във вълните, неговото лице се намираще малко по-високо от моето, въпреки че аз седях в кабината, т.е. на височина три метра от повърхността на океана.

Въпрос: Като беше толкова голямо, откъде заключи, че е дете?

Отговор на Бертон: Защото това беше съвсем малко дете.

Въпрос: Бертон, не намиращ ли, че отговорът ти е нелогичен.

Отговор на Бертон: Не. Съвсем не. Защото видях лицето му. И пропорциите на тялото бяха като на дете. Изглеждаше ми съвсем като новородено. Не, това е вече преувеличено. Може би имаше две или три години. Имаше черна коса и сини очи, много големи! И беше голо! Съвсем голо, като току-що родено. Беше мокро или по-точно — хлъзгаво, така му блестеше кожата.

Това зрелище ми подеждуваше ужасно. Вече не вярвах в никаква фата моргана. Разгледах го съвсем подробно. То се повдигаше и снишаваше, според движението на вълните, но независимо от това самото то се движеше. Това беше отвратително.

Въпрос: Защо? Какво правеше?

Отговор на Бертон: Изглеждаше като музеен експонат, приличаше на кукла, но на жива кукла. Отваряше и затваряше устата си и извършваше различни движения. Отвратително! Защото това не бяха негови движения...

Въпрос: Как си обясняваш това?

Отговор на Бертон: Приблжих се до него на не повече от двадесет метра. Но аз ви казах колко беше огромно и затова го разгледах подробно. Очите му блестяха и изобщо това беше живо дете, само че тия движения бяха толкова странни, сякаш някой ги опитваше...

Въпрос: Помъчи се по-разбрано да ни изясниш какво искаш да кажеш.

Отговор на Бертон: Не зная дали ще успея. Имах такова впечатление. Може би по интуиция. Не съм се замислял върху това. Тези движения бяха неестествени.

Въпрос: Може би искаш да кажеш, че например ръцете са се движели така, както не могат да се движат човешки ръце поради ограничените възможности за движение на ставите?

Отговор на Бертон: Не. Съвсем не. Само че... тия движения бяха без всякакъв смисъл. А, общо взето, всяко движение означава нещо, служи за нещо...

Въпрос: Така ли мислиш? Движенията на едно пеленаче могат да не значат нищо.

Отговор на Бертон: Зная това. Но движенията на пеленачето са стихийни, некоординирани. Обобщени. А тези бяха... знам ли? Бяха методични. Извършваха се поредно, групово, на серии. Като че ли някой искаше да провери какво може да направи детето с ръцете си, с тялото, с устата. С лицето беше най-зле, може би защото при всеки човек то изразява най-много, а това лице беше... като лице... не, не зная как да го нарека. То беше живо, да, но все пак не беше лице на човек. Това значи, че чертите му бяха съвсем човешки, и очите, и кожата, и всичко, но изразът му, мимиката му — не.

Въпрос: Някакви гримаси ли правеше? Виждаш ли си как изглежда епилептикът в момент на припадък?

Отговор на Бертон: Да, виждаш съм такъв пристъп. Не, това беше нещо съвсем друго. При епилепсията има гърчове, спазми, а това бяха съвършено плавни движения, системни, грациозни, бих казал,

мелодични. Не мога другояче да се изразя. И пак лицето, с лицето беше същото. Лицето не може да изглежда така, че едната му половина да е весела, а другата — тъжна, едната му страна да заплашва или да се страхува, а другата — да тържествува или нещо такова. Освен това всичките тия движения и мимики ставаха страхотно бързо. Аз бях там съвсем кратко. Може би десет секунди. Не съм сигурен дори дали имаше и толкова.

Въпрос: И искаш да кажеш, че всичко това си успял да видиш за толкова кратко време? Впрочем откъде знаеш колко дълго си го разглеждал, гледал ли си часовника?

Отговор на Бертон: Не. Не съм гледал часовника, аз летя от шестнадесет години. В моята професия е особено необходимо да имаш точно чувство за времето, с точност до секундата — имам пред вид рефлекс. Това е необходимо при кацването. Пилот, който, независимо от обстановката, не може да се ориентира дали дадено явление трае пет или десет секунди, не струва пукната пара. Така е и с наблюдателността. Човек се научава с течение на годините да схваща всичко за най-късо време.

Въпрос: Това ли е всичко, което си видял?

Отговор на Бертон: Не. Но не помня останалото с такива подробности. Допускам, че тая доза е била твърде голяма за мене. Мозъкът ми като че ли беше запушен с тапа. Мъглата започна да се спуска и аз трябваше да се издигна нагоре. Трябваше да го направя, но вече не помня как и кога съм извършил това. За пръв път в живота си за малко не капитулирах. Ръцете ми така трепереха, че не можех дори да държа кормилото както трябва. Струва ми се, че нещо виках, мъчех се да се свържа с Базата, макар да знаех, че няма връзка.

Въпрос: Опита ли се тогава да се върнеш?

Отговор на Бертон: Не. Защото, когато най-сетне взех височина, реших, че може би Фехнер се намира някъде в тия дупки. Зная, че това ще ви прозвучи безсмислено. Но въпреки това така си мислех. «Щом стават такива неща — мислех си аз, — може пък да намеря Фехнер.» Затова реших да се спусна в толкова дупки, в колкото мога. Но когато за трети път се спуснах надолу, гледката ме разстрои и разбрах, че няма да мога да издържа. Не можех. Трябва да кажа, то въпреки е известно. Започна да ми прилошава и повърнах в кабината. До тоя момент не знаех какво значи това. Никога не съм страдал от нищо.

Въпрос: Това е било признак на отравяне, Бертон.

Отговор на Бертон: Възможно е. Не зная. Но това, което видях третия път, аз не го измислям — него не мога да си обясня с отравянето.

Въпрос: Откъде пък си толкова уверен в това?

Отговор на Бертон: Това не беше халюцинация. Халюцинация се нарича онова, което е плод на собствения мозък, нали?

Въпрос: Да.

Отговор на Бертон: Точно така. А това моят мозък не би могъл да измисли. Никога няма да повярвам в това. Той не би бил способен за това.

Въпрос: Я по-добре ни разкажи какво беше то, нали?

Отговор на Бертон: Първо трябва да зная как ще изтълкувате всичко, което ви разказах досега.

Въпрос: Какво значение има това?

Отговор на Бертон: За мене — огромно! Казах ви, че съм видял нещо, което никога няма да забравя. Ако комисията сметне, че това, което разказах, е правдоподобно, макар в един процент, и затова трябва да се започнат съответните проучвания на този океан в тая насока, тогава ще ви разкажа всичко. Но ако комисията го сметне за някакви мои привидения — няма да кажа повече нищо.

Въпрос: Защо?

Отговор на Бертон: Защото съдържанието на моите халюцинации, каквото и да е то, е моя лична работа. А съдържанието на моите изследвания върху Соларис — не!

Въпрос: Значи ли това, че отказваш да говориш повече, докато се вземе официално решение от съответните органи на експедицията? Защото предполагам, че разбираш — нашата комисия няма никаква власт да вземе подобно решение.

Отговор на Бертон: Да.“

Така свършваше първият протокол. Следваше част от втория, написан след единадесет дни.

„Председателят на комисията: ... като взе под внимание всичко това, комисията в състав от трима лекари, трима биолози, един физик, един инженер-механик и заместник-началника на експедицията реши, че изложените от Бертон явления съставляват халюцинация, преживяна под влиянието на отровната атмосфера на планетата, с

признаци на умопомрачение, което е било придружено от възбуждане на асоциативните сфери на кората на главния мозък, и че от тия явления нищо или почти нищо не съответствува на действителността.

Бертон: Извинете. Какво значи това «нищо или почти нищо». Какво е това «почти нищо»? Колко голямо е то?

Председателят: Още не съм свършил. Отделно е протоколирано особеното мнение на доктора по физика, Арчибалд Месенджер, който е заявил, че това, което е разказал Бертон, може според него да се случи в действителност и се нуждае от добросъвестно проучване. Това е всичко.

Бертон: Повтарям въпроса си.

Председателят: Работата е съвсем проста. «Почти нищо» означава, че някои реални явления са могли да предизвикат твоите халюцинации, Бертон. И най-нормалният човек в една ветровита нощ може да вземе за човек един люлеещ се храст. Какво остава на чужда планета, когато мозъкът на наблюдаващия се намира под въздействието на отрова. В това няма нищо оскърбително за теб, Бертон. Какво е твоето решение във връзка с горното?

Бертон: Искам най-напред да узная, какви са последствията от особеното мнение на доктор Месенджер?

Председателят: На практика никакви. Това означава, че в тая насока няма да се започнат изследвания.

Бертон: Това, което говорим, протоколира ли се?

Председателят: Да.

Бертон: В такъв случай бих искал да кажа, че според мене комисията оскърбява не лично мене — аз не влизам в сметката, — а духа, целта на нашата експедиция. И в съответствие с това, което казах първия път, отказвам да отговарям на повече въпроси.

Председателят: Това ли е всичко?

Бертон: Да. Но бих искал да се видя с доктор Месенджер. Може ли?

Председателят: Разбира се.“

С това се свършваше вторият протокол. На долната част на листа имаше забележка, в която се казваше, че на другия ден се е състоял разговор между Месенджер и Бертон. Разговорът е продължил три часа, насаме. След това Месенджер се обърна към експедиционния съвет и отново поиска да се започнат изследвания във връзка с

показанията на летеца. Той твърдял, че е получил нови допълнителни данни от Бертон, но ще ги съобщи едва след като съветът вземе положително решение. Съветът в лицето на Шанахан, Тимолис и Траир е взел отрицателно становище. С това се сложило край на въпроса.

Книгата съдържаше също фотокопие на страница от писмо, намерено в архивата на Месенджер след смъртта му. Това навярно е било тетрадка. На Равинцер не се беше удало да изясни дали писмото е било изпратено, нито какви са били неговите последствия.

„... нейната невероятна тъпота — започваше текстът. — Изплашен за авторитета си, Съветът, казано конкретно, Шанахан и Тимолис (защото гласът на Траир не се брои), отхвърли моето предложение. Сега се обръщам непосредствено към Института, но разбираш сам, че това е твърде безсилен протест. Аз съм свързан с честна дума пред Бертон и не мога да ти разкажа онова, което той сподели с мене. Навярно от твърде голямо значение за отрицателното решение на Съвета беше и това, че с такова голямо откритие се яви съвсем обикновен човек, без каквато и да било научна степен, макар и всеки учен да би завидял на този летец за неговото хладнокръвие и талантлива наблюдателност. Прати ми, моля ти се, с обратна поща следните данни:

1) Биографията на Фехнер и по-точно детството му.

2) Всичко, което ти е известно за семейството му и за семейните му работи; мисля, че е оставил едно малко дете сираче.

3) Сведения за селището, в което е отраснал. Много бих желал да ти кажа какво мисля за всичко това. Както знаеш, известно време след излитането на Фехнер и Каручи в центъра на червеното слънце се появи едно петно, което със своето корпускуларно излъчване прекъсна радиовръзката, и то според данните на сателоида главно в Южното полукълбо, тоест там, където се намираще нашата База. В сравнение с всички останали изследователски групи Фехнер и Каручи бяха най-далече от Базата.

Такава гъста мъгла, толкова компактна и стабилна при пълно безветрие ние не бяхме виждали през цялото време на пребиваването ни на планетата до деня на катастрофата.

Мисля, че това, което е видял Бертон, е било част от «операцията човек», проведена от това лепкаво чудовище. Истинският източник на

всички същества, забелязани от Бертон, е бил Фехнер — неговият мозък по време на някакво непонятно за нас «психическо разпадане». Става дума за експериментално възпроизвеждане, за реконструкция на някои (вероятно най-устойчиви) следи в неговата памет.

Зная, че това звучи фантастично, зная, че мога и да се лъжа. Затова те моля да ми помогнеш. Намирам се сега на Аларик. И тук ще чакам твоя отговор.

Твой А.“

Едва можех да чета, толкова тъмно стана. Книгата в ръката ми посивя. Накрая буквите започнаха да се губят пред очите ми, но празната част на листа доказваше, че съм стигнал до края на тая история, която сега, в светлината на собствените ми преживявания, приех за много вероятна. Обърнах се към прозореца. Небето беше тъмновиолетово, над хоризонта тлееха още няколко облака, прилични на догарящи въглени. Океанът беше изчезнал в тъмнината. Заслушах се в слабото пърхане на книжните ленти над вентилатора.

Сгорещеният въздух с лек мирис на озон като че ли замря. Абсолютна тишина изпълваше цялата Станция.

Помислих си, че в нашето решение да останем няма нищо героично. Епохата на героичната борба, на смелите експедиции, на ужасните случаи на изчезване и гибел, дори такива като първата жертва на океана — Фехнер, — беше отдавна преминала. И вече не ме интересуваше кой е „гост“ на Снаут или на Сарториус. „След известно време — помислих си аз — ще престанем да се срамуваме и уединяваме. Ако не успеем да се освободим от «гостите», ще привикнем с тях и ще живеем заедно с тях, а ако техният създател измени правилата на играта, ще се приспособим и към новите, при все че известно време ще се дърпаме, ще се мятаме, а един или друг може да се самоубие, но в края на краищата това бъдещо състояние ще стигне до своето равновесие.“ Стаята се изпълваше с мрак, който все повече наподобяваше земния. Само контурите на умивалника и огледалото се белееха в мрака. Станах, пипнешком намерих парче памук на поличката, промих лицето си с влажен тампон и легнах възник на леглото. Някъде над мене като прилеп пърхаше и фучеше вентилаторът. Не виждах вече даже прозореца, всичко потъна в мрак, само една ивица неизвестно откъде идваща светлина затрептя пред мене, без да мога да определя точно къде — на стената или в

дълбочината на оная пустош там зад прозореца. Спомних си как ме ужаси миналия път това празно пространство и почти се усмигнах. Не се страхувах от него. От нищо не се страхувах. Доближих ръка до очите си. Циферблатът на часовника засвети с фосфоресциращото си венче от цифри. След един час трябваше да изгрее синьото слънце.

Като се обърнах, усетих до бедрото си джобен магнитофон. Да, Гибарян. Неговият глас беше запазен на лентата. А на мен даже и наум не ми дойде да го възкреса, да го изслушам. Това беше всичко, което бих могъл да направя за него.

Аз взех магнитофона, за да го скрия под леглото.

Слабо скърцане на отваряща се врата. В този миг дочух шумолене и...

— Крис?... — разнесе се тих глас, почти шепот. — Тук ли си, Крис? Колко е тъмно!

— Няма значение — казах. — Не се плаши. Ела тук.

[1] Всекиму неговото (лат.). — Б.пр. ↑

СЪВЕЩАНИЕ

Лежах по гръб, с нейната глава на рамото си, без нито една мисъл. Тъмнината, която изпълваше стаята, се сгъстяваше. Чувах стъпки. Стените изчезваха. Нещо се носеше над мен, все по-нагоре, безгранично високо. Пронизван цял, обгръщан, без да бъда докосван, застинах в мрака. Някъде много далеч биеше сърцето ми. Съсредоточих цялото си внимание, последните си сили в очакване на агонията. Не идваше. Само ставах все по-малък, а невидимото небе, невидимите хоризонти, пространството, лишено от форма, облаци и звезди, се отдръпваше, ставаше все по-огромно и ме обгръщаше отвсякъде. Аз се мъчех да се вмъквам в това, на което лежах, но под мене вече нямаше нищо и мракът вече нищо не скриваше. Закрих лице с ръцете си. Внезапно ръцете ми изчезнаха. Искаше ми се да крещя, да вия...

Стаята беше синьо-сива. Мебелите, етажерките, ъглите между стените бяха сякаш минати с четка на широки матови ленти, само леко очертани, без собствен цвят. Тялото ми беше мокро от пот. Погледнах встрани, тя ме гледаше.

— Изтръпна ли ти рамото?

— Какво?

Тя вдигна глава. Очите ѝ имаха цвета на стаята, сиви, светлисти между черните мигли. Почувствувах топлината на нейния шепот, преди да разбере думите.

— Не. Ах, да.

Сложих ръка върху плещите ѝ. От това докосване ме побиха тръпки. Бавно я прегърнах с другата ръка.

— Лош сън ли сънува? — попита тя тихо.

— Сън ли? Да, сънувах. А ти не спа ли?

— Не зная. Може би не. Не ми се спи. Но ти спи. Защо гледаш така?

Затворих очи. Усещах ритмичното биене на сърцето ѝ до моето. „Реквизит“ — помислих си аз. Не ме учудваше нищо, дори

собственото ми безразличие. Страхът и отчаянието вече бяха зад мен. Докоснах с устни шията ѝ, после по-надолу малката гладка като вътрешната страна на мидена черупка вдлъбнатинка. И тук се чувствуваше нейният пулс.

Повдигнах се на лакътя си. Никаква зора, никаква мекота при разсъмването. Хоризонтът беше обхванат от електричносиньо зарево. Първият лъч прониза стаята като стрела, заиграха отражения, разчупваха се като дъги в огледалото, в бравите, в никелираните тръби. Сякаш светлината удряше всяка срещната плоскост, като че искаше да освободи, да разшири тясното помещение. Повече не можех да гледам. Обърнах се. Зениците на Харей съвсем се смалиха. Сивите ириси на очите ѝ се вдигнаха към лицето ми.

— Вече ден ли е? — попита ме тя с мек глас. Това беше сякаш полусън, полудействителност.

— Тук е винаги така, мила.

— А ние?

— Какво ние?

— Дълго ли ще стоим тук?

Стана ми смешно. Но когато глухият звук се изтръгна из гърдите ми, той не приличаше на смях.

— Мисля, че твърде дълго. Не искаш ли?

Клепачите ѝ трепереха. Гледаше ме съсредоточено.

Примигваше ли? Не бях сигурен. Тя посегна да се завие с одеялото и на рамото ѝ се мярна малкият розов триъгълен белег.

— Защо гледаш така?

— Защото си хубава.

Тя се усмихна. Но това беше само любезност, благодарност за комплимента.

— Наистина ли? Гледаше ме, сякаш... сякаш...

— Какво?

— Сякаш търсиш нещо.

— Приказки!

— Не, сякаш мислиш, че с мен се е случило нещо или не съм ти казала нещо...

— Ах, отгде накъде!

— Щом отричаш така, сигурно има нещо. Но както искаш...

Зад пламенеещите стъкла се раждаше мъртъв син зной. Като закривах очи с ръка, потърсих очилата си. Бяха на масата. Коленичих на леглото, сложих ги и видях нейното отражение в огледалото. Тя очакваше нещо. Когато пак легнах до нея, тя се усмихна.

— А за мене?

Веднага съобразих.

— Очила ли?

Станах и започнах да търся по чекмеджетата, по масичката под прозореца. Намерих два чифта, и двата много големи. Подадох ѝ ги. Премери и едните, и другите. Падаха ѝ до средата на носа.

Капаците на прозорците започнаха да се затварят с провлечено скриптене. Един миг и в Станцията, която като костенурка се скри в черупката си, настъпи нощ. Пипнешком свалих очилата и заедно с моите ги сложих под леглото.

— Какво ще правим сега? — попита тя.

— Каквото се прави през нощта: ще спим.

— Крис... — Какво?

— Да ти направя ли нов компрес?

— Не, няма нужда. Няма нужда... мила.

Когато казах това, сам не разбирах дали се преструвам, но внезапно обгърнах слепешката стройните ѝ рамене в тъмното и като усещах треперенето им, повярвах, че тя е истинска. Впрочем не зная. Изведнъж ми се стори, че аз я мамя, а не тя — мене, тъй като тя се държи искрено.

После заспивах няколко пъти и от дрямката винаги ме изтръгваше някаква спазма, разтуптяното сърце се успокояваше бавно, аз я притисках към себе си смъртно уморен, тя внимателно докосваше лицето, челото ми, проверяваше дали нямам температура. Това беше Харей. Друга, по-истинска не можеше да съществува! След тая мисъл нещо в мене се промени. Аз престанах да се боря. Почти веднага заспах.

Събуди ме леко докосване. Челото ми беше обхванато от приятна хладина. Лежах с лице, покрито с нещо влажно и меко, което се повдигна бавно и аз видях надвесеното над мен лице на Харей. С двете си ръце тя изстискваше марлята в един порцеланов съд. До него стоеше шишенцето с течност против изгаряне. Тя ми се усмихна.

— Ех, че дълбоко спиш — каза тя, като отново постави компрес на челото ми. — Боли ли?

— Не.

Аз присвих кожата на челото си. Наистина обгарянията вече не се усещаха. Харей седеше на края на леглото, загърната с мъжки бански халат, бял, с портокалови ивици. Черната ѝ коса се беше пръснала върху яката. Ръкавите беше запретила до лактите, за да не ѝ пречат. Чувствувах страхотен глад, комай двадесет часа не бях слагал нищо в уста. Когато Харей престана да се занимава с лицето ми, станах. Изведнъж погледът ми падна на две съвършено еднакви бели рокли с червени копчета, метнати една до друга. Едната, първата, беше тая, която ѝ помогнах да съблече, като я разпрах с ножчето, а с втората беше дошла вчера. Тоя път тя самата бе разпрала шева с ножичка. Говореше, че навярно пружинката се била развалила.

Тези две бели рокли бяха по-страшни от всичко, което бях преживявал до тоя момент. Харей се въртеше край шкафчето с лекарства и го подреждаше. Аз скришом се обърнах и ухапах ръката си до кръв. Като продължавах да гледам двете рокли или по-точно една и съща, но повторена в два екземпляра, започнах да се промъквам към вратата. Водата от чешмата продължаваше да тече. Отворих вратата, измъкнах се тихо в коридора и внимателно затворих. Чуваше се слабият звук на течащата вода и тракането на бурканчетата. Изведнъж това секна. В коридора светеха продълговатите лампи на тавана, неясно петно от отразената светлина лежеше върху повърхността на вратата, при която чаках със стиснати челюсти. Стисках дръжката, макар да не се надявах, че ще я задържа. Рязко движение от другата страна едва не я изтръгна от ръката ми, но вратата не се отвори, само се разклати и започна страхотно да треци. Съвсем слисан, аз пузнах дръжката и се дръпнах. С вратата ставаше нещо невероятно, нейната гладка пластмасова плоча се огъваше, като че някой от моето място я блъскаше навътре в стаята. Емайлт ѝ започна да се разпада на дребни парченца, като откриваше стоманената каса, която все повече се поддаваше. Изведнъж разбрах — вместо да тласка напред вратата, която се отваряше към коридора, тя се мъчеше да я отвори, като я дърпаше към себе си. Светлинното отражение върху плочата на вратата се изкриви като във вдлъбнатото огледало. Разнесе се силен трясък и стоманената плоча, прегъната до краен предел, се счупи на

две. Едновременно дръжката, изтръгната от гнездото си, отхвъркна в стаята. В отвора веднага се показаха окървавени ръце и като оставяха червени следи върху лака, продължиха да дърпат — плочата се счупи на две и наклонена, увисна на пантите; оранжевобялото същество с мъртвешки бледо лице се хвърли на гърдите ми и се разтърси от ридания.

Ако тая гледка не ме парализира, навярно щях да се опитам да избягам. Харей конвулсивно си поемаше въздух и така удряше глава в рамото ми, че разчорлената ѝ коса се мятеше. Когато я прегърнах, почувствувах, че пада от ръцете ми. Занесох я в стаята, като се промъкнах през разбитата врата, и я сложих на леглото. Ноктите ѝ бяха изпочупени и пълни с кръв. Когато обърна ръката си, видях, че на дланта ѝ се беше показало живо месо. Погледнах лицето ѝ — широко отворените ѝ очи ме гледаха без всякакъв израз.

— Харей!

Тя отговори с неясно помръдване на устните. Доближих пръст до окото ѝ. Клепачът се затвори. Отидох при аптечката с лекарствата. Леглото изскърца. Обърнах се. Тя седеше изправена и гледаше уплашено окървавените си ръце.

— Крис — изохка тя, — аз... аз... какво ми се случи?

— Нарани се, когато отваряше вратата — казах сухо. Нещо като че ли имах по устните си, особено по долната, сякаш мравки лазеха по нея. Захапах я със зъби.

Харей се вгледа за миг в назъбените късове пластмаса, които висяха от рамката на вратата, и извърна очи към мене. Брадичката ѝ затрепера, забелязах с какво усилие се опитва да надвие страха си.

Отрязвах парче марля, извадих от шкафчето лекарство за рани и се върнах при леглото. Изведнъж всичко, което носех, се изхлузи от отпуснатите ми ръце, стъкленото бурканче с желатинов крем се счупи, но аз дори не се наведох. То вече не беше необходимо.

Вдигнах ръката ѝ. Засъхналата кръв още обграждаше с тънки червеникави рамки всеки нокът, но смазаните места бяха изчезнали, а на дланта ѝ се беше показала млада розова кожа. Раните заздравяваха просто пред очите ми. Седнах, помилвах я по лицето и се опитах да ѝ се усмихна, но не мога да кажа, че това ми се удаде.

— Защо направи това, Харей?

— Ами. Това... аз ли? Тя посочи с очи вратата.

— Да. Не помниш ли?

— Не. Видях, че те няма, изплаших се страшно и...

— И какво?

— Започнах да те търся, помислих, че може да си в банята...

Едва сега забелязах, че гардеробът е отместен встрани и входът за банята е открит.

— А след това?

— Изтичах до вратата.

— И какво?

— Не си спомням. Трябва нещо да се е случило.

— Какво?

— Не зная.

— А какво си спомняш? Какво стана след това?

— Седях тук, на леглото.

— А не помниш ли, че те пренесох?

Тя се колебаеше. Тъглчетата на устните ѝ увиснаха надолу, лицето ѝ беше напрегнато.

— Струва ми се. Може би... Не зная.

Спусна нозе на пода и стана. Приблужи се до счупената врата.

— Крис!

Прегърнах я отзад за раменете. Тя трепереше. Изведнъж се обърна, търсеше очите ми.

— Крис — шепнеше тя, — Крис...

— Успокой се.

— Крис, ами ако... Крис, да не би да имам епилепсия?

Епилепсия, боже мой! Искаше ми се да се разсмея.

— От къде на къде, мила. Чисто и просто вратата тук е такава, да, вратата е такава една...

Излязохме от стаята, когато външният капак с продължително скриптене откри прозореца и показа залязващия в океана слънчев диск.

Отправихме се към малкото кухненско помещение в другия край на коридора. Започнахме да се разпореждаме с Харей, претърсвахме бюфетите и хладилниците. Бързо забелязах, че в готвенето не я биваше и не умееше нещо повече, отколкото да отваря консерви, значи, толкова, колкото и аз. Погълнах съдържанието на две консервени кутии и изпих огромно количество кафе. Харей също се хранеше, но

така, както ядат понякога децата, за да не огорчават родителите си, дори не с усилие, а механично и с равнодушие.

После отидохме в малката операционна зала до радиостанцията; имах определен план. Казах ѝ, че искам за всеки случай да я прегледам, настаних я в широк фотьойл и извадих от стерилизатора спринцовка и игла. Знаех къде какво се намира почти на памет, до такава степен ни бяха обучили на Земята. Взех капка кръв от пръста ѝ, размазах я, изсуших я в изпарителя и при висок вакуум я посипах със сребърни йони.

Материалността на тая работа ми действуваше успокоително. Харей си почиваше между възглавниците на фотьойла и разглеждаше с интерес отрупаната с апарати операционна зала.

Тишината бе прекъсната от звъна на вътрешния телефон. Вдигнах слушалката.

— Келвин — казах. Не снемах очи от Харей, която от известно време беше изпълнена с апатия, сякаш беше изтощена от преживяванията през последните часове.

— В операционната ли си? Най-послед! — дочух аз сякаш въздишка на облекчение.

Обаждаше се Снаут. Чаках със слушалка, притисната на ухото.

— Имаш „гост“, нали?

— Да.

— И си зает?

— Да.

— Преглед, а?

— Защо? Искаш да изиграем един шах ли?

— Стига, Келвин! Сарториус иска да се види с тебе. Значи, с нас.

— Ето ти новина! — възкликнах изненадано. — А какво става с... — прекъснах аз и довърших: — Сам ли е?

— Не. Зле се изразих. Той иска да поговори с нас. Ще се свържем тримата с визиофона, само че екраните ще се заслонят.

— Аха, така ли? А защо той не ми се обади направо на мене по телефона? Срамува ли се?

— Нещо толкова — измърмори неразбрано Снаут. — Значи, как?

— Въпросът е да се уговорим кога, нали? Да кажем след един час. Съгласен ли си?

— Добре.

Виждах на екрана само лицето му, не по-голямо от длан. Известно време той ме гледаше изпитателно в очите.

Най-после се обади с известно колебание в гласа:

— Е, как я караш?

— Поносимо. А ти?

— Мисля, че малко по-зле от тебе. Бих ли могъл...

— Искаш да дойдеш при мене? — досетих се аз. Погледнах през рамо към Харей. Тя беше навела глава през възглавницата и лежеше, праметнала крак върху крак, като подхвърляше с жест на несъзнателна досада сребристо топче, с което завършваше верижката на облегалото на фотьойла.

— Остави това, чуваш ли? Остави това! — чух аз възбудения глас на Снаут. Видях на екрана профила му. Не дочух какво каза после, защото закри с ръка микрофона, но видях в екрана устните му, които се движеха. — Не, не мога да дойда. Може би по-късно. И така, след един час — каза той бързо и екранът угасна. Окачих слушалката.

— Кой беше това? — попита равнодушно Харей.

— Един такъв... Снаут. Кибернетик. Не го познаваш.

— Дълго ли ще трае това?

— Скучно ли ти е? — попитах.

Поставих първия препарат от серията в касетката на неутриновия микроскоп и натиснах едно след друго цветните копчета на изключвателите. Силовите полета забучаха глухо.

— Тук няма много развлечения и ако не ти стига моята скромна компания, ще бъде лошо — говорех аз, като разсеяно удължавах паузите между думите, а едновременно хванах с две ръце голямата черна главичка на микроскопа и долепих очи до меката гумена раковина. Харей каза нещо, което не стигна до мене. Аз виждах като че ли от голяма височина огромна пустиня, обляна със сребърен блясък. По нея имаше плоски каменни късове, сякаш пропукани и изветрели, обгърнати в лека мъгла. Това бяха червени кръвни телца. Заострих образа и без да откъсвам очи от окуляра, потъвах сякаш все по-дълбоко в искрящото сребристо зрително поле. В същото време с лявата ръка въртях регулиращата ръчка на масичката, а когато червеното кръвно телце, което лежеше самотно като наносен камък, се намери под кръстоската от черни нишки, засилих увеличението. Обективът се насочи към деформираното, хлътнало в средата червено кръвно телце.

Тая вдлъбнатина изглеждаше като отвор на скалист кратер, с черни, остри сенки във вдлъбнатините на пръстеновидния си ръб. Тоя ръб, по който като бодли стърчаха кристализирани налепи на йоните на среброто, излезе извън границите на зрителното поле. Появиха се мътни, като че ли гледани през вода с цвета на опал очертания на полустопени, разкривени вериги от бели кръвни телца. Когато на черната кръстовка попадна едно бяло кръвно телце, аз леко затласках ръчката за увеличение по-нататък, все по-нататък; всеки момент трябваше да се покаже краят на това пътуване навътре; сплесканата сянка на една молекула, която запълваше цялата картина, сега се проясни.

Нищо обаче не стана. Трябваше да видя трепкащите мъглички на атомите, подобни на желе, но те не се проявиха. Екранът пламтеше като чисто сребро. Тласнах ръчката до края. Бученето се засили гневно, но продължавах да не виждам нищо. Повтарящият се звънък сигнал ме предупреждаваше, че апаратурата е претоварена. Още веднъж се вгледах в сребрилата пустота и изключих тока.

Погледнах към Харей. Тя тъкмо отваряше уста да се прозее, но ловко измени прозявката в усмивка.

— Е, как е с мене? — попита.

— Много добре — казах. — Мисля, че... не би могло да бъде по-добре.

Продължавах да я гледам и отново чувствувах тия проклети тръпки по долната си устна. Какво всъщност се беше случило? Какво означаваше това? Това тяло, наглед толкова слабо и крехко — а всъщност неунищожимо, — в основата си се оказа направено от... нищо. Ударих с пестник цилиндричния корпус на микроскопа. Дали няма някакъв дефект? Може би полетата му не могат да се нагласяват във фокус?... Не, знаех, че апаратурата е исправна. Аз бях слязъл по всички стъпала: клетките, белтъчинния конгломерат, молекулите — всичко изглеждаше точно така, както при хиляди други препарати, които съм виждал. Но последната крачка надолу водеше към нищото.

Взех кръв от вената ѝ и я прелях в измервателна епруветка. Разделих я на части и започнах да я анализирам. Това ми отне повече време, отколкото предполагах. Бях позагубил опитността си. Реакциите бяха нормални. Всичките. Освен ако...

Капнах сгъстена киселина върху червената капка. Задимя, капката посивя и се покри със слой мръсна пяна. Разпадане. Денатурация. По-нататък, по-нататък! Посегнах за епруветка. Когато отново погледнах първата, тънкото стъкълце едва не падна от ръката ми.

Под слоя от пяна на самото дъно на епруветката отново почваше да расте слой тъмна червенина. Кръвта, полята с киселина, се възстановяваше. Това беше безсмислица! Това беше невъзможно!

— Крис! — чух сякаш някъде от много далече. — Телефона, Крис!

— Какво? Ах, да, благодаря.

Телефонът отдавна звънеше, но го чух едва сега. Вдигнах слушалката:

— Келвин.

— Снаут. Прехвърлих линията, така че да се чуваме едновременно и тримата.

— Здравейте, доктор Келвин — разнесе се високият носов глас на Сарториус. Той звучеше така, като че ли притежателят му говореше от някакъв опасно огъващ се подиум, беше подозрителен, зорък и външно спокоен.

— Моите почитания, господин докторе — отговорих аз. Искаше ми се да се разсмея, но не бях сигурен дали причините за тая веселост са ми достатъчно ясни, за да мога да се отпусна. В края на краищата на кого щях да се смея? Стисках нещо в ръката — държах епруветката с кръв. Разклатих я. Беше се вече съсирила. Дали това преди минута не беше самоизмама? Може би само така ми се беше сторило?

— Бих желал да ви съобщя, колеги, някои заключения, свързани с... фантомите — чувах и едновременно не чувах гласа на Сарториус. Той сякаш напираше да влезе в съзнанието ми. Защищавах се от тоя глас и не преставах да гледам епруветката със съсирената кръв.

— Да ги наречем творения F — предложи бързо Снаут.

— О, чудесно!

В средата на екрана тъмнееше вертикална линия — това означаваше, че съм свързан с два канала. От двете ѝ страни трябваше да се виждат лицата на моите събеседници. Стъклото обаче си оставаше тъмно и само тясната ивица светлина в долната част на двете

половини на екрана показваше, че апаратурата работи, но екраните са закрити с нещо.

— Всеки от нас е провел различни изследвания... — Отново същата предпазливост в носовия глас на говорещия. Той млъкна за момент. — Може би отначало трябва да си предадем един другиму резултатите от нашите наблюдения, а след това бих могъл да ви съобщя това, до което съм стигнал лично... Не бихте ли започнали вие пръв, доктор Келвин...

— Аз ли? — казах. Внезапно усетих върху себе си погледа на Харей. Оставих епруветката на масата така, че тя се търкулна под стативите за стъкла, и седнах на високия трикрак стол, като го придърпах към себе си с крак. В първия миг мислех да се откажа да говоря, но неочаквано и за себе си произнесох:

— Добре. Малко събеседване? Добре! Аз съм направил толкова малко, все едно нищо, но ще го кажа. Един хистологичен препарат и няколко реакции. Микрореакции. Имам впечатление, че...

До този момент и понятие няхах какво да им кажа. Изведнъж като че ли нещо в мене се разтвори.

— Всичко е нормално, но това е камуфлаж. Маска. Това са в известен смисъл суперкопия: възстановявания, по-съвършени от оригинала. Това значи, че там, където ние намираме в човека граница на зърнеността, граница на структурната делимост, тук пътят води и по-нататък поради използването на субатомна структура.

— Чакайте, чакайте. Как разбирате това? — обади се Сарториус.

Снаут млъчеше. А може би това ускорено дишане в слушалката беше негово? Харей гледаше към мене. Разбрах, че бях се забравил и просто съм изкрещял последните думи. Като дойдох на себе си, неволно се прегърбих и затворих очи. Как да изразя това?

— Последният конструктивен елемент на нашето тяло е атомът. Предполагам, че създанията F са изградени от елементи, по-малки от обикновените атоми. Много по-малки.

— От мезони ли?... — подсказа ми Сарториус. Той съвсем не беше изненадан.

— Не, не от мезони... Мезоните бих видял. Скалата на апаратурата, която е при мен, стига от десет до минус двадесет ангстрьома. Нали така? Но нищо не се вижда дори при максимално увеличение. Значи, не са мезони. Може би са по-скоро неутрини.

— Но как си представяте това, нали конгломератът от неутрини е неутрален?

— Не зная. Аз не съм физик. Възможно е да ги стабилизира някакво силово поле. Не разбирам от това. Във всеки случай, ако е така, както казвам, тогава структурата е съставена от частици, поне десет хиляди пъти по-малки от атомите. Но това не е всичко! Ако молекулите на белите кръвни телца и на клетките бяха изградени непосредствено от тия „микроатоми“, те би трябвало да бъдат и съответно по-малки. Също и кръвните телца, и ензимите, всичко, но нищо подобно няма. От това следва, че всички тия бели кръвни телца, клетки, клетъчни ядра са само маска! Истинската структура, основата на функционирането на „госта“ е скрита някъде много по-дълбоко.

— Келвин! — почти извика Снаут. Прекъснах ужасен. Бях произнесъл „госта“?! Да, но Харей не беше чула. Впрочем тя не би разбрала нищо. Гледаше през прозореца, подпряла главата си с ръце, нейният изящен и чист профил се очертаваше на фона на пурпурната зора. Слушалката мълчеше. Чувах само далечно дишане.

— В това има нещо — измърмори Снаут.

— Да, възможно е — добави Сарториус. — Но работата е там, че океанът не се състои от такива предполагаеми частици, за които говори Келвин. Той е съставен от обикновени.

— Но може би той е в състояние да синтезира и такива? — забелязах аз. Почувствувах внезапно безразличие. Този разговор не беше дори смешен. Беше излишен.

— Но това би обяснило тази необикновена издръжливост — измърмори Снаут. — И темпа на регенерацията. Може дори изворът на енергията да се намира точно там, дълбоко, нали не се нуждаят от храна.

— Моля, дайте ми думата — обади се Сарториус.

Не можех да го понасям. Поне за миг да беше излязъл от изкуствено официалната си поза, с която упорито парадираше!

— Аз искам да засегна проблема на мотивировката. Мотивировката за появяването на съданията F. Бих го разделил така: какво представляват съданията F? Това не са лица, нито копия на дадени лица, а материализирани проекции на това, което е съхранил нашият мозък за дадено лице.

Точността на това определение ме порази. Този Сарториус, колкото и да беше антипатичен, не беше глупав.

— Това е вярно — намесих се аз. — Това дори обяснява появяването на тия... творения точно такива, а не други. Избрани са най-трайните следи в паметта, най-обособените, макар, естествено, никаква такава следа да не може да бъде напълно обособена и в процеса на нейното „копиране“ биха могли да се обхванат и части от други следи, които например са били в близост, поради което „гостът“ показва понякога повече знания, отколкото би могла да има автентичната личност, на която се явява повторение...

— Келвин! — отново се обади Снаут.

Направи ми впечатление, че само той реагира на невнимателните ми думи. Сарториус, изглежда, не се страхуваше от тях. Значеше ли това, че неговият „гост“ беше по природа по-малко проникателен от „госта“ на Снаут? За секунда си представих образа на някакво кретенизирано джудже, което стои до доктор Сарториус.

— Да, да. Ние също забелязахме това — заговори той в тоя момент. — Сега, що се касае за причината за появяването на съществата F, първата, някак си естествена, е мисълта за експеримент, извършван върху самите нас. Но това би бил експеримент по-скоро... лош. Като правим опит, ние се учим от резултатите или по-точно от грешките, така че при повторенията внасяме поправки. В случая дори не може да става дума за това. Същите тия творения F се появяват отново... без да бъдат... коригирани... невъоръжени допълнително с нищо... срещу нашите опити да се отървем от тях...

— С една дума, тук няма връзка на действието с коригиращо обратно компримиране, както би казал доктор Снаут — забелязах аз. — И какво следва от това?

— Само това, че като експеримент то би било... нескопосаност, която, от друга страна, е и неправдоподобна. Океанът е... прецизен. Това се проявява, ако щете, в дупластовата конструкция на творенията F. До определена граница те се държат така, както биха се държали... в действителност... действителните... Той не можеше да се изясни.

— Оригиналите — бързо подсказа Снаут.

— Да, оригиналите. Но когато положението надхвърля нормалните възможности на средния оригинал, настъпва сякаш

„изключване на съзнанието“ на творението F и непосредствено започва да се проявява друга, нечовешка дейност...

— Това е истина — казах аз, — но по тоя начин правим един каталог за това как се държат тия... тия творения и нищо повече. Това е съвсем безплодно.

— Не съм толкова сигурен, че е безплодно — запротестира Сарториус. Изведнъж разбрах с какво ме дразнеше така: не разговаряше, а държеше реч, сякаш се изказваше на събрание в Института. Изглежда, че не можеше другояче. — Това е въпрос на индивидуалност. Океанът е напълно лишен от понятие за нея. И така трябва да бъде. На мене ми се струва, колеги, че тази страна на експеримента... е... най-щекотлива, най-шокираща, която изцяло му се изплъзва, тъй като е извън неговите граници на разбиране.

— Вие сте на мнение, че това не е преднамерено? — попитах аз. Това твърдение малко ме поозадачи, но като поразмислих, признах, че е невъзможно да се изключи.

— Да. Аз не вярвам в никакво вероломство, злорадство, желание да ни уязви по най-чувствителен начин... както мисли колегата Снаут.

— Аз съвсем не му приписвам човешки качества — за пръв път взе думата Снаут, — но можеш ли да ми кажеш как се опитваш да обясняваш тия непрекъснати връщания?

— Може да е включено някакво съоръжение, което повтаря все едно и също нещо като грамофонна плоча — казах аз със скрито желание да засегна Сарториус.

— Моля, колеги, да не се отклоняваме — каза носово докторът. — Това още не е всичко, което исках да кажа. При нормални условия бих счел даването дори на временно съобщение за постигнатото от мене за прибързано, но поради особеното положение ще направя изключение. С впечатление съм, повтарям, с впечатление съм — не нещо повече засега, — че в предположението на колегата Келвин има известна доза истина. Имам пред вид неговата хипотеза за неутриновия строеж. Такива системи ние познаваме само на теория и не знаехме, че може да бъдат стабилизирани. Тук се открива известен шанс, защото унищожаването на това силово поле, което придава устойчивост на тая система...

От известно време вече бях забелязал, че онова тъмно нещо, което закриваше екрана от страната на Сарториус, се премества, в най-

горната му част се образува някаква цепнатина и там можеше да се види нещо розово, което се движи бавно. Сега тъмната завеса изведнъж изчезна.

— Махни се! Махни се! — разнесе се в слушалката сърцераздирателният вик на Сарториус. На внезапно осветения екран между борещите се с нещо ръце на доктора заблестя някакъв голям, златист, подобен на диск предмет и всичко угасна, преди да успее да разбере, че тоя златист кръг е сламена шапка.

— Снаут? — казах аз, като въздъхнах дълбоко.

— Да, Келвин — отговори ми умореният глас на кибернетика. В този момент почувствувах, че го обичам. Аз наистина предпочитам да не зная кой е при него. — Засега стига толкова, а?

— И аз така мисля — отвърнах. — Слушай, когато можеш, слез долу или в кабината ми, искаш ли? — добавих бързо, за да не успее да сложи слушалката.

— Ще дойда — каза той. — Но не зная кога.

И с това се свърши проблемната ни дискусия.

ЧУДОВИЩА

Събудих се посред нощ от запалената лампа. Вдигнах се на лакът, като закривах с другата ръка очите си. Харей, увита в чаршафа, седеше при краката на леглото, свита, с лице, скрито в разпръснатата ѝ коса. Раменете ѝ трепереха. Тя плачеше беззвучно.

— Харей!

Тя се наведе още повече.

— Какво ти е?... Харей...

Аз също седнах в леглото, още сънен, като постепенно се освобождавах от кошмара, който ме мъчеше, докато спях. Девојката трепереше. Прегърнах я. Тя ме отблъсна с лакът. Криеше лицето си.

— Мила...

— Не говори така.

— Но, Харей, какво става?

Видях мокрото ѝ разтреперано лице. Едрите детски сълзи се стичаха по бузите ѝ, лъщяха в трапчинката над брадичката и капеха върху чаршафа.

— Ти не ме искаш.

— Какво ти е хрумнало!

— Чух.

Усетих, че цялото ми лице се вцепенява.

— Какво си чула? Не си разбрала, това беше само...

— Не. Не. Ти каза, че това не съм аз. Трябва да си отида. Бих си отишла. Боже! Бих си отишла, но не мога. Не зная какво е това. Искан, а не мога. Аз съм толкова, толкова отвратителна.

— Детето ми!!

Грабнах я, притиснах я към себе си с все сила, всичките ми колебания изчезнаха, целувах ръцете ѝ, мокрите ѝ солени пръсти, повтарях някакви заклинания, кълнях ѝ се, молах за прошка, говорех, че всичко това е било само глупав, отвратителен сън. Постепенно тя се успокои. Престана да плаче. Очите ѝ бяха огромни, като на лунатичка. Сълзите им пресъхнаха. Тя обърна глава към мен.

— Не — каза тя, — не ми говори повече, не е необходимо. Ти не си за мене същият...

— Аз ли не съм! — като стон се изтръгна това от мене.

— Да. Не ме искаш. Непрекъснато чувствавам това. Преструвах се, че не забелязвам. Мислех си, че само така ми се струва... Но не. Ти се държиш... другояче. Не се отнасяш към мене сериозно. Това беше сън, вярно, но аз ти се присъних. Ти ме наричаше по име. Отвращаваше се от мене. Защо? Защо?

Коленичих пред нея, прегърнах краката ѝ.

— Дете...

— Не искам да ме наричаш така. Не искам, чуваш ли? Не съм никакво дете. Аз съм...

Тя избухна в ридания и падна по очи на леглото. Станах. От вентилационните отвори с тихо фучене лъхаше прохладен въздух. Стана ми студено. Наметнах хавлията си, седнах на леглото и докоснах раменете ѝ.

— Харей, слушай. Ще ти кажа нещо. Ще ти кажа истината...

Тя се повдигна, като се опираше бавно на ръцете си. Забелязах как силно бие пулсът ѝ под нежната кожа на шията. Лицето ми отново се вцепени и ми стана така студено, като че стоях на студа. Главата ми беше съвършено празна.

— Истината ли? — каза. — Заклевах ли се?

Не ѝ отговорих веднага, трябваше да надвия спазмата в гърлото си. Това беше наша стара клетва. Когато се произнесеше, никой от нас не смееше не само да лъже, но и да премълчи каквото и да било. Имаше време, когато ние се измъчвахме от прекалена искреност, като мислехме, че това ще ни спаси.

— Заклевам се — казах сериозно. — Харей...

Тя чакаше.

— Ти също си се променила. Всички се променяме. Но не това исках да кажа. Наистина има такова нещо... Че по някаква причина, която и двамата точно не знаем... ти не можеш да ме напуснеш. Но това е дори много хубаво, защото и аз не мога да те напусна...

— Крис!

Вдигнах я на ръце, както беше увита в чаршафа. Бузата ѝ, мокра от сълзите, лежеше на рамото ми. Разхождах се из стаята и я люлеех. Тя ме погали по лицето.

— Не. Ти не си се променил. Аз — шепнеше тя в ухото ми. —
Нещо става с мене. Може би това?

Тя погледна черния празен правоъгълник на строшената врата,
чиито отломъци бях изнесъл вечерта в склада. „Ще трябва да поставя
нова“ — помислих аз. Сложих я на леглото.

— Ти спиш ли изобщо? — попитах я, застанал над нея с
отпуснати ръце.

— Не зная.

— Как така не знаеш?

— Това сигурно не е истински сън. Може би съм болна. Лежа
така, мисля си, и знаеш ли...

Тя потръпна.

— Какво? — попитах я шепнешком. Гласът ми се изгуби.

— Това са много странни мисли. Не зная откъде се вземат.

— Например?

„Трябва да запазя самообладание — помислих си — независимо
от това, какво ще чуя“ — и се приготвих да посрещна думите ѝ като
силен удар.

Тя безпомощно поклати глава.

— Това е нещо такова... наоколо...

— Не те разбирам.

— Като че ли това не става в мене, а по-далеч, някак си не мога
да се изразя. Нямам думи за това...

— Това навярно са сънища — подхвърлих аз сякаш неволно и
отдъхнах. — А сега да угасим лампата и до сутринта няма да имаме
никакви грижи, а утре, ако ни се доще, ще си намерим нови. Съгласна
ли си?

Тя протегна ръка към ключа на лампата, стана тъмно, аз легнах
на студеното легло и усетих топлината на приближаващия се дъх.
Прегърнах я.

— По-силно! — прошепна тя. А след доста време се обади: —
Крис!

— Какво?

— Обичам те!

Искаше ми се да крещя...

Утрото беше червено. Подпухналият слънчев диск стоеше ниско
над хоризонта. До прага на вратата имаше писмо. Скъсах плика. Харей

беше в банята, чувах как си тананика. От време на време надничаше оттам с полепнала по лицето мокра коса. Приблжих се до прозореца и зачетох писмото:

„Келвин, ние загазахме. Сарториус е за енергични действия. Той вярва, че ще му се удаде да дестабилизира неутринови системи. За опитите му трябва известно количество плазма, като изходен строителен материал на творението F. Той предлага да се отправиш на разузнаване и да вземеш известно количество плазма в контейнера. Направи, както намериш за добре, но ми съобщи решението си. Аз нямам мнение по този въпрос. Струва ми се, че вече абсолютно нищо нямам. Бих искал да направя това само защото то би било все пак крачка напред, макар и въображаема. Иначе остава само да завиждаме на Г. Плъха.

П. П. Не влизай в радиостанцията. Можеш да направя това за мен. Най-добре ми телефонирай.“

Сърцето ми се свиваше, когато четях това писмо. Прочетох го внимателно още веднъж, накъсах го на парченца и ги хвърлих в умивалника. После почнах да търся комбинезон за Харей. Това беше ужасно. Също като миналия път. Но тя не знаеше нищо, иначе не би се зарадвала така, когато ѝ казах, че трябва да направя една малка екскурзия навън от Станцията и че я моля да ми прави компания. Закусихме в малката кухня, където Харей едва преглътна няколко залька, и отидохме в библиотеката.

Исках да прегледам литературата по въпроса за неутриновите полета и системи, преди да направя онова, което искаше Сарториус. Още не ми беше ясно как ще се заловя за това, но бях решил твърдо да контролирам неговите работи. Дойде ми наум, че този неутринов аниhilатор, който още не съществуваше, би могъл да освободи Снаут и Сарториус, а аз ще изчакам края на тая „операция“ заедно с Харей някъде навън — например в самолет. Висях известно време при електронния каталог, задавах му въпроси, на които или отговаряше, като ту изхвърляше фишове с надпис „липсва библиография“, или пък ми предлагаше да се впусна в такава джунгла от специални научни трудове по физика, че не знаех какво да правя. Никак не ми се щеше да напусна това голямо кръгло помещение с гладки стени, целите с шкаfoве, пълни с микрофилми и електронни записи. Библиотеката се намираще в центъра на Станцията, нямаше прозорци и беше най-

изолираното помещение вътре в стоманената черупка. Кой знае дали затова не се чувствах така добре тук, въпреки явното фиаско на търсенията ми. Въртях се из голямата зала, докато най-после се спрях пред един грамаден, достигащ до тавана рафт, пълен с книги. Това не беше толкова лукс, който най-малко би бил много съмнителен, колкото израз на памет и уважение към пионерите на проучването на Соларис: полици с повече от 600 тома, които съдържаха цялата класика по този въпрос, като се почне с монументалната по размери деветтомова монография на Гисе, вече доста остаряла. Вадех тия томове, от чиято тежест ръката ми се огъваше, и неволно почнах да ги прелиствам, като седнах на облегалото на един фотьойл; Харей също си намери някаква книга — през рамото ѝ успях да прочета няколко печатни реда. Това беше една от малкото книги, която може би е обслужвала някога първата експедиция и не е чудно да е била притежание на самия Гисе — „Междупланетен готвач“... Не казах нищо, като забелязах с какво внимание Харей изучава кулинарните рецепти, приспособени към суровите условия на космонавтиката, и се върнах към книгата, която лежеше на коленете ми. „Десет години изследвания на Соларис“ беше издадена в серията „Солариана“.

Гисе не е притежавал твърде голямо въображение, но тая черта може само да навреди на изследователя на Соларис. Никъде може би въображението и умението да се създават хипотези не са толкова пагубни. В края на краищата на тая планета всичко е възможно. Невероятните описания на формите, които създава плазмата, са по всяка вероятност автентични, макар и да не могат да се подложат на проверка, тъй като океанът много рядко повтаря еволюциите си. Всеки, който ги е наблюдавал за пръв път, е поразен преди всичко от тяхната загадъчност и размер. Ако те се проявяваха в малък размер, например в някаква локва, навярно биха го признали за още една „прищявка на природата“, проява на случайност и на сляпа игра на стихииите. Това, че посредствеността и гениалността стоят еднакво безпомощни пред неизчерпаемото разнообразие от форми на планетата Соларис, също не облекчава общуването с феномените на живия океан. Гисе не е бил нито едното, нито другото. Той е бил чисто и просто един педантичен класификатор, който зад външното си спокойствие е криел неугасима страст към работата си, тя е поглъщала цялото му време. Дотам, докдето е могъл, той е използвал описателен език, а когато не са му

стигали думи, справял се е, като е измислял нови, често неподходящи и несъответстващи на описваните явления. Впрочем, с никакви термини не би могло да се възпроизведе това, което ставаше на Соларис. Тези „дървообразни хълмове“, „дългуни“, „гъбница“, „мимоиди“, „симетриади“, „асиметриади“, „гръбначностълбови“ и „бързачи“ звучат страшно изкуствено, но все пак дават известна представа за Соларис дори на онези, които не са видели нищо друго освен замъглени снимки и още по-несъвършени филми. Разбира се, и този добросъвестен класификатор е грешил и допуснал много нелепости. Човек съставя хипотези винаги, дори когато е много предпазлив, дори когато не си дава сметка за това. Гисе е смятал, че „дългуните“ представляват основната форма и ги оприличава на многократно увеличените приливни вълни на земните морета. Впрочем, който се е ровил в първото издание на неговия труд, знае, че в началото той ги е нарекъл именно „приливи“, вдъхновен от чувството на геоцентризъм, който би бил смешен, ако не беше неговата безпомощност.

Защото, ако трябва да се търси аналогия с нещо земно, това са формации, които по размерите си надминават големия колорадски каньон: те са моделирани в маса, която в горната си част представлява нещо средно между желе и пяна (като тази пяна застива в гигантски, крехки фестони, които наподобяват дантела с огромни дупки и дори на някои изследователи изглеждат като „скелетовидни израстъци“), долу тя преминава в по-твърда субстанция, подобна на напрегнат мускул, който на дълбочина от десет-петнадесет метра става твърд като скала, макар да запазва своята еластичност. Между опънатите като ципи по хребета на чудовището стени, за които се залавят „скелетчетата“, се е проточил на разстояние от много километри същинският „дългун“ — същество, което изглежда съвсем самостоятелно и прилича на колосален питон, който сякаш се е нагълтал с много планини, а сега мълчаливо ги преживя и потрепва от време на време със стегнатото си като на риба тяло. Но „дългунът“ изглежда така само от високо, от борда на летателния апарат. Ако обаче се приближите до него така, че двете „стени на теснината“ да се издигнат на стотици метри над самолета, оказва се, че „туловището на питона“ е някакво проснато до хоризонта пространство на толкова главозамайващо движение, че поради него почва да изглежда на издут

цилиндър. Първото впечатление е, че имаме кипене на хлъзгава, сиво-зеленикава мазнина, чиито купища отразяват мощните блясъци на слънцето, но когато машината увисне над самата повърхност (а тогава бреговете на „теснината“, която „дългунът“ крие в себе си, стават нещо като върхове от двете страни на това геологично хлътване), се вижда, че движението е много по-сложно. То прави центростремителни кръгове, в него се кръстосват по-тъмни струи, понякога горният „плащ“ става огледална повърхност, която отразява небето и облаците, пробивана с гръм от изстрелите на ерупциите на смесения с газ полутечен център. Постепенно става ясно, че под тебе се намира център на действие на сили, които поддържат наклонените встрани и възвисили се до небето склонове от бавно кристализиращо желе. Но това, което е видимо за очите, не се приема така просто от науката.

Много години продължаваха ожесточените дискусии по въпроса какво всъщност става в недрата на „дългуните“, милиони от които браздят безбрежните простори на океана. Смяташе се, че това са някакви органи на чудовището, че в тях става обмяна на веществата, дихателни процеси, транспорт на хранителни вещества и само прашните библиотеки знаят какво ли не още. Всяка хипотеза в края на краищата биваше отхвърляна чрез хиляди трудни, а много пъти и опасни изследвания. И всичко това се отнасяше само до „дългуните“ — форма, всъщност най-проста и най-устойчива, защото тяхното съществуване продължаваше седмици — нещо съвършено изключително тук.

Много по-заплетена, причудлива форма, която предизвиква у наблюдателя като че ли най-резки възражения — разбира се, инстинктивни, — бяха „мимоидите“. Може без преувеличение да се каже, че Гисе се бе влюбил в тях и до края на живота си изцяло се бе посветил на тяхното изучаване, описване и изясняване същността им. В названията той се опитваше да отрази това, което в тях е най-странно за човека: стремежа към повторение на обкръжаващите форми, независимо дали са близки или далечни.

Някой ден дълбоко под повърхността на океана започва да тъмнее широк плосък кръг с оръфани очертания и сякаш със смола залята повърхност. След двацетина часа започва да се дели на части, все повече се разчленява и едновременно се издига нагоре, към повърхността. Наблюдателят би могъл да се закълне, че под него се

води страшна борба, защото от всички страни се носят насам като че ли живи кратери, които се отварят и затварят и които приличат на изкривени устни; безконечни редове концентрични, пръстеновидни вълни се трупат, над разлелия се в дълбините колеблив възчерен призрак, изправят се и се сричат надолу. Всяко такова строполяване на стотици хиляди тонове се съпровождава няколко секунди от лепкав и мляскащ, бих казал, грохот, тъй като всичко тук става в гигантски мащаби. Тъмното чудовище бива изтласкано в дълбочините, всеки следващ удар сякаш го разплесква и разкъсва, от отделните късове, които увисват като измокрени крила, се отделят продълговати гроздове, които се стесняват в дълги нанизии, сливат се един с друг, плават нагоре и влачат сякаш срасналия се с тях раздробен матерен диск. А в това време отгоре непрекъснато се сгромолясват в зиналата пропаст нови пръстеновидни вълни. Тази игра продължава понякога ден, понякога месец. В някои случаи това е всичко. Добросъвестният Гисе нарекъл този вариант „недоносен мимойд“, сякаш неизвестно откъде е знаел точно, че крайната цел на всеки такъв катаклизъм е зрелият мимойд, тоест тая колония от полипообразни, светли израстъци (обикновено по-големи от един земен град), предназначението на които е да подражават обкръжаващите ги форми. Разбира се, веднага се появи друг соларист, Ивенс, който сметна тая последна фаза за „дегенерация“, израждане, умиране, а гората от създадени форми — за очевидна проява на освобождаването на откъсващите се части от властта на майката.

Но Гисе, който във всичките си описания на други соларистически творения е внимателен като мравка, която пълзи по замръзнал водопад, в тоя случай така беше уверен в себе си, че систематизира отделните фази на формирането на мимойда във верига от нарастващо съвършенство.

Наблюдаваният от високо мимойд прилича на цял град, но това е заблуждение, предизвикано от търсенето на аналогия сред онова, което е познато. Когато небето е чисто, всички многоетажни израстъци и техните най-високи палисади са обкръжени от слой нагрят въздух; това причинява мними колебания и изменения на формите, които и без това е трудно да се определят. Първата мъгла, която се движи като някакъв лазур (говоря така по навик, защото тоя „лазур“ е рижав през червения и поразително бял през светлосиния ден), предизвиква

незабавна реакция. Започва буйно напълване. Нагоре бива изхвърлена почти съвсем отделената от подложката си разтеглива, набъбваща във формата на карнабит покривка, която едновременно избледнява и след няколко минути невероятно точно имитира кълбовидния облак. Това гигантско образуване хвърля червеникава сянка, вместо едни върхове на мимоида се образуват други и цялото движение винаги е насочено противоположно на движението на истинския облак. Мисля, че Гисе навярно би дал да му отсекаят ръката само да узнае защо става така. Но такива „единични“ изделия са нищо в сравнение със стихийната дейност на мимоида, раздразнен от присъствието на предмети и конструкции, които се появяват над него по волята на земните пришълци.

Възпроизвеждането на формите всъщност обхваща всичко, което се намира на разстояние не повече от осем-девет мили. Най-често мимоеидът създава увеличени копия, понякога ги деформира и създава карикатури или гротескни опростявания, особено на машините. Разбира се, материалът винаги е същата, бързо избледняваща маса, която, изхвърлена във въздуха, вместо да падне — увисва, съединена посредством лесно късащи се подобия на пълна връв с основата, по която тя бавно се придвижва, гърчи се и намалява или увеличава обема си, пластично се формира в най-сложни конструкции. Самолет, корабна конструкция или мачта биват възпроизведени с еднаква бързина. Мимоеидът не реагира само на самите хора, по-точно казано — на никакви живи същества, а също така и на растения, защото и такива бяха доставени на Соларис за опитни цели от неуморните изследователи. Но манекен, кукла, изображение на куче или дърво, направени от какъвто да било материал, се копират незабавно.

И тук, уви, трябва да отбележим в скоби, че тая „покорност“ на мимоида пред желанията на експериментаторите, толкова рядка на Соларис, от време на време се прекъсва. Най-зрелия мимоеид има свои, ако може така да се каже, „лениви дни“, през които само много бавно пулсира. Това пулсиране впрочем не е забележимо за човешкото око, неговият ритъм или една фаза на „пулса“ продължава повече от два часа и бяха необходими специални киноснимки, за да бъде открито това.

При такива обстоятелства мимоеидът, особено старият, е много подходящ за посещаване, защото както потопеният в океана

поддържащ диск, така и извисяващите се над него форми представляват съвършено надеждна опора за краката.

Може, разбира се, да пребиваваш на мимоида и в неговите „работни“ дни, но тогава видимостта е близка до нула, понеже от набъбналите израстъци копираща маса непрекъснато се отделя бавно ръмяца, пухкава като сняг колоидна смес. Впрочем тия форми не могат да бъдат обхванати с поглед отблизо, защото са големи, колкото земни планини. Освен това основата на „работещия“ мимойд става лепкава от желеподобния дъжд, който едва след двацетина часа се превръща в твърда кора, много по-лека от вулканична пемза.

Най-сетне без специални съоръжения всеки твърде леко би се заблудил в лабиринта от огромни конструкции, които напомнят нещо средно между разкривени колони и полутечни гейзери — дори при ярко слънце, защото лъчите му не могат да пробият облака от непрекъснато изхвърляните в атмосферата „псевдовзривове“.

Наблюдаването на мимоида в неговите щастливи дни (по-точно казано, щастливи дни за изследователя, който се намира на него) може да стане източник на незабравими впечатления. Той преживява свои „творчески пориви“, когато започва някаква свръхестествена суперпродукция. Тогава той създава или собствени варианти на обкръжаващите го форми, или техни усложнения, или дори „формални продължения“ и така може да се забавлява с часове за радост на художника-абстракционист и за отчаяние на учения, който напразно се мъчи да разбере нещо от процесите, които стават. Понякога в дейността на мимоида се проявяват черти на истинско детско опростяване на нещата, понякога изпада в „бароково“ отклонение, тогава всичко, което създава, е отбелязано с белега на изродена подпухналост. Особено старите мимойди фабрикуват фигури, способни да предизвикат искрен смях. Колкото се отнася до мене, аз никога не можех да им се смея, защото бивах прекалено изненадан от тайнствеността на гледката.

Естествено, през първите години на изследванията се нахвърлиха на мимойдите като на мечтан център на океана на Соларис, като на място, на което ще настъпи жадуваната връзка между двете цивилизации. Но много бързо се оказа, че не може да става дума за каквато и да било връзка, тъй като всичко започваше и свършваше с имитиране на формите, което не довеждаше доникъде.

Многократно повтарящият се в отчаяните търсения на изследователите антропоморфизъм или зооморфизъм виждаше в непрестанно новите творения на живия океан „сетивни органи“ или дори „крайници“, за каквито учените (като Мартенс и Еконай) приемаха „гръбначните прешлени“ и „бързачите“ на Гисе. Но тия протуберанции на живия океан, понякога изхвърляни на две мили височина в атмосферата, са толкова „крайници“, колкото земетресението е „гимнастика“ на земната кора.

Каталогът на формите, които се повтаряха относително постоянно, раждани от живия океан толкова често, че за едно денонощие могат да се открият върху повърхността му няколко десетки или няколко стотици, обхващаше около триста названия. Най-нечовешки, в смисъл на абсолютна липса на подобие с всичко, което някога е изследвано от човека на Земята, са, съгласно школата на Гисе, симетриадите. Дори когато вече стана съвсем ясно, че океанът не се държи агресивно и в неговите плазмени дълбочини може да загине само оня, който сам си причини това, поради собствената си непредпазливост или лекомислие (естествено аз не говоря за нещастните случаи, предизвикани например от повреда на кислородния апарат или климатизатора), че дори цилиндричните потоци на „дългуните“ и чудовищните „гръбначни стълбове“, които блуждаят неуверено всред мъглите, можеха от край до край да се пробият от самолет или друг летателен апарат без най-малка опасност: плазмата дава свободен път, като отстъпва пред чуждото тяло със скорост, равна на скоростта на звука в атмосферата на Соларис, и образува, ако я принудят към това, дълбоки тунели дори под повърхността на океана (при това енергията, която се раздвижва мигновено за тази цел, е грамадна — Скрябин я определяше на около 10 на 19-та ерга!), към изследването на симетриадите се пристъпваше с извънредна предпазливост при постоянни оттегляния, многократно засилване на предохранителните мерки, наистина често фиктивни, а имената на тези, които първи се спуснаха в техните бездни, са известни на всяко дете на Земята.

Ужасът, който предизвикваха тия исполини, не е във външния им вид, въпреки че той наистина може да навее кошмарни сънища. Причината по-скоро беше в това, че в техните граници нямаше нищо постоянно, нищо сигурно, в тях спираха да действуват дори

физическите закони. Именно това караше учените все по-настойчиво да повтарят тезата, че живият океан е разумно същество.

Симетриадите се появяват внезапно. Тяхното образуване представлява особен вид ерупция. Около един час преди това океанът внезапно започва силно да блести, като че няколко десетки квадратни километри от неговата повърхност са покрити със стъкло. При това нито гъстотата му, нито ритъмът на вълнението му се изменят. Понякога симетриадата възниква там, където е имало фуния след изсмукалия „бързач“, но това не е правило. След около един час стъкловидната покривка изхвърква нагоре във вид на чудовищен мехур, в който се отразяват небосклонът, слънцето, облаците, хоризонтът, като се преливат и пречупват. Светкавичната игра на цветовете, предизвикана отчасти от сгъването, отчасти от пречупването на светлината — няма равна на себе си.

Особено резки светлинни ефекти дават симетриадите, които възникват през синия ден, а също и пред залез-слънце. Тогава човек остава с впечатление, че планетата ражда друга, която всеки миг удвоява обема си. Тоя глобус, който сякаш гори от блясъците, току-що изтръгнат от дълбочините, се разцепва при върха на вертикални сектори. Но това не е разпадане. Тоя стадий, наречен не съвсем сполучливо „фаза на цветната чашка“, трае секунди. Устремените към небето дъги на тия ципести сводове се извиват назад, закачват се в невидимата вътрешност и светкавично започват да формират нещо като мощно тяло, във вътрешността на което протичат стотици процеси едновременно.

След известно време симетриадата започва вече да проявява най-необикновената си особеност — изменя или направо спира действието на известни физически закони. Предварително трябва да се каже, че никога няма две еднакви симетриади и геометрията на всяка от тях е нещо като ново „изобретение“ на живия океан. После симетриадата създава в себе си това, което често се нарича „моментални машини“, въпреки че тези конструкции съвсем не приличат на машините, създадени от хората; тук въпросът е само за относително тясна и поради това сякаш „механична“ целесъобразност на дейността.

Когато бликащите от бездната гейзери се втвърдят или се издуют в дебелостенни галерии и коридори, които водят по всички направления, а „ципите“ образуват система от пресичащи се

плоскости, висулки и сводове, симетриадата оправдава названието си с това, че на всяко образуване на криволичети коридори, продължения и наклонени плоскости в района на единия ѝ полюс съответствува съвпадаща до най-дребните подробности система на противоположния полюс.

След около двадесет-тридесет минути гигантът започва бавно да се потапя в океана, като понякога се наклонява по вертикалната си ос на осем до дванадесет градуса.

Има по-големи и по-малки симетриади, но дори джуджетата след потапянето се възвишават на цели осемстотин метра над нивото на океана и се виждат от двадесетина мили разстояние. Най-безопасно човек може да навлезе вътре веднага след като равновесието се възстанови, когато цялата система престане да се потапя в живия океан, като едновременно се връща във вертикалното си положение. Най-подходящо място за изучаване се явява районът току под върха на симетриадата. Сравнително гладката „шапка“ на полюса се обкръжава там от пространство, надупчено като решето от отворстията на вътрешни камери и тунели. Като цяло, тази формация се явява развитие в три измерения на някакво уравнение от висш порядък.

Както е известно, всяко уравнение може да се изрази с фигуративния език на висшата геометрия и да се построи еквивалентно нему геометрично тяло. В тоя си аспект симетриадата е родственица на конусите на Лобачевски и на отрицателните криви на Риман, но много далечна родственица, поради невъобразимата си сложност. Тя представлява обхващащо няколко кубически мили развитие на цяла математическа система, като това развитие е с четири измерения, понеже коефициентите на уравненията се изразяват и във времето, в извършващите се през него изменения.

Естествено най-проста беше мисълта, че имаме пред себе си ни повече, ни по-малко, а една „математическа машина“ на живия океан, създаден с оглед на неговия мащаб модел за изчисления, необходими му за неизвестни нам цели. Но днес вече никой не споделя тая хипотеза на Фермонт: Тя наистина беше съблазнителна — но фантазията, че живият океан разнищва загадките на материята, вселената и живота с такива титански ерупции, всяка частичка от които е подчинена на непрекъснато комплициращи се формули от висш анализ... не можа да издържи. Извънредно много явления могат

да се срещнат в дълбините на великана, които не ни позволяват да се съгласим с тая примитивна в основата си картина, детски наивна, както се изразяват някои.

И така, ние се въртяхме непрекъснато в кръга от земните, човешките понятия, а първата връзка...

Експедициите прекосиха стотици километри в дълбините на симетриадите, наслагах там регистриращи апарати, автоматични филмови камери; телевизионните очи на изкуствените спътници регистрираха появата на мимойдите и дългуните, тяхното узряване и гибел. Библиотеките се пълнеха, архивите се разрастваха, цената, която трябваше да се плати за това, понякога биваше твърде висока. Седемстотин и осемнадесет души загинаха по време на катаклизмите, неуспели да се измъкнат от обречените на гибел колоси, в това число сто и шест дадоха живота си само в една катастрофа, известна с това, че в нея намери смъртта си самият Гисе, по това време седемдесетгодишен старец. Седемдесет и девет души, облечени в бронирани скафандри, заедно с машините и уредите, бяха погълнати само за няколко секунди от страхотен взрив мръсна каша, фонтанът на която събаря и двадесет и седем пилота на хеликоптерите и самолетите, които са кръжали над изследваното творение. Това място, което се намира на пресечната точка между четиридесет и втория паралел и осемдесет и деветия меридиан, е обозначено на картата като „Ерупция на сто и шестте“. Но тая точка съществува само на картите, защото там повърхността на океана не се отличава с нищо от всяка друга точка по неговите простори. Тогава за пръв път в историята на соларистическите изследвания се надигнаха гласове, които искаха да се приложат термоядрени удари. Всъщност това щеше да бъде по-лошо от отмъщение: ставаше дума за унищожаването на онова, което не можем да разберем. В момента, когато се обсъждало това предложение, случайно оцелелият началник на резервната група на Гисе — Тсанкен — заплашил, че ще взриви Станцията заедно със себе си и останалите осемнадесет члена на екипажа. И макар никога официално да не се призна, че неговият самоубийствен ултиматум е повлиял на резултатите от гласуването, може да се предполага, че това е било именно така.

Но мина времето, когато толкова многолюдни експедиции са посещавали планетата. Самата Станция — нейният строеж е бил

надзираван от сателитите — беше инженерно дело от такъв мащаб, че Земята би могла да се гордее с него, ако не беше способността на океана за някакви си секунди да създава милиони пъти по-големи конструкции, и бе построена във вид на диск с диаметър двеста метра — на четири етажа в центъра и на два по периферията. Тя висеше на височина от петстотин до хиляда и петстотин метра над океана, благодарение на гравитори, използващи енергия от аниhilация. Освен обикновената апаратура, с която се съоръжаваха станциите и големите спътници на другите планети, тя имаше и специални радарни инсталации, готови при най-малкото изменение на състоянието на океанската повърхност да включат допълнителна мощност, така че стоманеният диск да се издигне в стратосферата веднага след появата на първите признаци за раждане на ново чудовище.

Сега Станцията беше всъщност безлюдна. Откак роботите бяха заключени — по неизвестни ми причини — в долните складове, можеше да скиташ из коридорите, без да срещнеш никого — като на безцелно влачен от вълните кораб, машините на който са преживели гибелта на екипажа.

Когато оставях деветия том от монографията на Гисе на рафта, стори ми се, че стоманата под краката ми, покрита с пласт пухкав пенопласт, потрепера. Аз замрях, но това движение вече не се повтори. Библиотеката беше отлично изолирана от корпуса, вибрацията би могла да има само една причина — от Станцията стартираше някаква ракета. Тази мисъл ме върна към действителността. Още не бях решил дали да полетя, както искаше Сарториус. Ако се държах така, че напълно одобрявам неговия план, бих могъл да отложам критичния момент; бях почти сигурен, че ще се скараме, защото реших да направя всичко възможно, за да спася Харей. Цялата работа беше в това, дали Сарториус има шансове за успех. Неговото превъзходство над мене беше огромно — като физик той познаваше проблема десет пъти по-добре от мене и колкото да е парадоксално, бих могъл да разчитам само на съвършенството на разрешението, които ни сервираше океанът. През следващия час аз се позанимах с микрофилмите, като се мъчех да доловя нещо що-годе разбираемо от морето на дяволската математика, с чийто език говореше физиката на неутринните процеси. Отначало това ми се стори безнадеждна работа, още повече, че имаше цели пет страхотно трудни теории за неутринното поле, което пък

значеше, че нито една не е свършена. Но в края на краищата успях да намеря нещо по-обнадеждащо. Тъкмо си преписвах някои формули, когато някой почука.

Бързо отидох при вратата и я отворих, като закривах отвора с тялото си. Пред мен се озова лъскавото от пот лице на Снаут. Коридорът зад него беше празен.

— А, ти ли си — казах аз, като отворих вратата. — Влез!

— Да, аз съм — отговори той. Гласът му беше охрипял, под зачервените му очи имаше торбички, беше облечен с блестящ гумен противорадарен комбинезон с еластични презрамки; изпод комбинезона се показваха замърсените крачоли на същия изгорен от химикали панталон, с който ходеше винаги. Очите му огледаха кръглото, равномерно осветено помещение и се втрещиха, когато забелязаха застаналата до фотьойла Харей. Ние си разменихме светкавични погледи, а аз притворих клепачи; тогава той се поклони леко и аз казах, като се стараех да попадна на най-дружески тон:

— Това е доктор Снаут, Харей. Снаут, това е... жена ми.

— Аз съм... съвсем незабележим член на екипажа и затова... — паузата започна да става опасно дълга — не съм имал щастието да се запозная с вас...

Харей се усмихна и му подаде ръка, която той стисна, както ми се стори, с известно изумление, замига с клепачите си и продължаваше да стои прав и да я гледа, докато не го хванах за ръката.

— Извинете — едва тогава каза той. — Бих желал да поговоря с теб, Келвин...

— Разбира се — отговорих аз с великосветска непринуденост. Всичко това ми приличаше на евтина комедия, но нямаше друг изход. — Харей, мила, не ни обръщай внимание. Искаме да поговорим с доктора за нашите скучни работи...

И вече водех Снаут под ръка към един малък фотьойл в противоположната страна на залата. Харей седна във фотьойла, в който преди това седях аз, но го извъртя така, че можеше да ни вижда над книгата, която четеше.

— Е, какво ново? — попитах тихо.

— Разведох се — отговори той със същия шепот. Може би щях да се разсмея, ако някога ми разкажеха тая история и това начало на

разговора, но на Станцията чувството ми за хумор беше съвсем притъпено.

— От вчера насам преживях няколко години, Келвин — каза той и добави: — Няколко не лоши години. А ти?

— Нищо... — отговорих след миг, защото не знаех какво да му кажа. Обичах го, но същевременно чувствавах, че трябва да се предпазвам от него или по-точно от това, за което беше дошъл при мене.

— Нищо? — повтори той със същия тон. — О, чак така ли?

— Какво искаш да кажеш? — правех се аз, че не разбирам. Той присви зачервените си очи и като се наведе толкова близо до мене, че почувствах върху лицето си топлината на дъха му, прошепна:

— Затъваме, Келвин. Със Сарториус вече не мога да се свържа, зная само това, което ти написах, което той ми каза след оная наша малка, „мила“ конференция...

— Да не е изключил визиофона? — попитах аз.

— Не. При него е станало късо съединение. Струва ми се, че го е направил умишлено или... — Снаут направи жест с юмрук, като че ли разбива нещо. Гледах го, без да кажа нито дума. Левият ъгъл на устата му леко потрепваше в неприятна усмивка.

— Келвин, дойдох, защото... Какво смяташ да правиш?

— Питаш във връзка с писмото си ли?... — отговорих бавно. — Мога да го направя, нямам причини да откажа и точно затова съм дошъл в библиотеката, исках да се ориентирам...

— Не — прекъсна ме той, — не за това...

— Не?... — казах, като дадох вид, че съм учуден. — Казвай тогава, слушам те.

— Сарториус — изрече той след малко, — струва ми се, че е намерил пътя... знаеш ли.

Той не снемаше очи от мене. Седях спокойно, като се стараех да си придам равнодушен израз на лицето.

— Първо тая история с рентгена. Онова, което Гибарян правеше с него, помниш ли? Възможно е известно изменение.

— Какво?

— Те просто са изпращали сноп лъчи в океана и са модулирали само тяхното напрежение според разни образци.

— Да, това ми е известно. Още Нилин е правил това. И цяла маса други.

— Вярно. Но те са прилагали меко излъчване. А това е било твърдо, блъскали са в океана всичко, което имали, цялата мощност.

— Това може да има неприятни последици — забелязах аз. — Нарушение на конвенцията на четирите и на ООН.

— Келвин, не се преструвай. Това сега няма абсолютно никакво значение. Гибарян е мъртъв.

— Аха, Сарториус иска да стовари всичко на него?

— Не зная. Не съм говорил с него по това. Не е важно. Сарториус е на мнение, че щом „гостът“ се появява винаги тогава, когато се събуждаме от сън, очевидно той извлича от нас производствената рецепта, когато ние спим. Океанът смята, че най-важното ни състояние е сънят. Затова постъпва така. И Сарториус иска да изпратим на океана мислите, които имаме, когато сме в будно състояние — мислите от нашите бдения — разбираш ли?

— По какъв начин? По пощата ли?

— Подигравките запази за себе си. Този сноп от лъчи ще бъде модулиран от мозъчните токове на някого от нас.

Изведнъж в главата ми всичко стана ясно.

— Аха — казах аз, — този някой съм аз. Така ли?

— Да. Той има пред вид тебе.

— Сърдечно благодаря.

— Ти какво мислиш по това?

Аз мълчах. Той, без да проговори, погледна унесената в четене Харей и отново обърна очи към мене. Чувствувах как побледнявам. Не можех да предотвратя това.

— Е, какво? — попита той. Свих рамене.

— Тези рентгеновски проповеди за величието на човека считам за шутовщина. И ти също. Или греша?

— Така ли?

— Да.

— Това е много добре — каза той и се усмихна, сякаш бях изпълнил желанието му. — Значи, ти си против тая история на Сарториус?

Не разбирах още как беше станало това, но в погледа му прочетох, че той ме бе отвел там, където е искал. Какво бих могъл да

кажа сега?

— Отлично — каза той. — Защото има още един проект. Да се преустрои апаратурата на Рош.

— Аниhilаторът?

— Да. Сарториус вече направи първите изчисления. Това е напълно реално. И дори няма да изисква голяма мощност. Апаратът ще действува непрекъснато, тоест неограничено време, и ще създава антиполе.

— Ча... чакай! Как си представяш това?

— Много просто. Това ще бъде неутриново антиполе. Обикновената материя си остава непроменена. Ще бъдат унищожавани само... неутринните системи. Разбираш ли?

Той се усмихна доволно. Седях с полуотворена уста. Постепенно той престана да се усмихва. Гледаше изпитателно, със смръщено чело и чакаше.

— И така, първия проект „Мисъл“ — отхвърляме. Нали? Втория? Сарториус вече работи по него. Ще го наречем „Свобода“.

Притворих за миг очи. Изведнъж реших. Снаут не беше физик. Сарториус е изключил или развалил визиофона. Много добре.

— Аз бих го нарекъл по-скоро „Касапница“ — казах бавно.

— Ти сам беше касапин. Или не е вярно? А това е нещо съвсем друго. Никакви „гости“, никакви същества F — нищо. Още в началния момент на материализацията ще настъпи разпадане.

— Това е недоразумение — отговорих аз като въртях усмихнатата глава; надявах се, че това беше достатъчно естествено. — Това не са морални скрупули, а инстинкт за самосъхранение. Аз не искам да умирам, Снаут.

— Какво?

Той беше изненадан. Гледаше ме подозрително. Измъкнах от джоба си смачкания лист с формулите.

— Аз също мислих по това. Учудва ли те? Нали аз пръв стигнах до неутринната хипотеза, или не е така? Погледни! Антиполе може да се създаде. За обикновената материя то е безвредно. Това е истина. Но в момента на аниhilацията, когато неутриновата структура се разпада, освобождава се излишъкът от енергия. Ако приемем за един килограм маса в покой десет на осма степен ерги, получаваме за едно същество F пет до седем пъти по десет на осма степен. Знаеш ли какво значи

това? Това е еквивалентно на малък уранов заряд, който избухва във вътрешността на Станцията.

— Какво приказваш! Но... но Сарториус трябва да е взел пред вид това...

— Не непременно — възразих аз с подигравателна усмивка. — Виждаш ли, работата е там, че Сарториус принадлежи към школата на Фразер и Кайоли. Според тях цялата енергия, която се съдържа в неутринните системи, се освобождава във вид на светлинно излъчване. Това според тях би могло да бъде просто силен блясък, може би не съвсем безопасен, но не и унищожителен. Съществуват обаче и други хипотези, други теории за неутринното поле. Според Кайе, Авалов и Сиони спектърът на излъчването е значително по-широк, а максимумът пада на твърдото гама-излъчване. Хубаво е, че Сарториус вярва на своите учители и на техните теории, но съществуват и други, Снаут. И знаеш ли какво ще ти кажа? — продължих аз, като забелязах, че моите думи му правят впечатление. — Трябва да се вземе под внимание и океанът. Щом е направил това, което е направил, той навярно е използвал оптимален метод. С други думи: неговите действия ми се струват аргументи в полза на втората школа — против Сарториус.

— Покажи ми това листче, Келвин...

Подадох му го. Той се наведе и се мъчеше да разбере моите йероглифи.

— Какво е това? — посочи той с пръст. Взех изчисленията от него.

— Това ли? Тензор за трансмутация на полето.

— Дай ми всичко това...

— За какво ти е? — попитах, въпреки че знаех какво ще ми отговори.

— Трябва да го покажа на Сарториус...

— Както искаш — отговорих равнодушно. — Мога да ти го дам. Само че слушай, това никой не е проверявал експериментално, досега не сме познавали такива структури. Той вярва на Фразер, а аз изчислявах според Сиони. Той ще ти каже, че нито аз съм физик, нито Сиони. Поне според него. Но това е въпрос на дискусия. Аз не желая дискусия, в резултат на която мога да се изпаря за слава на Сарториус. Тебе мога да те убедя, но него — не. И няма да се опитвам.

— Тогава какво искаш да направиш?... Сарториус вече работи над това — каза Снаут с безцветен глас. Той се прегърби, оживлението му изчезна. Не знаех дали ми вярва, но ми беше все едно.

— Това, което прави човек, когото искат да убият — казах тихо.

— Ще се опитам да вляза във връзка с него. Може би има предвид някакви предохранителни мерки — измърмори Снаут. После вдигна очи към мен: — Слушай, но все пак?... Първият проект. Какво ще кажеш? Сарториус ще се съгласи. Сигурно. Това е... във всеки случай... някакъв шанс...

— Вярваш ли в това?

— Не — отговори веднага той. — Но... какво ни пречи да опитаме?

Не исках много бързо да се съглася, на това именно разчитах. Той ставаше мой съюзник в играта на протакане.

— Ще си помисля — казах.

— Е, тогава да си вървя — каза той. Всичките му кости пропукаха, когато ставаше от фотьойла. — И така, ще се съгласиш ли да ти се направи енцефалограма? — попита той, като търкаше с пръсти комбинезона, сякаш се мъчеше да изчисти от него някакво невидимо петно.

— Добре — отговорих аз.

Без да обръща внимание на Харей, която седеше с книга на колене и мълчаливо гледаше тази сцена, той тръгна към вратата. Когато тя се затвори след него, станах. Разгънах листа, който държах в ръката си. Формулите бяха точни. Не бях ги подправил. Не знаех само дали Сиони би се съгласил с начина, по който ги бях развил. По-скоро не. Трепнах. Харей се бе приближила до мене и докосна рамото ми.

— Крис!

— Какво, мила?

— Кой беше този?

— Нали ти казах? Доктор Снаут.

— Що за човек е той?

— Малко го познавам. Защо питаш?

— Така ме гледаше...

— Сигурно си му харесала.

— Не — поклати тя глава. — Това не беше такъв поглед. Гледаше ме така... сякаш...

Тя потръпна, вдигна очи към мене и веднага ги сведе.
— Да се махнем оттук...

ТЕЧЕН КИСЛОРОД

Не зная колко време лежах в тъмната стая, вцепенен, загледан в светещия циферблат на часовника си върху ръката ми. Слушах собственото си дишане и се учудвах на нещо, но всичко това — взирането в зеленото венче на цифрите и учудването — беше придружено с едно равнодушие, което си обяснявах с умората. Обърнах се встрани, леглото беше необикновено широко, нещо ми липсваше. Спрях да дишам. Настана пълна тишина. Замрях. Не чувах и най-тих шумол. Харей? Защо не чувах дишането й? Започнах да я търся с ръка по постелята. Бях сам.

— Харей! — исках да извикам, но чух стъпки. Вървеше някой голям и тежък, като...

— Гибарян? — казах аз спокойно.

— Да, аз съм. Не пали лампата.

— Не?

— Не е необходимо. Така ще бъде по-добре и за двама ни.

— Но ти нали си мъртъв?

— Нищо. Нали познаваш гласа ми?

— Да. Защо направи това?

— Трябваше. Ти закъсня четири дни. Ако беше долетял по-рано, може би нямаше да го направя, но ти не се укорявай. Не съм зле.

— Ти наистина ли си тук?

— Ах, ти мислиш, че ме сънуваш, както мислеше за Харей?

— Къде е тя?

— Защо смяташ, че аз зная?

— Досещам се.

— Запази това за себе си. Да кажем, че съм тук вместо нея.

— Но аз искам и тя да е тук.

— Това е невъзможно.

— Защо? Слушай, но ти знаеш, че всъщност това не си ти, а аз.

— Не. Това съм наистина аз. Ако искаш да бъдеш педантичен, можеш да ми кажеш, че това съм втори аз. Но нека не хабим думите.

— Ще си отидеш ли?

— Да.

— И тогава тя ще се върне ли?

— Държиш ли на това? Какво представлява тя за тебе?

— Това е моя работа.

— Та ти се страхуваш от нея.

— Не.

— Ти се отвърщаваш...

— Какво искаш от мене?

— Можеш да съжаляваш себе си, а не нея. Тя винаги ще бъде на двадесет години. Не се преструвай, че не знаеш това!

Изведнъж, никак не зная защо, аз се отпуснах. Слушах го вече съвсем спокойно. Стори ми се, че сега стои малко по-близо, при краката на леглото, но продължавах да не виждам нищо в тъмнината.

— Какво искаш? — попитах тихо. Моят тон сякаш го изненада. Помълча един миг.

— Сарториус е убедил Снаут, че си го измамил. Сега те ще те измамят. Под предлог, че монтират рентгенов апарат, строят аниhilатор за силово поле.

— Къде е тя? — попитах.

— Не чу ли какво ти казах? Предупредих те!

— Къде е тя?

— Не зная. Внимавай. Ще ти бъде необходимо оръжие. Не можеш да разчиташ на никого.

— Мога да разчитам на Харей — казах. Чух тих, бърз отглас. Той се смееше.

— Естествено, че можеш. До известна граница. В края на краищата винаги можеш да направиш като мене.

— Ти не си Гибарян.

— Ето ти сега. А кой съм? Може би твой сън?

— Не. Тяхна марионетка. Но ти не знаеш това.

— А откъде знаеш ти кой си?

Това ме накара да се замисля. Исках да стана, но не можех. Гибарян говореше нещо. Не разбирах думите, чувах само звука на неговия глас, отчаяно се борех със слабостта, която усещах в тялото си, направих още едно върховно усилие и... се събудих. Поемах си

въздух като полуиздъхнала риба. Беше съвършено тъмно. Това беше сън. Кошмар. Не... „Дилема, която не можем да решим.

Преследваме самите себе си. Политериите само са приложили някакъв вид селективен усилвател на нашите мисли. Търсенето на мотивировка на това явление е антропоморфизъм. Където няма хора, там няма и мотиви, достъпни за човека. За да бъде продължено изпълнението плана на изследванията, необходимо е да унищожим или собствените си мисли, или тяхната материална реализация. Първото е извън нашите възможности. Второто пък твърде много прилича на убийство.“

Вслушвах се в тъмнината в тоя равномерен, далечен глас, който веднага познах: говореше Гибарян. Протегнах ръце пред себе си — леглото беше празно.

„Събудил съм се за следващия сън“ — помислих аз. — Гибарян?... — извиках. Той веднага спря да говори на половин дума. Нещо тихо прошумоля и аз усетих леко подухване по лицето.

— Какво правиш ти, Гибарян? Да ме преследваш така от един сън в друг... — избърборих аз, като се прозявах.

Нещо зашумоля покрай мене.

— Гибарян! — повторих по-силно. Пружините на леглото трепнаха.

— Крис... това съм аз... — разнесе се шепот съвсем близо до мене.

— Ти ли си, Харей... а Гибарян?

— Крис... Крис... но нали той не... нали сам казваше, че не е жив...

— Насън може да е жив — казах провлечено. Не бях изобщо сигурен, че това е било сън. — Говореше ми нещо. Беше тук — казах. Страшно ми се спеше. „Щом толкова ми се спи, сигурно още спя“ — помислих си глупаво, докоснах с устни хладното рамо на Харей и се разположих по-удобно. Тя ми отговори нещо, но аз отново се унесох и не чух какво ми каза.

На сутринта, като се събудих в стаята, изпълнена с червена светлина, припомних си преживяното през нощта. Разговорът с Гибарян може да ми се е присънил, но това, което беше после? Чувах гласа му, бих могъл да се закълна в това, само не си спомням добре

какво ми говореше. То съвсем не бе звучало като разговор, по-скоро като лекция. Лекция?...

Харей се къпеше. Чувах плисъка на водата в банята. Погледнах под леглото, където преди няколко дни бях тикнал магнитофона. Нямаше го там.

— Харей! — извиках. Иззад гардероба се показва лицето ѝ, от което капеше вода. — Не си ли видяла случайно под леглото един магнитофон? Малък, джобен...

— Там имаше най-различни неща. Всичко сложих ей там. — Тя посочи поличката до шкафчето с лекарствата и изчезна в банята. Скочих от леглото, но търсенията ми не дадоха резултат.

— Трябва да си го видяла — казах аз, когато Харей се върна в стаята. Тя не ми отговори нищо и започна да се реше пред огледалото. Едва сега забелязах, че е много бледа, а в очите ѝ, когато се срещнаха с моите в огледалото, имаше нещо изпитателно.

— Харей — започнах като глупак още веднъж, — магнитофонът не е на поличката.

— Нямаш ли да ми кажеш нещо по-важно от това?...

— Извинявай — измънках, — имаш право, това е дреболия.

Само това липсваше, да започнем да се караме!

После отидохме да закусим. Днес Харей правеше всичко по-другояче, отколкото обикновено. Не можех да определя тая разлика. Оглеждаше обстановката, на няколко пъти не чу какво ѝ казвам, сякаш неочаквано изпадаше в унес. Веднъж, когато повдигна глава, забелязах, че в очите ѝ имаше влага.

— Какво ти е? — попитах я със снишен глас, почти шепнешком. — Плачеш ли?

— Ох, остави ме. Това не са истински сълзи — изстена тя.

Може би не трябваше да се задоволя с тоя отговор. Но аз не се боях от нищо друго така, както от „искрените разговори“. Освен това главата ми беше заета с нещо друго. Макар да знаех, че интригите на Снаут и Сарториус само ми се бяха присънили, започнах да мисля дали в Станцията няма някакво оръжие. Какво щях да правя с него — за това не мислех — просто исках да го имам. Казах на Харей, че трябва да потърся нещо долу в складовете. Тя тръгна мълчаливо след мене. Претърсих шкафовете, прерових контейнерите, а когато слязох най-долу, не можах да се сдържа да не надникна в хладилника. Не исках

обаче Харей да влезе там, затова само открянах вратата и плъзнах поглед по цялото помещение.

Тъмният саван все така се издигаше над продълговатото тяло, но от моето място не можеше да се види дали лежи там и негърката. Стори ми се, че нейното място беше празно.

Нищо не намерих от това, което търсех, и настроението ми все повече се понижаваше, докато изведнъж се ориентирах, че не виждам Харей. Впрочем тя веднага се показа — беше останала в коридора, — но вече фактът, че се бе опитала да се отдалечи от мене, което ѝ се удаваше с такава мъка дори за миг, би трябвало да ме накара да се замисля. Но аз продължавах да се държа като обиден, без да зная от кого, или по-право, като кретен. Заболя ме страшно глава, а не можех да намеря никакви прахове и страшно сърдит, прерових цялата аптечка. Не ми се искаше да ходя в операционната, никога не бях се чувствувал така отвратително, както тоя ден. Харей сновеше като сянка из кабината, понякога изчезваше за малко. След обяда (всъщност тя изобщо не яде, а аз, без апетит поради страхотното ми главоболие, дори не се опитах да я подканя да яде) тя седна изведнъж до мене и започна да дърпа ръкава на блузата ми.

— Какво има? — изрекох машинално.

Искаше ми се да отида горе, защото ми се стори, че по тръбите отеква слабо чукане, което свидетелствуваше, че Сарториус се рови из апаратурата за високо напрежение, но веднага ми се отця, като се сетих, че ще трябва да отида заедно с Харей, чието присъствие в библиотеката беше все пак обяснимо, но там, сред машините, то можеше да даде случай на Снаут за някакви неуместни бележки.

— Крис — прошепна тя, — какво става с нас?...

Въздъгнах неволно, не мога да кажа, че това беше моят щастлив ден.

— Няма нищо. Какво ти е?

— Бих искала да поговоря с тебе.

— Моля, слушам те.

— Но не така.

— А как? Е, нали ти казах, знаеш, че ме боли глава, имам маса грижи...

— Малко добро желание, Крис.

Помъчих се да се усмихна. Навярно опитът ми е бил жалък.

— Да, мила, говори.

— Но ще ми кажеш ли истината?

Вдигнах вежди. Не ми харесваше такова начало.

— Защо би трябвало да те лъжа?

— Може да имаш причини. Сериозни. Но ако искаш... защото... ти знаеш... не ме лъжи.

Мълчах.

— Аз ще ти кажа нещо и ти ще ми кажеш. Искаш ли? Това ще бъде истината. Без оглед на нищо и никого.

Не я гледах в очите, макар да търсеше погледа ми. Правех се, че не забелязвам това.

— Казвала съм ти вече, че не зная как дойдох тук. Но ти може би знаеш. Чакай, още не съм свършила. Може и да не знаеш. Но ако знаеш, ала не можеш да ми кажеш това сега, не може ли по-късно, някога? Това няма да е най-страшното. Във всеки случай ще ми дадеш някаква надежда...

Имах чувството, че леден ток тече по тялото ми.

— Дете, какво говориш ти? Каква надежда?... — мънках аз.

— Крис, каквото и да съм аз, сигурно не съм дете. Обеща ми. Кажи.

Това „каквото и да съм“ така ме хвана за гърлото, че можех само да я гледам глупаво и да клатя отрицателно глава, като че ли се защитавах от думите ѝ.

— Нали ти казвам, че не си длъжен да говориш. Достатъчно е само да ми кажеш, че не можеш да говориш.

— Нищо не крия — отговорих пресипнало.

— Тогава отлично — отговори тя, като ставаше. Исках да ѝ кажа нещо. Чувствувах, че не мога да я оставя така, но всички думи се спираха на гърлото ми.

— Харей...

Тя стоеше до прозореца с гръб към мене. Тъмносиният пуст океан лежеше под голото небе.

— Харей, ако мислиш, че... Харей, нали знаеш, че те обичам...

— Мене?

Приблжих се до нея. Исках да я прегърна. Тя се освободи, като отблъсна ръката ми.

— Ти си толкова добър... — каза тя. — Обичаш ли ме? Бих предпочела да ме набиеш!

— Харей, мила!

— Не! Не! По-добре мълчи.

Тя се приближи до масата и започна да прибира съдовете. Гледах тъмносинята пустиня. Слънцето се беше наклонило и голямата сянка на Станцията се люлееше ритмично върху вълните. Една чиния се изплъзна от ръцете на Харей и падна на пода. Водата бълбукаше в мивката. На края на небосклона ръждивото очертание приемаше цвят на мътночервеникаво злато. Ако знаех какво да правя! О, ако знаех! Изведнъж стана тихо. Харей застана зад мене.

— Не. Не се обръщай — каза тя почти шепнешком, — ти не си виновен за нищо, Крис. Аз зная. Не се тревожи.

Протегнах ръка към нея. Тя избяга в дъното на кабината и като вдигна цялата купчина чинии, каза:

— Жалко. Ако бяха чупливи, бих ги строшила всичките, до една!

За миг си помислих, че наистина ще ги захвърли на пода, но тя ме погледна изпитателно и се усмихна.

— Не се бой, няма да правя сцени.

Събудих се посред нощ, отведнъж напрегнат и бдителен, седнах в леглото. В стаята беше тъмно, само през откренатата към коридора врата идваше слаба светлина. Нещо съскаше злокобно, този звук нарастваше заедно с приглушените тъпи удари, като че ли нещо голямо се удряше силно зад стената. „Метеор — мярна се в ума ми. — Пробил е бронята. Там има някой!“

Провлечено хъркане. Съвсем изтрезнях. Това беше Станцията, не ракета, а този ужасен звук...

Изскочих в коридора. Вратата на малкото работно помещение беше широко разтворена, лампата светеше. Втурнах се вътре.

Обгърна ме ужасен студ. Кабината бе изпълнена с пара, която превръщаше дъха ми в сняг. Безброй бели снежинки се въртяха над увитото в хавлия тяло, което се удряше леко в пода. Това беше Харей. Едва я забелязах в тоя леден облак. Хвърлих се към нея, грабнах я през кръста, халатът опари ръцете ми. Тя хъркаше. Изтичах на коридора, минах край редицата врати, вече не усещах студа, само дъхът, който излизаше от устата като облачета пара, като пламък обгаряше рамото ми.

Сложих я на масата, разкъсах хавлията на гърдите, една секунда гледах нейното сгърчено, потреперащо лице, кръвта беше замръзнала върху отворената ѝ уста, беше покрила устните с чер слой, върху езика ѝ блестяха кристалчета лед...

Течен кислород. В лабораторията имаше течен кислород в съдовете на Дюар. Когато я вдигнах, чувствувах, че мацкам хрупкаво стъкло. Колко ли е могла да изпие? Все едно. Изгорени са трахеята, гърлото, дробовете — течният кислород разяжда по-силно от концентрираните киселини. Дишането ѝ беше скърцащо, сухо, като звук при разкъсване на хартия. То ставаше все по повърхностно. Агония.

Погледнах големите стъклени шкафове с инструменти и лекарства. Трахеотомия? Интубация? Но тя вече няма дробове! Те са изгорели. Лекарства? Толкова лекарства! Рафтовете бяха пълни с редици цветни шишета и кутии. Хъркането изпълваше цялата зала, от отворената ѝ уста все още излизаше мъгла. Термофорите...

Започнах да ги търся. Но преди да ги намеря, скочих към другия шкаф, разхвърлих кутийките с ампули, сега спринцовка, къде? В стерилизаторите. Просто не можех да я сглобя с вдървените си ръце, пръстите бяха вцепенени и не можеха да се свиват. Започнах да удрям бясно с ръка по капака на стерилизатора, но не усещах това. Единственият признак на живот в ръката ми беше сякаш пъпленето на мравки в нея.

Агонизиращата захърка по-силно. Изтичах до нея. Очите ѝ бяха отворени. — Харей!

Това дори не беше шепот. Не можех да изтръгна глас. Лицето ѝ изглеждаше чуждо, втвърдено, като от гипс. Ребрата ѝ се движеха под бялата кожа, косата ѝ, влажна от стопения сняг, се разсипа върху възглавницата. Тя ме гледаше. — Харей!

Не можах да изрека нищо повече. Стоях като пън с тия чужди вдървени ръце, стъпалата, устните и клепачите ми започваха все повече да горят, но аз почти не чувствувах това. Капка кръв, размразена от топлото, потече по бузата ѝ и очерта една извита линия. Езикът ѝ затрепера и се прибра. Тя продължаваше да хърка тежко.

Хванах ръката ѝ за китката — беше без пулс, разгънах хавлията и сложих ухото си до поразително студеното тяло току под гърдта. През трясъци като при пожар долових пулса, галопиращите тонове,

извънредно бързи, за да могат да се преброят. Стоях така, ниско наведен над нея, със затворени очи, когато нещо докосна главата ми. Тя беше пъхнала пръстите си в косата ми. Погледнах я в очите.

— Крис... — изхриптя тя. Взех ръката ѝ, тя ми отговори със стискане, което едва не смаза дланта ми; после съзнанието пак избяга от лицето ѝ, което беше страшно изкривено, бялото на очите ѝ се показва между клепачите, гърлото отново захриптя и цялото ѝ тяло се разтърси от конвулсии. Едва успях да я задържа, праметната през ръба на масата. Удряше главата си в една порцеланова фуния. Придържах я и я притисках към масата, но с всяка следваща спазма ми се изплъзваше. Цялото ми тяло се обливаше в пот, краката ми сякаш станаха като от памук. Когато конвулсиите отслабнаха, опитах се да я сложа в леглото. Гърлото ѝ свиреше, когато поемаше въздух. Внезапно сред това страшно, окървавено лице заблестяха очите на Харей.

— Крис — отново изхриптя тя, — колко... колко дълго, Крис?

Тя започна да се дави, от устата ѝ излезе пяна, отново я обхванаха конвулсии. Задържах я с последни сили. Тя падна възник така, че чак зъбите ѝ се чукнаха един в друг, но продължаваше да диша.

— Не, не, не — изричаше тя бързо при всеки дъх, като всеки изглеждаше последен. Но конвулсиите ѝ пак се засилиха, тя отново се запремята в прегръдката ми, като след кратки паузи с мъка поемаше дъх, при което изпъкваша всичките ѝ ребра. Най-после клепачите ѝ се притвориха до половина върху отворените ѝ неவிждащи очи. Тя застина. Мислех, че това е краят. Не се опитах дори да избърша розовата пяна от устата ѝ, стоях надвесен над нея, чувах някакъв далечен звън на огромна камбана и чаках последния ѝ дъх, за да падна след нея и аз на пода. Но тя продължаваше да диша почти без да хрипти, все по-тихо, а връхчето на гърдта ѝ, което почти съвсем престана да трепери, се движеше с бързия ритъм на живото сърце. Стоях наведен, а лицето ѝ започна да порозовява. Още нищо не разбирах. Само ръцете ми овлажняха и ми се струваше, че оглушавам, че нещо меко и еластично изпълва ушите ми, но продължавах да чувам тая огромна кълтяща камбана, сега вече глухо, като че се беше пукнала.

Харей вдигна клепачи и очите ни се срещнаха.

— Харей — исках да издумам, но сякаш нямах уста, лицето представляваше мъртва, тежка маска и можех само да гледам.

Очите ѝ обгърнаха стаята, главата ѝ се помръдна. Беше съвсем тихо. Зад мене, в някакъв друг, далечен свят, монотонно капеше вода от недозатегнатия кран. Тя се повдигна на лакът. Седна. Аз се стъписах. Тя ме наблюдаваше.

— Какво... — каза тя — какво? Не... сполучих ли? Защо? Защо ме гледаш така?

И неочаквано страшен вик:

— Защо ме гледаш така!?

Отново настана тишина. Тя погледна ръцете си. Размърда пръстите си.

— Това... аз ли съм? — каза.

— Харей — изговорих без дъх, само с устните си. Тя вдигна глава.

— Харей?... — повтори тя. Смъкна се полака на пода и се изправи. Олюля се, запази равновесие, направи няколко крачки. Всичко това извършваше сякаш в някакъв транс, гледаше ме и сякаш не ме виждаше. — Харей? — бавно повтори тя още веднаж. — Но... аз... не съм Харей. А коя съм — аз?... Харей? А ти, ти?!

Внезапно очите ѝ се разшириха, заблестяха и сянка на усмивка, на върховно изумление озари лицето ѝ.

— Може би ти също! Крис! Може би ти също?!

Аз мълчах, облегнат с гръб на гардероба, там, където ме беше прогонил страхът.

Ръцете ѝ се отпуснаха.

— Не — каза тя. — Не, защото се боиш. Слушай, аз повече не мога. Не може така. Аз не знаех нищо. Аз и сега, аз пак нищо не разбирам. Но това е невъзможно, нали? Аз — и тя притисна до гърдите свитите си побелели ръце — нищо не зная освен, освен Харей. Може би мислиш, че се преструвам? Не се преструвам, честна дума, не се преструвам!

Последните думи бяха произнесени като стон. Тя падна на пода и се разрида; този вик като че ли разчупи нещо в мене, с един скок се оказах при нея, хванах я за ръцете, тя се защитаваше, отблъскваше ме, ридаше без сълзи, викаше:

— Пусни ме! Пусни ме! Ти се отвращаваш! Зная! Не искам така! Не искам! Нали виждаш, сам виждаш, че това не съм аз, не съм аз, не съм аз...

— Мълчи! — крещях ѝ аз, като я разтърсвах; двамата викахме обезумели, коленичили един срещу друг. Главата на Харей се люлееше и блъскаше в рамото ми, а аз я притисках към себе си с все сила. Внезапно замряхме задъхани тежко. Водата капеше равномерно от крана.

— Крис... — с мъка произнесе тя, като притискаше лице към рамото ми. — Каж ми какво трябва да направя, за да ме няма, Крис...

— Престани! — изкрещях аз. Тя вдигна лице. Загледа се в мене.

— Как?... Ти също ли не знаеш? Нищо ли не може да се измисли? Нищо?

— Харей... съжали се...

— Исках... нали видя? Не. Не. Пусни ме, не искам да ме докосваш! Ти се отвращаваш от мене.

— Не е вярно!

— Лъжеш. Трябва да се отвращаваш. Аз... аз самата... също. Само да можеш. Само да бих могла...

— Би се самоубила.

— Да.

— А аз не искам, разбираш ли? Не искам да се самоубиваш. Искам да бъдеш тук, с мене, и нищо друго не ме интересува!

Огромните сиви очи ме поглъщаха.

— Как лъжеш... — каза тя съвсем тихо.

Аз я пуснах и се изправих. Тя седна на пода.

— Каж ми какво трябва да направя, за да повярваш, че казвам това, което мисля? Че това е истината. Че няма друга.

— Не е възможно да говориш истината. Аз не съм Харей.

— А коя си?

Тя мълча малко по-продължително. Няколко пъти брадичката ѝ потрепера, докато се реши да прошепне, като наведе глава:

— Харей... но... но зная, че това не е истина. Ти не мене... си обичал там, някога...

— Да — казах. — Това, което е било, е свършено. То е мъртво. Но тук обичам тебе. Разбираш ли?

Тя поклати глава.

— Ти си добър. Не мисли, че аз не мога да оценя всичко онова, което направи. Ти го правеше колкото можеше най-добре. Но няма как. Когато преди три дни седях сутринта до леглото ти и чаках да се събудиш, не знаех нищо. Струва ми се, че това е било много, много отдавна. Държах се, сякаш не съм с всичкия си. В главата си имах някаква мъгла. Нито помнех какво е било преди и какво после и на нищо не се учудвах, сякаш се събуждах след упойка или след дълго боледуване. И дори си мислех, че навярно дълго съм боледувала, ала ти не искаш да ми кажеш това. Но по-късно все повече неща ме караха да се замислям. Знаеш какви неща. Нещичко вече подразбрах след твоя разговор в библиотеката с тоя, как се казваше, със Снаут. А понеже не искаше да ми кажеш нищо, станах през нощта и пуснах магнитофона. Само тоя път, един-единствен път, те излъгах, защото аз го скрих, Крис. Този, който говореше, как се казваше той?

— Гибарян.

— Да, Гибарян. Тогава вече разбрах всичко, макар и искрено казано, пак нищо не разбирам. Не знаех едно нещо, че аз не мога да се... че аз не съм... че това така ще се свърши... без край. За това той не казваше нищо. Впрочем може би щеше да каже нещо такова, но ти се събуди и аз изключих лентата. Но пак чух достатъчно, за да разбера, че не съм човек, а само инструмент.

— Какво приказваш?

— Да. За изучаване на твоите реакции или нещо от тоя род. Всеки от вас има такъв, такава... като мене. То е въз основа на спомени или фантазии, които са били потискани. Нещо такова. Впрочем ти знаеш всичко това по-добре от мене. Той говореше такива страшни, неправдоподобни неща, че ако не се съвпадале всичко, сигурно нямаше да му повярвам.

— Какво се е съвпадало?

— Че не ми е необходимо да спя и че трябва непрекъснато да бъда при тебе. Вчера сутринта още си мислех, че ти ме мразиш и по тая причина бях нещастна. Боже, колко съм била глупава! Но кажи, сам кажи, бих ли могла да си представя? Ами че той съвсем не е мразил тая своя... но как говореше за нея! Едва тогава разбрах, че каквото и да правя, то е все едно, защото и да искам, и да не искам, за тебе това трябва да е цяло изтезание. Всъщност още по-лошо, защото оръдието за изтезание е мъртво и невинно като камък, който може да падне и

убие. Но че един инструмент би могъл да ти мисли доброто и да те люби — това не можех да си представя. Бих искала поне да ти кажа какво ставаше в мене, когато разбрах, когато слушах тая лента. Може би от това ще имаш поне някаква полза. Дори се опитах да напиша това...

— Затова ли запали лампата? — попитах аз, като с мъка издадох звук от внезапно стиснатото си гърло.

— Да. Но нищо не излезе. Защото аз, знаеш, търсех в себе си... тях — онова друго нещо, бях съвсем обезумяла, казвам ти! По едно време ми се струваше, че под кожата си нямам тяло, че в мене има нещо съвсем друго, че съм само, само повърхност. За да те измамя. Разбираш ли?

— Разбирам.

— Ако човек лежи буден по цели часове през нощта, мислено, знаеш, може да отиде много далече и в много удивителни страни...

— Зная.

— Но аз чувствувах сърцето си, а освен това помнех, че ти изследва кръвта ми. Каква е моята кръв? Кажи ми, кажи ми истината! Сега ти можеш!

— Същата като моята!

— Наистина ли?

— Кълна ти се.

— Какво значи това? Знаеш ли, след като си мислех, че това може да е скрито някъде в мене, че то е... ами че то може да бъде много малко. Но не знаех къде. Сега мисля, че всъщност всичко беше някакви увъртания от моя страна, тъй като много се страхувах от това, което исках да направя, и търсех някакъв друг изход. Но, Крис, ако аз имам същата кръв... ако е така... както казваш, то... Не, това е невъзможно. Ами че тогава аз щях да бъда вече мъртва, нали? Значи, че все пак има нещо, но къде е то? Може би в главата? Но нали аз разсъждавам съвсем обикновено... и нищо не зная... ако мисля с него, би трябвало отведнъж да зная всичко и да не те обичам, само да се преструвам и да зная, че се преструвам... Крис, моля те, кажи ми всичко, което знаеш, може би ще успея да направя нещо...

— Какво ще успееш да направиш?

Мълчание.

— Искаш да умреш?

— Навярно, да.

Отново зацари тишина. Стоях над нея, както се бе свила, и гледах празната зала, белите емайлирани предмети, блестящите разпръснати инструменти, сякаш търсех нещо много необходимо, а не можех да го намеря.

— Харей, може ли и аз да кажа нещо?

Тя чакаше.

— Вярно е, че не си съвсем същата като мене. Но това никак не значи, че си нещо по-лошо. Напротив. Впрочем ти можеш да мислиш за това каквото си щещ, но само благодарение на него... не умря.

Някаква детинска, тъжна усмивка обхвана лицето ѝ.

— Това значи ли, че съм безсмъртна?...

— Не зная. Но във всеки случай си много по-малко смъртна от мене.

— Това е страшно — прошепна тя.

— Може би не толкова, колкото ти се струва.

— Но не ми завиждаш...

— Харей, това е по-скоро въпрос на твоето... предназначение, така бих го нарекъл. Знаеш ли, тук, в Станцията, твоето предназначение всъщност е така неясно, както и моето, и на всекиго от нас. Ония ще продължават експеримента на Гибарян и може да се случи всичко...

— Или нищо.

— Или нищо, и ще ти кажа, че бих предпочел нищо да не се случи, не от страх (при все че и той навярно играе някаква роля, не зная), а защото няма да даде резултат. Само в това съм напълно сигурен.

— Няма да даде резултат, но защо? Имаш пред вид този... океан ли?

Тя потрепна.

— Да. Връзката с него. Мисля, че това е всъщност необикновено просто нещо. Връзка означава обмяна на някакви сведения, понятия или поне резултати до какви състояния, но ако няма нищо за обменяне? Ако слонът не е много голяма бактерия, и океанът не може да бъде много голям мозък. Естествено и двете страни могат да вършат известни действия. В резултат на едно от тях ти дойде при мене и аз се мъча да ти обясня, че си ми по-скъпа от тия дванадесет години, които

посветих на Соларис, че искам да бъда с тебе и занапред. Може би твоето появяване е трябвало да бъде изтезание за мене, може би — услуга, а може и само микроскопично изследване. Може да е израз на приятелско чувство, на коварен удар или на подигравка. Може да е всичко заедно или — което ми се вижда най-близо до истината — нещо свършено друго, но в края на краищата какво ни интересуват и мене, и тебе намеренията на нашите родители, колкото и различни да са били тия намерения? Ти можеш да възразиш, че от тия намерения зависи нашето бъдеще и с това аз ще се съглася. Не мога да предвидя какво ще стане по-нататък. Както и ти. Дори не мога да те уверя, че винаги ще те обичам. Щом се случиха вече толкова неща, всичко може да се случи. Може утре да се превърна в зелена медуза? Това не зависи от нас. Но в това, което зависи от нас, ще бъдем заедно. Нима това е малко?

— Слушай — каза тя, — има още нещо. Аз... приличам ли много... на нея?

— Много приличаше — казах, — но сега вече не зная.

— Как така?

Тя стана от пода и ме загледа с големите си очи.

— Ти вече я засенчи.

— И си сигурен, че обичаш не нея, а мене? Мене?

— Да. Тебе. Не зная. Боя се, че ако наистина ти беше тя, нямаше да мога да те обичам.

— Защо?

— Защото направих нещо ужасно.

— На нея ли?

— Да. Когато бяхме...

— Мълчи!

— Защо?

— Защото искам да знаеш, че аз не съм тя.

РАЗГОВОРЪТ

На другия ден, когато се върнахме от обяд, на масата под прозореца намерих бележка от Снаут. Той ми пишеше, че Сарториус засега е спрял да работи върху анилизатора и ще се опита за последен път да въздейства на океана със сноп твърди лъчи.

— Мила — казах на Харей, — трябва да отида при Снаут.

Червеният изгрев гореше в океана и делеше стаята на две части. Ние бяхме в светлосинята сянка, вълн от нея всичко сякаш беше направено от мед, можеше да се помисли, че ако някоя книга падне от полицата, ще издрънчи.

— Става дума за оня експеримент. Само че не зная как да стане това. Бих искал, разбираш ли... — Не довърших.

— Не ми обяснявай, Крис. Така ми се иска... Дали то няма да трае дълго?

— Е, малко ще продължи — казах аз. — Слушай, ами ако дойдеш с мене и ме почакаш в коридора?

— Добре. Но ако не издържа?

— Всъщност какво чувствуваш тогава? — попитах аз и прибавих бързо: — Не те питам от любопитство, нали разбираш, но може би ако се ориентираш, ще можеш сама да се справиш с него!

— Това е страх — каза тя и малко пребледня. — Не мога дори да ти кажа от какво точно се страхувам, защото всъщност не се страхувам, а само... само се губя някак. В последната минута усещам и някакъв... някакъв срам, не мога да ти кажа... А после вече нищо няма. Затова си и мислех, че това е някаква болест — довърши тя тихо и потрепна.

— Може така да е само тук, в тая проклета Станция — казах. — Що се отнася до мене, ще правя всичко, за да я напуснем колкото може по-скоро.

— Мислиш ли, че това е възможно? — попита тя и отвори широко очи.

— Защо пък не? Най-сетне да не съм вързан за нея... впрочем това ще зависи от разговора ми със Снаут. Как ти се струва, можеш ли да останеш дълго сама?

— Зависи... — каза тя бавно и обори глава. — Ако чувам гласа ти, навярно ще мога да издържа.

— Бих предпочел да не слушаш какво говорим. Не защото искам да скрия нещо от тебе, но не зная, не мога да зная какво ще каже Снаут.

— Не се доизказвай. Разбирам. Добре. Ще застана така, че да чувам само звука на твоя глас. Това ми стига.

— Тогава ще му позвъня от лабораторията. Ще оставя вратата открената.

Тя кимна утвърдително. През стената от червени лъчи излязох на коридора, който от резкия контраст изглеждаше почти черен, въпреки изкуственото осветление. Вратата на малката лаборатория беше отворена. Лъскавите парчета от термоса на Дюар, които бяха пръснати по пода под редицата големи резервоари с течен кислород, бяха последната следа от събитията през нощта. Когато вдигнах слушалката и набрах номера на радиостанцията, малкият екран светна. Синкавата светлина, която сякаш покриваше отвътре матовото стъкло, изчезна и Снаут, наведен настрани през облегалото на високото кресло, ме погледна право в очите.

— Здравей — каза той.

— Прочетох бележката ти. Искам да поговоря с тебе. Мога ли да дойда?

— Можеш. Веднага ли?

— Да.

— Заповядай. С компания ли?

— Не.

Бронзовото му слабо лице, прорязано от дълбоки бръчки по челото, наведено косо в изпъкналото стъкло, наподобяващо някаква чудновата риба в аквариум, която гледа през стъклото, придоби многозначителен израз.

— О! — каза той. — Значи, чакам.

— Можем да вървим, мила — започнах аз с не много естествено оживление, като влизах в кабината през червените снопове светлина, зад които видях само трепкащия силует на Харей.

Гласът ми секна. Тя седеше спотаена във фотьойла, преплела ръце под ръчките му. Дали късно беше чула стъпките ми, или не можеше бързо да отслаби тази страшна хватка и да застане в нормално положение? Достатъчно ми бе, че я видях за миг, като се бори с онази непонятна сила, която се криеше в самата нея, и сърцето ми се изпълни със сляп, с безумен гняв, смесен със състрадание. Тръгнахме мълчаливо по коридора, като оставяхме зад себе си отделните му поделения, покрити с разноцветен емайл, което според замисъла на архитектите трябваше да разнообрази пребиваването в тази бронирана черупка. Още отдалече забелязах полуотворената врата на радиостанцията. През пролуката в коридора се беше проточила дълга червена ивица светлина — и тук се беше показало слънцето. Погледнах Харей, която дори не се опитваше да се усмихне, бях забелязал как през целия път, съсредоточена, се готви за борба със себе си. Наближаващото усилие отсега още бе променило лицето ѝ, което побледня и сякаш се смали. На петнадесетина крачки от вратата тя се спря, обърнах се към нея, но с върха на пръстите си тя ме побутна да вървя и изведнъж плановете ми, Снаут, експериментът, цялата Станция — всичко ми се стори нищо в сравнение с мъката, с която тя бе дошла да се пребори тук.

Почувствувах се палач и исках вече да се върна обратно, когато широката ивица, пречупена о стената на коридора, бе заслонена от човешка сянка. Ускорих крачките и влязох в кабината. Снаут беше до самия праг, сякаш бе тръгнал да ме посрещне. Червеното слънце беше точно зад него и пурпурното сияние сякаш бликаше от белите му коси. Известно време ние се гледахме мълчаливо. Той сякаш изучаваше лицето ми. Не можех да видя неговия израз, защото бях заслепен от блясъка. Обиколих го и заставах до високия пулт, от който стърчаха еластичните пръти на микрофоните. Снаут се обърна бавно, без да мърда от мястото си, като ме следеше спокойно с характерното си леко изкривяване на устата, което всъщност, почти без да се изменя, ставаше веднъж усмивка, друг път гримаса на умора. Без да сменя очи от мен, той се приближи до металния шкаф, който заемаше цялата стена, а от двете му страни бяха струпани безразборно запасни радиочасти, термични акумулатори и инструменти. Там придърпа стола и седна, като опря гръб на емайлiranаната врата.

Мълчанието, което запазихме досега, ставаше в най-добрия случай странно. Напрягах вниманието си да доловя някакъв звук в тишината, която изпълваше коридора, където бе останала Харей, но оттам не се чуваше нищо.

— Кога ще бъдете готови? — попитах аз.

— Бихме могли да започнем и днес, но записът ще ни отнеме още малко време.

— Записът ли? Имаш пред вид енцефалограмата?

— Е да, нали се съгласи? Е, какво? — повиши той глас.

— Не, нищо.

— Слушам те — обади се Снаут, когато мълчанието отново започна да става непоносимо.

— Тя вече знае... за себе си — понижих гласа си аз почти до шепот. Той вдигна вежди.

— Нима?

Останах с впечатление, че всъщност не беше изненадан. Тогава защо се преструваше? За миг ми се отця да разговарям, но си наложих. „Нека това бъде поне лоялност — помислих, — ако вече не е нищо повече.“

— Тя е започнала да се досеща още от нашия разговор в библиотеката, наблюдавала ме е, съпоставила е едно с друго, после пък намерила магнитофона на Гибарян и прослушала лентата...

Той не изменяше позата си, все още се облягаше на гардероба, но в очите му се появи лек блясък. Застанал до пулта, аз виждах насреща си отворената към коридора врата. Още повече понижих гласа си:

— Нощес, когато спях, тя се опитала да се самоубие. Течен кислород...

Нещо зашумоля като хартии, подухвани от вятъра. Замръзнах на мястото си и се ослушах какво става на коридора, но източникът на тоя шумол се намиреше по-близо. Зачегърта като някаква мишка... Мишка! Глупости! Тук нямаше никакви мишки. Наблюдавах изпод вежди събеседника си.

— Слушам — каза той спокойно.

— Разбира се, тя не успя... но във всеки случай знае коя е.

— Защо ми казваш това? — попита той неочаквано. Не съобразих веднага какво да му отговоря.

— Искам да се ориентираш... да знаеш какво е станало — измърморих.

— Аз те предупреждавах.

— Искаш да кажеш, че си знаел — неволно повиших гласа си.

— Не. Разбира се, че не. Но ти обяснявах как стоят работите. Всеки „гост“, когато се появи, е почти фантом — като изключим тая бъркотия от спомени и образи, които е почерпил от своя... Адам — той е съвършено празен. Колкото по-дълго е с тебе, толкова повече се вчовечава. И почва да се чувствава самостоятелен, разбира се, до известни граници; по тази причина колкото по-дълго продължава тази история, толкова работата става по-трудна...

Той прекъсна. Погледна ме изпитателно и подхвърли без желание:

— И тя знае всичко, а?

— Да, вече ти казах.

— Всичко? И това, че вече е била тук веднъж и че ти...

— Не!

Той се усмихна.

— Слушай, Келвин, ако до такава степен си... какво смяташ всъщност да правиш? Да напуснеш Станцията?

— Да.

— С нея?

— Да.

Той мълчеше, като че ли обмисляше отговора, но в мълчанието му имаше още нещо... какво ли? Отново онова неуловимо шумолене, съвсем близо някъде, сякаш зад тънката стена. Той се размърда на стола си.

— Чудесно — каза той. — Защо ме гледаш така? Мислиш, че ще застана на пътя ти? Ще постъпиш, както искаш, драги мой. Много добре бихме изглеждали, ако на всичко отгоре започнем да прилагаме и насилие. Нямам намерение да те разубеждавам, ще ти кажа само следното: ти се опитваш при това нечовешко положение да се държиш като човек. Това може да е прекрасно, но е безполезно. Впрочем и в тая красота не съм сигурен: може ли да бъде хубаво нещо, което е глупаво? Но работата не е в това. Ти се отказваш от бъдещите експерименти и искаш да си отидеш, като я вземеш със себе си. Така ли?

— Да.

— Но това също е... експеримент. Помисли ли върху това?

— Как разбираш това? Дали тя... ще може!... Ако е заедно с мене, не виждам...

Говорех все по-бавно, накрая спрях! Снаут въздъхна леко.

— Всички ние тук, Келвин, водим политика на криене глава в пясъка като камилската птица, но поне съзнаваме това и не приемаме поза на благородство.

— Аз не позирам.

— Добре. Не исках да те обидя. Вземам назад думите си за благородството, но тия за политиката на криене глава в пясъка си остават в сила. Ти я водиш в особено опасна форма. Ти лъжеш и себе си, и нея, и пак себе си. Знаеш ли условията за стабилизиране на системата, построена от неутринна материя?

— Не. И ти не ги знаеш. Никой не знае това.

— Разбира се. Но ние знаем едно, че такава система е неустойчива и може да съществува само благодарение на непрекъснат приток на енергия. Зная това от Сарториус. Тази енергия създава развихрено силово поле, което е стабилизаторът. Въпросът е: външно ли е това поле по отношение на „госта“? Или източникът на това поле се намира в тялото му? Разбираш ли разликата?

— Да — казах бавно. — Ако е външно, тогава тя, то... такъв...

— Тогава, като се отдалечи от Соларис, системата ще се разпадне — довърши той вместо мене. — Това не можем да предвидим, но ти вече направи опит. Тая ракета, която ти изстреля... е още в орбита. Дори веднъж, като имах малко свободно време, изчислих елементите на движението ѝ. Можеш да полетиш по орбита, да се приближиш до нея и да установиш какво е станало с... пасажерката.

— Ти си полудял! — извиках аз.

— Тъй ли мислиш? Ами... ако речем да свалим тук, долу, тая ракета? Това можем да направим. Само ще се свържем с нея по радиото, ще я снемем от орбитата ѝ...

— Престани!

— И това ли не? Тогава има един начин, много прост. Дори няма нужда да кацва на Станцията. Напротив, нека продължава да се върти. Ще се свържем с нея само по радиото; ако е жива, ще се обади и...

— Но, но там отдавна се е свършил кислородът! — сподавено измънках аз.

— Може би минава без кислород. Е, да опитаме ли?

— Снаут... Снаут...

— Келвин... Келвин... — ядосано се опита да ми подражава той.

— Помисли, що за човек си ти? Кого искаш да правиш щастлив? Кого да спасиш? Себе си? Нея! Коя нея? Тая или оная? За двете вече няма да ти стигне смелост! Сам виждаш докъде води това! Казвам ти за последен път: това, това тук е положение извън морала.

Изведнъж аз пак долових познатия вече звук, сякаш някой дращеше с нокти по стената. Не зная защо ме обхвана някакво пасивно спокойствие. Струваше ми се, че гледам цялото това положение, нас двамата, всичко от огромно разстояние с обърнат далекоглед и го виждам дребно, малко смешно и маловажно.

— Е, добре — казах. — И какво според тебе трябва да направя? Да я премахна? А утре ще се яви друга, същата като нея, нали? И още веднъж? И така всеки ден? Колко време ще продължи това? И защо? Каква полза ще имаме аз, ти, Сарториус, Станцията?

— Не, най-напред ти ми отговори. Ще излетиш с нея и, да кажем, ще станеш свидетел на евентуалната промяна. За няколко минути ще видиш пред себе си...

— Какво ще видя? — прекъснах го раздражено. — Чудовище? Демон? Какво?

— Не. Обикновена, най-обикновена агония. Ти наистина ли повярва в тяхното безсмъртие? Аз те уверявам, че умират... Какво ще направиш тогава? Ще се върнеш за... резервната?

— Престани! — изкрещях и стиснах юмруци. Той ме гледаше със снизходителна насмешка в присвитите си очи.

— Ах, значи, аз трябва да престана? Слушай, на твое място бих прекратил тоя разговор. По-добре е да вършиш нещо друго, например за отмъщение бий океана с пръчка. Какво искаш? Значи, ако... — той направи с ръка шеговит знак за сбогуване и същевременно вдигна очи към тавана, сякаш следеше някакъв отдалечаващ се предмет — ще бъдеш подлец? А така не си ли? Да се усмихваш, когато имаш желание да завиеш, да изразяваш с лицето си радост и спокойствие, когато ти се иска да си хапеш пръстите, тогава не си ли подлец? Ами ако не може да не останеш тук? Тогава какво? Ще се нахвърлиш върху Снаут, който е виновен за всичко, нали? О, тогава ти си идиот, скъпи мой...

— Говориш за себе си — казах аз, като наведох глава. — Аз... я обичам.

— Кого? Своя спомен.

— Не. Нея. Казах ти какво искаше да направи. Така не би постъпил ни един... истински човек.

— Сам признаваш, като казваш...

— Не се хващай за думите.

— Добре. Значи, тя те обича. А и ти искаш да я обичаш. Това не е едно и също.

— Грещиш.

— Келвин, неприятно ми е, но ти сам започна да ме занимаваш с твоите интимни работи. Не обичаш. Обичаш. Тя е готова да си даде живота. Ти също. Много трогателно, много хубаво, възвишено, всичко, каквото желаш. Но за всичко това тук няма място. Няма. Разбираш ли? Не, ти не искаш да разбереш това. Ти си заплетен от сили, които не владеем, в един кръговратен процес, в който тя е само частица. Фаза. Повтарящ се ритъм. Ако тя беше... ако те преследваше някаква грозотия, готова да върши за тебе всичко, ти не би се поколебал нито секунда да я отстраниш. Вярно ли е?

— Вярно.

— Следователно, следователно може би точно затова тя не е такова чудовище! Връзва ли ти това ръцете? Точно това е целта — да бъдат вързани ръцете ти.

— Това е още една хипотеза към милиона хипотези в библиотеката. Снаут, остави тая работа, тя е... Не. Не искам да говоря с тебе по тия неща.

— Добре. Ти сам започна. Но помисли само, че всъщност тя е огледало, в което се оглежда част от твоя мозък. Ако е хубава, то е, защото споменът ти е хубав. Ти си дал рецептата. Кръговратен процес, не забравяй!

— Но какво искаш ти от мене? Да я... да я отстраня! Вече те питах защо трябва да направя това. Ти не ми отговори.

— Сега ще ти отговоря. Аз не съм те канил на този разговор. Не се месех в твоите работи. Нищо не съм ти заповядал, нито ти забранявам и не бих правил това, дори да можеш. Ти сам дойде и ми разказа всичко. Знаеш ли защо? Не? За да снемеш това от себе си, да ти олекне. Да го свалиш. Познавам тая тежест, скъпи мой! Да, да, не ме

прекъсвай! Аз не ти преча с нищо, но ти, ти искаш да ти попреча. Ако аз бях застанал на пътя ти, може би щеше и главата да ми счупиш; тогава щеше да имаш работа с мене, същество от същата кръв и плът като тебе, и сам би се чувствувал като човек. А с нея... не можеш да се справиш и затова спориш с мене... а всъщност — със самия себе си! Остава само да ми кажеш още, че ще се виеш от мъка, ако тя изведнъж изчезне — не, не говори нищо!

— Виж какво, Снаут. Аз дойдох просто от лоялност да ти съобщя, че имам намерение да напусна с Нея Станцията — отблъсках аз неговите атаки, но и за самия мен това прозвуча неубедително.

Снаут сви рамене.

— Много е възможно да останеш на своето мнение. Ако изобщо се изказах по тия неща, направих това само защото в тия си лични работи ти отиваш все по-нагоре, а да се падне от високо... разбираш ме, нали? Ела утре сутринта горе, при Сарториус. Към девет часа. Ще дойдеш ли?

— При Сарториус ли? — учудих се аз. — Че той нали не пуска никого, ти казваше, че дори не можем и по телефона да говорим с него.

— Сега някак си се е справил с положението. Ние не говорим с него по тия неща. Ти си... съвсем друго нещо. Но да оставим това. Ще дойдеш ли утре?

— Ще дойда — измърморих.

Гледах Снаут. Лявата му ръка уж случайно се беше пъкнала зад вратата на гардероба. Кога се бе отворила тя? Навярно отдавна, но поради напрежението на тоя ужасен за мен разговор не бях обърнал внимание. Как неестествено изглеждаше това... Сякаш... криеше вътре нещо. Или като че ли някой отвътре го стискаше за ръката. Прехапах устни.

— Снаут, ти какво?...

— Излез — каза той тихо и извънредно спокойно. — Излез.

Аз излязох и затворих след себе си вратата, по която играеха последните отблясъци на червеното сияние. Харей бе седнала на пода на десетина крачки от вратата, до самата стена. Когато ме видя, тя скочи.

— Виждаш ли?... — каза тя, като ме гледаше с блеснали очи. — Успях, Крис... Толкова се радвам. Може би... може би... ще стане още по-добре...

— О, сигурно — отговорих разсеяно. Връщяхме се в нашата стая, а аз още си блъсках главата с оня идиотски гардероб. Значи, значи, той криеше там?... И целият този разговор?... Бузите ми така пламнаха, че неволно ги поразтрих. Боже, що за безумие! И докъде всъщност стигнахме? Доникъде. Вярно, утре сутринта...

И изведнъж ме обхвана страх, не по-малък от тоя през нощта. Моята енцефалограма. Пълен запис на мозъчните ми процеси ще бъде превърнат в сноп лъчи с различна интензивност и изпратен долу. В дълбините на това необятно и безбрежно чудовище. Как се изрази той, „ако тя изчезне, ти би се измъчвал страшно, нали?“ Енцефалограмата е пълен запис, в който влизат и подсъзнателните процеси. Ами ако искам тя да изчезне, да умре? Но ако не беше така, щях ли да се ужася толкова, че бе преживяла това страшно покушение върху себе си? Можем ли да отговаряме за подсъзнателните си действия? Но ако аз не отговарям за своето подсъзнание, кой друг ще отговаря? Що за идиотщина? За какъв дявол се съгласих моите... моите... Аз мога, разбира се, да проуча предварително тоя запис, но няма да мога да го прочета. Никой не може да направи това. Специалистите могат да определят за какво е мислил наблюдаваният, но само в общи линии: например, че е решавал математическа задача, но точно каква, това вече не са в състояние да кажат. Те твърдят, че това е невъзможно, защото енцефалограмата е равнодействаща, смес от огромно множество едновременно протичащи процеси, от които само част имат психическа „основа“... А подсъзнателните... За тях те изобщо не искат да говорят. А пък къде ще седнат да разчитат нечии спомени, потиснати или непотиснати... Но защо се страхувам толкова? Нали сам казах сутринта на Харей, че тоя експеримент няма да даде нищо. Защото, щом нашите неврофизиолози не умеят да разчитат такива записи, как ще направи това тоя толкова чужд, черен течен гигант...

Но той се вмъкна в мене неизвестно по какъв начин, за да обходи цялата ми памет и да намери най-болезнената ѝ частичка. Как да се съмнявам в това? И то без никаква помощ, без каквото и да било „лъчево предаване“ се вмъкна през херметически затворената двойна броня, през тежката черупка на Станцията, намери във вътрешността ѝ моето тяло и си отиде с плячка...

— Крис... — тихо се обади Харей.

Стоях до прозореца, вперил невиждащи очи в настъпващата нощ. Слаба на тая географска ширина нежна белота закриваше звездите. Това монолитно, макар и тънко облачно образуване беше толкова високо, че от дълбините под хоризонта слънцето го озаряваше с най-слабото си розово-сребристо сияние.

Ако тя изчезне след това, ще означава, че аз съм искал да стане така. Че съм я убил. Да не отида ли там? Не могат да ме заставят насила. Но какво ще им кажа? Това — не. Не мога. Да, трябва да се преструвам, да лъжа, непрекъснато и винаги. И ще направя това, защото в мене може би има надежди жестоки, великолепни, убийствени, мисли, намерения, за съществуването на които и не подозирам. Човекът е тръгнал към други светове, към други цивилизации, без да е опознал докрай собствените си тайни, слепи улици, кладенци, барикадирани тъмни врати. Да им я дам... От срам? Да им я дам само затова, че ми липсва смелост?

— Крис... — още по-тихо от преди прошепна Харей. По-скоро почувствувах, отколкото чух как тя безшумно се приближи до мене и се престорих, че не съм я видял. В този момент исках да бъда сам. Трябваше да бъда сам. Не бях стигнал още доникъде, до никакво решение. Загледан в стъмняващото се небе, в звездите, които бяха само призрачна сянка на земните звезди, аз стоях неподвижен, а в пустотата, която замени бясната гонитба на мислите ми преди малко, растеше без думи мъртва, безразлична сигурност, че там, докъдето не можах да стигна, вече съм направил избора си и като се преструвах, че нищо не се е случило, няхах вече сили дори да се презирам.

МИСЛИТЕЛИ

— Крис, поради експеримента ли?

Свих се от нейния глас. Вече няколко часа лежах, без да мога да заспя, загледан в тъмнината, самотен, защото не чувах дори нейния дъх и в сложния лабиринт на нощните мисли, призрачни, полубезсмислени и придобили поради това нови измерения и значение, бях забравил за нея.

— Какво... Откъде знаеш, че не спя?... — попитах. В гласа ми личеше страх.

— По дишането ти... — каза тя тихо, сякаш ми се извиняваше. — Не исках да ти преча... Ако не можеш, не говори...

— Не, защо? Да, това е поради експеримента. Позна.

— Какво очакват те от него?

— И те не знаят. Очакват нещо. Каквото и да било. Тази операция трябва да се нарече не „Мисъл“, а „Отчаяние“. Сега само трябва да се намери един човек, който да бъде достатъчно смел и да поеме отговорността за решението, но този вид смелост повечето считат за обикновен страх, защото това е отстъпление, разбираш ли, примирение, бягство, недостойно за човека. Като че ли е достойно човек да затъва, да се дави и да тъне в нещо, което не разбира и никога няма да разбере.

Тук аз замълчах, но преди да се успокои ускореното ми дишане, нова вълна от гняв се изля от устата ми.

— Разбира се, никога не липсваха практични хора. Те говореха, че дори да не се установи връзка, като изучаваме тази плазма — всичките тези безумно живи градове, които изскачат от нея за едно денонощие, за да изчезнат отново, — ще познаем тайната на материята, сякаш не знаят, че това е измама, че то е все едно посещаване на библиотека, където книгите са написани на неизвестен език и можеш само да разглеждаш цветните им гърбове!

— Няма ли други такива планети?

— Не се знае. Може да има. Сега знаем само тая. Във всеки случай тя е нещо извънредно рядко, не както Земята. Ние, ние сме обикновени, ние сме трева на вселената и се гордеем с тази наша обикновеност, че е така всеобща. И мислехме, че всичко може да се вмести в нея. Това беше схема, от която се тръгна смело и радостно напред към други светове! Да, но какво представляват тия други светове? Ще ги завладеем ли, или ще бъдем завладени — нищо друго нямаше в тия нещастни мозъци, ах, не си струва да говорим. Не си струва.

Станах, пипнешком намерих в аптекката плоската кутийка с таблетките за сън.

— Ще спя, мила — казах, като се обърнах към мрака, в който вентилаторът високо шумеше. — Трябва да спя. В противен случай сам не зная...

Сутринта, когато се събудих бодър и отпочинал, експериментът ми се стори нещо съвсем незначително, не разбирах защо съм му придавал толкова голямо значение. Също и това, че Харей трябваше да дойде с мене в лабораторията, не ме обезпокои. Всичките й усилия ставаха напразни, след като отсъствувах няколко минути от стаята, затова се отказах от по-нататъшни опити, за които тя настояваше (готова беше дори да я заключа някъде), и я посъветвах да си вземе някаква книга за четене.

Повече от самата процедура ме интересуваше какво ще видя в лабораторията. В тая голяма светлосива зала нямаше нищо особено, като изключим доста значителните празнини по полиците и шкафовете със стъклария за анализи. (Освен това някои от шкафовете нямаха стъкла, а плоскостта на едната врата беше пропукана звездообразно, сякаш тук наскоро се бе водила борба и нейните следи са били набързо, макар и старателно премахнати.) Снаут, който се въртеше около апаратурата, се държа много прилично, прие появяването на Харей като нещо съвсем обикновено и леко й се поклони отдалеч. Когато той мокреше слепите ми очи и челото с физиологичен разтвор, появи се Сарториус. Той влезе през една малка врата, която водеше в тъмната стаичка. Беше с бяла престилка, с наметната върху нея черна противолъчева мушама, която достигаше до глезените му. Деловит, енергичен, той се здрависа с мене така, като че ли бяхме едни от стотиците сътрудници на големия институт на земята и сме се

разделили предния ден. Едва сега забелязах, че мъртвият израз на лицето му се дължи на контактните стъкла, които носеше под клепачите си вместо очила.

Той гледаше със скръстени на гърдите си ръце как Снаут увива долепените до главата ми електроди с бандаж, който придоби формата на бял калпак. Няколко пъти обгърна с поглед цялата зала, сякаш изобщо не забелязваше Харей, която, свита и тъжна, седеше на малката табуретка до стената и се преструваше, че чете. Снаут се отдалечи от моето кресло и аз извърнах стегнатата си в метал и проводници глава, за да видя как ще включи апаратурата, но Сарториус вдигна неочаквано ръка и заговори тържествено:

— Доктор Келвин! Моля за миг внимание и концентрация! Нямам намерение нищо да ви налагам, защото това не би ни довело до целта, но ви моля да престанете да мислите за себе си, за мене, за колежата Снаут и за което и да било друго лице, за да изключите всички случайности и се съсредоточите в работата, поради която се намираме тук. Земята и Соларис, поколенията изследователи, които съставляват едно цяло, въпреки че отделните хора имат своето начало и край, нашата упоритост в стремежа ни да установим интелектуална връзка, дължината на историческия път, преминал от човечеството, увереността в това, че той ще бъде продължен в бъдеще, готовността за всякакви жертви и трудности, за подчиняване на всичките ни лични чувства на тая наша мисия — ето редица теми, които трябва да запълнят изцяло вашето съзнание. Наистина течението на мислите не зависи изцяло от вашата воля, но фактът, че вие се намирате тук, осигурява автентичността на изтъкнатата от мене последователност. Ако не бъдете сигурен, че сте се справили със задачата, моля да съобщите това, а колежата Снаут ще повтори записа. Ние имаме време.

Последните думи той изрече с бледа, суха усмивка, която не отне от очите му израза на проникновено въодушевление. Повдигаше ми се от потока на тия толкова сериозно произнасяни фрази, но за щастие Снаут наруши продължителната пауза.

— Може ли, Крис? — попита той, опрял лакът върху високия пулт на електроенцефалографа в небрежна и едновременно фамилиарна поза, сякаш се опираше на някакъв стол. Бях му благодарен, че ме нарече по име.

— Може — казах аз и затворих очи. Вълнението, което опустоши мозъка ми, внезапно изчезна, когато той свърши с прикрепването на електродите и сложи пръст на бутона; през клепачите си видях розовия блясък на контролните лампички върху черната плоча на апарата. Едновременно изчезваше влажната и неприятна студенина на металните електроди, които като студени монети опасваха главата ми. Бях като сива, неосветена арена. На тая пустота асистираше от всички страни тълпа невидими зрители, амфитеатрално разположени около мълчанието, в което се развяваше иронично презрение към Сарториус и Мисията. Напрежението на вътрешните наблюдатели, жадни да изиграят импровизираната си роля, отслабваше. „Харей?“ — помислих тая дума за опит, с неприятно безпокойство, готов веднага да я оттегля. Но моята бдителна, сляпа аудитория не протестираше. Известно време цял бях олицетворение на самата чувствителност, на искрено съжаление, готов на мъчителни и дълги жертви. Харей ме изпълваше без черти, без форми, без лице, но изведнъж през безличното понятие за нея, от което лъхаше отчаяна нежност, с цялото величие на професорския си лик в сивата тъмнина ми се яви Гисе, бащата на соларистиката и соларистите. Но аз не мислех за гейзера от мръсна плазма, нито за зловонната бездна, която беше погълнала неговите златни очила и старателно изчетканите му бели мустаци; аз виждах само гравюрата върху главната страница на монографията, гъсто защрихования фон, с който художникът беше окръжил главата му така, че тя, без да подозира, сякаш беше увенчана с ореол. Лицето му приличаше толкова много на лицето на моя баща — не по черти, а по добросъвестната старомодна разсъдливост, — че в края на краищата не знаех кой от тях двамата ме гледа. Те и двамата нямаха гробове, нещо толкова обикновено и често, че не буди никакви особени вълнения.

Образът вече изчезваше и аз за момент, не зная колко дълъг, забравих всичко — Станцията, експеримента, Харей, черния океан, всичко. Бях изпълнен изцяло с моментна като светкавица увереност, че тия двама, които вече не съществуваха, безкрайно малки, превърнати в засъхнала кал, са се справили с всичко, което се е изпречило на пътя им, а спокойствието, което се роди от това откритие, унищожи безформената тълпа, която обкръжаваше сивата арена в нямо очакване на моето поражение. Едновременно с двойното щракване при изключването на апарата изкуствената светлина се вряза в очите ми.

Присвих клепачи. Сарториус ме гледаше изпитателно, все в същата поза. Снаут, обърнат с гръб към него, се въртеше край апарата и сякаш нарочно шляпаше със сандалите, които се изхлузваха от краката му.

— Доктор Келвин, смятате ли, че експериментът е сполучлив? — прозвуча отблъскващият носов глас на Сарториус.

— Да — казах аз.

— Сигурен ли сте в това? — с оттенък на учудване и дори на подозрителност попита Сарториус.

— Да.

Увереността и резкият тон на отговора ми смутиха за малко студената му важност.

— Тогава... добре — измънка той и се огледа, като че ли не знаеше какво да прави.

Снаут се приближи до мене и започна да развива бандажите от главата ми.

Станах и се разходих по залата, а в това време Сарториус, който беше изчезнал в тъмната стаичка, се върна с вече проявения и изсушен филм. Върху петнадесетметровата лента се бяха проточили трепкащи линии със светли зъбци, подобно на плесен или паяжина, развлечена върху черната, хлъзгава целулоидна ивица.

Нямах повече работа тук, но не излязох. Другите двама сложиха записа в оксидираната касетка на модулатора. Сарториус, недоверчиво намръщен, още веднъж разгледа края му, сякаш се опитваше да разшифрова скрития смисъл на тия трепкащи линии.

Останалата част на експеримента беше вече невидима. Виждах само как манипулират с копчетата и ръчките на командното табло и пускат апаратурата в действие. Токът се събуди със слабо басово мъркане в намотките на бобините под бронирания под, а после само светлинките в стъклените тръбички на показателите се задвижиха надолу и показваха, че грамадното дуло на рентгеновото оръдие се спуска във вертикалната шахта, за да застане в отвореното ѝ гърло. Тогава светлинките замръзнаха на най-долните деления на скалата и Снаут започна да увеличава напрежението, докато белите просвети, които заместваха стрелките, не направиха колебливо половин оборот надясно. Бръмченето на тока стана едва доловимо, не се случваше нищо, ролките с лентата се въртяха под капака така, че дори това не

можеше да се види. Тихо като часовников механизъм потракваше автоматичният брояч на метража.

Харей гледаше иззад книгата ту към мене, ту към тях. Приблжих се до нея. Тя ме погледна въпросително. Експериментът вече се свършваше. Сарториус бавно се приближи до голямата конусовидна глава на апарата.

— Тръгваме ли? — попита само с устни Харей.

Кимнах с глава. Тя стана. Без да се сбогувам с никого — това би изглеждало твърде безсмислено, — минах край Сарториус.

Необикновено хубав залез изпълваше високите прозорци на горния коридор. Това не беше обикновената мрачна, размазана червенина, а всички оттенъци на светлисто примъглената, сякаш посипана с най-ситно сребро розовина. Тежкият, неподвижно настръхнал черник на безкрайната океанска равнина, сякаш в отговор на това топло сияние, искреше с мек жълто-виолетов отблясък. И само в самия зенит небето все още упорито оставаше жълто-кафяво.

На средата на долния коридор внезапно спрях. Просто не можех да допусна, че отново като в затворническа килия ще се затворим в кабината, която гледаше към океана.

— Харей — казах аз, — знаеш ли... бих надникнал в библиотеката... Имаш ли нещо против?...

— О, с удоволствие ще потърся нещо за четене — отговори тя с малко изкуствено оживление.

Чувствавах, че от вчера в отношенията ни се беше появила някаква пукнатина и че трябва да й оказвам поне малко сърдечност, но бях обхванат от пълна апатия. Не зная какво трябваше да се случи, за да се отърся от тази апатия.

Върнахме се по коридора, после по наклона стигнахме до едно малко преддверие, тук имаше три врати, между тях цветя като в някакви витрини с кристални стъкла.

Средната врата, която водеше за библиотеката, беше облицована от двете страни с изкуствена кожа, до която аз винаги се стараех да не се докосвам. Вътре в голямата кръгла зала с бледосребърен потон, украсен със стилизирани слънца, беше малко по-прохладно.

Аз прекарах ръка по гърбовете на томовете от соларистката класика и тъкмо исках да взема Гисе, с неговия портрет-гравюра на

първата страница, покрит с тънка хартия, когато неочаквано открих дебелия том на Гравински, който миналия път не бях забелязал.

Седнах в мекото кресло. Беше съвсем тихо. Зад мен Харей прелистваше някаква книга, чувах лекото шумолене на страниците под пръстите ѝ. Компендиумът на Гравински, използван при следването най-често като обикновено учебно резюме, представляваше сборник от наредени по азбучен ред соларистични хипотези, от абиологичната до изродената. Съставителят, който нито веднъж не беше дори виждал Соларис, бе преровил много монографии, протоколи на разни експедиции, отделни статии и временни съобщения, беше използвал работите на планетолозите, които са изучавали и други планети, и беше съставил каталог, който малко плашеше със сбитите си формулировки, понеже те често преминаваха в тривиалност и загубваха изтънчената сложност на мислите, от които се бяха родили. Впрочем това произведение, енциклопедично по замисъл, представляваше по-скоро куриозна ценност. То бе издадено преди двадесет години, а през това време беше създадена цяла планина нови хипотези, които не биха се събрали в една книга. Преглеждах азбучния списък на авторите като списък на паднали в боя — малцина от тях бяха още живи, но нито един като че ли не работеше активно в областта на соларистиката. Цялото това устремило се по всички посоки мислово богатство създаваше впечатление, че някоя от хипотезите трябва да е вярна, че не е възможно истината да е съвсем обратна, още по-различна от мириадите на изложените в нея предположения. Гравински беше написал предговор, в който бе разделил познатите преди него близо шестдесет години на соларистиката на периоди. В първия — който започваше от първоначалното изследване на Соларис — никой всъщност съзнателно не беше предлагал каквито и да било хипотези. Тогава някак си интуитивно е било прието, че от гледна точка на „здравия разум“ океанът представлява мъртъв химически конгломерат, чудовищна маса от покриващо кълбото желе, което създава най-разнообразни форми благодарение на своята псевдовулканична дейност и на своеобразния автоматизъм на процесите, които стабилизират неустойчивата орбита така, както махалото се задържа във веднъж дадена плоскост на колебания. Наистина само след три години Магенон е изказал предположение за живата природа на „машината от желе“, но

Гравински е посочил началото на периода на биологическите хипотези едва девет години по-късно, когато предположението на Магенон, дотогава единствено, започнало да намира все повече привърженици. Следващите години изобилствуват с много сложни, подкрепени с биоматематически анализ подробни теоретически модели на живия океан.

Третият период е характерен с разпадането на почти еднаквите мнения на соларистите и с появяването на голям брой яростно съперничащи си школи. Това е периодът, в който са работили Панмалер, Стробли, Фрейхус, Легррой, Осипович и когато цялото наследство на Гисе е било подхвърлено на унищожителна критика. Тогава са били създадени първите атласи, каталози, стереофотографии на асиметриадите, смятани до тоя момент за творения, които не се поддават на изучаване. Преломът настъпил благодарение на новите, управлявани от разстояние апарати, изпращани в бурните глъбини, които всяка секунда заплашват с колосални взривове. Тогава сред развилнелите се спорове започват да се чуват отделни, отминавани с презрително мълчание хипотези на минималистите. Те гласят, че дори да не е възможно да бъде установена „връзка“ с „разумното чудовище“, и в тоя случай изучаването на втвърдяващите се градове на мимойдите и балонообразните планини, които океанът издига, за да ги погълне отново, сигурно ще донесе много ценни химически и физикохимически знания, нови сведения за структурата на молекулите-гиганти и т.н. Но никой дори не счел за необходимо да спори с поддръжниците на подобни тези. Защото това е периодът, когато са създадени каталозите за типовите метаморфози, които и досега не са загубили значението си, или био-плазматичната теория на Франк за мимойдите, която, макар и отхвърлена като погрешна, все пак си остава великолепен образец на интелектуален размах и логика. Тия „периоди на Гравински“, които обхващат тридесет и няколко години, са наивната младост на соларистиката, стихийно-оптимистичният ѝ романтизъм. Оттук нататък започва — отбелязана с първите скептични гласове — зрялата възраст на тая наука. Вече в края на двадесет и петте години — като връщане към първите колоидално-механистични хипотези — се чуват хипотези, които са тяхно закъсняло потомство, за апсихичността на Соларисовия океан. Всички търсения на прояви на съзнателна воля, на целесъобразност на процесите, на действия,

мотивирани от вътрешни потребности на океана, са били всеобщо признати за някаква заблуда на цяло поколение изследователи. Публицистичната страст те да бъдат оборени е подготвила почвата за трезвите, аналитични, насочени към старателно трупане на факти изследвания на групите на Холден, Еонидес, Столива. Това е период на бурно нарастване на архивите, на филмотеките с микрофилми, на експедициите, богато съоръжени с всевъзможни апарати, самопишещи регистратори, самонаблюдатели, сонди, с всичко, което само е могла да достави Земята. През някои години от онова време в тия изследвания са участвували повече от хиляда души едновременно. Но точно тогава, когато непрекъснато нараствал темпът на постоянното натрупване на факти, оживителният дух на учените вече почва да яловее. Започва трудно определяемият по време упадъчен период на тая въпреки всичко все още оптимистична фаза на соларистките изследвания.

Тая фаза се характеризира преди всичко с великите, смели — веднъж с теоретическото си въображение, друг път с отрицанието си — индивидуалности като Гисе, Щробл и Севада, който — последен от великите соларисти — загинал при загадъчни обстоятелства в района на Южния полюс на планетата, като извършил нещо, което не се случва дори на новак. Пред очите на стотици наблюдатели той насочил своята летяща ниско над океана машина направо във вълните, които — това всички са забелязали — явно са му давали път. Говорило се, че го е обхванала внезапна слабост, умопомрачение или че машината му не е била в изправност. В действителност според мен това е било първото самоубийство, първият внезапен порив на отчаяние.

Първият, но не и последният. Ала томът на Гравински не съдържаше такива данни; аз сам си доподсказвах дати, факти и подробности, като се взирах в неговите пожълтели, покрити със ситни букви страници.

Впрочем такива патетични атентати срещу собствения живот покъсно вече не е имало, нямало е вече и големи индивидуалности. Рекрутирането на изследователи, които да се посветят на определена област от планетологията, е всъщност непроучено от никого явление. Хора с големи способности и голяма сила на характера се раждат горедолу еднакво често, не е еднакъв само техният избор. Тяхната наличност или липса в дадена област на изследванията може да се обясни навярно с перспективите, които дава тая област. Като

оценяваме различно класиците на соларистиката, никой не може да отрече техния талант, гениалността им често пъти. Мълчаливият гигант е привличал в течение на десетилетия най-добрите математици, физици и знаменитостите в областта на биофизиката, теорията на информацията, електрофизиологията. След това от година на година на армията изследователи като че ли са отнемали вождовете. Останала е само една сива, безименна маса от търпеливи събирачи на факти, компилатори, създатели на много оригинално замислени експерименти, но вече не е имало нито масови експедиции, замислени в мащаба на цялата планета, нито смели обединяващи хипотези.

Соларистиката е започнала да запада и сякаш като акомпанимент на нейния понижен полет са се родили масово най-различни хипотези, които се различават една от друга само с второстепенни детайли за дегенерацията, инволюцията на Соларисовите морета. От време на време са се появявали по-смели, по-интересни мисли, но общо взето, океанът е бил признаван за краен продукт на развитие, който отдавна, още преди хилядолетия е преживял период на най-висша организация, а сега, сцепен само физически, вече се разпада на многочислени, ненужни, безсмислени, агонизиращи творения.

Аз знаех невключени в тоя списък на соларистката класика, струва ми се неправилно, оригинални трудове на двадесетина европейски психолози, които в тоя смисъл имаха нещо общо със соларистиката, че дълго време са изучавали реакцията на общественото мнение, като са събирали най-обикновени изказвания, мнения на неспециалисти, и по тоя начин са намерили удивително тясна връзка между промените в това мнение и възгледите, които са се борили в научните среди.

Така в кръговете на координационната група от Планетологичния институт, там, където се решава въпросът за материалната поддръжка на изследванията, са ставали промени, които са се изразявали в постоянно, макар и постепенно намаляване на бюджета на соларистичните институти и бази, а така също и на дотациите за експедициите, изпращани на Соларис.

Гласовете, които са се надигали за по-нататъшно ограничаване на изследванията, са се смесвали с други гласове — на тия, които са искали да се употребят средства, които действуват по-енергично, но като че ли никой не е отишъл по-далеч от административния директор

на Световния институт по космология, който упорито е говорил навсякъде, че живият океан съвсем не игнорира хората, а просто не ги забелязва, както слонът — мравката, която лази по гърба му, и за да привлечем вниманието на океана и да го концентрираме върху нас, трябва да приложим по-силни импулси и машини-гиганти, съответни за цялата планета. Забавна подробност представляваше това, че, както хапливо бе подчертал печатът, такива скъпо струващи начинания предлагаше директорът на Космологическия, а не на Планетологическия институт, който финансираше изследванията на Соларис, следователно това беше щедрост за сметка на чужд джоб.

А после кръговъртеж от хипотези, освежаване на стари, въвеждане в тях на несъществени изменения, уточняване или, напротив, усложняване започна да превръща толкова ясната, въпреки грамадния си обем, соларистика в един все по-заплетен, пълен със задънени улички лабиринт. В атмосферата на всеобщо равнодушие, стагнация и обезкуражаване един друг океан от безплодно напечатана хартия сякаш съпътствуваше океана на Соларис.

Мислех си, че може би сега се намираме на повратен пункт в историята. Решението за примирение, за отстъпление, сега или в недалечно бъдеще, би могло да вземе връх, дори ликвидирането на самата Станция не смятах за нещо невъзможно, макар и малко вероятно. Но не вярвах, че с това би се спасило каквото и да било. Самото съществуване на мислеция колос никога вече няма да даде мира на хората. Дори да пребродим Галактиката, дори да се свържем с други цивилизации на подобни нам същества, Соларис ще бъде вечно предизвикателство за човека.

СЪНИЩА

След като шест дни не се получи никакъв резултат, трябваше да повторим експеримента. За тая цел Станцията, която до този момент стоеше неподвижна над пресечната точка между четиридесет и третия паралел и сто и шестнадесетия меридиан, започна, запазвайки височина четиристотин метра над океана, да се движи в южна посока, където според данните от радарните приематели и радиограмите на сателоида активността на плазмата значително се бе увеличила.

През две денонощия снопът рентгенови лъчи, модулиран с помощта на моята енцефалограма, атакуваше невидимо всеки няколко часа съвършено гладката повърхност на океана.

В края на второто денонощие ние вече се намирахме толкова близо до полюса, че когато почти целият диск на синьото слънце се скриваше зад хоризонта, пурпурното набъбване на облаците от другата страна възвестяваше изгрева на червеното слънце.

Непосредствено след залеза на синьото слънце на северозападния хоризонт се показа симетриадата, веднага отбелязана от сигнализаторите. Тя беше така слята с рижавомътната мъгла, че почти не можеше да се различи, и се излъчваше от нея само като отделни, огледално лъскави гигантски цветове от стъкло, които израстваха там, където небето и плазмата се докосваха. Станцията обаче не измени курса си и след около четвърт час колосът, който потрепваше червеникаво като загасваща рубинена лампа, се скри зад хоризонта.

И пак изтекоха две денонощия. Експериментът бе направен за последен път, рентгеновото облъчване обхвана значителна част от океана. На юг се показаха Аренидите. Те се виждаха много добре от височината, на която се намирахме, въпреки тристакилометровото разстояние до тях. Това беше скалиста част от сушата с шест като че покрити със сняг възвишения. Всъщност тоя слой имаше органически произход, което свидетелствуваше, че тая формация някога е била на дъното на океана.

Ние изменихме курса на югоизток и известно време се движехме успоредно на планинската верига, покрита с облаци, характерни за червения ден, докато и те изчезнаха. От първия експеримент бяха минали вече десет дни.

През цялото това време на Станцията всъщност нищо не се вършеше. След като Сарториус веднъж състави програмата на експеримента, автоматичната апаратура започна да я повтаря и дори не съм сигурен дали някой изобщо контролираше нейното действие. Но едновременно в Станцията ставаха много повече неща, отколкото беше желателно. Не между хората. Аз се опасявах, че Сарториус ще се опита да поднови работата си над анихилатора, чаках също реакцията на Снаут, когато узнае от Сарториус, че съм го излъгал до известна степен, като съм преувеличил опасността, която би могло да повлече след себе си унищожението на неутринната материя. Нищо такова обаче не се случи поради причини, които отначало ми изглеждаха твърде загадъчни. Разбира се, аз имах пред вид възможността за някаква измама от тяхна страна, за някакви тайни приготовления и работи, затова всеки ден надниквах в тъмното помещение под главната лаборатория, в което се намираще анихилаторът. Но нито веднъж не заварих там никого, а тънкият слой прах върху бронята и кабелите му свидетелствуваше, че от много седмици никой дори не го беше докосвал.

В това време Снаут стана също така невидим, както Сарториус, дори още по-неуловим и от него, защото вече и визиофонът на радиостанцията не отговаряше на повикванията. Някой трябваше да направлява движението на Станцията, но аз не знаех кой, защото това просто не ме интересуваше, колкото и странно да звучи това. Липсата на реакция от страна на океана също до такава степен не ми правеше впечатление, че след два-три дни почти престанах да се съобразявам и страхувам от нея и съвсем забравих и океана, и експеримента. По цели дни прекарвах или в библиотеката, или в кабината с Харей, която сновеше край мен като сянка. Виждах, че работите между нас не стоят добре и че това състояние на апатия и безсмислено отлагане не може да продължава до безкрайност. Аз трябваше да направя нещо, да изменя нещо в отношенията ни, но се чувствувах неспособен да взема каквото и да било решение и отхвърлях самата мисъл за каквото и да било промяна. Не бих могъл да обясня това по-точно, но ми се

струваше, че всичко в Станцията, и особено това, което беше между мене и Харей, се намира в състояние на страшно неустойчиво равновесие и че най-малкото нарушение може да го превърне в развалини. Защо? Не зная. Най-удивителното беше, че и тя, поне до известна степен, чувствуваше нещо подобно. Когато сега си мисля за това, струва ми се, че впечатлението на несигурност, на отлагане, на момент като че ли пред земетресение се предизвикваше от самата действителност. Може би то се дължеше и на друго: на сънищата. Тъй като никога преди това не бях имал подобни видения, реших да записвам сънищата си и на това само трябва да благодаря, че съм в състояние да разкажа нещичко за тях.

При обстоятелства всъщност необясними, в пространство, лишено от небе, земя, подове, сводове или стени, пребивавах, сякаш свит или затворен в някаква субстанция, която външно ми беше съвсем чужда, сякаш цялото ми тяло се бе врасло в полумъртва, неподвижна, безформена маса или сякаш аз бях тая маса, лишен от тяло, обкръжен с неясни, отначало бледорозови петна, увиснали в среда с различни от въздуха оптически свойства така, че едва от много близко разстояние предметите ставаха ясни, дори прекомерно и неестествено ясни. Защото в тези сънища моето непосредствено обкръжение надвишаваше по своята конкретност и материалност възприятията от действителността. Когато се събуждах, имах парадоксалното усещане, че истинското „наяве“ беше именно онова от съня, а това, което виждам, като си отворя очите, е само някаква негова изсушена сянка.

Такъв беше първият образ, от който възникваше сънят.

Имаше сънища, при които в мъртво съсирената тъмнина се чувствувах предмет на някакви неуморни, бавни изследвания, при които не се използваха никакви осезаеми инструменти. Това беше проникване, раздробяване, унищожаване до пълна празнота; последната степен, дъното на тия мълчаливи унищожителни опити беше страхът, само спомнянето за който през деня ускоряваше сърцебиенето ми.

А дните, съвсем еднакви, сякаш избледнели, изпълнени със скучна неохота към всичко, пълзяха лениво и с безкрайно равнодушие. Страхувах се само от нощите и не знаех как да се спася от тях. Бодърствувах заедно с Харей, която изобщо не се нуждаеше от сън, целувах я, галех я, но знаех, че не го върша нито за нея, нито за себе

си, че правя всичко от страх да не заспя, а тя, макар да не бях й казал нищо за тия потресни кошмари, сигурно се досещаше, защото в държането й чувствавах съзнание за непрестанно унижение, но нищо не можех да направя.

Казах вече, че от провеждането на експеримента насам не бях се виждал нито със Снаут, нито със Сарториус; Снаут все пак на няколко дни се обаждаше понякога с бележка, но по-често по телефона. Той се интересуваше дали не съм забелязал някакво ново явление, някакви промени, нещо, което да може да се сметне за реакция на експеримента, повтарян вече толкова пъти. Отговорях, че не съм видял нищо и сам му задавах същия въпрос. Снаут ми отговаряше само с клатене на глава на екрана.

На петнадесетия ден след прекратяване на експериментите аз се събудих по-рано от друг път, толкова изнурен от кошмарите, като че ли се събуждах от вцепеняване, предизвикано от дълбока наркоза. През открития прозорец видях как при първия блясък на лъчите на червеното слънце, чието грамадно удължение разсичаше като река от пурпурен огън океанската площ, мъртвата равнина започва незабележимо да се вълнува. Нейната чернилка веднага побеля, сякаш я покри тънка пелена от мъгла, но тази мъгла имаше твърде материална консистенция. На отделни места в нея се образуваха центрове на вълнение и това неопределено движение постепенно обхваща цялото видимо пространство. Черният цвят изчезна, закрит от размиващи го светлорозови в издутите си части и бисерно кафяви в хлътнолостите си ципи. Цветовете, които отначало се редуваха, като моделираха това удивително покривало на океана в дълги редици сякаш застинали при люлеенето вълни, се размесиха и вече целият океан беше покрит с едромехуреста пяна, която излиташе на грамадни парцали както изпод Станцията, така и около нея. От всички страни едновременно към пустото червено небе изскачаха ципестокрили облаци пяна, които се разпростираха хоризонтално, съвсем различни от истинските облаци, с кълбообразно набъбнали краища. Тия, които като хоризонтални ивици закриваха ниския диск на слънцето, бяха, сякаш в контраст на неговия блясък, черни като въглен. Другите пък, които бяха по-близо до слънцето, ръждавееха, пламваха с вишнев или червено-виолетов цвят, в зависимост от ъгъла, под който ги осветяваха лъчите на изгрева, и тоя процес продължаваше, сякаш океанът люпеше

от себе си кървави люспи и ту показваше под тях своята черна повърхност, ту се закриваше с нови приливи на пяна. Някои от тези своеобразни формации излитаха нагоре съвсем близко, зад самите стъкла, като минаваха на няколко метра, а една дори се плъзна с копринената си обвивка по стъклото, докато ония, които бяха излетели преди това в простора, вече едва се забелязваха в дълбините на небесата като пръснати птици и като прозирни петна се разтопяваха в зенита.

Станцията застана неподвижно и стоя така около три часа, но зрелището продължаваше. Едва когато слънцето се скри зад хоризонта и мрак покри океана под нас, хилядният рой от тънки розови силуети се заиздига все по-високо и по-високо, полетя в някакви безкрайни редици, като по невидими струни, неподвижни и безтегловни, и това величествено възнесение продължи, докато не стана съвсем тъмно.

Цялото това потресно със спокойната си огромност зрелище порази Харей, но аз не можах нищо да кажа за него. За мене, солариста, то беше също така ново и неразбрано, както за нея. Впрочем форми и образувания на Соларис, които не са регистрирани в никакви каталози, могат да се наблюдават горе-долу два-три пъти в годината, а при малко повече щастие дори по-често.

През следващата нощ, около един час преди обикновения изгрев на слънцето, станахме свидетели на друг феномен — океанът фосфоресцираше. Това беше типичен признак на локално засилване на дейността на плазмата. Отначало върху невидимата в мрака повърхност на океана се появиха отделни петна светлини, по-скоро размазан белезникав блясък, които се поклащаха в един ритъм с вълните. Те се сливаха и разширяваха, докато призрачното развиделяване не обхвана цялото видимо поле. Интензивността на фосфоресцирането нарастваше непрекъснато около петнадесет минути; после това явление завърши по изумителен начин: океанът започна да гасне, насреца ни от изток идваше широка стотици мили тъмна ивица. Когато тя стигна до Станцията и я задмина, тая част от океана, която продължаваше да фосфоресцира, се виждаше като високо в мрака сияние, което все повече се отдалечаваше към запад. А като стигна до хоризонта, то заприлича на огромно Северно сияние и веднага изчезна. След малко слънцето пак изгря и отново по всички посоки се простираше мъртва сива пустиня, едва отбелязвана от

бръчките на вълните. Фосфоресцирането на океана беше вече описано явление, известен брой пъти е било наблюдавано пред избухване на асиметриади, освен това то беше по-скоро характерен белег за засилена местна активност на плазмата.

Но през следващите две седмици около Станцията, както и в самата нея, не се случи нищо особено. Само веднъж посред нощ дочух някакъв далечен вик, който долиташе сякаш отникъде и отвсякъде, извънредно висок, рязък и провлачен, всъщност някакво могъщо свръхчовешко ридание; изтръгнат от кошмара, дълго лежах и се вслушвах в него, неуверен дали и тоя вик не е сън. Предишната вечер от лабораторията, която отчасти се намира над нашата кабина, до мене достигаха някакви сподавени звуци, сякаш там местеха големи тежести или апаратури. Стори ми се, че този вик също долита отгоре, по твърде непонятен наистина начин, тъй като двата етажа бяха звуково съвършено изолирани. Този агонизиращ глас продължи повече от половин час. Мокър от пот, полуобезумял, исках вече да се затека горе, защото той късаше нервите ми. Но най-сетне утихна и отново се чуваше само, че се местят тежести.

След два дни, вечерта, когато седяхме с Харей в малката кухня, неочаквано влезе Снаут. Беше облечен с истински земен костюм, който го беше съвсем променил. Изглеждаше по-висок и позастарял. Почти без да ни гледа, той се приближи до масата, надвеси се над нея и без да сяда, започна да яде студеното месо направо от консервената кутия, като си отчупваше и хляб. При това ръкавът му влизаше в кутията и се цапаше с мазнина.

— Цапаш се — казах аз.

— Така ли? — изфъфли той с пълна уста. Ядеше така, сякаш цели дни не беше слагал нищо в уста, наля си половин чаша вино, изпи го на един дъх, избърса устата си и като въздъхна, огледа се наоколо със зачервени очи. После ме изгледа и измърмори:

— Ти си пуснал брада?... Охо!...

Харей шумно слагаше съдините в умивалника. Снаут започна да се люлее леко на токовете си, кривеше се и мляскаше с уста, като си чистеше зъбите с език. Стори ми се, че прави това нарочно.

— Не ти се ще да се бръснеш, а? — попита той, като ме гледаше настойчиво.

Не му отговорих.

— Внимавай! — подхвърли той след малко. — Това е съветът ми. И той най-напред престана да се бръсне.

— Върви да спиш — измърморих аз.

— Какво? Глупаци вече няма! Защо да не си поговорим? Слушай, Келвин, а може би той ни мисли доброто? Може би иска да ни направи щастливи, само че още не знае как? Той чете в мозъците ни нашите желания, а само две на сто от нервните процеси са съзнателни. Значи, той ни познава по-добре, отколкото ние самите. Следователно трябва да го слушаме. Вярно ли е? Как мислиш? Или не искаш? Защо — в гласа му се промъкна плачлива нотка, — защо не се бръснеш?

— Млъкни — казах аз. — Ти си пиан.

— Какво? Пиан? Аз? Та какво от това? Не може ли да се напие човек, който се е домъкнал от единия край на Галактиката до другия, за да разбере колко струва? Защо? Ти вярваш ли в мисията на човека, а, Келвин? Гибарян ми разказваше за тебе, преди да си пусне брада... Ти си точно такъв, както те описваше... Само не влизай в лабораторията, ще си загубиш вярата... там твори Сарториус, нашият Фауст Фауст au rebours^[1], търси средства против безсмъртието, знаеш ли? Това е последният рицар на Светата Връзка, такъв, за какъвто сме достойни... Неговият предишен замисъл също не беше лош — продължена агония. Добре, нали? *Agonia perpetua* сламки... сламени шапки... как можеш да не пиеш, Келвин?

Очите му, почти невидими в подпухналите клепачи, се спряха на Харей, която стоеше неподвижна до стената.

— О, Афродито бяла, от океана ти родена. Поразена божественост, ръката твоя... — започна той да декламира и се задави от смях. — Почти... точно... нали, Келвин?... — издума той с усилие, като кашляше.

Все още бях спокоен, но това спокойствие започна да преминава в студена ярост.

— Млъкни! — викнах аз. — Млъкни и излез!

— Пъдиш ли ме? И ти ли? Пускаш си брада и ме пъдиш? Вече не искаш да те предупреждавам, да те съветвам, както звездните другари се съветват един друг? Келвин, хайде да отворим люковете и да му викнем там, долу. Може пък да ни чуе? Но как се нарича той? Помисли само, ние кръстихме всички звезди и планети, а те може вече да са си имали свои имена. Каква узурпация! Слушай, да отидем там! Ще

крещим... ще му кажем какво е направил от нас, докато се ужаси... Ще ни построи сребърни симетриади и ще се помоли за нас със своята математика, ще ни обсипе с окървавени ангели и неговата мъка ще стане наша мъка, а неговият страх — наш страх и ще ни моли да се свърши всичко това. Защото всичко, което той е и което прави — е само една молба за край. Защо не се смееш? Ами че аз само се шегувам. Може би, ако ние като раса имахме по-голямо чувство за хумор, нямаше да стигнем до това положение... Знаеш ли какво иска той да направи? Иска да накаже океана, иска да го докара дотам, че да закрепци с всичките си планини едновременно. Мислиш ли, че няма да има смелост да предложи този план за утвърждаване от оня склеротичен ареопаг, който ни е пратил тук да изкупваме чужди вини? Ти си прав... той ще се уплаши... но само поради шапчицата. Шапчицата си няма да издаде на никого — толкова смел той не е, нашият Фауст...

Мълчях. Снаут все по-силно се олюляваше на краката си. От очите му течаха сълзи и капеха по костюма му. — Кой направи това? Кой направи това с нас? Гибарян? Гисе? Айнщайн? Платон? Това бяха престъпници, знаеш ли? Помисли само — в ракетата човек може да се пукне като мехур или да измръзне, или да изгори, или така бързо да му изтече кръвта, че да не може и да викне, а после само ще му тракат костите в металния ковчег, ще се въртят по Нютоновата орбита с поправката на Айнщайн, тия наши кречеталки на прогреса. А ние, понеже този път е прекрасен, на драго сърце дойдохме тук и в тия килии, над тия чинии, сред безсмъртни миячки на съдове, с отряди от верни шкафове и предани клозети, тук е нашето предназначение... погледни, Келвин. Ако не бях пиан, не бих бърбил толкова, но най-сетне все някой трябва да каже тия работи. Кой в края на краищата е длъжен да ги каже? Стоиш си тук ти, дете в касапницата, и косите ти растат... Кой е виновен? Отговори си сам...

Той се обърна бавно и излезе, на прага се хвана за вратата, за да не падне, и още дълго се чуваше ехото на стъпките му, което се връщаше при нас от коридора. Избягвах погледа на Харей, но изведнъж очите ни се срещнаха. Искаше ми се да се приближа до нея, да я прегърна, да я помилвам по косите, но не можех. Не можех.

[1] В противоположност (фр.). — Б.пр. ↑

УСПЕХ

Следващите три седмици сякаш бяха един и същ ден, който се повтаряше непрекъснато, все еднакъв. Капаците на прозорците се спускаха и се вдигаха; през нощта пропълзвах от един кошмар в друг, сутрин ставахме и играта започваше отново, но дали това беше игра?

Преструвах се на спокоен, Харей също. Това мълчаливо споразумение между нас, съзнанието, че и двамата се лъжем, стана нашето последно бягство. Защото ние много говорехме как ще живеем на Земята, как ще се заселим край някой голям град и никога вече няма да напуснем синьото небе и зелените дървета. И заедно обмисляхме как ще подредим бъдещия си дом и градината и дори се спречквахме за подробности... за живия плет, за пейката... Вярвах ли поне за миг в това? Не. Знаех, че това е невъзможно. Знаех това. Защото дори да можеше да напусне жива Станцията, на Земята може да се приземи само човек, а човекът — това са неговите книжа. Първата контрола ще сложи край на това бягство. Ще искат да установят самоличността й, следователно най-напред ще ни разделят, това веднага ще я издаде. Станцията беше единственото място, където можехме да живеем заедно. Дали Харей знаеше това сигурно? Дали някой й го беше казал? В светлината на всичко, което последва, навярно да.

Една нощ чух в съня си как Харей става тихо. Искях да я прегърна. Вече само когато мълчахме или в тъмнината можехме поне за миг да бъдем свободни и да потъваме в забрава, която обкръжаващото ни отвсякъде отчаяние превръщаше само в моментно спиране на изтезанието. Тя като че не забеляза, че се събудих. Докато протегна ръце към нея, тя стана от леглото. Полусънен, дочух стъпките на босите й нозе. Обзе ме необясним страх.

— Харей? — прошепнах. Искях да извикам, но не посмях. Седнах на леглото. Вратата, която водеше към коридора, беше само притворена. Тънка светлинна игла пронизваше косо кабината. Стори ми се, че чувам спотаени гласове. Тя разговаряше с някого. С кого?

Скочих от леглото, но ме обхвана такъв ужас, че нозете ми отказаха да се подчинят. Постоях така един миг, като се вслушвах — беше тихо. Бавно се довлякох до леглото. Чувствувах как бие пулсът ми в слепоочието. Започнах да броя. На хиляда спрях, вратата безшумно се отвори. Харей влезе в стаята и застина на място, сякаш заслушана в дишането ми. Мъчех се да го направя равномерно.

— Крис?... — прошепна тя тихичко.

Не се обадох. Тя бързо се вмъкна в леглото. Чувствувах как лежи изпъната, а аз лежах безсилен до нея, не помня колко дълго. Опитвах се да измисля някакъв въпрос, но колкото повече време минаваше, толкова по-добре разбирах, че няма да заговоря пръв. След известно време, може би след час, заспах.

Утрото беше както винаги. Аз наблюдавах подозрително Харей, но само когато тя не можеше да забележи това. След обяд поседнахме срещу изпъкналия прозорец, зад който се носеха ниски, ръждиви облаци. Станцията се плъзгаше между тях като кораб. Харей четеше някаква книга, аз се бях загледал замислено, което напоследък ми беше станало навик. Забелязах, че като наведе главата по определен начин, мога да виждам в стъклото нашето отражение, прозирно, но отчетливо. Снех ръка от облегалото на фотьойла. Харей — видях това в стъклото, — като се увери с бърз поглед, че гледам към океана, се наведе над облегалото и го докосна с устни точно там, където преди миг стоеше ръката ми. Аз продължих да седя, неестествено скован, а тя пак наведе глава над книгата си.

— Харей — казах тихо, — къде излиза нощес?

— Нощес?

— Да.

— Ти си сънувал... Крис. Никъде не съм излизала.

— Не си излизала?

— Не. Трябва да ти се е присънило.

— Може би — казах. — Да, възможно е да съм сънувал...

Вечерта, когато вече си лягахме, аз отново заговорих за нашето пътуване, за връщането ни на Земята.

— Ах, не искам да слушам това — каза тя. — Не говори, Крис. Ами че ти знаеш...

— Какво?

— Не, нищо.

Когато си бяхме вече легнали, тя каза, че е жадна.

— Там, на масата, има чаша със сок, дай ми я, моля ти се.

Тя изпи половината и ми подаде чашата. Не ми се пиеше.

— За мое здраве — усмихна се тя. Изпих сока, който ми се стори малко солен, но не обърнах внимание на това.

— Щом не искаш да говорим за Земята, за какво тогава? — попитах я, когато тя угаси лампата.

— Би ли се оженил, ако мене ме нямаше?

— Не.

— Никога ли?

— Никога.

— Защо?

— Не зная. Бях сам десет години и не се ожених. Да не говорим за това, мила...

В главата ми шумеше, сякаш съм изпил най-малко една бутилка вино.

— Не, да поговорим, именно да поговорим. Ами ако аз те помоля?

— Да се ожения ли? Безсмислено, Харей. Не желая никого другиго освен тебе.

Тя се надвеси над мене. Чувствувах дъха ѝ на устните си, прегърна ме така силно, че обхващащата ме сънливост се изпари за миг.

— Кажу го това другояче.

— Обичам те.

Тя удари чело в рамото ми, усетих потрепването на изопнатите ѝ клепачи и влагата на сълзите ѝ.

— Харей, какво ти е?

— Нищо. Нищо. Нищо — повтаряше тя все по-тихо. Мъчех се да отворя очи, но те сами се затваряха. Не зная кога съм заспал.

Събуди ме червената светлина на изгрева. Главата ми тежеше като олово, врата си не можех да помръдна, сякаш всичките ми прешлени се бяха сраснали в една кост. Не можех да помръдна грапавия си и отвратителен език. „Навярно съм се отровил с нещо“ — помислих си, като с мъка вдигнах глава. Протегнах ръка към Харей, но тя попадна на студения чаршаф.

Скочих.

Леглото беше празно, в кабината нямаше никого. В стъклата на червени кръгове се редуваха отраженията на слънчевия диск. Стъпих на пода. Навярно съм изглеждал смешен, защото се олюлях като пиан. Като се опирах на мебелите, стигнах до гардероба. Банята беше празна. Коридорът също. И в лабораторията нямаше никого.

— Харей! — извиках насред коридора, като размахвах замаян ръце. — Харей... — изхриптах още веднъж и вече знаех.

Не си спомням подробно какво стана след това. Навярно съм бягал полугол из цялата Станция, спомням си, че се отбих дори в хладилника, после — в най-отдалечения склад и удрях с юмруци по затворената врата. Може да съм бил там дори няколко пъти. Стълбата кънтеше, аз падах, скачах, отново тичах нанякъде, докато най-после се намерих пред прозрачната преграда, зад която се намира изходът за навън: двойна бронирана врата. Блъсках я с все сила и крещях, че това трябва да е сън. А от известно време някой беше при мене, дърпаше ме, влачеше ме нанякъде. След това се озовах в малката лаборатория, ризата ми бе измокрена с леденостудена вода, косата ми беше полепнала, ноздрите и езикът горяха от спирт. Дишах тежко, полулегнал върху нещо студено, метално, Снаут с обгорените си от химикали панталони се въртеше край шкафчето с лекарствата, търсеше нещо, а шишетата тракаха страшно.

Изведнъж го видях пред себе си. Той ме гледаше в очите, сериозен, прегърбен.

— Къде е тя?

— Няма я.

— Но, но Харей...

— Няма вече Харей — каза той бавно, отчетливо, като приближи лице до лицето ми, сякаш ми е нанесъл удар и сега разглежда ефекта.

— Ще се върне... — шепнех със спуснати клепачи. И за първи път наистина не се страхувах от това. Не се страхувах от връщането на призрака. Не разбирах как е възможно по-рано да съм се боял от това.

— Пий!

Той ми подаде чаша с топла течност. Аз я погледнах и внезапно плиснах цялото съдържание върху лицето му. Той се дръпна, като бършеше очите си. Когато ги отвори, стоях надвесен над него. Той изглеждаше толкова малък.

— Ти ли направи това?!

— За какво приказваш?

— Не лъжи, знаеш за какво. Ти приказва с нея оная нощ, нали? И я накара да ми даде приспивателно? Какво си направил с нея?! Говори!

Той потърси нещо в пазвата си, после измъкна един смачкан плик. Грабнах го от ръцете му. Беше залепен. Отгоре нищо. Разкъсах хартията. Отвътре падна един лист, сгънат на четири. Едър, малко детски почерк и разкривени редове. Познах го.

„Мили, аз първа го молих за това. Той е добър. Ужасно е, че трябваше да те излъжа, но не можех другояче. Ако искаш да направиш нещо за мен — слушай го и не посягай на себе си. Ти беше прекрасен.“

Под текста имаше някаква зачеркната дума; успях да я прочета: „Харей“. Беше я написала, после задраскала, зацапала, имаше още някаква буква, нещо като Х или К, превърнато в петно. Прочетох писмото веднъж и още веднъж. И още. Бях вече достатъчно трезв, за да правя истерии, не можех дори да изохкам, да издам звук.

— Как? — прошепнах. — Как?

— После, Келвин. Дръж се.

— Държа се. Кажи. Как?

— Аниhilацията.

— Как така? Но апаратът?! — Бях поразен.

— Апаратът на Роше не ставаше. Сарториус построи друг, специален дестабилизатор. Малък. Действува само в радиус от няколко метра.

— Какво стана с нея?

— Изчезна. Блясък и полъх. Слаб полъх. Нищо повече.

— В малък радиус ли, казваш?

— Да. За голям нямаше материали...

В миг стените започнаха да се накланят към мен. Аз затворих очи.

— Боже мой... тя... ще се върне, ще се върне естествено...

— Не.

— Как така не?...

— Не, Келвин. Помниш ли оная огромна пяна? Оттогава не се връщат.

— Вече не?

— Не.

— Ти я уби — казах тихо.

Скочих и започнах да се движа все по-бързо из стаята. От стената до ъгъла и обратно. Девет крачки. Завой. Девет крачки.

Спрях се пред него.

— Слушай, ще направим рапорт. Ще се свържем непосредствено със Съвета. Това ще може да се уреди. Те ще се съгласят. Трябва да се съгласят. Планетата да бъде изключена от конвенцията на Четирите. Всички средства са позволени. Ще докараме генератори за антиматерия. Мислиш ли, че ще се намери нещо, което да устои на антиматерията? Нищо няма. Нищо! Нищо! — крещях триумфално, сляп от сълзите.

— Искаш да го унищожим ли? — каза той. — Защо?

— Излез. Остави ме!

— Няма да изляза.

— Снаут!

Гледах го в очите. „Не“ — отвърна той с движение на главата си.

— Какво искаш? Какво искаш от мене?

Той се приближи до масата.

— Добре. Да напишем рапорт.

Аз се обърнах и продължих да се движа из стаята.

— Седни!

— Остави ме на мира.

— Има два въпроса. Първият, това са фактите. Вторият — нашите искания.

— Сега ли ще говорим за това?

— Да, сега.

— Не искам. Разбираш ли? Нищо не ме интересува.

— Последен път се обадохме, преди да умре Гибарян. Това са повече от два месеца. Длъжни сме да установим точния процес на появяването на...

— Ти няма ли да млъкнеш? — хванах го за раменете.

— Може и да ме набиеш, но аз пак ще приказвам — каза той.

Пуснах го.

— Прави, каквото щеш.

— Работата е в това, че Сарториус ще иска да скрие някои факти.

Аз съм почти уверен в това.

— А ти няма ли да скриеш?

— Не. Сега вече не. Това не се отнася само до нас. Знаеш за какво говоря, нали? Океанът даде признаци на разумна дейност. Той е способен да извършва органически синтез от най-висш тип, непознат за нас. Той познава строежа, микроструктурата, метаболизма на нашите тела.

— Добре — казах. — Защо спря да говориш? Той направи върху нас серии... серии от експерименти. Психична вивисекция, опряна на знанията, откраднати от нашите глави, без да се съобразява с това към какво се стремим.

— Това вече не са нито факти, нито изводи, Келвин. Това са хипотези. В известен смисъл той се е съобразявал с това, което е желала някаква затворена, скрита част от нашето съзнание. Това би могло да бъдат — подаръци.

— Подаръци? Боже мой!

Започнах да се смея.

— Престани! — извика той, като ме хвана за ръката. Стиснах пръстите му. Стисках ги все по-силно, докато не му изпукаха костите. Той ме гледаше с присвити очи, без да трепне. Пуснах го и отидох в ъгъла. С лице към стената, казах:

— Ще се помъча да не проявявам истерия.

— Да оставим всичко това. Какво ще поискаме?

— Кажи ти. Сега не мога. Тя каза ли нещо, преди да?...

— Не. Нищо. Що се отнася до моето мнение, смятам, че сега имаме добър шанс.

— Шанс ли? Какъв шанс? За какво? Аз... — казах тихо, като го гледах в очите, защото веднага разбрах. — Връзката? Пак Връзката ли? Малко ли още — и ти, ти самият, и цялата тая лудница... Връзката ли? Не, не, не. Без мене.

— Защо? — попита той съвсем спокойно. — Келвин, ти непрекъснато, а сега повече от когато и да било, инстинктивно го третираш като човек. Мразиш го.

— А ти не?... — подхвърлих аз.

— Не. Келвин, ами че той е сляп...

— Сляп ли? — повторих аз, несигурен дали съм чул добре.

— Разбира се, в нашия смисъл. Ние не съществуваме за него така, както един за друг. Повърхността на лицето, на тялото, които

виждаме, ни помага да се познаваме като индивиди. Това за него е прозрачно стъкло. Той гледа в гънките на нашите мозъци.

— Е, добре. Но какво от това? Какво искаш да докажеш? Щом може да съживи, да сътвори човек, който не съществува другаде освен в паметта ми, и то така, че нейните очи, движения, гласът й... гласът й...

— Говори, говори! Говори по-нататък, чуваш ли!

— Говоря... говоря... да. Следователно... гласът... от това следва, че той може да чете в нас като в книга. Разбираш ли какво искам да кажа?

— Да. Че ако иска, може да се разбере с нас, а?

— Естествено. Нима това не е очевидно.

— Не. Съвсем не. Та той е могъл да вземе само рецептата за продукцията, а тя не се състои от думи. Като фиксиран запис на паметта, тя представлява белтъчна структура като главичката на сперматозоид или като яйце. Ами че в мозъка няма никакви думи, чувства; споменът на човека е образ, записан с езика на нуклеиновите киселини върху едромолекулни асинхронни кристали. Следователно той е взел онова, което е било най-ярко съхранено в нас, най-дълбоко затворено, най-пълно, най-силно отпечатано, разбираш ли? Но съвсем не е трябвало да знае какво представлява това за нас, какво значение има. Това е все едно да можем да създадем симетриада и я хвърлим в океана, като знаем архитектурата й, технологията и строителните материали, но не разбираме за какво е тя, за какво служи, какво представлява за него...

— Това е възможно — казах. — Да, това е възможно. В такъв случай той изобщо... може съвсем да не е искал да ни смачка и погуби. Може би. И само случайно... — Устните ми се изкривиха и затрепераха.

— Келвин!

— Да, да. Добре. Няма ми вече нищо. Ти си добър. Той също. Всички са добри. Но защо? Защо направи това? Какво й каза?

— Истината.

— Истината, истината! Какво?

— Нали знаеш. Ела сега при мене. Ще пишем рапорт. Ела.

— Чакай. Всъщност ти какво искаш? Сигурно не възнамеряваш да останеш на Станцията, нали?

— Напротив. Искам да остана.

СТАРИЯТ МИМОИД

Седях до големия прозорец и гледах към океана. Нямах никаква работа. Рапортът, изготвен за пет дни, сега беше сноп вълни, който се носи през безкрайността някъде зад съвездието Орион. Когато се добере до тъмната прашна мъглявина с обем осем трилиона кубически мили, която поглъща всеки сигнал и светлинен лъч, ще се натъкне на първия от дългата верига предаватели. Оттук той ще се предава от една радиостанция на друга, в скокове от милиарди километри ще се носи по огромна дъга, докато последният предавател, металически блок, претърпан с най-точни прибори, с удължената муцуна на насочената си антена не го концентрира за последен път и го тласне по-нататък в пространството към Земята. После ще минат месеци и един също такъв сноп енергия, повлякъл зад себе си бразда от ударни деформации в гравитационното поле на Галактиката, изстрелян от Земята, ще достигне челото на космическия облак, ще се плъзне край огърлицата от свободно движещи се предаватели и усилен от тях, без да намалява скоростта, ще се устреми към двете слънца на Соларис.

Океанът под високото червено слънце беше по-черен от обикновено. Кафява мъгла го сливаше с небето. Денят беше изключително горещ, сякаш предвещаваше една от ония много редки и невъобразимо яростни бури, които се появяват на планетата няколко пъти в годината. Съществуват основания да се допусне, че единственият обитател на планетата контролира климата и сам предизвиква тия бури. Още няколко месеца ми предстоеше да гледам през тия прозорци, от високо да наблюдавам издигането на бялото злато и морната червенина, които от време на време се отразяват в някаква течна ерупция, в сребристия балон на симетриадата, да следя движението на наклонените от вятъра стройни колони на „бързачите“, да се натъквам на полуизветрелите, вече разпадащи се мимойди. Един ден всички екрани на визиофоните ще се изпълнят със светлина, ще оживее цялата отдавна замряла инсталация на електронната система, задвижена от импулс, изпратен от стотици хиляди километри, за да

съобщи за приближаването на металния колос, който с провлечения гръм на гравитаторите си ще се спусне над океана. Това ще бъде „Одисей“ или „Прометей“, или някой друг от огромните кръстосвачи за далечни пътешествия. Когато се кача на него по стълбата от плоския покрив на Станцията, ще видя на палубата му редици масивни роботи с бяла броня, които не делят с човека първородния грях и са толкова невинни, че изпълняват всяка заповед, докато унищожат себе си или преградите, които стоят на пътя им, ако така е била програмирана осцилиращата им от кристали памет. А после корабът ще тръгне безшумно, по-бързо от звука и ще оставя зад себе си конус от достигащи до океана разломени на басови октави гърмежи и лицата на всички хора в миг ще засияят при мисълта, че се връщат у дома.

Но аз нямах дом. Земята ли? Мислех за нейните огромни претъпкани и шумни градове, в които ще се загубя, ще изчезна почти така, както ако бях направил онова, което бях решил през втората или третата нощ, когато исках да се хвърля в океана, който тежко се вълнуваше в мрака. Ще потъна всред хората. Ще бъда мълчалив и внимателен и затова ценен от всички другар, ще имам много познати, дори приятели и жени, а може дори само една жена. Известно време ще бъда принуден да се усмихвам, да се покланям, да ставам, да правя хиляди дребни неща, от които е съставен земният живот, докато престана да ги чувствавам. Ще си намеря нови интереси, нови занимания, но няма да им се отдам изцяло. На нищо и на никого — никога вече. И може би ще гледам нощем нататък, където на небето тъмнотата на прашния облак като черна завеса скрива блясъка на двете слънца. И ще си припомням всичко, дори това, което мисля в тоя момент, и ще си спомням отново със снизходителна усмивка, в която ще има и малко тъга, но и малко чувство на превъзходство, своите безумия и надежди. Съвсем не считам себе си от бъдещето за по-лош от Келвин, който беше готов на всичко за делото, наричано Връзка. И никой няма да има право да ме осъди.

В кабината влезе Снаут. Огледа се, после хвърли поглед към мене. Станах и се приближих до масата.

— Искаш ли нещо?

— Струва ми се, че нямаш никаква работа, а? — попита той, като примигваше. — Бих могъл да ти намеря, трябва да се направят известни изчисления, разбира се, не е толкова срочно...

— Благодаря — усмигнах се аз, — но това не е необходимо.

— Бих предпочел да не мислиш толкова. — [!!!...]^[1] започна Снаут и изведнъж съвсем тихо, с друг глас каза: — Мимойдът...

— Какво? Ах, да, забелязах го още преди. Много е стар.

И двамата гледахме ръждиво замъгления хоризонт.

— Ще полетя — обадох се неочаквано. Още повече, че никога не съм напускал Станцията, а това е добър случай. Ще се върна след половин час...

— Какво приказваш? — разшири зеници Снаут. — Ще полетиш? Къде?

— Там — и аз посочих бледожълтото петно, което мъждукаше на хоризонта. — Какво лошо има в това? Ще взема малкия хеликоптер. Ще бъде много смешно, ако на Земята се наложи някога да призная, че съм соларист, който никога не е дори стъпвал на Соларис.

— Сигурен ли си в това? — попита той, като гледаше през прозореца.

— Да. Размишлявах за разни неща и...

Отидох при гардероба. Започнах да ровя между комбинезоните. Снаут ме гледаше мълчаливо и най-после каза:

— Това не ми харесва.

— Какво? — обърнах се с комбинезона в ръка. Беше ме обхванала отдавна неизпитвана възбуда. — За какво говориш? Открий си картите! Страхуваш се, че нещо... глупости! Давам ти дума, че не мисля за такова нещо. Не, наистина не.

— Ще полетя заедно с тебе.

— Благодаря ти, но предпочитам сам. Това все пак е нещо ново, нещо съвсем ново — говорех бързо, като навличах комбинезона. Снаут говореше още нещо, но аз не го слушах много. Търсех нещата, които ми трябваха.

Той дойде с мен на летището. Помогна ми да изтегля машината от хангара до стартовата площадка. Когато си нахлупвах скафандъра, внезапно попита:

— Дадената дума има ли още някакво значение за тебе?

— Боже мой, Снаут, ти още ли мислиш за това? Има. И вече ти я дадох. Къде са резервните бутилки?

Той не каза повече нищо. Когато затворих прозрачната куполка, магнах му с ръка. Той задвижи асансьора и бавно се издигнах върху

Станцията. Моторът се събуди, забуча провлечено, тройната перка се завъртя и апаратът се издигна удивително леко, като оставяше зад себе си все по-малкия сребрист диск на Станцията.

За пръв път бях сам над океана. Впечатлението беше съвършено различно от онова, което се получаваше през прозореца. Може би това се дължеше на ниската височина на полета, намирах се само на няколко десетки метри над вълните. Едва сега не само знаех, но и чувствавах, че следващите една след друга издутини и хлътнолости на бездната с мазен блясък се движат ритмично, не като морски прилив или облак, а като животно. Непрестанни, макар и извънредно бавни спазми на мускулесто, голо туловище — така изглеждаше това. Като се обръщаше сънно, хребетът на всяка вълна се заливаше с червенината на пяната. Когато направих завой, за да взема курс към острова на мимоида, слънцето ме удари право в очите, заблестя с кървави отблясъци в изпъкналите стъкла, а океанът стана мастиленосин с тъмноогнени петна.

Кръгът, който направих не особено сполучливо, не ме заведе до целта; мимоидът остана назад като разлято светло петно, което се отделяше от океана с неправилно очертание. Той загуби розовия си цвят, който му беше придала мъглата. Беше възжълт като изсъхнала кост. За момент изчезна от погледа ми и вместо него видях в далечината Станцията, която наглед висеше над самия океан подобно на някакъв огромен старовременен цепелин. Повторих маневрата, като напрегнах цялото си внимание — и ето, масивът на мимоида започна да нараства пред мен със своето стръмно, гротескно очертание. Стори ми се, че мога да се закача в някой от най-високите му заоблени хълмове и така рязко насочих хеликоптера нагоре, че той загуби скорост и цял се разлюля. Излишна предпазливост, защото облите върхове на чудноватите кули минаха много ниско под мене. Изравних полета на машината с носения от течението остров и бавно, метър по метър, започнах да намалявам височината, докато ронливите върхове се издигнаха над кабината. Островът не беше голям. От единия до другия му край имаше приблизително три четвърти миля, а беше широк едва няколкостотин метра. Тук-таме личаха силни стеснявания, което значеше, че там скоро ще се пресече. Той навярно представляваше отломък от несравнимо по-голяма формация. За мащаба на Соларис това беше дребна пръска, късче, което не се знае от

колко седмици или месеци съществува. Между жилоподобните възвишения, прекъснати над самия океан, забелязах нещо като бряг. Няколко десетки квадратни метри доста наклонена, но почти плоска повърхност, и насочих машината нататък. Кацането се оказа по-трудно, отколкото предполагах, на малко не блъснах перката в една издигната стена, но успях да избягна навреме опасността. Веднага угасих мотора и вдигнах нагоре капака. Изправен на крилото, проверих още веднаж дали хеликоптерът няма да се подхлъзне в океана; вълните лижеха назъбения бряг на островчето на двадесетина крачки от мястото на кацането, но той стоеше стабилно върху широко разположени един от друг плазове. Скочих на „земята“. Това, което преди сметнах за стена, в която едва не се блъснах, беше огромна, надупчена като решето ципесто тънка костна плоча, сложена вертикално, покрита с подобни на галерийки надебелявания. Няколко метра широка цепнатина разрязваше косо наклонената площ и както нейните големи и неравномерно разхвърляни отвори, показваше как изглежда вътрешността. Изкачих се на най-близката наклонена част от стената и като се уверих, че обувките на скафандъра ме задържат необикновено добре, а той не затруднява движенията ми, озовах се на някакви си петнадесет метра над океана, обърнат към скелетовидния пейзаж — едва сега можех да го обхващам изцяло с поглед. Приликата му с някакъв старинен полуразрушен град, с някакво екзотично мароканско селище от преди векове, съборено от земетресение или друг катаклизъм, беше поразителна. Съвсем ясно виждах криви, отчасти засипани и задръстени от развалините тесни улици, техните стръмни, заплетени спускания към брега, който се миеше от гъста мазна пяна; по-горе оцелели бойници, бастioni, кръглите им основи, а в изпъкналите и хлътнали стени — черни отвори, които напомняха счупени прозорци или крепостни изходи. Целият този остров-град, наклонен тежко на една страна сякаш полупотопен параход, се движеше безцелно, като се въртеше много бавно, за което говореше привидното движение на слънцето по небосклона, като поклащаше лениво пропълъзващи между купищата развалини сенки. Понякога между тях се промъкваше слънчев лъч и стигаше до мястото, на което стоях. Качих се още по-нагоре, като рискувах много, докато от стърчащите и надвесени над главата ми израстъци не започнаха да се сипят на струи ситни отломъци от развалините. Те изпълниха с големи кълба прах кривите

теснини и улички; мимоидът, естествено, не е скала и неговата прилика с варовика изчезва, когато бучката се вземе в ръка. Тя е далеч по-лека от пемзата, дребно шуплеста и поради това необикновено въздушна.

Аз бях вече толкова високо, че усетих движението му: той не само че плуваше напред, тласкан неизвестно накъде от ударите на черните мускули на океана, но и се навеждаше ту на едната, ту на другата страна, извънредно бавно; всяко от тия навеждания беше съпроводено от провлечения лепкав шум на тъмнокафява или жълта пяна, която се стичаше по бреговете му. Това люлеене той беше придобил от доста отдавна, навярно от създаването си, и го беше запазил благодарение на своята грамадна маса. След като разгледах всичко, което се виждаше от възвишението, внимателно слязох долу и едва тогава — удивително нещо — разбрах, че мимоидът съвсем не ме интересува и че долетях тук да се срещна не с него, а с океана.

Седнах върху грапавата попукана „земя“ на петнайсетина метра от хеликоптера. Черна вълна тежко припълзя на брега, разля се и същевременно стана съвсем безцветна, а когато се отдръпна, по брега на сушата се стичаха трепкащи нишки слуз. Слязох по-надолу и протегнах ръка към следващата вълна. Тогава се повтори онова феноменално явление, което хората за пръв път бяха забелязали почти преди сто години: вълната се поколеба, отдръпна се, обля ръката ми, без да я докосва, така че между повърхността на ръкавицата и вътрешната ѝ стена, която изведнъж измени своята консистенция и от течна се превърна в почти месеста, остана тънък слой въздух. Бавно вдигнах ръката си, а вълната или по-точно нейното тясно разклонение, се издигна заедно с нея нагоре, като продължаваше да я обкръжава с все по-светла мръснозеленикава маса. Изправих се, защото иначе не можех да вдигна повече ръката си. Стръкът желеподобна субстанция се напегна като опъната струна, но не се скъса. Основата на съвършено сплесканата вълна като чудновато същество, което търпеливо очаква края на тия изследвания, легна на брега около краката ми, също без да ги докосва. Изглеждаше, че от океана израства разтеглив цвят, чашката на който обкръжи пръстите ми и стана техен точен негатив, при все че не ги докосваше. Аз отстъпих. Стръкът затрептя и сякаш неохотно се върна назад — разтеглив, колеблив, неуверен; вълната го всмука в себе си, нарасна и изчезна зад стръмния

бряг. Аз повтарях тази игра, докато най-после пак както преди сто години не зная коя поред вълна отплува равнодушно, сякаш се беше наситила на нови впечатления. Знаех, че за да се пробуди любопитството й, ще трябва да чакам няколко часа. Отново седнах, но сякаш възроден от това теоретически добре известно ми явление, което предизвиках; теорията не можеше, не умееше да предаде реалното преживяване.

В зараждането, растежа и разпространяването на това творение, във всяко негово движение поотделно и във всички едновременно се проявяваше някаква — човек би казал — предпазлива, но не и плашлива наивност, когато страстно и бързо се мъчеше да опознае, да обгърне новата, неочаквано срещната форма и бе принудено да отстъпи на половината път, щом трябваше да наруши границите, установени по силата на някакъв тайнствен закон. Колко неизразимо контрастираше тая жива любознателност на гиганта, който с блясъците си достигаше всички хоризонти! Никога досега не бях чувствувал така неговата исполинска реалност, мощното му безусловно мълчание, равномерното му успоредно с вълните дишане.

Загледан, втрещен, аз слизах в недостъпни наглед райони на безсилие и в нарастващата интензивност на унищожението се сливах с тоя течен, сляп колос, сякаш без най-малко усилие, без думи, без никаква мисъл му прощавах всичко.

През цялата следваща седмица се държах така разумно, че недоверчивият поглед на Снаут най-сетне престана да ме преследва. Външно бях спокоен, но дълбоко в душата си, без да си давам сметка за това, очаквах нещо. Какво? Нейното завръщане? Как бих могъл? Нито за миг не съм вярвал, че тоя течен гигант, който бе донесъл гибел на стотици хора, с когото от десетки години цялата моя раса напразно се опитваше да създаде поне най-малка връзка, че той, който ме повдига несъзнателно, като че ли съм прашинка, ще се трогне от трагедията на двама души. Но неговите действия бяха насочени към някаква цел. Наистина, дори в това не бях уверен напълно. Но да си отида, значеше да зачеркна тоя нищожен, може би съществуващ само във въображението ми шанс, който криеше бъдещето. И така — години сред предметите, които сме докосвали заедно, които още помнят нейното дишане? В името на какво? На надеждата, че тя ще се върне? Не се надявах. Но в мене живееше очакването, последното нещо, което

ми бе останало от нея. Какви преживявания, подигравки, какви ли мъки очаквах още? Не знаех нищо, но твърдо вярвах, че не е минало времето на ужасните чудеса.

[1] Тук започва премахнатият от съветската цензура фрагмент. Прилагаме превода на липсващия текст, предоставен от Григор Гачев:

— Бих предпочел да не мислиш толкова.

— А, ти изобщо не си представяш за какво става дума. Каж ми... ти... вярваш ли в бога?

Снаут ме погледна пронизително.

— Какво? Кой вярва днес...

В очите му светеше безпокойство.

— Всичко това не е така просто — започнах с безгрижен тон. — Всъщност мен не ме интересува традиционният земен бог. Не разбирам от религия и може би нищо ново не съм измислил. Не знаеш ли случайно, съществувала ли е някога вяра в слаб бог, бог-неудачник?

— Неудачник? — учуди се Снаут. — Какво искаш да кажеш? В някакъв смисъл богът на всяка религия е бил слаб, нали са му приписвали човешки черти, само че преувеличени. Богът на Стария Завет, например, е бил избухлив, жадувал е за преклонение и жертви, завиждал е на другите богове... гръцките богове заради своите свади и семейни раздори също са били чисто по човешки неудачници...

— Не, — прекъснах го, — имам предвид бог, чието несъвършенство не е свързано с простодушието на хората, които са го сътворили, неговото съвършенство е основна, иманентна черта, това е бог, ограничен в своето всевиждане, всесилие, той греши в предсказанието за бъдещето на своите начинания, ходът на които зависи от обстоятелствата и може да го застрашава. Това е бог... инвалид, който винаги иска повече, отколкото може и не веднага разбира това. Бог, който е изобретил часовника, а не времето, което той измерва, изобретил е системи или

механизми, служещи на определени цели, а те са надраснали тези цели и са им изменили. Той е създал безкрайността, която е трябвало да покаже неговото всемогъщество, а е станала причина за неговото пълно поражение.

— Някога манихейството... — неуверено започна Снаут.

Странната сдържаност, с която той се обръщаше към мен в последно време, изчезна.

— Това няма нищо общо с доброто и злото — тутакси го прекъснах. — Този бог не съществува извън материята и не може да се избави от нея, а жадува точно това...

— Не познавам такава религия — каза Снаут след кратко мълчание. — Такава никога не е била нужна. Ако правилно съм те разбрал, а се боя, че съм те разбрал правилно, ти мислиш за някакъв еволюиращ бог, който се развива с времето и расте, възнасяйки се на все по-високо ниво на могъщество, дораствайки до осъзнаването на своето безсилие! Този твой бог е същество, за което неговата божественост е станала безизходно положение; разбирайки това, богът е изпаднал в отчаяние. Но нали отчаялият се бог — това е човекът, драги мой! Ти имаш предвид човека... Това е не само негодна философия, то е слабичко даже за мистика.

— Не — отговорих аз упорито, — нямам предвид човека. Може би някои черти на моя бог биха съответствували на такова предварително определение, но само защото то далеч не е пълно. На нас само ни се струва, че човекът е свободен в избора на цел. Нея му я налага времето, в което той се е родил. Човекът служи на тези цели или въстава срещу тях, но обектът на служене или бунт му е зададен отвън. Пълна свобода в търсене на целта е възможна, ако човекът е съвсем сам, но това е нереално, защото човекът, който не е израснал сред хората, никога няма да стане човек. Този... мой... бог е същество, лишено от множествено число, разбираш ли?

— Ах, — каза Снаут, — как веднага...

Той посочи с ръка към океана.

— Не, — възразих аз, — и той не. Затваряйки се твърде рано в себе си, той е пропуснал в своето развитие възможността да стане божество. Той е по-скоро отшелник, пустинник на космоса, а не негов бог... Той се повтаря, Снаут, а онзи, за който аз мисля, никога не би го направил. Ами ако той възниква точно сега някъде в някое ъгълче на Галактиката и тъкмо започва с юношески плам да гаси едни звезди и да запалва други. Ние ще забележим това след известно време...

— Ние вече сме го забелязали — кисело проговори Снаут. — Новите и свръхновите... по твоemu, това са свещи пред неговия олтар?

— Ако се опитваш толкова дословно да разбираш това, което говоря...

— А може би именно Соларис е люлката на твоя божествен младенец, — забеляза Снаут. От усмивката около очите му легнаха тънки бръчици. — Може би именно той е зародишът на отчаяния бог, може би жизнените сили на неговото детство засега превъзхождат разума му, а всичко това, което се съдържа в нашите соларистични библиотеки е просто дълъг списък на неговите рефлекси на младенец.

— А ние за известно време бяхме негови играчки, — довърших аз. — Да, възможно е. И знаеш ли какво ти се удаде? Да създадеш абсолютно нова хипотеза за планетата Соларис, а това не е шега работа! Ето ти обяснение защо не може да се установи Контакт, защо няма отговор, откъде се взимат някои — да ги наречем така — екстравагантности в отношението му към нас. Психиката на малкото дете...

— Отказвам се от авторството — подхвърли Снаут, спирайки се до илюминатора.

Дълго гледахме черните вълни. На източната страна на хоризонта от мъглата изплува бледо продълговато петно.

— Ти откъде си взел идеята за несъвършения бог? — попита изведнъж Снаут, без да откъсва очи от залятата със

светлина пустиня.

— Не знам. Тя ми се стори дълбоко вярна. Това е единственият бог, в който аз бих могъл да повярвам. Неговата мъка не е изкупление, тя никого не избавя, на нищо не служи, нея просто я има.

— Мимойдът... — каза тихо, с променен глас Снаут.

↑

Издание:

Станислав Лем

Избрани фантастични произведения в два тома

Том първи

Из „Звездни дневници“

Из „Спомените на Ийон Тихи“

Из „Разкази за пилота Пиркс“

Соларис

Съставител: Лина Василева

Народна младеж

Издателство на ЦК на ДКМС

София, 1988

Stanisław Lem

Dzienniki gwiazdowe

„Czytelnik“, Warszawa, 1976

Stanisław Lem

Dzienniki gwiazdowe

Wydawnictwo Literackie, Kraków, wyd. II, 1982

Stanisław Lem

Opowieści o pilocie Pirxie

„Czytelnik“, Warszawa, 1973

Stanisław Lem

Opowieści o pilocie Pirxie

Wydawnictwo Literackie, Kraków, wyd. III, 1976

Stanisław Lem

Solaris

Wydawnictwo MON, Warszawa, wyd. III, 1963

© Лина Василева, съставител, 1988

© Огнян Сапарев, предговор, 1988

© Лина Василева, Огнян Сапарев, Андреана Радева, Павел
Николов, преводачи, 1988

Редактор: Стоянка Полонова

Художник: Текла Алексиева

Художествен редактор: Иван Марков

Технически редактор: Божидар Петров

Коректор: Нора Димитрова

Първо издание, ЛГ VI

Тематичен № 23 95362/5627-67-88

Дадена на набор февруари 1988 година.

Подписана за печат октомври 1988 година.

Излязла от печат декември 1988 година.

Поръчка №16. Формат 60×90/16

Печатни коли 24,50. Издателски коли 24,50. УИК 28,83.

Цена за брошура: 3,24 лв.

Цена за подвързия: 3,95 лв.

„Народна младеж“ — издателство на ЦК на ДКМС
ДП „Георги Димитров“ — София

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.